

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»
Кафедра макроекономіки та державного управління
Інститут державного та муніципального управління господарством

**АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІКОЮ УКРАЇНИ:
НОВІ ВИКЛИКИ**

**III Міжнародна науково–практична інтернет–конференція
15–17 грудня 2015 року**

**АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ
ЭКОНОМИКОЙ УКРАИНЫ:
НОВЫЕ ВЫЗОВЫ**

**III Международная научно–практическая интернет–конференция
15–17 декабря 2015 года**

**ANTI–CRISIS MANAGEMENT
OF UKRAINIAN ECONOMY:
NEW CHALLENGES**

**III International Scientific and Practical Internet Conference
15–17th December 2015**

**КНЕУ
КИЇВ–2015**

УДК [330.101.541+338.24]:339.9

ББК 65.012.341я43

Д 36

Антикризове управління економікою України: нові виклики: Матеріали III Міжнародної науково–практичної інтернет–конференції: К.: КНЕУ, 2015

У збірнику представлені тези доповідей дослідників з України, Росії, Білорусі та Польщі, що зорієнтовані та наукове обґрунтування шляхів ідентифікації інститутів держави, макроекономічної стабілізації та європейської інтеграції економіки України.

Проблематика антикризового управління економікою України висвітлюється за наступними напрямками: сучасні виклики економічної нестабільності у глобальному та національному вимірах; світова практика макроекономічного антикризового регулювання; засади модернізації суспільного сектора економіки; напрямки реформування управління на регіональному та муніципальному рівнях, а також на рівні окремих галузей економіки а підприємств; місце публічного адміністрування в системі антикризового управління.

Онлайн–форум конференції реалізовано засобами інтернет–мережі на сторінці спільноти Google+ «Антикризове управління економікою України».

УДК [330.101.541+338.24]:339.9

ББК 65.012.341я43

Редакційна колегія:

Малий І. Й. — голова, завідувач кафедри макроекономіки та державного управління, д.е.н., професор, **Радіонова І. Ф.** — заступник голови, д.е.н., професор, **Ємельяненко Л. М.** — д.е.н., професор, **Тищенко О. П.** — д.е.н., професор, **Федірко Н. В.** — к.е.н., доцент, **Єфремов Д. П.** — к.е.н., доцент, **Королюк Т. О.** — к.е.н., доцент.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко–статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

- Амеліна Н.* Забезпечення стабільності інвестиційного процесу
- Бігун У.* Системний підхід у формуванні енергетичної безпеки національної економіки
- Бородюк О.* Світова фінансова криза та національна фінансова стабільність
- Волинчук Ю., Пушкарчук І.* Макроекономічні дисбаланси та стратегічні вектори сталого розвитку України
- Гернего Ю.* Краудфандинг як інструмент інноваційного розвитку економіки
- Голуб С.* Розвиток ринку іпотечного кредитування як напрямок фінансової стабілізації в українській економіці
- Гордієнко В.* Державні банки України у забезпеченні економічної нестабільності
- Діба О.* Інвестиційний податковий кредит як інструмент стабілізації національної економіки
- Ємельяненко Л., Шкода Т.* Соціальні стабілізатори в державному антикризовому управлінні
- Зеленський А.* Фінансова підтримка у формуванні конкурентоспроможності аграрного сектора України
- Коробов П.* Е-банкінг в Україні: «запізнювання» у вирішенні проблеми стабільності
- Костенок Я.* Стабілізаційні пріоритети промислової політики України
- Кохан М., Левицька Л.* Кризова динаміка економіки України: аналіз причин та перспектив
- Кутерещина А., Ковпак Е.* Модель прогнозування індексу ПФТС для управління портфелем цінних паперів на тактичному рівні
- Левіценко О., Жижома М.* Інноваційна політика в забезпеченні стабільності національної економіки
- Мельник В.* Фінансова безпека суб'єктів у системі довірчого управління майном
- Місник С.* Управління фінансовою безпекою підприємства в умовах макроекономічної нестабільності
- Муталімов В.* Глобальна лібералізація фінансових ринків та стабільність національної економіки
- Никифоров А.* Функції ризику інноваційно-інвестиційної діяльності
- Олійник О.* Забезпечення гідних умов праці за економічної нестабільності
- Ополінський І., Дичко А.* Екологічна та енергетична безпека як складники економічного суверенітету держави
- Паталах Д.* Боргова політика держави та економічна стабілізація
- Пернарівський О., Демченко Т.* Забезпечення стабільності банківської системи України в антикризовому управлінні
- Приймак В.* Економіко-математичні методи і моделі діагностики криз
- Радіонова І.* Структурування проблем макроекономічної політики як основа антикризового управління
- Руснак А.* Реформування політики зайнятості в умовах макроекономічної нестабільності
- Савченко М., Ковпак Е.* Порівняльний аналіз фінансової стійкості банків та загальна стабільність фінансової системи
- Смілка І.* Макроекономічна політика фінансової реструктуризації України: виклики глобалізації
- Усик В.* Фіскальний простір України в антикризовому управлінні
- Федірко Н.* Європейська інтеграція України: потенційні макроекономічні ефекти та макросоціальні ризики в умовах економічної нестабільності

Чаус В. Зміни в українській економіці під впливом глобалізаційних процесів та військової агресії Росії
Юдіна Н. Управління майбутнім на засадах концепції інноваційного розвитку
Юрчик Г. Тінізація економіки України як основа формування «парадержави»

СЕКЦІЯ II. СВІТОВА ПРАКТИКА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Барабась Д., Волошина М. Досвід оцінювання якості вищої освіти Франції та його застосування
Брожко О. Економічна безпека в умовах глобалізації: загрози та можливості
Воробйова Н. Формування національного бренду України на світовому ринку
Головень О. Досвід реструктуризації іпотечного боргу на ринку житлової нерухомості
Гудима І. Світовий досвід раціонального розподілу фінансових ресурсів.
Жужа А., Жданов В. Особливості державної боргової політики в умовах системної кризи національної економіки
Завіновський І. Запровадження міжнародних стандартів гідної праці в контексті антикризового управління
Касперович Ю. Фіскальні інструменти переходу від стабілізації до відновлення економіки: використання світового досвіду
Крапко О. Стратегія антикризового управління підприємством в системі національних антикризових заходів
Криворучкіна О., Маньківська Н. Адаптація світового досвіду антикризового управління до практики функціонування вітчизняних підприємств
Кульбачний С. Стратегія структурних пріоритетів макроекономічної політики у глобалізованому середовищі
Марченко В. Загальне та особливе кризових явищ в українській економіці
Михальченко О. Фінансова стабілізація підприємства, як інструмент антикризового управління
Мищук Н. Застосування інформаційних технологій у реінжинірингу бізнес-процесів
Москалюк Н. Глобальні економічні виклики та особливості розвитку української економіки
Назаренко О. Нерівномірність економічного розвитку країн як фактор дестабілізації світової економіки
Павленко О. Податкова гармонізація у міждержавних економічних відносинах
Приймак С. Європейський досвід захисту прав споживачів на ринку банківських послуг
Ронін А., Охріменко О. Особливості застосування макроекономічного інструментарію подолання кризових явищ в українській економіці
Сініцин О. Забезпечення стійкості транснаціональних корпорацій в умовах кризи
Терещенко Г. Досвід антикризового регулювання фінансового сектору в країнах ЄС
Торжєвський М. Залучення доходів від зовнішньої трудової міграції у розвиток економіки: досвід країн світу
Уманців Ю. Взаємодія корпорацій та урядів за умов глобалізації
Федірко О. Платформна політика як засіб стимулювання інноваційного розвитку регіонів ЄС
Фомкіна В. Антикризові соціальні реформи Хорватії в умовах євроінтеграційного процесу
Цибуленко М., Манаєнко І. Антикризове регулювання економіки України за спаду ділової активності на зовнішніх ринках
Черненко Н. Визначення альтернативного джерела фінансування для реалізації стратегій розвитку за умов інноваційної орієнтації
Шаповал Ю. Лібералізації фінансового сектора Угорщини: уроки для України

Яцун Н., Рєпіна І. Контент-аналіз результативності аतिकризкових реформ Грузії 2004-2012 рр.

СЕКЦІЯ ІІІ. МОДЕРНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

- Бабаченко Л.* Концепція маркетингу у забезпеченні стабільності транспортної інфраструктури
- Бондар Н., Щербакова Н.* Аспекти та критерії оцінювання готовності держави до реалізації інфраструктурних проєктів на засадах державно-приватного партнерства
- Вдовіна І.* Роль фінансової інфраструктури у сучасній фінансовій архітектурі
- Гєнкін Б.* Принципи оптимізації параметрів суспільного устрою
- Длугопольський О.* Досвід країн Скандинавії у переході від суспільств «обмеженого порядку» до суспільств «відкритого доступу»
- Комчатних О.* Інноваційний розвиток промислових підприємств України
- Кошарний В.* Оцінка туристичної привабливості регіону при впровадженні державно-приватного партнерства
- Мазур Н.* Соціальна безпека працездатного населення на основі дистанційної зайнятості
- Малий І.* Соціально-економічні детермінанти ідентифікації інститутів державності України
- Онищенко В.* Соціальні аспекти у діяльності венчурних підприємств в умовах кризи
- Цюман Є.* Механізм реалізації інвестиційних проєктів будівництва автомобільних доріг з використанням державно-приватного партнерства
- Шевченко Л.* Репутація університету як стратегічний ресурс розвитку суспільного сектора
- Шкарівська Н.* Оцінка ефективності контрактів державно-приватного партнерства

СЕКЦІЯ ІV. РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНЯХ

- Артеменко І.* Інвестування розвитку аграрного сектору як фактор регіональної стабілізації національної економіки
- Баламут Г., Попова А.* Бізнес-процесний підхід в управлінні підприємством
- Вахович І., Чапюк О.* Підходи до оцінювання капіталізації економіки регіону
- Возбранна Н.* Регіональні перспективи розвитку авіапідприємств в умовах фінансової кризи
- Гудима О.* Інноваційний розвиток регіонів: діагностика та сучасні тенденції
- Єремєєв І., Дичко А.* Проблеми інтелектуалізації управління муніципальними об'єктами
- Єфремов Д.* Формування фінансових ресурсів субнаціональних одиниць в умовах децентралізації
- Єфремова О.* Практичні аспекти реалізації державної стратегії регіонального розвитку України
- Забедюк М.* Нагромадження потенціалу регіонів України в умовах глобалізації
- Зайцева М.* Реформування управління туристичною діяльністю на регіональному рівні
- Котенок Д.* Реалізація європейських принципів регіонального управління в Україні
- Кулай А., Масюк О.* Перспективні напрямки реформування місцевих бюджетів України
- Куценко Т.* Застосування бенчмаркінгу як інструменту антикризового управління муніципальними фінансами в Україні
- Науменкова С., Павлюк Т.* Доступність фінансових послуг як складова інвестиційної привабливості регіонів України
- Нечипуренко А.* Взаємодія центру та регіонів в процесі державного управління
- Приходченко Т.* Реформа децентралізації: теорія та українська практика
- Сукач О.* Вплив фінансового потенціалу на інвестування регіонального розвитку

Твердохліб І., Парасюк І. Оптимізація програмно-цільового управління економічним розвитком регіону
Тищенко О. Державне управління конкурентоспроможним розвитком регіонів в умовах структурних трансформацій
Федорусь Л. Особливості ефективного управління сталим розвитком сільських територій
Шишко Е. Логістична технологія lean production та можливості її застосування на підприємстві

СЕКЦІЯ V. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Брежнєва-Єрмоленко О., Андрієнко О. Проблема укорінення економічної кризи в українській економіці
Вороніна А., Копил О. Проблеми надання адміністративних послуг в Україні
Глебова А., Маховка В. Адміністративні аспекти стратегічної адаптації підприємств до сучасних умов кризи
Гоголь Т., Когунь Д. Адміністративний менеджмент в системі управління підприємством
Грушко О. Політична корупція як форма пошуку ренти та її адміністративне обмеження
Данніков О. Розробка і реалізація антикризових програм розвитку вітчизняного бізнесу
Клименко К. Реформування економіки України в контексті реалізації антикризової політики
Корнєєв В. Особливості регуляторного впливу держави у антикризовому управлінні фінансовою системою в Україні
Королюк Т. Необхідність та особливості реструктуризації державного зовнішнього боргу України
Котковський В., Гузенко О. Організація фінансового контролінгу у модернізації сучасного банківського менеджменту
Литвишко Л. Адміністративні інструменти реформування економіки України
Маковська Ю. Антикризове управління довгостроковими контрактами на основі кінцевих показників якості
Москаленко В. Практичні аспекти використання програмного забезпечення при прийнятті рішень в державному управлінні
Озерчук О. Реформування стягнення єдиного соціального внеску в системі антикризового управління
Постоєнко К. Моніторинг антикризового державного регулювання ринку продовольчих товарів в Україні
Сабодош Г., Усенко О. Державне регулювання професійно-кваліфікаційної структури ринку праці
Самолук Н. Договірне регулювання розподілу доходів суб'єктів господарювання
Сергієнко А., Хмелевський М. Економічна діагностика в системі адміністрування діяльністю підприємств
Скоробогатова Н. Система оцінювання результатів інвестиційної діяльності підприємств
Хмелюк А. Напрямки підвищення ефективності фінансового моніторингу
Чернишов А. Оцінювання ефективності реорганізації банківського сектору України
Чистов С. Концептуальні засади теорії ефективності управлінських рішень в сфері публічного адміністрування
Шевчук Є. Забезпечення ефективної системи корпоративного управління як засіб антикризового управління
Штурба А. Законодавче забезпечення розвитку державно-приватного партнерства в Україні

ОГЛАВЛЕНИЕ

СЕКЦИЯ I. СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ: ГЛОБАЛЬНЫЙ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗМЕРЕНИЯ

Амелина Н. Обеспечение стабильности инвестиционного процесса

Бигун В. Системный подход в формировании энергетической безопасности национальной экономики

Бородюк А. Мировой финансовый кризис и национальная финансовая стабильность

Волынчук Ю., Пушкарчук И. Макроэкономические дисбалансы и стратегические векторы устойчивого развития Украины

Гернего Ю. Краудфандинг как инструмент инновационного развития экономики

Голуб С. Развитие рынка ипотечного кредитования как направление финансовой стабилизации в украинской экономике

Гордиенко В. Государственные банки Украины в обеспечении экономической нестабильности

Дыба А. Инвестиционный налоговый кредит как инструмент стабилизации национальной экономики

Емельяненко Л., Шкода Т. Социальные стабилизаторы в государственном антикризисном управлении

Зеленский А. Финансовая поддержка в формировании конкурентоспособности аграрного сектора Украины

Коробов П. Е-банкинг в Украине: «запаздывания» в решении проблемы стабильности

Костенок Я. Стабилизационные приоритеты промышленной политики Украины

Кохан М., Левицкая Л. Кризисная динамика экономики Украины: анализ причин и перспектив

Кутерецина А., Ковпак Э. Модель прогнозирования индекса ПФТС для управления портфелем ценных бумаг на тактическом уровне

Левищенко Е., Жижома М. Инновационная политика в обеспечении стабильности национальной экономики

Мельник В. Финансовая безопасность субъектов в системе доверительного управления имуществом

Мисник С. Управление финансовой безопасностью предприятия в условиях макроэкономической нестабильности

Муталимов В. Глобальная либерализация финансовых рынков и стабильность национальной экономики

Никифоров А. Функции риска инновационно-инвестиционной деятельности

Олейник Е. Обеспечение достойных условий труда в условиях экономической нестабильности

Ополинский И., Дычко А. Экологическая и энергетическая безопасность как составляющие экономического суверенитета государства

Паталах Д. Долговая политика государства и экономическая стабилизация

Пернариковский А., Демченко Т. Обеспечение стабильности банковской системы Украины в антикризисном управлении

Приймак В. Экономико-математические методы и модели диагностики кризисов

Радионова И. Структурирование проблем макроэкономической политики как основа антикризисного управления

Руснак А. Реформирование политики занятости в условиях макроэкономической нестабильности

Савченко М., Ковпак Е. Сравнительный анализ финансовой устойчивости банков и общая стабильность финансовой системы
Смилка И. Макроэкономическая политика финансовой реструктуризации Украины: вызовы глобализации
Усык В. Фискальное пространство Украины в антикризисном управлении
Федирко Н. Европейская интеграция Украины: потенциальные макроэкономические эффекты и макросоциальные риски в условиях экономической нестабильности
Чаус В. Изменения в украинской экономике под влиянием глобализационных процессов и военной агрессии России
Юдина Н. Управление будущим на основе концепции инновационного развития
Юрчик Г. Тенизация экономики Украины как основа формирования «парагосударства»

СЕКЦИЯ II. МИРОВАЯ ПРАКТИКА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО АНТИКРИЗИСНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Барабась Д., Волошина М. Опыт оценивания качества высшего образования Франции и его применение
Брожко А. Экономическая безопасность в условиях глобализации: угрозы и возможности
Воробйова Н. Формирование национального бренда Украины на мировом рынке
Головень А. Опыт реструктуризации ипотечного долга на рынке жилищной недвижимости
Гудыма И. Мировой опыт рационального распределения финансовых ресурсов.
Жужа А., Жданов В. Особенности государственной долговой политики в условиях системного кризиса национальной экономики
Завиновский И. Внедрение международных стандартов достойного труда в контексте антикризисного управления
Касперович Ю. Фискальные инструменты перехода от стабилизации к восстановлению экономики: использование мирового опыта
Крапко Е. Стратегия антикризисного управления предприятием в системе национальных антикризисных мер
Крыворучкина Е., Маньковская Н. Адаптация мирового опыта антикризисного управления к практике функционирования отечественных предприятий
Кульбачный С. Стратегия структурных приоритетов макроэкономической политики в глобализированной среде
Марченко В. Общее и особенное кризисных явлений в украинской экономике
Михальченко А. Финансовая стабилизация предприятия как инструмент антикризисного управления
Мищук Н. Применение информационных технологий в реинжиниринге бизнес-процессов
Москалюк Н. Глобальные экономические вызовы и особенности развития украинской экономики
Назаренко О. Неравномерность экономического развития стран как фактор дестабилизации мировой экономики
Павленко А. Налоговая гармонизация в межгосударственных экономических отношениях
Прыймак С. Европейский опыт защиты прав потребителей на рынке банковских услуг
Ронин А., Охрименко О. Особенности применения макроэкономического инструментария преодоления кризисных явлений в украинской экономике
Синицын А. Обеспечение устойчивости транснациональных корпораций в условиях кризиса
Терещенко А. Опыт антикризисного регулирования финансового сектора в странах ЕС
Торжеский М. Привлечение доходов от внешней трудовой миграции в развитие экономики: опыт стран мира
Уманцев Ю. Взаимодействие корпораций и правительств в условиях глобализации

Федирко А. Платформная политика как средство стимулирования инновационного развития регионов ЕС

Фомкина В. Антикризисные социальные реформы Хорватии в условиях евроинтеграционного процесса

Цыбуленко М., Манаенко И. Антикризисное регулирование экономики Украины при спаде деловой активности на внешних рынках

Черненко Н. Определение альтернативного источника финансирования для реализации стратегий развития в условиях инновационной ориентации

Шаповал Ю. Либерализации финансового сектора Венгрии: уроки для Украины

Яцун Н., Ретина И. Контент-анализ результативности антикризисных реформ Грузии 2004-2012 гг.

СЕКЦИЯ III. МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Бабаченко Л. Концепция маркетинга в обеспечении стабильности транспортной инфраструктуры

Бондарь Н., Щербакова Н. Аспекты и критерии оценки готовности государства к реализации инфраструктурных проектов на основе государственно-частного партнерства

Вдовина И. Роль финансовой инфраструктуры в современной финансовой архитектуре

Генкин Б. Принципы оптимизации параметров общественного устройства

Длугопольский А. Опыт стран Скандинавии в переходе от обществ «ограниченного порядка» к обществам «открытого доступа»

Комчатних А. Инновационное развитие промышленных предприятий Украины

Кошарный В. Оценка туристической привлекательности региона при внедрении государственно-частного партнерства

Мазур Н. Социальная безопасность трудоспособного населения на основе дистанционной занятости

Малый И. Социально-экономические детерминанты идентификации институтов государственности Украины

Онищенко В. Социальные аспекты в деятельности венчурных предприятий в условиях кризиса

Цюман Е. Механизм реализации инвестиционных проектов строительства автомобильных дорог с использованием государственно-частного партнерства

Шевченко Л. Репутация университета как стратегический ресурс развития общественного сектора

Шкаровская Н. Оценка эффективности контрактов государственно-частного партнерства

СЕКЦИЯ IV. РЕФОРМИРОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ НА РЕГИОНАЛЬНОМ И МУНИЦИПАЛЬНОМ УРОВНЯХ

Артеменко И. Инвестирование развития аграрного сектора как фактор региональной стабилизации национальной экономики

Баламут А., Попова А. Бизнес-процессный подход в управлении предприятием

Вахович И., Чапук А. Подходы к оценке капитализации экономики региона

Возбранная Н. Региональные перспективы развития авиапредприятий в условиях финансового кризиса

Гудыма А. Инновационное развитие регионов: диагностика и современные тенденции

Еремеев И., Дычко А. Проблемы интеллектуализации управления муниципальными объектами

Ефремов Д. Формирование финансовых ресурсов субнациональных единиц в условиях децентрализации

Ефремова А. Практические аспекты реализации государственной стратегии регионального развития Украины

Забедюк М. Накопление потенциала регионов Украины в условиях глобализации
Зайцева М. Реформирование управления туристической деятельностью на региональном уровне
Котенок Д. Реализация европейских принципов регионального управления в Украине
Кулай А., Масюк А. Перспективные направления реформирования местных бюджетов Украины
Куценко Т. Применение бенчмаркинга как инструмента антикризисного управления муниципальными финансами в Украине
Науменкова С., Павлюк Т. Доступность финансовых услуг как составляющая инвестиционной привлекательности регионов Украины
Нечипуренко А. Взаимодействие центра и регионов в процессе государственного управления
Приходченко Т. Реформа децентрализации: теория и украинская практика
Сукач А. Влияние финансового потенциала на инвестирование регионального развития
Твердохлеб И., Парасюк И. Оптимизация программно-целевого управления экономическим развитием региона
Тищенко А. Государственное управление конкурентоспособным развитием регионов в условиях структурных преобразований
Федорусь Л. Особенности эффективного управления устойчивым развитием сельских территорий
Шишко Е. Логистическая технология lean production и возможности ее применения на предприятии

СЕКЦИЯ V. ПУБЛИЧНОЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Брежнева-Ермоленко А., Андриенко А. Проблема укоренения экономического кризиса в украинском экономике
Воронина А., Копыл А. Проблемы предоставления административных услуг в Украине
Глебова А., Маховка В. Административные аспекты стратегической адаптации предприятий к современным условиям кризиса
Гоголь Т., Когун Д. Административный менеджмент в системе управления предприятием
Грушко А. Политическая коррупция как форма поиска ренты и ее административное ограничение
Данников О. Разработка и реализация антикризисных программ развития отечественных предприятий
Клименко К. Реформирование экономики Украины в контексте реализации антикризисной политики
Корнеев В. Особенности регуляторного влияния государства в антикризисном управлении финансовой системой в Украине
Королюк Т. Необходимость и особенности реструктуризации государственного внешнего долга Украины
Котковский В., Гузенко А. Организация финансового контроллинга в модернизации современного банковского менеджмента
Литвишко Л. Административные инструменты реформирования экономики Украины
Маковская Ю. Антикризисное управление долгосрочным контрактами на основе конечных показателей качества
Москаленко В. Практические аспекты использования программного обеспечения при принятии решений в государственном управлении
Озерчук А. Реформирование взыскания единого социального взноса в системе антикризисного управления

Постоенко Е. Мониторинг антикризисного государственного регулирования рынка продовольственных товаров в Украине

Сабадош А., Усенко О. Государственное регулирование профессионально-квалификационной структуры рынка труда

Самолук Н. Договорное регулирование распределения доходов субъектов хозяйствования

Сергиенко А., Хмелевский М. Экономическая диагностика в системе администрирования деятельностью предприятий

Скоробогатова Н. Система оценивания результатов инвестиционной деятельности предприятий

Хмелюк А. Направления повышения эффективности финансового мониторинга

Чернышев А. Оценка эффективности реорганизации банковского сектора Украины

Чистов С. Концептуальные основы теории эффективности управленческих решений в сфере публичного администрирования

Шевчук Е. Обеспечение эффективной системы корпоративного управления как средство антикризисного управления

Штурба А. Законодательное обеспечение развития государственно-частного партнерства в Украине

CONTENTS

TOPIC I. MODERN CHALLENGES OF ECONOMIC INSTABILITY: GLOBAL AND NATIONAL DIMENSIONS

- Amelina N.* The investment process stability providing
- Bihun U.* System approach in shaping the energy security of the national economy
- Borodiuk O.* World financial crisis and national financial stability
- Volynchuk J., Pushkarchuk I.* Macroeconomic imbalances and strategic vectors of sustainable development of Ukraine
- Gernego I.* Crowdfunding as an instrument of innovative development of economy
- Golub S.* The mortgage market development as the direction of the financial stabilization in Ukrainian economy
- Gordiyenko V.* State banks of Ukraine in providing economic instability
- Dyba O.* Investment tax credit as the means of economic stabilization
- Emelyanenko L., Shkoda T.* Social stabilizers in public anti-crisis management
- Zelenskiy A.* Financial support in shaping the Ukrainian agricultural sector competitiveness
- Korobov P.* E-banking in Ukraine: the "lag" as a measure of stability problem solving
- Kostenok Y.* Stabilisation priorities of Ukrainian industrial policy
- Kokhan M., Levytska L.* Crisis dynamics of Ukraine's economy: analysis of the causes and prospects
- Kutereschina A., Kovpak E.* PFTS index forecasting model for portfolio management at the tactical level
- Levishchenko O., Zhyzhoma M.* Innovation policy as a measure of national economy stability ensuring
- Melnik V.* Actor's financial security in the system of trust property management
- Misnyk S.* Management of the enterprises financial security under the macroeconomic instability conditions
- Mutalimov V.* Global liberalization of financial markets and national economy stability
- Nikiforov A.* Functions of risk in innovative investment activity
- Oliinyk O.* Ensuring decent work conditions during economic instability period
- Opolinskyi I., Dychko A.* Environmental and energy security as components of the state economic sovereignty
- Patalah D.* Public debt policy and economic stabilization
- Pernarivskyy O., Demchenko T.* Ensuring the stability of the banking system of Ukraine in crisis management
- Pryimak V.* Economic and mathematical methods and models of crisis diagnosis
- Radionova I.* Macroeconomic policy problems structuring as a foundation of crisis management
- Rusnak A.* Employment policy reforming under the macroeconomic instability conditions
- Savchenko M., Kovpak E.* Comparative analysis of banks' financial stability and the overall financial system stability
- Смілка І.* Макроекономічна політика фінансової реструктуризації України: виклики глобалізації
- Usyk V.* Fiscal space of Ukraine in crisis management
- Fedirko N.* European integration of Ukraine: potential macroeconomic effects and macrosocial risks under the economic instability conditions
- Chaus V.* Changes in the Ukrainian economy under the influence of globalization and military aggression of Russia
- Yudina N.* The management of the future based on the innovation development concept
- Urchik G.* Shadow economy in Ukraine as basis of forming pseudo-state

TOPIC II. THE GLOBAL MACROECONOMIC ANTI-CRISIS MANAGEMENT PRACTICE

Barabas D., Voloshyna M. Experience of higher education quality evaluating in France and its application

Brozhko O. Economic security under globalization: threats and opportunities

Vorobiova N. Formation of the Ukrainian national brand at the world market

Goloven A. Experience of the mortgage debt restructuring on the real estate market

Gudima I. World experience of financial resources efficient allocation

Zhuzha A., Zhdanov V. Particularities of state debt policy under the conditions of national economy systemic crisis

Zavonovskyi I. The introduction of international standards of decent work in the context of crisis management

Kasperovich J. Fiscal instruments of transition from stabilization to economic recovery: the use of international experience

Krapko O. The strategy of enterprise crisis management in the system of national anti-crisis measures

Kryvoruchkina E., Mankivska N. Adaptation of the world crisis management experience to the domestic enterprises practices

Kulbachnyi S. Strategy of macroeconomic policy structural priorities in a globalized environment

Marchenko V. General and specific features of the crisis in the Ukrainian economy

Myhalchenko O. Enterprise financial stabilization as an instrument of anti-crisis management

Mishchuk N. Application of information technologies in business process reengineering

Moskalyuk N. The world economy global challenges and particularities of the Ukrainian economic development

Nazarenko O. Uneven economic development as a factor of the world economy destabilization

Pavlenko O. Tax harmonization in international economic relations

Pryimak S. European experience of consumer protection in the banking services market

Ronin A., Okhrimenko Oksana O. Features of macroeconomic instruments application to overcome crisis in the Ukrainian economy

Sinitsyn O. Ensuring sustainability of transnational corporations under the crisis conditions

Tereshchenko G. The experience of the financial sector crisis management in the EU

Torzhevskiy M. Attraction of the external labor migration revenues to the economic development: international experience

Umantsiv Y. Interaction of corporations and governments under the conditions of globalization

Fedirko O. Platform policy as a means of fostering the innovative development of the EU regions

Fomkina V. Anticrisis social reforms in Croatia in the framework of European integration process

Tsybulenko M., Manayenko I. Crisis management of Ukraine's economy under the conditions of foreign markets downturn

Chernenko N. Identification of alternative sources of funding for the implementation of development strategies under the innovative orientation conditions

Shapoval I. Liberalization of the financial sector in Hungary: lessons for Ukraine

Yatsun N., Repina I. Content analysis of effectiveness of anti-crisis reforms in Georgia in 2004-2012

TOPIC III. PUBLIC SECTOR OPTIMIZATION AND MODERNIZATION

Babachenko L. Marketing concept as a means to ensure stability of transport infrastructure

Bondar N., Shcherbakova N. Aspects and criteria of assessment of a state's readiness to implement infrastructure projects based on public-private partnership

Vdovina I. The role of financial infrastructure in the modern financial architecture
Genkin B. The principles of optimization of social order parameters
Dluhopolskyi O. Experience of the Scandinavian states in the transition from a limited access social orders to open access social orders
Komchatnykh O. Innovative development of industrial enterprises of Ukraine
Kosharnyi V. Assessment of the touristic attractiveness of a region within the framework of public-private partnership
Mazur N. Social security of working population on the basis of distant employment
Malyi I. Identifying statehood institutions in Ukraine: social and economic determinants
Onyschenko V. Social aspects of venture enterprises activities under crisis conditions
Tsiuman Y. Mechanism of implementing of the investment projects of road building using public-private partnerships
Shevchenko L. University reputation as a strategic resource of public sector development
Shkarivska N. Assessment of public-private partnership contracts' efficiency

TOPIC IV. PUBLIC MANAGEMENT REFORM AT THE REGIONAL AND MUNICIPAL LEVELS

Artemenko I. Investing in agricultural sector development as a factor of regional stabilization of national economy
Balamut H., Popova A. Business-processing approach in management of enterprises
Vahovych I., Chapyuk H. Approaches to the assessment of regional economy capitalization
Vozbranna N. Regional prospects of air enterprises development under the conditions of financial crisis
Gudima A. Innovative development of regions: diagnosis and current trends
Ieremieiev I., Dychko A. Problems of municipal facilities intellectualization management
Iefremov D. The design of financial resources for subnational units under decentralization conditions
Iefremova O. Practical aspects of implementation of the state strategy of regional development in Ukraine
Zabedyuk M. The accumulation of Ukrainian regions potential in the context of globalization
Zaitseva M. The reform of tourist activities management at sub-national level
Kotenok D. Implementation of European regional governance principles in Ukraine
Kulai A., Masiuk O. Perspective directions for local budgets reform in Ukraine
Kutsenko T. Application of benchmarking as a tool for crisis management in Ukraine's municipal finances
Naumenkova S., Pavlyuk T. Availability of financial services as a component of investment attractiveness of Ukrainian regions
Nechypurenko A. Interaction between the center and regions in the process of public administration
Prykhodchenko T. Decentralization reform: theory and Ukrainian practice
Sukach O. The influence of financial capacity on investment in regional development
Tverdokhlib I., Parasyuk I. Optimization of program-oriented management of regional economic development
Tyshchenko O. Public management of region's competitive development under the framework of structural transformations
Fedorus L. Features of effective management of rural areas sustainable development
Schischko E. Lean production technology in logistics and its possible application by enterprises

TOPIC V. PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SYSTEM OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT

- Brezhneva-Yermolenko O., Andriyenko O.* The problem of economic crisis rooting in the Ukrainian economy
- Voronina A., Kopyl O.* The problems of administrative services provision in Ukraine
- Glebova A., Mahhovka V.* Administrative aspects of enterprises strategic adaptation to the modern crisis conditions
- Gogol T., Kohun D.* Administrative management in the enterprise management system
- Grushko O.* Political corruption as a form of rent seeking and its administrative restrictions
- Dannikov O.* Design and implementation of anti-crisis development programs for domestic business
- Klymenko K.* Reforms in the Ukrainian economy under the anti-crisis policy
- Kornieiev V.* States regulatory impact in the Ukrainian financial system crisis management
- Koroliuk T.* Necessity and features of Ukrainian public debt restructuring
- Kotkovskyy V., Guzenko O.* Organizing financial controlling in the process of modernization of modern banking management
- Lytvyshko L.* Administrative tools of the Ukrainian economy reformation
- Makovska Y.* Crisis management of long-term contracts based on final indicators of quality
- Moskalenko V.* Practical aspects of software using in public administration decision making.
- Ozerchuk O.* The reform of the social contribution collection in the anti-crisis management system
- Postoenko K.* Monitoring of anticrisis state regulation of food market in Ukraine
- Sabadosh A., Usenko O.* State regulation of the labor market vocational and qualification structure
- Samoliuk N.* Contractual regulation of business entities income distribution
- Sergienko A., Khmelevskiy M.* Economic diagnostics in the system of enterprises activities administration
- Skorobogatova N.* The assessment system for enterprises investment performance
- Hmeliuk A.* The ways to increase the efficiency of financial monitoring
- Chernyshev A.* Assessing the efficiency of Ukrainian banking sector restructuring
- Chistov S.* Conceptual framework theory of administrative decisions efficiency in the field of public administration
- Shevchuk Y.* Ensuring of effective corporate governance system as a means for anti-crisis management
- Shturba A.* Legislative framework of the public-private partnership development in Ukraine

СЕКЦІЯ І

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

УДК 330.322

Наталія АМЕЛІНА *

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАБІЛЬНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЦЕССА

THE INVESTMENT PROCESS STABILITY PROVIDING

***Анотація.** Сучасна інвестиційна політика вимагає від суб'єктів господарювання оновлення та пошуку новітніх джерел інвестиційних потоків задля адаптації та поліпшення інвестиційного клімату національної економіки.*

***Аннотация.** Современная инвестиционная политика требует от субъектов хозяйствования обновления и поиска новейших источников инвестиционных потоков для адаптации та улучшения инвестиционного климата национальной экономики.*

***Abstract.** Modern investment policy requires entities to upgrade and find new sources of investment flows in order to adapt and improve the investment climate in the national economy.*

Сучасна інвестиційна політика вимагає від суб'єктів господарювання оновлення та пошуку новітніх джерел інвестиційних потоків задля адаптації та поліпшення інвестиційного клімату національної економіки.

Зараз в Україні залученням інвестицій багато хто займається, як на державному, так і на регіональному рівнях. Відсутність у більшості учасників досвіду із залучення й управління інвестиціями, їхні неузгоджені дії та відсутність заставних механізмів призводить до неефективної роботи в цьому напрямку. Сьогодні процес залучення інвестицій в економіку України має координуватися на державному або, щонайменше, на муніципальному рівні та на рівні підприємство-інвестор. Основну увагу слід приділити підготовці фахівців та розробці інвестиційних проектів за єдиними вимогами.

Нині від ефективності інвестиційної політики залежать оновлення виробництва, модернізація й нарощування основних засобів підприємств, успіх структурної перебудови економіки, розв'язання соціальних і екологічних проблем. Слід зазначити, що в нинішніх умовах надходження іноземних інвестицій в економіку є чинником зростання ВВП, важливим джерелом створення робочих місць. Названі заходи не вирішують усіх проблем із залучення інвестицій в економіку країни, але їх можна розглядати як основні напрямки у сфері вдосконалення інвестиційного процесу як на рівні держави, так і на рівні підприємств.

Стосовно України Лев Парцхаладзе сформульовані ключові інвестиційні чинники, які впливають на зниження інвестиційних ризиків [1]:

- лібералізація й дерегуляція підприємницької діяльності;
- стабільність і передбачуваність правового поля;
- корпоративне й державне управління;

---

* АМЕЛІНА Наталія Костянтинівна / Наталія АМЕЛІНА / Nataliya AMELINA – старший викладач кафедри «Економіка», Національний транспортний університет, e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net

- лібералізація зовнішньої торгівлі та руху іноземного капіталу;
- розвиток фінансового сектора;
- зниження рівня корупції;
- зниження політичного ризику;
- імідж і програми просування країни;
- формування інвестиційних стимулів.

Розглядаючи окремо кожний з них можна зазначити, що для лібералізації й дерегуляції підприємницької діяльності слід організувати працюючу схему з виявлення й швидкого усунення бар'єрів для створення, ведення та закриття бізнесу. Ця схема має включати в себе комплекс заходів щодо зниження ступеня втручання з боку уряду в діяльність підприємств різних рівнів господарювання, надання приватним підприємцям можливості функціонувати ризиковано, сміливо, своєрідно та отримувати прибуток в умовах чесної конкуренції в галузі функціонування підприємства.

Стосовно другого чинника щодо впливу на інвестиційну діяльність, то стабільність і передбачуваність правового поля необхідна, щоб узгодити існуючі, розробити та ухвалити нові закони, що встановлюють однакові правила для господарювання підприємств усіх розмірів та форм власності. Передусім, таку роботу необхідно провести щодо законодавства про захист прав у сфері інтелектуальної власності, цивільного, трудового, податкового й комерційного кодексів, патентів, політики передачі технологій та прямих іноземних інвестицій. Інвестор має бути впевненим в тому, що будь-які угоди, відповідні прийнятими міжнародним нормам і правилам, мають силу в Україні.

Щодо відносно корпоративного та державного управління, то до цього напрямку повинен входити комплекс заходів із урегулювання корпоративних прав, діяльності державної адміністрації та приватизації державної власності. Необхідно створити таку систему взаємовідносин між державою та підприємствами, яка б мінімізувала можливості для корупції на всіх рівнях. Метою інвестиційних процесів має стати підвищення ефективності виробництва й використання ресурсів, мінімізація державного регулювання підприємницької діяльності, зниження державних витрат на підтримку неефективних виробництв і вивільнення ресурсів уряду для підвищення ефективності управління в суспільному секторі.

Лібералізація зовнішньої торгівлі та руху іноземного капіталу складається з комплексу заходів щодо стимулювання вільного переміщення товарів, послуг і капіталів між державами. Першочерговому врегулюванню підлягають такі сфери:

- митна й транспортна політика, в тому числі боротьба з контрабандою, створення уніфікованої митної практики в різних областях країни;
- сертифікація, включно зі спрощенням повільної й непрозорої процедури отримання сертифікатів на товари, імпортовані до країни, взаємне визнання сертифікатів якості продукції та міжнародної організації стандартів ISO;
- страховий ринок, що передбачає вдосконалення законів українського страхового ринку, які суперечать європейським та світовим стандартам;
- ринок праці, що зазнає браку професіоналів на українському ринку праці, особливо в державному секторі, і потребує спрощення процедури прийняття на роботу іноземних фахівців високої кваліфікації.

Розглядаючи розвиток фінансового сектора, як чинник зниження надходження інвестицій в Україну, можна відзначити, що стан фінансового сектора має ключове значення для інвесторів. Тому вдосконалення у вказаному напрямку є дуже важливими для поліпшення інвестиційного клімату та потребує здійснення певного комплексу заходів. До найголовніших можна віднести зняття обмежень на відсоткові ставки за банківськими кредитами й позиками, скасування програм пільгового надання кредитів, запроваджених урядом, розширення автономії Національного банку, основною метою

якого має бути підтримка внутрішньої та зовнішньої стабільності, без урахування політичних вподобань.

Стосовно питання зниження рівня корупції в Україні необхідно створити таку систему відносин органами влади та підприємств, яка мінімізує можливості зловживання державних чиновників, забезпечить послідовність у виконанні ухвалених законів і постанов, полегшить отримання дозволів, ліцензій і санкцій. Для цього необхідно проводити заходи щодо унеможливлення ситуацій виникнення корупції та забезпечити суспільну підтримку програм із боротьби з корупцією, інформуючи підприємства та їх безпосереднє керівництво про їхні права.

Зниження політичного ризику, досягнення політичної стабільності та незалежності економічних пріоритетів від змін в органах влади була й залишається одним із найважливіших позитивних чинників при прийнятті інвестиційного рішення. Розробка першочергових заходів та необхідних законів, що гарантують неможливість безпідставного відчуження приватної власності, включно з «повільною експропріацією», оптимізація роботи податкових органів і місцевих адміністрацій може допомогти зменшити вплив політичного ризику на інвестиційну діяльність підприємств в Україні.

Довгострокові цілі із залучення інвестицій вимагають постійних намагань із формування привабливого іміджу країни. Необхідно сформулювати й широко висвітлювати державну політику та готовність уряду вживати радикальних заходів, орієнтованих на ринкову економіку, що здатні підтримувати інвестиції та посилити інвестиційну діяльність закордонних підприємств.

Основною метою у напрямку формування інвестиційних стимулів є створення інвестиційних умов, аналогічних умовам країн-партнерів. При цьому необхідно уникати вибіркового стимулювання, яке може призвести до неефективного розподілу інвестиційних ресурсів. Основними заходами в цьому напрямку можна назвати встановлення ставки оподаткування на рівні, аналогічному рівню сусідніх країн, скасування спеціальних інвестиційних пільг та привілей, спрямованих на вибіркочу підтримку окремих галузей, регіонів, компаній або підприємств.

Література

1. Парцхаладзе Л. Інвестиційний клімат України: глобальне потепління // газета «Дзеркало тижня» №29, від 24.08.2012р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/SCIENCE/investitsiyniy_klimat_ukrayini_globalne_poteplinnya-40547.html 02.12.2012
2. Инвестиции в Украину: выгодно, но слишком рискованно. Источник: Deutsche Welle (<http://dw.de/p/17Yui>)

УДК 338.264:351.863.1

Уляна БІГУН *

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

SYSTEM APPROACH IN SHAPING THE ENERGY SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY

---

* БІГУН Уляна Василівна / Уляна БІГУН / Uliana BИHUN – магістрант, НТУУ «Київський політехнічний інститут», e-mail: uliana_bihun@ukr.net

Анотація. Надано авторське тлумачення поняття «економічна енергобезпека», охарактеризовано його значення у період глобалізаційних змін. Запропоновано багаторівневий системний підхід до забезпечення економічної енергобезпеки. Адаптовано методологічні принципи до кожного структурного рівня економічної енергобезпеки.

Аннотация. Предоставлено авторское толкование понятия «экономическая энергобезопасность», охарактеризовано его значение в период глобализационных изменений. Предложено многоуровневый системный подход к обеспечению экономической энергобезопасности. Адаптированы методологические принципы к каждому структурному уровню экономической энергобезопасности.

Abstract. The author's interpretation of the term «economic energy security» is given, its importance in the period of globalization changes is described. A multilevel systematic approach to ensuring economic energy security is proposed. Methodological principles to every structural level of economic energy security are adapted.

Проблематика глобалізаційних трансформацій та їх залежність від стану енергетичного сектора досить тісно корелює зі змінами у світопорядку. Вагомим тому доказом є факт, що переважно вуглеводневому фактору належить визначати ритмічність світового розвитку. Виходячи з такого підходу Якуб Грічіал згадує в одній зі своїх робіт «... географічне розташування, що припускає наявність природних і економічних ресурсів, шляхів сполучень, визначає їх геостратегічне значення» [7, с. 35].

Проблема діагностики стану енергетичної безпеки знаходиться у полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних учених–економістів. Особливу увагу вирішенню даного питання присвятили у своїх роботах такі автори, як: В. Бараннік, Є. Бикова, А. Васіков, М. Земляний, О. Суходоля, А. Татаркіна. Однак, незважаючи на існування великої кількості досліджень енергетичної безпеки, залишається потреба у визначенні системного підходу до забезпечення економічної енергобезпеки на кожному рівні її структури.

Актуальність координації стратегічних і тактичних дій на різних рівнях економіки визначається ускладненням взаємозв'язків і залежностей господарських відносин, усвідомленням можливості і необхідності створення впорядкованої системи відповідної інформаційно–аналітичної та прогностичної діяльності.

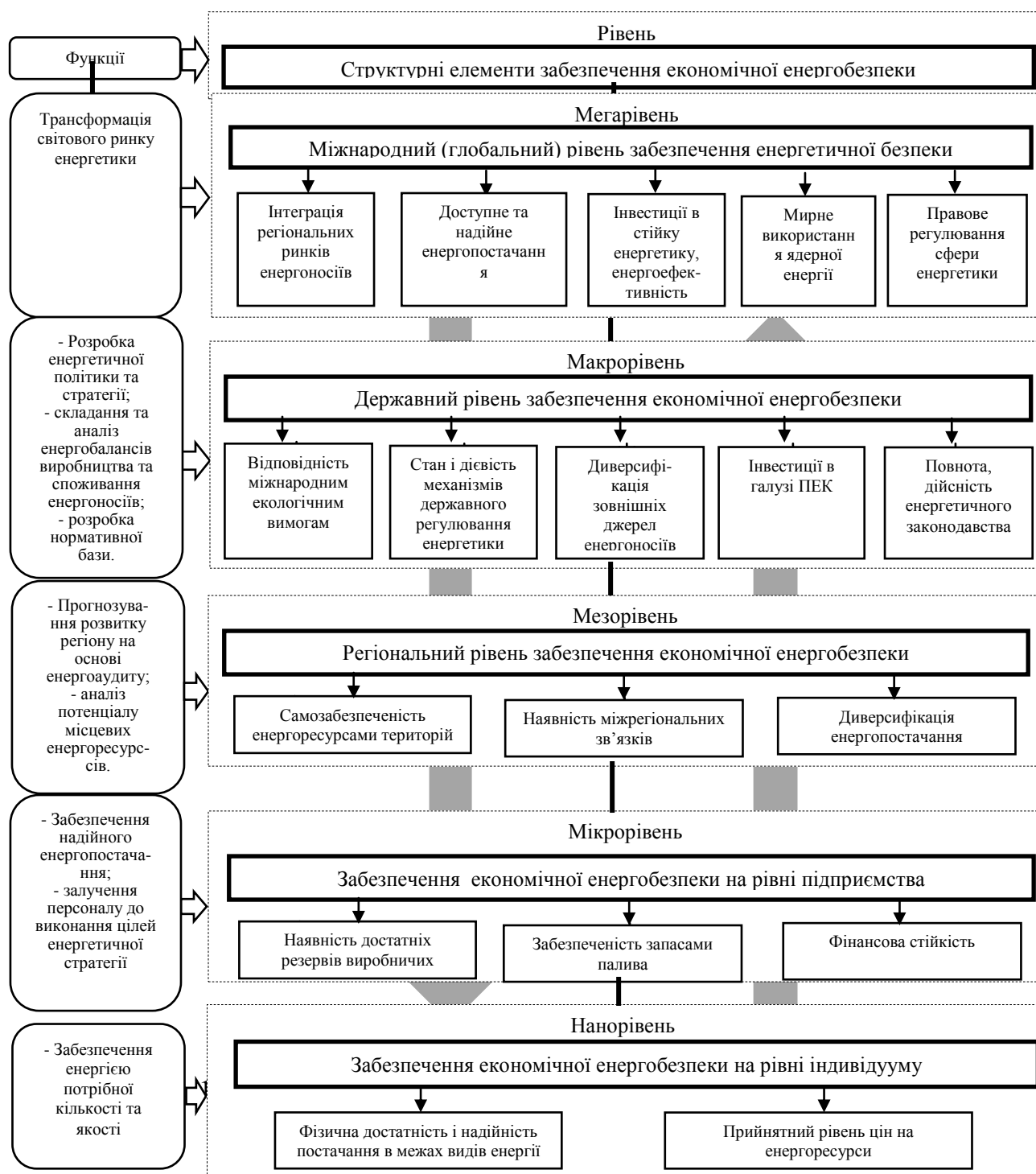
На основі викладеного можна сформулювати завдання, яке полягає у визначенні системного підходу до забезпечення економічної енергобезпеки на різних структурних рівнях, що дозволить локалізаційно виявляти, запобігати, нейтралізувати зовнішні та внутрішні загрози забезпечення потреб в паливно–енергетичних ресурсах.

Враховуючи недостатню вивченість питання економічної енергобезпеки, вважаємо за потрібне дати власне формулювання даного поняття: економічна енергобезпека – стан захищеності національної економіки, згідно з яким безперервність енергопостачання та забезпечення обґрунтованих потреб населення в енергоресурсах сприяють сталому розвитку економічного потенціалу країни.

У зв'язку з багатоплановістю відносин, які охоплює економічна енергобезпека, можна виокремити кілька рівнів споживачів корисностей енергетичної галузі, при цьому на різних рівнях виключної важливості можуть набувати окремі пріоритети. Нами пропонується виділяти наступні рівні забезпечення економічної енергобезпеки: нанорівень (рівень індивідууму), мікро– (рівень окремого підприємства), мезо– (регіональний рівень), макро– (державний рівень) та мега– (глобальний рівень) (рис. 1).

Економічна енергобезпека охоплює широке коло взаємопов'язаних елементів, що стосуються ресурсної бази енергетики: вплив на паливно– і енергопостачання споживачам загроз економічного, соціально–політичного, техногенного і природного походження, а також недосконалості управління даним сектором; раціональне використання паливно–енергетичних ресурсів (ПЕР) і т. д. Відповідно енергобезпека являється одним із провідних факторів національної енергетичної та економічної політики і відіграє важливу роль при прийнятті рішень стосовно функціонування і розвитку паливно–енергетичного комплексу (ПЕК) країни, регіонів і підприємств зокрема. Чітко визначений склад об'єктів моніторингу, а також конкретних функцій забезпечення економічної енергобезпеки дають

можливість гнучкого і взаємоузгодженого аналізу та оцінки ситуації в енергетиці на різних структурних рівнях.

Рис. 1. Багаторівнева система забезпечення економічної енергобезпеки

Джерело: розроблено автором на основі [1; 4; 6]

Перебіг будь-яких економічних процесів є наслідком життя людини та суспільства загалом, а тому й оцінювання цих процесів має антропоцентричний характер. Визначальна роль людини у перебігу економічних і суспільних явищ власне і визначає те, що базовим формоутворювальним рівнем економічної енергобезпеки є енергетична безпека індивідууму [9, с. 82].

Шумахер Е.Ф. зазначав, що у сучасному світі енергія не має рівнозначних замінників, і хоча її купують і продають як товар, енергія перестала бути просто одним із благ, а стала основою їх створення на рівні з повітрям, водою та ґрунтом [5, с. 107]. Це дає змогу зробити висновок, що функціонування суб'єктів господарювання є неможливим без надійного забезпечення енергією.

Зокрема, діяльність будь-якого промислового підприємства прямо залежить від забезпечення його потреб у вигляді електричної енергії. Її кількість і якість впливає на вироблену на підприємстві продукцію, ефективність функціонування устаткування і швидкість його старіння, а також умови праці працівників. Тож, забезпечення промислового підприємства електроенергією впливає на рівень його економічного розвитку, а отже, і на рівень економічної безпеки.

Головною метою досягнення енергетичної безпеки підприємств являється забезпечення сталого і максимально ефективного функціонування в існуючих умовах і створення потенціалу розвитку і росту підприємства в майбутньому.

Наступним формоутворювальним рівнем є регіон, у масштабі якого основними вимогами для досягнення задовільного стану енергетичної безпеки є самозабезпеченість енергоресурсами територій потрібної якості та проведення відповідної цінової політики для забезпечення доступності енергоносіїв для кінцевих споживачів. Рівень забезпеченості регіонів власними ПЕР характеризує, по-перше, незалежність енергопостачання регіонів від протяжних, схильних до різних впливів комунікацій, вартість використання яких до того ж є достатньо великою; по-друге, незалежність споживачів одного регіону від постачальників інших регіонів, зокрема, уникнення конфліктів на міжрегіональному рівні; по-третє, можливість для регіональних адміністрацій під час надзвичайних ситуацій оперативно маневрувати внутрішніми ресурсами.

Макрорівень економічної енергобезпеки представлений державою загалом. Тому основними індикаторами, на які потрібно зважати на цьому рівні, є величина енергетичної незалежності країни, повнота і дійсність нормативно-правових актів виконавчої влади, що регулюють взаємовідносини постачальників (виробників) і споживачів ПЕР (включаючи функціонування енергетичних ринків), а також питання оподаткування, ліцензування, обсягів інвестування у розвиток енергетичної інфраструктури тощо. Неповнота законодавства (наявність «білих плям»), його нечіткість (двозначність норм, неконкретність), недосконалість (невідповідність реаліям життя, прийнятій стратегії соціально-економічного розвитку, принципам державної економічної і енергетичної політики і т.п.), а також його недостатня дієвість (недотримання правових норм) являють загрозу економічній енергобезпеці, оскільки дезорганізують господарські (виробничі і фінансові) зв'язки, ускладнюють планування підприємствами довго- та середньострокових проектів і заходів, протидіють залученню інвесторів і в цілому знижують надійність і ефективність функціонування енергетики.

Глобалізація світового енергетичного простору, різке зростання попиту на енергоносії і, як наслідок, зростання конкуренції між регіональними енергетичними ринками зумовлюють необхідність створення єдиного міжнародного енергетичного простору з метою забезпечення енергетичної безпеки регіонів, надійності і безперебійності поставок вуглеводнів, вироблення спільних антикризових програм. Необхідність інтеграції регіональних ринків енергоносіїв пов'язана також із зростаючою залежністю від експорту нафти і браком власних енергетичних ресурсів.

Процес забезпечення економічної енергобезпеки повинен відповідати певним методологічним принципам, серед яких можна виділити такі загальновідомі, як: принцип повноти, принцип системності тощо (табл. 1).

Методологічні принципи забезпечення економічної енергобезпеки

Принцип	Характеристика
Повнота	Врахування усіх напрямів розвитку енергетичного ринку з метою забезпечення економічного ефекту у сфері ПЕК.
Системність	Взаємна обумовленість усіх компонентів організації енергоринку.
Об'єктивність	Відповідність процесів реальним вимогам й стандартам міжнародних ринків.
Неперервність	Постійний моніторинг діяльності суб'єктів ринку з боку державних органів.
Ієрархічність	Фактичні показники повинні формуватися на основі підходу «знизу вгору» по відповідних ланцюгах ієрархії господарчо–фінансової діяльності та використання ПЕР.
Принцип верховенства права	Утвердженні права як основи взаємовідносин між суб'єктами енергетичного ринку; визнання державою прав і свобод суб'єктів суспільства, їх захист і гарантування.
Принцип соціальної відповідальності	Стійке забезпечення попиту на енергоресурси на основі надійного, безпечного та екологічного енергозабезпечення з мінімальними навантаженнями на природні паливно–енергетичні ресурси.

Джерело: розроблено автором на основі [4; 6; 7]

Проте весь процес координації процесу забезпечення економічної енергобезпеки повинен базуватись, окрім загальновідомих методологічних принципів, ще і на принципах, визначених для мега–, макро–, мезо–, мікро– та нанорівнів (рис. 2).

Рис. 2. Методологічні принципи забезпечення економічної енергобезпеки

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Підсумовуючи викладене вище, стає зрозумілим, що забезпечення належного рівня економічної енергобезпеки потребує здійснення заходів, врахування просторових диспропорцій індикаторів, а також методологічних принципів на кожному формоутворювальному рівні.

Отже, створення сприятливих умов для життя і розвитку особистості, підприємств, регіонів, держави і світу в цілому неможливе без системного підходу до забезпечення економічної енергобезпеки, який дає змогу координувати і моніторити результативність реформаційних заходів у паливно–енергетичному комплексі.

Література

1. Прокіп А. В. Гарантування енергетичної безпеки: минуле, сьогодення, майбутнє: монографія / А. В. Прокіп. – Л.: ЗУКЦ, 2011. – 154 с.
2. Суходоля О.М. Енергоефективність економіки у контексті національної безпеки: методологія дослідження та механізми реалізації: монографія. / О.М. Суходоля. – К.: НАДУ, 2006. – 400 с.
3. Функціонування, стратегічний розвиток і регулювання відновлюваної енергетики: монографія / О. О. Трофименко, С. В. Войтко ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн.

ін-т». – Київ : Альфа Реклама, 2014. – 178 с.

4. Зеркалов Д.В. Энергетическая безопасность. Монография. / Д. В. Зеркалов. — К.: Основа, 2012. — 920 с.

5. Татаркин А.И. Методика анализа энергетической безопасности территорий различного уровня / А.И. Татаркин, А.А. Куклин, А.Л. Мызин, Л.Л. Богатырев. – М., Екатеринбург: ИЭ УрО РАН, 1998. – 53 с.

6. Энергетическая безопасность России / В. В. Бушуев, Н. И. Воропай, А. М. Мастепанов, Ю. К. Шафраник и др. – Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 1998. – 302 с.

7. Grygiel Jakub J. Great Powers and Geopolitical Change / J. Jakub Grygiel. – Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 2006. – 258 p.

8. Schumacher E.F. Small Is Beautiful: Economics As If People Mattered. 25 Years Later... With Commentaries / E.F. Schumacher. – Vancouver: Hartley and Marks Publishers, 2000. – 286 p.

9. Sovacool B.K. Competing Dimensions of Energy Security: An International Perspective / B. K. Sovacool, A. B. Marilyn // Environment and Resources. – 2010. – Vol. 35. – P. 77–108.

УДК 338.124:336.7 (477)

Олексій БОРОДЮК*

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА НАЦІОНАЛЬНА ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ

МИРОВОЙ ФИНАНСОВЫЙ КРИЗИС И НАЦИОНАЛЬНАЯ ФИНАНСОВАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ

WORLD FINANCIAL CRISIS AND NATIONAL FINANCIAL STABILITY

Анотація. Розглянуто класифікацію світової фінансової кризи, суверенного боргу, варіантів виходу з кризи у Єврозоні.

Анотация. Рассмотрена классификация мирового финансового кризиса, суверенного долга, вариантов выхода из кризиса в Еврозоне.

Abstract. The classification of the global financial crisis, sovereign debt and options for overcoming the crisis in the euro area have been considered.

Ще у 2012 році на Всесвітньому економічному форумі в Давосі автори доповідей серед економічних ризиків відокремлювали фіскальні кризи, які спричинені тим, що уряди багатьох країн спрямовували значні суми коштів на стабілізаційні заходи на порятунок фінансово-кредитних установ. Все це призвело до зростання бюджетних дефіцитів та збільшення державного боргу [1].

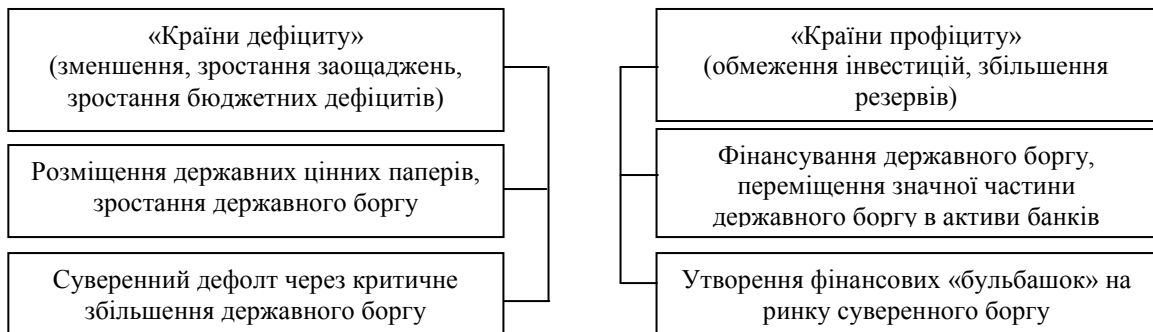
На думку представника Швейцарського перестрахового товариства «Свісс Ре» Х. Мументалера, довгострокові незабезпечені зобов'язання зроблені старіючим населенням більшості економічно розвинутих країн призводять до фіскального навантаження. Крім того, існують розриви між «країнами дефіциту» та «країнами профіциту», наслідками якого можуть бути дефолт країн і виникнення фінансової нестабільності на ринку державних боргових зобов'язань [2, Схема1].

У більшості європейських країн відсутній єдиний підхід до формування та реалізації державної фінансової політики, який ускладнює процес подолання наслідків кризи та спричиняє її новий процес [3].

Існують чотири етапи класифікації світової фінансової кризи, які виділяє член правління Бундесбанку А. Домбрет, а саме:

* *БОРОДЮК Олексій Володимирович / Алексей БОРОДЮК / Oleksii BORODIUK* - науковий співробітник, ДННУ «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України, e-mail: borodakiev@yandex.ru

- криза субстандартних іпотек, що вразила у 2007 році ринок нерухомості США (кредитна криза);
- втрата довіри до фінансової системи після банкрутства 15 вересня 2008 року американського інвестиційного банку «Леман Бразерс»;
- криза с суверенного боргу європейських країн, що розпочалась в Греції у травні 2010 року;
- боргова криза в країнах Єврозони під час продовження світової фінансової кризи.

Рис. 1. Наслідки фіскальних дисбалансів в умовах зростання ризиків на ринку державних боргових зобов'язань.

Джерело: складено за даними (<http://www.finansist.ua/articles/1793>).

Криза суверенного боргу у всіх європейських країнах негативно позначилась на умовах фінансування як урядів так і банків. Держаний борг, значна частина якого перемістилась в активи банків, несе в собі великий ризик для фінансової стабільності та негативно впливає на розвиток реального сектору економіки.

Головною причиною кризи суверенного боргу А. Домбрет вважає відсутність у системі функціонування Європейського валютного союзу (ЄВС) механізмів координації єдиної грошово-кредитної політики, яку проводить Європейський центральний банк (ЄЦБ), децентралізованої бюджетно-податкової політики, відповідальність за яку несуть національні уряди. Можливість виникнення такої ситуації була прогнозована ще в процесі створення ЄВС. Тоді завдяки розробці та прийняттю механізму Європейського союзу для стримування бюджетних дефіцитів та державного боргу, а саме – «Пакту про стабільність і зростання» (ПСЗ), який передбачав систему правил, відповідно до якого дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3 %, а державний борг 60 % валового внутрішнього продукту це здавалось несуттєвим.

Разом з ПСЗ в механізмі функціонування Єврозони є ще один ключовий момент – принцип «не порятунку», якій забороняє одним країнам брати на себе відповідальність за борги інших країн. Донедавна країни – члени ЄВС керувалися принципом індивідуальної відповідальності за наслідки своєї бюджетно-податкової політики та орієнтувалися на необхідність дотримання агентами фінансового ринку індивідуальної відповідальності за наслідки своїх інвестиційних рішень [4].

Під час світової кризи через надмірні темпи кредитування економіки, необґрунтоване зростання цін на активи та окремими європейськими країнами конкурентоспроможності встановлені правила були проігноровані. До країн порушників не своєчасно вжиті заходи впливу, що в кінці сприяло поширенню боргової кризи за принципом «ефекту зараження», та призвело до зниження до урядів, ринків і до політики ЄВС в цілому.

Експерти Європейського департаменту Міжнародного валютного фонду враховують обмежені можливості впливу на процентні ставки, заходи бюджетно-податкової політики на національному рівні є основними інструментами регулювання економіки та струмування надмірного попиту. Програма реформ економічного управління, затверджена

Європейським Союзом восени 2011 року орієнтована на посилення бюджетної дисципліни. Програма обмежує зростання витрат, дає змогу регулювати процедури значного дефіциту для європейських країн із рівнем державного боргу понад 60%, верхня межа якого встановлена Маахстрихською угодою, посилює заходи впливу шляхом оперативнішого застосування санкцій.

Крім того з метою зміцнення бюджетної дисципліни на національному рівні та підвищення ефективності використання бюджетно-податкової політики експерти МВФ ключовими вважають такі заходи:

- розробку структурних правил збалансованого бюджету і законодавче закріплення їх у конституціях країн – членів ЄС;
- посилення бюджетно-податкового регулювання на основі механізму ПСЗ та надання органу фіскального регулювання Євросони права вето щодо країн, які порушили ліміти ПСЗ при формуванні національних бюджетів;
- впровадження автоматичної системи бюджетних трансферів на рівні ЄС з метою компенсації тимчасових шоків для окремих країн. Це забезпечить додаткові можливості для збільшення бюджетних витрат у періоди спаду без подальшого нарощування обсягів боргу [5].

З метою встановлення довіри ринків до державних фінансів країни – члени ЄС у 2012 році підписали Договір про бюджетну дисципліну, згідно з яким усі європейські країни повинні законодавчо обмежити структурний дефіцит бюджету на рівні 0,5% ВВП. У разі невиконання цих вимог Вищий суд Євросоюзу зможе накласти на окремі країни штраф у розмірі до 0,1% ВВП, та одержані кошти будуть перераховані до Європейського стабілізаційного фонду.

Порушення паритету між цілями та функціями грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики в багатьох європейських країнах в умовах кризи, активне невтручання європейських урядів у механізми функціонування фінансових систем суттєво погіршило стан державних фінансів та послабило ефективність монетарної політики Європейського центрального банку.

Політика розширення внутрішніх і зовнішніх запозичень, яку здійснювали уряди багатьох країн, призвела до значного збільшення державного боргу. За оцінками МВФ, валовий борг сектору державного управління в багатьох економічно розвинутих країнах наблизився або перевищує ВВП та протягом найближчих років зростатиме (табл. 1).

Таблиця 1

Зростання світової економіки та валовий борг сектору державного управління окремих країн світу в 2008 -2013 роках

Групи країн	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зростання світової економіки, %	2.8	-0.6	5.2	3.8	3.3	3.9
Валовий борг сектору державного управління, у % до ВВП						
Увесь світ	59.5	65.9	70.0	70.1	70.9	70.9
Країни з розвинутою економікою	82.0	93.7	99.7	103.5	107.6	110.2
США	76.1	89.9	98.5	102.0	107.6	112.0
Євросона	69.8	79.4	85.3	88.4	91.1	92.5
Франція	68.3	79.0	82.4	87.0	90.7	93.1
Німеччина	66.7	74.4	83.2	81.5	81.6	79.8
Італія	105.8	115.5	118.4	121.4	125.3	126.6
Іспанія	39.9	53.6	60.8	70.1	78.1	84.0
Японія	196.2	216.3	219.0	233.4	241.0	246.8
Великобританія	52.5	68.4	75.1	80.8	86.6	90.3
Канада	71.1	83.6	85.1	85.5	86.7	84.7
Країни з ринками, що формуються	34.7	36.7	40.8	37.8	36.4	35.0
Китай	17.0	17.7	33.5	26.6	23.3	20.9
Індія	74.7	74.3	67.4	65.8	65.3	64.4
Росія	7.9	11.0	11.7	10.5	11.2	12.1

Бразилія	63.5	66.9	65.2	66.0	64.2	62.0
Мексика	43.1	44.7	42.9	42.7	43.2	43.5
Південна Африка	27.4	31.5	35.3	37.9	40.0	41.5
Країни з низькими доходами	39.2	42.4	40.8	40.0	40.3	40.2
Країни Групи 20-ти	66.4	73.3	78.2	77.8	78.5	78.4
Країни Групи 20-ти з розвинутою економікою	87.6	100.1	106.4	110.2	114.6	117.4
Країни Групи 20-ти з ринками, що формуються	34.8	35.9	40.8	37.1	35.3	33.8

Джерело: складено за даними (По мере усиления рисков снижения роста налогово-бюджетная политика не должна сбиваться с пути.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fm/2012/update/01/0112r.pdf>).

Відомий вчений економіст К. Рейнхарт і К. Рогофф стверджує, що якщо співвідношення державного боргу та ВВП перевищує 90%, економічне зростання в країні суттєво уповільнюється [6].

Основні напрями подолання наслідків боргової кризи в умовах Єврозони, за думкою А.Домберта, є такі:

- збалансування державних бюджетів усіх країн Єврозони;
- проведення в країнах, що постраждали від кризи структурних реформ;
- забезпечення стабільної архітектури ЄВС, яка ґрунтується на надійній бюджетно-податковій та монетарній політиці [7].

Література

1. Global Risks 2012. Seventh Edition. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2012.pdf.
2. Мир рискует. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finansist.ua/articles/1793>.
3. Мищенко С.В. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем / С.В. Мищенко // Финансы и кредит. – 2010. – № 40 (424). – С. 23–29; Мир рискует. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finansist.ua/articles/1793>.
4. Dombret A. Europe's sovereign debt crisis – causes and possible solutions // Speech by Dr. Andreas Dombret, Member of the Executive Board of the Deutsche Bundesbank, to the Deutsche Alumni, Frankfurt am Main, 20 December 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/review>.
5. Флоранс Жомотт. Устранение недостатков в ЭВС / Жомотт Ф. // Финансы и развитие, МВФ. – 2011. – Декабрь. – С. 40–42. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2011/12>.
6. Рейнхарт К. На этот раз все будет иначе. Восемь столетий финансового безрассудства / К.Рейнхарт, К.Рогофф. – М.: ООО «Карьера Пресс», 2011. – 528 с.
7. Домберт А.. Зазнач. промова.

УДК 339.9:502:303.7

**Юлія ВОЛИНЧУК,
Ірина ПУШКАРЧУК***

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДИСБАЛАНСИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДИСБАЛАНСЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

MACROECONOMIC IMBALANCES AND STRATEGIC VECTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

* **ВОЛИНЧУК Юлія Вікторівна / Юлия ВОЛЫНЧУК / Julia VOLYNCHUK** – к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва, Луцький національний технічний університет, e-mail: yulija.volynchuk@gmail.com

ПУШКАРЧУК Ірина Миколаївна / Ирина ПУШКАРЧУК / Irina PUSHKARCHUK – к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва, Луцький національний технічний університет, e-mail: iryuka-kaminska@mail.ru

Анотація. Розглянуто стратегічні вектори сталого розвитку України, визначені Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», до яких віднесено вектори безпеки, розвитку, відповідальності та гордості.

Аннотация. Рассмотрены стратегические векторы устойчивого развития Украины, определенные Стратегией устойчивого развития «Украина – 2020», к которым отнесены векторы безопасности, развития, ответственности и гордости.

Abstract. This article examines the strategic vectors of sustainable development of Ukraine, which defined of sustainable development strategy "Ukraine – 2020" and which include the vectors of security, development, responsibility and pride.

Концепція сталого розвитку визначається світовою спільнотою як домінуюча ідеологія функціонування людської цивілізації у ХХІ ст.

З метою переходу у практичну площину втілення засад даної концепції Декларацією Тисячоліття ООН [1], схваленою 189 державами–членами ООН у 2000 році, було визначено орієнтири глобального розвитку до 2015 року – Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), що включають завдання, спрямовані на подолання бідності та голоду, забезпечення доступності освіти та гендерної рівності, скорочення дитячої смертності та поліпшення здоров'я матерів, боротьбу з ВІЛ/СНІДом та іншими захворюваннями, забезпечення сталого розвитку довкілля та формування глобального партнерства з метою розвитку. За період реалізації ЦРТ досягнуто багатьох позитивних змін у житті мільярдів людей, а три завдання було виконано достроково: зменшено масштаби бідності, покращено умови життя жителів нетрів та збільшено частку людей, які мають доступ до якісної питної води.

Разом з тим, дія ЦРТ вже цього року закінчується і тому активізувались процеси визначення загальносвітових цілей розвитку на період після 2015 року. Пан Гі Мун, Генеральний секретар ООН, підкреслює, що «нова пост–2015 ера вимагає формування нового бачення і адекватних структур. Сталий розвиток – можливий завдяки інтеграції економічного зростання, соціальної справедливості та природоохоронного управління – і це повинно стати нашим глобальним керівним принципом і оперативним стандартом» [2].

Єдиний, збалансований і всеосяжний комплекс завдань після 2015 року буде націлений на викорінення всіх форм бідності та впровадження сталого розвитку в усіх його вимірах, забезпечуючи баланс економічних, соціальних та екологічних аспектів. Проект, запропонований робочою групою держав–членів ООН та зацікавленими сторонами (включаючи бізнес–структури) визначає 17 напрямів розвитку. Серед них: нерівність; стан здоров'я; освіта; демографічна ситуація; економічне зростання та зайнятість; енергія; вода; екологічна рівновага; управління; продовольча безпека; конфлікти та їх попередження.

Розвиток та реформування економіки України також повинне опиратися на засади концепції сталого розвитку та, водночас, відображати особливості національної ідентифікації. Тому, з метою впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі, на початку 2015 року було прийнято Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», якою передбачається реалізація 62 реформ та програм розвитку в рамках чотирьох векторів руху [3]. Зокрема, такими векторами є:

1) вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями;

2) вектор безпеки – забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має також стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без

ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів;

3) вектор відповідальності – забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нести будуть відповідальність за розвиток всієї країни;

4) вектор гордості – забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей.

Першочерговою при цьому є реалізація таких десяти реформ і програм: реформа системи національної безпеки та оборони; оновлення влади та антикорупційна реформа; судова реформа; реформа правоохоронної системи; децентралізація та реформа державного управління; дерегуляція та розвиток підприємництва; реформа системи охорони здоров'я; податкова реформа; програма енергонезалежності; програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі.

Таким чином, у найближчій перспективі відбуватимуться значні трансформації у суспільно–економічній площині, результати та наслідки яких стануть фундаментом сталого розвитку України.

Література

1. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций : Утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_621

2. Пятилетняя программа действий Генерального секретаря ООН // Регионы России и Цели развития Тысячелетия ООН : Отчет 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unab.org.br/admin/upload/arquivos/038b73adca72004440f266e7be7ca805.10>

3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

УДК 336.648

Юлія GERNEGO*

КРАУДФАНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

КРАУДФАНДИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

CROWDFUNDING AS AN INSTRUMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMY

* GERNEGO Юлія Олександрівна / Юлия GERNEGO / Iuliia GERNEGO – к.е.н., доцент кафедри банківських інвестицій, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: julia13ctasa@yandex.ru

Анотація. Складовою конкурентоспроможності економіки є фінансування інноваційної діяльності. У розвинених країнах поряд із традиційними джерелами фінансування використовують інтернет–технології. Тому, в Україні необхідно розвинути дослідження можливостей краудфандингу та стимулювати його використання підприємствами.

Аннотация. Составляющей конкурентоспособности экономики является финансирование инновационной деятельности. В развитых странах наряду с традиционными источниками финансирования используют интернет–технологии. Поэтому, в Украине необходимо развитие исследования возможностей краудфандинга и стимулирование его использования предприятиями.

Abstract. The competitiveness of economy depends on financing of innovative activity. In development countries along with the traditional financial sources are used internet technologies. Therefore, in Ukraine it is important to develop the researches of possibilities of crowdfunding and stimulation of its usage by enterprises.

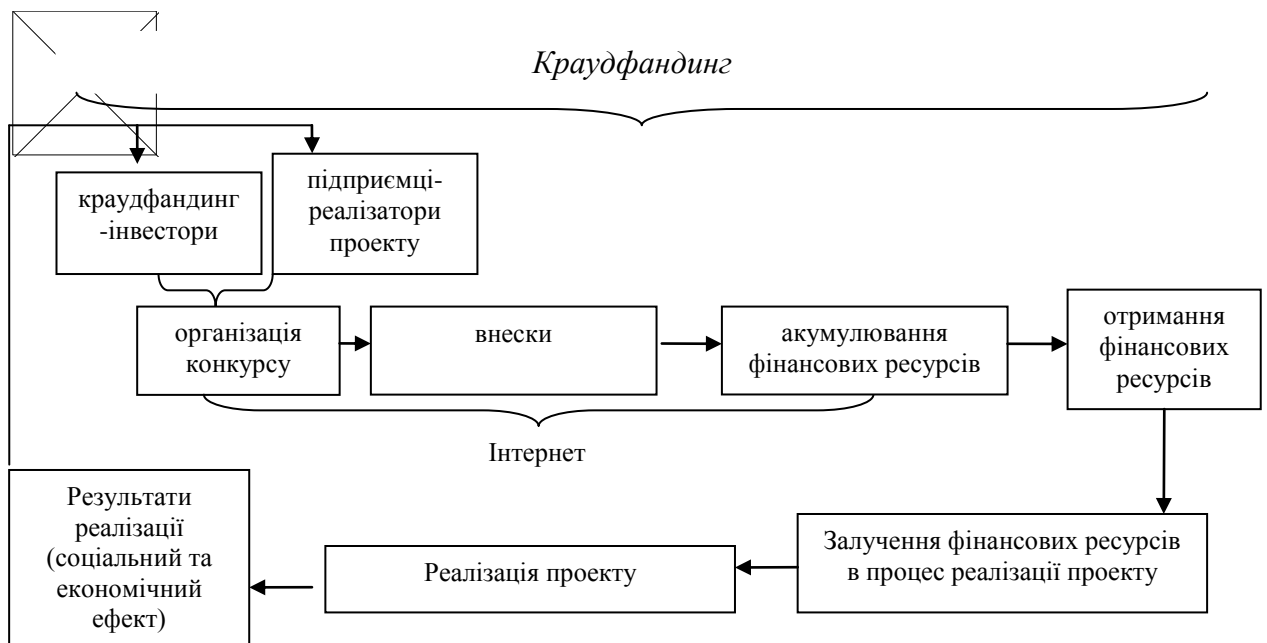
У сучасному світі позиція національної економіки на міжнародних ринках визначається рівнем її інноваційного розвитку, що залежить від можливостей залучення та ефективного використання фінансових ресурсів. Визначальна роль надається диверсифікації джерел фінансування інноваційної діяльності, пошуку нових можливостей фінансування.

На сьогодні, міжнародні організації, з–поміж ключових індикаторів конкурентоспроможності національної економіки, поряд із потенціалом для створення інновацій, враховують рівень розвитку науки і техніки, розвиненість інфраструктури та фінансового ринку [10]. Це, зокрема, пов’язуємо із стрімким розвитком інтернет–середовища, що формує так звану "віртуальну" інфраструктуру. Адже, в основі інноваційних фінансових інструментів також лежать сучасні інформаційні технології. У прикладному аспекті це зумовлює виникнення та розвиток нового фінансового інструменту – краудфандингу.

У теоретичному аспекті поняття «краудфандинг» виникло, як поєднання термінів crowd – «натовп» та funding – «фінансування». Оскільки теоретичні дослідження краудфандингу в Україні перебувають у стані зародження (присутні в роботах В. Артаманова, Ю. Петрушенка, О. Дудкіна, О. Марченко), розглядаємо точки зору зарубіжних авторів. П. Беллефламме дає таке визначення краудфандингу: краудфандинг – це зусилля підприємців та їхніх груп щодо фінансування своїх проєктів (культурних, соціальних та некомерційних), спираючись на порівняно невеликі внески від порівняно великої кількості осіб, що використовують Інтернет, без стандартних фінансових посередників [8]. У широкому сенсі А. Швієнбахера і Б. Ларралде, визначають краудфандинг як «відкритий конкурс, переважно через Інтернет, для збору фінансових ресурсів або у вигляді дарування, або в обмін на основі різних форм винагороди та / або підтримки правом голосу ініціатив, спрямованих на досягнення конкретних цілей» [9].

На основі наведених визначень узагальнюємо теоретико–процесний аспект краудфандингу (рис. 1).

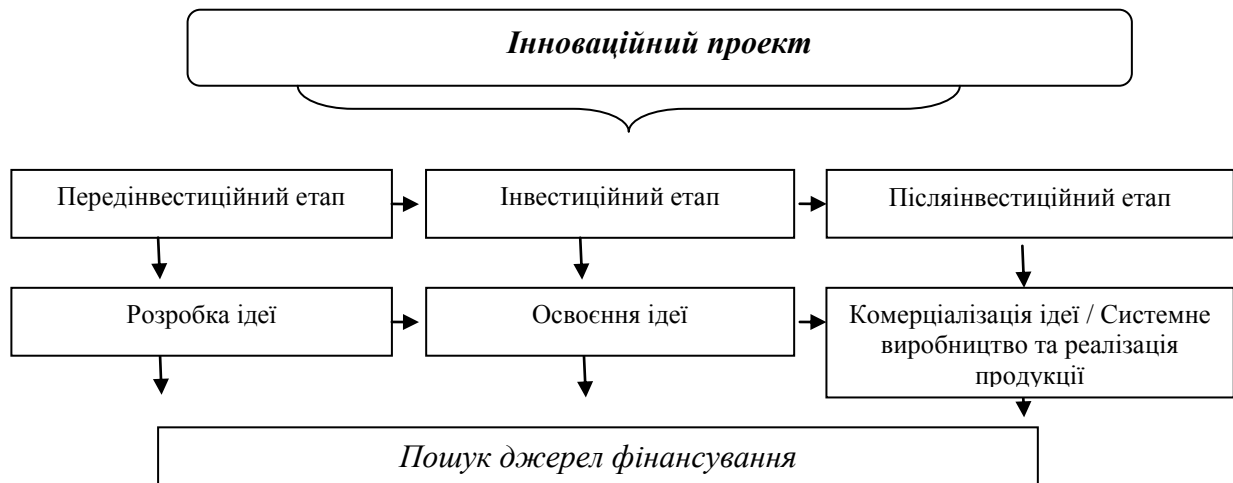
Тобто, фактично, краудфандинг передбачає поєднання зусиль краудфандинг–інвесторів та підприємців–реалізаторів проєкту, які здійснюють процес залучення фінансових ресурсів за посередництвом мережі інтернет. В свою чергу, розповсюдженість, динамічність та гнучкість інформаційних технологій створює умови для достатньо швидкої реалізації переваг краудфандингу на конкретному проміжку часу.

Рис. 1. Краудфандинг: теоретико–процесний аспект

Джерело: узагальнено автором

Так, наприклад, базуючись на дослідженнях вітчизняних авторів та відповідних класифікаціях ООН, виокремлюємо передінвестиційний, інвестиційний та після інвестиційний етапи реалізації інноваційного проекту (рис. 2).

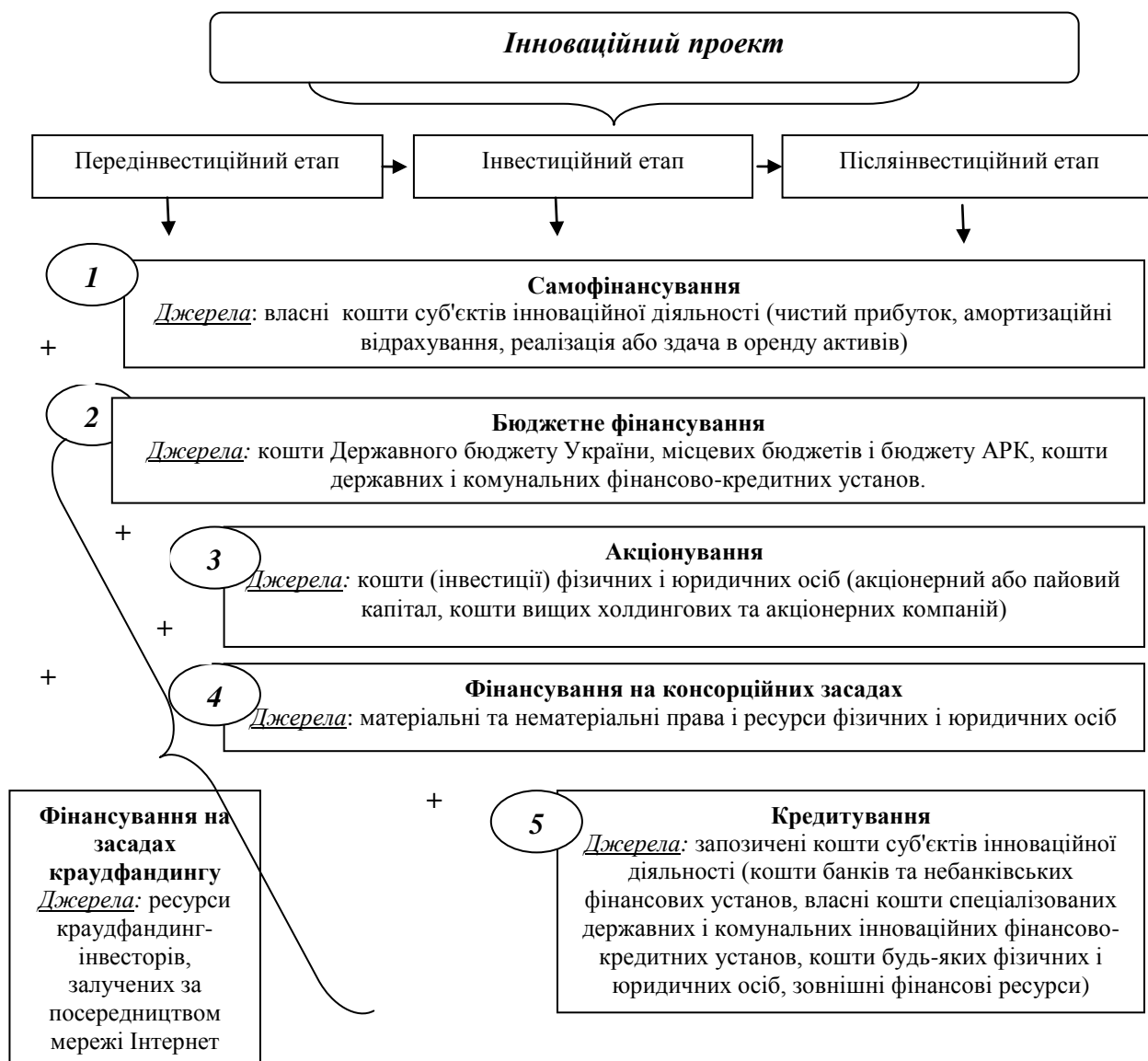
Рис. 2. Етапи реалізації інноваційного проекту

Джерело: узагальнено автором

На передінвестиційному етапі розпочинається розробка інноваційної ідеї, що полягає у здійсненні досліджень, які потребують фінансового забезпечення. На інвестиційному етапі забезпечується освоєння запропонованої ідеї. Успішне проходження передінвестиційного та інвестиційного етапів зумовлює комерціалізацію результатів або початок системного виробництва та реалізації продукції на після інвестиційному етапі.

Відомо, що успішне проходження кожного із зазначених етапів неможливе без належного фінансування. Зокрема, початок передінвестиційного етапу здебільшого заснований на власних фінансових ресурсах суб'єкта господарювання

(самофінансування). Глобальне значення інноваційної ідеї для інноваційного розвитку держави зумовлює залучення державних гарантій та дотацій, які також сприятимуть її освоєнню. У разі успішного освоєння ідеї до фінансування можуть долучитися фізичні та юридичні особи (акціонування та фінансування на консорційних засадах). На післяінвестиційному етапі до фінансування підключаються банки та небанківські фінансові установи, оскільки уже прогнозований прибуток від комерціалізації інноваційної ідеї. Проте, зважаючи на підвищений ризик інноваційного проекту, у його реалізаторів здебільшого виникають труднощі фінансування. Необхідна альтернатива традиційним джерелам фінансування, яка полягає у залученні інтернет-ресурсу – використанні краудфандингу (рис. 3).

Рис. 3. Етапи та альтернативи фінансування інноваційного проекту

Джерело: узагальнено автором

Теоретичні аспекти дослідження ролі краудфандингу, як додаткового джерела для фінансування інновацій підтверджуються практикою його використання у розвинених країнах. Так, лідером цього ринку серед країн залишаються США, на які припадає 60 % обороту краудфандингу [4, с. 177].

Експерти американського техноблогу – PCWorld відзначають, що піковим для краудфандингу став 2012 р. У цьому році було проведено більше 1 млн. успішних кампаній зі збору коштів на різні бізнес та соціальні проекти. Більша частина угод припала на європейські країни — 55,1 % і Північну Америку — 44,8 %. Частка інших країн незначна — всього 0,1 % (1000 проектів). В цілому, обсяг зібраних коштів за допомогою краудфандингових платформ, склав 2,7 млрд. дол. США в 2012 р [3].

Базовою платформою для краудфандингу в світі виступає американський сайт Kickstarter.com. Так, станом на 2014 рік, сума зібраних коштів через цей сайт перевищувала один млрд. доларів. Найактивнішими споживачами стали США (663 млн. дол.), Великобританія (54 млн. дол.) та Канада (45 млн. дол.). Одним із найяскравішим прикладів вдалого краудфандингу інновацій є проект годинників на базі «електронного паперу» Pebble, коли, розробники отримали 10 млн. доларів замість очікуваних 100 тисяч доларів [7].

Загалом, наведені вище теоретичні обґрунтування та досвід розвинених країн підтверджують, що на сьогодні краудфандинг займає достатньо помітну позицію серед джерел фінансування інновацій.

В Україні, протягом останніх років дещо послабшали тенденції інноваційної активності суб'єктів господарювання. Так, у 2011 році частка підприємств, що впроваджували інновації, становила 11,5 %, у 2012 році – 12,8 %, у 2013 році – 13,6 %, у 2014 році – 12,1 % [2].

Недостатні масштаби інноваційної діяльності зменшують конкурентоспроможність вітчизняних суб'єктів господарювання, що зумовлює подальше зниження позицій національної економіки на міжнародних ринках. Це доводить необхідність впливу на ситуацію, що головним чином можливо за рахунок перегляду джерел фінансування.

Крім того, згідно даних Державної служби статистики України, протягом останніх років спостерігаємо тенденцію до зниження витрат на інноваційну діяльність. Загальна сума витрат у 2011 році становила 14334 млн. грн., тоді як у 2014 році вона знизилася до 7696 млн. грн. [2]. Це, зокрема, пов'язуємо із несприятливим інвестиційним кліматом, нестабільною економічною ситуацією та труднощами функціонування вітчизняних фінансових установ. Відмічаємо, що в структурі джерел фінансування інноваційної діяльності, особливо зменшилася частка коштів іноземних інвесторів та інших джерел. З огляду на складну економічну ситуацію, саме остання із названих груп має потенціал для розширення можливостей фінансування інновацій.

Зауважимо, що в Україні, у сучасних умовах, стають все популярнішими інтернет-можливості та інтерактивні методи управління. Так, за допомогою краудфандингової системи і в цей час уже працює Hromadske.tv. За 46 днів існування проекту на сайті «Велика ідея» було зібрано рубіжний один млн. грн. на створення і функціонування порталу [6]. Цей сайт є своєрідним українським аналогом уже відомого та успішного американського Kickstarter, що свідчить про наявну базу для подальшого розвитку краудфандингу в Україні.

Крім того, в нашій країні достатньо високий рівень обізнаності абонентів Інтернету. За даними Державної служби статистики України, кількість абонентів Інтернету у I кварталі 2013 р. зросла порівняно з аналогічним періодом 2012 р. на 21,1 % і становила 5,435 млн осіб [1]. Згідно з дослідженням Universal McCann 81 % українських інтернет-користувачів зареєстровано нині як мінімум в одній соціальній мережі. Для порівняння: у США – 65 % [5].

Отже, в Україні існують як потреба розширення можливостей фінансування інновацій так і потенціал для краудфандингу. Це доводить необхідність його розвитку в нашій країні, зокрема важливо:

- створити вітчизняну теоретико-методологічну базу краудфандингу (конференції, семінари, круглі столи);

- інформувати вітчизняних суб'єктів інноваційної діяльності та суспільство загалом щодо можливостей та переваг краудфандингу (тренінги, бізнес-ресурси, друкована продукція, інформування через інтернет);
- знайомити вітчизняних інвесторів з міжнародним досвідом краудфандингу (тренінги, конференції, соціальні мережі);
- формувати та розвивати вітчизняні краудфандинг-платформи (гарантії, пільги, стимули).

Література

1. В Україні стрімко зростає кількість інтернет-користувачів. Інформаційне агентство УНІАН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/569863-v-ukrajini-strimkozrostaе-kilkist-internet-koristuvachiv.html>
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. Статистична інформація. Наука та інновації. Наукова та інноваційна діяльність (1990 – 2014 р. р.). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Краудінвестинг або краудфандинг: чи є перспективи розвитку в Україні? // Народний депутат: журнал. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nardepjournal.com/article/2013/95/KRAUDINVESTING-ABO-KRAUDFANDING-ChI-E-PERSPEKTIVI-ROZVITKU-V-UKRAINI>
4. Петрушенко Ю. М. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку / Ю. М. Петрушенко, О. В. Дудкін // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 1. – С. 172 – 182.
5. Социальные сети накрывают мир и Украину [Электронный ресурс] // Корреспондент. – 2012. – 16 марта. – Режим доступа: <http://techno.bigmir.net/technology/1517277-Social-nye-seti-nakryvajut-mir-i-Ukrainu>.
6. Украинцы скинулись деньгами в поддержку Hromadske.tv: собран миллион гривен. AIN.UA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ain.ua/2014/02/11/512445#more-512445>
7. Через Kickstarter собрано более \$1 млрд. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://habrahabr.ru/post/214513/>
8. Belleflamme P. Crowdfunding: Tapping the right crowd [Електронний ресурс] / P. Belleflamme, T. Lambert, A. Schwienbacher // Journal of Business Venturing. – 2014.
9. Schwienbacher A. Crowdfunding of small entrepreneurial ventures / A. Schwienbacher, B. Larralde // SSRN Electronic Journal. – 2010. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1699183_code301672.pdf.
10. The Global Competitiveness Report 2014–2015. – Electronic resource. – The way of access: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>

УДК 336.763.34:332.834.1

Світлана ГОЛУБ*

РОЗВИТОК РИНКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ЯК НАПРЯМОК ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

РАЗВИТИЕ РЫНКА ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ

THE MORTGAGE MARKET DEVELOPMENT AS THE DIRECTION OF THE FINANCIAL STABILIZATION IN UKRAINIAN ECONOMY

Анотація. Проаналізовано сучасний стан ринку іпотечного кредитування України, участь банків у іпотечному кредитуванні, перспективи відновлення ринку іпотечного кредитування. Зроблено ряд пропозицій щодо перспективних напрямів підтримки відновлення іпотечного ринку.

* ГОЛУБ Світлана Миколаївна / Светлана ГОЛУБ / Svitlana GOLUB – старший науковий співробітник відділу фінансових ринків НДФІ ДННУ «Академія Фінансового управління» Міністерства Фінансів України, e-mail: ekaterina181818@rambler.ru

***Аннотація.** Проаналізовано сучасне становище ринку іпотечного кредитування України, участь банків в іпотечному кредитуванні, перспективи відновлення ринку іпотечного кредитування. Сделан ряд предложений относительно перспективных направлений поддержки восстановления ипотечного рынка.*

***Abstract.** The current state of the mortgage market in Ukraine were analyzed, participation of banks in mortgage lending, the prospects for recovery of the mortgage market. Made a number of proposals for promising areas to support recovery of the mortgage market.*

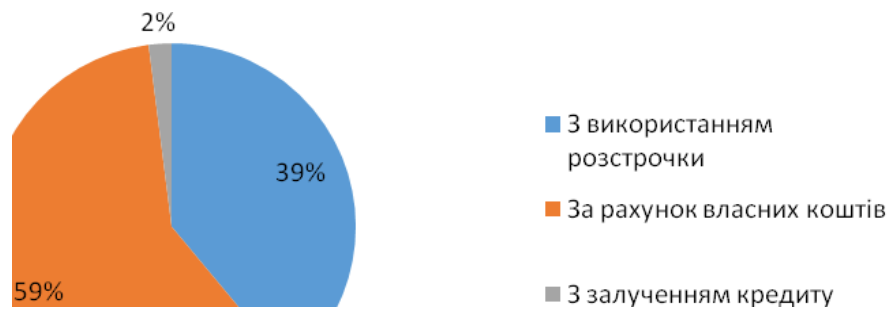
Організація іпотечного кредитування має важливе значення в економічній системі та соціальній сфері багатьох країн світу. Ефективна модель іпотечного кредитування впливає на економіку країни шляхом стимулювання попиту на ринку нерухомості, стимулює розвиток будівельної індустрії та сприяє поліпшенню житлових умов населення. За допомогою іпотечного кредитування можливе вирішення ряду складних економічних та соціальних проблем.

Розвиток ринку іпотечного кредитування є одним з пріоритетних напрямків в Україні. Ефективний розвиток іпотечного кредитування дозволить вирішувати різні проблеми в багатьох сферах національної економіки. Проте з осені 2008 року масова іпотека в Україні зупинилася. Цьому сприяли криза, падіння доходів населення, недоступність житла для більшості українців і високі ставки за іпотечними кредитами. В 2014-2015 роках ситуація тільки погіршилася. Політичний стан, бойові дії на сході країни, різке падіння економіки, девальвація гривні і паніка на валютному ринку призвели до кризи банківської системи. Ці фактори в сукупності з труднощами отримання кредиту - високими процентними ставками по його обслуговуванню і додатковими платежами - зробили іпотечне кредитування в Україні малозатребуваним.

Особливістю іпотечного ринку України є монопольне становище на ньому банків як інституційних учасників. Небанківські установи як іпотечні кредитори (страхові компанії, спеціалізовані фінансові установи, пенсійні фонди, житлово-кредитні кооперативи) представлені обмежено.

На сьогодні банки видають кредити на терміни від 10 до 20 років у гривні. Від позичальника чекають початкового внеску в 30-40%. Більше шансів отримати кредит - у клієнтів, які можуть сплатити внесок у розмірі 60-70% від вартості житла. Позичальник повинен виплатити разову комісію - від 1% до 2,5% від суми кредиту. Деякі банки вимагають оплати поліса страхування нерухомості (близько 0,3%-0,4% від оціночної вартості нерухомості щорічно) та страхування життя (0,45%-0,7% від суми кредиту в рік) [1].

У більш ніж половині випадків клієнти намагаються покривати повну вартість покупки. Високі процентні ставки - до 26,5% річних - роблять іпотеку нецікавою як для банків, які побоюються неповернення кредитів, так і для позичальників, які не бажають переплачувати за житло. За даними НБУ, за одинадцять місяців 2014 року обсяг іпотеки, виданої банками в гривні, скоротився в порівнянні з аналогічним періодом 2013 року на 13% — до 16 млрд 177 млн гривень. На липень 2015 року на фінансування угод на первинному ринку без залучення кредитних коштів здійснювалося 59 % угод, купівля з використанням розстрочки спостерігалася в 39 % угод, частка покупок з використанням кредитних коштів становить менше 2% (рис.1).

Рис 1. Структура фінансування угод на кінець 2014 року, %

Джерело: [1; с.10]

На сьогоднішній день іпотечні кредити продовжують видавати шістнадцять українських банків. Щоправда, умови їх надання посилилися порівняно з минулим роком [1, с.12].

Таблиця 1

Умови надання іпотечних кредитів в Україні

Банк	Ставка,%	Мінімальний авансовий платіж	Разова комісія	Строк кредиту
Ощадбанк	від 23	10-30% під залог додаткової нерухомості; від 30% - під предмет іпотеки	1,5%, але не менше 1000 грн	до 20 років
Укрсоцбанк	від 22,3	від 40%	1,25%	до 20 років
Укрексімбанк	від 23,80	20% (вторинне житло), 30% (первинне житло з готовністю від 70%)	до 1,2%	до 15 років
Кредо банк	від 21,99% на 3 роки, потім плаваюча UIRD 6,00%	Н/Д	0,99%	до 20 років
Правекс банк	22% перший рік, потім - плаваюча	від 40%	відсутня	до 15 років
ОТП банк	26% перший рік, потім - плаваюча	від 30%	0,99%	до 15 років
Укргазбанк	24-35% в залежності від об'єкту кредитування	від 20%	біля 1%	до 20 років
Аркада	20%	від 30%	1,25%	до 30 років
Credit Agricole	від 23,74%	від 50%	1% ЗП клієнти банку, 2,5% - інші	до 20 років
VS Bank	23%	від 40%	відсутня	до 20 років
IndustrialBank	20-24% %	30-50%	300-600 грн	до 20 років
Південний	24,90%	від 30%	1,50%	до 10 років
ТАСКОМБА НК	від 30%	від 37,5%	1,50%	до 10 років
Форгуна Банк	18%	від 30%	відсутня	до 15 років
Хрещатик	від 15%	від 20%	0,35-2,5%	до 10-30 років
Юнісон	25,35-26,5%	від 20%	2%	до 10 років

Якщо в 2014 році іпотечний кредит на первинному ринку можна було оформити під 20-22% річних, то у 2015 році ставки зросли до 23-26,5%. Більшість банків пропонують позичальникам фіксовану ставку. Але є банки, які використовують плаваючий принцип ціноутворення. Плаваюча процентна ставка формується на підставі значення UIRD 3М — Українського індексу ставок за депозитами фізичних осіб на три місяці в гривні. До індексу банки додають свою маржу, збільшуючи ставки до 24-25% річних. Також клієнту, який претендує на іпотечний кредит, потрібно довести свою фінансову спроможність: мати позитивну кредитну історію, підтвердити доходи, що дозволяють робити щомісячні виплати по кредиту і покривають витрати на проживання сім'ї. Від позичальника також можуть вимагати інформацію про доходи чоловіка або дружини та дані про всіх наявних у нього активів.

Будівництво соціального житла сьогодні неможливе внаслідок обмеженої фінансової бази і нестачі бюджетних коштів. Долаючи кризові явища в економіці, потрібно підсилити відродження іпотечного ринку. Тому для подальшого позитивного розвитку іпотечного ринку для переважної більшості населення держава повинна створювати сприятливі умови шляхом реалізації іпотечного кредитування. Використання складніших фінансових схем і механізмів, ширшого набору іпотечних інструментів сприятиме загальній підтримці іпотечного ринку.

Відповідно перспективи відновлення іпотечного ринку в Україні у поточній ситуації цілком залежать від розвитку банківської системи, що, зважаючи на обмеженість ресурсної бази банків та високу ризикованість банківської іпотеки, все ще суттєво гальмує відновлення іпотечного ринку. Якщо ставки по кредитах складають від 25% і вище, то у 2016 році ситуація на ринку іпотечного кредитування істотно не зміниться. Ринок іпотеки безпосередньо залежить від ринку нерухомості та вартості ресурсів, які мають обернено пропорційну залежність від руху валютного ринку та курсових коливань. Тому ситуація може змінитися лише після встановлення довгострокового "спокою" на валютному ринку. Для цього потрібна політична стабільність.

Література

1. За даними НБУ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63735>
2. За даними Української торгової гільдії (UTG) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://utgcompany.com/static/content/download3/obzor-rynka-jiloy-1-2015-2.pdf>

УДК 336.1

Володимир ГОРДІЄНКО*

ДЕРЖАВНІ БАНКИ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ БАНКИ УКРАИНЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

STATE BANKS OF UKRAINE IN PROVIDING ECONOMIC INSTABILITY

Анотація. Висвітлюються актуальні проблеми розвитку і функціонування державних банків України на сучасному етапі економічних трансформацій та фінансової нестабільності.

* ГОРДІЄНКО Володимир Володимирович / Владимир ГОРДИЕНКО / Vladimir GORDIYENKO – аспірант ДВНЗ «Університет банківської справи», e-mail: gordienko.v.v.3@mail.ru

Аннотація. Рассматриваются основные проблемы развития и функционирования государственных банков Украины на современном этапе экономических преобразований и финансовой нестабильности.

Abstract. Addresses the major problems of development and functioning of State banks in Ukraine at the present stage of economic transformation and financial instability.

Сучасний етап трансформації національної економіки характеризується підвищенням вимог до банківської системи, яка повинна сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності економіки в умовах поступової інтеграції у європейський економічний простір. Посилення економічної нестабільності зумовило виникнення таких загроз стабільності функціонуванню банківської системи України як недостатній рівень капіталізації, нестабільність ресурсної бази, погіршення фінансових результатів, скорочення обсягів кредитування, погіршення якості кредитного портфеля банків тощо. Зміна умов функціонування і вплив зовнішнього середовища зумовили потребу у вдосконаленні банківської системи, в т. ч. й діяльності державних банків [5, с. 28].

У вітчизняному законодавстві визначено, що державний банк – це банк, весь статутний капітал якого належать державі [2]. Останнім часом участь держави на банківському ринку викликає багато дискусій. Зокрема, це стосується: частки державних банків в активах банківської системи; рівня правового забезпечення функціонування державних банків; наявності специфічних завдань і функцій державних банків у грошово-кредитній системі; впливу державних банків на конкуренцію у банківському секторі тощо.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування банків різних форм власності в умовах фінансової нестабільності та пошуки інструментів реструктуризації знайшли висвітлення у наукових працях таких відомих вчених, таких як Г. Бортніков, Р. Гриценко, А. Дробязко, О. Любіч, В. Міщенко, С. Науменкова та інших. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень і публікацій на цю тему, існує необхідність глибшого вивчення питань розвитку державних банків в умовах економічної нестабільності.

Існують припущення, що діяльність державних банків може бути де-факто квазідержавним контролем над формально вільними ринковими механізмами банківської діяльності та ринку фінансових послуг. За потужної участі державних банків у банківському секторі країни, лише зміна умов обслуговування певної категорії клієнтів державного банку вже впливатиме на рівень цін та інші фінансово-економічні показники. Занепокоєння викликає і можливість політичного впливу та політичної заангажованості державних банків [6, с. 52].

Деякі фахівці вважають, що втручання держави може бути допустимим виключно з метою досягнення спеціальних завдань, на зразок кредитування інфраструктурних проектів, для допомоги малому бізнесу тощо. Прихильники цієї позиції вважають, що якщо державні банки здійснюють комерційну діяльність, то вони стримують розвиток банківської системи [7, с. 84]. Інші ж, навпаки, вважають, що в умовах слабкої фінансової системи власне державні банки надають економіці країни необхідний для розвитку капітал.

Світовий досвід і практика засвідчують різні підходи щодо функціонування державних банків. Для прикладу, у країнах Східної Європи і Латинської Америки влада обирає політику невтручання і делегує врегулювання цих питань ринку. В Азії навпаки, держава вважає за необхідне задавати тон в консолідації та формує політику щодо розвитку галузі. Банківський сектор у цих країнах фрагментований, а держава не бачить потреби роздержавлювати такі банки без особливих стимулів.

Аналіз банківського сектору різних країн свідчить, що у світі залишилося всього три держави, де державні банки продовжують відігравати провідну роль: Китай, Індія і Росія. В Китаї влада здійснює реформи корпоративного управління банків, а потім диверсифікує їх власників шляхом первинного розміщення акцій [4].

В Україні функціонує два державні банки: відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» та відкрите акціонерне товариство "Державний експортно-імпорتنний банк України". Пріоритет Уряду України – забезпечення стійкості фінансової системи країни, та, зокрема, – надійності банківських вкладів громадян у державних банках. З цією метою наприкінці 2014 р. Уряд здійснив докапіталізацію двох найбільших державних банків – «Укресімбанку» та «Ощадбанку». Уряд гарантує збереження банківських вкладень громадян та захист інтересів вкладників цих державних банків. Зокрема, «Ощадбанк» є єдиним банком в Україні, який має державну гарантію за 100% вкладами населення (без обмеження застрахованої суми вкладу) [3, с. 124].

Розгортання світової фінансової кризи поставило банківську систему України у складні умови. Обмежений доступ до зовнішніх джерел та девальвація гривні, погіршення фінансового стану позичальників, незбалансованість державних фінансів і політична нестабільність негативно позначилися на фінансовій стійкості банків. Проблему ліквідності, що виникла на початку кризи, змінила проблема якості активів і достатності капіталу. На жаль, правове регулювання функціонування державних банків в Україні є недостатнім як до сучасних умов розвитку фінансової системи України та міжнародних економічних зв'язків, так і до критеріїв ефективності діяльності з огляду на їх організаційно-правову структуру, завдання, роль і значення в економічній системі країни [3, 4, 7]. У державних банках найвищі ризики, що пов'язано з низькою якістю корпоративного управління, неврегульованістю питань управління державними корпоративними правами [1, с. 34], високими політичними ризиками тощо.

З метою реформування державних банків, запровадження нових стандартів корпоративного управління та перегляду бізнес-моделей і стратегічних цілей діяльності Міністерство фінансів України планує розробити стратегію розвитку державних банків.

Література

1. Міщенко В.І. Проблеми вдосконалення управління державними корпоративними правами / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // Економіка України. – 2002. – №5. – С.29-36.
2. Міщенко В.І. Банківський нагляд / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2011. – 498 с.
3. Міщенко В.І. Проблеми реформування державних банків / В.І. Міщенко // Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі. – Полтава: ПУЕТ, 2015. – С.124-125.
4. Мищенко В.И. Институциональные аспекты обеспечения устойчивости государственного сегмента банковской системы (на примере Украины) / В.И. Мищенко, В.В. Гордиенко. – М.: ИПУ, 2015. – С.156-162.
5. Науменкова С. Особливості формування сучасної моделі фінансової системи / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №11. – С.26-31.
6. Науменкова С.В. Фінансові репресії в механізмі прихованого переміщення державного боргу: форми та інструменти / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко // Фінанси України. – 2015. – №8. – С.31-55.
7. Mishchenko S.V. The Role of State Banks in Ensuring the Stability of the Financial System / S.V. Mishchenko, S.V. Naumenkova // Economics, Management, Law: Problems and Prospects. Collection of scientific articles Volume 2. Agenda Publishing House, United Kingdom, 2015. – P.83-86.

**ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ
СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****ИНВЕСТИЦИОННЫЙ НАЛОГОВЫЙ КРЕДИТ
КАК ИНСТРУМЕНТ СТАБИЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ****INVESTMENT TAX CREDIT AS THE MEANS OF ECONOMIC
STABILIZATION**

***Анотація.** Зарубіжний досвід свідчить, що з огляду на переваги та недоліки інвестиційного податкового кредиту, він залишається стимулом для розвитку. Тому, за рахунок реформування податкових пільг можлива стабілізація економіки України.*

***Аннотация.** Зарубежный опыт показывает, что из расчета преимуществ и недостатков инвестиционного налогового кредита, он остается стимулом для развития. Поэтому, за счет реформирования налоговых льгот возможна стабилизация экономики Украины.*

***Abstract.** The foreign experience shows, that despite the advantages and disadvantages of investment tax credit, it remains the reason of development. Therefore, the reformation of tax benefits is able to secure the stabilization of Ukrainian economy.*

Становлення інвестиційно–інноваційної моделі економіки України вимагає активної інноваційної діяльності. Проте, відомо, що суб'єкти господарювання не можуть залишатися інноваційно–активними протягом тривалого проміжку часу без належної підтримки держави.

Сьогодні у розвинених країнах використовується достатньо широкий арсенал державних стимулів. Там поряд із бюджетним фінансуванням, субсидіями, дотаціями, субвенціями, державними замовленнями, та нормами амортизації закордоном застосовують інвестиційний податковий кредит. В результаті своєї «економії» на податках зростає інноваційна активність суб'єктів господарювання, відбувається інноваційний розвиток національної економіки. Тому, цілком зрозумілою є актуалізація питання використання інвестиційного податкового кредиту в Україні.

Оскільки застосування такого кредиту в національній економіці доцільно здійснювати на основі успішного зарубіжного досвіду. Нами зосереджено увагу на практиці використання інвестиційного податкового кредиту в розвинених (інноваційних) країнах, зокрема Франція, Велика Британія, Канада, Японія та США (рис. 1) [2].

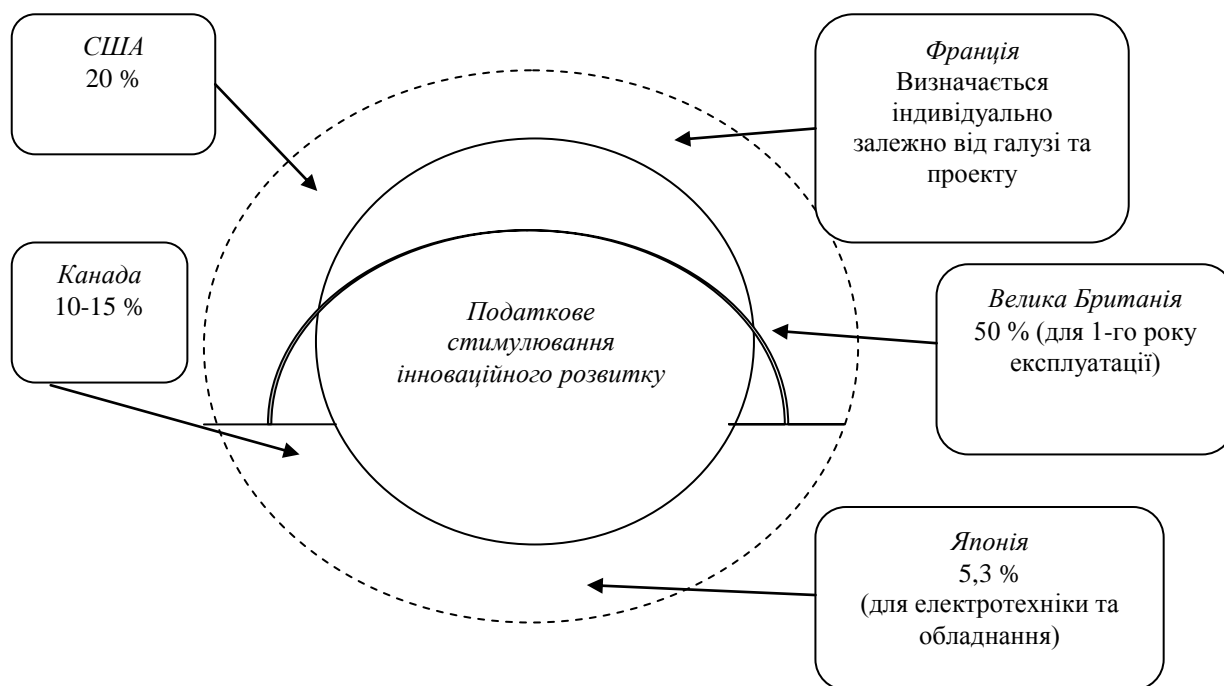
Загалом, в усіх обраних країнах інвестиційний податковий кредит, на сьогодні має спрямованість на розвиток. Проте, дещо відрізняються конкретні цілі та механізм такого стимулювання інноваційної діяльності.

Надання податкових кредитів національним компаніям з метою збільшення фінансування НДДКР вперше впроваджено в Японії. Промислові компанії тут мають право на зменшення податку на прибуток у розмірі 7 % інвестицій у передову техніку та технології, що стимулює її оновлення, а отже підвищує інноваційний рівень виробництва. Податкові інноваційні пільги не повинні перевищувати 10% розміру корпоративного податку, залежать від приросту витрат на науково–дослідницьку діяльність [6, с. 80]. Така система ефективна у разі оптимізації управління витратами на рівні підприємства.

У США податкові пільги, пов'язані з виснаженням надр у нафто– газовидобуванні, лісозаготівлях, для інтенсифікації виробництва в цих сферах, застосовувались в періоди економічних криз. Знижки витрат на виснаження надр диференціювалися залежно від галузі та становила від 5 до 22 %. Сьогодні держава використовує інвестиційний

* ДИБА Олександр Михайлович / Александр ДЫБА / Oleksandr DYBA – к.е.н., доцент кафедри банківських інвестицій, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: Iuliia88@yandex.ru

податковий кредит для збереження економічної могутності, що, на нашу думку, становить його перевагу. Проте, тільки у 2011 р з державного бюджету було виділено 10 млрд. дол. США для стимулювання інноваційних досліджень [8]. Тому, окремі недоліки пов'язані із перевитратами, недоотриманням надходжень бюджетами в короткостроковій та середньостроковій перспективі.

Рис. 1. Межі інвестиційного податкового кредиту в розвинених країнах

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [5, с. 81]

Великобританія ввела податкові пільги порівняно недавно, починаючи з початку 2000–х років. Компанії мали право зменшувати свої податкові платежі, податок на прибуток, на відповідні суми. Якщо компанії не мали достатньо прибутку, то могли переносити величину податкових пільг на наступні періоди [1, с. 10]. Здебільшого це стосувалося стимулювання інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, тому позитивний ефект інвестиційного податкового кредиту проявляється у їх розвитку. У такому випадку, недоліком є нерівномірний розподіл податкових пільг, що зумовив окремі незручності для великих підприємств.

Натомість у Франції податковий інвестиційний кредит трактується, як податковий дослідний кредит. Він надається за програмою CIR та призначений для стимулювання інноваційної діяльності в пріоритетних галузях. Мета даної податкової пільги – заохочення зусиль інноваційних підприємств, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності, незалежно від сфери діяльності, розмірів і організаційної структури таких підприємств [1, с.10]. Це формує основну перевагу такого стимулювання, яка полягає у його інноваційній спрямованості. Недоліком є складність оцінки прямого ефекту від таких пільг.

В Канаді практика інвестиційного податкового кредиту застосовується як на федеральному, так і на регіональному рівні [9]. Це дозволяє провінціям збільшити окремі податкові знижки, що сприятиме їх інноваційному розвитку та, безумовно, це є перевагою такого виду стимулювання. Одночасно, перевищення знижок інвестиційного податкового кредиту примножує ризики регіональних бюджетів у короткостроковій та середньостроковій перспективі, тому потрібно регулювати межі даних пільг.

Тобто, у розвинених країнах інвестиційний податковий кредит, зважаючи на його переваги та недоліки на національному рівні, залишається стимулом для розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки інвестиційного податкового кредиту закордоном

Країна	Переваги (зважаючи на національну специфіку інвестиційного податкового кредиту)	Недоліки (зважаючи на національну специфіку інвестиційного податкового кредиту)
Великобританія	Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу	Нерівномірний розподіл пільг
Франція	Інноваційна та дослідницька спрямованість податкового кредиту	Складність оцінки прямого ефекту від таких пільг
Канада	Стимулювання розвитку на регіональному рівні	Ризики недоотримання ресурсів регіональними бюджетами
США	Збереження економічної могутності країни	Перевитрати, недоотримання надходжень бюджетами в короткостроковій та середньостроковій перспективі
Японія	Стимулювання постійного оновлення матеріально-технічної бази	Потреба управління витратами

Джерело: узагальнено автором

Натомість, в Україні поки існують лише теоретичні основи інвестиційного податкового кредиту.

Так, згідно Закону України “Про оподаткування прибутку”, який втратив чинність з 01.04.2011 р., інвестиційний податковим кредитом називалася відстрочка сплати податку на прибуток, що надавалася суб’єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм з подальшою компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отриманий згідно з чинним законодавством унаслідок реалізації інноваційних програм [3, с. 228].

На сьогодні, податковим кодексом гарантується лише податкове стимулювання впровадження підприємствами енергоефективних технологій шляхом звільнення від оподаткування 80 % прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України товарів власного виробництва за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України; а також 50 % прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які здійснюють розроблення, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів [7].

На нашу думку, вітчизняні суб’єкти господарювання потребують законодавчого закріплення та реформування механізму інвестиційного податкового кредиту, що надасть їм змогу:

- розширити спектр фінансових ресурсів;
- відчувати підтримку держави на шляху реалізації своїх пріоритетів;
- активізувати свою інноваційну діяльність, яка забезпечить конкурентоспроможність та додаткові прибутки.

Позитивні ефекти для держави полягатимуть у наступному:

- покращиться конкурентоспроможність економіки за рахунок випуску інноваційної продукції;
- основа для розширення податкової бази у майбутньому.

Основні недоліки пов’язані із недоотриманням бюджетом податків у короткостроковому періоді, ризиками негативних результатів інноваційної діяльності.

Література

1. Алексеев І. В. Європейський досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності / І. В. Алексеев, Р. Й. Желізняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2012. – № 725. – С. 7 – 16.
2. Аналітична записка. Щодо доцільності запровадження податкових механізмів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні. Аналітична записка. – Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1315/>
3. Бабич Л. М. Інвестиційний податковий кредит як інструмент регулювання інвестиційних процесів. / Л. М. Бабич, А. О. Кузнецова // Актуальні проблеми економіки: фаховий економічний журнал. – 2011. – № 9 (123) – С. 226 – 231.
4. Волков О. І. Економіка і організація інноваційної діяльності: підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін. ; під ред. М. П. Денисенка. — К. : ВД "Професіонал", 2004. – 662 с.
5. Кам'янська О. В. Податкові пільги як складова системи стимулювання інноваційної діяльності підприємств. / О.В. Кам'янська, І.О. Солов'ян // Економіка і управління. – 2012. – № 2. – с. 79–85
6. Никифоров А.Є. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / А.Є. Никифоров, В.М. Диба, В.О. Парнюк // Фінанси України. – 2009. – №5. – С. 78–86.
7. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13 – 14, № 15 – 16, № 17, ст. 112.
8. A strategy for American innovation. Securing our economic growth and prosperity. National Economic Council, Council of Economic Advisers, and Office of Science and Technology Policy. – February 2011, 76 p.
9. Investment Tax Credit. – Electronic resource. – The way of access: <http://sbinfocanada.about.com/od/incometaxcanada/g/Investment-Tax-Credits.htm>

УДК 330.01:364

*Лариса ЄМЕЛЬЯНЕНКО,
Тетяна ШКОДА**

СОЦІАЛЬНІ СТАБІЛІЗАТОРИ В ДЕРЖАВНОМУ АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ

СОЦИАЛЬНЫЕ СТАБИЛИЗАТОРЫ В ГОСУДАРСТВЕННОМ АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ

SOCIAL STABILIZERS IN PUBLIC ANTI-CRISIS MANAGEMENT

***Анотація.** Розглянуто національні особливості використання сучасного інструментарію соціальних стабілізаторів (системи соціального захисту, соціального забезпечення та соціального обслуговування), обґрунтовані практичні рекомендації його оновлення та реалізації в контексті впровадження концепції державного антикризового управління в Україні.*

***Аннотация.** Рассмотрены национальные особенности использования современного инструментария социальных стабилизаторов (системы социальной защиты, социального обеспечения и социального обслуживания), обоснованы практические рекомендации его обновления и реализации в контексте внедрения концепции государственного антикризисного управления в Украине.*

***Abstract.** National features of using the modern toolkit of social stabilizers (systems of social protection, social security and social services) are considered. Practical recommendations of its update and implementation in the context of the concept of public anti-crisis management in Ukraine are substantiated.*

Соціальна політика успішної країни покликана виконувати регулюючу й стимулюючу роль у забезпеченні розвитку економіки й створенні умов для ефективного функціонування системи соціального захисту, соціального забезпечення та соціального

---

* *ЄМЕЛЬЯНЕНКО Лариса Михайлівна / Лариса ЕМЕЛЬЯНЕНКО / Larisa EMELYANENKO* – д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного регулювання, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: lora-lara@ukr.net
ШКОДА Тетяна Никодимівна / Татьяна ШКОДА / Tetiana SHKODA – к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: tshkoda@ukr.net

обслуговування, діяльність якої повинна бути не лише «актом благодійництва», а способом посилення економічної активності працездатних верств та підтримки інших верств населення для забезпечення гідного життя всього суспільства. Однак протягом років незалежності соціальна політика України так і не сформувалася як цілісна, комплексна стратегія. Вона фактично підмінена нагромадженням різноманітних видів слабо обґрунтованих і не підкріплених можливостями бюджетного фінансування виплат, пільг, субсидій тощо.

Перманентний характер соціально-економічної кризи в Україні примушує працювати над розробкою антикризових заходів у соціальній сфері. Це вимагає постійного оновлення інструментарію системи соціального захисту, соціального забезпечення та соціального обслуговування як автоматичних державних соціальних стабілізаторів та економічних стимулів для активації життєдіяльності і добробуту населення.

Вважаємо, що розробка та реалізація сучасного інструментарію соціальних стабілізаторів має відбуватися в рамках впровадження концепції державного антикризового управління, яка має включати послідовне проходження п'яти етапів [1]: чітке визначення самого поняття “кризи” в цілому, а також в кожній із сфер, що знаходиться в компетенції фахівця з державного менеджменту (політичній, соціальній, економічній); визначення точних критеріїв оцінки кризових ситуацій; з'ясування причини виникнення криз у політичній, соціальній та економічній сферах; вивчення всіх можливих методів антикризового державного управління; відбір зі всього розмаїття антикризових методів найбільш відповідних для конкретної ситуації подолання суспільного ризику.

Розвиток соціального обслуговування населення є однією з важливих складових соціального забезпечення та невід'ємною частиною державної соціальної політики в цілому, тим більше такої держави як Україна, яка визнала себе соціальною. Соціальне обслуговування виступає механізмом покращення життєвого рівня населення, його роль полягає у сприянні населенню подолати наслідки фінансово-економічних, соціально-політичних криз та суспільних ризиків.

Соціальне обслуговування є самостійною формою соціального забезпечення, його підсистемою, визначальною функцією якої є надання соціальних послуг, виконання роботи на користь непрацездатних громадян у суспільно небезпечних випадках, передбачених законодавством. В межах соціального обслуговування, крім соціальних послуг, може надаватися допомога інвалідам, особам похилого віку, іншим категоріям громадян та їхнім сім'ям безоплатно або на умовах часткової оплати за рахунок асигнувань з державного бюджету, а також засобів обов'язкового соціального страхування в передбачених законом випадках.

Разом з тим, за багатьма параметрами вітчизняна модель соціальних послуг не відповідає аналогам за європейськими стандартами. Переваги та недоліки у її функціонуванні представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Переваги та недоліки у функціонуванні
вітчизняної моделі соціальних послуг**

Переваги	Недоліки
Закладаються основи державно-приватного партнерства у сфері надання соціальних послуг	Нормативно-правова неврегульованість значної кількості питань у сфері соціального обслуговування
Продовжують розроблятися проекти стандартів соціальних послуг	Недостатність адміністративних механізмів впровадження соціального обслуговування
	Неефективність та нераціональність механізмів фінансування
	Монополізація державою ринку соціальних послуг та розподілу замовлень

Джерело: складено авторами на основі [8]

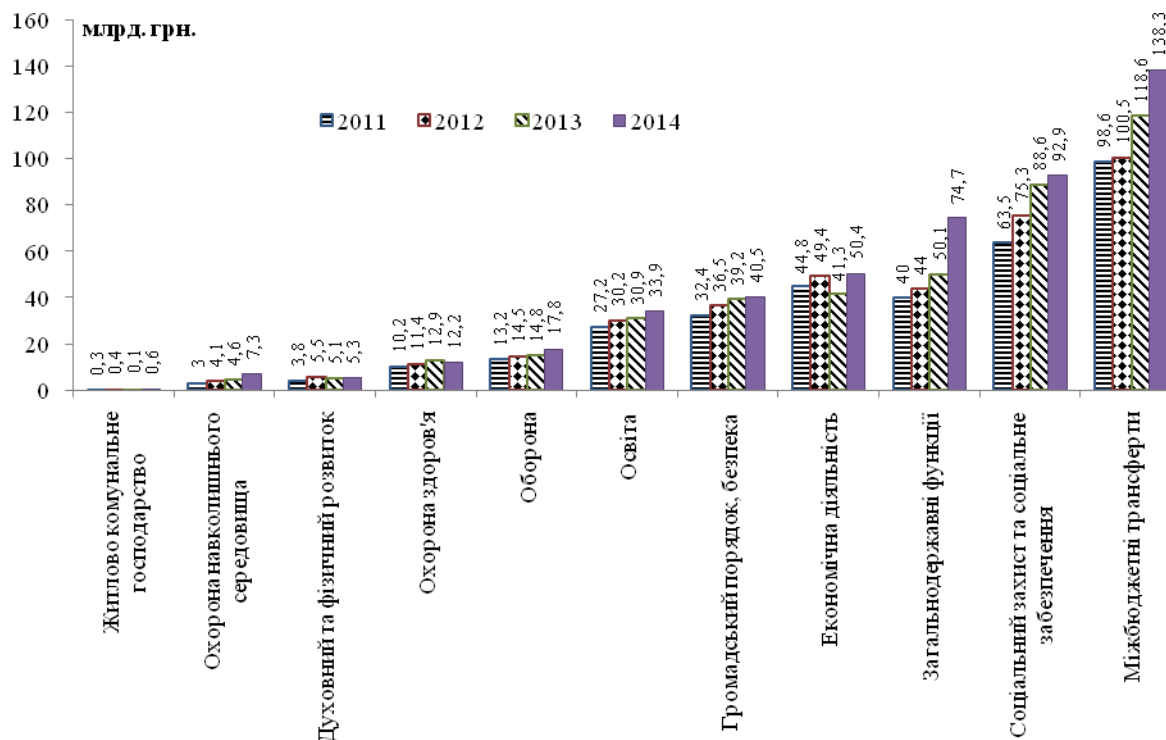
Зокрема, чинна нормативно-правова та методична база фінансування сфери соціального обслуговування населення України має суто формальний характер. Бюджетні послуги мають фінансуватися у межах державного замовлення на підставі договорів між замовником і структурами, що надають послугу. Проблема договірних відносин ініціювалася в практиці бюджетного планування неодноразово, але вона не набула методичного значення, тому що механізм впровадження договірних відносин не розроблений.

Сьогодні виплати на соціальне обслуговування в Україні здійснюються в межах видатків бюджету на соціально-культурну сферу, динаміка яких представлена на рис. 1.

Неефективність та нераціональність механізмів фінансування соціального обслуговування та нормативно-правову неврегульованість сфери соціального обслуговування можна проілюструвати також на основі аналізу стану системи соціальних стандартів та гарантій в Україні. Така система обумовлена обов'язками держави щодо забезпечення своїх громадян мінімальними доходами, мінімальним набором загальнодоступних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, культури.

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає, що державні соціальні стандарти – це «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних соціальних гарантій» [3, стаття 1].

Нині в Україні сформована й застосовується система соціальних стандартів та гарантій, що складається з: 1) базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму; 2) основних державних соціальних гарантій (мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії за віком, розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат); 3) інших державних соціальних гарантій, які встановлені законами України з метою надання соціальної підтримки населенню країни.

Рис. 1. Динаміка видатків бюджету на соціально-культурну сферу в Україні, 2011-2014 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [2; 6]

Малу ефективність системи соціальних стандартів на основі прожиткового мінімуму підтверджують статистичні дані. В Україні, за офіційними даними Державної служби статистики України, у споживчому кошику працездатної особи у цінах січня 2015 р. продукти харчування займають 54,6 %, непродовольчі товари – 17,1 %, вартість набору послуг – 24,9 % (табл. 2). Подібна структура витрат не може забезпечити достатнього рівня споживання населення для задоволення мінімально необхідних фізіологічних, соціальних та культурних потреб. За індикаторами міжнародної статистики домогосподарство вважається бідним, якщо частка витрат його сімейного бюджету на продукти харчування становить 50%.

Крім того, офіційно визначений розмір прожиткового мінімуму не відповідає фактичному. У січні 2015 р. розмір фактичного прожиткового мінімуму був вищий за офіційний для дітей у віці до 6 років на 444,52 грн. (або на 43 %); для дітей у віці від 6 до 18 років – 591,44 грн. (на 46 %); для працездатних осіб – 393,48 грн. (на 32,3 %); для осіб, які втратили працездатність – 275 грн. (на 29 %). Більше того, в умовах високих темпів зростання споживчих цін, реальний розмір прожиткового мінімуму втрачає свою «вагу», що веде до зниження соціальних стандартів та ефективності діючої системи соціального захисту населення.

Потрібно звернути увагу на те, що сьогодні соціальні стандарти швидше мають декларативний характер, ніж відповідають поточній економічній ситуації в країні. Зокрема, потребує перегляду метод визначення прожиткового мінімуму. Нині використовується нормативний метод, який передбачає дуже докладну деталізацію його складових. У наукових колах досить часто виникають пропозиції перейти на розрахунок прожиткового мінімуму, який би базувався на поправочних коефіцієнтах. Останні необхідні для визначення величини прожиткових мінімумів для соціальних і демографічних груп населення, в залежності від регіону проживання, з урахуванням сучасних умов їх проживання, і у відповідності до фактичних витрат на продовольчі і непродовольчі товари, першочергові послуги [5].

З точки зору уніфікації та підвищення якості надання соціальних послуг, покращення системи підготовки фахівців із різних аспектів соціальної роботи, встановлено, що необхідним є процес розроблення державного стандарту соціальної послуги – визначення змісту та обсягу, норм і нормативів, умов і порядку надання соціальних послуг та контролю їх якості.

Проведений аналіз стандартів у сфері соціального обслуговування, визначених Державним класифікатором соціальних стандартів та нормативів, став основою для розробки низки рекомендацій:

- визначити орієнтовний обсяг щорічного фінансування соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів;
- вести реєстр осіб, які є потенційними отримувачами соціальних послуг;
- визначити обсяг соціальних послуг, передбачених місцевою (регіональною) програмою розвитку, що надаються неприбутковими, благодійними організаціями;
- визначити мінімальний перелік соціальних послуг, які гарантуються державою на безоплатній основі незалежно від економічної ситуації у державі та території проживання осіб, які їх потребують;
- узгодити державні нормативи у сфері соціального обслуговування у всіх відповідних нормативно-правових актах.

Прожитковий мінімум для основних соціальних і демографічних груп населення на одну особу в розрахунку на місяць у цінах січня 2015 р.

Статті витрат	Прожитковий мінімум							
	Для дітей віком до 6 років		Для дітей віком від 6 до 18 років		Для працездатних осіб		Для осіб, які втратили працездатність	
	На місяць, грн.	Питома вага витрат, %	На місяць, грн.	Питома вага витрат, %	На місяць, грн.	Питома вага витрат, %	На місяць, грн.	Питома вага витрат, %
Вартість продуктів харчування	875,91	59,3	1191,08	63,4	879,76	54,6	667,01	54,5
Вартість непродовольчих товарів	327,24	22,2	360,26	19,2	275,07	17,1	235,67	19,3
Вартість набору послуг	273,37	18,5	326,10	17,4	400,65	24,9	321,37	26,3
Житлово-комунальні послуги	246,45	16,69	246,45	13,13	246,45	15,29	246,45	20,13
у тому числі:								
Оплата житла	34,86	2,36	34,86	13,13	34,86	15,29	34,86	20,13
Теплопостачання	63,25	4,28	63,25	1,86	63,25	2,16	63,25	2,85
Водопостачання	25,12	1,70	25,12	3,37	25,12	3,92	25,12	5,17
Водовідведення	17,45	1,18	17,45	1,34	17,45	1,56	17,45	2,05
Електроенергія	13,46	0,91	13,46	0,93	13,46	1,08	13,46	1,43
Газопостачання	92,31	6,25	92,31	0,72	92,31	0,84	92,31	1,10
Транспортні послуги	-	X	21,29	4,92	75,81	5,73	-	7,54
Побутові послуги	2,23	0,15	33,67	1,13	53,70	4,70	50,23	X
Послуги зв'язку	13,06	0,88	13,06	1,79	13,06	3,33	13,06	4,10
Послуги культури	11,63	0,79	11,63	0,70	11,63	0,81	11,63	1,07
Сума страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	-	X	-	X	56,00	3,5	-	X
Розмір прожиткового мінімуму, фактично без ПДФО	1476,52	100,0	1877,44	100,0	1611,48	100,0	1224,05	100,0
Розміри прожиткового мінімуму, встановлені ЗУ «Про державний бюджет України на 2015 рік»	1032	X	1286	X	1218	X	949	X

Джерело: складено автором на основі [4; 7]

Отже, держава сьогодні не може забезпечити, навіть, мінімальні соціальні стандарти, що безперечно впливає і на зниження рівня соціального обслуговування в Україні. Тобто, останнє не виконує свою роль стабілізатора суспільних ризиків.

Тим не менше, вважаємо за необхідне запропонувати такі основні напрями реалізації концепції соціального обслуговування в Україні як:

- розширення сфери охоплення соціального обслуговування населення;
- створення ефективної системи державних соціальних стандартів і гарантій;
- впровадження в практику фінансово-економічного обґрунтування соціальних допомог;
- реалізація соціальної відповідальності;
- використання новітніх соціальних технологій надання послуг.

Впровадження вищезазначеної концепції стане вагомим інструментом реалізації заходів державного антикризового управління.

З метою удосконалення системи соціального обслуговування в Україні мають бути здійснені наступні кроки:

1. Затвердження і впровадження єдиних базових стандартів – Державного соціального стандарту обслуговування та надання соціальних послуг та Державного стандарту управління якістю надання соціальних послуг.

2. Інвентаризація соціальних послуг (чітке визначення змісту, обсягу, порядку надання робіт).

3. Оптимізація фінансування сфери надання соціальних послуг («від фінансування на утримання закладу – до фінансування наданих якісних соціальних послуг»).

4. Розвиток ринку соціальних послуг.

У подальшому система соціального обслуговування населення (надання соціальних послуг) повинна вдосконалюватись, розвиватись та реформуватись відповідно до вимог часу та потреб суспільства. В державному антикризовому управлінні вона повинна стати перспективним інструментом попередження кризових явищ та подолання соціально-економічних ризиків в українському суспільстві.

Література

1. Бабич А.О. Формування концепції державного антикризового управління в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/1/04.pdf>

2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2014 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Quarter%202014/ukr/KV_IV_2014_Monitoring_ukr.pdf

3. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 № 80-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

5. Ковязіна К.О. Щодо удосконалення методики визначення прожиткового мінімуму в Україні: аналітична записка. – Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1538/>

6. Кочемировська О.А., Пишуліна О.М. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні // Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2012. – 53 с.

7. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua/>

8. Сташків Б. І. Проблеми предмета та системи права соціального забезпечення: навчальне видання. – Чернівці, 2012. – 237 с.

УДК 336.027: 332

Андрій ЗЕЛЕНСЬКИЙ*

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА В ФОРМИРОВАНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

FINANCIAL SUPPORT IN SHAPING THE UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR COMPETITIVENESS

Анотація. Розглянуто основні проблеми конкурентоспроможності продукції аграрного сектора України. Проаналізовано сучасний стан економіки аграрного сектору. Наводиться статистика імпорту

* ЗЕЛЕНСЬКИЙ Андрій Вікторович / Андрей ЗЕЛЕНСКИЙ / Andriy ZELENSKIY – асистент кафедри фінансів і кредиту, Подільський державний аграрно-технічний університет, e-mail: zelenskiy2306@gmail.com

та експорту товарів АПК. Описані переваги України після вступу до СОТ. Надано пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності продукції АПК на основі ефективної фінансової підтримки.

Анотація. Рассмотрены основные проблемы конкурентоспособности продукции аграрного сектора Украины. Проанализировано современное состояние экономики аграрного сектора. Приводятся статистика импорта и экспорта товаров АПК. Описанные преимущества Украины после вступления в ВТО. Даны предложения по повышению конкурентоспособности продукции АПК на основе эффективной финансовой поддержки.

Abstract. The main problem of competitiveness of agrarian sector of Ukraine. The current state of the economy of the agricultural sector. An import statistics and export agribusiness. Described advantages Ukraine after WTO accession. The proposals to improve the competitiveness of agricultural products through effective financial support.)

Розвиток економіки як і розвиток конкретного підприємства неможливий, якщо рівень конкурентоспроможності низький. Наразі економіка України знаходиться в кризовому стані. Більшість областей економіки потребують реформування та модернізації методологічних підходів. Розвиток агропромислового комплексу є одним з пріоритетних напрямів реформування української економіки, адже є одним з найбільших секторів держави.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що агропромисловий комплекс відіграє важливу роль в розвитку економіки України в цілому, тому одним з важливих завдань держави є забезпечення його ефективного функціонування. Важливим поштовхом у розвитку АПК став вступ України до СОТ у 2008 році. Наразі, з розвитком ринкових відносин, які почали прискорюватись в зв'язку з підписанням угоди про асоціацію з ЄС, питання підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК є особливо актуальними. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств має велике теоретичне та практичне значення для розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, насичення внутрішнього ринку доступними для всіх груп населення високоякісними продуктами харчування, розширення зовнішньоекономічних зв'язків.

Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі чинники, як: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок.

Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України є стратегічною проблемою. Без забезпечення конкурентоспроможності та стійкості конкурентних переваг аграрних підприємств і продовольчих товарів на регіональних і міжнародних ринках неможливо досягти сталого розвитку аграрного сектору. Конкуренція розкриває потенціал суб'єктів аграрного ринку і виконує важливу функцію постійного рушія розвитку сільськогосподарського виробництва [1].

Аграрний сектор посідає важливе місце в економіці України, тут виробляється 18% ВВП, створюється 16% валової доданої вартості, у ньому зайнято майже 25% загальної чисельності працюючих в державі. Найбільшу питому вагу вітчизняної аграрної продукції виробляють дрібні селянські домогосподарства. Проте цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби, збалансованої годівлі, ветеринарного обслуговування, селекції у підсобних господарствах не ведеться, що призводить до того, що їх продукція не відповідає вимогам якості та безпеки в рамках угод СОТ та вимог ЄС і є неконкурентоспроможною. Тому членство України у СОТ та перебування у зоні вільної торгівлі з ЄС призведе до втрати вагомого джерела сукупного доходу сільських родин (за підрахунками експертів проблема торкнеться близько 3 млн. осіб) [6].

Насамперед на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції може вплинути низка факторів, головними із яких є державне регулювання та фінансова підтримка.

Важливі заходи розвитку галузі сільського господарства, які водночас забезпечують посилення конкурентоспроможності АПК, містяться у регуляторних актах Міністерства аграрної політики України, постановах Кабінету Міністрів України, Державній цільовій програмі розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Програмі діяльності Кабінету Міністрів України. Проте в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий документ (довготермінова стратегія), у якому закріплено механізм забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції з гарантіями державної підтримки. Об'єктивно видається доцільним прийняття такого документу.

На сьогоднішній день, розвиток агропромислового комплексу в Україні має негативні тенденції розвитку. Адже головними перешкодами підвищення конкурентоспроможності продукції АПК на міжнародному ринку є: – невідповідність якості продукції українських підприємств світовим, а також недостатня розвиненість інфраструктури АПК. Це пояснюється тим, що в країні досить велика кількість дрібних приватних підприємств, які значною мірою поступаються великим підприємствам, що мають значно більші фінансові та технологічні ресурси, а також виготовляють продукцію більш високотехнологічну та вищої якості; – низький рівень сертифікації продукції агропромислового комплексу порівняно з міжнародними стандартами. Суть даної проблеми в тому, що в Україні досить мала кількість підприємств, які отримали міжнародні стандарти. Наприклад, лише 3% м'ясопереробних комбінатів, 34,6% молокопереробних підприємств мають міжнародні сертифікати. Щодо українських сертифікатів, то лише близько їх половини відповідають міжнародним сертифікатам якості. Тобто на українських виробників не накладається жодних зобов'язань щодо маркування свого продукту. – невідповідність українського експорту попиту іноземних країн на сільськогосподарську продукцію. Адже найбільша частка експорту припадає на зернові культури. – нерозвинена фінансово-кредитна політика та обтяжлива податкова політика. Це свідчить про те, що в Україні діють досить високі відсотки на кредит, велика кількість податків, які особливо впливають на малий бізнес, що призводить до збільшення тінізації економіки. – недостатній рівень впровадження результатів науково-технічного прогресу. Сучасний стан підприємств АПК характеризується обмеженістю та застарілістю технічного оснащення, що значно сповільнює темпи розвитку. – недостатня підтримка держави. В Україні існує досить обмежена кількість програм щодо розвитку АПК. – недостатнє фінансування з боку держави наукової сфери в аграрному секторі. Це призводить до низької продуктивності сільськогосподарського виробництва в цілому. – застаріла нормативно – правова база. В Україні відсутній єдиний нормативно-правовий документ (довготермінова стратегія), в якому закріплено механізм забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції з гарантіями державної підтримки [4]

Україна експортує товари в багато країн світу, але найбільшу частку з них становлять країни Азії. Провідними експортерами України є країни Азії (Туреччина, Китай, Індія), країни – члени ЄС (Німеччина, Італія, Польща), а також СНД (Росія, Білорусь, Казахстан). Після входження України до СОТ (2008р.) розширився в свою чергу ринок збуту продукції, що є позитивним моментом для українських виробників. Після вступу до СОТ Україна отримала значні переваги: – збільшився товарообіг понад з 150 країнами світу, на частку яких припадає більше 95% світової торгівлі; – зменшилися тарифні та нетарифні обмеження доступу українських товарів на товарні ринки країн-членів СОТ; – отримання можливості захисту інтересів українських виробників згідно з процедурою розгляду торговельних спорів Світової організації торгівлі; – забезпечення недискримінаційного транзиту товарів та послуг та ін. [5].

Незважаючи на значні проблеми якості української продукції порівняно зі світовими, в Україні все таки експорт переважає над імпортом. Таким чином можна пересвідчитись про прогресивний розвиток української економіки, тобто про «позитивне

сальдо торгового балансу». У зв'язку зі вступом у СОТ, експорт товарів, починаючи з 2011 поступово зростає. Але поряд з низкою переваг існують певні ризики від приєднання України до СОТ, а саме – загострення конкуренції на внутрішньому ринку та необхідність впровадження нових норм безпеки та якості продукції. 27 червня 2014 року було підписано економічну частину угоди про асоціацію України з ЄС. Це свідчить про певні переваги для України та загалом для підвищення рівня конкурентоспроможності продукції АПК, а саме: – скасування більшості ввізних мит; – скасування експортних мит; – зниження нетарифних бар'єрів торгівлі [7].

Рівень конкурентоспроможності держави визначають показники експорту та імпорту. Україна експортує до країн ЄС в більшій мірі продукти тваринного та рослинного походження, жири та олії тваринного або рослинного походження. Але незважаючи на велику кількість експортованої продукції АПК до країн ЄС, Україна все ще потребує розвитку у сфері харчової промисловості. Адже в дані галузі імпорт перевищує експорт, тобто це свідчить про «негативне сальдо торгового балансу». Позитивні результати яких можна очікувати від підписаної угоди в найближчі роки супроводжуються також негативними, зокрема збільшаться ціни на продукцію та буде встановлено допустимі межі експортованої продукції[2].

Ефективний розвиток процесів спеціалізації, кооперації та агропромислової інтеграції, удосконалення системи взаємозв'язків між усіма учасниками виробничого процесу може відбуватися за умови створення такої системи регулювання, яка б через свої механізми здійснювала ефективний вплив на весь агропромисловий комплекс. Така система міжгалузевого регулювання дозволяє поєднати інтереси регіону та держави з галузевими інтересами, узгодити дії всіх, хто задіяний у функціонуванні продовольчого комплексу. Іншими словами, ця система забезпечить ефективну реалізацію державної політики у сфері продовольства. При цьому роль та значення органів державного регулювання у розвитку регіональних продовольчих комплексів у сучасних умовах (при значному розширенні самостійності первинних суб'єктів господарювання і посиленні їх відповідальності за кінцеві результати роботи) не тільки не знижуватиметься, а й зростатиме. Такі регулюючі структури повинні виступати, по-перше, повноправними представниками держави, провідниками реалізації її економічної і соціальної політики в розвитку агропромислового комплексу, по-друге, стати гарантом забезпечення встановлених для агропромислових підприємств різних форм власності, прав і умов здійснення господарської діяльності.

Розвиток аграрного сектору економіки може відбуватись за двома варіантами. Перший варіант характеризується недостатнім фінансуванням розвитку аграрного сектору, декларуванням соціальних, економічних і екологічних заходів, за відсутності реальних механізмів їх здійснення. За умови реалізації такого варіанту не забезпечується розв'язання основних проблем розвитку сільськогосподарського виробництва, зокрема його інтеграції у світовий економічний простір, формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки держави та продовжуються руйнівні процеси соціальної інфраструктури у сільській місцевості. Другий варіант передбачає визначення, розробку та імплементацію напрямів розвитку аграрного сектору економіки на основі оптимізації його виробничої і соціальної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, покращення якості і безпеки сільськогосподарської продукції, охорони довкілля та відтворення природних ресурсів, підвищення рівня зайнятості сільського населення, створення нових робочих місць.

Оптимальним є другий варіант, який дасть змогу аграрному сектору економіки задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі шляхом стабільного експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її глибокої переробки[3].

Основою здійснення державної політики розвитку агропромислового комплексу повинен стати регіональний рівень, що зумовлено необхідністю ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу, а також зростанням ролі органів місцевого самоврядування. Посилення впливу регіональної системи регулювання на соціально-економічні процеси викликано також потребою раціональнішого використання трудових ресурсів і регіональним характером виробничої та соціальної інфраструктури. Вплив з боку держави на формування попиту і пропозиції на продовольчому ринку слід здійснювати переважно ринковими засобами регулювання з погодженням інтересів суб'єктів ринку, зокрема запровадження контрактної системи закупівель з метою залучення приватного бізнесу. Неодноразово лунали пропозиції з боку практиків про запровадження цільових адресних дотацій конкретним категоріям малозабезпечених громадян. Це дозволить забезпечити, з одного боку, сприятливі і прозорі умови діяльності товаровиробників і, водночас, залишити доступним для найбільш незахищених верств населення основні продукти харчування.

Подібні заходи існують в багатьох розвинених країнах світу. Зокрема в США близько 30 млн. населення – практично кожен десятий житель країни, отримує спеціальні адресні дотації, а ціни на продукти харчування формує ринок. Можна звичайно дискутувати питання про обсяги цих дотацій, про те, кому їх надавати, але те, що їх потрібно запроваджувати якомога швидше – очевидно [8].

Отже, вступ України у СОТ є пересвідченням того, що український сегмент економіки є конкурентоспроможним. Тому потрібно завойовувати ринку збуту і розширювати межі постачання, завдяки підвищенню якості продукції. На нашу думку, для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК України потрібно: – стандартизувати продукцію відповідно до міжнародних стандартів, задля підвищення попиту на неї; – розробити дієві програми розвитку аграрного сектору економіки, для забезпечення стабільного розвитку АПК у майбутньому; – змінити застаріле обладнання на високотехнічне, яке буде відповідати вимогам НТП, що призведе до збільшення випуску продукції і потенційно до збільшення експорту товарів; – диверсифікувати джерела інвестиції, що направляються у розвиток АПК; – розробити спеціальні програми розвитку села за для підвищення розвитку сільськогосподарської продукції; – розробляти гранти, залучаючи міжнародні інвестиції, частиною яких буде направлення кращих працівників за кордон для набуття нового досвіду і застосування його на українських підприємствах; – посилити науково – дослідні роботи в агропромисловому секторі економіки; – підвищити якість товарів в харчовій сфері, а також відмовитись від випуску продукції, яка містить ГМО. Розробка цих заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції АПК України на міжнародному ринку збуту.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://globalnauka.com/naukova_ukraina/2080.html
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/515.pdf>
3. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>
4. Напрями посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському продовольчому ринку в умовах розширення зони вільної торгівлі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/02.htm???history=0&sample=5&ref=0>.
5. Супіханов Б.К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах вступу до СОТ // Економіка АПК. – 2007. - № 5. – С. 44-47.
6. Трещов М.М. Розвиток інфраструктури аграрного ринку в регуляторному середовищі держави як один з основних шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств // Економічний простір №24 – 2009 р.
7. Фоміна К. Конкурентоспроможність АПК в контексті євроінтеграційних процесів України / Фоміна К. // Правовий тиждень. – № 22(95). – 27 травня 2008 р
8. Чемерис І.М. Конкуренція і конкурентоспроможність аграрного виробництва в сучасних умовах [Електронний ресурс] – (Точка доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_146/10cim.pdf)

Е-БАНКИНГ В УКРАИНЕ: «ЗАПАЗДЫВАНИЕ» В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМЫ СТАБИЛЬНОСТИ**Е-БАНКІНГ В УКРАЇНІ: «ЗАПІЗНЮВАННЯ» У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ СТАБІЛЬНОСТІ****E-BANKING IN UKRAINE: THE "LAG" AS A MESURE OF STABILITY PROBLEM SOLVING**

***Аннотация** В статье проводится анализ актуальной ситуации развития интернет-банкинга в Украине. Приводится сравнение темпов роста активной аудитории интернет-банкинга в Украине и Польше. Анализируются основные факторы, обуславливающие эффект «запаздывания» в развитии интернет-банкинга и в росте его аудитории на территории Украины.*

***Анотація** В статті проводиться аналіз актуальної ситуації розвитку інтернет-банкінгу в Україні. Наводиться порівняння темпів зростання активної аудиторії інтернет-банкінгу в Україні та Польщі. Аналізуються основні фактори, що обумовлюють ефект «запізнювання» у розвитку інтернет-банкінгу в зростанні його аудиторії на території України.*

***Abstract** The article provides analysis of the current situation of development of e-banking in Ukraine. A comparison of growth rates of active users of Internet banking in Ukraine and Poland. Analyzes the main factors that contribute to the effect of "lag" in the development of e-banking and in the growth of its audience in Ukraine.*

Стремительное развитие технологий электронного обмена информацией уже давно стало основной движущей силой мирового сообщества. За последние 15 лет число пользователей Интернет во всем мире выросло почти в 6,5 раза и превысило отметку в 3,2 млрд. человек [1]. Украина же по темпам роста интернет-аудитории стремительно догоняет большинство стран Евросоюза. Так, с 2008 по 2013 гг. численность пользователей сети Интернет в Украине выросла с 5,8 до 17,74 млн. и составила 46% населения страны [2]. А уже к концу 2015 года доля регулярных интернет-пользователей старше 15 лет достигла 59% [3].

Тотальное проникновение электронных технологий в общество приводит к «сетевизации» ключевых социальных процессов и взаимоотношений. Так, на сегодняшний день практически не существует фирм, организаций, институтов, государственных учреждений, деятельность которых (или по крайней мере ее часть) не осуществлялась бы в Сети. Сегодня в украинском интернет-пространстве предлагаются возможности для решения многих повседневных задач: сдача электронной налоговой отчетности, проведение банковских трансакций, покупка и продажа товаров и т.п. Однако стремительный рост числа пользователей Сети в Украине не сопровождается таким же ростом популярности Е-услуг. Особенно ярким примером этого феномена является динамика пользователей Интернет-банкинга в Украине (E-banking).

Одна из главных тенденций, характеризующих противоречивое развитие Интернет-банкинга в современной Украине, хорошо исследована украинским отделением известной международной маркетинговой фирмы Gfk в 2012 году, онлайн-опросы, проведенные среди активных пользователей Интернета, свидетельствуют о том, что за последние пять лет стабильный рост пользования Интернет сопутствует по-прежнему низкому уровню пользования Интернет-банкингом (см. Рис. 1) [4].

* КОРОБОВ Павел / Павло КОРОБОВ / Pavel KOROBOV – аспирант Люблинского Католического Университета имени Иоанна Павла II, e-mail: p.v.korobov@gmail.com

Согласно наблюдениям Анны Дабровской [7], европейская практика развития сетевого общества (особенно об этом свидетельствует подобная динамика в скандинавских странах) указывает на то, что развитие в обществе таких услуг как интернет-банкинг действительно отстает от стремительных темпов проникновения Интернета. Однако, при достижении показателя проникновения отметки в 60%, в большинстве стран Евросоюза наблюдался также и стремительный рост числа пользователей Интернет-банкинга.

Однако же, согласно последним данным, число активных пользователей Интернет-банкинга в 2015 году едва достигает 10-12% при общем проникновении Интернета в 59% (активным пользователем услуги при этом считается каждый клиент, совершающий минимум 1 транзакцию в месяц) [8]. Для сравнения, в Польше еще в 2013 году число пользователей сети Интернет составило 59,7% населения старше 15 лет [5]. Согласно же отчету, представленному Национальным Банком Польши, в 2013 году 51% населения страны имело доступ к интернет-банкингу, 71% из них являлись активными его пользователями. Таким образом, доля активных пользователей Е-банкинга в Польше составила почти 37% - больше половины активной интернет-аудитории страны [6].

Рис 1. Пользование Интернет и Интернет-банкингом, % всех респондентов, N (2007) = 10 994; N (2008) = N (2009) = N (2010) = N (2011) = 12 000;

Очевидно, что при одном и том же показателе проникновения Интернета уровень развития интернет-банкинга в Польше превышает украинские показатели почти в 3 раза. Отлично прослеживается феномен запаздывания развития Е-банкинга в Украине. Причины такого запаздывания кроются в социокультурной и общественно-политической специфике украинского общества. В частности, можно выделить основные факторы такого запаздывания:

- проблема доверия украинцев к национальной банковской системе.
- специфика финансовой культуры украинцев.
- недостаточная технологическая и законодательная база для развития интернет-банкинга в Украине.

Проблема доверия общества к банковской системе в принципе является базовой при анализе активности пользователей ее услуг. Так, при отсутствии у населения доверия к банкам большая часть сбережений простых граждан будут оставаться «в укромных местах», а такие люди, соответственно не будут испытывать необходимость не то что постигать технологические инновации финансовых взаимодействий, но и в принципе не будут пользоваться услугами банков ни в каком виде, везде предпочитая наличные расчеты. Люди же с большими доходами и возможностями будут отдавать предпочтение вкладам в иностранные банки.

По данным исследования, проведенного Центром Разумкова в 2015 году, 50,7 % украинцев полностью не доверяют украинским банкам, а 34,1 % скорее не доверяют, чем

доверяют [9]. Как видно из этих данных, на Украине мы столкнулись с ситуацией, которую можно назвать не иначе как «тотальное недоверие к банкам». Если взять для сравнения опыт наших польских соседей, то там, по данным исследования, проведенного TNS Polska в 2014 году, полностью доверяют польским банкам 50% населения [10].

Уровень доверия населения к национальной финансовой системе по сути является базовым фактором, стимулирующим как развитие системы банковских отношений в целом, так и отдельных ее подсистем (в частности, интернет-банкинга). Показатели доверия к банкам в Украине и Польше зеркально отличаются, что в свою очередь не может не сказываться в существенном отставании развития интернет-банкинга в Украине от аналогичного процесса в Польше.

Финансовая культура, являясь частью экономической культуры общества, представляет собой исторически сложившуюся совокупность способов деятельности в области финансового хозяйства, с помощью которой люди приспосабливаются к условиям своего существования. Ее результат представлен, прежде всего, качеством и разнообразием финансовых услуг, и финансовой инфраструктурой [11]. Это понятие включает в себя несколько уровней, которые наслаиваются друг на друга подобно пирамиде: уровень развития финансовой науки, финансовую культуру лиц, принимающих важные экономические решения, и массовое финансовое сознание. В рамках нашего анализа речь, прежде всего, пойдет о ее базовом уровне – массовом финансовом сознании.

В его формировании в Украине внушительную роль сыграло советское прошлое. Ни для кого не секрет, что практика начисления зарплат на банковские счета, как и отношения клиент-банк в привычном для нас виде, возникла на постсоветском пространстве только с 90-х гг. И до сих пор безналичные расчеты остаются для многих граждан постсоветских стран непонятными и недоверительными. В отличие от большинства капиталистических стран, где уже давно развивалась массовая финансовая культура, основанная на безналичных расчетах, в СССР долгое время потребительский денежный оборот практически полностью состоял из наличных денег. Причины этого разнообразны: от неудобств и очередей, которые сопровождали любой поход в сбербанк, до широкого развития «теневое сектора» в экономике позднего СССР. Факт остается фактом: существенное отставание в развитии массовой банковской культуры и внушительная доля «теневое сектора» в современной финансовой культуре Украины оказывают «тормозящий эффект» на все процессы внедрения мировых финансовых инноваций.

Внедрение онлайн-банкинга в Украине имеет свои психологические и технологические особенности. По мнению практиков современного банкинга, часто причиной торможения интернет-банкинга является неподготовленность, необученность клиентов. По мнению Чумака Н. «в нашей стране очень много неактивных пользователей интернет-банкинга. Я считаю, это происходит потому, что люди просто не умеют обращаться с сервисом, который им продали. И одна из важнейших задач отделения — научить этому своих клиентов» [13]. Эта проблема может быть решена взвешенным и соразмерным использованием онлайн-банкинга с развитием реальных отделений банков, которые будут финализировать сложные банковские операции, после того, как их первые стадии были проведены дистанционно, в онлайн. Это то, что банковские менеджеры называют *private banking*, что иногда недооценивается на фоне увлечения новыми технологиями.

Говоря о проблемах законодательной базы Украины в контексте развития интернет-банкинга, наиболее остро встает вопрос безопасности проведения электронных банковских транзакций и наличия у клиентов банков гарантий безопасности денежных операций в интернете. Возникновение принципиально нового пространства для финансового взаимодействия порождает и новые механизмы финансового мошенничества, а, учитывая стремительность развития интернет-технологий,

регуляторные функции интернет-операций со стороны государства должны не отставать по темпам развития. Речь идет не только законодательной регуляции транзакций интернет-банкинга как таковых, но и о формировании стандартов электронной защиты банковских интернет-ресурсов (например, шифрование доступа к веб-страницам с помощью сертификатов SSL) [7]. Помимо этого, государственный контроль за соблюдением норм безопасности транзакций в сети должен сопровождаться и обучением самих клиентов банка технике безопасности совершения платежей в интернете.

На сегодняшний день в Украине отсутствует достаточная законодательная база для оперативного надзора за безопасностью финансовых операций в Сети. И хотя существуют пути оспаривания платежей, совершенных в результате мошеннических действий, процесс этот, как правило требует больших затрат сил и времени со стороны пострадавших клиентов.

Что касается технологической базы, то проблем с внедрением инновационных технологий интернет-банкинга в Украине практически нет. На сегодняшний день практически все крупнейшие банки Украины предлагают сервисы Е-банкинга, соответствующие мировым стандартам.

По темпам развития интернет-банкинга и финансовой культуры, основанной на сетевых технологиях, Украина существенно отстает от европейских соседей. Несмотря на стремительный рост интернет-аудитории, в стране наблюдается «запаздывание» в росте активных пользователей систем Е-банкинга. Возникает ситуация, в которой предложение банков существенно превышает потребительский спрос на услуги этого рода. Это во многом обусловлено низким уровнем доверия украинцев к банкам вообще, особенностями финансовой культуры и специфики национальной экономики («теневой сектор»), а также недостаточным уровнем законодательного регулирования денежных отношений в сети Интернет.

Развитие Е-банкинга как новой модели финансовых взаимодействий – очень важная деталь современного общества, которая не только способствует его интеграции в мировую экономику, но и стимулирует население к «прозрачным» денежным операциям.

Литература

1. Пользователи интернета в мире // Интернет в России и в мире; URL: http://www.bizhit.ru/index/polzovатели_interneta_v_mire/0-404 (дата обращения: 30.11.2015).
2. Аудитория интернета в Украине: динамика, мобильный интернет, старые и новые пользователи; URL: <http://www.academia.edu/5789181> (дата обращения: 30.11.2015).
3. Показатели украинской интернет-аудитории за май 2015; URL: <http://hi-tech.ua/pokazateli-ukrainskoj-internet-auditorii-za-may-2015/> (дата обращения: 30.11.2015).
4. Коробов В. Интернет-банкинг в Украине: институциональный и поведенческий аспекты исследований // E-gospodarka w Europie Srodkowej i Wschodniej. Terazniejszość i perspektywy rozwoju . Pod red. R.Sobieckiego. Wydawnictwo KUL, Lublin 2015. – 405 с. - С. 16-22.
5. NetTrack: Niewielka dynamika wzrostu internautów w Polsce; URL: <http://www.polskaszerokopasmowa.pl/aktualnosci/nettrack-niewilka-dynamika-wzrostu-internautow-w-polsce.html> (дата обращения: 30.11.2015).
6. Tomasz Koźliński. Zwyczaje płatnicze Polaków; URL: https://www.nbp.pl/systemplatniczy/zwyczaje_platnicze/zwyczaje_platnicze_Polakow.pdf (дата обращения: 30.11.2015).
7. Е-услуга
8. Сокращение дистанции: перспективы интернет-банкинга; URL: http://www.prostobankir.com.ua/individualnyy_biznes/stati/sokraschenie_distantcii_perspektivy_internet_bankinga (дата обращения: 30.11.2015).
9. Зараз я називатиму окремі соціальні інституції. Якою мірою Ви їм довіряєте? URL: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=1030 (дата обращения: 30.11.2015).
10. Zaufanie do banków 2014 TNS Polska; URL: <http://www.finance.egospodarka.pl/art/galeria/109239,Zaufanie-do-bankow-2014,1,63,1.html> (дата обращения: 30.11.2015).

11. Никифоров О.А. Роль финансовой культуры в формировании российского предпринимательства // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1; URL: www.science-education.ru/101-5406 (дата обращения: 29.11.2015).

12. Обзор систем интернет-банкинга Украины; URL: <http://superobmen.org/obzor-sistem-internet-bankinga-ukrainyi/> (дата обращения: 30.11.2015).

13. Чумак Н. Технологии — шаг навстречу или бегство от клиента? // Bank Online. - № 1 (1) 2013. - с.31.

УДК 336.7 (477)

Ярослава КОСТЕНОК*

СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

СТАБИЛИЗАЦИОННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

STABILISATION PRIORITIES OF UKRAINIAN INDUSTRIAL POLICY

***Анотація.** Традиційно важливим показником розвитку країни вважається розвиток промисловості і частка зайнятого в ньому населення. В дослідженні розглядається розвиток промисловості на сучасному етапі та його вплив на рівень зайнятості населення.*

***Аннотация.** Традиционно важным показателем развития страны считается развитие промышленности и доля занятого в нем населения. В исследовании рассматривается развитие промышленности на современном этапе и его влияние на уровень занятости населения.*

***Abstract.** Traditionally, an important indicator of the country considered the development of industry and the share of the population employed in it. The study examined the development of the industry at present and its impact on employment.*

Промисловість відіграє вирішальну роль в економіці України, а її діяльність є ключовим фактором соціально-економічного розвитку. Результати діяльності промисловості позначаються на поточному економічному стані, оскільки в процесі виробництва задіяні інші галузі, що дозволяє створити робочі місця, а отримана зарплата збільшити сукупний попит. Проблема розвитку промисловості та вплив її на рівень зайнятості потребує додаткових досліджень.

Україна отримала у спадок від колишнього Союзу енергомістке виробництво з низькою продуктивністю праці, неефективну структуру економіки, в якій промислове виробництво займало ліву частку і на сьогодні продовжує впливати на її соціально-економічний розвиток.

На 2014 рік частка промисловості у ВВП складала 20%, зайнято 16% від усього зайнятого населення. Згідно даних Єврокомісії, одне робоче місце в переробній промисловості ЄС створює 0,5-2 робочих місць в інших секторах [1].

Аналіз структури промисловості частка окремих галузей промисловості у загальному випуску виробництва становила: видобувна – 10,8%, харчова – 21,2%, постачання енергії, газу – 24,6%, машинобудування – 7,2%, металургія – 16,6%, хімія – 3,5%, деревообробна, целюлозно-паперова – 3,1%, легка промисловість – 0,8%, кокс та продукти нафтопереробки – 3,3% [2]. Треба постійно пам'ятати, що зменшення частки як окремих галузей так і в цілому промислового виробництва в економіці безпосередньо негативно впливає на загальний рівень безробіття країни.

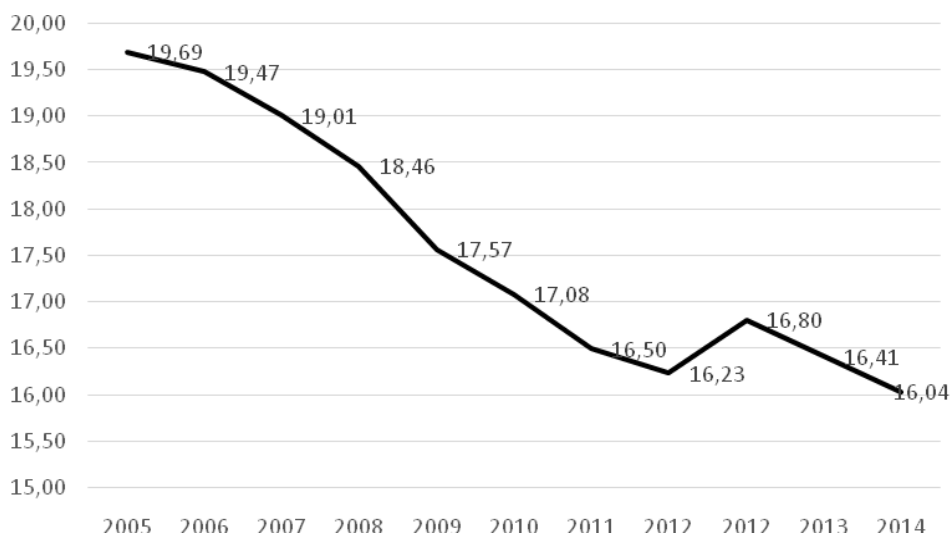
Враховуючи, що промислове виробництво розсереджено по території України не рівномірно та більш сконцентровано у східній частині країни де переважала Донецька

* КОСТЕНОК Ярослава Олександрівна / Ярослава КОСТЕНОК / Yaroslava KOSTENOK - к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: ya.kostenok@gmail.com

область, частка якої в загальному обсязі виробництва становила на 2013 рік – 20,9%, Дніпропетровська – 19,9%, Луганська – 8,2%, Запорізька – 5,9%, Харківська – 4,7% саме в цих областях відбувалося максимальна зайнятість населення і відповідно більш низький рівень безробіття у порівнянні з іншими регіонами. Таке нерівномірне розосередження промислових підприємств по території України має негативний вплив на забезпечення населення робочими місцями, а саме в східних регіонах, населення яких вже багато часу має позитивний досвід трудової міграції тим самим зменшуючи навантаження на виплати з безробіття.

Інша картина спостерігається у промисловому секторі, за останнє десятиріччя вплив якого неухильно зменшується на національну економіку. Так, частка промисловості в ВВП скоротилась з 27% у 2006 році до 20% у 2014 році. Таке падіння промислового виробництва у східних регіонах безпосередньо негативно вплинуло на ринок зайнятості, внаслідок чого були вивільнені великі трудові ресурси які поповнили ряди безробітних (рис 1.). Крім безпосереднього звільнення найманих робітників, широко застосовується скорочення чисельності робочих днів, часткова зайнятість, відправка людей у не сплачуванні термінові або безстрокові відпустки, що є прикладом прихованого безробіття.

Рис. 1. Частка зайнятого населення в промисловості у 2005-2014 рр., % від загальної кількості

Джерело: [2]

Безпосередній негативний вплив на загальну картину економічної стабільності спричинив конфлікт на Донбасі. Відбувся розрив єдиної економічної системи з якої викреслена велика промислова територія. Сучасні реалії існування Донбасу, саме політична криза та війна спричинили занепад в першу чергу самого регіону. За останніми даними головного управління статистики в Донецькій області, промислове виробництво (без зони проведення АТО) за два місяці 2015 року впало в 2,2 рази у порівнянні з відповідним періодом минулого року [3].

Військовий конфлікт на Донбасі безпосередньо спричинив подальше зростання безробіття, яке спостерігалось в регіоні на протязі останніх років та було тоді пов'язане із скороченням промислового виробництва, майже у всіх галузях, через економічний спад у світі, що спричинило зменшення світових цін на сировину (а саме, на сталь), здороження іноземних фінансових ресурсів, скорочення внутрішнього та зовнішнього попиту на промислову продукцію.

Внутрішня міграція населення із тимчасово окупованих населених пунктів потребує значних коштів для облаштування переселенців, надання пакету соціального захисту не лише для потенційних робітників, але й для непрацездатних та дітей; для створення нових

робочих місць. Економічна криза і ведення військових дій на сході практично унеможлиблює надання переселенцям робочих місць, при тому, що частка населення на місцях само потерпає від безробіття і це створює осередки соціальної напруги в регіонах.

Виходячи із сучасних реалій існування економіки України в умовах кризи, пов'язаною з тимчасовою втратою Криму, військових дій на Сході, які негативно вплинули на усі аспекти життєдіяльності країни і в першу чергу на зростання безробіття, необхідна розробка нової стратегії відтворення економічного розвитку. Цю стратегію необхідно спрямувати на відтворення високотехнологічного та імпорто-замінного виробництва на конкурентних засадах орієнтованого в першу чергу на внутрішній ринок. Такий підхід сприятиме позитивним структурним перетворенням в економіці країни, забезпечуючи на цій основі стратегічні передумови сталого розвитку економічного зростання.

Література

1. Антоненко Г. Чи потрібна Україні промислова політика? [Електронний ресурс] / Антоненко Галина. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://ces.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/ces_industrial_policy_20150810_ukr.pdf.
2. Державний комітет статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Купріянова І. Як занепад Донбасу позначиться на економіці України? [Електронний ресурс] / Інна Купріянова – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com>.

УДК 336+303(477)

*Маріанна КОХАН,
Лілія ЛЕВИЦЬКА**

КРИЗОВА ДИНАМІКА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА ПЕРСПЕКТИВ

КРИЗИСНАЯ ДИНАМИКА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: АНАЛИЗ ПРИЧИН И ПЕРСПЕКТИВ

CRISIS DYNAMICS OF UKRAINE'S ECONOMY: ANALYSIS OF THE CAUSES AND PROSPECTS

***Анотація.** Увага сконцентрована на порівнювальних характеристиках двох кризових періодів в Україні, а також їхніх наслідках для стримування кризових шоків у середньостроковій перспективі, а з тим – і можливим відновленням стійкого економічного зростання.*

***Аннотация.** Внимание сконцентрировано на сравнительных характеристиках двух кризисных периодов в Украине, а также их последствиях для сдерживания кризисных шоков в среднесрочной перспективе, а с тем - и возможным восстановлением устойчивого экономического роста.*

***Abstract.** Attention is focused on the comparative characteristics of two periods of crisis in Ukraine, and their implications for crisis containment shocks in the medium term, and also possible resumption of sustainable economic growth.*

Економічна криза – це значне порушення рівноваги в господарській системі, що часто супроводжується втратами й розривом нормальних зв'язків у виробництві й ринкових відносинах, що, в остаточному підсумку, веде до дисбалансу функціонування економічної системи в цілому. Тема економічної кризи на сьогодні є дуже актуальною, тому що не знаючи причин кризи в Україні, неможливо знайти шляхи до її подолання.

* *КОХАН Маріанна Остапівна / Марианна КОХАН / Marianna KOKHAN* – к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: marianna.kokhan@gmail.com
ЛЕВИЦЬКА Лілія Ігорівна / ЛЕВИЦЬКА Лилия / Liliia LEVYTSKA - магістрант, Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: lia_maria@mail.ru

Україна – єдина серед європейських країн застрягла в міжкризовому просторі. Після глобальної кризи 2008-2009 рр. більшості країн вдалося відновити позитивну економічну динаміку, Україна ж сьогодні знову потерпає від кризових проявів. Нинішня вкрай слабка економічна динаміка – в умовах триваючої військової агресії, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низького рівня довіри до системи державного управління, високої корупції, слабкої фінансової дисципліни, незадовільної інвестиційної привабливості та надмірного боргового навантаження – вказує на збереження “переддефолтних” ризиків і втрату країною гідного місця у світовій економіці.

У зв’язку із цим було поставлено завдання здійснити порівняння характеристик двох кризових періодів в Україні, виявити спільні та відмінні риси в причинах, тенденціях розвитку та можливих наслідках.

За короткий період Україна вже вдруге намагається подолати кризовий шок. Кожен із шоків мав свої особливості, і основу кожного формували свої чинники і складові. Водночас, спільність розгортання кризових процесів в Україні у 2008-2009 рр. і 2013-2015 рр. вказує на те, що результати та наслідки двох кризових процесів, імовірно, також можуть виявитися близькими.

Характеризуючи кризу 2008-2009 рр. можна сказати, що в Україні, як і в усьому світі, вона була дійсно неочікуваною, а щодо кризи 2013-2015 рр., що країна до неї наближалася послідовно. На наш погляд, нинішнє економічне падіння є не стільки наслідком короткострокового політико-економічного шоку та російської агресії, скільки результатом слабкої економічної політики влади у попередні роки. Більше того, в Україні кризові процеси 2013-2014 рр. можуть інтерпретуватись як поновлення і подовження кризових процесів 2008-2009 рр. Тому неналежна увага до чинників розгортання та поглиблення кризових впливів формує високі ризики поновлення кризових шоків.

Позитивна динаміка ВВП 2010-2011 рр. у багатьох аспектах була зумовлена переважно «ефектом низької бази», а не структурним оздоровленням чи посиленням конкурентоспроможності. Фактично нульове зростання 2012-2013 рр. означало, що в країні не створюється базис стійкого економічного відновлення і, по суті, відбувається консервація як виробничого сектору, так і рівня добробуту населення, що, своєю чергою, обмежуюче впливало на сукупний попит, а відтак і підприємницьке середовище.

Наголосимо, глобальна фінансова криза 2008-2009 рр. руйнівним чином вплинула на Україну, насамперед, на сектор промисловості, обсяг виробництва якого протягом осінньо-зимового періоду 2008-2009 рр. після кількарічного зростання скоротився майже удвічі [3]. Хоча падіння промисловості у 2012-2013 рр. не мало шокового характеру, подібного до 2008-2009 рр., проте втрати у промисловості інерційно продовжувались, і індекс промислового виробництва наприкінці I півріччя 2014 р. знаходився на рівні найнижчих показників 2009 р. («дна» глобальної кризи) [4].

Кризові явища вплинули як на структуру ВВП, так і на інвестиції. Практично всі отримувані ресурси – як домогосподарств, так і державного сектору – витрачались на підтримання поточного рівня споживання і добробуту.

Варто зазначити, що українська модель зростання докризового періоду, заснована на експортній експансії товарів з низькою доданою вартістю, вже не може бути дієвою ані в середньо-, ані в довгостроковій перспективі, зважаючи на зміну структури і чинників зростання глобальної економіки. На наш погляд, лише інвестиційне розширення надасть Україні шанс на економічне відновлення. Тому в сьогоденних реаліях України посилення інвестиційного сприяння є одним з найактуальніших завдань економічної політики держави.

Інфляційна складова 2008-2009 рр. і 2013-2014 рр. впливали була дуже схожою за трендами та причинами. В обох випадках серед основних чинників стрімкого зростання цін були: стрімка й обвальна девальвація гривні та адміністративне підвищення житлово-комунальних тарифів. Україна впродовж своєї короткої історії чи не найбільше серед

європейських країн потерпала від нерациональної і слабкої валютної політики. З середини 1996 р., коли була впроваджена гривня, і до середини 2015 р. гривня здешевшала практично на порядок. Тобто, можна стверджувати, що Україна перебуває у стані перманентного негативного валютного очікування, і валютний обвал навесні 2014р. не може вважатися «надзвичайною» подією. Валютна політика і валютна динаміка в обидва кризові періоди (2008-2009 рр. і 2013-2015 рр.) має багато спільних рис, що вказує на ігнорування (або слабку усвідомлюваність) уроків кризових явищ на валютному ринку України, а з тим – ставить під сумнів можливості попередження валютних криз у найближчому майбутньому або ж повного знецінення національної валюти.

Україна, як і раніше, залишається вкрай обмеженою в доступі до валютних ресурсів. У кризові періоди фактично лише ресурси МФІ, насамперед, МВФ, слугували джерелом наповнення резервів, а також утримання на прийнятному рівні важливих макроекономічних індикаторів, тому й співпраця з МВФ залишається серед політичних пріоритетів. Якщо в докризовий період зовнішньоторгові позиції України виглядали цілком безпечними, то дві кризові хвилі поспіль сформували високо ризикове боргове середовище. Боргові ж сплати та обслуговування (в іноземній валюті) Україна може здійснювати лише в результаті успішної зовнішньоекономічної діяльності, що на сьогодні вкрай ускладнено. Звернемо увагу, що з початку кризи 2008-2009 рр. майже втричі зросли боргові зобов'язання КМУ і НБУ. Проте, якщо Нацбанк після значних запозичень 2010-2011 рр. надалі зумів зменшити свої борги, то Уряд продовжував активно виходити на зовнішні ринки. Відтак, вже у 2011р. сукупний зовнішній борг КМУ та НБУ вперше за останнє десятиліття перевищив рівень валових валютних резервів країни [2].

На сьогодні Україна, щоб не допустити чергового кризового шоку, ймовірно, може використати антикризові заходи і заходи з економічного відновлення, які належним чином не були враховані та задіяні в посткризовий період 2010-2012 рр. Найважливішою в нинішній ситуації з економічної точки зору є прискорена інтеграція українських виробництв у світові виробничі, торговельні, фінансові мережі, що дозволило б країні подолати відставання від світових тенденцій.

У світовій економіці посткризове економічне відновлення (після фінансової кризи 2008-2009 рр.) відбувається повільніше, ніж очікувалося за оптимістичними сценаріями. Після відносно успішних 2010-2011 рр. світова економіка не змогла утримати новий тренд зростання, а показники світового розвитку у 2012-2013 рр. виявилися, хоч і переважно позитивними, проте помітно гіршими, ніж у попередні два роки (за показниками глобального зростання). Зокрема, зростання світового ВВП у 2010 році становило 4%, а у 2012 - 2,3%; валові інвестиції у 2010 – 5,3%, а у 2012 – 4,6%; торгівля – 12,6% та 3,2% [4].

Варто зазначити, що модернізація виробництв, поширення нових технологій, підвищення кваліфікації працівників, оновлення менеджменту відбуваються не автоматично, а тому країни (переважно з висхідними економіками) стикаються як з ризиками втрати «традиційних» (для них) ніш і ринків збуту, так і з необхідністю значного часу для освоєння нових конкурентних виробництв (з відносно високою доданою вартістю), що не є безболісним для економіки.

Галузевими лідерами сучасного періоду економічного відновлення є торгівля та інвестиції. Розвиток світової торгівлі відбувається в умовах парадоксу. З одного боку, переважно усі країни погоджуються з необхідністю прискорення торгівлі, проте протекціоністські заходи, які стримуюче впливали на розвиток торгівлі, а з тим і інвестицій, залишаються вельми популярними.

Втім, якщо міжнародна торгівля все ж поступово відновлює позитивну динаміку, то в умовах низької довіри між урядами та економічними агентами саме міжнародні інвестиційні потоки демонструють високу чутливість до політичних і економічних негараздів. Зазначимо, що саме у 2012 р. відбулася “знакова” зміна у структурі ПІІ, яка може мати глобальний вплив на подальші світові інвестиційні потоки. Вперше країни, що

розвиваються, отримали ПІП більше, ніж розвинуті країни. Між тим, період посткризового відновлення вкотре висвітлює вагомість інвестицій в країну для забезпечення її економічної міцності. Так, ті країни, яким вдалося підтримати інвестиційну привабливість і не допустити інвестиційного обвалу в період глобальної кризи, досягли значно кращих результатів посткризового відновлення (Китай, Аргентина). Чим меншими були втрати країн в інвестиційних обсягах, тим меншими були втрати як в економічній динаміці загалом, так і доступу приватного сектору до фінансових ресурсів.

Макроекономічна стійкість країн до зовнішніх шоків значною мірою залежить від їх спроможності не допустити інвестиційного обвалу, втрати інвестиційної привабливості, скорочення інвестиційних ресурсів. На жаль, Україні не вдалося запобігти інвестиційним втратам, а з тим – значимість країни для світової економіки помітно зменшилася (економічне зростання та зміна частки інвестицій набули на від’ємних значень).

З початку 2000-х років економіка України характеризувалася стійкою позитивною динамікою, середньорічні темпи економічного зростання упродовж 2001-2007 рр. перевищували 7%. Криза ж 2008-2009 рр. відкинула українську економіку на кілька років назад, а кризові процеси 2013-2015 рр. дедалі більше погіршуватимуть позиції України у світовій економіці в середньостроковій перспективі. Слід визнати, що в посткризовий період 2010-2013рр., коли світовій економіці вдалося відновити відносно стійке зростання, а висхідні економіки навіть прискорили темпи економічного відновлення, українська економіка занурилась у довгострокову рецесію. Бурхливі події 2014 р. лише акцентували кризовий стан – нагадаємо, впродовж 2012-2013 рр. темпи зростання вітчизняної економіки фактично були нульовими. Відтак, нинішня динаміка української економіки дедалі більше відстає від світових тенденцій. Місце України у Світовій економіці у 2000 році – 32, у 2008 – 179, у 2011 – 163, у 2014 – 143 [4]. Особливо відчутним було погіршення економічної динаміки України серед висхідних країн. Так, якщо в докризовий період частка України в загальному ВВП висхідних країн складала близько 0,9%, то в посткризовий період вона скоротилася приблизно на третину, а у 2014 р. – скоротиться до рівня практично вдвічі меншого, порівняно з кращими докризовими показниками [1].

Світове посткризове відновлення вкотре висвітлює вагомість інвестицій для забезпечення економічної міцності країни. На жаль, в Україні інвестиційні втрати 2008-2009 рр. суттєво погіршили готовність світових інвесторів до входження у країну, а нерациональна інвестиційна політика 2010-2013 рр. по суті відвернула (вітчизняних і міжнародних) інвесторів від вітчизняної економіки, наслідком чого стало подальше вимивання інвестиційного потенціалу.

Зовнішньоекономічні складнощі посилюються тим, що в Україні останніми роками стрімко зростає зовнішній борг – як державний, так і приватний – структура якого дедалі більше ставала ризиковою. Так, сьогодні короткостроковий борг у 3-4 рази перевищує рівень валютних резервів країни, а відтак, є чинником стійкого зростаючого попиту на іноземну валюту, що додатково посилює девальваційний тиск на національну валюту.

Характерним для української економіки негативними особливостями, що є глибинними причинами кризового стану, залишається: низька продуктивність, енергоємні технології, слабка диверсифікованість економіки, низька конкурентоспроможність продукції на світових ринках, залежність від монопольних зовнішніх джерел сировини та енергії. Донині кризові хвилі не спонукали різноманітні українські уряди до необхідних структурних зрушень у вітчизняній економіці.

Сьогодні Україна вкотре опинилася на межі економічного виживання. Втім, попри значні складнощі, країна зберігає потенціал відновлення. І за умови прискореного реформування, зміни системи державного управління, активного залучення до світових виробничих і фінансових потоків Україна зможе у відносно стислий період посісти гідне місце у світовій економіці.

Література

1. Фесенко М. Глобальна економічна криза: причини та наслідки / М. Фесенко // Зовнішні справи. – №12. – 2008. – С. 26-34.
2. Боднарюк С. М. Сучасна економічна криза в Україні / С. М. Боднарюк, А.Ю. Полянська [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline>
3. Юрчишин В. Україна від кризи до кризи / В. Юрчишин, К. Маркевич // Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. Експерти про стан і перспективи економіки. Громадяни про ситуацію у країні, про владу, її підтримку і відповідальність. – К.: Центр Разумкова, 2014. – 60 с.
Global Investment Trends Monitor (Випуски різних років).– [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://unctad.org/en/Pages/Publications/Global-Investment-Trends-Monitor-\(Series\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/Publications/Global-Investment-Trends-Monitor-(Series).aspx).

УДК 330.43

*Анастасія КУТЕРЕЩИНА
Ельвира КОВПАК**

МОДЕЛЬ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ИНДЕКСА ПФТС ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ПОРТФЕЛЯМИ ЦЕННЫХ БУМАГ НА ТАКТИЧЕСКОМ УРОВНЕ

МОДЕЛЬ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНДЕКСУ ПФТС ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЕМ ЦІННИХ ПАПЕРІВ НА ТАКТИЧНОМУ РІВНІ

PFTS INDEX FORECASTING MODEL FOR PORTFOLIO MANAGEMENT AT THE TACTICAL LEVEL

Аннотация. Мониторинг фондового рынка, разработка прогнозов его развития – неотъемлемые процедуры в системе управления портфелем ценных бумаг. Целью данной работы является апробация метода двойного экспоненциального сглаживания для прогнозирования ежемесячных значений индекса ПФТС – индикатора украинского фондового рынка.

Анотація. Моніторинг фондового ринку, прогнозування його розвитку – невід’ємні процедури управління портфелем цінних паперів. Метою статті є тестування методу подвійного експоненційного згладжування для прогнозування середньомісячних значень індексу ПФТС – індикатору українського фондового ринку.

Abstract. The monitoring the stock market, forecasting its development – an essential procedure in the management of securities portfolio. The purpose of article is testing method of double exponential smoothing to predict PFTS index monthly values – the indicator of the Ukrainian stock market.

Управление портфелем ценных бумаг реализуется на стратегическом, тактическом и оперативном уровнях управления. На стратегическом уровне управления инвестор формулирует свою инвестиционную стратегию, которая в том числе включает выбор способа (активного или пассивного) управления портфелем ценных бумаг. На тактическом уровне управления решают задачи планирования и регулирования состава портфеля в соответствии с установленной инвестиционной стратегией. Мониторинг фондового рынка, разработка прогнозов его развития – неотъемлемые процедуры в системе управления портфелем ценных бумаг. Необходимой информацией для принятия решений на тактическом уровне управления портфелем ценных бумаг являются прогнозы ежемесячных значений фондовых индексов.

Фондовый индекс – специальный индикатор уровня цен на группу ценных бумаг, если цены на эти ценные бумаги растут – растет и индекс, если цены уменьшаются – индекс падает. Поэтому фондовые индексы являются показателями, определяющими активность фондового рынка. Крупные управляющие компании выбирают или

* КУТЕРЕЩИНА Анастасія Александровна / Анастасія КУТЕРЕЩИНА / Anastasia KUTERESCHINA – магистрант, Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, e-mail: bilbery@inbox.ru
КОВПАК Эльвира Александровна / Эльвира КОВПАК / El'vira KOVPAK – к.э.н., доцент, Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, e-mail: kovpak.elvira@gmail.com

разрабатывают свой индикатор, по которому определяют общее состояние фондового рынка или только тех сегментов, в которых имеют сложившиеся портфели. Прогнозирование значений финансового индекса позволяет выявить тенденции (настроения инвесторов) и предсказать будущее состояние фондового рынка, в связи с чем тема исследования является актуальной.

Важнейшим индикатором фондового рынка Украины является индекс ПФТС, рассчитываемый с 1997 года ежедневно по результатам торгов на фондовой бирже ПФТС [2]. Индекс ПФТС является композитным индексом украинского фондового рынка, который рассчитывается за ценами соглашений, заключенными с 20 наиболее ликвидными акциями эмитентов, виды экономической деятельности которых относятся к основным секторам экономики.

Украинские фондовые индексы по сравнению с другими странами начали распространяться сравнительно недавно. Всесторонний анализ и построение на его основе математических моделей, позволяющих описать динамику фондовых индексов, остаются актуальными задачами.

Выбор метода экспоненциального сглаживания для прогнозирования ежемесячных значений индекса ПФТС обусловлен его простотой и в тоже время хорошими прогнозными качествами. Статистические данные о динамике индекса ПФТС можно взять на информационном портале [1]. Соотношение усилия/качество прогноза являются основным его преимуществом. Данный метод широко применим для разработки биржевых прогнозов [4].

Для построения линейной модели Брауна были взяты статистические данные о среднемесячной динамике изменения индекса ПФТС за период с 01.01.2004 по 30.06.2015. Всего выборка включает в себя 138 значений.

Линейная модель Брауна может быть представлена в виде следующей системы уравнений [3]:

$$\begin{cases} Y = a_0 + a_1 t \\ S_n^1 = \alpha y_n + (1 - \alpha) S_{n-1}^1 \\ S_n^2 = \alpha S_n^1 + (1 - \alpha) S_{n-1}^2, \\ a_0 = 2S_t^1 - S_t^2 \\ a_1 = \frac{\alpha}{1 - \alpha} (S_t^1 - S_t^2) \end{cases} \quad (1)$$

где a_0, a_1 – параметры линейного роста;

t – независимая случайная величина (время);

S^1 – экспоненциальная средняя первого порядка;

S^2 – экспоненциальная средняя второго порядка;

α – коэффициент сглаживания.

Для построения точечного прогноза используется формула:

$$Y_{n+k} = a_0 + a_1 k, \quad (2)$$

где k – период упреждения (1, 2, ..., 6), а в качестве параметров a_0 и a_1 берутся последние значения параметров линейного роста.

Для получения интервального прогноза использовалась следующая формула:

$$\tilde{Y}_{t+k} \in \left[Y_{n+k} - \sigma_{\tilde{Y}_{t+k}} t \left(\frac{\alpha}{2}; n-p \right); Y_{n+k} + \sigma_{\tilde{Y}_{t+k}} t \left(\frac{\alpha}{2}; n-p \right) \right], \quad (3)$$

где Y_{n+k} – точечный прогноз на момент времени $(n+k)$;

$t_{\left(\frac{\alpha}{2}; n-p\right)}$ – статистика Стьюдента, для уровня значимости α со степенью свободы $(n-p)$;

$\sigma_{\tilde{y}_{t+k}}$ – среднее квадратическое отклонение ошибок прогнозных значений, которое рассчитывается по следующей формуле:

$$\sigma_{\tilde{y}_{t+k}} = \sigma_{\varepsilon} \sqrt{1 + 1.25\alpha + k\alpha^2}, \quad (4)$$

где α – коэффициент сглаживания;

k – период упреждения;

σ_{ε} – среднее квадратическое отклонение ошибок, рассчитываемое как:

$$\sigma_{\varepsilon} = \sqrt{\frac{\sum_{i=2}^t (y_i - \hat{y}_i)^2}{n-3}}. \quad (5)$$

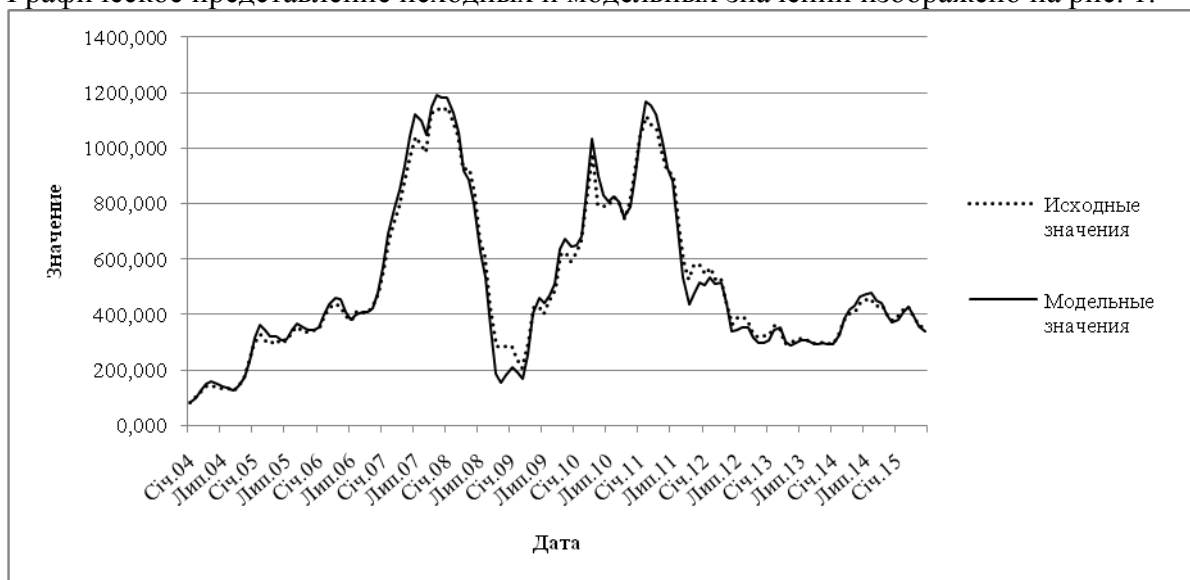
Прогнозные значения индекса ПФТС на второе полугодие 2015 г. по модели двойного экспоненциального сглаживания с параметром $\alpha = 0.471$ и доверительной вероятностью 95% представлены в табл. 1.

Таблица 1

Прогнозные значения индекса ПФТС

Месяц	Период упреждения	Точечный прогноз	Интервальный прогноз	
			Нижний предел	Верхний предел
июл.15	1	339.857	224.551	455.164
авг.15	2	326.579	204.405	448.753
сен.15	3	313.300	184.624	441.976
окт.15	4	300.022	165.157	434.886
нояб.15	5	286.743	145.962	427.524
дек.15	6	273.464	127.005	419.924

Графическое представление исходных и модельных значений изображено на рис. 1.

Рис.1. Сравнение фактического и модельного рядов динамики индекса ПФТС

На основе имеющихся статистических данных за июль – октябрь 2015 г. можно оценить относительную ошибку прогноза (см. табл. 2).

Таблица 2

Средняя относительная ошибка прогноза модели двойного экспоненциального сглаживания

Месяц	Исходное значение индекса	Прогнозное значение индекса	Относительное отклонение
июл.15	341.989	339.857	0.54%
авг.15	333.943	326.579	1.94%
сен.15	324.587	313.300	2.87%
окт.15	283.8648	300.022	3.87%
Средняя относительная ошибка прогноза			2.3%

В исследовании описан и апробирован метод двойного экспоненциального сглаживания для построения прогноза значения индекса ПФТС. Оптимальное значение коэффициента сглаживания $\alpha=0.471$. Коэффициент детерминации для построенной модели $R^2=0.982$, средняя относительная ошибка аппроксимации составила $A=5.56\%$, средняя относительная ошибка прогноза – 2.3% , что позволяет рекомендовать модель для целей прогнозирования. Дальнейшим направлением исследования по теме может быть построение моделей прогнозирования ежедневных значений индекса ПФТС, а кроме того - апробация методов нейро-нечеткого моделирования для данных целей.

Литература

1. Информационный портал о личных инвестициях и финансах [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://investfunds.ua>.
2. Сайт фондовой биржи ПФТС [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.pfts.ua>
3. Сенишин О. С. Екстраполяційні методи прогнозування як інструмент передбачення оптимальних обсягів споживання продукції вітчизняного продовольчого комплексу / О. С. Сенишин // Молодіжний економічний дайджест. - 2014. - № 1(1). - С. 26-32.
4. Технический анализ и его применение на примере данных полученных с Московской фондовой биржи [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://referat.niv.ru/referat/031/03100016.htm>.

УДК 339.976.2

**Олена ЛЕВИЩЕНКО,
Марина ЖИЖОМА***

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В ОБЕСПЕЧЕНИИ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

INNOVATION POLICY AS A MEASURE OF NATIONAL ECONOMY STABILITY ENSURING

Анотація. Інноваційна політика є складовою частиною соціально-економічної політики. Побудова інноваційної моделі економіки та інформаційного суспільства вимагає зусиль по створенню сприятливих умов для здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності.

Аннотация. Инновационная политика является составной частью социально-экономической политики. Построение инновационной модели экономики и информационного общества требует усилий по созданию благоприятных условий для осуществления научно-технической и инновационной деятельности.

* ЛЕВИЩЕНКО Олена Степанівна / Елена ЛЕВИЩЕНКО / Olena LEVISHCHENKO - старший викладач кафедри економіки, Національний транспортний університет, e-mail: ges-82@mail.ru
ЖИЖОМА Марина Костянтинівна / Марина Жижома / Marina ZHYZHOMA - асистент кафедри економіки, Національний транспортний університет, e-mail: marina_zhy@mail.ru

Abstract. Innovation policy is an integral part of social and economic policy. Building innovative model of economy and information society requires efforts to create favorable conditions for science, technology and innovation.

Ефективність економічної політики будь-якої країни визначається динамічними розвитком національної інноваційної системи, яка в свою чергу не можлива без розробки стратегій та програм реалізації.

Побудова інноваційної моделі економіки та інформаційного суспільства вимагає зусиль по створенню сприятливих умов для здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності.

Практична реалізація стратегічного курсу на інноваційний розвиток України повинна ґрунтуватися на усвідомленні необхідності органічного поєднання цілеспрямованого впливу держави на розвиток економіки з ринковими механізмами її функціонування. Держава має бути організатором та учасником активних інноваційних перетворень в економіці України.

В Україні держава здійснює регулювання інноваційною діяльністю через реалізацію відповідної інноваційної політики, яка включає сукупність законодавчих та нормативних актів і заходів, що мають забезпечити створення сприятливого інноваційного клімату у державі.

Інноваційна політика є складовою частиною соціально-економічної політики. Вона повинна об'єднувати загальними завданнями науку, техніку, виробництво, споживання, фінансову систему, освіту і повинна бути орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів, розвиток високотехнологічних виробництв та пріоритетів економіки.

Серед пріоритетів, що мають велике значення для інноваційного розвитку економіки можна виділити:

1) науково-технічні пріоритети вищого порядку. Основним критерієм - є відповідність конкретним цілям розвитку суспільства.

2) окремі інноваційні проекти, які пов'язані з вирішенням завдань короткотермінового характеру, але мають велику актуальність для галузі, суб'єктів господарювання.

Перехід України до ринкової системи господарювання призвів до зміни розуміння місця та основної мети інноваційної політики на підприємстві. Новій системі притаманне планування на мікрорівні, тобто підприємство самостійно визначає, з ким, як, коли, для кого і яким чином працювати. Особливість інноваційної діяльності в ринкових умовах полягає передусім в її орієнтації на попит споживача. Вирішення внутрішніх інноваційних завдань підприємства як виробника так чи інакше має підпорядкований характер. За умов конкуренції сильні позиції матиме підприємство, яке гнучко реагує на потреби ринку й спроможне задовольнити нову потребу або ж запропонувати новий чи поліпшений засіб задоволення існуючої. Тобто йдеться про інновацію, яка стає ключовим фактором конкурентоспроможності підприємства, а інноваційна політика - основою політики підприємницької.

Як свідчить світовий досвід, формування інноваційної системи неможливо без активної участі держави.

Держава стимулює інноваційну активність, сприяє розвитку науки, малого інноваційного підприємництва й обмежує діяльність підприємств-монополістів через антимонопольне законодавство. Зростає чисельність інноваційних фірм, які конкурують між собою, що стимулює інноваційний розвиток.

Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках забезпечує вирішення глобальних першочергових проблем інноваційної діяльності, розроблення відповідних програм з урахуванням інноваційного потенціалу держави, які становлять основу сучасного технологічного прогресу.

Як стверджують західні вчені, навіть та країна, яка не має достатніх матеріальних і фінансових ресурсів, може досягти високих темпів зростання та технологічного прориву за рахунок використання інтелектуального потенціалу нації й "людського капіталу". Ці твердження вкрай актуальні для сучасної України.

Кінцевою метою ринкових перетворень, як відомо, є створення в Україні соціально орієнтованої та внутрішньо збалансованої національної економіки, що може органічно інтегруватися в систему міжнародного поділу праці та посісти відповідне місце серед розвинених країн світу.

У нашій країні є високий науково-технічний потенціал визнаних у світі власних наукових шкіл та унікальних технологій розроблення нових матеріалів, біотехнології, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики, електрозварювання, технологій у галузі інформатики, телекомунікацій та зв'язку тощо. Для збереження та примноження цього потенціалу в Україні прийнято низку національних комплексних програм.

Для України поки що характерні відсутність радикальних (базових) інновацій, незначна кількість інноваційної продукції принципової новизни, низька інноваційна активність підприємств. Наприклад, нові технічні рішення на рівні винаходу були використані у процесі створення лише 9% загальної кількості зразків нової техніки.

До основних причин, які перешкоджають розвитку інноваційних процесів у державі, належать такі:

- відсутність цілісної кодифікованої системи законодавства, яке має врегулювати правовідносини у сфері інноваційної діяльності;
- розрив між необхідним обсягом інвестиційних ресурсів для інноваційної реструктуризації економіки та фактичним їх обсягом;
- великий ризик розробки та освоєння інновацій і відсутність механізмів щодо покриття та страхування цих ризиків;
- низький рівень підготовленості керівників та персоналу на мікро - і макрорівнях до здійснення управління інноваційним процесом на всіх стадіях його життєвого циклу;
- недостатність інформації про новітні технології, пропозиції їх трансферу та кон'юнктуру інноваційного ринку.

Системний погляд на формування державної політики у сфері визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку був закладений з прийняттям Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні"[2]. Зокрема, введено класифікацію пріоритетів інноваційної діяльності як за масштабністю – державні, галузеві, регіональні, – так і за термінами – стратегічні і середньострокові. Визначено порядок формування, реалізації та моніторингу виконання загальнодержавних пріоритетів, а також середньострокових пріоритетів інноваційного розвитку регіонів і галузей. Відповідно до законодавства основою визначення науково-технологічних та інноваційних пріоритетів мають бути ґрунтовні прогнозно-аналітичні дослідження.

Однак більшість стратегічних пріоритетних напрямків інноваційної діяльності, визначених Законом України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності України", орієнтовані на розвиток третього-четвертого технологічних укладів. Крім того, існує всеохоплення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності приводить до поглиблення диспропорції розвитку економіки і до подальшої її орієнтації на функціонування в третьому-четвертому технологічних укладах.

Стратегічні пріоритети затверджуватимуться Верховною Радою України за пропозиціями Кабінету Міністрів.

Стратегічними пріоритетними напрямами в Україні на період до 2017 року є:

- освоєння нових, у тому числі відновлюваних, джерел енергії, запровадження ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій, технологій транспортування енергії;

- забезпечення розвитку високотехнологічних галузей промисловості, освоєння нових надточних технологій виробництва матеріалів, їх обробки і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів;
- технологічне оновлення агропромислового комплексу;
- підвищення якості медичного обслуговування шляхом впровадження новітніх технологій та обладнання; широке застосування технологій охорони навколишнього природного середовища;
- широке застосування сучасних інформаційних технологій [3].

В Україні є дуже гострою проблема забезпечення взаємодії науки, держави та підприємницького сектору, адже, велика кількість цікавих розробок, що створюються вітчизняними винахідниками, не знаходять інвесторів для їх реалізації, наукові дослідження фінансуються дуже слабо. Корисним для України є досвід країн розвинутої ринкової економіки у частині співпраці університетів та підприємницького сектору, розробки спільних навчальних програм, програм стажування молоді на підприємствах та ін. Корисним для України був би досвід програм державно-приватного партнерства США у сфері інноваційної діяльності.

Отже, Україна не втратила потенціал інноваційності. Модернізація української економіки на засадах інноваційного розвитку має забезпечуватися комплексним застосуванням усіх доступних важелів економічної політики та запобіганням конфлікту між вирішенням стратегічних та поточних завдань.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40 - IV (у редакції від 05.12.2012 р. №5460 - 17)
2. Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI (у редакції від 05.12.2012, підстава 5460-17)
3. Постанова КМУ «Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 7 жовтня 2015 р. № 821/
4. Наука та інновації // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 336:347.648

Вікторія МЕЛЬНИК *

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ У СИСТЕМІ ДОВІРЧОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ СУБЪЕКТОВ В СИСТЕМЕ ДОВЕРИТЕЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ ИМУЩЕСТВОМ

ACTOR'S FINANCIAL SECURITY IN THE SYSTEM OF TRUST PROPERTY MANAGEMENT

Анотація. Визначено економічну сутність суб'єктів довірчого управління майном, безпеку фінансового забезпечення їх господарської діяльності в умовах сучасних економічних викликів (загроз) та надані рекомендації щодо створення системи запобігання їх негативного впливу.

Аннотация. Определенно экономическую сущность субъектов доверительного управления имуществом, безопасность финансового обеспечения их хозяйственной деятельности в условиях современных экономических вызовов (угроз) и предоставленные рекомендации относительно создания системы предотвращения их негативного влияния.

---

* МЕЛЬНИК Вікторія Володимирівна / Виктория МЕЛЬНИК / Viktoriia MELNIK – к.е.н., старший викладач кафедри економіки та фінансів підприємства, ДВНЗ «Київський національний торговельно-економічний університет», e-mail: victoriyuetual@rambler.ru

Abstract. Certainly economic essence of subjects of confiding property management, safety of the financial providing them economic activity in the conditions of modern economic calls (threats) and the given recommendations in relation to creation of the system of prevention of them negative influence.

На сучасному етапі розвитку системи довірчого управління майном в Україні одним з критеріїв успішної діяльності суб'єктів довірчого управління майном є система їх фінансового забезпечення. Передані в довірче управління фінансові активи (майно) потребують збалансованості та захищеності перед рядом сучасних економічних викликів (загроз).

Довірче управління майном в Україні є цілком окремим організаційно–правовим інструментом, що відрізняється від таких категорій, як оперативне управління, та право повного господарського відання, що є звичними у сучасній господарській практиці. За результатами аналізу чинного законодавства до господарської діяльності з довірчого управління майном належать наступні види господарювання: представницька діяльність довірчих товариств з реалізації прав власності довірительів; довірче управління фондами банківського управління; довірче управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю, включаючи управління фондами фінансування будівництва та управління фондами операцій з нерухомістю [5].

Слід зазначити, що суб'єкт довірчого управління майном (СДУМ) як специфічний суб'єкт господарювання – юридична особа (фінансова установа), яка від свого імені діє в інтересах установників управління майном з дотриманням встановлених (нормативно–правовими актами і договором) вимог, отримала в установленому порядку дозвіл/ліцензію і зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Основним аспектом успішного управління довірчим майном в сучасних ринкових умовах є забезпечення його ефективного розвитку та постійного удосконалення. Головним у цьому питанні постає відповідний рівень фінансового забезпечення, основою якого виступає фінансова безпека.

Вона безпосередньо залежить від рівня фінансової безпеки держави, регіону, оскільки спирається на наявний ресурсний та фінансовий потенціал і має враховувати перспективи розвитку даного виду господарювання.

На жаль, відомі факти шахрайських дій деяких довірчих товариств призвели до прийняття Верховною Радою України Постанови «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян», якою вводилась надмірна зарегульованість діяльності інститутів довірчого управління, аж до заборони реєстрації довірчих товариств [4]. У Цивільному кодексі України для обслуговування інститутів управління чужим майном, передбачено договір управління майном, який має ознаки зобов'язувального та означає для власників майна – засіб реалізації належного йому права через дії іншої особи – управителя, а для управителя – діяльність у чужих інтересах, послуга, яку він надає власником майна [6].

Появу договору управління чужим майном слід розцінювати як засіб для створення оригінального правового інституту, який в умовах правопорядку нашої країни може функціонувати, а результатом цього стає модель довірчої власності та управління майном. Майно передаються у довірчу власність управителю на підставі договору, укладеного у письмовій формі між установником та управителем. Цей договір засвідчує право довірчої власності управителя на іпотечні активи, а по суті – отримання управителем права володіння, користування і розпорядження отриманим майном, що може означати перехід права власності. Укладаючи угоди та приймаючи на себе функції управління чужим майном, суб'єкти довірчого управління майном прагнуть формувати нові економічні відносини, а довірительі – прагнуть їх фінансово забезпечити [5].

Аналіз положень законодавства України про довірче управління дає підстави виділити його відмітні характеристики:

1. довірче управління дозволяє формувати специфічний вид довірчої власності;
2. метою довірчого управління є делегування або здійснення повноважень власника управителем чужого майна;
3. здійснюючи довірче управління суб'єкти підприємництва діють від власного імені в інтересах установників управління;
4. управління майном здійснюється у межах цільового призначення, визначеного установником управління;
5. управління майном здійснюється особисто довірчим власником, який не може передавати повноваження з управління іншим особам [5].

Фінансова безпека підприємства суб'єктів довірчого управління майном одна з головних умов їх стабільної, успішної і довготривалої роботи. Тому аналіз їх фінансового забезпечення обов'язково включає аналіз фінансової безпеки. Для зручності аналізу загрози фінансової безпеки СДУМ можна умовно розділити на зовнішні і внутрішні загрози. Зовнішні загрози не залежать від діяльності суб'єкта господарювання, вони відносяться до чинників ризику довкілля, в якому працює фінансова установа. Внутрішні загрози обумовлені, в першу чергу діяльністю самого суб'єкта, кваліфікацією його керівництва, фінансового менеджменту тощо.

Процес довірчого управління майном, його доцільність та потреба для суб'єктів господарювання визначає досить широкий спектр економічних викликів (загроз), які впливають на його функціонування. Тому розуміння сутнісних характеристик загроз й убезпечення виникнення таких загроз потребують відповідного групування (табл. 1).

Зовнішні й внутрішні загрози фінансовій безпеці за своїм змістом відображають джерело формування загрози – з боку зовнішнього для управителя та довірителя середовища, й за рахунок власних прорахунків. Якщо внутрішні загрози прямо залежать від фінансової стратегії і тактики СДУМ, і отже, можуть бути виявлені і виправлені, то зовнішні загрози, що відображають фінансову–економічну ситуацію в країні, в деякій мірі не можуть бути вчасно виявлені, і, відповідно, локалізовані [2].

Таблиця 1

Сукупність потенційних економічних викликів (загроз) фінансовій безпеці СДУМ

Класифікаційна ознака	Вид загрози
1. Загрози для управителя:	<ul style="list-style-type: none"> – неможливість стягнення суми боргу від забудовника і зв'язку з банкрутством останнього; – оперативний резерв не сформований у відповідності до вимог чинного законодавства; – вихід довірителя з фонду на підставі недовіри до управителя, яка викликана публікацією негативної інформації в мережі Інтернет та в пресі; – подорожання нерухомості; – загроза недостатності коштів, залучених на спорудження об'єкта будівництва (дана загроза характерна для такого суб'єкта довірчого управління майном як ФФБ); – загроза випадкового знищення об'єкта довірчого управління; – загроза бути притягненим до відповідальності за завдання збитків, пов'язаних з провадженням ним господарської діяльності з довірчого управління майном; – загроза відсутності правового механізму запобігання та розв'язання конфлікту інтересів, що виникає у процесі довірчого управління майном.
2. Загрози для довірителя	<ul style="list-style-type: none"> – нецільове використання засобів (майна, коштів, інвестованих у будівництво); – укладання інвестиційного договору з управителем без залучення фінансової установи; – неповернення коштів у разі виходу з Фонду; – невиконання умов договору щодо управління майном; – відсутність гарантій по своєчасній здачі у визначений термін об'єктів інвестування; – відмови управителя або установника управління від договору управління майном у зв'язку з неможливістю управителя здійснювати управління майном;

	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення будівельних афер, що дискримінують права довірителя; – невиконання забудовником умов та/або термінів будівництва; – консервація об'єктів будівництва у зв'язку з відсутністю фінансування; – невиконання або неналежне виконання довірчим товариством зобов'язань перед довірителем; – збільшення або зменшення вартості одиниці об'єкту інвестування; – неотримання правдивої інформації. – інфляційні та валютні ризики; – неповернення грошових коштів у випадку недобудови або припинення договору; – недобросовісність посередників, які залучають кошти від населення.
3. Загрози для держави:	<ul style="list-style-type: none"> – незаконні дії та операції; – недовіра населення до фінансових установ; – несплата податків; – неконтрольованість діяльності компаній, які залучають кошти від населення (під будівництво).
3.1. Зовнішні загрози	<ul style="list-style-type: none"> – Неприятливі макроекономічні умови – Ступінь стійкості нормативно-правової бази – Нестійка податкова, страхова та кредитна політика – Недостатність інвестиційних ресурсів, коливання курсу валюти – Недобросовісна конкуренція на ринку фінансових послуг – Рівень інфляції
3.2. Внутрішні загрози	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недотримання нормативів щодо ліквідності, власного капіталу, якості активів та ризиковості операцій, установлених законодавством, а також Ліцензійними умовами щодо довірчого управління майном. 3. Недостатність ліквідних активів 4. Недостатній кадровий потенціал для вирішення першочергових завдань щодо управління довірчим майном 5. Високий коефіцієнт фінансового ризику 6. Неналагоджена маркетингова діяльність в сфері довірчого управління майном і як наслідок недостатність фінансових інвестицій 7. Недотримання зобов'язань управителя щодо формування капіталу, резервів, у тому числі оперативного резерву, відповідно до вимог, установлених законодавством України. 8. Велике співвідношення суми залучених від установників управління майном коштів до власного капіталу управителя

Фінансова стабільність визначається тим, наскільки ефективно управлінцям вдається запобігати ризикам й усувати збитки від негативного впливу на СДУМ. Джерелами таких впливів є свідомі або неусвідомлені дії конкретних людей, а також компаній–конкурентів, органів державної влади, міжнародних організацій.

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що фінансова стабільність СДУМ залежить від характеру впливу зовнішніх і внутрішніх викликів (загроз), їх здатністю досягати поставленої мети і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку. Недостатня увага своєчасно виявленим загрозам може призвести до проблем у діяльності зазначених фінансових установ.

На основі всього викладеного можна сказати, що вчасно визначені та усунуті загрози фінансовій діяльності дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і завдання, що стоять перед суб'єктом господарювання, та сприяє результативному здійсненню функцій управління майном. Задля забезпечення фінансової стабільності доцільно створювати систему моніторингу загрозам і запобігати впливу таких ризиків методом страхування, резервування засобів, диверсифікації та лімітування.

Література

1. Ашуев А.М. Бенчмаркінг як інструмент антикризового управління підприємством / А.М. Ашуев // Актуальні Проблеми Економіки : Науковий економічний журнал. – 2003. – N4. – Ст. 46–48.

2. Єрмошенко М.М. Безпека фінансова // Енциклопедія банківської справи України А.М.Єрмошенко / голов. редкол. : В.С. Стельмах (голова) [та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико–методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / Л. О. Лігоненко. – К: Київ. нац. торг. – екон. університет, 2001.– 580 с.
4. Про заходи щодо впорядкування операцій довірчих товариств з грошовими коштами громадян України : Розпорядження Президента України від 01.03.1995 // Урядовий кур'єр. – 1995. – №35.
5. Про фінансово–кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України від 19.06.2003 № 978–IV // Уряд. кур'єр. – 2003. – 13 серп. – № 149.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №11. – Ст.461

УДК 338.242.2

Сергей МИСНИК*

УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

MANAGEMENT OF THE ENTERPRISES FINANCIAL SECURITY UNDER THE MACROECONOMIC INSTABILITY CONDITIONS

***Аннотация.** Статья посвящена изучению проблемы работы предприятия в нестабильной финансовой среде. Рассмотрена проблематика выбора правильной стратегии при различных экономических угрозах, а также сделана попытка выяснить, как обеспечить максимальную финансовую безопасность.*

***Анотація.** Стаття присвячена вивченню проблеми роботи підприємства в умовах нестабільного фінансового середовища. Розглянуто проблематику вибору правильної стратегії при різних економічних загрозах, а також зроблена спроба з'ясувати, як забезпечити максимальну фінансову безпеку*

***Abstract.** The paper studies the problem of the enterprise in an unstable financial environment. We consider the problems of choosing the right strategy with the various economic threats, as well as an attempt to figure out how to maximize financial security.*

В условиях нестабильности и противоречивости реформационных процессов одной из важнейших задач науки и практики становится разработка и реализация системы экономической безопасности предприятия. Предприятия вынуждены адаптироваться к условиям политической и социально-экономической нестабильности и вести поиск адекватных решений сложнейших проблем и угроз своему функционированию.

Экономическая безопасность предприятия – это состояние наиболее эффективного использования корпоративных ресурсов для предотвращения угроз и создание условий стабильного функционирования основных его подразделений.

Уровень финансовой безопасности предприятия устанавливается под влиянием множества факторов. Одним из этих факторов является экономическая нестабильность в государстве. Явление экономической нестабильности, что подразумевает падение экономики, безработицу, существенные темпы инфляции, валютные колебания и пр., отрицательно сказывается, прежде всего, на рентабельности и платежеспособности предприятия, что в свою очередь снижает уровень его финансовой безопасности. Поэтому в условиях экономической нестабильности целесообразно и необходимо осуществлять специальное управление финансовой безопасностью предприятия. [3, с 87]

---

* *МИСНИК Сергей Александрович / Serhii MISNYK* - магистрант, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, e-mail: misnik.serhei93@gmail.com

Целью исследования является определение основ управления финансовой безопасностью предприятия в условиях экономической нестабильности. Результат исследования. Управление финансовой безопасностью предприятия в условиях экономической нестабильности представляет собой целенаправленную деятельность, которая заключается в непрерывном процессе принятия и реализации управленческих решений, направленных на минимизацию негативного влияния фактора экономической нестабильности для установления и поддержания максимально возможного уровня финансовой безопасности предприятия. Управление финансовой безопасностью предприятия в условиях экономической нестабильности может быть текущим (если на момент управления фактор экономической нестабильности уже существует) и перспективным (если лишь есть вероятность возникновения данного фактора в будущем)

Исходя из уровня экономической нестабильности (низкий, средний или высокий), можно выделить три типа стратегии: развития, стабильности или сокращения. Основной целью каждой из этих стратегий является максимизация (в рамках возможного) уровня финансовой безопасности предприятия с использованием различных тактик.

Таким образом, при низком уровне экономической нестабильности в государстве можно применять стратегию развития, которая заключается в увеличении объемов производства, расширении ассортимента продукции, поиске новых рынков сбыта, целевых аудиторий и др. То есть, данная стратегия может содержать много инновационных идей, которым даже соответствует определенный уровень риска.

При высоком уровне экономической нестабильности в государстве предприятию рекомендуется использовать стратегию сокращения, целью которой является защита предприятия от основных направлений негативного влияния данного фактора: сокращения потребительского спроса, обесценивания и колебания курса национальной валюты.

Стратегия стабильности, которая ориентируется на средний уровень экономической нестабильности, является так называемой «золотой серединой» между стратегиями развития и сокращения. В таком случае руководство предприятия должно самостоятельно определять степень рискованности и основные направления стратегии деятельности предприятия в зависимости от аспектов конкретной ситуации и значения количественной оценки экономической нестабильности. Надо отметить, что выделение данных стратегий, которое осуществляется исходя из критерия уровня экономической нестабильности в государстве, является актуальным для предприятий с удовлетворительным финансовым состоянием. То есть, например, для предприятия, имеющего финансовые проблемы, даже при низком уровне экономической нестабильности может быть целесообразным применение стратегии сокращения.

Для компаний разработка стратегии финансовой безопасности — часть стратегии развития, посредством которой ее руководители решают две наиболее важные задачи, составляющие коммерческую тайну: 1) развитие новых и(или) модернизация существующих методов продвижения продукции и услуг на товарных и финансовых рынках, позволяющие ей оптимизировать поступление и распределение денежных и приравненных к ним средств с учетом сбалансированного распределения различного рода рисков и способов их покрытия, поиск оптимальной корпоративной структуры капитала; 2) построение финансового менеджмента в рыночной среде, характеризующейся высокой степенью неопределенности и повышенным риском. [6;1]

Наиболее важный аспект в решении задачи обеспечения финансовой безопасности компании — построение оптимальной структуры ее капитала на базе общепринятых коэффициентов, что позволяет оптимизировать управление задолженностью компании и методы привлечения дополнительных денежных ресурсов на финансовом рынке.

На наш взгляд, финансовую безопасность предприятия необходимо рассматривать как отдельный объект управления, так как жизнедеятельность субъекта хозяйствования

непосредственно зависит от его финансового состояния. На базе финансового анализа осуществляют не только оперативное управление текущим процессом деятельности, но и прогнозируют финансовые последствия тех или иных хозяйственных операций, связанных с формированием и регулированием активов и капитала, доходов и расходов, прибыли и рентабельности производства и продаж. Следовательно, достижение необходимого уровня финансовой безопасности предприятия, посредством определения его финансового состояния, является для его руководства первостепенной задачей.

Для оценки способности предприятия своевременно и в полном объеме выполнять краткосрочные обязательства за счет текущих активов используются показатели ликвидности (платежеспособности). Платежеспособность непосредственно влияет на формы и условия осуществления коммерческих сделок, а также на возможность получения кредитов и займов. Одной из проблем в финансовом состоянии компании, которое непосредственно влияет на снижение финансовой безопасности предприятия, независимо от его отраслевой принадлежности, масштаба и этапа развития, может являться дефицит денежных средств. Именно поэтому, на наш взгляд, оценка показателей ликвидности играет одну из главных ролей в системе оценке финансовой безопасности предприятия.

Разработка методов оценки финансовой безопасности предприятия имеет важное методологическое значение. Это объясняется тем, что руководство предприятия должно обладать информацией, характеризующей как текущее функционирование, так и перспективное развитие предприятия. Помимо руководства предприятия в такой информации заинтересованы различные субъекты хозяйствования, которые составляют окружение анализируемого предприятия. Естественно, несостоятельному предприятию, имеющему неудовлетворительное финансовое состояние, а следовательно и неудовлетворительное состояние финансовой безопасности рассчитывать на инвестиционные проекты и кредитование практически невозможно. Поэтому важным элементом управления финансовой безопасностью предприятия становится объективное и своевременное определение ее уровня [5, с 36].

Вопрос оценки уровня финансовой безопасности предприятия является дискуссионным. Это прежде всего касается выбора критериев оценки финансовой безопасности предприятия, системы показателей (индикаторов), которые ее характеризуют, и самих методических подходов к определению уровня финансовой безопасности.

Эффективность деятельности предприятий в рыночной экономике обусловлена во многом состоянием его финансов, что приводит к необходимости рассмотрения проблем обеспечения финансовой безопасности, особенно в условиях нестабильности. Система финансовой безопасности позволит предприятию защититься как от внешних, так и от внутренних угроз.

Оценка эффективности реализуемой стратегии обеспечения финансовой безопасности предприятия в условиях экономической нестабильности осуществляется путем сравнения запланированного значения оценки финансовой безопасности и фактически достигнутого. Если было достигнуто запланированное значение, значение выше планового или ниже, но в рамках планового уровня финансовой безопасности, стратегию можно считать эффективной. Если же не было достигнуто даже минимального значения запланированного уровня финансовой безопасности, стратегия не является эффективной. И чем на большую величину отличается фактическое значение от планового (в случае недостижения), тем более неэффективной является данная стратегия. [7, с 197]

Важной составляющей заключительного этапа является выявление недостатков в управлении финансовой безопасностью. Особенно актуально это в случае неэффективности реализуемой стратегии. Выявление недостатков стратегии обеспечения финансовой безопасности предприятия в условиях экономической нестабильности

включает в себя два направления: а) анализ фактических и плановых значений показателей финансово-хозяйственной деятельности предприятия, выявление отклонений. Основной целью в данном случае является выяснение причин просчетов, совершенных в стратегии, и выявления их природы: объективная причина непредсказуемых изменений внешней среды предприятия или ошибки, совершенные разработчиками стратегии; б) сравнение прогнозируемого и фактического влияния экономической нестабильности на деятельность предприятия, в том числе, на вышеупомянутые показатели его финансово-хозяйственной деятельности. В данном случае при выявлении расхождений особое внимание должно уделяться причинам таких изменений внешней среды с целью их учета при последующих разработках стратегий обеспечения финансовой безопасности предприятия в условиях экономической нестабильности. Обнаруженные недостатки должны быть учтены в будущем при разработке последующих стратегий обеспечения финансовой безопасности предприятия в условиях экономической нестабильности с целью повышения их эффективности. [1;2;8]

Таким образом, управление финансовой безопасностью предприятия в условиях экономической нестабильности представляет собой целенаправленную деятельность, которая заключается в непрерывном процессе принятия и реализации управленческих решений, направленных на минимизацию негативного влияния фактора экономической нестабильности для установления и поддержания максимально возможного уровня финансовой безопасности предприятия. Оно может быть текущим (если на момент управления фактор экономической нестабильности уже существует) и перспективным (если только есть вероятность возникновения данного фактора в будущем). Его ключевым элементом является разработка стратегии обеспечения финансовой безопасности предприятия, ориентированной на текущий уровень экономической нестабильности в государстве.

Такая стратегия, по сути, представляет собой стратегию деятельности предприятия, направленную на максимизацию уровня его финансовой безопасности путем нейтрализации негативного влияния фактора экономической нестабильности. В зависимости от уровня экономической нестабильности это может быть стратегия развития, стабильности или сокращения. В случае разработки и реализации эффективной стратегии можно частично, а иногда даже полностью, нивелировать негативное влияние экономической нестабильности на уровень финансовой безопасности предприятия.

Литература

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – 2-е изд. – К.: Эльга, 2009. – 776 с.
2. Загорельская Т.Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления // Научные труды ДонНТУ. Серия Экономика. – 2006. – Выпуск 103–4.
3. Запорожцева Л.А. Финансовая безопасность предприятия при переходе на МСФО // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 36.
4. Киров А.В. Финансовая безопасность как условие финансовой устойчивости фирмы // Финансовый вестник: финансы, налоги, страхование, бухгалтерский учет. – 2010. – № 6.
5. Коробов В.В. Финансовая безопасность в системе государственного финансового контроля: Дис. канд. экон. наук /Ивановский государственный химико-технологический университет. – Иваново, 2010. – 133 с.
6. Парфенова Т.А. Финансовая безопасность предприятия: системный подход // Консультант. – 2010. – № 15.
7. Соколов Ю.А. Финансовая безопасность экономических систем. – М.: Анкил, 2010. – 264 с.
8. Экономическая и финансовая безопасность: учебник / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Экзамен, 2004. – 768 с.

УДК: 330.36.053–02637

ГЛОБАЛЬНАЯ ЛИБЕРАЛИЗАЦИЯ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ И СТАБИЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

ГЛОБАЛЬНА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА СТАБІЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

GLOBAL LIBERALIZATION OF FINANCIAL MARKETS AND NATIONAL ECONOMY STABILITY

Аннотация. Раскрыто содержание глобальной либерализации рынков. Исследована взаимосвязь глобальной либерализации финансовых рынков и макроэкономической стабильности. Обоснованно, что результатом нестабильности мирового финансового рынка является увеличение рисков и угроз для развивающихся экономик.

Анотація. Розкрито зміст глобальної лібералізації ринків. Досліджено взаємозв'язок глобальної лібералізації фінансових ринків і макро економічної стабільності. Обґрунтовано, що результатом нестабільності світового фінансового ринку є збільшення ризиків та загроз для економік, що розвиваються.

Abstract. Contents of global liberalization of markets. We investigated the relationship of global liberalization of financial markets and macroeconomic stability. It was reasoned that a result of instability in the global financial market is the increasing risks and threats to emerging economies.

Характерной чертой современной экономики является повышение роли финансовой системы в экономическом росте. Одновременно происходит усиление тенденции финансовой системы к нестабильности. Указанная тенденция усиливается открытостью экономик в целом и финансовой системы в частности, вследствие либерализации мировых рынков, в том числе рынка финансовых услуг.

Глобализационные процессы сопровождающиеся либерализацией движения капитала и финансовой сферы, приводит к снижению системных рисков, однако, разнообразные финансовые и торговые взаимосвязи между институтами и рынками позволяют перераспределять индивидуальные риски на международный уровень.

Финансовая глобализация и формирование глобального финансового рынка – ключевой процесс развития мировой экономики конца XX– начала XXI веков, составная часть экономической глобализации, следствием которого стало новое качество экономических связей между субъектами глобальной экономической системы.

Либерализацию финансового рынка можно определить как устранение ограничений в деятельности финансово–кредитных организаций при оказании финансовых услуг.

Движущей силой финансовой глобализации выступают транснациональные компании (ТНК) и транснациональные банки (ТНБ). В рамках ТНК и ТНБ состоит широкая сеть производственных, научно–технических, торговых и финансовых деловых связей, основанных на контрактной системе отношений. Мощная волна слияний и поглощений, прокатившаяся среди ТНК и ТНБ в 90–е годы прошлого века и во время глобального финансового кризиса 2008–2010 гг., еще более усилила их влияние в мире.

Финансовая глобализация усиливает общую нестабильность глобального рынка, повышает риски и вероятность развития угроз экономической безопасности страны и макроэкономической стабильности. Особенно большое значение приобретает усиление нестабильности мирового финансового рынка и увеличение рисков и угроз для экономик развивающихся, в том числе, и постсоветских стран, поскольку их финансовые системы имеют повышенную зависимость от глобальных финансовых рынков.

Финансовая глобализация как многогранное явление оказывает неодинаковое влияние на разные группы стран. Общее отношение к процессам финансовой

---

* МУТАЛИМОВ Верди Абдулселимович / Верди МУТАЛИМОВ / Verdi MUTALIMOV – д.э.н., доцент кафедры экономической теории, ГБОУ ВПО «Дагестанский государственный университет», e-mail: mverdi@yandex.ru

глобализации разное – от положительного, согласно которому финансовая глобализация создает многочисленные выгоды, до отрицательного, согласно которому выгоды финансовой глобализации присваивает небольшое количество экономически развитых стран, а для развивающихся стран, глобализация влечет повышение зависимости своих финансовых рынков.

Основным положительным результатом финансово–глобализационных процессов выступает повышение темпов экономического роста дополнительным привлечением капитала на международных рынках.

По кейнсианской теории дополнительные инвестиции как результат увеличения сбережений влияют на рост реального выпуска из–за эффекта мультипликации и акселерации. Наиболее популярная неоклассическая модель экономического роста Р. Солоу также утверждает, что повышение капиталовооруженности труда, благодаря новым инвестициям, является одним из факторов роста реального выпуска [1].

Фактически основную часть преимуществ получают богатые страны или частные держатели крупных финансовых ресурсов. Несправедливое распределение благ от глобализации порождает угрозу конфликтов на региональном, национальном и интернациональном уровнях.

Финансовая глобализация обостряет международную финансовую конкуренцию. В следствие которой углубляется международная специализация отдельных стран, международных финансовых центров и транснациональных финансовых организаций на предоставлении определенных финансовых услуг, а это стимулирует, в свою очередь, рост производства, снижение стоимости ресурсов и услуг не только на национальном, но и на мировом уровне.

Болезненной проблемой современной финансовой глобализации является рост мировой задолженности стран по внешним заимствованиям.

Многие аналитики сходятся во мнении, что развитые страны и международные финансовые организации сформировали «долговую кабалу» для развивающихся стран. По данным Всемирного банка, ежегодные выплаты развивающихся стран, только по государственному и гарантированному государством долгу, стремительно росли в последние десятилетия, составляя в 1970 году 6,9 млрд. долл., в 1980 году – 70,3, в 1990 году – 86,7, в 2000 году – 121,5, а в 2009 году – 176,5 млрд долл [4, с. 30].

Особенно тяжелое положение в настоящее время наблюдается у тех стран, которые до предела обременены долгами и уже не могут обслуживать не только выплату основной части долга, но и испытывают трудности с обслуживанием процентов по долгу. В связи с этим, существует крайняя необходимость введения строгого контроля или даже, как утверждают некоторые исследователи, запрета на дальнейшее привлечение средств правительствами и банками тех стран, где соотношение долга к ВВП заметно превышает средние мировые значения, что по имеющемуся опыту Исландии, Греции и Кипра может привести к неизбежному дефолту.

Уровень государственной задолженности оказывает значительное влияние на макроэкономическую стабильность. При разработке стратегии экономического развития страны необходимо учитывать соотношение параметров государственного долга с другими макроэкономическими показателями.

Одной из главных характеристик внешнего долга является показатель соотношения суммы государственного внешнего долга к валовому внутреннему продукту (ВВП). Критерий Маастрихта, или Маастрихтский стандарт (критический уровень отношения долга к ВВП (для стран ЕС)) устанавливает величину совокупного государственного долга (внутреннего и внешнего) на уровне 60% ВВП [7] или 80–100% по методологии Всемирного банка [8]. Данный показатель позволяет получить представление о возможности обслуживания внешнего долга за счет переключения ресурсов с производства товаров для внутреннего потребления на производство экспортных товаров.

В РФ это соотношение к началу 2013 года составлял 25% ВВП. В Украине за 2013 год – 36,6%. Однако, по нашему мнению, в Украине в 2015 году данное соотношение будет близко к критическому уровню. В 1999 году отношения госдолга Украины к ВВП составил 61% [6].

В случае развития кризисных тенденций в мировой экономике условия заимствований на долговых рынках для многих суверенных заемщиков, значительно ухудшатся. При самом негативном сценарии долговой рынок может быть фактически «закрыт», что не позволит привлечь средства в нужных объемах на приемлемых условиях. В такой ситуации, накопленные в суверенном фонде средства позволят гарантировать исполнение расходных обязательств бюджета.

Риски, связанные с государственным долгом можно классифицировать на [3]: процентный риск, валютный, кредитный, бюджетный, рейтинговый, операционный риск, риск рефинансирования и риск ликвидности.

Весомыми рисками и угрозами для финансовой стабильности экономики также выступают [5, с.128]:

- институциональные и регулятивные риски, связанные с несовершенством действующей системы регулирования финансовой системы, высокими административными барьерами и регулятивными затратами, слабой эффективностью разработанных планов действий и соответствующих операционных структур для противодействия шок ситуациям на финансовом рынке, ограниченностью практики «честного» ценообразования на финансовые активы, низкой способностью финансовых посредников к управлению рисками;

- монетарные и финансовые риски, обусловленные несовершенством структуры эмиссионного и трансэмиссионного механизма, недостаточной согласованностью мер монетарной и фискальной политик, завышенной ценой денег, что затрудняет балансирование денежного предложения и спроса традиционными инструментами;

- риски деятельности системно важных финансовых учреждений.

Создание эффективной системы управления рисками может и должно способствовать: минимизации системных рисков в долговой сфере, снижению влияния субъективных факторов, упреждению нарастающих рисков, своевременному выявлению угроз долговой устойчивости, формируемых на внешнем и внутреннем финансовых рынках и, в конечном итоге, макроэкономической стабильности и экономической безопасности страны.

Безусловным вызовом глобализации выступает нестабильность мировой финансовой системы. Этот круг проблем связан с потенциальной региональной или глобальной нестабильностью из-за глубокой взаимозависимости национальных финансовых систем на мировом уровне. Такие тенденции носят не только теоретический характер, а вполне и реальный, что подтверждают финансовые кризисы в 1997 г. в Юго-Восточной Азии и кризис ипотечного рынка 2006–2007 гг. в США переросшие в глобальный финансовый кризис. Финансовые кризисы 2000–х годов показали, что результатом этих процессов является усиление колебаний валютного курса. Финансовые кризисы свидетельствует о том, что финансовая либерализация представляет реальную угрозу для финансового сектора национальной экономики.

Важным следствием глобализации является снижение регуляторной роли национальных государств при усилении значения наднациональных финансовых образований (МВФ, МБРР, ЕБРР) и влияния ТНК и ТНБ на экономическую деятельность третьих страны.

Процесс глобальной либерализации мирового финансового сектора распространился также на кредитные организации, длительное время остававшиеся наиболее регулируемыми сферами предпринимательства не только в развивающихся, но и во

многих развитых странах; ухудшается финансовое состояние многих предприятий и уменьшается объем ресурсов, используемых для возврата банковских кредитов.

Еще одной характерной чертой финансовой либерализации является повышенная нестабильность экономических показателей (цен, ставок рефинансирования, валютных курсов и т.п.), которая также представляет потенциальную опасность для банков.

Особенность глобализации мирового финансового рынка состоит в стремительном росте финансовых рынков, в опережающем развитии финансовой сферы по сравнению с реальным сектором мировой экономики.

Либерализация финансовых рынков благоприятствует оттоку капиталов из страны, что дополнительно ограничивает развитие соответствующей национальной экономики, может привести к нестабильности в ее развитии, т.е. либерализация мирового финансового рынка может, с одной стороны, способствовать макроэкономической стабилизации и экономической безопасности страны, а с другой, сопряжена со значительными угрозами этим процессам.

Финансовая глобализация сопровождается широким распространением использования оффшорных зон в международном бизнесе. По подсчетам аналитиков, Россия сегодня занимает второе место по объемам средств, выводящихся из страны с помощью офшоров. За последние 20 лет из России выведено в зарубежные офшоры 800 млрд. долларов [2].

Значительная открытость отечественной экономики и уязвимость финансовой системы к рискам международного движения капитала существенно усиливают значимость валютных рисков. От уровня и динамики обменного курса отечественной валюты зависят как пропорции структуры цен на внутренних рынках, так и стоимость финансовых ресурсов. Основным фактором курсовой динамики является состояние платежного баланса.

Традиционно инструменты обеспечения финансовой стабильности делятся на две группы: прямые и косвенные. Под первыми подразумеваются меры административно-правового характера, а под косвенными – рыночно-экономического воздействия.

Прямые инструменты регулирования определяют конкретные условия и порядок осуществления операций участниками финансовых рынков. К таким инструментам относятся прямые и количественные ограничения, четко прописанные процедуры проведения операций. Преимуществами этих инструментов являются [5, с. 140]:

- простота и понятность, относительная легкость оценки эффекта от их применения;
- оперативность и скорость внедрения и получения результата;
- сравнительно небольшие затраты на их применение.

К недостаткам инструментов прямого регулирования можно отнести следующие:

– увеличение расходов отдельных финансовых институтов на преодоление прямых ограничений;

– вероятность искажения конкурентной среды;

– возможный отток финансовых ресурсов за границу и в теневой сектор экономики [5, с.143].

Таким образом, преодоления системных рисков необходимо: совершенствование инфраструктуры финансовых рынков, борьба с теневым сектором банковской системы; усиление сотрудничества и прозрачности в сфере контроля за рынками и источниками финансирования активов, сроками погашения пассивов; совершенствование оценки эффективности применения макропруденциальных инструментов. Обеспечение финансовой стабильности на национальном уровне невозможно без согласования соответствующих решений и регулирующих инструментов с наднациональными нормами регулирования, в частности в сфере функционирования финансового рынка. Разработка и развитие механизма обеспечения финансовой стабильности позволит улучшить структуру финансовой системы и стимулировать реструктуризацию реального сектора экономики,

стабілізувати темпи розвитку отечественной економічної системи. Аналогічний механізм фінансової стабільності розроблений в країнах ЄС і необхідно розробити в постсоветських державах, в тому числі, в Росії і Україні. Функціонування механізму фінансової стабільності підвищить ефективність виконання Національним банком своїх функцій по реалізації взвешеної монетарної політики, моніторингу системних ризиків, усунення структурних диспропорцій, застосування упреждающих заходів по недопущенню розгортання кризових процесів.

Література

1. Блаук М., Солоу, Роберт М. 100 великих економістів після Кейнса = Great Economists since Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. – СПб.: Економікус, 2009. – 384 с.
2. Кричевский Н. А., Иноземцев В. Л. Постпикалевская Россия: Новая политико– экономическая реальность. – Режим доступа : <http://periferic.h16.ru/postpikalevo.html>
3. Наказ Міністерства фінансів України від 16.06.2010 № 461 «Про затвердження положення про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом». – Режим доступа : <http://minfin.gov.ua>
4. Міжнародні фінанси : навчальний посібник для студ. вузів / І. І. Д'яконова [та ін.] ; за ред.: М. І. Макаренко, І. І. Д'яконова ; Укр. акад. банківської справи нац. банку України. – К. : Центр учбової літ., 2013. – 547 с.
5. Муталимов В. А. Макроэкономическая стабильность: предпосылки, условия, результаты. Монография / В. А. Муталимов. – К.: Освіта України, 2014. – 360 с.
6. Официальный сайт Минфина Украины. – Режим доступа : <http://index.minfin.com.ua/index/debt/gov/>
7. Протокол о процедуре в отношении чрезмерных дефицитов (в редакции Лиссабонского договора от 13 декабря 2007 г.) // Договор о функционировании Европейского Союза (Рим, 25 марта 1957 г.) – Режим доступа : <http://ivo.garant.ru/document?id=2466574&byPara=1&sub=1225>
8. The World Bank: World Development Indicators database [Электронный ресурс] // World Bank, 1 July 2011. – Режим доступа : <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GNIPC.pdf>

УДК 330.341:1

Анатолій НИКИФОРОВ*

ФУНКЦІЇ РИЗИКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ФУНКЦИИ РИСКА ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

FUNCTIONS OF RISK IN INNOVATIVE INVESTMENT ACTIVITY

***Анотація.** Визначенні функції ризику інноваційно-інвестиційної діяльності та його вплив на економіку, обґрунтована необхідність державного управління захистом інноваційно-інвестиційної діяльності.*

***Аннотация.** Определены функции риска инновационно-инвестиционной деятельности и его влияние на экономику, обоснована необходимость государственного управления защитой инновационно-инвестиционной деятельности.*

***Annotation.** The article is dedicated to study to determined functions of the risk innovation-investment activity and its influence upon economy, is motivated need of state management protection of the innovation-investment activity.*

Аналіз наукової економічної літератури з проблематики інноваційної та інвестиційної діяльності дав нам змогу виділити наступні функції ризику: креативну, превентивну, регулюючу, стабілізаційну, захисну, страхову, аналітичну, заощаджувану.

* *НИКИФОРОВ Анатолій Євгенович / Анатолий НИКИФОРОВ / Anatoliy NIKIFOROV* – д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, e-mail: ntid@ukr.net

Креативна функція ризику інноваційно-інвестиційної діяльності полягає у стимулюванні створення нових знань, у пошуку нетрадиційних рішень проблем, що постають інноватором. Ці проблеми пов'язані зі створенням і використанням нового продукту, техніки, технології, організації праці і управління, що засновуються на використанні досягнень науки і передового досвіду в різних сферах діяльності. Використання креативних управлінських рішень, що прийняті з врахуванням ризику, сприяє отриманню ефективних результатів інноваційної діяльності, від яких виграють й інноватори, й інвестори, й суспільство у цілому.

Превентивна функція ризику полягає у необхідності заходів і дій суб'єктів інноваційної діяльності, спрямованих на попередження негативних наслідків несприятливих чинників або зниження ступеню їх впливу. Не виключено, що превентивні заходи і дії можуть звужувати "поле пошуку" інноваційних рішень, обмежуючи креативну функцію лише тими рішеннями, що не виходять за межу прийняттого ризику. Крім того, ці заходи і дії часто пов'язані з додатковими витратами, що висуває на перший план необхідність розв'язання оптимізаційної задачі пошуку максимального ефекту від інновацій при оптимальних витратах і ризику.

Регулююча функція ризику має двоїстий характер: конструктивний (такий, що вносить певний порядок) та деструктивний (руйнуючий, перешкоджаючий реалізації будь-чого нового). Конструктивний характер полягає у тому, що здатність ризикувати – один з чинників успішної діяльності інноватора. Ризик спрямований на підвищення результативності інноваційно-інвестиційної діяльності нетрадиційними способами. У цьому сенсі він дає змогу подолати консерватизм, зняти психологічні бар'єри, які перешкоджають перспективним нововведенням, що орієнтовані на суспільно необхідний результат. Деструктивний характер ризику проявляється тоді, коли рішення приймаються суб'єктивно, без врахування об'єктивних обставин та закономірностей розвитку явища. Отже, для зменшення прояву деструктивного характеру ризику слід підвищувати наукову обґрунтованість прийняття рішень в інноваційно-інвестиційній сфері.

Стабілізаційна функція ризику проявляється у наслідок того, що в інноваційно-інвестиційній діяльності ризик присутній завжди, отже усвідомлення, дослідження, визначення рівня ризику та прийняття відповідних превентивних заходів є урівноважуючим, стабілізуючим чинником. Іншими словами, інноваційно-інвестиційна діяльність має проводитися за певним алгоритмом, який, з одного боку, як найменше звужує можливості креативного пошуку інноватора, а з іншого, містить певні механізми, які спрямовані на посилення конструктивної функції ризику та зниження його негативних наслідків.

Захисна функція ризику полягає у тому, що механізм інноваційно-інвестиційної діяльності повинен передбачати захист особи, яка приймає рішення, якщо це рішення у наслідок об'єктивних причин призвело до небажаних наслідків. Необхідність реалізації захисної функції ризику ґрунтується на постулаті: якщо для інноватора та інвестора ризик – це нормальне середовище інноваційно-інвестиційної діяльності, то у суспільстві має бути неупереджене ставлення до його невдач. Виділяють два аспекти захисної функції: історико-генетичний та соціально-правовий.

Історико-генетичний аспект захисної функції ризику проявляється у тому, що в результаті пошуку науковцями, інноваторами та інноваційними підприємцями засобів зниження ризику та захисту від негативних наслідків впливу несприятливих чинників відбувається розвиток як нормативної, та й позитивної функції науки ризикології у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності.¹ Усе більше інноваційних підприємств приділяють

---

¹ Ризикологія – наука, яка вивчає сутність ризиків, критерії виправданості ризику, методи аналізу, оцінки та управління ризиком, а також проблеми прийняття рішень в умовах ризику. Одним з напрямів ризикології є вивчення ризиків у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. Нормативна функція цього напрямку полягає у формуванні теоретичних уявлень щодо сутності, форм прояву, чинників, таксономії та наслідків ризиків у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. Позитивна функція полягає у розробленні практичних рекомендацій щодо вимірювання, прогнозування, оцінки величини ризику та її врахування при прийнятті рішень у цієї сфері.

серйозну увагу управлінню ризиком шляхом створення спеціальної посади ризик-менеджера і створення відповідних підрозділів. У навчальних програмах вищих навчальних закладів включаються дисципліни, в яких викладається теорія та практичний інструментарій управління ризиками в інноваційно-інвестиційній діяльності.

Соціально-правовий аспект захисної функції ризику спрямований на створення сприятливого економічного, правового, соціально-культурного, технологічного середовища для креативної діяльності інноваторів і пом'ягшення наслідків негативних явищ. Практична реалізація цього аспекту захисної функції пов'язана з впровадженням в господарське, трудове, кримінальне законодавство категорії правомірного ризику. Для того що б піти на ризик інноватор чи інноваційний підприємець мають бути впевнені у тому, що можлива помилка не може скомпрометувати ні його справу, ні його імідж. Імовірність помилки слід розцінювати як невід'ємний атрибут самостійності, а не як наслідок професійної неспроможності. При цьому мається на увазі помилка, яка виникла у наслідок відхилення фактичних параметрів ризикового явища від розрахованого за певними середньо статистичними даними рівня ризику, який прийнято ідентифікувати як прийнятний.

Страхова функція ризику обґрунтовує необхідність створення спеціалізованих інститутів, метою яких було би обмеження можливих втрат чи компенсація втрат від ризикової події, яка уже відбулася. Для цього створюються інфраструктура інноваційно-інвестиційної діяльності, зокрема, консалтингові фірми, інженерингові фірми, дівелоперські фірми, проект менеджери, біржі інноваційних проектів, інвестиційні фонди, компанії та трасти, страхові компанії.

Аналітична функція ризику інноваційно-інвестиційної діяльності пов'язана з тим, що наявність ризику обумовлює необхідність розроблення певних обґрунтувань при виборі одного з можливих варіантів інноваційного рішення. При цьому інноватор чи інноваційний підприємець здійснює певну аналітичну роботу, використовуючи інформацію про об'єкт інноваційно-інвестиційної діяльності та знання закономірностей змін індикаторів його стану. Для реалізації цієї функції важливим є наявність необхідного методичного інструментарію дослідження ризику, зокрема, розвиток методів економічного, техніко-економічного та функціонально-вартісного аналізу, математичного моделювання, прогнозування, експертних оцінок, нечіткої логіки, SWOT-аналізу тощо. У процесі прийняття рішення він аналізує усі можливі варіанти (альтернативні та комбіновані), виділяючи при цьому найбільш ефективні та найменш ризиковані. Вибір відбувається різними способами у залежності від конкретного змісту ризикованої події. В простих ситуаціях, наприклад, при укладенні угоди про постачання сировини для виготовлення інноваційної продукції підприємець спирається, як правило, на інтуїцію та досвід. Але при розв'язанні складної оптимізаційної задачі, наприклад, виборі об'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності, необхідно використовувати спеціальні методи аналізу.

Заощаджувана функція ризику інноваційно-інвестиційної діяльності проявляється у накопиченні, збереженні і примноженні тимчасово вільних коштів та їх використання для створення резервних фондів (фондів ризику) на випадок необхідності покриття витрат на ліквідацію негативних наслідків ризикованих подій, що відбулися.

Високий рівень ризику, звичайно, супроводжується нормою прибутку від впровадження інноваційних розробок, яка, як доводить практика, значно більша за середню. Усе це дає можливість постійному розвитку інноваційної сфери. Таким чином, не зважаючи на значний потенціал втрат, які несе у собі ризик інноваційно-інвестиційної діяльності, він є джерелом економічного розвитку. Ризик – це об'єктивне явище в інноваційно-інвестиційної діяльності, тому основним завданням інноватора чи інноваційного підприємця є не уникнення ризикованих проектів, а свідомий вибір рішень, пов'язаних з ризиком, на основі його науково обґрунтованих оцінок.

Література

1. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни/ А. П. Альгин. – М.: Мысль, 1989. – 187, [1] с.
2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: учеб. курс / И. А. Бланк. – К.: Эльга: Ника-Центр, 2001. – 448 с.
3. Валдайцев С. В. Риски в экономике и методы их страхования/ С. В. Валдайцев. – Спб.: Питер, 1992. – 456 с.
4. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
5. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль: [пер. з англ.] / Ф.Х. Найт. – М.: “Дело”, 2003. – 320 с.
6. Черкасов В.В. Проблемы риска в управленческой деятельности/ В.В. Черкасов // 2-е изд. перераб. и доп. – К.: “Ваклер”, 2002. – 320 с.

УДК 331.45 : 658.3

Олена ОЛІЙНИК*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНИХ УМОВ ПРАЦІ ЗА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТОЙНЫХ УСЛОВИЙ ТРУДА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

ENSURING DECENT WORK CONDITIONS DURING ECONOMIC INSTABILITY PERIOD

Анотація. Проаналізовано тенденції в сфері умов праці та виробничого травматизму в Україні. Обґрунтовано складові реалізації корпоративної соціальної відповідальності у трудових відносинах. Визначено інструменти соціально відповідального забезпечення гідних умов праці.

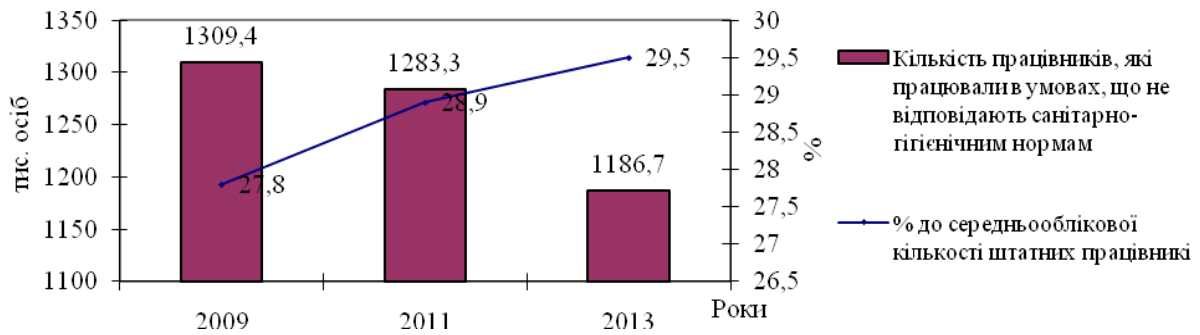
Аннотация. Проанализированы тенденции в сфере условий труда и производственного травматизма в Украине. Обоснованно составляющие реализации корпоративной социальной ответственности в трудовых отношениях. Определены инструменты социально ответственного обеспечения достойных условий труда.

Abstract. The trends in working conditions and occupational injuries in Ukraine were analyzed. Components of implement corporate social responsibility in labor relations were reasonable. The socially responsible instruments decent working conditions were described.

В умовах економічної невизначеності соціально відповідальне ведення бізнесу є важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості організації. Відтак корпоративна соціальна відповідальність залишається трендом розвитку економіки як за кордоном, так і в Україні. Відповідальне корпоративне управління та забезпечення гідних умов праці постає актуальною вимогою часу, що несе для бізнесу обґрунтовані вигоди в економічній та соціальній сферах, а для працівників – забезпечення високих соціальних стандартів праці. Саме тому дослідження передумов формування, сутності та складових корпоративної соціальної відповідальності, очікуваних переваг внаслідок відповідального ведення бізнесу та реалізації соціально відповідальних ініціатив в забезпеченні гідних умов праці є важливим науковим завданням.

В 2013 році в Україні майже 30% найманих працівників працювали в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам (рис. 1).

* ОЛІЙНИК Олена Олександрівна / Елена ОЛИЙНИК / Olena OLIIYNYK – к.е.н., старший викладач кафедри трудових ресурсів та підприємництва, Національний університет водного господарства та природокористування, e-mail: oliynuk_olena@ukr.net

Рис. 1. Динаміка кількості працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам

Джерело: складено автором за даними [1, с. 5–7].

При цьому спостерігається негативна динаміка зайнятості у несприятливих умовах праці. Так, за період 2009–2013 рр. майже на 2% збільшилась частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам. Водночас слід відмітити, що в таких видах економічної діяльності як добувна промисловість, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, виробництво готових металевих виробів більше половини найманих працівників працювали в несприятливих умовах [1, с. 7].

Викликає занепокоєння рівень виробничого травматизму та смертності на виробництві в Україні. Так, в 2014 році 6440 осіб потерпіли від нещасних випадків на виробництві з втратою працездатності на 1 робочий день і більше та зі смертельним наслідком. При цьому основними причинами настання нещасного випадку є порушення трудової і виробничої дисципліни (20%) та інші організаційні причини (19,4%) [6, с. 6–8].

Наведені статистичні показники підтверджують недостатню ефективність наявних регуляторних механізмів в сфері охорони праці. Разом з цим економічна невизначеність, загострення військово-політичної ситуації сприяють зростанню дефіциту гідних робочих місць, рівню ризику несприятливих умов праці, високому виробничому травматизму. Ці та інші проблеми призводять до загострення соціальних протиріч на різних рівнях регулювання соціально-трудова відносин. Відтак виникає необхідність в пошук інноваційних інструментів підвищення якості трудового життя та забезпечення гідних умов праці, з-поміж яких чільне місце займає концепція корпоративної соціальної відповідальності.

На сьогоднішній день не існує єдиного загальноприйнятого визначення корпоративної соціальної відповідальності. Згідно Міжнародного стандарту ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності», соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозору і етичну поведінку, яка:

- сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут суспільства;
- враховує очікування зацікавлених сторін;
- відповідає діючому законодавству і узгоджується з міжнародними нормами поведінки;
- інтегрована в діяльність всієї організації і застосовується у її взаєминах з різними групами стейкхолдерів [3, с. 15].

Тобто, корпоративна соціальна відповідальність постає багатоаспектною категорією, яка включає зовнішні та внутрішні соціальні практики, розробка та реалізація яких повинна буди інтегрована в щоденну господарську діяльність організації.

Зовнішня складова корпоративної соціальної відповідальності охоплює соціально відповідальну поведінку у взаємовідносинах із зовнішніми, відносно організації,

зацікавленими сторонами: споживачами, партнерами, конкурентами, органами держаної влади, місцевою громадою, громадськими організаціями тощо.

Внутрішній аспект корпоративної соціальної відповідальності проявляється у налагодженні взаємодії та врахуванні інтересів найманих працівників, як ключових стейкхолдерів організації. При цьому основними складовими реалізації корпоративної соціальної відповідальності у трудових відносинах є:

- 1) турбота про соціальну захищеність працівників;
- 2) професійний розвиток та навчання працівників;
- 3) безпека та гігієна праці;
- 4) мотиваційні схеми оплати праці;
- 5) створення умов відпочинку та дозвілля;
- 6) підтримка внутрішніх комунікацій;
- 7) участь працівників у прийнятті управлінських рішень;
- 8) допомога працівникам у кризових ситуаціях;
- 9) залучення та утримання працівників [4, с. 50].

Реалізація соціальної відповідальності у сфері умов та охорони праці здійснюється за наступними напрямками:

- 1) соціальна відповідальність роботодавця та профспілкової організації щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці;
- 2) соціальна відповідальність держави щодо страхування працівників від нещасних випадків і професійних захворювань, щодо нагляду і контролю за умовами та охороною праці;
- 3) соціальна відповідальність працівника щодо виконання норм з охорони праці [2, с. 299].

Водночас в межах корпоративної соціальної відповідальності слід говорити як про дотримання законодавчо встановлених норм щодо безпеки та гігієни праці, так і про добровільні додаткові зобов'язання роботодавця в цій сфері. Слід зазначити, що ефект від використання соціальної відповідальності в забезпеченні гідних умов праці можливо отримати лише в тому випадку, якщо дотримання принципів соціально відповідальної поведінки буде здійснюватись регулярно, шляхом постійної взаємодії соціальних партнерів.

Найбільш важливим елементом соціально відповідального забезпечення гідних умов праці є визначення інструментів, реалізація яких буде спрямована на постійне удосконалення управління охороною праці та технікою безпеки (рис. 2).

Рис. 2. Інструменти соціально відповідального забезпечення гідних умов праці

Джерело: складено автором.

При цьому соціально відповідальні програми охорони здоров'я та безпеки працівників повинні стати важливою складовою бізнес–стратегії організації. Ці питання слід інтегрувати в корпоративну культуру на рівні політик і практик. Адже прояв корпоративної соціальної відповідальності у сфері праці дає ряд значних переваг організаціям. За оцінками експертів, найбільш позитивні зміни очікуються у сфері розвитку персоналу, забезпеченні гідних умов та оплати праці працівників (55,1%), поліпшенні соціального захисту працівників і їх родин (44,9%), підвищенні безпеки праці, створенні додаткових соціальних гарантій, страхуванні життя та здоров'я (39,9%) [5, с. 192].

Використання запропонованих інструментів корпоративної соціальної відповідальності в сфері праці дозволить створити умови для забезпечення гідної праці, підвищення якості трудового життя та конкурентоспроможності організації на ринку праці. Водночас їхнє впровадження дозволить організації визначати та оцінювати проблеми в управлінні охороною та безпекою праці, визначати обсяги та джерела залучення ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей, налагодити активний прямий та зворотній зв'язок з персоналом.

Література

1. Стан умов праці найманих працівників у 2013 році : [статистичний бюлетень] / [ред. І. В. Сенік]. — К. : Державна служба статистики України, 2014. — 24 с.
2. Колот А. М. Соціально–трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : [монографія] / А. М. Колот. — К. : КНЕУ, 2010 — 251 с.
3. Руководство по социальной ответственности : Международный стандарт ISO 26000 / Всероссийская организация качества [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.ksovok.com/doc/iso_fdis_26000_rus.pdf
4. Грішнова О. А., Мішук Г. Ю., Олійник О. О. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків : [монографія] / О. А. Грішнова, Г. Ю. Мішук, О. О. Олійник. — Рівне : НУВГП, 2014. — 216 с.
5. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін–т економіки пром–сті. — Донецьк, 2013. — 296 с.
6. Травматизм на виробництві у 2014 році : [статистичний бюлетень] / [ред. О. О. Кармазіна]. — К.: Державна служба статистики України, 2015. — 123 с.

УДК 620.92

*Ігор ОПОЛІНСЬКИЙ,
Аліна ДИЧКО**

ЕКОЛОГІЧНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ И ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА ГОСУДАРСТВА

ENVIRONMENTAL AND ENERGY SECURITY AS COMPONENTS OF THE STATE ECONOMIC SOVEREIGNTY

* *ОПОЛІНСЬКИЙ Ігор Олександрович / Игорь ОПОЛИНСКИЙ / Igor OPOLINSKYI* аспірант НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: opolinskyi@gmail.com
ДИЧКО Аліна Олегівна / Алина ДЫЧКО / Alina DYCHKO - к.т.н., доцент кафедри інженерної екології НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: aodi@ukr.net

Анотація. Розглянуто методи отримання енергії з біомаси. Визначені найбільш перспективні для застосування в Україні. Розглянуто методи інтенсифікації процесу утилізації органічних відходів з отриманням первинного джерела енергії.

Аннотация. Рассмотрены методы получения энергии из биомассы. Определены наиболее перспективные для применения в Украине. Рассмотрены методы интенсификации процесса утилизации органических отходов с получением первичного источника энергии.

Abstract. Considered methods of obtaining energy from biomass. Identified the most perspective methods for use in Ukraine. Considered methods of intensification the process of bioenergy transformation biomass into biogas.

В наш час особливо актуальним є питання енергетичного суверенітету України, оскільки держава залежить від іноземних енергоресурсів. Енергетичної незалежності можна досягти шляхом реалізації програм енергоефективності та реформ в енергетиці, що передбачені Указом Президента України №5/2015 від 12 січня 2015 року «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020».

Необхідним є зниження поставок енергоресурсів із закордону та використання відновлюваних джерел енергії, таких як енергія сонячного випромінювання, морів, вітру, річок, біомаси, вторинних енергетичних ресурсів.

Потенціал біоенергетики становить 60% відновлювальних джерел енергії в Україні. Найбільш значними запасами біомаси в Україні є: солома, гній, вторинні відходи, деревина. В табл. 1 наведені потенційні запаси біомаси в Україні [1, с 57-64].

Таблиця 1

Потенційні запаси біомаси в Україні

Вид біомаси	Енергетичний потенціал, млн. т у. п.	
	Теоретичний	Технічний
Солома	11,42	6,12
Відходи виробництва кукурудзи на зерно (стебла, листя)	5,75	4,02
Деревна біомаса	2,16	1,77
Біогаз з гною	3,33	2,55
Вторинні відходи сільського господарства	1,13	1,02
Енергетичні рослини	14,72	12,13
Відходи виробництва соняшників	4,28	2,92
Разом	42,79	30,53

Теоретичний енергетичний потенціал – це кількість біомаси, яка утворюється на території України, а технічний – це біомаса, яку можливо використати враховуючи технічні можливості та економічну доцільність. З табл. 1 видно, що найбільший енергетичний потенціал мають енергетичні рослини, що вирощуються з метою отримання енергії, також, незважаючи на порівняно низькі значення потенціалу відходів сільського господарства, необхідність їх утилізації робить використання даного виду біомаси доцільним.

До біомаси відносять всю рослинну і вироблену тваринами субстанцію. При використанні біомаси в енергетичних цілях для виробництва тепла, електроенергії і палива, розрізняють енергетичні рослини і органічні відходи. Найбільш значними запасами біомаси в Україні є: солома, гній, вторинні відходи, деревина.

Основними способами отримання енергії з біомаси є: анаеробне розкладання, спалювання, гідроліз, ферментація, виробництво водню, суха перегонка та газифікація. Найбільш перспективними для застосування в Україні є перші два.

Найпростішим методом отримання корисної енергії з сухої біомаси є її спалювання. Спалювання у камерах згорання може стати одним з найбільш ефективних методів використання енергетичного потенціалу біомаси. У печах прямого нагріву і парових котлах використання тепла становить 50-85%. Основним недоліком багатьох систем є труднощі забезпечення автоматичної подачі палива, необхідність постійної уваги з боку користувачів, а дим і сажа викликають забруднення НС.

Анаеробне розкладання – це розкладання молекул біомаси в результаті діяльності мікроорганізмів. Ця технологія - одна з найбільш простих серед технологій отримання палива з біомаси. В залежності від виду сировини змінюється вихід біогазу, так наприклад з 1 кг тваринних жирів виходить 1,2 м³ біогазу, а з 1 кг трави – 0,5 м³. Сучасні біогазові установки можуть бути місткістю до 4500 м³, які будуються з бетону і сталі. Для підвищення ефективності ємкість підігривають, а її вміст перемішують. Склад газу, що виділяється при розкладі: метан (40-70%), оксид вуглецю (26-56%), вода (2-3%) та інші гази (1-2%).

Для уже існуючих біогазових установок необхідна розробка методів підвищення продуктивності переробки органічного субстрату.

Основними способами інтенсифікації технології біоенергетичної утилізації відходів є: підвищення температури зброджування і ефективності перемішування осаду в метантенку, перехід на його безперервне завантаження і вивантаження, двох – і багатоступінчатє зброджування, при якому друга і наступні ступені використовуються для відділення надлишкової води і зменшення обсягу зброженого осаду, підвищення концентрації відходів і біомаси мікроорганізмів у метантенку, а також технології попередньої механічної, хімічної та термічної обробки субстрату [2, с 128].

Рушійною силою енергозбереження є політична складова та ставлення держави щодо неї. Тому головною передумовою запровадження конкретних дій є політична воля конкретної держави. Але політична воля на пряму пов'язана з економічним суверенітетом країни. Підтвердженням цього є те що енергозберігаюча політика працює лише у розвинених країнах (Німеччина, США, Японія та ін.).

Отримання енергії з біомаси дозволяє вирішити не тільки екологічні, а й економічні питання, що є дуже актуальним для країни в теперішній час та у перспективі, оскільки кількість відходів постійно зростає, а енергетичні ресурси планети вичерпуються із зростаючою швидкістю.

Література

1. Гелетуха Г.Г., Железная Т.А., Жовмир Н.М., Матвеев Ю.Б., Дроздова О.И. Оценка энергетического потенциала биомассы в Украине. Часть 2. Энергетические культуры, жидкие биотоплива, биогаз // Промышленная теплотехника. – 2011, т. 33, № 1, с.57-64;
2. Гюнтер Л. И. Метантенки / Л. И. Гюнтер, Л. Л. Гольдфарб. – М. : Стройиздат, 1991. – с 128.

УДК 336.276

Діана ПАТАЛАХ*

БОРГОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛІЗАЦІЯ

ДОЛГОВАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ

PUBLIC DEBT POLICY AND ECONOMIC STABILIZATION

***Анотація.** Визначено важливість боргової політики, як однієї з вагомих складових державної політики в сфері економічної стабілізації. Проаналізовано стан боргової безпеки України, порівнюючи основні її індикатори з гранично допустимими значеннями. На основі проведеного аналізу сформовано перелік пріоритетних завдань у сфері управління державним боргом.*

***Аннотация.** Определена важность долговой политики, как одной из весомых составляющих государственной политики в сфере экономической стабилизации. Проанализировано состояние долговой безопасности Украины, сравнивая основные ее индикаторы с предельно допустимыми значениями. На*

* ПАТАЛАХ Діана Сергіївна / Диана ПАТАЛАХ / Diana PATALAH – аспірант, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: diana_pat@ukr.net

основе проведенного анализа сформирован перечень приоритетных задач в сфере управления государственным долгом.

Abstract. It was determined the importance of debt policy as one of the important components of the state policy in the sphere of economic stabilization. It was analyzed the state debt of Ukraine's security by comparing key indicators of its maximum allowable values. Based on the analysis it was formed a list of priority tasks in the management of public debt.

Боргова політика держави є одним з основних інструментів макроекономічного регулювання, а її ефективність є запорукою не лише фінансової стабільності держави, а й розвитку економіки в цілому. Особливого значення пріоритети та напрями боргової політики, в рамках якої здійснюється формування та обслуговування державного боргу, набувають у країнах із трансформаційною економікою, адже вони в умовах ринкових перетворень особливо гостро відчують нестачу фінансових ресурсів для здійснення ефективних економічних реформ.

Зміст та результативність боргової політики в Україні можна з'ясувати проаналізувавши основні індикатори боргової безпеки (табл. 1) та порівнявши їх з пороговими значеннями. Як бачимо, по-перше, спостерігається тенденція до зростання обраних показників, по-друге, перевищення їхніх гранично допустимих значень, окрім показника рівня частки державного внутрішнього боргу в обсязі ВВП, який однак знаходиться в небезпечній зоні, що є близькою до критичної.

Таблиця 1

Динаміка основних показників боргової безпеки України

Показник, одиниця виміру	Порогові значення[1]	Фактичні значення				Загальна динаміка нормалізованих значень	
		2011	2012	2013	2014		
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55	36,3	36,6	40,5	60	↑	критична зона
Відношення обсягу державного зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25	15	14,8	15,5	31	↑	критична зона
Відношення обсягу державного внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30	13,2	14,6	17,8	29	↑	небезпечна зона
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30	17,27	16,64	16,3	47	↑	критична зона

Джерело: складено автором на основі даних [2], [3]

Рис. 1 Динаміка витратів на обслуговування і погашення державного боргу в Україні у 2008–2014 рр.

Джерело: складено автором на основі [2]

Все це дає підстави для розробки рекомендацій та заходів щодо оптимізації боргової політики України, використання ж досвіду зарубіжних країн має в даному випадку дуже важливе значення.

Зокрема, пропонується зосередити увагу на управлінні державним боргом в напрямках:

1. Наукового обґрунтування боргової стратегії України, в якій конкретизовані цілі, завдання і методи їх досягнення на довгострокову перспективу, визначені граничні розміри державного боргу та напрями інвестиційного використання залучених коштів.

2. Прийняття Закону України «Про державний борг і гарантований державою борг», яким закріпити максимально допустиму величину державного боргу України на рівні 35% ВВП [4] та регламентувати усі питання управління боргом. Доцільно також врахувати можливість використання фіскальних правил нового покоління [5], які дозволяють поєднання обмеження розмірів боргу з показниками, що забезпечують дію автоматичних стабілізаторів та дозволяють певну гнучкість при застосуванні антициклічної фіскальної політики з метою протидії значним спадам в економіці.

3. Збільшення частки боргу в національній валюті у загальній сумі державного і гарантованого державою боргу України до 70%-80%. Внутрішні запозичення слід збільшити за рахунок розширення кола покупців державних цінних паперів – інституційних інвесторів та фізичних осіб, для яких емітувати різні види державних облігацій.

4. Формування ефективної систему ризик-менеджменту, яка базуватиметься на використанні сучасних методів оцінки потенційних боргових ризиків. Управління боргом повинно включати диверсифікацію ризиків, яка передбачає випуск цінних паперів з широким діапазоном строків обігу замість концентрації цих строків у тих точках поточної кривої доходності, які в даний момент, як здається, вимагають найнижчих витрат, розподіл цінних паперів за валютою, який наближений до запланованих урядом виплат, та використання опціонів, ф'ючерсів, свопів та інших деривативів лише для добре зрозумілих цілей хеджування ризиків.

5. Визначення напрямів використання залучених за допомогою державних позик коштів, надавши пріоритет інвестиційним проектам. Мінімізувати використання запозичених ресурсів для фінансування поточних видатків бюджету.

Література

1. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. — 312 с. – С. 116
2. Офіційна веб-сторінка Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>
3. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Варналій З.С. Економічна безпека / З. С. Варналій, П. В. Мельник. – К.: Знання, 2009. – 647 с. – С. 93
5. Maintaining macroeconomic stability // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hm-treasury.gov.uk>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В
АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАБИЛЬНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В
АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИENSURING THE STABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE IN
CRISIS MANAGEMENT

Анотація. Аналізуються основні проблеми функціонування банківської системи України. Досліджено вплив реструктуризації валютних кредитів на фінансовий стан банків. Визначено основні напрями забезпечення стабільності банківської системи України в кризових умовах.

Аннотация. Анализируются главные проблемы функционирования банковской системы Украины. Исследовано влияние реструктуризации валютных кредитов на финансовое состояние банков. Определены главные направления обеспечения стабильности банковской системы Украины в кризисных условиях.

Abstract. The main problems of the banking system of Ukraine are analyzed. The effect of the restructuring of foreign currency loans on the financial position of banks is investigated. Identify The main ways of ensuring of Ukrainian banking system stability in crisis are identified.

Наразі в Україні відбувається падіння економіки, зумовлене поєднанням різних видів криз. Це негативно впливає на стабільність держави та її банківської системи. Таким чином постає проблема забезпечення стійкості банківської системи України шляхом максимальної консолідації усіх гілок влади і реформування валютно-курсової, монетарної, бюджетно-фіскальної політики.

На сьогодні важливим є аналіз ефективності методів оцінки та визначення шляхів забезпечення стабільності банківської системи України в кризових умовах.

Банківська система – це складова кредитної системи держави, що включає в себе НБУ, інші банки, зареєстровані у встановленому законодавством порядку на території України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємовідносини між ними [1].

Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану банківської системи.[2] Стабільність банківської системи – комплексна характеристика стану банківської системи, за якого реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки тощо). Банківську систему вважають стабільною, якщо вона:

- полегшує ефективний розподіл фінансових ресурсів у просторі та часі;
- дозволяє здійснювати оцінку, розподіл та управління фінансовими ризиками;
- зберігає здатність виконувати ці найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій [3].

У 2015 рік банківська система України увійшла з невирішеними проблемами 2014 року:

* ПЕРНАРІВСЬКИЙ Олександр / Александр ПЕРНАРИВСКИЙ / Olexandr PERNARIVSKY - к.е.н., доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу, Національний університет ДПС України, alexper@ukr.net
ДЕМЧЕНКО Тетяна / Татьяна ДЕМЧЕНКО / Tetyana DEMCHENKO - студент, Національний університет ДПС України

- ліквідація значної кількості банків у зв'язку з їх неплатоспроможністю, порушенням законодавства з питань легалізації, відмиванням коштів злочинним шляхом та фінансуванні тероризму;
- значна девальвація гривні, та як наслідок погіршення якості кредитного портфелю банків;
- створення значних резервів за активними операціями унаслідок зростання класифікованої заборгованості, що негативно вплинуло на рівень капіталізації банківських установ;
- політична нестабільність призвела до підвищення депозитних ставок, що знизило маржу;
- здійснення значних відрахувань у резерви, що привело банківську систему до збитковості;
- зростання валютних ризиків для української банківської системи;
- викривлення окремими банками статистичної звітності, що ускладнило можливості оцінки реальних масштабів кредитування.[4, 5]

Ефективне функціонування банківської системи – необхідна умова розвитку ринкових відносин в Україні, що об'єктивно визначає головну роль центрального банку стосовно регулювання банківської діяльності [2]. З метою підтримки ліквідності комерційних банків, НБУ було вжито низку заходів, серед яких встановлення обмежень на зняття коштів з рахунків в національній та іноземній валютах, встановлення нових норм обов'язкового резервування, зменшення обсягу обов'язкових резервів, які мають щоденно зберігатись на кореспондентському рахунку в НБУ, встановлення обмежень на здійснення дострокового викупу цінних паперів власної емісії та інші. Наразі основним джерелом фондування активних операцій банків є кошти населення, тому значна кількість банківських установ з метою збереження клієнтської бази та для підтримки ліквідності суттєво підвищує відсоткові ставки за вкладними рахунками, що свідчить про прийняття такими банками високоризикової стратегії діяльності. Також вступив в дію Меморандум щодо врегулювання питання реструктуризації споживчих кредитів в іноземній валюті, відповідно до якого валютні кредити, залишки за основним боргом яких не перевищують 2,5 млн. грн. мають бути реструктуризовані в національну валюту за встановленим НБУ курсом станом на 01.01.2015р. Верховна Рада України прийняла Закон №1558-1, що зобов'язував банки реструктурувати всі валютні споживчі кредити, одержані для придбання будь-якого майна, без обмеження суми заборгованості, за курсом на дату укладення такого договору (5,05 грн. за дол. США). Проте такий закон може поставити під загрозу не лише стабільність банківської системи, а й добробут усіх громадян, адже реалізація зазначених положень може спричинити те, що банківська система втратить здатність дотримуватися обов'язкових нормативів капіталу, що в свою чергу може призвести до необхідності її негайної докапіталізації, у тому числі державою через рекапіталізацію, - а це додаткове суттєве навантаження на державний бюджет. Проблему реструктуризації валютних кредитів необхідно розглядати в комплексі з іншими проблемами, інакше уявне розв'язання однієї проблеми може суттєво загострити інші. Так, реструктуризація валютних кредитів фізичних осіб за курсом 5,05 гривень за долар для банків спричинить втрати у розмірі близько 75% їх номінальної вартості, а в деяких банків розміри таких втрат перевищать величину резервів під можливі втрати за кредитами фізичних осіб. Це призведе до погіршення показників достатності капіталу банків, що в свою чергу може стати підставою для віднесення їх до категорії неплатоспроможних і введення в них тимчасових адміністрацій. В цілому для платоспроможних банків втрати від реструктуризації валютних кредитів фізичних осіб за курсом 5,05 гривень за долар можуть сягнути 100 млрд. грн. при загальній величині резервів під можливе знецінення кредитів фізичних осіб майже 75 млрд. грн., що означає можливе зниження капіталу вітчизняної банківської системи на 25 млрд. грн.

Поряд з цим, очікує на затвердження Проект Закону України «Про фінансову реструктуризацію», успішне прийняття і реалізація положень якого чинитиме позитивний вплив на процеси відновлення економічної активності в країні шляхом вирішення проблеми значних обсягів проблемної заборгованості в портфелях українських банків, та, як наслідок, поступового поживлення банківського кредитування економіки [4].

Головними напрямками забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи є:

1) у монетарній сфері:

- подальше вдосконалення системи прийняття рішень з монетарної політики та її операційного механізму;

- використання Національним банком в якості операційних орієнтирів монетарної політики чистих міжнародних резервів, чистих внутрішніх активів, обсягу монетарної бази, а також регулювання грошової пропозиції шляхом впливу на ліквідні кошти, наявні у розпорядженні банків;

- суттєве посилення ролі облікової ставки, як базової ставки монетарної політики: процентні ставки за інструментами регулювання ліквідності будуть визначатись у тісній прив'язці до її рівня;

- посилення підзвітності та зв'язків НБУ з ринком та громадськістю з метою їх орієнтування щодо інфляційних очікувань та прийняття рішень;

- у міру стабілізації ситуації на грошово-кредитному ринку поступове скасування адміністративних заходів, запроваджених у терміновому порядку для стримування тиску на платіжний баланс. Втім, на певний час, до стабілізації фінансових умов, контроль за капіталом залишатиметься в силі. Якщо ризик зменшення капіталу матеріалізується, а фінансова стабільність і умови валютного ринку погіршаться, можливе тимчасове посилення адміністративних заходів;

2) у сфері банківського нагляду:

- підвищення рівня капіталізації банків;

- удосконалення підходів до регулювання операцій банків з пов'язаними особами;

- виявлення реальних обсягів операцій з пов'язаними особами та вжиття заходів, спрямованих на їх зменшення;

- посилення відповідальності, в тому числі шляхом встановлення кримінальної відповідальності, керівників банків, власників істотної участі та інших пов'язаних осіб за діяльність, що призводить до неплатоспроможності банків;

- проведення оцінки якості активів банків з метою визначення потреби в додатковій капіталізації банківських установ;

- подальше очищення банківської системи від фінансових установ, які є неплатоспроможними, здійснюють відмивання грошей та недотримуються вимог законодавства;

- створення скоординованої системи позасудової реструктуризації кредитів та сприяння добровільній реструктуризації валютних іпотечних кредитів [4].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що стабільність банківської системи є чинником забезпечення сталості фінансової та економічної систем і економічної безпеки держави. На сьогоднішній день сприяння або забезпечення стабільності банківської системи є однією із основних функцій НБУ та можливе за умови проведення останнім ефективних заходів щодо реформування грошово-кредитної політики та впровадження структурних реформ.

Література

1. Плотнікова М. В. Банківська система України: правові засади забезпечення стабільності / Плотнікова М. В. // Науковий вісник Херсонського державного університету, випуск 2, том 2, 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo02/part_2/35.pdf

2. Коваленко В.В. Трансформаційні напрями розвитку банківської системи України / Коваленко В.В // Економічний форум 2/2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspsui/bitstream/123456789/3322/1/Трансформаційні%20напрями%20розвитку%20банківської%20системи%20України.pdf>

3. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України, глосарій банківської термінології [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123667

4. Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://urik.com.ua/documents/research/bank_system_2_kv_2015.pdf

5. Банківська система 2015 року: виклики та перспективи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>

УДК 366.54

Василь ПРИЙМАК*

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ І МОДЕЛІ ДІАГНОСТИКИ КРИЗ

ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ И МОДЕЛИ ДИАГНОСТИКИ КРИЗИСОВ

ECONOMIC AND MATHEMATICAL METHODS AND MODELS OF CRISIS DIAGNOSIS

***Анотація.** Обґрунтовано доцільність використання економіко-математичних методів та моделей для діагностики кризи економічних об'єктів. Розглянуто два підходи до побудови таких моделей. Перший з них ґрунтується на використанні класичних економіко-математичних моделей, а другий – на теорії нечітких множин.*

***Аннотация.** Обосновано целесообразность использования экономико-математических методов и моделей для диагностики кризиса экономических объектов. Рассмотрено два подхода к построению таких моделей. Первый из них основывается на использовании классических экономико-математических моделей, а другой – на теории нечетких множеств.*

***Abstract.** The expediency of use of economic and mathematical methods and models for crisis diagnostics of economic objects is proved. Two approaches to creation of such models are considered. The first of them is based on use of classical economic and mathematical models, and the second - on the theory of indistinct sets.*

Світова фінансово-економічна криза 2008 року вказала на потребу постійного моніторингу ситуації в економіці як окремих країн, так і світу, необхідність проведення періодичної діагностики стану цих та інших економічних систем. Метою цих дій є виявлення проблем у розвитку кожної з цих систем, визначення ймовірності настання кризи та можливості її попередження. Залежно від результатів цієї діагностики можна буде шукати такі управлінські рішення, впровадження яких дасть можливість відвернути кризу. Тому актуальними є наукові дослідження, які стосуються проблеми здійснення діагностики, зокрема методів її проведення.

Як відомо, криза характеризується зменшенням обсягів виробництва та зростанням рівня інфляції, вивільненням працівників, збільшенням кількості безробітних і скороченням зайнятих, погіршенням добробуту населення та зміною величин деяких інших показників. Велика кількість показників, які потрібно одночасно аналізувати, утруднює діагностику кризи. Перелік показників, які підлягають діагностуванню залежить від об'єкта дослідження.

Об'єктом діагностики в даному випадку є складна, високоорганізована динамічна система (вся економіка країни, окрема галузь, конкретна фірма чи організація будь-якої форми власності), або будь-який елемент цієї системи (внутрішнє середовище організації, конкретні види ресурсів, виробничі функції, організаційна структура, собівартість і т. ін.)

* ПРИЙМАК Василь Іванович / Василий ПРЬИМАК / Vasyl PRYIMAK – д.е.н., професор, завідувач кафедри інформаційних систем у менеджменті Львівського Національного Університету імені Івана Франка, pryimak_vasyl@ukr.net

[1, с. 59]. Якщо об'єктом діагностики є економіка якоїсь держави, критеріями діагнозу є макроекономічні показники, якщо галузь, то основні її техніко-економічні показники, і якщо організація, то її мікроекономічні показники, що застосовуються у бухгалтерському обліку.

Природа об'єкта дослідження також визначає методи, форми і засоби постановки діагнозу, які можуть суттєво відрізнятися одні від одних. Оскільки суттєвою особливістю економічної діагностики є її спрямованість на оцінювання стану економічних об'єктів в умовах неповної інформації, то одним з найпоширеніших підходів до її реалізації є експертні методи, які ґрунтуються на узагальненні інформації, наданої експертами. На сьогодні розроблено достатньо значна кількість методів діагностики, які для визначення стану певної економічної системи використовують результати її експертного оцінювання.

Крім експертних методів, для діагностики криз економісти дуже часто застосовують аналітичні методи. Аналітична діагностика для оцінювання стану економічної системи чи процесу її розвитку використовує статистичну інформацію. До цієї групи методів діагностики кризи можна віднести методи комплексного оцінювання економічних явищ і процесів, рейтингового оцінювання, кластерного аналізу, таксонометричні методи та ін. Окрему групу серед них, яку можна виділити при такій класифікації, утворюють економіко-математичні методи і моделі.

Використання аналітичних методів для оцінювання стану чи процесу розвитку економічної системи залежить від об'єкта діагностики. Зокрема, якщо виникла необхідність у діагностиці кризового стану чи загрози банкрутства підприємства, то можна скористатись моделлю Альтмана, моделлю Тафлера та ін. Можна використати комбіновані експертно-аналітичні методи побудови певних комплексних показників з залученням експертів для оцінювання ваг складових цих показників.

Для діагностики кризи окремої галузі чи всієї країни можна скористатись деякими з вказаних класичних методів чи специфічними методами, які розроблені науковцями останнім часом. Зокрема, для цієї мети доцільно використати запропоновану нами в роботі [2] економіко-математичну модель побудови комплексного показника рівня розвитку досліджуваної економічної системи, котрий може служити індикатором попередження її кризового стану. Алгоритм розрахунку цього показника відображають формули (1)-(3)

$$y_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{j \min}}{x_{j \max} - x_{j \min}}, \quad (1)$$

$$F_{ik} = \sum_{j=1}^m y_{ij} \cdot b_{jk}, \quad (2)$$

$$Y_i = \sum_{k=1}^l F_{ik} \cdot a_k, \quad (3)$$

де n - кількість періодів часу, за які виконується діагностика; i - індекс періоду часу, $i = (\overline{1, n})$; m - кількість первинних показників, які характеризують стан і динаміку економічної системи; j - номер показника, $j = (\overline{1, m})$; l - кількість головних компонент; k - номер головної компоненти, $k = (\overline{1, l})$; x_{ij} - значення j -го показника за i -й проміжок часу; $x_{j \min}$, $x_{j \max}$ - найменше та найбільше значення j -го показника за всією сукупністю; b_{jk} - значення факторного навантаження j -го показника для k -ї головної компоненти; a_k - внесок k -ї головної компоненти в сумарну дисперсію; y_{ij} - безрозмірне значення j -го показника за i -й проміжок часу; F_{ik} - значення k -ї головної компоненти за i -й проміжок часу; Y_i - значення інтегрального індексу за i -й проміжок часу.

Процес виконання діагностики за поданою моделлю полягає у наступному. Після усунення мультиколінеарності вибраних для аналізу первинних показників і зведення їх до безрозмірного виду за формулою (1), виконують їх компонентний аналіз. На основі результатів цього аналізу визначають головні компоненти для відповідного проміжку часу за формулою (2), в якій враховують тільки ті елементи матриці факторних навантажень, значення яких більші 0,7 за модулем, інші не приймаються до уваги. Значення інтегрального показника отримують із формули (3).

Як показала практична реалізація цього алгоритму, напередодні кризи 2008 р. значення інтегрального показника, розрахованого для банківської системи України, різко змінилося [2]. Це вказує на ефективність його застосування для попередження криз.

Наведений алгоритм підтверджує можливість використання класичних економіко-математичних методів і моделей для діагностики кризи певної економічної системи. Однак, ця діагностика завжди проводиться в умовах неповної інформації. Тому, в процесі її виконання класичні методи не завжди можуть дати результат, який би з високим ступенем достовірності відповідав стану економічного об'єкта чи процесу його розвитку, на які спрямована виконувана діагностика. Виходячи з сказаного, паралельно з розглянутими підходами ми рекомендуємо виконувати цю діагностику методами аналізу даних з використанням сучасних інформаційних технологій [3] чи теорії нечіткої логіки і нечітких множин [4].

Для прикладу розглянемо процедуру виконання діагностики кризи економічного об'єкта, яка використовує теорію нечітких множин. Тут можливі два підходи. Оцінити стан економічного об'єкта чи процесу його розвитку з застосуванням нечіткої логіки можна стандартним способом. Тобто, спочатку, за необхідності, виконати етап фазифікації первинних змінних (перевести їх у нечіткий формат, тобто визначити для кожного з них його функцію належності), побудувати нечітку базу знань та відповідну систему нечітких логічних рівнянь, на підставі яких за відомим алгоритмом визначити шуканий результат. Однак, для побудови такого узагальнюючого показника є більш простий алгоритм розрахунків, який можна використати в даному випадку. Зупинимось більш детально на одному з варіантів цього алгоритму.

Якщо припустити, що для оцінювання стану економічного об'єкта чи процесу його розвитку використано n первинних показників $x_1, x_2, \dots, x_n$, то описати формальну постановку цього завдання можна так. Замість бази знань для кожного з цих первинних показників на підставі експертних оцінок будується п'ять нечітких множин, функції належності яких є трапецієподібні нечіткі числа. Тобто, для кожного нечіткого показника x_k ($k = \overline{1, n}$) визначається лінгвістична змінна «Рівень показника x_k » із введенням п'яти нечітких підмножин B_i ($i = \overline{1, 5}$) множини $D(x_k)$, яка є областю визначення цього показника. Тут $D(x_k)$ – незліченна множина точок осі дійсних чисел, а B_1, B_2, B_3, B_4, B_5 – нечіткі множини, які в загальному перетинаються і характеризують, відповідно, «дуже низький», «низький», «середній», «високий» і «дуже високий» рівень показника x_k .

Повна множина можливих станів A економічного об'єкта чи процесу його розвитку розділена також на п'ять нечітких підмножин A_i ($i = \overline{1, 5}$), які в загальному випадку перетинаються. Тобто, терм-множина лінгвістичної функції «Стан економічного об'єкта чи процесу його розвитку» складається з п'яти компонентів (поганий, задовільний, нормальний, добрий і дуже добрий). Кожній з множин A_i ($i = \overline{1, 5}$) відповідає своя функція належності $\mu_i(V) = \beta_i(a_{1i}, a_{2i}, a_{3i}, a_{4i}, a_{5i})$, де V нечіткий комплексний показник стану економічного об'єкта чи процесу.

Спочатку, на основі первинних показників x_k ($k = \overline{1, n}$) треба знайти нечітке число V , а потім відповідне йому чітке число Y . Причому чим більше Y , тим кращий стан економічного об'єкта. Величина V розраховується на основі первинних показників за допомогою формули

$$V = \sum_{i=1}^5 Y_i \otimes \beta_i, \quad (4)$$

де знак « $\otimes$ » виражає операцію множення дійсного числа на нечітке число. Тут слід зауважити, що записана лінійна комбінація трапецієподібних нечітких чисел також є трапецієподібним числом. Тому операцію додавання таких чисел можна подати сукупністю операцій стандартного покомпонентного додавання дійсних чисел.

Величини Y_i в останній формулі є дійсними числами, які попередньо розраховуються за відомим алгоритмом з урахуванням коефіцієнтів пріоритетності первинних показників, а також інформації про те, які з цих часткових показників є стимуляторами, тобто збільшення величини яких веде до зростання Y , а які дестимуляторами, тобто збільшення яких веде до зменшення Y .

Перехід від нечіткого числа V до дійсного виду Y , тобто виконання операції дефазифікації цього нечіткого числа можна робити з використанням площ перерізу і об'єднання нечітких множин V і A_i ($i = \overline{1, 5}$). Однак, тут можна спростити виконувану роботу і скористатись наближеним методом, згідно якого узагальнений показник Y визначається за заданими коефіцієнтами згідно формули:

$$Y = \sum_{i=1}^5 a_i \cdot Y_i, \quad (5)$$

Використати розглянутий підхід до оцінювання стану економічного об'єкта чи процесу його розвитку можна і в іншій модифікації. Мається на увазі те, що множину станів цього економічного об'єкта можна розділити не на п'ять, а на іншу кількість підмножин, зокрема, на три чи сім нечітких підмножин A_i . Більш детально суть цього алгоритму показана в роботі [5].

Таким чином, світова фінансово-економічна криза 2008 р. вказала на необхідність розроблення таких методів діагностики криз економічних об'єктів, за допомогою яких можна було їх передбачити і виробити необхідні заходи удосконалення управління цими об'єктами, щоб запобігти настанню кризи. Для діагностики криз можна використовувати як класичні економіко-математичні методи і моделі, так і моделі, що ґрунтуються на найновіших математичних теоріях, зокрема теорії нечіткої логіки і нечітких множин. Використання на практиці керівними органами певних економічних об'єктів розглянутих в роботі економіко-математичних моделей діагностики криз дасть змогу поліпшити антикризове управління цими об'єктами.

Література

1. Карпенко О. А. Основи антикризового управління : Навч. посібн. / О. А. Карпанко. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 208 с.
2. Приймак В.І. Індикатор попередження кризового стану банківської системи України / В.І. Приймак, П.В. Приймак // Формування ринкової економіки в Україні. – 2014. – Вип. 31. – Ч. 2. – С. 173-179.
3. Skorupka D., Neutral Networks in Risk Management of a Project, 2004 AACE International Transaction, (CSC.1.51– CSC.1.57), The Association for the Advancement of Cost Engineering, USA, Washington 2004.
4. Сявавко М. Математичне моделювання за умов невизначеності / Сявавко М., Рибицька О. – Львів: НВФ Українські технології, 2000. – 320 с.
5. Приймак В.І. Нечітке оцінювання рівня економічного добробуту домогосподарств / Приймак В.І. // Економіка: реалії часу. – №1(1). – 2011. – С. 149-158.

СТРУКТУРУВАННЯ ПРОБЛЕМ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ОСНОВА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

СТРУКТУРИРОВАНИЕ ПРОБЛЕМ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ КАК ОСНОВА АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

MACROECONOMIC POLICY PROBLEMS STRUCTURING AS A FOUNDATION OF CRISIS MANAGEMENT

Анотація. Розглянуто загальний алгоритм структурування проблем макроекономічної політики в системі аналітичних процедур та застосовано цей алгоритм до аналізу податкової політики в українській економіці.

Аннотация. Рассмотрен общий алгоритм структурирования проблем макроэкономической политики в системе аналитических процедур и этот алгоритм использован в анализе налоговой политики в украинской экономике

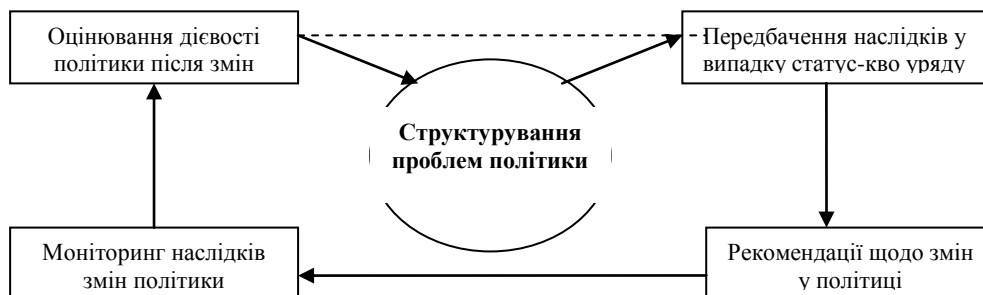
Abstracts. The general algorithm of macroeconomic policy structuring was issued in the system of analytical procedures and applied this algorithm to analyze tax policy in the Ukrainian economy.

Антикризове управління національною економікою стає обґрунтованою системою заходів уряду тоді, коли спирається на аналіз макроекономічної політики. Аналіз політики розглядається сучасною наукою про державне управління передусім у двох сенсах [1,2,3] :

- як діяльність зі створення знань про причини, наслідки, дієвість політики та її альтернативи,
- як особлива методологія розв'язання проблем політики.

І перший, і другий сенс передбачає здійснення такої особливої аналітичної процедури, як структурування проблем політики. Причому, структуруванню проблем відводиться центральна роль у системі аналітичних процедур.

Місце структурування проблем політики в системі аналітичних процедур, що формують зміст аналізу політики і одночасно створюють теоретичне й прикладне підґрунтя для антикризового управління національною економікою, ілюстроване схемою (рис. 1).

Рис. 1. Структурування проблем макроекономічної політики у системі аналітичних процедур

Джерело: розробка автора

Як центральна процедура аналізу політики структурування проблем пов'язане з іншими чотирма процедурами, а саме з:

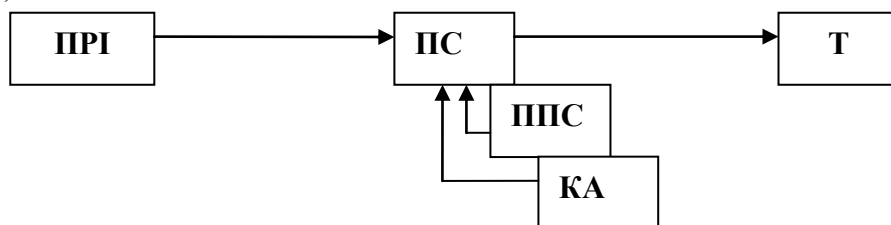
* РАДІОНОВА Ірина Федорівна / Ирина РАДИОНОВА / Iryna RADIONOVA – д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», irina.radionova@gmail.com

- передбаченням наслідків розвитку подій у випадку статус-кво (бездіяльності уряду), відповідно, консервування (збереження) тих тенденцій (включно з кризовими, або тими, що спричиняють кризу національної економіки),
- формулюванням рекомендацій щодо змін політики, які обґрунтовані, виходячи з вже досліджених тенденцій,
- моніторингом наслідків здійснених (або нездійснених) змін політики за визначеними показниками та індикаторами,
- оцінюванням дієвості (результативності) політики з огляду на визначені цінності (цілі) та окреслені конкретні завдання.

Власне структурування проблем політики означає виведення певних тверджень (Т) рекомендаційного характеру з політично-релевантної інформації (ПРІ) з використанням певних підстав (ПС), додаткових аргументів на підтвердження підстав (ППС) та контраргументів (КА).

Політично-релевантною інформацією (ПРІ) вважається та, що дійсно стосується певної сфери, у якій виявлено проблему політики. Зазвичай вона (інформація) виявляє незадовільні (такі, що не відповідають сформульованим цінностям та завданням політики) стани, або параметри національної економіки.

Спрощену схему структурування проблем політики можна подати у такий спосіб (рис. 2):

Рис. 2. Схема структурування проблем політики

Джерело: розробка автора

Фактично, структурування проблем політики є логічним переходом від політично-релевантної інформації (ПРІ), що віддзеркалює проблеми політики, до тверджень, які містять рекомендації про зміни політики (Т). Перехід відбувається через певні аргументи, визначені як підстави (ПС). При цьому для більшої обґрунтованості підстав (ПС) використовуються додаткові міркування або факти – підтвердження підстав (ППС) та беруться до уваги контраргументи (КА).

Застосування навіть спрощеної схеми структурування проблем до української політики може мати значний аналітичний результат, пов'язаний з упорядкуванням інформації та аргументації виробників політики.

Наприкінці 2015 р. за відсутності проекту бюджету на 2016 р. та конкуренції двох бачень (проектів) податкової реформи (проекту Міністерства фінансів і комітету Верховної Ради України) одним з найбільш актуальних стає структурування проблем податкової політики. Остання є складником макроекономічної політики як така, що віддзеркалює макроекономічні причини та спричиняє макроекономічні наслідки.

Структурувати проблеми податкової політики за наведеною раніше схемою з огляду на зміст політично - релевантної інформації, ймовірних підстав та тверджень, передбачених двома підходами до реформування податкової системи в Україні, подано далі (табл. 1).

Попередньо ідентифікуємо інформацію, яка є необхідною для проходження окремих етапів структурування проблем податкової політики. До такої інформації, на наш погляд, належить [4,5,6,7] :

- визнання факту існування альтернативних цінностей і цілей реформування податкової системи, відповідно, акцентування уваги на різних проблемах податкової

сфери: на дефіциті державного бюджету й виконанні зобов'язань перед міжнародними донорами, при одному підході, та на подоланні податкового розриву між можливими та фактичними податковими надходженнями до бюджету - за іншого підходу;

- врахування стану інституційного середовища, а саме: масштабної корупції, низької якості державних послуг, непривабливості інвестиційного клімату тощо при аргументуванні змін податкової системи,

- відмінне бачення інструментів податкової реформування, а саме: ідея використання однакової податкової ставки у 20% за чотирма видами основних податків (ПДВ, ПДФО, ППП, ЄСВ), за одним підходом, та різних і більш ліберальних ставок (ПДФО – 10% за умови скасування податкової соціальної пільги, ППП – 15%, ЄСВ – 20%), - за іншим підходом;

- врахування факту існування відносно вищого й такого, що не відповідає практиці країн нижчого рівня економічного розвитку, податкового навантаження (23,5% ВВП у 2014 р. в Україні проти 20,5 % в середньому у 11 постсоціалістичних країнах ЄС),

- використання у якості контраргументу щодо лібералізації податкової системи перспективної оцінки можливих податкових втрат 2016 р. у обсязі 200 млрд. грн.,

- визнання існування компенсаторів ймовірної втрати податкових надходжень від лібералізації у вигляді перерозподілу податкового навантаження від одних податків (на доходи) на інші податки (на споживання), ймовірного збільшення обсягів номінального ВВП, протидії виведенню доходів в офшори та трансфертному ціноутворенню тощо.

Таблиця 1

Структурування проблем податкової політики

Елементи структурування проблем податкової політики	Проект Мінфіну	Проект комітету Верховної Ради
ПРІ ↓	Дефіцит державного бюджету руйнує нестійку фінансову рівновагу національної економіки, яка досягнута з використанням кредитів міжнародних донорів (МВФ), позиція яких щодо неможливості зростання дефіциту бюджету є вирішальною	Дефіцит державного бюджету є у значній мірі наслідком деформованих стосунків між платниками податків та урядом, які спричиняють втрату мотивації до сплати податків, до інвестиційної діяльності й неефективність податкової системи
ПС ↓	Оскільки дефіцит бюджету пов'язаний з українською корупцією та тіньовою економікою, а також з податковою непривабливістю економіки для іноземних інвесторів...	Оскільки мотивація для вітчизняних платників податків та привабливість економіки для іноземних інвесторів пов'язані передусім з ставками податків (податковим навантаженням)...
ППС ↓	Тому що корупція і складне адміністрування податків спричиняє втечу бізнесу в тіньову сферу й уникнення податкових зобов'язань, а також більші ризики для іноземних інвесторів у порівнянні з іншими країнами	Тому що в українській економіці існує відносно вище загальне податкове навантаження та відносно більший перерозподіл доходів через державний бюджет за гіршої якості державних послуг, ніж в інших постсоціалістичних країнах
КА ↓	А, натомість, лібералізація податкової системи, за альтернативним проектом, здатна спричинити суттєве зменшення податкових надходжень	А, натомість, навіть при зменшенні податкового навантаження й ймовірному скороченні податкових надходжень можуть бути використані тимчасові компенсатори втрат
Σ Т	Отже, доцільним є реформування податкової системи в напрямку уніфікації податкових ставок для різних податків та уникнення податкових пільг, спеціальних режимів, винятків в оподаткуванні для	Отже, доцільним є реформування податкової системи в напрямку лібералізації податків – зменшення податкових ставок до більш привабливого, порівняно з іншими країнами, рівня та забезпечення якісніших державних послуг

зменшення корупції й збільшення інвестиційної економіки	збільшення привабливості	на тлі скорочення державних видатків
---	--------------------------	--------------------------------------

Джерело: розробка автора

Запропоноване вербальне структурування проблем податкової політики може використовуватись з прагматичною метою систематизації аргументів на користь певних змін у політиці, узгодження альтернативних підходів та їх ймовірного синтезу. Подібне структурування, на наш погляд, є доцільним і в інших проблемних сферах української макроекономічної політики – у курсоутворенні, реформуванні банківського сектору, організації соціального захисту населення у зв'язку з підвищенням комунальних тарифів, реформуванні системи місцевих фінансів.

Література

1. Fisher F. Refraining public policy: discursive politics and deliberative practices. Oxford University Press, 2003 – 280 p.
2. Thissen W., Walker W. Public policy analysis: new developments. NY Springer, 2013 – 670 p.
3. Fisher F., Miller S., Sidney Handbook of public policy analysis. Theory, politics and methods. CPS Press, 2007 – 669 p.
4. Проект закону України Про внесення змін до Податкового Кодексу України щодо податкової лібералізації № 3357 від 26.10.15 Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56874
5. Податкова реформа. Міністерство фінансів України. Вересень 2015. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/uploads/0/839->
6. Шевалюк Л. Вузькі місця податкових змін // Український тиждень № 46 (418), с. 16-18
7. Соколовська А.М. Ліберальна податкова реформа – необхідна чи неможлива ? // Дзеркало тижня №44-45, 20 листопада 2015

УДК 331.5

Альона РУСНАК*

РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

РЕФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИКИ ЗАНЯТОСТИ В УСЛОВИЯХ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

EMPLOYMENT POLICY REFORMING UNDER THE MACROECONOMIC INSTABILITY CONDITIONS

Анотація. Визначено злободенні проблеми функціонування ринку праці України, ознаки його розбалансування в контексті перешкоди для ефективної реструктуризації національної економіки та обґрунтовано напрями реформування політики зайнятості в умовах макроекономічної нестабільності.

Аннотация. Определены злободневные проблемы функционирования рынка труда Украины, признаки его разбалансированности в контексте препятствия для эффективной реструктуризации национальной экономики и обоснованы направления реформирования политики занятости в условиях макроэкономической нестабильности.

Abstract. Defined topical problems of Ukraine's labor market, signs of imbalance in the context of the obstacles to effective restructuring of the national economy and reasonable directions of reforming employment policy in terms of macroeconomic instability.

Важлива роль у повноцінному економічному розвитку країни належить ринку праці. Сучасний ринок праці України є незрілим, розбалансованим і малоефективним.

* РУСНАК Альона Василівна / Алёна РУСНАК / Alena RUSNAK - аспірантка кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», alena.rusnak@list.ru

Злободенними слід визнати наступні проблеми функціонування національного ринку праці: структурна нерівновага; професійно-кваліфікаційні диспропорції попиту та пропозиції робочої сили; занижені стандарти оплати праці; слабкість державного регулювання; неефективні інститути трудового права та ін. Проблеми, породжені неструктурованим ринком праці, поглиблюють кризові явища в економіці, стримують структурні перетворення, перешкоджають створенню передумов для довгострокової макроекономічної стабілізації.

Упродовж усього періоду після початку економічних реформ держава не змогла сформувати цілісну концепцію політики забезпечення ефективної зайнятості. Деінституціалізований ринок праці супроводжується значними соціальними втратами, у першу чергу, у вигляді високих міграційних інтенцій, знецінення та декваліфікації робочої сили тощо. За умов макроекономічної нестабільності без впровадження державою належних стимулів до збалансування ринку праці може відбутися поглиблення кризових явищ. Поширення процесів глобалізації світової економіки та стратегічні пріоритети розбудови інноваційної моделі національної економіки об'єктивно зумовлюють необхідність перегляду базових орієнтирів розвитку ринку праці та обґрунтування напрямів реформування державної політики в сфері зайнятості.

Сформована модель українського ринку праці фактично перетворилася на перешкоду для ефективної реструктуризації національної економіки. Неврівноважена кон'юнктура українського ринку поєднує суперечливі тенденції: дефіциту праці та надлишку праці. В умовах України це проявляється в існуванні, з одного боку, вимушеної неповної зайнятості, а з іншого – утриманні надлишкової зайнятості. У такому випадку витрати не концентруються на вузькій групі безробітних, а розподіляються на значне коло осіб, чий потенціал використовується лише частково. Це дозволяє забезпечити соціально-політичну стабільність, проте призводить до погіршення людського капіталу та консервації неефективних робочих місць, сповільнюючи модернізацію економіки на стадії виходу з кризи [3, с. 6-7]. За оцінками Всесвітнього банку, Україна має найбільший неформальний сектор, який сягає майже 50 % ВВП [1], що ускладнює «діагностування» економічного розвитку. За розрахунками західних фахівців, критичним для країни є 15–35 % ВВП у тіньовому секторі. Експертами встановлено: якщо обіг тіньового бізнесу перевищує 30 % ВВП, а кількість працюючих на нього – 40 % зайнятих, економіка втрачає керуваність.

За оцінками Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, у 2008 році рівень тіньової економіки склав 31,1 %, тобто вийшов за межі порогового значення (30 % ВВП). На початку 2015 року в умовах поширення цінових та девальваційних шоків, ескалації військового конфлікту спостерігалось подальше суттєве зростання тіньової економіки. За розрахунками Мінекономрозвитку за I квартал 2015 року рівень тіньової економіки порівняно з відповідним періодом 2014 року збільшився на 5 в.п. та досяг значення – 47% від обсягу офіційного ВВП [4, с. 3]. Сучасні інноваційні типи нестандартної зайнятості (дистанційна, аутсорсинг, лізинг персоналу тощо) переважно проникають на ринок праці через неформальний сектор. Тому поведінкові реакції основних учасників ринку праці призводять до результатів, які важко передбачити та скерувати [3, с. 8].

Українському ринку праці властиві значні структурні диспропорції. Він складається з ізольованих сегментів, які слабо пов'язані між собою. При цьому на кожному з них створюються суттєві невідповідності у попиту та пропозиції на робочу силу, що неможливо своєчасно врегулювати. Відсутність планування розвитку ринку праці та несформована ефективна сфера професійної освіти призводять до розбалансованості продуктивного відтворення трудових ресурсів та робочих місць. Відсутність державних індикаторів пріоритетів розвитку сфери освіти, зниження якості підготовки фахівців, слабка прив'язка програм підготовки до потреб виробництва, зниження престижу

професій науково-технічного спрямування, занадто поширена платна освіта в умовах кризи вітчизняного виробництва спричиняють проблеми структурної невідповідності майбутніх попиту та пропозиції робочої сили у професійно-кваліфікаційному розрізі та збільшують кількість неконкурентоспроможних робочих місць. Відбувається збільшення критичної величини розриву між технологічною складністю робіт і фактичним рівнем професіоналізму.

Важливим механізмом адаптації ринку праці є політика в галузі оплати праці. Проте рівень оплати праці в Україні є низьким не лише порівняно із загальним рівнем у країнах з розвинутою ринковою економікою, а й з урахуванням співставлення із фактичною продуктивністю праці. Незважаючи на офіційну статистичну констатацію зростання середньої номінальної заробітної плати та реальної заробітної плати, суттєве відставання України від більшості європейських країн за цими показниками зберігається впродовж тривалого періоду часу.

Держава, відповідно до законів, що регулюють трудові відносини, намагається якнайповніше захистити права суб'єктів на ринку праці, надає відповідні гарантії та пільги з метою захисту прав працівників в нестабільних умовах розвитку ринкової економіки. Однак, з точки зору правового регулювання ринок праці України є зарегульованим. З одного боку, в рамках трудового законодавства існують численні правові й адміністративні обмеження. З іншого боку – правові й дисциплінуючі механізми, що контролюють виконання нормативів, дуже слабкі. Надмірна зарегульованість трудових відносин обмежує гнучкість інститутів ринку праці та високі витрати, пов'язані з наймом і звільненням.

Сучасне трудове законодавство України є сумішшю правових норм, прийнятих у різні періоди і в різних історичних та економічних умовах. Певна його частина відповідає потребам часу, проте інша – застаріла і є результатом пристосування соціалістичного законодавства до реалій ринкової економіки та не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини [3, с. 36]

Таким чином, сучасний український ринок праці потребує впровадження певних макроекономічних стимулів у кожній окремо взятій сфері його функціонування. На нашу думку, можна визначити наступні напрями реформування політики в сфері регулювання зайнятості та забезпечення ефективного функціонування ринку праці.

1. Підвищення продуктивності праці як стратегічна передумова ефективного функціонування ринку праці та визначальне стратегічне завдання соціально-економічного розвитку України. Це значною мірою пов'язано зі збільшенням капіталоозброєності праці, що потребує інтенсивних інвестиційних вкладень, насамперед, у реальний сектор виробництва.

2. Створення нових робочих місць в інноваційних і високотехнологічних секторах економіки. Наразі потреба створення нових робочих місць набуває актуальності внаслідок необхідності збереження трудового потенціалу та відповіді на виклики економічної кризи. Приріст зайнятості відображається на рівні сукупних доходів населення. Завдання створення робочих місць не слід розуміти як самоціль, а лише як засіб реалізації масштабної національної стратегії, що має бути чітко сформульована.

3. Реформування професійної підготовки та освіти. Усунення структурних проблем національної економіки та збалансованого функціонування ринку праці пов'язано із питанням ефективності взаємодії і результативного взаємозв'язку сфер зайнятості та професійної освіти.

4. Реформування інституту оплати праці. Реалізувати доцільно за рахунок: підвищення частки заробітної плати у собівартості продукції; зниження ставок оподаткування фонду оплати праці; обмеження обсягу та вартості ресурсів, необхідних для виробництва; удосконалення державного та договірної регулювання оплати праці; утворення єдиного підходу до формування мінімальної заробітної праці.

5. Удосконалення державного регулювання зайнятості. Важливо здійснити за рахунок перегляду нормативно-правового забезпечення системи державного управління у сфері зайнятості (професійні стандарти; мінімальний та максимальний розміри допомоги з безробіття; перелік професій, за якими здійснюються професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації відповідно до вимог органів державної служби зайнятості; перелік пріоритетних категорій безробітних громадян, які мають труднощі під час працевлаштування та щодо яких органами державної служби зайнятості реалізуються спеціальні програми; квоти на залучення та використання іноземної робочої сили; перелік пріоритетних професій, за якими доцільно залучати й використовувати іноземну робочу силу без установа квот). Органам місцевої влади та місцевого самоврядування потрібно забезпечувати моніторинг ситуації на ринку праці, розробку прогнозу попиту та пропозиції на ринку праці в розрізі професійно-кваліфікаційних груп. Спираючись на результати моніторингу та прогнозно-аналітичної оцінки, обґрунтовувати цільові програми розвитку ринку праці на державному та регіональному рівнях. Удосконалити діяльність служби зайнятості та збільшити її регулюючий вплив на функціонування ринку праці, підвищити територіальну мобільність робочої сили, здійснити децентралізацію політики зайнятості.

6. Здійснити реформування стратегічного планування, прогнозування та моніторингу ринку праці. Прогнози розвитку ринку праці мають стати невід'ємною складовою стратегічних розробок з питань розвитку економіки та країни в цілому. Вони мають розроблятися у співпраці й діалозі учасників соціально-трудових відносин. На етапі розробки таких прогнозів, а тим більше на шляху до їх реалізації, принципово важливо, щоб пропозиції щодо професійної орієнтації і навчання кадрів координувалися з політикою та основними програмами економічного і соціального розвитку країни; враховували специфіку регіональних (локальних) ринків праці, яка є відображенням структури господарського комплексу певної території та його місця в економічному просторі країни і світу; виходили з необхідності певного випередження змісту навчання стосовно техніко-технологічного рівня виробництва, оскільки він має тенденцію до постійного підвищення; спиралися на адаптовані до вітчизняних особливостей загальносвітові тенденції формування ринкової кон'юнктури на кваліфіковані кадри. Отже, проаналізувавши ситуацію, що склалася на українському ринку праці можна констатувати, що він залишається розбалансованим і малоефективним, а його структура визначається неузгодженістю, пов'язаною зокрема із суперечністю між відкритим, гнучким, ліберальним характером ринку трудових ресурсів як такого та жорсткими, застиглими державними нормами його регулювання. Як наслідок, сформувалися викривлені способи пристосування ринку праці до наявних суперечливих умов, унаслідок яких значну перевагу отримали неформальні форми зайнятості, виник значний дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів, унеможливився діалог між роботодавцем та працівником тощо. Всі вищезазначені проблеми потребують вирішення на рівні перегляду та реформування державної політики у сфері зайнятості.

Література

1. Офіційний сайт Світового банку. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
2. Слава С.С. Динаміка показників ефективності регулювання оплати праці в Україні / С.С. Слава, О.В. Висіч, В.І. Павлович // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – №3. – С. 20–24.
3. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування: аналіт. доп. / О.М. Пищуліна, О.П. Коваль, О.О. Кочемировська; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 72 с.
4. Тенденції тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=da243606-8d4b-49f5-9fa4-4994d5db4d2>.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ ТА
ЗАГАЛЬНА СТАБІЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИСРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВ
И ОБЩАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫCOMPARATIVE ANALYSIS OF BANKS' FINANCIAL STABILITY AND THE
OVERALL FINANCIAL SYSTEM STABILITY

Аннотація. Целью исследования является оценка показателей уровня финансовой устойчивости в 2011-2015 гг. для банков ПАО КБ «Приватбанк» и АО «Райффайзен Банк Аваль» с применением аппарата нечеткой математики.

Анотація. Метою дослідження є оцінка показників рівня фінансової стійкості в 2011-2015 рр. для банків ПАТ КБ «Приватбанк» і АТ «Райффайзен Банк Аваль» із застосуванням апарату нечіткої математики.

Abstract. The purpose of article is the estimation of indicators of financial stability in 2011-2015 for PJSC CB "Privatbank" and JSC "Raiffeisen Bank Aval" with the use of fuzzy mathematics.

Процессы, происходящие в банковской сфере, обуславливают необходимость совершенствования системы оценки финансовой устойчивости банков. Рейтинги банков зачастую противоречивы, а в условиях высокой степени изменчивости социально-экономической и политической сфер деятельности сомнения относительно финансовой устойчивости возникают в отношении к любому украинскому банку.

В настоящее время современный и интуитивно понятный инструмент для оценки финансовой устойчивости предлагает аппарат нечеткой математики: метод оценки риска банкротства Недосекина [2], метод Мамдани [3], Сугэно [3] и др. В настоящей работе представлена реализация метода оценки финансовой устойчивости Недосекина, в качестве объектов оценки выступили коммерческие банки ПАО КБ «ПриватБанк» и Райффайзен банк Аваль.

Понятие «финансовая устойчивость» имеет множество определений, наиболее точное, на наш взгляд, это «способность противостоять деструктивным колебаниям, выполняя при этом операции по привлечению во вклады денежных средств физических и юридических лиц, открытию и ведению банковских счетов, а также размещению привлеченных средств от своего имени и за свой счет на условиях платности, срочности и возвратности». [1]

Для процедуры оценки финансовой устойчивости банка были выбраны семь коэффициентов:

1) Коэффициент рентабельности активов (ROA):

$$ROE = \frac{NI}{A_{net}} \times \frac{360}{t} \times 100, \quad (1)$$

где: NI — балансовая прибыль, нарастающим итогом; t — период наблюдения (дней) с начала года; A_{net} - чистые активы банка.

2) Коэффициент работоспособности активов (EA):

* САВЧЕНКО Михаил Михайлович / Михайло Савченко / Mykhaylo SAVCHENKO – магистрант, Харьковский национальный университет им.В.Н. Каразина, e-mail: smm.ant@rambler.ru
КОВПАК Эльвира Александровна / Эльвіра Ковпак / Elvira KOVPAK – к.э.н, доцент, Харьковский национальный университет им.В.Н. Каразина, e-mail: kovpak.elvira@gmail.com

$$EA = \frac{WA}{A_{net}}, \quad (2)$$

где: WA — сумма активов, приносящих доход; A_{net} — чистые активы банка.

3) Коэффициент кредитной активности, (LE_a):

$$LE_a = \frac{L_c}{A_{net}}, \quad (3)$$

где: L_c — сумма кредитов, предоставленных клиентам; A_{net} — чистые активы банка.

4) Коэффициент достаточности капитала, (CA):

$$CA = \frac{E}{A_{net}}, \quad (4)$$

где: E — капитал или собственные средства; A_{net} — чистые активы банка.

5) Коэффициент общей ликвидности (LRG):

$$LRG = \frac{LA}{L}, \quad (5)$$

где: LA — ликвидные активы; L — полные обязательства банка.

6) Коэффициент мгновенной ликвидности (LR_m):

$$LR_m = \frac{LA_m}{L_c}, \quad (6)$$

где: LA_m — высоколиквидные активы; L_c — обязательства до востребования.

7) Коэффициент обеспеченности собственными средствами (K_{oc}):

$$K_{oc} = \frac{CKO}{ОбА}, \quad (7)$$

где: CKO — сумма источников собственного капитала, ОбА — оборотные активы.

Исходные данные финансовой отчетности исследуемых банков для расчета указанных коэффициентов приведены ниже (см. табл. 1-2).

Таблица 1

Исходные финансовые показатели для оценки финансовой устойчивости КБ «Приватбанк»*

Показатель, тыс. грн	2011	2012	2013	2014	2015 (3кв.)
Балансовая прибыль	1 425 816	1 532 760	1 873 392	749 036	89 860
Активы	145 118 473	172 428 712	214 490 857	204 585 003	241 809 360
Обязательства	128 371 495	154 127 951	194 179 236	181 888 644	216 532 319
Сумма активов, приносящих доход	123 082 417	114 251 932	143 060 496	162 461 785	182 942 819
Кредиты и задолженность клиентов.	122 922 207	113 725 692	142 548 092	161 338 726	181 362 098
Собственный капитал	16 746 978	18 300 761	20 311 621	22 696 359	25 277 041
Внеоборотные активы	2 018 056	2 475 773	2 737 191	3 028 435	2 900 083
Ликвидные активы.	23 055 365	29 038 061	36 155 858	29 418 716	29 443 577
Высоколиквидные активы	22 895 155	28 511 821	35 643 454	28 295 657	27 862 856
Обязательства до востребования	26 463 897	25 244 260	35 978 243	37 122 982	45 354 566

* Источник: данные финансовой отчетности банков Украины [4]

Таблица 2

Исходные финансовые показатели для оценки финансовой устойчивости КБ «Райффайзен Банк Аваль»*

Показатель, тыс. грн.	2011	2012	2013	2014	2015 (3кв.)
Балансовая прибыль	30 655	33 847	730 045	-1 367 334	-2 063 770
Активы	51 347 408	47 694 486	43 460 101	46 859 432	52 638 746
Обязательства	44 875 547	41 348 458	36 223 363	40 711 132	48 795 590

Сумма активов, приносящих доход	51 058 711	33 186 619	32 735 991	34 626 712	30 990 170
Кредиты и задолженность клиентов.	42 725 360	26 071 068	27 046 847	29 705 240	25 961 118
Собственный капитал	6 471 861	6 346 028	7 236 738	6 148 300	3 843 157
Внеоборотные активы	3 153 079	2 846 497	2 741 360	2 505 665	2 305 432
Ликвидные активы.	15 798 790	16 503 294	11 008 656	11 779 852	19 163 090
Высоколиквидные активы	7 465 439	9 387 743	5 319 512	6 858 380	14 134 037
Обязательства до востребования	14 516 596	13 990 893	16 627 533	17 305 172	23 407 584

* *Источник:* данные финансовой отчетности банков Украины [4]

Для отнесения значения показателя с лингвистической переменной с термножеством значений «очень низкий, низкий, средний, высокий, очень высокий» авторами предлагается нечеткий классификатор, в котором каждому значению лингвистической переменной из термножества соответствует трапециевидное нечеткое число (для семи выбранных показателей они представлены в табл. 3).

Таблица 3

Трапециевидные числа для лингвистической переменной «уровень показателя»*

x_i	«очень низкий»	«низкий»	«средний»	«высокий»	«очень высокий»
x_1	(0;0;0.1;0.2)	(0.1;0.2;0.25;0.3)	(0.25;0.3;0.45;0.5)	(0.45;0.5;0.6;0.7)	(0.6;0.7;1;1)
x_2	(0;0;0.15;0.25)	(0.15;0.25;0.35;0.4)	(0.35;0.4;0.45;0.5)	(0.45;0.5;0.65;0.75)	(0.65;0.75;1;1)
x_3	(0;0;0.2;0.3)	(0.2;0.3;0.4;0.45)	(0.4;0.45;0.55;0.6)	(0.55;0.6;0.7;0.8)	(0.7;0.8;1;1)
x_4	(0;0;0.13;0.2)	(0.13;0.2;0.25;0.35)	(0.25;0.35;0.45;0.55)	(0.45;0.55;0.75;0.85)	(0.68;0.85;1;1)
x_5	(0;0;0.1;0.15)	(0.1;0.15;0.2;0.3)	(0.2;0.3;0.45;0.5)	(0.45;0.5;0.65;0.75)	(0.6;0.75;1;1)
x_6	(0;0;0.2;0.25)	(0.2;0.25;0.3;0.35)	(0.3;0.35;0.45;0.5)	(0.45;0.5;0.75;0.85)	(0.6;0.85;1;1)
x_7	(0;0;0.1;0.15)	(0.1;0.15;0.25;0.3)	(0.25;0.3;0.4;0.5)	(0.4;0.5;0.8;0.9)	(0.65;0.9;1;1)

* *Источник:* предложено авторами для коммерческих банков

Расчет комплексного показателя производится по формуле [2]:

$$Q = \sum_{j=1}^5 g_j \sum_{i=1}^N r_i \lambda_{ij}, \quad (8)$$

где $g_j=0.9 - 0.2(j-1)$ – это опорные веса для сведения нескольких отдельных показателей в один;

r_i - значимость (вес) показателя (для n равнозначных показателей $r_i = 1/N$);

λ_{ij} – уровень принадлежности показателя нечеткому подмножеству.

Показатель Q в зависимости от величины также можно отнести к одному из нечетких подмножеств. С этой целью воспользуемся классификатором, разработанным О.А.Недосекиным [2] (см. табл. 4).

Таблица 4

Классификация степени устойчивости банка* [2]

Интервал значений Q	Классификация уровня параметра	Степень оценочной уверенности
$0 \leq Q \leq 0.15$	очень низкий	1
$0.15 < Q < 0.25$	очень низкий	$\Omega_5 = 10 \cdot (0.25 - Q)$
	низкий	$1 - \Omega_5 = \Omega_4$
$0.25 \leq Q \leq 0.35$	низкий	1
$0.35 < Q < 0.45$	низкий	$\Omega_4 = 10 \cdot (0.45 - Q)$

	средний	$1 - \Omega_4 = \Omega_3$
$0.45 \leq Q \leq 0.55$	средний	1
$0.55 < Q < 0.65$	средний	$\Omega_3 = 10 \cdot (0.65 - Q)$
	высокий	$1 - \Omega_3 = \Omega_2$
$0.65 \leq Q \leq 0.75$	высокий	1
$0.75 < Q < 0.85$	высокий	$\Omega_2 = 10 \cdot (0.85 - Q)$
	очень высокий	$1 - \Omega_2 = \Omega_1$
$0.85 \leq Q \leq 1.0$	очень высокий	1

* *Источник:* предложено О.А. Недосекиным в [2].

Авторами был разработан макрос в пакете Microsoft Office Excel, который рассчитывает комплексный показатель финансового состояния коммерческого банка по методике Недосекина.

Таблица 5

Динамика нечеткого показателя финансовой устойчивости для исследуемых банков*

Год	КБ «Приватбанк»	Уровень показателя «финансовая устойчивость»	КБ «Райффайзен Банк Аваль»	Уровень показателя «финансовая устойчивость»
2011	$Q_{2011}=0,604$	с $\Omega^{**}=0,45$ «средний» и с $1 - \Omega=0,55$ «высокий»	$Q_{2011}=0,495$	с $\Omega^{**}=1$ «средний»
2012	$Q_{2012}=0,548$	с $\Omega^{**}=1$ «средний»	$Q_{2012}=0,434$	с $\Omega^{**}=0,16$ «низкий» и с $1 - \Omega=0,84$ «средний»
2013	$Q_{2013}=0,533$	с $\Omega^{**}=1$ «средний»	$Q_{2013}=0,567$	с $\Omega^{**}=0,82$ «средний» и с $1 - \Omega=0,18$ «высокий»
2014	$Q_{2014}=0,518$	с $\Omega^{**}=1$ «средний»	$Q_{2014}=0,442$	с $\Omega^{**}=0,08$ «низкий» и с $1 - \Omega=0,92$ «средний»
2015***	$Q_{2015}=0,440$	с $\Omega^{**}=0,09$ «низкий» и с $1 - \Omega=0,91$ «средний»	$Q_{2015}=0,385$	с $\Omega^{**}=0,64$ «низкий» и с $1 - \Omega=0,36$ «средний»

* *Источник:* авторские расчеты;

** - уровень принадлежности переменной «финансовая устойчивость» нечеткому подмножеству уровня переменной;

*** - показатель за 2015 год оценен на основании данных III квартала.

Для банков «Приватбанк» и «Райффайзен Банк Аваль» апробирована процедура дистанционной экспресс-оценки финансового положения путем соотнесения значений финансовых коэффициентов с уровнем устойчивости в нечетком классификаторе. Сравнительный анализ финансовой устойчивости банков свидетельствуют (по состоянию на III квартал 2015 г.) о большем уровне финансовой устойчивости АО «Райффайзен Банк Аваль» чем у КБ «Приватбанк».

Литература

1. Трошин В. А. Проблематика оценки финансовой устойчивости коммерческого банка [Текст] / В. А. Трошин // Молодой ученый. — 2014. — №10. — С. 263-266.
2. Недосекин А.О. Методологические основы моделирования финансовой деятельности с использованием нечетко-множественных описаний // диссертация д.э.н.// г. Санкт-Петербург 2003 г. стр. 58-67
3. Штовба С.Д. "Введение в теорию нечетких множеств и нечеткую логику" [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://matlab.exponenta.ru/fuzzylogic/book1/>
4. «Данные финансовой отчетности банков Украины». НБУ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

**МАКРОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ
УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ФИНАНСОВОЙ
РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ УКРАИНЫ: ВЫЗОВЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ****MACROECONOMICS POLICY OF UKRAINE'S FINANCIAL
RESTRUCTURING: GLOBALIZATION CHALLENGES**

Анотація. З'ясовано напрями реструктуризації фінансової системи України. Проаналізовано динаміку обсягів капітальних інвестицій в українську економіку та динаміку обсягів експорту-імпорту товарів і послуг за 2010-2013 рр. Окреслено завдання України щодо інтеграції у світовий простір. Виокремлено позитивні й негативні ефекти фінансової глобалізації української економіки.

Аннотация. Выяснено направления реструктуризации финансовой системы Украины. Проанализирована динамика объемов капитальных инвестиций в украинскую экономику и динамику объемов экспорта-импорта товаров и услуг за 2010-2013 гг. Определены задачи Украины по интеграции в мировое пространство. Выделены положительные и отрицательные эффекты финансовой глобализации украинской экономики.

Abstract. It is found directions restructuring of the financial system of Ukraine. The dynamics of the volume of capital investments in the Ukrainian economy and trends in exports and imports of goods and services for the 2010-2013 biennium. Established objectives for the integration of Ukraine into space. Thesis there is determined the positive and negative effects of financial globalization Ukrainian economic.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. світ почав трансформуватися на нових глобалізаційних, інтеграційних принципах та засадах. Характерною ознакою розвитку людської цивілізації є зростання важливості зовнішніх факторів розвитку, які стали визначальними в економічному розвитку більшості країн світу. У світовій економіці проявляється тенденція до створення регіональних інтеграційних об'єднань зі своєю власною валютою. Це спричинює зміни в економічній структурі, інтернаціоналізацію виробництва та інтеграцію у світовий фінансовий простір. Ці наслідки великою мірою відчувають на собі практично всі країни. Винятком не є і Україна, яка активно крокує шляхом інтеграції в світову економіку. Тому на сьогодні впливає важливе питання для розуміння та визначення інтеграції національної економіки у світовий простір. Розуміння нових аспектів є надзвичайно важливим для української економіки. Насамперед, це потрібно для більш ефективного та безпомилкового розвитку країни як в економічній, так і в політичній сферах.

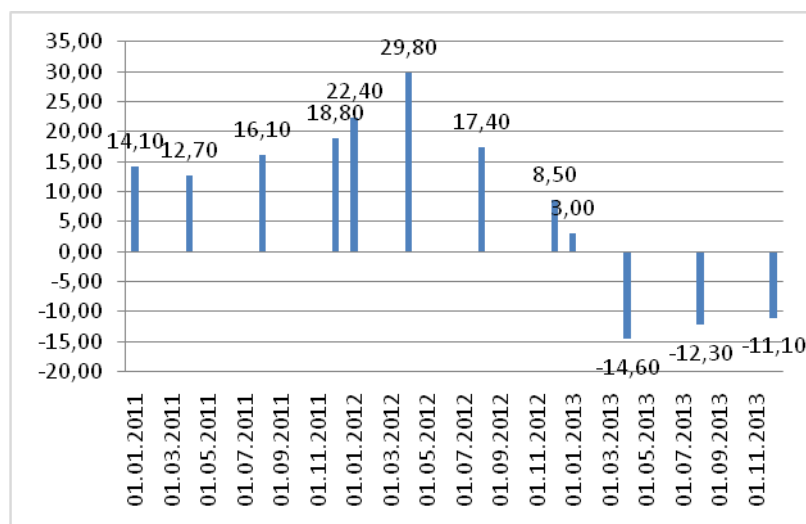
У сучасних умовах сформувалось декілька напрямів макроекономічної політики, основні, з яких – фіскальна і монетарна. Сьогодні процеси міжнародної фінансової інтеграції у фінансовому секторі України мають також свої особливості, адже в структурі руху капіталу домінують прямі іноземні інвестиції та прослідковується тенденція виходу на міжнародні ринки облігацій. Стосовно операцій на міжнародних фінансових ринках, то фінансові послуги в цілому поступово лібералізуються. За таких умов основною сферою інтеграції є інтернаціоналізація банківського сектору.

Інтеграція України в міжнародний фінансовий простір безпосередньо пов'язана з реструктуризацією її національної фінансової системи у цілому і державного фінансового господарства зокрема. Адже, з одного боку, інтеграційні процеси можливі за умови, якщо фінансові системи окремих країн побудовані на однакових засадах і функціонують на

* СМІЛКА Ірина Василівна / Ирина СМІЛКА / Iryna SMILKA – студентка Тернопільського національного економічного університету, e-mail: irkasmilk@meta.ua

єдиних принципах. Без проведеної в Україні фінансової реструктуризації процес її інтеграції у світовий фінансовий простір був би неможливий. З іншого боку, одним із найважливіших напрямів фінансової реструктуризації є процес поступового інтегрування у світову фінансову систему. Результати в цьому напрямі є своєрідним критерієм якості трансформаційних процесів.

Причинами поглиблення України у світовий фінансовий простір є :закономірності розвитку економіки країни та об'єктивними потреби у ресурсах. Щодо динаміки інтеграції України у фінансовий ринок то можна виділити тенденцію відсутності інтересу з боку інвесторів до вітчизняного фондового ринку та не можливості використання іноземного інвестування вітчизняними підприємствами. Інвестиційна діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні стійкого економічного зростання, ефективної реалізації політики економічних реформ. У нинішніх умовах уряд України змушений спрямовувати першочергові зусилля на досягнення фінансової стабілізації та вирішення низки гострих суспільно-політичних проблем. При цьому завдання переходу до інвестиційної моделі розвитку як базової передумови подальших економічних реформ має залишатись серед стратегічних пріоритетів діяльності влади. Обсяг інвестицій є досить низьким, що спричинює малоєфективний розвиток фінансового ринку України. З цього можна зробити висновок про практично відсутність інтеграції вітчизняного та світового фінансового ринків (рис.1)

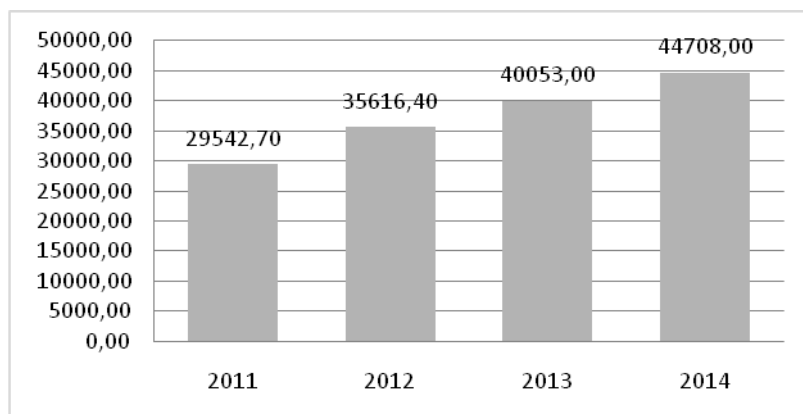

Рис.1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій в Україні у 2011-2013 рр., % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: [1]

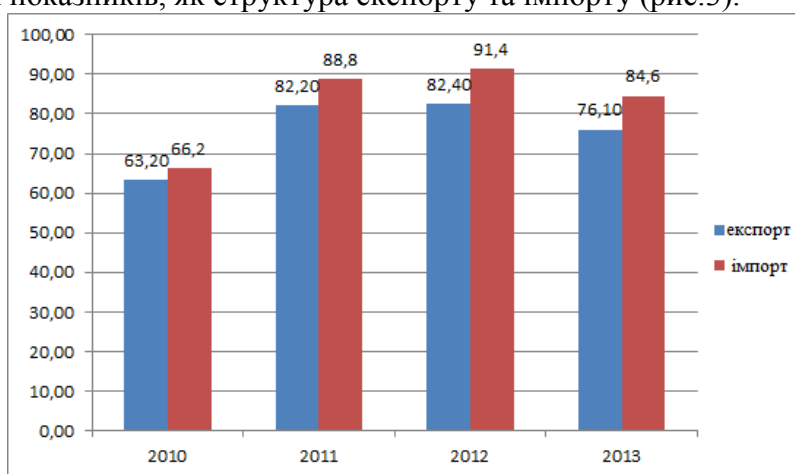
Також важливим для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки є перехід України на інноваційний розвиток. Залежність України від імпорту, надмірні масштаби якого обумовлюють вимивання в теперішній час з економіки країни величезних коштів в інтересах інвестування країн - імпортерів своєї продукції в Україну, унеможливають створення нових робочих місць, необхідних для забезпечення повної зайнятості робочої сили, та сприяння інноваційному розвитку секторів економіки України. Характерна риса євроінтеграційної привабливості для України - високий потенціал інноваційного розвитку ЄС. Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій із ЄС в Україну тривалий час зростає, тоді як із інших країн — сповільнюється.

Згідно з підрахунками Державної служби статистики станом на 2014 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці, склав 44,7 млрд.дол.США (в розрахунку на одну особу становить 978,5 дол. США) (рис. 2).

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в економіку України за 2011-2014 рр., млн. дол. США [2]

Також розглядаючи інтеграцію України у фінансовий простір світу потрібно торкнутись таких показників, як структура експорту та імпорту (рис.3).

Рис. 3 Динаміка обсягів експорту-імпорту товарів і послуг України

Станом на 2013 рік обсяг експорту становив 71,6 млрд. дол. США, що в порівнянні з 2012 роком (82,4 млрд. дол. США) зменшився на 10,8 млрд. дол. США. В найбільшій країні Європи стабільно від'ємне сальдо міжнародної торгівлі. Незначне збільшення експорту товарів на 0,6% у минулому році не врятувало Україну від -9 мільярдів доларів торговельного балансу. [2] Отже, інтеграція України у світовий фінансовий простір є багатопланою і передбачає вирішення кількох завдань:

1. Трансформація національної фінансової системи, всі складові якої мають реально функціонувати на ринкових засадах.
2. Гармонізація українського фінансового законодавства з міжнародними критеріями і вимогами.
3. Вихід на світові фінансові ринки, який має забезпечити вільний рух капіталів.
4. Забезпечення міжнародних грошових потоків через систему міжнародних розрахунків.
5. Взаємодія з міжнародними фінансовими інституціями, що є головними ідеологами функціонування міжнародної фінансової системи.

Фінансова глобалізація створює для України не тільки позитивні, а й негативні ефекти. Вони в основному пов'язані із зростанням загрози фінансових криз та нестабільності, можливого витоку капіталу, обмеженими можливостями національних агентів щодо конкурування на глобальних ринках капіталів та на внутрішньому ринку,

нерівноваженістю національних ринків капіталу та нерівними умовами роботи на них. В сучасних економічних дослідженнях до негативних проявів міжнародної фінансової глобалізації відносять: небезпеку фінансових криз, небезпеку підризу суверенітету країн з невисоким рівнем розвитку, небезпеку боргової та фінансової залежності, збільшення розриву економічного та фінансового розвитку між рядом країн. На нашу думку, повільна інтеграція України у глобальний фінансовий простір зумовлена внутрішньодержавними проблемами: недостатнім рівнем реформування національної економіки, невідповідальністю законодавчих та інших норм міжнародним стандартам, нерозвиненістю українського фінансового ринку. Слабкий рівень інтегрованості країни до міжнародних економічних відносин виступає бар'єром, який гальмує можливості позитивного впливу фінансової інтеграції на Україну.

В результаті проведеного дослідження дійшли висновку, що ефективна інтеграція України у світовий фінансовий простір дасть змогу нашій країні швидше подолати економічну кризу, сприятиме стабільному і швидкому розвитку продуктивних сил і зростанню на цій основі життєвого рівня населення та економічного становлення України, як перспективної інвестиційно-привабливої країни у світі.

Література:

1. Фінансова євроінтеграційна політика України [Електронний ресурс] / Катерина Ковтонюк // Міжнародна економічна політика. – 2013. – Вип.2. – с. 126-149. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Мер_2013_2_8.pdf

2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/zd/ivu/ivu_r/arh_ivu2012_r.html.

УДК 336.1: 338.2

Віра УСИК*

ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ

ФИСКАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО УКРАИНЫ В АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ

FISCAL SPACE UKRAINE IN CRISIS MANAGEMENT

***Анотація.** Розглянуто поняття «фіскального простору» та встановлено відмінності в світовому і вітчизняному визначенні його меж. Проаналізовано динаміку показника відношення боргу до ВВП та визначено основні причини його погіршення. Запропоновано основні шляхи покращення боргової безпеки в Україні.*

***Аннотация.** Рассмотрено понятие «фискального пространства» и установлены различия в мировом и отечественном определении его границ. Проанализирована динамика показателя отношения долга к ВВП и определены основные причины его ухудшения. Предложены основные пути улучшения долговой безопасности в Украине.*

***Abstract.** The notion of "fiscal space" was considered and found differences in global and domestic defining its boundaries. Article describes the dynamics the debt to GDP ratio and the main causes of its deterioration. The basic ways of improving the debt security in Ukraine was proposed.*

Боргова політика України характеризується короткостроковою ціленаправленістю і це, на жаль, не узгоджується з стратегічними завданнями фіскальної політики. Цей процес має такі негативні наслідки як погіршення фінансової ситуації в країні та загострення соціальних проблем суспільства.

Виникнення державного боргу є результатом фінансування дефіциту державного

* УСИК Віра Іванівна / Вера УСИК / Vira USYK – к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: vivayoung70@gmail.com

бюджету, адже позикове фінансування недостатчі державних ресурсів є негативним фактором, що впливає на економічну безпеку держави. Виникає певна ланцюгова реакція, яка за відсутності відповідних заходів боргової політики з боку уряду приводить до погіршення платоспроможності та загрожує державним дефолтом. Серед причин чому потрібно скорочувати високий державний борг виділяють наступні. По-перше, існування високого боргу – це завжди ризик, а особливо якщо існує ймовірність чи то фінансової кризи, чи воєнного стану, тому зниження боргу сьогодні – це ніби страхування від майбутніх ризиків. Другою причиною є тиск державного боргу на економічне зростання.

В світі точиться безліч дискусій, що собою являє безпечний рівень боргу або як називають його низка зарубіжних та вітчизняних вчених достатній фіскальний простір. Цілком зрозуміло, що важко знайти уніфіковане для всіх країн правило оптимуму, але можна визначити певні межі, які б створили так звані рівні безпечності державного боргу. Цікавим є підхід розподілу цих боргових рівнів на три зони [1]: 1) зелена зона, в якій фіскальний простір є безпечним; 2) жовта, в якій простір є позитивним, але наближається до критичної межі; і 3) червона, в якій фіскальний простір знаходиться за межею безпечності. МВФ нещодавно опублікував дослідження, в якому межа показника відношення боргу до ВВП може знаходитися не в 3-ьох, а в 4-ьох зонах, тобто окрім вищезазначених ще додалася помаранчева зона, яка свідчить про те, що показник знаходиться під значною загрозою [2].

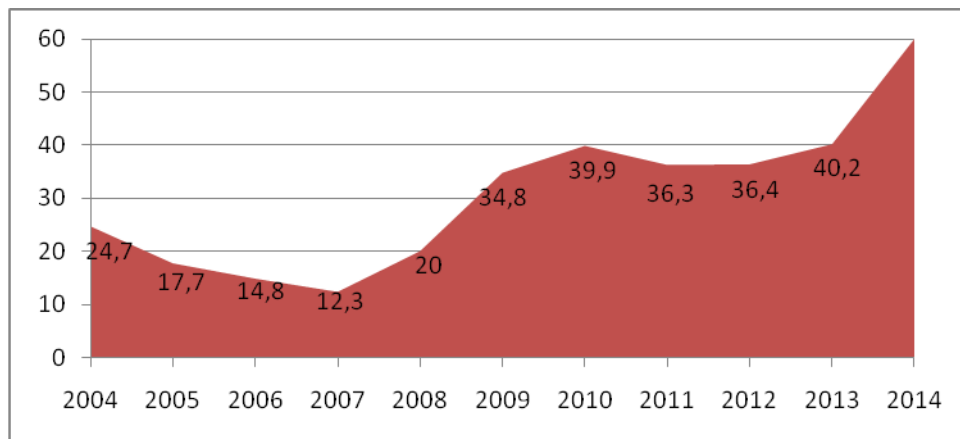
В Україні також є методика [3], де одним із алгоритмів є оцінка так званої боргової безпеки, одним із показників якої є саме відношення боргу до ВВП. Вітчизняна практика ще більш розширила кількість рівнів безпеки значень кожного окремого показника (до 5), а саме оптимальне, задовільне, незадовільне, небезпечне та критичне значення.

Який же стан фіскального простору України, чим викликані основні загрози та який сценарій політики щодо державного боргу варто обрати Україні в умовах антикризового управління?

На сучасному етапі господарювання державний борг розглядають як об'єктивно існуюче джерело покриття бюджетного дефіциту. Державні боргові зобов'язання традиційно використовуються урядами багатьох країн для фінансування дефіциту бюджету, забезпечення довгостроковими матеріальними ресурсами великих інвестиційних проектів національного масштабу, а також для створення на внутрішньому фінансовому ринку орієнтира – боргових цінних паперів з максимальним рівнем надійності[4].

Державний борг України формується під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів: несприятливий інвестиційний клімат; від'ємне сальдо торговельного балансу; уповільнені темпи виробничого відтворення, слабка законодавча та нормативна база; неоптимальна структура управління державним боргом; неузгодженість фіскальної та монетарної політики; неефективний аналіз використання залучених з зовнішніх джерел коштів тощо.

Українська економіка сьогодні є неефективною, а її фіскальний простір недостатнім для того аби якісно здійснити структурні реформи. Вітчизняна економіка до 2014 року характеризувалася так званою стабільністю боргового стану, адже показник сумарного державного боргу до ВВП знаходився в межах 40% (рис.1). У 2014 році за даними Міністерства фінансів ми мали цифру 70%, а на поточний момент за різними оцінками показник відношення державного боргу до ВВП знаходиться в межах 80-90%. За прогнозами Міжнародного Валютного Фонду на кінець 2015 року значення державного боргу України складе 94,4 % від ВВП. Крім того, відповідно до суверенних рейтингів Standard and Poor's та Moody's Україна вже зазнає труднощів із виплатами за борговими зобов'язаннями, а дефолт видається реальною можливістю.

Рис.1. Відношення державного боргу України до ВВП (у% на кінець періоду)

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Радник Київської школи економіки, экс-директор Генерального економічного департаменту НБУ Ігор Шумило стверджує, що «рейтингові агентства, міжнародні фінансові організації, іноземні і українські експерти відзначають високу вразливість економіки України. Це зумовлено низькою зовнішньою ліквідністю, накопиченими дисбалансами в бюджетній сфері та зовнішній торгівлі, а також – відсутністю реформ, спрямованих на консолідацію бюджету, підвищення цін на газ для населення, оздоровлення енергетичного сектора, гнучкість монетарної політики тощо». Разом з тим, експерт звертає увагу на те, що Standard and Poor's знизило саме довгостроковий суверенний кредитний рейтинг в іноземній і національній валюті, залишивши незмінним короткостроковий рейтинг. Це означає, що Україна ще має час для негайних дій і кардинальної зміни політики[6].

Окремо хочеться зробити наголос на тому, що до останнього часу в Україні зовнішні фінансові позики використовуються головним чином на забезпечення поточних проблем, інакше – просто «проїдаються», збільшуючи обсяги заборгованостей і таким чином створюючи підґрунтя для виникнення в майбутньому перешкод економічному зростанню, замість того, щоб сприяти орієнтованому на перспективу розвитку економіки. На жаль, і вітчизняне законодавство суттєво поступається світовому в плані регулювання державного боргу. Основні і найбільш суттєві проблеми це відсутність вітчизняного закону «Про фіскальну відповідальність» та спеціального правового акта, який би визначав порядок утворення і погашення державного боргу. До того ж, якщо звернутися до визначення терміну «державний борг» згідно наявного вітчизняного законодавства і відповідно загальноприйнятій міжнародній практиці, то можна відмітити яскраво виражені протиріччя у трактуванні даного поняття. Зокрема, українське законодавство не передбачає включення до складу державного боргу боргових зобов'язань місцевого самоврядування та державних підприємств. У світовій практиці державний борг є сукупністю зобов'язань не лише уряду, а всіх державних органів, включаючи зобов'язання урядів місцевої влади та зобов'язання підприємств, котрі знаходяться у державній власності або контролюються державою.

У контексті бюджетної політики варто розглядати зменшення податкового навантаження на бізнес та на доходи населення як інструмент сприяння приватним інвестиціям. Адже факти податкового навантаження вражають. Україна перебуває на 107-й позиції із 189 за показником оподаткування індексу Doing Business-2016 Світового банку, за рік відбулося зниження на 1 позицію. При цьому рівень загального податкового навантаження становить 52,2%, серед якого найбільша частка — оподаткування праці та соціальні збори (43,1%)[7].

Звичайно зменшення податкового навантаження стимулює економіку, але водночас, варто пам'ятати про те, що це зниження може призвести до зменшення надходжень до

бюджету. Але якщо це буде відбуватися паралельно з процесами детінізації економіки, то зможемо спостерігати певні зрушення. Погоджуємося із Міністром фінансів Н.Яресько, яка нещодавно зазначила, що зменшення ставок податків не є достатньою передумовою для відновлення інвестицій та економічного зростання, а важливіше концентруватися на адмініструванні податків. Також пані Наталія наголосила, що на детінізацію потрібно сподіватися, але не розраховувати при плануванні бюджету[8]. Але хотілося також бачити реальні кроки по впровадженню цієї податкової реформи, адже існуючі два альтернативні законопроекти є протилежними, кожен з них має свої плюси та мінуси, але в антикризовому управлінні важливо знайти дотичні і обрати кращий варіант для країни.

Крім того, серед важливих шляхів покращення управління державним боргом та розширення фіскального простору України варто виділити наступні: вдосконалення механізму правового регулювання державного боргу, прийняття Законів України “Про державний борг” та “Про фіскальну відповідальність”, досягнення прозорості та відкритості державної боргової політики, визначення стратегічних орієнтирів у сфері управління державним боргом, імплементації власної системи обліку, моніторингу та контролю за станом державної заборгованості, а також визначення критеріїв оцінки державного боргу України.

Література

1. When Should Public Debt Be Reduced? Prepared by Jonathan D. Ostry, Atish R. Ghosh, and Raphael Espinoza [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1510.pdf>
2. How much is too much? [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2015/06/public-debt?fsrc=scn/fb/wl/bl/st/howmuchistoomuch>
3. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.03.2013 № 1277 «Про затвердження методичних рекомендацій з розрахунку рівня економічної безпеки України». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
4. Сутність та особливості управління державним боргом у різних країнах світу / В. В. Руденко // Вісник нац. університету "Львівська політехніка" . – 2013 . – N754: Проблеми економіки та управління . – С. 61-67.
5. Офіційна веб-сторінка Міністерства фінансів України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>
6. Бабенко М. Почему снижаются кредитные рейтинги Украины / М. Бабенко // 5 листопада 2013. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://finance.liga.net/economics/2013/11/5/articles/36210.htm>
7. Рейтинг України за Doing Business-2016 [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/#close>
8. Аврамченко К. Макроекономічна стабілізація чи економічне зростання? У пошуках оптимального шляху [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/makroekonomichna-stabilizaciya-chi-ekonomichne-zrostantnya-u-poshukah-optimalnogo-shlyahu-.html

УДК 339.9

Наталія ФЕДІРКО*

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІЙНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ТА МАКРОСОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ЕВРОПЕЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ УКРАИНЫ: ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЭФФЕКТЫ И МАКРОСОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

* ФЕДІРКО Наталія Вікторівна / Наталья ФЕДИРКО / Nataliia FEDIRKO – к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: natalifedirko@gmail.com

EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE: POTENTIAL MACROECONOMIC EFFECTS AND MACROSOCIAL RISKS UNDER THE ECONOMIC INSTABILITY CONDITIONS

Анотація. Визначено потенційні макроекономічні ефекти та макросоціальні ризики євроінтеграції України. Обґрунтовано концептуальні засади державної політики блокування потенційних ризиків євроінтеграції для України із урахуванням особливостей різних етапів поглиблення інтеграційного процесу.

Аннотация. Определены потенциальные макроэкономические эффекты и микросоциальные риски евроинтеграции Украины. Обоснованы концептуальные основы государственной политики блокировки потенциальных рисков евроинтеграции для Украины с учетом особенностей различных этапов углубления интеграционного процесса.

Abstract. Potential macroeconomic effects and macrosocial risks of Ukraine's European integration strategy have been identified. Methodological recommendations for the improvement of the state policies to manage potential risks of its European integration strategy have been substantiated taking into account the particularities of the various stages of deepening of the integration process.

Євроінтеграційні реформи в Україні на сьогодні є стратегічно визначеними, безповоротними і не мають вагомих контраргументів. Здійснивши у 2014 році політичну революцію, українці обрали для себе європейський інтеграційний вектор. Такий шлях передбачає, що Україні доведеться послідовно пройти через всі етапи інтеграційного процесу, відчувши на собі як позитивні, так і негативні макроекономічні ефекти від кожного фази поглиблення. Ефективне державне управління процесом європейської інтеграції України потребує ґрунтовного вивчення, з одного боку, відповідності вітчизняної економічної системи вимогам ЄС, а з іншого, – потенційних наслідків, які вже відчули на собі країни ЄС за роки їх існування у складі співтовариства.

Європейський Союз є об'єднанням з найглибшим рівнем інтеграції економічних систем країн–учасниць із досвідом функціонування понад 50 років. Його сучасний склад формувався поступово шляхом приєднання окремих країн. У 2004 році до ЄС приєдналися одразу 10 країн, серед яких Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр та Мальта. У 2007 році до ЄС вступили також Болгарія та Румунія, а у 2013 році – Хорватія. З точки зору оцінки економічних вигід суттєве розширення ЄС 2004 року можна вважати досить вдалим як для старих, так і для нових країн–членів. Це пов'язано з високим рівнем конвергенції їх економічних систем, який проявляється у зближенні середніх темпів приросту основних макроекономічних показників та обумовлює поширення спільних рис циклічності економічного розвитку нових та старих країн ЄС.

Так, до 2004 року у нових країнах–членах ЄС ВВП на душу населення було майже на 20 тис дол. нижчим від його рівня для старих членів ЄС. У 2007 році після приєднання Болгарії та Румунії динаміка ВВП на душу населення в усіх країнах ЄС стала негативною, що пов'язано зі світовою фінансово–економічною кризою. Диференціація темпів щорічного приросту ВВП також суттєво знизилась із 1,02%–1,07% до розширення 2004 року – до 1,02%–1,024% після нього.

Подібна тенденція виражається також і в динаміці цін, рівня безробіття та державного боргу. На початку 2000–х років темпи приросту цін у старих та нових членах ЄС суттєво відрізнялись, при цьому в окремі періоди максимальна різниця становила близько 5,5 в.п. Після розширення 2004 року, незважаючи на нерівномірність впливу світової економічної кризи, цінова динаміка в країнах ЄС зблизилась, при цьому нові учасники ЄС продемонстрували дещо вищий рівень інфляції порівняно з його засновниками.

Проявом конвергенції та тісного взаємозв'язку економічних систем країн ЄС також є динаміка частки державного боргу у ВВП, яка до 2008 року мала спадний характер як у старих, так і у нових країнах ЄС, втім надалі під впливом світової фінансово–економічної кризи змінилась на протилежну одночасно в усіх країнах.

Після розширення 2004 року суттєве зближення та усереднення показників у країнах ЄС відбулось і на ринку праці. Ще у 2000 році за умов високої диференціації економічного розвитку рівень безробіття в 13 нових країнах ЄС, які на той час були лише потенційними його учасниками, був на 6 в.п. вищий, ніж в ЄС-15. В процесі їх функціонування як єдиної системи значення рівня безробіття в країнах ЄС усереднилось та зблизилося. Найбільшою мірою це проявилось у 2007–2008 роках, коли середній рівень безробіття в ЄС коливався в межах 6,7–6,3%. Світова економічна криза 2008 року, яка нерівномірно проявилась по країнах ЄС, спричинила подальшу диференціацію рівня безробіття, втім на кінець 2013 року дисперсія між його значенням у нових та старих країнах ЄС значно скоротилася порівняно з початком 2000–х років.

Проведене автором дослідження макроекономічних ефектів економічної інтеграції країн світу [3] показало, що будь-якій формі міжнародного регіонального економічного співробітництва – від зони вільної торгівлі до економічного союзу – притаманні як позитивні, так і негативні макроекономічні ефекти, які очікують в майбутньому і Україну. Серед позитивних – підвищення темпів економічного зростання та зближення економічного розвитку країн, що проявляється у стабілізації цін та зменшенні рівня безробіття. Поряд із загальним збільшенням темпів приросту ВВП з моменту їх формування також простежується суттєве їх зближення відносно середнього рівня. Проявляється ефект «підтягування» економічного розвитку менш розвинених країн–учасниць угруповання за рахунок залучення зовнішніх джерел фінансування з більш розвинених країн–учасниць. В країнах ЄС такий ефект проявився вже через 4 роки після розширення 2004 року.

Вже у короткостроковому періоді після запровадження зони вільної торгівлі України з ЄС інтеграційною перевагою стане зростання обсягів взаємної торгівлі. Подальше поглиблення євроінтеграційних процесів України сприятиме макроекономічній стабілізації, втім, подібний ефект може проявитися лише у довгостроковій перспективі. Особливо це стосується сфери зайнятості, оскільки ЄС на сьогодні має свої внутрішні проблеми на ринку праці. Стосовно державного боргу також не слід очікувати позитивного інтеграційного ефекту. Як показало проведене дослідження [3], його динаміка демонструє різновекторну спрямованість після об'єднання країн у регіональні економічні угруповання та визначається не результатами збільшення зовнішньої торгівлі та перетоку робочої сили, а, переважно, внутрішнім фінансовим станом приватного та державного секторів, а також бюджетно–податковою політикою урядів країн.

Водночас, активне розширення світового економічного співробітництва та поглиблення інтеграційних процесів обумовлює перенесення ризиків економічного устрою та кризових циклічних проявів кожної з країн–учасниць угруповання на інших міжнародних партнерів. Такі ризики можуть охоплювати як внутрішні політичні, соціально–культурні, господарські загрози, пов'язані з результатами функціонування національних економічних суб'єктів, так і непередбачувані шоки, що виникають внаслідок надзвичайних обставин. Їх вплив стає руйнівним для макроекономічної стабільності і може набувати глобального масштабу, перетікаючи на пов'язані та інтегровані одна з одною національні економічні системи різних країн світу.

У процесі зближення України з ЄС дія негативних ризиків євроінтеграції особливо гостро лягатиме тягарем на плечі громадян, найбільшою мірою – у перші адаптаційні етапи. Тому такі ризики набувають виразного макросоціального характеру. Канали їх походження безпосередньо пов'язані з позитивними конвергентними змінами, що відбуватимуться в процесі євроінтеграції у всіх сферах, та які визначають ключові фактори привабливості ЄС для України (табл.1).

Макросоціальні ризики поглиблення євроінтеграції України

Канал походження ризику	Сфера впливу ризику	Потенційні негативні наслідки			
		для України			для ЄС
		для населення	для підприємств	для держави	
Підвищення соціальних стандартів у сфері оплати праці до рівня ЄС	Заробітна плата, соціальні допомоги, пенсії	Підвищення рівня безробіття, особливо у галузях з низьким рівнем оплати праці, підвищення цін на товари та послуги	Зростання витрат на оплату праці, соціальних нарахувань на фонд оплати праці	Зростання видатків бюджету на фінансування оплати праці у бюджетній сфері	Потреба у додатковій фінансовій допомозі уряду України, втрата економії на низькій вартості робочої сили з України
Підвищення соціальних стандартів у сфері соціального захисту до рівня країн ЄС	Соціальні допомоги та пенсії	Скорочення видів соціальних допомог та зміна складу їх отримувачів, підвищення цін на товари та послуги	Зростання податкового навантаження	Зростання видатків бюджету та соціальних фондів для фінансування соціальних виплат	Потреба у додатковій фінансовій допомозі уряду України
Запровадження стандартів ЄС у сферах освіти та охорони здоров'я	Споживання освітніх та медичних послуг, оплата праці у цих сферах	Підвищення вартості навчання та лікування	Зростання витрат на оплату праці та соціальний пакет у цих сферах	Зростання видатків бюджету на фінансування освіти і охорони здоров'я	Приплив з України конкуренто-спроможних випускників, викладачів, лікарів
Відкриття кордонів для руху робочої сили	Трудова міграція	Демографічний спад, заміна постійного населення іншими національностями	Еміграція високо-кваліфікованої робочої сили	Скорочення фізичних осіб – платників податків та податкових надходжень від них	Імміграція конкуренто-спроможної робочої сили з України
Відкриття кордонів для руху товарів	Споживання імпортованих товарів та послуг	Підвищення цін на товари та послуги українського виробника, що були нижчі, ніж в ЄС	Скорочення обсягу виробництва в галузях з низькою конкуренто-спроможністю	Скорочення неконкуренто-спроможних виробників – платників податків та податкових надходжень від них	Проникнення на ринок неякісних товарів та послуг
Запровадження технічних стандартів ЄС у сфері виробництва	Споживання внутрішніх товарів та послуг	Підвищення цін на товари та послуги українського виробника	Потреба у значних капітало-вкладеннях	Скорочення виробників – платників податків та податкових надходжень від них	Посилення конкуренції на ринку з боку конкуренто-спроможних українських виробників

Джерело: розроблено автором.

Серед таких макросоціальних ризиків необхідно виділити фінансовий тягар внесків країни до спільного бюджету ЄС, вплив прямої конкуренції з боку європейських компаній у процесі збільшення відкритості національної економіки, що супроводжуватиметься банкрутством неконкурентоспроможних підприємств та негативними соціальними наслідками. Для України ЄС є не лише великим ринком збуту, але і джерелом

задоволення споживчих та інвестиційних потреб. До того ж, торгівля з ЄС є важливим каналом надходження вільноконвертованої валюти, що дозволить обмежувати бартер, масштаби якого сьогодні загрожують економічній безпеці країни. Водночас, приєднання України до ЄС та до Шенгенської безвізової зони створюватиме безліч соціальних переваг, оскільки забезпечуватиме більш широкі можливості працевлаштування, навчання, лікування, відпочинку, стримуючи при цьому внутрішнє безробіття.

Із приєднанням країни до інтеграційного угруповання, зокрема і України до ЄС, формується новий більш високий рівень параметрів внутрішньої макроекономічної рівноваги, віддаляючи можливості її досягнення у часі. Породжується так званий «ефект гальмування» макроекономічної динаміки, який виявляється у зниженні схильності до споживання, імпорту та податкової ставки, наслідком чого стає зниження стимулюючої мультиплікативної сили споживчих витрат національних економічних суб'єктів. З одного боку, підвищення соціальних стандартів в Україні до рівня ЄС сприятиме розширенню платоспроможного попиту населення, але з іншого, – віддалятиме рівноважний макроекономічний стан, адже частка перерозподільчих доходів у ВВП зростатиме у зв'язку зі сплатою країною фінансових внесків до бюджету ЄС.

Незважаючи на всі ризики макроекономічних та макросоціальних втрат європейський вибір українців означає прагнення людей до їх європейської ідентифікації. Підтримуючи думку П.Гайдуцького, зауважимо, що ключовою перевагою для України від поглиблення євроінтеграційного процесу має стати «запровадження високої культури ефективного ринкового господарювання» [1]. Вважаємо, що це та складова, яку Україна самостійно сформує не в змозі у зв'язку з невикоріненим за роки незалежності радянським типом ставлення економічних суб'єктів до власності та прибутків та несформованим ефективним менеджментом у сфері бізнесу. Така система ведення бізнесу постійно підтримується кланово-олігархічною структурою капіталу, хронічною політичною нестабільністю в країні, тісними корупційними зв'язками, в тому числі в системі державного контролю.

Для ЄС Україна також становить високу зацікавленість, яка визначається як економічними, так і політичними чинниками. Як висновує Н.Резнік, «жодна з нових держав-членів ЄС за економічним потенціалом не зрівняється з Україною, але для досягнення європейських стандартів потрібен час» [2].

Варто зазначити, що дієвою «вакциною» проти визначених макросоціальним ризикам стане використання Україною високого інвестиційного потенціалу країн ЄС. В ході поглиблення інтеграційного процесу цілком імовірно очікувати підвищення інвестиційної привабливості України з точки зору країн ЄС. Це сприятиме збільшенню масштабів залучення інвестицій та активуватиме мультиплікацію макроекономічної динаміки.

При розробці державної політики блокування впливу євроінтеграційних макросоціальних ризиків слід враховувати, що в міру поглиблення рівня інтеграції та зміцнення міжнародних економічних взаємозв'язків України ступінь її економічної залежності від партнерів нарощується, а внутрішні можливості протидії та захисту від впливу інтеграційних ризиків звужуються. Так, при започаткуванні дії зони вільної торгівлі України з ЄС уряд з метою урівноваження внутрішніх макроекономічних параметрів матиме можливість впливати на них через проведення необхідних стимулюючих чи стримуючих митно-тарифних інструментів зовнішньоторговельної політики з третіми країнами, то у випадку її подальшого занурення до спільноти такі заходи державної політики стануть недоступними. Водночас, для уряду України залишаються доступними інші важелі макроекономічної політики, які є дієвими для впливу на стан внутрішнього ринку праці та цінову ситуацію в країні. Зокрема, до них можна віднести заходи монетарної, фіскальної та соціальної політик.

Подальше поглиблення процесів міжнародної інтеграції України створюватиме нові

зовнішні виклики для її економічної системи, адаптація до яких не є можливою у короткостроковому періоді без попередньої підготовки усіх сфер та секторів. У разі створення спільного ринку України та ЄС уряд втрачатиме не лише важелі зовнішньоторговельної політики, але й засоби регулювання міжнародної фінансово-економічної та інвестиційної діяльності, а також інструменти міграційної політики, водночас можливим залишаться секторальні обмеження наднаціональними органами обсягів експортно-імпорتنих операцій. Запровадження економічного і валютного союзу обумовлюватиме делегування урядом України інституціям ЄС інструментів монетарної політики та цілого ряду секторальних політик та міжгалузевих (горизонтальних) сфер регулювання на наднаціональний рівень.

Для України, яка на сьогодні знаходиться на підготовчому етапі перед суттєвим поглибленням її інтеграційних зв'язків, з метою ефективної адаптації її економіки до різних стадій євроінтеграційного процесу необхідно є розробка найбільш адекватних заходів внутрішньої державної політики, які б відповідали стандартам ЄС та враховували пріоритети національного розвитку. Узгодження інструментарію антикризового державного управління дозволить більш результативно протидіяти як проявам дисбалансів в межах об'єднання, так і зовнішнім ризикам, а також сприятиме урівноваженню та зближенню їх економічного розвитку. Водночас, занурення у європейську економіку вимагає від уряду України врахування усіх потенційних зовнішніх викликів та загроз, які виникатимуть у зв'язку із посиленням міжнародних економічних взаємозв'язків. Необхідним є проведення адаптації національних інструментів державного управління до практики країн-партнерів в межах інтеграційного угруповання та напрацювання довгострокової стратегії протидії можливим негативним ефектам інтеграції.

Література

1. Гайдуцький П. Україна–ЄС: проблеми інтеграції / Гайдуцький П.І. // Дзеркало тижня. – 2013. – №20. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integraciyi-.html>
2. Резнік Н.П. Український вибір – євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади / Резнік Н.П. // Проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 8. – С. 282–301. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pmv_2014_8_19.pdf
3. Федірко Н.В. Макроекономічні ефекти міжнародної регіональної економічної інтеграції: світова практика та виклики для України / Федірко Н.В., Константінова А.А. // Міжнародна економічна політика. – К.: КНЕУ, 2015. – № 1(22). – С. 154–178. – Режим доступу: <http://journals.urau.ua/jiep/article/download/48788/45024>

УДК 338.43:330.3

Володимир ЧАУС*

ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

ИЗМЕНЕНИЯ В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ ПОД ВЛИЯНИЕМ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ И ВОЕННОЙ АГРЕССИИ РОССИИ

CHANGES IN THE UKRAINIAN ECONOMY UNDER THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION AND MILITARY AGGRESSION OF RUSSIA

* ЧАУС Володимир Сергійович / Владимир ЧАУС / Volodymyr CHAUS – аспірант кафедри економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка, vschaus92@ukr.net

Анотація. Досліджено основні тенденції розвитку вітчизняної економічної системи, вплив на неї глобалізаційних процесів та військової агресії. Визначено домінуючу роль аграрного сектора в економічному зростанні України та запропоновані напрями його реформування.

Аннотация. Исследованы основные тенденции развития отечественной экономической системы, влияние на нее глобализационных процессов и военной агрессии. Определена доминирующая роль аграрного сектора в экономическом росте Украины и предложены направления его реформирования.

Abstract. The main trends of the national economic system, the influence of globalization and military aggression are investigated. The dominant role of the agricultural sector in the economic growth of Ukraine is defined and areas of reform it are proposed.

Неоголошена війна з Російською Федерацією є основним внутрішнім ризиком розвитку економіки України, що призводить до скорочення виробництва у регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування та зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури. Рейтинг вітчизняної економіки значно понизився на фоні світових глобалізаційних процесів. Внаслідок цього поглиблюються існуючі диспропорції, прискорюються падіння ВВП, скорочення об'ємів промислового виробництва, виконаних будівельних робіт, зовнішньої торгівлі [1].

Падіння промислового виробництва загалом і особливо наукомістких виробництв інвестиційного спрямування веде до деградації та руйнування національної економіки, стрімкої втрати конкурентних позицій України на світових ринках. Питома вага промисловості у структурі ВВП постійно скорочується. Тривалий час зменшується роль переробної промисловості у створенні ВВП країни, що свідчить про ознаки економічного занепаду і технологічної відсталості. Це дуже помітно на тлі інших країн, особливо сусідніх, які володіють великим переробним сектором [2].

Головним чинником втрати промислового потенціалу є безумовно іноземна агресія в Україні. Країна зазнає збитків від зупинки роботи галузеутворюючих підприємств у найбільш промислово інтенсивних регіонах.

На сьогодні особливу увагу з боку агресора становить енергетична інфраструктура, оскільки її захоплення на тимчасово окупованих РФ регіонах України завдає значних економічних збитків, загрожує сталому функціонуванню системи життєзабезпечення суспільства. Так, анексуючи Крим, військові підрозділи Російської Федерації фактично отримали контроль над українськими енергетичними об'єктами, які містяться за межами адміністративних кордонів Криму [3]. Внаслідок цієї анексії в Україні не просто було захоплено об'єкти енергетики й території Криму, а через захоплення енергетичної інфраструктури фактично викрадено нафтовидобувні поля на шельфі та безпосередньо природний газ в обсязі 2 млрд м. куб. щорічно [3].

В окремих районах Луганської та Донецької областей цей елемент ведення «гібридної війни» агресор використав цілеспрямованими діями через руйнування вуглевидобувних підприємств, блокувалася й руйнувалася транспортна інфраструктура. Все це призвело до проблем із постачанням уже видобутого вугілля споживачам, передусім – на теплові електростанції, що стало викликом для стабільного функціонування всієї об'єднаної енергетичної системи України [3]. Як наслідок – погіршилась і соціально-економічна ситуація не тільки у східних областях, а й загалом в Україні, включаючи найбільш віддалені від воєнних дій регіони.

В нинішніх геополітичних та економічних умовах драйвером економічного зростання може стати аграрний сектор з огляду на перспективи розширення експортної географії збуту продукції. Завдяки відкриттю європейського ринку для українських товарів та скасуванню ввізних мит можна очікувати зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції до країн Західної Європи [1].

Використовуючи досвід розвинутих країн Україні доцільно посилити субсидування сільського господарства. Високі доходи фермерів, холдингів, зокрема країн ЄС створюють попит на високотехнологічні засоби виробництва, а існування цін світового ринку

породжує вдосконалення технологій, спрямоване на зниження витрат виробництва, так що в кінцевому результаті відбувається співставлення не цін, що визначаються витратами фермерського господарства, а цін, результуючих від витрат фермерів і витрат на субсидування агросфери.

В країнах ЄС, як і в інших високорозвинених країнах світу здійснюється політика державного регулювання аграрної сфери економіки. Ступінь її розширення, а також співвідношення між регулюванням і дерегулюванням державою аграрної сфери визначається поєднанням економічних і політичних завдань, які стоять перед державними органами країни як в даний період, так і у перспективі.

В Україні співвідношення між регулюванням і дерегулюванням агросфери змінилося на користь дерегулювання. Відбувалося це під переважним впливом політичних факторів.

Для підвищення рівня ефективності економіки АПК потік інвестицій повинен спрямовуватись у виробничі фонди, впровадження у виробництво нових техніки і технологій. Особливість цього процесу полягає в тому, що з об'єктивних причин збільшення інвестицій у фонди здійснюється у промисловості та сфері послуг, а нові техніка і технології, як результат фондового переоснащення промисловості та науки, надходять до сільського господарства. Ці процеси супроводжуються підвищенням цін на продукцію промисловості та послуги, а також зниженням цін на продукцію сільського господарства [4]. Тому без зміщення існуючих акцентів урядової інтервенції в економіку, неможливо забезпечити її зростання та підвищення ефективності АПК. Захист внутрішнього ринку від імпортової сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом запровадження тарифів на її відповідні вітчизняні різновиди.

В умовах глобалізації і, тим паче, воєнного стану економічна безпека країни передбачає захищеність інтересів держави та інших суб'єктів господарювання. Саме захищеність тісно пов'язана з іншими складовими економічної безпеки. Від її рівня залежить інвестиційний клімат у державі. Зумовлена захищеність стабільністю грошово-кредитної, бюджетної та валютної систем залежить від багатьох показників. Найважливіші з них – розподіл державного бюджету, стійкість банківської системи, національної валюти, заборгованості, як зовнішньої, так внутрішньої.

Проте на перешкоді все ж стоїть глобальна криза, оскільки можливість втрати державних важелів посилюється. Щораз більше проявляється тенденція до передавання державних функцій регулювання, зокрема валютно-фінансової сфери, на наддержавний рівень. Крім цього, розвиток процесів глобалізації підштовхує Україну до більшої координації їхньої політики в галузі правового регулювання інформаційного простору, екології, боротьби з російським тероризмом.

Регулювання національної економіки йде паралельно з удосконаленням системи управління державою для того, щоб вона була адекватною умовам глобалізації, Вітчизняної війни. Українська економіка у відомих екстремальних умовах за підтримки країн ЄС, США все ж виживає і у нинішніх глобалізаційних світових процесах.

У збереженні державності в умовах глобальної кризи особливого значення надається процесам регіоналізації як економічному федералізму без політичного забарвлення. Йдеться про збереження раціонального використання ресурсного потенціалу регіону і вирішення на цих засадах соціально-економічних проблем населення, зменшення залежності регіонів від центру, поєднання інтересів держави і кожного регіону зокрема. Все це стосується всіх регіонів України, особливо Донеччини.

Загалом, стабільно орієнтована економіка усіх регіонів забезпечить високий рівень життя населення, мотивацію до трудової і підприємницької діяльності, умови рівноправного партнерства у світовому економічному співтоваристві, насамперед, ЄС [5].

Дослідження українських вчених у напрямі пошуку дієвих шляхів реалізації євроатлантичної інтеграції України проводяться виходячи з реальної оцінки готовності українського суспільства до розвитку в нових умовах кардинальних зрушень, зокрема

переходу до європейської моделі державного управління: виконання достатньо жорстких умов щодо показників якості суспільства; приведення законодавства країни до європейських стандартів; вирішення проблем обороноздатності; мовної підготовки фахівців для роботи з країнами-членами Європейського Співтовариства та Північно-Атлантичного Альянсу.

Найкращий приклад успішного стійкого розвитку продемонстрували Естонія, Чехія, Словенія, найгірший – Україна. За таких умов найкращі реформи економіки, науки, освіти, інноваційної сфери не дадуть очікуваних результатів, оскільки ці реформи є похідними від головних – політичного визначення шляхів розвитку держави, яка повинна визначити можливі шляхи використання можливостей глобалізації і запобігання погроз від неї. Велика відповідальність лежить на поколінні, яке буде шукати місце України в умовах глобалізації після завершення переможної (надіємось) Вітчизняної війни з РФ. Воно повинно бути конкурентоздатним у знаннях, мобільності, мовному середовищі. А для цього потрібно розвивати власну систему освіти, підвищити її якість.

Література

1. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014-2015 рр. Аналітична записка – Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу <http://www.niss.gov.ua/articles/1635>.
2. Шовкун І. Асоціація з ЄС диктує необхідність відродити промисловість / І. Шовкун // Дзеркало тижня. – 2015. – № 38. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/asociaciya-z-yes-diktuye-neobhidnist-vidroditi-promislovist-.html>.
3. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. Горбулін // Дзеркало тижня. – 2015. – № 2 (198). – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>.
4. Міщенко Д.А. Аналіз заходів щодо підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки України / Д. А. Міщенко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 133-139. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvamu_upravl_2011_4_19.pdf.
5. Купчак В. Р. Державна політика розвитку економіки регіону в системі проектного управління інвестиціями // В. Р. Купчак // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4219>.

УДК 338.1+008.2

Наталія ЮДИНА*

УПРАВЛІННЯ МАЙБУТНІМ НА ЗАСАДАХ КОНЦЕПЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УПРАВЛЕНИЕ БУДУЩИМ НА ОСНОВЕ КОНЦЕПЦИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

THE MANAGEMENT OF THE FUTURE BASED ON THE INNOVATION DEVELOPMENT CONCEPT

Анотація. Запропоновано запровадження на підприємствах концепції інноваційного розвитку на нелокальних засадах. Нелокальність передбачає «чотирьохвимірне мислення» і залучення власних ресурсів підприємства з метою створення високотехнологічної продукції.

Аннотация. Предложено внедрение на предприятиях концепции инновационного развития на нелокальных принципах. Нелокальность предполагает «четырёхмерное мышления» и привлечения собственных ресурсов предприятия с целью создания высокотехнологической продукции.

* ЮДИНА Наталія Володимирівна / *Наталія ЮДИНА / Nataliya YUDINA* – лауреат Премії Президента України для молодих вчених, к.е.н., ст. викл. кафедри промислового маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», портал дистанційних курсів з маркетинг-футурології «Футуролог» (<http://futurolog.com.ua>), ORCID: 0000-0002-1730-9341, Nataly.Yudina@meta.ua

Abstract. It was proposed the concept of innovative development of the enterprises on the non-local principles. The non-local principles involve "four-dimensional thinking", the use of own resources of the enterprise in order to create high-tech products.

Сьогодні багато наук переживають революційні перетворення, що характеризують настання нової епохи великих наукових відкриттів і має відобразитися на економічних реаліях. Руйнація фундаментальних принципів і уявлень, на яких ґрунтувалися попередні знання, примушують побачити нові знання, напрями нових досліджень чи пояснити те, що не вкладалося у межі традиційних підходів. Наприклад, явище заплутаності у квантовій механіці, яка проявляється у взаємному впливі одна на одну двох заплутаних часточок через величезну відстань, довго залишалася непоясненою з традиційних позицій фундаментальних положень [1]. Зокрема, таке явище не узгоджувалося з фундаментальним принципом локальності, який полягав у тому, що взаємний вплив можуть створювати лише ті часточки, які знаходяться поруч у просторі. Однак сучасне пояснення явища заплутаності взагалі руйнує фундаментальні поняття «простір» і «час» і пропонує вченим проводити наукові дослідження не з позиції локальності, а з позиції всесвітнього космосу. Наприклад, згідно однієї з сучасних гіпотез квантової фізики, окремі взаємопов'язані явища слід розглядати у якості відображення проекції одного й того ж самого явища, як у калейдоскопі декілька разів відображується шматочок кольорового скла. Такий підхід потребуватиме суттєвого розширення свідомості вченого та вихід за межі традиційних положень.

Подібні перетворення за аналогією мають торкнутися і непорушності фундаментальних принципів локальності в маркетингу, а саме: планування і прогнозування результатів маркетингової діяльності на строки, які за тривалістю не перевищують 1-3 роки; аналізу лише тих факторів маркетингового середовища, що знаходяться у безпосередній близькості до певного суб'єкта ринка. Наприклад, підприємства, що працюють в Україні, звикли до аналізу виключно внутрішньодержавних політико-правових, економічних і т.і. факторів. Крім того і сам ринок має інструменти внутрішнього замикання своїх суб'єктів у середині себе: коли підприємство працює довго на певному ринку, він аналізує виключно тільки своїх прямих конкурентів, відвідує тільки строго обмежений ринком перелік конференцій, виставок, тематичних сайтів, т.і. Слід висунути гіпотезу, що принцип нелокальності факторів маркетингового середовища українських підприємств має набагато ширший радіус дистанційного впливу, ніж традиційно його прийнято окреслювали.

Таким чином, і явище кризи національної економіки України стає більш зрозумілим, якщо вийти за локальні межі України та дослідити внутрішні економічні процеси з позиції глобальної економіки світу. Як можна побачити з аналізу динаміки ВВП різних країн світової економіки, сьогодні спостерігається тенденція коливання темпів приросту цього показнику для більшості країн біля нульової відмітки. Це свідчить про кризу глобальної економіки в цілому, а тому інструменти подолання української кризи підприємствам слід шукати на глобальному рівні.

Пропонований підхід суттєво ускладнює процес прийняття управлінських рішень на рівні окремих підприємств, оскільки потребує від них принципово іншого способу мислення, який знаходиться у «чотирьохвимірному просторі» і має виключати локальність:

- у просторі часу, що передбачає вільне володіння як історичними особливостями формування певного ринку в умовах історичного розвитку певної країни і світу у цілому, так і можливості довгострокового передбачення можливих сценаріїв реалізації пропонованих управлінських рішень у майбутньому;
- у площині широких міждисциплінарних зв'язків;
- за вертикаллю традиційних фундаментальних знань і інновацій.

Таким чином, для проведення необхідних маркетингових досліджень підприємства потребуватимуть глибоких знань минулого і оброблення величезного обсягу розширеної міждисциплінарної та міжринкової маркетингової інформації сьогодення для синтезу адекватного управлінського рішення. Однак такий спосіб мислення провокуватиме серед підприємств масових розробок інноваційних рішень, що повинні перезавантажити економіку України.

За часи декількох потужних хвиль економічної кризи, що тривають в Україні з 2008 р., застосування слова «інновації» у інформаційному полі як вчених, так і пересічних українців значно зросло. Це можна пояснити тим, що концепція інноваційного розвитку розглядається як достатньо ефективний інструмент подолання кризи, однією з причин настання якої стає перегрів економіки через перебільшення на ринку кількості пропозицій товарів і послуг підприємств на тлі і так вже перенасиченого попиту. Коли потреби споживачів повністю задоволені, необхідно знаходити чи навіть створювати для споживачів потреби у чомусь новому, що стало б спроможним перезавантажити економіку держави.

Хоча концепція інноваційного розвитку на нелокальних засадах – це не єдиний можливий шлях до перезавантаження економіки, ця концепція має стати невід’ємною складовою більшості своїх альтернатив. Так, серед альтернативних способів економічного перезавантаження вченими передбачений широкий спектр можливих сценаріїв, що коливається від повної руйнації національної економіки через колапс до технічної імовірності встановлення планового управління на рівні глобальної економіки.

Наприклад, у першому крайньому випадку вірогідність колапсу, що може призвести до повної руйнації національної економіки, оцінюється у 10% [2]. При цьому слід розуміти, що руйнація, незважаючи на всі її негативні наслідки для країни, може створити згодом потужний незадоволений попит всередині. Однак задоволення такого новоствореного попиту при одночасній відсутності внутрішніх фінансових ресурсів стане можливим лише завдяки налагодженню ефективних зовнішніх економічних стосунків. Наприклад, «сировина економіка» України, при якій експорт високотехнологічної продукції в Україні останнім часом коливався на рівні біля лише 5% від ВВП [2], в умовах зруйнованої економіки стане явно недостатнім. Тому зруйнована національна економіка вкрай потребуватиме відновлення завдяки переходу до концепції інноваційного розвитку. Однак важливою специфічною особливістю такого розвитку має стати, по-перше, цільова орієнтація створюваних інновацій виключно на закордонну аудиторію споживачів, а по-друге, інновації повинні бути високотехнологічними і затребуваними закордоном. Це дозволить українським підприємствам почати отримувати ззовні значно більші прибутки (порівняно з прибутками від експорту лише сировини), що забезпечить зростання рівня купівельної спроможності всередині країни і, як наслідок, зростання економіки держави у цілому. Концепція інноваційного розвитку передбачає активне застосування інструментів маркетингу у напрямку дослідження потреб споживачів із одночасним скороченням неефективних витрат, реінжинірингу та удосконалення виробництва [3]. Такий шлях потребуватиме від України тісного поєднання власних інтелектуальних ресурсів із існуючою базою сировини, що передбачає необхідність переорієнтації з експорту сировини на експорт власноруч перетворених ресурсів у високотехнологічну продукцію.

Другий крайній сценарій перезавантаження економіки пов'язаний із вірогідністю залучення через загострення проблем Big Data до управління глобальною економікою технологій Штучного Інтелекту [4], що взагалі може унеможливити явище ринкової конкуренції, перевівши глобальну економіку з ринкової у планову. Однак і такий сценарій перезавантаження потребуватиме від підприємств наявності затребуваної на глобальному рівні унікальної інноваційної пропозиції.

Отже, незалежно від сценарію, яким розвиватиметься економіка України надалі, навіть крайні випадки потребуватимуть запровадження на рівні окремого підприємства

концепції інноваційного розвитку на нелокальних засадах, що вимагатиме від нього запровадження «чотирьохвимірному способу мислення» і повної «мобілізації» власних ресурсів. Інтелектуальні ресурси слід поєднувати з існуючою сировинною базою в бік створення високотехнологічної продукції, на яку існуватиме у майбутньому попит за кордоном.

Література

1. Хель И. Из чего могло бы состоять пространство-время? / Илья Хель / Новости высоких технологий, Hi-News.ru. - 15 Ноября 2015. – Режим доступа : <http://hi-news.ru/research-development/iz-chego-moglo-by-sostoyat-prostranstvo-vremya.html>.

2. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ : НТУУ «КПІ», 2015. — 136 с. ISBN 978-966-622-716-7.

3. Юдина Н. В. Антикризисные маркетинговые инструменты инновационного развития предприятий // Маркетинг и финансы. – 2014. – Т. 1. – С. 60-72.

4. Юдина Н. В. Футурология интернет-пространства // Маркетинг услуг. – 2014. – Т. 4. – С. 264-277.

УДК 303.101

Галина ЮРЧИК*

ТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ «ПАРАДЕРЖАВИ»

ТЕНИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ «ПАРАГОСУДАРСТВА»

SHADOW ECONOMY IN UKRAINE AS BASIS OF FORMING PSEUDO-STATE

***Анотація.** Досліджено сутність та основні чинники тінізації економіки в Україні. Проаналізовано масштаби та тенденції тінізації національної економіки. Узагальнено соціально-економічні наслідки тінізації економіки для різних суб'єктів господарської та трудової діяльності. Обґрунтовано основні передумови та напрями детінізації економіки України.*

***Аннотация.** Исследована сущность и основные факторы тенизации экономики в Украине. Проанализированы масштабы и тенденции тенизации национальной экономики. Обобщено социально-экономические последствия тенизации экономики для различных субъектов хозяйственной и трудовой деятельности. Обоснованы основные предпосылки и направления детенизации экономики Украины.*

***Abstract.** The essence and main factors of shadow economy in Ukraine. Analyzed the scale and trends of shadowing the national economy. Overview socio-economic effects of the shadow economy for a variety of economic and employment. Grounded main conditions and areas of shadow economy of Ukraine.*

Тіньова економіка та зайнятість притаманна усім країнам не залежно від моделі та рівня їх соціально-економічного розвитку. Практика свідчить, що допоки держава в той чи інший правовий спосіб впливатиме на економічний розвиток шляхом реалізації бюджетної, фіскальної, грошово-кредитної, валютної політики, доти існуватиме тіньова економічна діяльність (змінюються лише її масштаби, а також механізми взаємодії з легальною економікою). Беззаперечно, тінізація економіки є гальмом розвитку держави, зростання соціальних стандартів життя. Більше того, латентні процеси в економічній та

* ЮРЧИК Галина Миколаївна / Галина ЮРЧИК / Galina URCHIK – к.е.н., доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування, e-mail: urchikgalua@ukr.net

соціально–трудовій сфері підривають правові основи існування держави, формують так звану «паралельну» державу («парадержаву»).

Україна, на жаль, належить до групи країн з високим рівнем тінізації економічної діяльності, що загрожує її соціально–економічній безпеці. З огляду на це, дослідження масштабів і чинників тінізації національної економіки є, беззаперечно, актуальними.

У різних країнах наводиться ціла низка поліаспектних трактувань поняття «тіньова економіка», серед яких – неформальна, нелегальна, неофіційна, паралельна, незадекларована, прихована, «чорна». Така суттєва кількість визначень свідчить про те, що немає єдиного розуміння сутності тінізації економічної діяльності. Загалом, результати узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «тіньова економіка» (табл. 1) свідчить про те, що попри їх різноманіття, все ж більшість авторів сходяться на тому, що визначальними характеристиками тіньової економіки є:

- офіційна незареєстрованість;
- неконтрольованість;
- перебування поза системою статистичного обліку;
- перебування поза оподаткуванням;
- тяжіння до незаконної (злочинної, кримінальної) діяльності.

Таблиця 1

Авторські підходи до визначення поняття «тіньова економіка»

Вчений	Трактування сутності тіньової економіки
<i>Вітчизняні науковці</i>	
О. Турчинов	Економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства.
В. Попович	Такий стан розвитку кризових, криміногенних процесів в економіці, коли доходи злочинного походження стали засобом скоєння нових, нерідко більш небезпечних злочинів, а отримані за рахунок їх скоєння доходи перестали носити споживчий характер, а трансформувались у базу відтворення незаконних капіталів і криміногенного потенціалу у всіх сферах цивільно–правових, організаційно регулятивних і суспільно–економічних відносин.
О. Ярмоленко	Фактично неконтрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін та споживання товарно–матеріальних цінностей та послуг.
Н. Мушинська	Діяльність юридичних та фізичних осіб, спрямована на отримання доходів від легальних або нелегальних видів діяльності в грошовому або натуральному виразі, які не враховуються офіційною статистикою.
Ю. Ванькович	Вид економічної діяльності, який статистично не обліковується, приховується від держави та офіційно не зареєстрований і поділяється на такі складові, як неофіційна економіка, підпільна економіка та фіктивна економіка.
О. Носова	Системне явище господарювання асоціальної природи, що притаманне країнам з будь–яким соціально–економічним ладом, а також виражає різний рівень інтенсивності соціальної небезпеки та відображає форму кризи державного управління економіки як дисфункціональність.
О. Базилінська	Економічні процеси, що приховуються їх учасниками, не контролюються державою і суспільством, не фіксуються в повному обсязі офіційною державною статистикою.
<i>Зарубіжні науковці</i>	
А. Френз	Діяльність, що не зараховується до ВВП через відсутність методологічної бази обліку нелегального виробництва товарів і послуг; її компоненти – прихована діяльність само зайнятих та прихована діяльність зайнятих, що працюють додатково.
П. Гутманн	Будь–яка економічна діяльність, не врахована офіційною статистикою, а її основні складові – нелегальна, прихована, неформальна.
Б. Контіні	«невидима» діяльність, яка враховує незаконну діяльність.
Д. Кассел	Будь–яка економічна активність, що сприяє створенню економічних цінностей країни, але не враховується в її ВВП; не обліковане створення цінностей.
А. Олейнік	Сфера, в якій економічна діяльність здійснюється поза законом, тобто обходять, здійснюються без дотримання законодавчих норм, правових і формальних правил господарської діяльності.

Дієва державна політика щодо детінізації економіки потребує визначення основних причин її тінізації. Загалом, дослідження та узагальнення існуючих підходів до визначення чинників тінізації економічної діяльності дає право стверджувати про переважання фіскальної складової у визначенні найбільш вагомих причин тінізації економіки (табл. 2). Тобто, прийняття рішення про здійснення господарської діяльності в тіньовому секторі економіки суб'єкти ринкової економіки в Україні приймають, головним чином, через податковий тягар та недосконалість нормативно-правової системи. Крім того, більшість науковців серед основних причин тінізації національної економіки вбачають корупцію, неналежну діяльність контролюючих органів, надмірне регулювання підприємницького сектору, діяльність та лобізм кримінальних структур. Тобто, можна констатувати, що кореневою першопричиною формування тіньового сектору економіки є наявні вимоги та обмеження, які висуваються державою до суб'єктів економічної діяльності.

Ряд дослідників обґрунтовують рівень тінізації економіки, який можна вважати нормою, на рівні 5–10% ВВП. В той же час частка тіньового сектора понад 30% ВВП вважається критичною для безпеки соціально-економічного розвитку держави [1].

Таблиця 2

Причини тінізації економіки України

Автор	Причини тінізації економіки
Приварникова І., Степанюк К	<ul style="list-style-type: none"> ➤ криза фінансової системи; ➤ високі ставки і складний механізм розрахунку податків; ➤ установлення пільгових умов функціонування окремим суб'єктам господарювання; ➤ прагнення підприємців одержати надприбутки за рахунок ухилення від органів державного управління; ➤ взаємозв'язок бізнесу з кримінальними структурами.
Варналій З.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ відсутність сформованої інституційної бази економічної політики; ➤ неефективність управління державною власністю і захисту прав власників; ➤ системні вади податкової системи; ➤ незбалансованість державної регуляторної політики; ➤ недосконалість бюджетної політики; ➤ деформація структури зайнятості; ➤ недоліки у діяльності судової влади; ➤ зловживання монополюючим (домінуючим) становищем цінового характеру; ➤ корупція.
В. Басаргин, В. Яковлев	<ul style="list-style-type: none"> ➤ нездатність держави забезпечити конструктивне реформування економічних відносин і сформулювати цивілізовану соціально орієнтовану ринкову господарську систему; ➤ видатки і грубі прорахунки в політиці ринкового реформування; ➤ ірраціональне відсторонення держави від публічно-правового регулювання економічних відносин в умовах становлення ринку, тривале збереження в цій сфері правового вакууму; ➤ правовий нігілізм у суспільстві, невідповідність населення та господарюючих суб'єктів до цивілізованої та законслухняної діяльності в умовах формування ринкових відносин; ➤ низька ефективність роботи контролюючих органів у сфері економічної діяльності; ➤ прорахунки у діяльності правоохоронних органів; ➤ цілеспрямована діяльність злочинного світу, яка переслідує у сфері економіки свої специфічні корпоративні інтереси.
Васенко В., Гребіник В.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ стихійний характер розвитку ринкової економіки; ➤ нерівномірність розвитку різних сфер, структур економіки та регіонів; ➤ інфляційні процеси; ➤ несприятливі умови для функціонування підприємництва.
Харко Д.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ надмірне податкове навантаження та нерівномірне його розподілення на платників податків; ➤ низький рівень податкової дисципліни;

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ значна кількість пілг яка зменшує кількість платників податків; ➤ надмірне регулювання підприємницької діяльності; ➤ відсутність адекватних до ринкових умов «правил гри» для підприємців внаслідок лобювання під час законодавчого процесу корпоративних інтересів; ➤ інтенсивне «вливання» в офіційний сектор грошової маси кримінального походження.
Гринів Л., Кічурчак М	<ul style="list-style-type: none"> ➤ нестабільність податкового законодавства; ➤ високий податковий тиск і нерівномірність податкового навантаження; ➤ низький рівень податкової дисципліни; ➤ надмірне регулювання підприємницької діяльності; ➤ низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки; ➤ корупція в державних органах та органах місцевого самоврядування; ➤ правова незахищеність суб'єктів господарювання від зловживань з боку посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування; ➤ недостатньо прозора процедура приватизації державного майна.

За даними дослідження Ф. Шнайдера, у 2013 р. розмір тіньової економіки в Європі досягне оцінки в 2,15 трлн євро, що складає 18,5% від усієї економічної діяльності ЄС. Майже дві третини європейської тіньової економіки зосереджено в п'яти найбільших європейських країнах – Німеччині, Франції, Італії, Іспанії і Великобританії. В Австрії та Швейцарії тіньова економіка дорівнює приблизно 7–8% офіційного ВВП цих країн. Високим порівняно із середнім по ЄС залишається розмір тіньової економіки в Греції – 24% ВВП. У Болгарії, Хорватії, Литві та Естонії тіньова економіка сягає 30% розміру офіційної економіки [3]. Україна за оцінками експертів стала європейським лідером за обсягом тіньової економіки.

За різними оцінками рівень тінзації економіки України складає від 16,0 до 48,0% (2011р.). Показово, що з 2013 р. спостерігається чітка тенденція щодо зростання масштабів тіньового сектору економіки в Україні. При цьому за перший квартал 2015 р. частка «тіні» за різними методами варіювала від 35,0 до 56,0% до ВВП. Таким чином, значний масштаб латентної економічної діяльності в Україні, що перевищує критичний рівень (30%), є загрозою існуванню держави, утворює свого роду «парадержаву». Адже тінзація економіка на рівні 50 і більше відсотки фактично вказує на некерованість з боку держави економічної діяльності суб'єктів, що в сукупності створюють половину офіційного ВВП.

Таблиця 2

Оцінка частки тіньового сектору економіки України, % до ВВП

Роки	Оцінка за методикою Держстату	Метод «витрати населення–роздрібний товарооборот»	Електричний метод	Монетарний метод	Метод збитковості підприємств	Метод сукупного попиту–сукупної пропозиції	Оцінка проф. Фрідріха Шнайдера	Інтегральний показник
2004	18,9	33,5	28,0	29,5	25,0	39,0	49,0	–
2005	18,1	46,5	28,0	25,0	24,0	37,0	48,0	–
2006	17,3	40,5	27,5	24,5	23,5	33,5	47,0	–
2007	15,5	38,0	27,0	26,0	24,0	34,5	47,0	–
2008	15,1	40,0	26,0	38,0	30,0	35,5	46,0	–
2009	16,1	45,0	35,0	40,5	31,0	30,0	46,0	–
2010	16,5	44,0	37,0	30,0	30,0	33,0	45,0	38
2011	16,0	48,0	29,0	26,0	25,0	34,0	44,1	34
2012	–	46,0	29,0	24,0	27,0	–	–	34
2013	–	51,0	30,0	24,0	27,0	–	–	35
2014	–	58,0	39,0	33,0	31,0	–	–	41
2015 (I	–	56,0	38,0	35,0	50,0	–	–	47

кв.)								
------	--	--	--	--	--	--	--	--

Джерело: узагальнено автором за [2, 3].

Безумовно, тіньова економіка є суспільним явищем, наслідки якого є переважно негативними. Зокрема, зайняті в «тіні» перебувають поза системою загальнообов'язкового державного соціального страхування, а відтак не можуть претендувати (або ж лише в мінімальному розмірі) на соціальні виплати у разі настання відповідних страхових випадків (хвороба, безробіття, досягнення пенсійного віку, нещасний випадок на виробництві). Проте, достатньо значимим мотивом для латентної трудової діяльності для працівників є отримання вищого трудового доходу внаслідок його не оподаткування. В той же час, попри зменшення фіскального навантаження на суб'єктів тіньової економічної діяльності, відповідні суб'єкти постійно ризикують бути виявленими та притягнутими до відповідальності. Однак, найбільшим суспільним злом тіньова економіка є для держави. Адже, тінізація економічної діяльності підриває не лише правові, але і фінансові основи існування держави, обмежує її можливості щодо належного соціального захисту громадян, сприяє діяльності та незаконному збагаченню різного роду кримінальних структур (рис. 1).

Існує широкий спектр стратегій детінізації економіки – від жорстко репресивних до ринкових. Адже за будь-яких обставин тіньова економіка – це втеча від законів, що потребує жорсткого контролю за їх дотриманням на всіх рівнях влади. З іншого боку, втеча від законів є свідченням їх недосконалості, того що вони не виконують функцію захисту інтересів громадян. З урахуванням такого двоякого підходу, вважаємо, що детінізація економіки потребує узгоджених зусиль держави у багатьох сферах державної політики та повинна містити дві взаємоузгоджені складові – адміністративну і мотиваційну.

Щодо адміністративної складової, то вона повинна передбачати кроки в сторону посилення контролю за прозорістю адміністрування податків, укладення трудових угод.

Рис. 1. Наслідки існування тіньової економіки в розрізі суб'єктів господарської

та трудової діяльності

В той же час, потрібно зробити наголос на «м'яку» трансформацію, суть якої – в застосуванні методів мотиваційного переходу підприємців у легальну сферу. Не можна не враховувати, що зменшення тіньового сектору винятково шляхом силових обмежувальних дій може привести до соціального вибуху.

Таким чином, фундаментальне розв'язання проблеми тіньової економіки можливе лише в контексті загального реформування економіки, усунення причин, які спонукають населення звертатися до тіньових схем економічної діяльності. Тому, мотиваційна складова детінізації повинна передбачати поступове зниження податкового навантаження, спрощення законодавства щодо регулювання економічної діяльності, обмеження монопольної поведінки в усіх сферах економіки. Крім того, у пакет відповідних заходів потрібно ввести жорстку боротьбу з корупцією у владних структурах одночасно з покращенням якості державних послуг.

Література

1. Кучеренко С. Інтегральна оцінка рівня тіньової економіки [Електронний ресурс] / С. Кучеренко, В. Шавлак // Режим доступу: http://confiarpv.at.ua/publ/konf_23_24_05_2013_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/integralna_osinka_rivnja_tinovoji_ekonomiki/65-1-0-2438..
2. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) – Режим доступу: <http://icps.com.ua/>
3. Тенденції тіньової економіки в Україні (I квартал 2015 року) [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. – Режим доступу: www.me.gov.ua/Documents/Download?id
4. Schneider F. The Shadow Economy in Europe, 2013 [Електронний ресурс] / F. Schneider, A. Kearney. – Режим доступу: https://www.atkearney.com/financial-institutions/featured-article/-/asset_publisher/j8IucAqMqEhB/content/the-shadow-economy-in-europe-2013/10192.

СЕКЦІЯ II **СВІТОВА ПРАКТИКА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО** **АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

УДК 378

Dmytro BARABAS,
Mariia VOLOSHYNA*

EXPERIENCE OF HIGHER EDUCATION QUALITY EVALUATING IN
FRANCE AND ITS APPLICATION

ДОСВІД ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ ТА ЙОГО
ЗАСТОСУВАННЯ

ОПЫТ ОЦЕНИВАНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ФРАНЦИИ
И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ

Abstract. The evolution of the legislative regulation of quality evaluation of French higher education over the last 30 years was revealed according to the analysis of publications and the content of websites of profile institutions. The main institutions, which evaluate the work of higher education institutions, research units, etc.,

* *Dmytro BARABAS / Дмитро БАРАБАСЬ / Дмитрий БАРАБАСЬ* – Ph.D., Associate Professor of Management department, Kyiv National Economic University Named After Vadym Hetman, e-mail: dmitry_barabas@mail.ru;

Mariia VOLOSHYNA / Марія ВОЛОШИННА / Мария ВОЛОШИНА – Bachelor of Management, Kyiv National Economic University Named After Vadym Hetman

were characterized. The points of discussion at the modern stage of development of the system of quality evaluation of higher education in France were summarized.

Анотація. На основі аналізу публікацій і змісту сайтів профільних організацій розкрито еволюцію законодавчого регулювання оцінювання якості у вищій освіті Франції протягом останніх 30 років. Охарактеризовано основні організації, що оцінюють роботу закладів вищої освіти, дослідницьких підрозділів тощо. Узагальнено дискусійні моменти на сучасному етапі становлення системи оцінювання якості вищої освіти Франції.

Аннотация. На основе анализа публикаций и содержания сайтов профильных организаций раскрыто эволюцию законодательного регулирования оценивания качества французского высшего образования за последние 30 лет. Охарактеризованы основные организации, оценивающие работу высших учебных заведений, исследовательских подразделений и т.д. Обобщены дискуссионные моменты на современном этапе становления системы оценивания качества высшего образования Франции.

Since the early 1980s quality has become a central concept in many discussions on higher education [2, p.356]. In the United States and Canada the debates on the various approaches and instruments with respect to quality evaluation have intensified. In the United Kingdom (in 1984) quality was declared to be a principal objective for higher education. In France the «Comit? national d'?valuation» was set up.

Regulatory support and history

At the government level, evaluation appeared quite late compared to other countries: the first legislation providing for evaluation of public policy was published in the early 1990's. The Higher Education Act of 1984, devoted to restructuring of the internal organization of universities, increased the relative autonomy of institutions to the detriment of individual academics and introduced a national committee for evaluation of higher education institutions (CNE – Comit? national d'?valuation des ?tablissements publics d'enseignement sup?rieur). The committee, set up in 1985 as an independent authority, comprised members designated by different academic bodies and public agencies. CNE was a government agency, but it only reported to the President, so it was independent of the Prime Minister, the Minister of Education and other executive agencies. His mission was to systematically evaluate universities and public higher education institutions. From 1986 to 2006 the CNE published 240 evaluation reports: institutional reports on all public universities and a selection of ?coles, thematic reports on specific fields of study and reports on the state of higher education at the national level. Over its first years of existence, CNE developed its own methodology for institutional evaluation that differed substantially from what was done in the neighboring countries that were most advanced on the field of higher education evaluation [5].

CNER (Comit? national d'?valuation de la recherche), was created soon after for evaluating public research programs and policies. Having no role in the evaluation of individual research centers, it could only conduct survey and write reports on the broad issues of research.

A third agency operated parallel to CNE and CNER, is the «Mission scientifique, technique et p?dagogique» (MSTP). Its mandate was to evaluate the laboratories entirely owned by the universities, the academic teaching programs (for accreditation of university programs and doctoral schools) and individual academics staff (for awarding bonuses and distinctions).

The individual evaluation of the academic staff of the universities is mainly devoted to the national council of universities (Conseil national des universit?s – CNU). This consultative body, originally created in 1945 and organized in its present shape in 1987, advises the Minister in charge of Higher Education on matters relating to recruitment and promotion of the tenured academic staff of the universities.

France is no exception to other European states that saw a drastic change in Higher Education as a result of the Bologna Declaration (1999). New state regulations were introduced from 2002, aimed at building a degree structure that is common to all higher education institutions. The implementation of these regulations was phased in step by step and a study of the quality evaluation process was put into operation [1].

Two Major acts were voted by parliament in 2006 and 2007, bringing deep changes that have not yet produced all their effects. The “Act on freedom and responsibility of universities” passed in August 2007 provided essentially for a new governance and a larger financial autonomy of universities. The «programme act for research» of April 2006 contained provisions, one of them was the creation of a new evaluation agency for research and higher education, AERES (Agence d'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur).

Evaluation institutions

AERES is a French academic research evaluation agency. AERES has the task of «evaluating research and higher education institutions, research organizations, research units, higher education programs and degrees and with approving their staff evaluation procedures». The Italian ANVUR agency was partly modeled on AERES [3]. AERES was conceived as a unified evaluation agency. CNE, CNER and MSTP were actually merged into AERES but a few specialized bodies remained outside. AERES was given four missions:

- Evaluate higher education institutions (universities, écoles) and research agencies;
- Evaluate operation and outcomes of research units;
- Evaluate teaching programs and degrees;
- Validate the procedures for individual evaluation of academic and research personnel.

As far as institutional evaluation is concerned, AERES started by taking over most of the CNE principles and methodology.

In his first five years of operation, AERES was able to produce institutional evaluation reports on all universities, all research agencies and a large number of public and private écoles. Each year a group of institutions is selected for evaluation, with a periodicity of five years.

Concerning evaluation of research units, AERES has taken over activities that were conducted by the research agencies for their own units or for the mixed units. Evaluation procedure is similar to that of institutional evaluation: Self-evaluation report, visit of a panel of experts and publication of a report [5].

Other institutions:

– CEFDG (Commission d'évaluation des formations et diplômes de gestion). The CEFDG's mission is to organize the quality control procedures of higher education in business and management from the perspective of the construction of the European Higher Education Area. It also examines the evolution of management higher education. [4]

– CTI (Commission des Titres d'Ingénieur). Its missions are the evaluation and accreditation of higher education institutions in the field of engineering in order to authorize French grand écoles to deliver the Diplôme d'Ingénieur, the development of quality in engineering education, and the promotion of engineering curricula and careers in France and abroad [6].

– CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique). CNRS is a public organization under the responsibility of the French Ministry of Education and Research. CNRS has the following missions: to evaluate and carry out all research capable of advancing knowledge and bringing social, cultural, and economic benefits for society; to contribute to the application and promotion of research results; to develop scientific information; to support research training; to participate in the analysis of the national and international scientific climate and its potential for evolution in order to develop a national policy.

Evaluation criteria and principles

Evaluation of a training program by the AERES must follow its self-evaluation by the institution. This self-evaluation sets out to position each training program with regard to the institution's strategy and its declared objectives, and it shows where each program stands in the overall range available, in the way it is understood and is in keeping with the whole. Lastly, through its self-evaluation, the institution can detect the strengths and weaknesses of its training programs and how these make use of the schemes placed at their disposal.

4 criteria are applied for the evaluation a bachelor's degree specialty for example [1]:

– The educational project: the bachelor's degree specialty leads to the expected learning outcomes and skills at the end of the program.

– Schemes for helping students to succeed: these provide students with all the information they need throughout their course, refresher classes and methodology classes and tailored tutoring.

– Integration of graduates into the job market and continuation of chosen studies: the training program is developed so as to give students the option to find a job straightaway or continue with their chosen studies by enrolling on vocational bachelor's degrees, master's degrees or in doctoral schools.

– Program leadership: the specialty is managed by a diversified team (subjects, statuses, etc.) whose appointment, skills and method of operating are clearly determined.

In France some objective criteria are used when conducting research evaluation [5, p.37]:

1. Quality of scientific production, scientific influence;
2. Active participation in national and international networks and programs;
3. Risk-taking in research (particularly at disciplinary interfaces);
4. Accessibility for the world of social demand;
5. Responsibilities in research management (national, international) or in the publication of reviews (editor-in-international collections, director);
6. Investment in the dissemination of scientific culture;
7. Applied research or expertise;
8. Estimation of the proportion of researchers and professors “productive in terms of research and results” exploitation.

Basic principles of quality evaluation in higher education of France [1]:

- The aims and objectives of evaluation must be clear and widely disseminated;
- The evaluation methods must meet their objectives and be based on suitable procedures;
- The evaluation experts and evaluated parties must be familiar with the procedures used;
- The criteria must be explicit and published in particular.

Based on these principles the AERES practices «integrated evaluation» according to a method closely combining the reviews of its three departments: research units, programs and degrees, institutions.

Problems of higher education quality evaluation in France

Many issues feed the current debate on quality evaluation in France, inside the agencies, among them and in the scientific and academics community. Sizable part of this community resented evaluation they see as an element of the managerial approach to the governance of higher education and research. The debate centers four broad issues: the purpose of evaluation, the adequateness of criteria and references, the legitimacy of the evaluators, and the degree of specificity of the evaluation processes [2].

– The purpose of evaluation. Evaluation may have different purposes according to the different stakeholders of the Higher Education and Research system. There may be conflicts between purposes as the tools used by evaluation differ from one to the other.

– The adequateness of criteria and references. AERES has chosen, like CNE, not to grade the outcomes of institutional evaluation. Evaluation reports conclude on a statement of strengths and weaknesses and on some advice. This qualitative approach makes it impossible to compare and rank institutions. A different choice was made for evaluation of teaching programs and research units. Evaluation reports rate the evaluated entity on each of the evaluation criteria with grades A+, A, B and C (excellent, good, satisfactory and below standard). Such grades were compiled by the press and turned into quality rankings of institutions. This was deeply resented by universities because grades remained for five years whatever the actions taken and the corrections achieved.

– The legitimacy of evaluators. There is a general agreement in Higher Education that evaluation should be based on peer review but peers are not necessarily experts and the selection

of the adequate people raises several issues. Selection itself may proceed from appointment or election. When experts are appointed, there is a suspicion that they are not independent from the appointing authority. This dilemma may be overcome by having a mixed selection process whereby some of the experts are elected and some appointed. AERES, as an independent agency, insists on appointing all its experts in order to ensure competency and representativeness. The principles on which experts are chosen are published on the website and as well as the CV of all experts. Possible conflicts of interests are taken seriously.

– Comprehensive or specialized evaluation. AERES strongly supports an integrated evaluation of the higher educational research sector and therefore considers the multiplicity of agencies as a hindrance to this. It discusses with the specialized agencies and bodies in order to unify methodology and coordinate procedures. It also diversifies its own approach to take into account disciplinary specificities in research and teaching that are used as a justification for separate evaluation agencies.

The French system of quality evaluation in higher education is developing. Significant changes have occurred over the past decade. The rise in number of foreign students confirms the correctness of the chosen direction.

References

1. Agence d'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur, available at <http://www.aeres-evaluation.fr>
2. Chevallier T. (2013) Evaluation in French Higher Education: history, policy and debates, *Scuola Democratica*, №4 (2), p. 619–627, available at <https://www.rivisteweb.it/download/article/10.12828/74732>
3. Commission d'évaluation des formations et diplômes de gestion, available at https://fr.wikipedia.org/wiki/Commission_d'evaluation_des_formationen_et_diplomes_de_gestion
4. Commission des Titres d'Ingénieur, available at <http://www.cti-commission.fr>
5. Overview of the Quality Assurance System in Higher Education: France / National Institution for Academic Degrees and Quality Enhancement of Higher Education, Tokyo, 2012, 57 p., available at http://www.niad.ac.jp/english/overview_fr_e.pdf
6. Vught F. A., Westerheijden D. F. (1994) Towards a General Model of Quality Assessment in Higher Education // *Higher Education*, Vol. 28, No. 3, pp. 355–371, available at <http://www.jstor.org/stable/3447776>

УДК 316.32

Олексій БРОЖКО*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: УГРОЗЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

ECONOMIC SECURITY UNDER GLOBALIZATION: THREATS AND OPPORTUNITIES

Анотація. Розглянуто вплив глобалізації на економічну безпеку держав на прикладі України. Охарактеризовано можливі загрози та можливості для економік держав світу, дано авторську оцінку.

Аннотация. Рассмотрено влияние глобализации на экономическую безопасность государств на примере Украины. Охарактеризованы угрозы и возможности для экономик стран мира, дано авторскую оценку.

Annotation. The influence of globalization on the economic security of the states on the example of Ukraine were investigated. Possible threats and opportunities for the economies of the world have been characterized, the author gives his assessment.

* БРОЖКО Олексій Олександрович / Алексей БРОЖКО / Olexsii BROZHKO – студент, НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: brozhkol@mail.ru

Забезпечення економічної безпеки – пріоритетний напрям діяльності держави, адже необхідність у забезпеченні своєї безпеки суспільство відчуває постійно. У наш час, посилення багатьох загроз економічної безпеки відбуваються під впливом дії процесу глобалізації, яка розвивається у світі з шаленою швидкістю. Надалі продовжується активний розвиток світового господарчого комплексу торгових, виробничих, фінансових відносин; національні економіки переплітаються й взаємодоповнюють один з одним. З другого боку, економіки держав стають більш відкритими, збільшується ймовірність попадання національного ринку у залежність від ринків інших держав, відбувається відтік капіталу.

Основні загрози та можливості прояву глобалізації в області економічної безпеки представлені на рисунку 1. Україна, як суб'єкт міжнародних відносин також приймає активну участь у глобалізації. Ми є членами таких міжнародних організацій як ООН, Європейський банк реконструкції та розвитку, МВФ, Рада Європи, СОТ та інші [1]. Це безумно є позитивною стороною. Але з іншого боку, на економічну безпеку нашої держави також у деякій мірі впливати такі ризики, які безпосередньо зв'язані з глобалізацією як:

- Висока ступінь відкритості економіки, що тягне за собою відміну імпортного мита, спрощення норм торгівлі й процедур, що пов'язані з технічними бар'єрами у торгівлі. Наслідок від цього такий – в Україну з інших країн світу можуть безперешкодно потрапляти не якісні товари, ми стаємо не захищеними від демпінгу і свавілля ТНК.

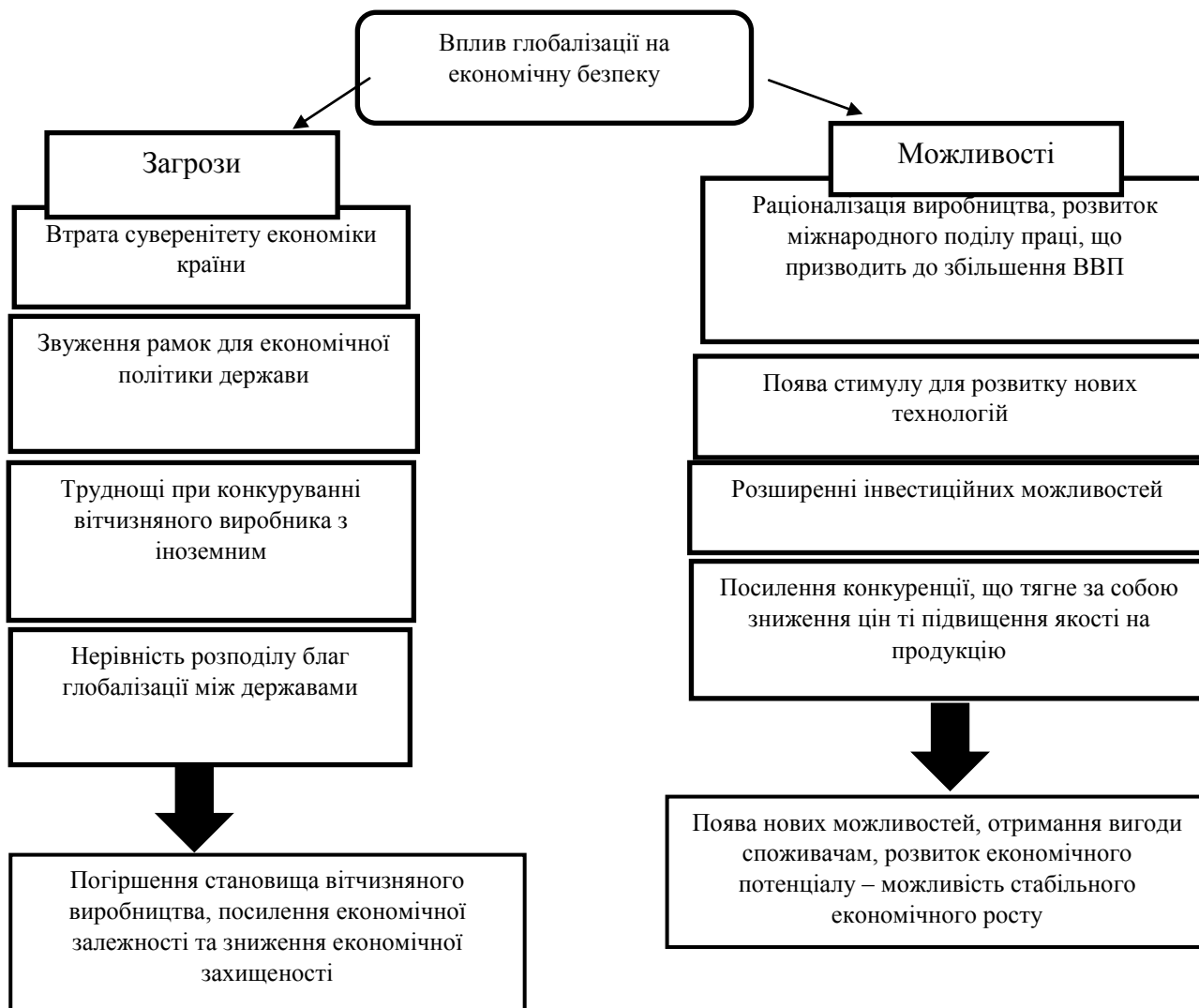
- Критично високий рівень іноземних інвестицій у стратегічні галузі економіки. Як наслідок - відплив капіталу закордон. За 21 рік незалежності України відтік капіталу з країни склав \$167 млрд, що означає, що кожен рік з української економіки йде по \$8 млрд до офшорних зон. Частина цих виведених коштів повертається до нас у вигляді кредитів та корупційних платежів. Ми знаходимося на 9 місці серед країн-лідерів з вивезення капіталу [2].

- Збільшення чутливості до економічної та валютно-фінансової нестабільності у світовій економіці. Яскравий приклад – економічна криза 2008 року. Лише за останні два місяці 2008 р. експорт товарів з України скоротився на 16% в річному обчисленні, а в січні-липні 2009 р. — аж на 49%.

Отже, глобалізація – суперечливий процес, у якому високо розвинуті країни розвиваються, а слаборозвинуті – навпаки падають. Щодо України, то для нас цей процес є більш позитивним чим негативним, бо ми почали процес інтеграції до ЄС, що відкриває майбутнє України за інноваційною економічною політикою. Якщо Україна братиме участь у більшій кількості зон вільної торгівлі, то процес економічної глобалізації буде для нас легшим і швидшим.

Також, глобалізація може стати фактором, що змусить вітчизняного виробника, з метою підтримки його діяльності, вийти на новий рівень, а економіці держави стати більш конкурентоспроможною, оскільки виклики та загрози викликають необхідність удосконалення і розвитку всіх економічних потенціалів держави.

Рис. 1. Можливості та загрози глобалізації

Джерело: побудовано автором на основі [3].

Література

1. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://mfa.gov.ua>.
2. Щороку з економіки України виходить \$8 млрд [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ipress.ua/news/shchoroku_z_ekonomiky_ukrainy_vihodyt_po_8_mlrld_5050.html.
3. Авдийский В. И. Экономическая безопасность в условиях глобализации [Електронний ресурс] / В. И. Авдийский – Режим доступу до ресурсу: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=75223.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ**ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО БРЕНДА УКРАИНЫ НА МИРОВОМ РЫНКЕ****FORMATION OF THE UKRAINIAN NATIONAL BRAND AT THE WORLD MARKET**

Анотація. Сформульовано шляхи формування національного бренду з оцінкою впливу його створення на економіку країни, в тому числі на покращення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників.

Аннотация. Сформулированы пути формирования национального бренда с оценкой влияния его создания на экономику страны, в том числе на улучшение конкурентоспособности продукции отечественных производителей.

Abstract. Formulated ways of creating a national brand with the assessment of the impact of its establishment on the economy, including improving the competitiveness of domestic producers.

При сучасних глобалізаційних та інтернаціональних взаємозв'язках між країнами вкрай важливим є представлення власного національного бренду на світовому ринку, який зумовить покращення міжнародної конкурентоспроможності країни та продукції національних виробників в цілому. Формування національного бренду стимулюватиме приплив зовнішніх інвестицій в країну, які нададуть поштовх для економічного розвитку країни та розвитку українських підприємств.

Сприятливі умови діяльності для вітчизняних виробників України зумовлять модернізацію їх виробництва, впровадження інноваційних технологій на всіх рівнях виробництва та управління, що позитивно вплине на економічний стан країни в цілому.

Національний імідж України на сьогодні є негативним в свідомості споживачів. Негативно на нього вплинули такі чинники: аварія на Чорнобильській АЕС, постійні конфлікти з Російською Федерацією, економічна нестабільність, корумпованість політичної сфери, «тінізація» економіки та інші. Позитивно вплинули на імідж України: Євро-2012, помаранчева революція, історична та культурна спадщина, людський сектор, географічне розташування біля морів та гірських хребтів та інші.

При сучасних глобалізаційних процесах та великій кількості взаємозв'язків між країнами важливим аспектом кожної країни є її економічний розвиток, який являється головним чинником покращення добробуту громадян даної країни. Актуальність економічного розвитку є очевидною для України, так як в сьогоднішній країні переживає тяжкі політичні та економічні проблеми. Необхідними факторами для покращення економічного стану є покращення міжнародної конкурентоспроможності країни, збільшення обсягів інвестицій в пріоритетні напрями, підвищення обсягу ВВП, наближення ВВП на душу населення до європейського рівня. За останні роки спостерігається процеси стагнація та спадів в економіки країни, що свідчить про загострення ряду соціально-економічних проблем. У довгостроковій перспективі економічне зростання вирішить усі наявні проблеми в Україні.

У щорічному звіті агентства «Future Brand» [1, с. 36] брендам країн світу Україна входить у п'ятірку найгірших країн з 75 всього. В Україні середня оцінка стану оцінюється лише в вісім відсотків, а середня оцінка досвідченості визначається приблизно в 14%. По показнику стану нижче по рейтингу ніж Україна знаходяться такі країни:

* ВОРОБІЙОВА Наталія / Наталия ВОРОБІЙОВА / Nataliia VOROBIOVA – студентка НТУУ «Київський політехнічний інститут», e-mail: natali.pavlivna@gmail.com

Нігерія та Камбоджа, а по досвіду меншу оцінку здобули лише Нігерія та Бангладеш. У загальному рейтингу між країнами Україна посідає 74 місце з 75 країн, що аналізувались [1, с. 53].

На тенденцію економічного зростання країни впливають два фактори: внутрішній та зовнішній. Внутрішні чинники залежать від внутрішнього стану країни, це, наприклад: політика уряду у сфері реформування, промислова політика, ефективність законодавчої бази, умови ведення бізнесу, рівень стимулювання національного виробництва, соціальні умови та інше. Зовнішні фактори не є залежними від української економіки, проте на них можна впливати різними інструментами. Одним із таких інструментів впливу на зовнішні чинники є створення національного бренду, який стимулюватиме дію зовнішніх чинників на покращення економічного становища України. Сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів обумовлює напрям економічного розвитку.

Зі створенням національного бренду стимулюватиметься економічне зростання країни, що призведе до розвитку всіх галузей економіки.

Створення національного бренду «Україна» можливе за допомогою таких шляхів:

1. Поліпшення організаційної структури стандартизації, як інструменту підвищення якості вітчизняної продукції на рівнях підприємств.

2. Впровадження інноваційних технологій у виробництва на всіх рівнях, що збільшуватиме якість та зменшуватиме витрати при більшій екологічній безпеці. Створення інноваційного та екологічного бренду країни сприятиме економічному розвитку.

3. Створення умов для поліпшення розвитку інноваційної діяльності. Створення механізмів та систем, за допомогою яких будуть впроваджуватись створенні інновації в українські підприємства.

4. Своєчасна реакція країни на глобальні зміни на світовому ринку.

5. Створення сучасного інструментарію захисту та відстоювання інтересів національних виробників.

6. Стимулювання створення технопарків, технополісів та кластерів.

7. Здійснення реформ у вищій освіті, створення взаємозв'язків між нею та підприємствами, забезпечення практичне впровадження робіт студентів, збільшення фінансування на наукові розробки при вищих навчальних закладах.

8. Забезпечення сприятливими умовами функціонування бізнесу за допомогою спрощення системи реєстрації, спрощення системи сплати податків, спрощення ведення документації та надання звітності, при цьому надання певних привілеїв національним виробникам.

9. Стимулювання припливу інвестицій в важливі національні галузі економіки.

10. Збільшення рівня добробуту українців, що призведе до збільшення внутрішнього попиту.

11. Виведення економіки із «тіні».

12. Аналіз внутрішнього стану ринку, виділення перспективної галузі з потенційною можливістю конкурувати на зовнішніх ринках та стимулювання розвитку цієї галузі.

Поліпшення організаційної структури стандартизації та пришвидшення наближення українських стандартів до міжнародних створить базу для спрощення процесу експортування продукції (товарів чи послуг) для національних виробників.

Державна система стандартизації України має бути гармонізована з міжнародними системами та спрямована на забезпечення таких чинників поліпшення конкурентоспроможності продукції українських виробників: створення єдиної політики у сфері стандартизації та сертифікації, захисту інтересів споживачів та національних виробників; якості продукції відповідно до сучасних потреб глобального ринку;

збільшення екологічності виробництва та економії всіх видів ресурсів; поліпшення техніко–економічних показників підприємств.

Для поліпшення структури стандартизації української продукції Україна може заручитися допомогою міжнародних організацій, які займаються даними питаннями в країнах світу.

Стандартизуючи свою продукцію, українські виробники у змозі продавати її за кордоном, що призводить до збільшення прибутків і поступового покращення якості українських товарів чи послуг та. Покращення якості веде до збільшення внутрішнього та зовнішнього попиту, а збільшення прибутків надає виробнику можливість модернізувати своє виробництво та впроваджувати інновації. При покращенні економічного стану більшості національних виробників зменшується безробіття, покращується добробут населення та відбувається економічне зростання країни в цілому, що призводить до підвищення рівня конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і країни на глобальних ринках.

При сучасних глобалізаційних процесах відбувається збільшення значення інновацій як на мікрорівнях, так і на макрорівнях. Це обумовлене великим рівнем конкуренції на рівні продукції, підприємств, галузей чи країн. Впровадження інновацій у власне підприємство призводить до виділення даного виробника поміж інших, що збільшує попит на продукцію та створює його імідж. За допомогою нововведень у підприємство на всіх рівнях відбуваються економічні ефекти – зменшення собівартості продукції та витрати на маркетингову складову.

Інноваційні технології на всіх рівнях виробництва істотно поліпшують умови виробництва, мають знижену капіталомісткість й характеризуються меншими енергопотребами і зазвичай виступають як окремий товар. Впровадження інновацій у виробництво потребує значних капіталовкладень, які досить швидко окупляться. Інноваційні технології є більш екологічними, так як зменшують обсяги відходів у навколишнє середовище, що також позитивно впливає на імідж підприємства. При зростанні кількості екологічних підприємств покращується бренд країни, як екологічної країни, що сприяє поліпшенню її конкурентоспроможності.

Для стимулювання впровадження інновацій на підприємствах країни необхідно стимулювати створення нововведень та їх практичне використання – це можливе за допомогою створення стимулюючої бази на законодавчому рівні, створенні певних пільг для інноваційних підприємств, надання фінансової допомоги та грантів, об'єднання деяких компаній з метою ведення сумісних науково–дослідних робіт та інше.

Впровадження у власне підприємство чи виробництво інноваційних технологій багатьма компаніями створюватиме «інноваційний» бренд країни, створення якого призведе до поліпшення умов функціонування усіх галузей економіки України.

В Україні наявна велика кількість науково–дослідних інститутів, котрі не мають практичного значення та не впроваджують свої наукові розробки у підприємств. При створенні взаємодії між цими науково–дослідними інститутами та підприємствами країни створиться ефективний механізм створення та впровадження в життя українських розробок, котрі мають великий потенціал.

Досить важко спрогнозувати зміни на світовому сучасному ринку, що змушує розвинуті та конкурентоспроможні країни швидко реагувати на глобальні зміни в економіці. Своєчасна реакція України надасть їй можливість покращувати своє економічне положення та віднайти вигідних партнерів для спільних проектів.

В умовах збільшення взаємозв'язків з країнами світу, національний виробник потребує на сучасний інструментарій захисту та відстоювання своїх інтересів. Сучасний український виробник потерпає від тиску іноземних виробників через свою низьку конкурентоспроможність та низьку якість продукції навіть на внутрішньому ринку. Захист та відстоювання інтересів державою українських виробників надасть можливість

виробникам покращувати якість своєї продукції, модернізувати свої підприємства, що призведе до покращення економічного стану України. Створення конкурентоспроможних підприємств створюватиме, в свою чергу, конкурентоспроможність країни, що формує її бренд.

В сучасних умовах України доцільним буде стимулювати розвиток економіки шляхом створення технопарків, технополісів та кластерів. Даний метод пришвидшить розвиток венчурного підприємництва, що зумовлює покращення економічного стану країни. Створення технопарків, технополісів та кластерів зменшать рівень безробіття, тим самим покращуючи добробут населення. Обсяги іноземних інвестицій збільшаться, формуючи інноваційний бренд країни.

Створення технопарків обумовить впровадження в практичний сектор українських розробок інноваційного характеру, котрі в сучасності ніде не використовуються.

У розвинутих країнах робота студентів має відношення до певних підприємств з практичною їхньою прив'язкою.

Здійснення реформ у вищій освіті збільшить кількість професійних спеціалістів з усіх галузей, що створюватиме професійний бренд України. Впровадження таких реформ надасть можливість національним виробникам приймати участь у вихованні майбутніх своїх робітників та впливанні на їх навчання.

Стимулювання інвестицій в важливі національні галузі економіки, для України це – агропромисловий комплекс, фінансовий сектор, машинобудівний комплекс, транспортна інфраструктура та інші, можливе за допомогою таких змін: створення сприятливих умов для вкладення інвестицій саме в ці галузі, зменшення податкового тягаря, державне страхування інвестицій, стабілізація економічного стану країни, вирішення соціальних проблем та інших. Збільшення обсягів в пріоритетні галузі економіки країни збільшить обсяг валового внутрішнього продукту, зменшить рівень заборгованості, зменшить рівень безробіття та інфляції, сприятиме економічному розвитку в цілому, формуючи інвестиційно–привабливий бренд країни.

Розвиток пріоритетних галузей економіки створять конкурентоспроможні підприємства України, за рахунок яких збільшаться надходження до українського бюджету, що стимулює економічне зростання країни в цілому. Пріоритетні галузі є важливими, бо здатні розвинути економіку країни

Доречним буде переоцінити пріоритети країни, що зумовить зменшення державних субсидій в сфері, які діють неефективно та не приносять економічного ефекту для країни. Для цього необхідно проаналізувати сучасний світовий ринок попиту, провести моніторинг можливостей України та українських підприємств з подальшим виділенням нових перспективних галузей. Подальше вкладення внутрішніх та зовнішніх інвестицій в перспективні галузі стимулює їх розвиток, що створить нові конкурентоспроможні товари та послуги.

Покращення суспільного добробуту збільшить платоспроможність громадян, що збільшить внутрішній попит. Збільшення внутрішнього попиту стимулює національних виробників до більшої модернізації виробництва та створення нової продукції, що позитивно вплине на економічний стан країни. На підвищення рівня добробуту населення України позитивно вплинуть такі заходи: зміна вектору соціальної політики, збалансування доходів населення, оптимізація бюджетних видатків, здійснення соціалізації національного бізнесу, забезпечення прозорості економіки.

В Україні одна із найбільш гострих проблем сьогодення – це проблема економіки, що знаходиться в «тіні». Під «тіньовою» економікою розуміється сукупність підприємств, що розвиваються поза державним контролем, та нелегальними шляхами уникають сплати податків.

В Україні сформовані такі чинники сприятливого середовища для виникнення та успішного функціонування тіньових підприємств: економічна нерівність, неефективна структура державного контролю та неефективні інструменти покарання.

Виведення економіки з «тіні» можливе такими шляхами: реструктуризація фіскальних та контролюючих органів, збільшення відповідальності та контроль за покараннями корупційних діянь осіб із даних органів, зменшення податкового тягара та створення спрощеної системи оподаткування.

При забезпеченні більш сприятливими умовами для функціонування бізнесу збільшаться їх інвестиції у впровадження інновацій у своє підприємство. Полегшення ведення документації та сплати податків надасть їм потенційну можливість розвивати свій бізнес.

Здійснення та впровадження вищезазначених змін в структурах економічного, соціального та політичного устрою призведуть до економічної ефективності, яка виражатиметься в збільшенні обсягів валового внутрішнього продукту, зменшенні рівня безробіття, покращенні добробуту населення, збільшенні обсягів іноземних інвестицій в українську економіку, створення бази для швидкісного економічного зростання України, створення позитивного бренду країни з подальшим покращенням конкурентоспроможності країни та національних підприємств на глобальному ринку.

Формування національного бренду позитивно відобразиться економічним ефектом на українських підприємствах, які за більш сприятливих умов модернізують своє виробництво на всіх рівнях.

Література

1. Annual analytical report of the creative future company «Futeue Brand». Country Brand Index 2014–15. – London, 2014, – 55 p.

УДК 336.7

Олександр ГОЛОВЕНЬ*

ДОСВІД РЕСТРУКТИРИЗАЦІЇ ІПОТЕЧНОГО БОРГУ НА РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ

ОПЫТ РЕСТРУКТИРИЗАЦИИ ИПОТЕЧНОГО ДОЛГА НА РЫНКЕ ЖИЛИЩНОЙ НЕДВИЖИМОСТИ

EXPERIENCE OF THE MORTGAGE DEBT RESTRUCTURING ON THE REAL ESTATE MARKET

Анотація. У дослідженні розглядається питання щодо реструктуризації іпотечних боргів на ринку житлової нерухомості в іноземній валюті та шляхи подолання банківської кризи.

Аннотация. В исследовании рассматривается вопрос о реструктуризации ипотечных долгов на рынке жилой недвижимости в иностранной валюте и пути преодоления банковского кризиса.

Abstract. The study examines the issue of restructuring the mortgage debts on the real estate market in foreign currency and overcoming the banking crisis.

Будівельна галузь України на сьогодні є важливою складовою національної економіки, що надає значну кількість робочих місць та становить 3-5% ВВП країни. На мою думку ключовими чинниками, які істотно ускладнюють процес відновлення та розвитку будівельної галузі наразі залишаються:

* ГОЛОВЕНЬ Олександр Олександрович / Александр ГОЛОВЕНЬ / Alexander GOLOVEN – аспірант Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, alexandr_goloven@ukr.net

- різке загострення соціально-політичного становища в країні;
- погіршення базових макроекономічних показників – за останнім прогнозом падіння ВВП України у 2015 році складатиме 11,6% [6];
- дефіцит ліквідності та обмежений доступ будівельних компаній до кредитних ресурсів, недоступність іпотечних програм для населення;
- зниження ділової активності бізнесу, як основного інвестора, покупця та орендаря комерційної нерухомості;
- суттєве уповільнення темпів зростання реальної заробітної плати як наслідок спостерігається падіння споживчої активності;
- збереженням вкрай низької частки середнього класу, який є основним гравцем на ринку купівлі-продажу житла, у структурі населення (не більше 8-10%);
- валютні ризики для забудовників (у т.ч. пов'язані з використанням у будівництві імпортованих матеріалів, вартість яких враховується у кошторисних розрахунках);
- низький рівень прозорості ринку нерухомості (у т.ч. формування собівартості будівництва та ціни готового квадратного метра), довіри населення до первинного ринку житла, а також правової захищеності інвестора;
- нестабільна законодавча база, яка регулює роботу основних учасників галузі, часта зміна керівництва профільних міністерств та контролюючих органів будівельної сфери тощо.

Через складну ситуацію держава зважилася на врегулювання проблеми з валютними іпотечними боргами та кредитною заборгованістю підприємств. Уряд визнав, що девальвація в 2008 і в 2014 роках призвела до значного подорожчання обслуговування кредитів, результатом чого стали масові неплатежі. Кабмін затвердив пакет законопроектів 26.11.15, який дає можливість валютним іпотечним позичальникам протягом трьох років з моменту прийняття норм парламентом провести реструктуризацію своїх кредитів.

Даний законопроект, розроблений Незалежною асоціацією банків України, НБУ та депутатами, був готовий ще у жовтні. Його норми були узгоджені з МВФ, хоча раніше Фонд був категорично проти подібних пропозицій. Мінфін же робив акцент на фінансовій реструктуризації підприємств.

Перший законопроект з пакету передбачає диференційований підхід до вирішення проблеми боргів по іпотеці, з урахуванням категорії позичальника та майна, придбаного за рахунок валютного кредиту. Виходячи з цього, визначається та частина боргу, яка підлягатиме списанню. Кредитні зобов'язання запропоновано перекласти з іноземної валюти в гривню за курсом НБУ на дату реструктуризації. Фізичні особи, які мають єдине житло, банк простить не менше 25% боргу. 50% планується списати позичальникам, які мають єдине соціальне житло. Під цю категорію підпадають квартири площею до 60 кв. м і будинки площею до 120 кв. м. Такий же обсяг списання буде поширюватися на інвалідів I групи, учасників АТО, ветеранів, багатодітні сім'ї. 100% вибачення від кредитора отримають спадкоємці загиблих учасників АТО, а також позичальники-військовослужбовці, які отримали під час проведення антитерористичної операції інвалідність I групи і які володіють єдиним соціальним житлом. Право на реструктуризацію будуть мати громадяни за певних умов: борг на 1 січня 2015 року не повинен перевищувати 2,5 млн. гривень за курсом Нацбанку, термін повернення заборгованості на 1 січня 2014 року не настав, і позичальник на той момент не повинен мати прострочених платежів [4].

Списаний обсяг боргу уряд пропонує не обкладати податком на доходи фізичних осіб. Не менш важливо, що графік погашення після реструктуризації повинен бути сформований за класичною схемою, не ануїтетною, (оскільки, добре відомо, що переплата за «класикою» набагато менше ніж з ануїтету).

Окрім того, сума коштів, сплачених позичальником як неустойка (штрафів, пені) до дати реструктуризації, підлягає зарахуванню у рахунок погашення заборгованості за кредитом. А нараховані на дату реструктуризації штрафи та пеня повинні бути списані. Якщо підсумувати, запропонований законопроект №1558-1 є, фактично, розширеним аналогом ініціативи з реструктуризації іпотечних валютних кредитів.

Тому зараз інтенсивно очищувалась банківська система, це було зроблено безпрецедентно швидко. З 60 банків, які були виведені, 15 були не банками, а машинами з відмивання мільярдів доларів. Дуже багато банків померли насправді ще 2009 року. Життя їхнє підтримували рефінансування Нацбанку. Як приклад — банк Надра, у якого за результатами стрес-тесту виявили "дірку" в капіталі розміром 12 млрд. грн., при цьому він отримав ще рефінансування від Нацбанку в розмірі 12 млрд. грн. Були реальні олігархічні моделі бенкінгу, коли люди будували свої імперії за рахунок чужих коштів. Банк Фінанси і Кредит – це 16 млрд. грн. грошей фізичних осіб, 7 млрд. грн. рефінансування НБУ, отриманих ще 2009 року, а ще ж були депозити юридичних осіб. Банки запозичили на міжнародних ринках мільярди, які потім спрямовувалися на кредитування власних підприємств. Добрий приклад — банки Бахматюка (Фінансова ініціатива і VAB Банк) [5].

Зараз буде другий стрес-тест для 20 найбільших банків країни. 30 банків нашої країни становлять 95% нашої банківської системи. На решту 90 банків зараз очікують процеси консолідації. Якщо ви побачите, що якісь невеликі банки виводяться зараз з ринку, то є банки, які нічого не роблять, не зрозуміло задля якої мети створені, у яких депозити та кредити є власними грошима акціонерів.

Вся дана ситуація не дає чіткого розуміння, як будуть регулюватись взаємовідносини позичальників та банків, яким буде захист від зловживань. Наприклад, один лише натяк, який дає позичальнику у випадку низької кредитоздатності вимагати зниження відсоткової ставки, надає великі можливості для махінацій з боку недобросовісних клієнтів. Але це не означає, що кредитори та позичальники не повинні шукати компроміс, оскільки триразова девальвація гривні суттєво вдарила по позичальникам з валютних кредитів. Інше питання, що механізм реструктуризації повинен бути здоровим та економічно обґрунтованим. За якимсь врівноваженим, компромісним курсом, який би влаштував обидві сторони, з жорсткими правилами конвертації та нівелюванням ризиків шахрайства (як банків, так і їхніх клієнтів), а також з реальним механізмом підтримки фінансового стану тих банків, за якими реструктуризація вдарила сильніше.

Література

1. Базилевич В.Д., Погорельцева Н.П. Іпотечний ринок. – К.: Знання, 2008.
2. Державна служба статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Закону України “Про реструктуризацію зобов’язань з кредитів в іноземній валюті”, зареєстрований за №1558-1.
4. <http://www.rbc.ua/ukr/analytics/dolgi-sobrali-paket-kabmin-nakonets-to-reshilsya-1448485963.html>
5. <http://pravda.if.ua/news-86554.html>

**СВІТОВИЙ ДОСВІД РАЦІОНАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ФІНАНСОВИХ
РЕСУРСІВ****МИРОВОЙ ОПЫТ РАЦИОНАЛЬНОГО РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫХ
РЕСУРСОВ****WORLD EXPERIENCE OF FINANCIAL RESOURCES EFFICIENT
ALLOCATION**

Анотація. Охарактеризовано два методи розподілу коштів дорожнього фонду, зазначено системи, які використовуються для розподілу коштів та наведені приклади розподілу деяких країн.

Аннотация. Охарактеризованы два метода распределения средств дорожного фонда, говорится системы, которые используются для распределения средств и приведены примеры распределения некоторых стран.

Abstract. Characterized by two methods of allocation road fund, set system used for budgeting and allocation are examples of some countries.

Мережа автомобільних доріг є головною складовою інфраструктури кожної держави. Фінансування будівництва доріг є сьогодні одним з визначальних питань для розвитку усієї української економіки, адже інвестиції в дорожню інфраструктуру є стратегічними – тільки при існуванні розгалуженої мережі доріг і дорожньої інфраструктури належної якості Україна зможе повністю використовувати свій експортний та логістичний потенціал, розвивати віддалені території, заохотити зовнішнього і внутрішнього інвестора вкладати капітал у різноманітні промислові і сільськогосподарські проекти.

Для розподілу коштів дорожнього фонду необхідна проста, прозора, чесна і надійна процедура. Існує два основні методи розподілу коштів дорожнього фонду:

I розподіл коштів на підставі науково обґрунтованого розрахунку;

II розподіл коштів на підставі прямої оцінки ситуації.

Перший розподіл коштів починається з розподілу коштів між федеральними, міськими і місцевими дорожніми організаціями. Певний відсоток від сукупних доходів дорожнього фонду спрямовується на розвиток і функціонування міських доріг, певний відсоток - на сільські дороги, залишок коштів - на фінансування федеральних доріг. Наприклад, в Латвії 27 відсотків річного податку на автомобільний транспорт і 30 відсотків доходів від податку на паливо направляється муніципалітетам (як міським, так і сільським), в Мозамбіку 20 відсотків коштів - міським муніципалітетам, в Румунії 35 відсотків - на фінансування сільських і громадських доріг, Замбія направляє 25 відсотків коштів на міські дороги, а 15 – на сільські.

В цілому процес розподілу коштів забезпечує надання кожній організації якоїсь частки від сукупної кількості коштів дорожнього фонду. Обсяг фінансування, який отримує окрема дорожня організація, залежить від величини її майбутніх витрат. Наприклад, в Танзанії 20% коштів дорожнього фонду розподіляється серед 17 міських і 84 районних дорожніх організацій, але міські дорожники отримують три четверті з цих коштів, адже презентують кращі програми і мають більший політичний вплив.

Виділяють дві системи розподілу коштів усередині кожної групи дорожніх організацій:

- участь дорожніх організацій в конкурсі на розподіл коштів;
- розподіл коштів залежно від стану дорожньої мережі.

* ГУДИМА Ірина Володимирівна / Ирина ГУДЫМА / Irina GUDYMA - молодший науковий співробітник відділу ДБМ ДП «ДерждорНД», e-mail: gudymaira@mail.ru

Відповідно до першої системи під час проведення конкурсу серед дорожніх організацій на розподіл коштів, управлінська рада дорожнього фонду проводить оцінку запропонованих програм з розвитку та утримання автомобільних доріг і визначає розмір коштів по кожній з них. Зазначена система є стимулом для дорожників до розробки ефективних та дієвих програм з розвитку та утримання автомобільних доріг, проте не є ідеальною, оскільки деякі організації отримують практично все, інші – мінімум коштів.

Друга система розподілу коштів дорожнього фонду має певні спільні риси з першою. Адміністрації дорожніх фондів проводять роз'яснювальну роботу щодо правил складання дорожніх програм, методології визначення співвідношення вигод і витрат, правил проведення технічного та комерційного аудиту за правильністю виконання робіт.

Відповідно до другої системи кошти на розвиток і утримання автомобільних доріг розподіляються виходячи з оцінки стану мережі автомобільних доріг. Вихідними параметрами при розподілі коштів дорожнього фонду є протяжність автомобільних доріг, величина інтенсивності руху, інформація про автомобільний парк і населення, яке обслуговується даними дорогами, деякі країни використовують також коефіцієнт платоспроможності (як наприклад, Республіка Корея).

Наприклад, Федеральний дорожній Траст-Фонд Сполучених штатів Америки розподіляє серед штатів кошти, використовуючи наступну формулу:

$$P_i = 0,55 \frac{Q_{um}}{Q_M} + 0,45 \frac{L_{um}}{L_M} \quad (1)$$

де P_i - відсоток коштів, що отримує i -тий штат;

Q_{um} - протяжність мережі доріг штату;

Q_M - загальна протяжність мережі міжштатних доріг;

L_{um} - пробіг автомобілів на дорогах штату в авт-км;

L_M - сумарний пробіг автомобілів на міжштатних дорогах в авт-км.

В середньому кожен штат отримує біля 2% коштів, мінімальна сума складає 0,5 відсотків. Дані кошти покривають 90 відсотків від всіх витрат на дорожні роботи. Головне фінансове управління США запропонувало використовувати іншу схему розподілу коштів, що заснована на протяжності автомобільних доріг, середній відстані, яку проходить автомобіль, і кількості населення, що проживає в даному штаті.

Кошти центрального дорожнього фонду Республіки Корея розподіляються серед провінцій на підставі спеціальної формули, в якій визначальними параметрами є протяжність доріг, попит на дороги і платоспроможність провінцій.

Узагальнюючи світовий досвід ряду країн, пропонується для більш раціонального розподілу коштів дорожнього фонду на поточний ремонт та експлуатаційне утримання автомобільних доріг серед різних суб'єктів дорожнього господарства використовувати наступну формулу:

$$P_i' = 0,5 \frac{Q_{обл}}{Q_p} + 0,15 \frac{G_{обл}}{G_p} + 0,15 \frac{L_{обл}}{L_p} + 0,2 \frac{I_{обл}}{I_p} \quad (2)$$

де P_i' - відсоток коштів, які отримає служба автомобільних доріг в i -тій області на поточний ремонт та експлуатаційне утримання автомобільних доріг;

$Q_{обл}$ - протяжність автомобільних доріг загального користування в області;

Q_p - загальна протяжність автомобільних доріг загального користування в Україні;

$G_{обл}$ - кількість проживаючих на території області;

G_p - сумарна кількість проживаючих на території України;

$L_{обл}$ - пробіг автомобілів на дорогах області, авт-км;

L_p - сумарний пробіг автомобілів на дорогах України, авт-км;

$I_{обл}$ - індекс платоспроможності області

I_p - середній індекс платоспроможності всіх областей.

Індекс платоспроможності області визначається як частка від ділення витрат області (B) на суму основних місцевих податкових зборів та грантів центрального уряду ($\Pi + \Gamma$):

$$I_{обл} = \frac{B}{П + Г} \quad (3)$$

Національний дорожній фонд Латвії розподіляє кошти серед 7 муніципальних і 26 регіональних агентств, використовуючи наступний принцип:

- 50 % податку на реєстрацію транспортних засобів залишається в муніципалітетах за місцем реєстрації.

- 50 % податку на реєстрацію транспортних засобів розподіляється серед регіональних муніципалітетів, виходячи з протяжності автомобільних доріг.

Другий розподіл коштів на підставі прямої оцінки ситуації – ще один важливий метод розподілу коштів дорожнього фонду, який базується на прямих потребах в коштах на розвиток та утримання мережі автомобільних доріг. Відповідно до цього методу розподіл коштів повинен проводитися на підставі потреб дорожньої галузі (кошти на нове будівництво автомобільних доріг повинні розподілятися на основі принципу вигідності). Необхідна сума коштів визначається шляхом добутку стандартних ставок (вартості одиниці роботи) для кожного виду робіт з поточного ремонту та експлуатаційного утримання і протяжності мережі автомобільних доріг, що обслуговується даною дорожньою організацією.

Оскільки, дорожній фонд фінансує лише частину робіт з утримання місцевих мереж автомобільних доріг і від високої якості утримання доріг виграють не лише користувачі доріг, але і місцеві власники нерухомості, з'являється необхідність в укладанні з місцевими органами самоврядування угоди про принципи розподілу витрат, які складаються з двох частин:

- доходів, необхідних для повного фінансування місцевих дорожніх програм;
- сум, які можуть асигнувати зі своїх доходів місцеві органи самоврядування.

Рівень фінансування з боку місцевої влади залежить від ступеню фіскальної децентралізованості, а також від характеру податків, делегованих місцевій владі. Наприклад, для розрахунку допустимого рівня фінансування застосовується база податку на власність. Чим більше ставка податку на власність і, відповідно, більше коштів знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади, тим менше розмір фінансування доріг з центрального фонду.

Дорожній фонд для посилення фінансової дисципліни повинен мати чіткі процедури з виплати коштів дорожнім організаціям. Існує три основні варіанти.

Перший варіант полягає у переказі коштів від дорожнього фонду безпосередньо дорожнім організаціям та перевірка в подальшому цільового їх використання. Цей варіант прийнятний для країн з ефективною системою управління, компетентними дорожніми організаціями і сильно децентралізованою дорожньою адміністрацією. Дорожній фонд фінансує дорожні організації лише після прийняття ними умов фонду по процедурах контролю за використанням асигнованих коштів.

Другий варіант діє на принципах кредитної лінії шляхом встановлення дорожнім фондом процедур, яких повинна дотримуватися дорожня організація, зокрема це включає проведення річної перевірки внутрішніх систем контролю і фінансової звітності незалежним аудитором. Після завершення робіт дорожня організація оплачує послуги підрядника і надає дорожньому фонду ваучер на погашення витрат. Дорожній фонд затверджує подані документи і переказує необхідні кошти на рахунок дорожньої організації. Дана система використовується федеральним дорожнім США Траст-фондом.

Третій метод має на увазі посилений контроль з боку дорожнього фонду. Процес починається із затвердження програми витрат, проте, потім замість переказу коштів на рахунки організації, фонд оплачує послуги підрядника безпосередньо. Підрядник щомісячно надає фонду інформацію про виконані роботи, і через встановлений період часу місцева фірма-консультант приймає роботи. Оплата проводиться лише після приймання виконаних робіт. Дана система ефективно функціонує, коли роботи виконуються на контрактній основі.

Реалізація основних концептуальних засад політики раціонального розподілу витрат на їх будівництво, ремонт та експлуатаційне утримання призведе в майбутньому до зменшення щорічних втрат внутрішнього валового продукту внаслідок незадовільного стану автомобільних доріг, збільшення надходжень до державного бюджету від транзитних перевезень, зменшення

транспортних витрат у вартості товарів і послуг, підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Подальші розробки в даному напрямку потребують доведення до рівня організаційно-економічних і обчислювальних процедур та методик запропонованої політики ефективного накопичення коштів та політики раціонального розподілу витрат на будівництво, ремонт та експлуатаційне утримання автомобільних доріг.

Література

1. Закон України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» від 14.12.1999 № 1286 – XIV.
2. Норми фінансових витрат на поточний ремонт та експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування, 2011 р.
3. Організаційно-економічні аспекти стратегії ефективного фінансування дорожньої галузі. Автошляховик України/ А.О. Безуглий, В.П. Висоцький, О.М. Кожушко, В.М. Нагайчук – 2008. – №8. – С.23–27.
4. First international seminar on pavement surface Characteristics (C1) /Swanlund M., Alonko M.// Routs, Road. – Words Road Assosiation, II – 2003. № 318. – R.78–90.
5. Балабанов І.Т. Основи фінансового менеджменту. Як керувати капіталом / І.Т. Балабанов. - М.: Фінанси і статистика, 1995. - 354 с.

УДК 336.1 / 338.2 / 351

**Альона ЖУЖА,
Володимир ЖДАНОВ***

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДОЛГОВОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ СИСТЕМНОГО КРИЗИСА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ PARTICULARITIES OF STATE DEBT POLICY UNDER THE CONDITIONS OF NATIONAL ECONOMY SYSTEMIC CRISIS

***Анотація.** Проаналізовано динаміку державного боргу України та його складових, а також вплив на неї коливань валютного курсу. Обґрунтовано необхідність розробки стратегії управління державним боргом у середньо- і довгостроковому періодах.*

***Аннотация.** Проанализировано динамику государственного долга Украины и его составляющих, а также влияние на нее колебаний валютного курса. Обосновано необходимость разработки стратегии управления государственным долгом в средне- и долгосрочной перспективе.*

***Abstract.** Public debt dynamics of Ukraine and its components, together with the influence exchange rate fluctuations on it were analyzed. The necessity of medium and long term strategy of public debt governance development was proven.*

Багато вчених розмірковують над тим, чому для деяких розвинутих країн наявність великого боргу не є проблемою і економіки таких країн можуть нормально функціонувати та поступово платити за своїми зобов'язаннями (США, Японія), а для деяких країн наявність боргу становить велику проблему (Греція, Португалія, Італія, Ірландія, Іспанія).

Слід зазначити, що на стабільність боргової ситуації, яка була притаманна Україні до 2014 року, коли борг коливався нарівні 34-36 % від ВВП, дуже змінилася протягом останніх років. У 2014 році державний борг України склав майже 71 %, а у жовтні 2015 року відношення державного боргу до ВВП знаходилось на рівні 91 %. За прогнозами

* ЖУЖА Альона Олександрівна / Алёна ЖУЖА / Alona ZHUZHA - магістрант програми «Державне управління економікою» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: Alona.zhuzha@gmail.com
ЖДАНОВ Володимир Ігорович / Владимир ЖДАНОВ / Volodymyr ZHDANOV - к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: vzhdanov@hotmail.com

Міжнародного Валютного Фонду на кінець 2015 року значення державного боргу України складе 94,4 % від ВВП, що є неприпустимим для нашої країни значенням. Таким чином Україну можна віднести до тієї групи країн, для яких наявність високого рівня державного боргу є серйозною проблемою для функціонування системи державних фінансів. Це пояснюється як низьким рівнем розвиненості економіки, так і хронічно негативним станом рахунку поточних операцій платіжного балансу, що обмежує можливості використання офіційних валютних резервів для погашення боргу. І хоч Уряд України і досягнув угоди про реструктуризацію 20 % боргу, це не вирішує наших проблем, для їх вирішення треба шукати більш практичні та реальні шляхи, чим можна підсумувати актуальність даної теми.

Динаміка рівня державного боргу протягом 2004 – 2014 років представлена на рис. 1 і характеризується чітко визначеним зростанням у роки знецінення гривні і відносною стабільністю при незмінності валютного курсу. Додаткові запозичення не здійснюють суттєвого впливу на рівень заборгованості.

Рис. 1. Рівень державного боргу та його складових

Джерело: побудовано автором на основі [5,6,7].

Реструктуризація державного боргу може бути двох видів: запобіжна, або переддефолтна, як у нашому випадку, і постдефолтна. Дослідники МВФ, проаналізувавши більше 600 суверенних дефолтів у 95 країнах за період з 1950 до 2010 року, підрахували, що у понад 40% випадків реструктуризація боргів перед приватними інвесторами була саме запобіжною. Хоча така форма реструктуризації і є м'якшою, її наслідки можуть бути досить серйозними.

З одного боку, у такий складний для України період, який характеризується швидким зростанням інфляції, знеціненням національної валюти, дефіцитом Державного бюджету, глибокими та затяжними політичною та економічною кризами, для налагодження ситуації і уникнення дефолту, реструктуризація може бути «виходом» із даної ситуації.

З іншого боку, реструктуризація боргу може створювати тягар для майбутніх поколінь і невідомо, чи зможуть ці покоління розрахуватися із реструктуризованими боргами, враховуючи подорожчання грошей. Також, за наявності великої частки державних цінних паперів у банківських активах, реструктуризація може створити загрозу банківській системі. Зрозумілим є і те, що проведення реструктуризації значно скоротить

довіру іноземних інвесторів, що вплине на скорочення потоків іноземних інвестицій до України.

Проте, відомим є те, що підходи до розуміння сутності державного боргу були і є різними: одні вважають, що борги гальмують зростання національної економіки, інші вважають, що борги позитивно впливають на національну економіку при правильному їх інвестуванні, треті вважають борги нейтральними.

Аналіз теорій управління державним боргом дає змогу зробити висновок про те, що у всі часи – від класиків до сучасників – погляди на раціональність використання запозичень також були і є різними:

1) борги знижують ефективність та продуктивність національного виробництва (Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Юм, Г. Менк'ю);

2) борги навпаки спонукають економічне зростання країни при правильному їх інвестуванні (Т. Мальтус, А. Вагнер, К. Дітцель, К. Маркс, Дж. Ю. Стігліц);

3) державний борг є нейтральним і не створює тягар для майбутніх поколінь, але деякі з них вважають, що створюють (Р. Барро, Дж. Б'юкенен) [1].

Зараз стан зарубіжних теорій державних запозичень характеризується своєрідним синтезом і, водночас, протиставленням кейнсіанської та неокласичної концепції, основним протиріччям між якими полягає у методах та межах державного втручання в економіку.

Реструктуризація державного боргу – далеко не безболісний процес для національної економіки. Але, за правильного підходу до реформ, вона може стати поштовхом до позитивних змін. Саме тому гостро постає питання проведення таких реформ та удосконалення політики управління державним боргом України у період кризи.

Для зниження боргової залежності України необхідним є забезпечення прозорості і цільове використання отриманих боргових коштів, сповільнення темпів нарощування прямого та гарантованого державою боргу, удосконалення процедури визначення ліміту боргу.

Органи державної влади мають сформувані довгострокову і середньострокову стратегії реалізації боргової політики, та визначити інструменти їх реалізації в управлінні державним боргом, у тому числі, за рахунок реструктуризації та можливого списання частини державного боргу України.

Окрім того необхідно визначити пріоритетне використання державних позик для інвестиційних проектів та інституційних програм з метою забезпечення зростання економіки.

Структура державного боргу України у розрізі валют характеризується тим, що 43,3 % боргу надано у гривнях, 43,9 % - у доларах США, 9,1 % - у СПЗ, 3,4 % – у Євро, 0,3 % у Японській єні.

У ході проведених досліджень щодо впливу зміни валютного курсу на обсяг державного боргу було виявлено, що зміцнення долара США на 1 гривню, що становить 4,65 % за сучасного рівня обмінного курсу, приводить до збільшення обсягу державного боргу на 49,15 млрд. грн. Таким чином знецінення гривні з 8 до 22 грн за 1 доллар США само по собі призвело до збільшення обсягу боргу на 688,1 млрд. грн.

Отже великий відсоток боргу у доларах США можна пояснити постійними змінами курсу валюти, що негативно впливає на обсяги державного боргу і ускладнює його покриття.

Принциповим для проведення аналізу рівня державного боргу є показники, які такий рівень характеризують. Світова практика показує популярність використання такого показника як відношення запозичень до ВВП [4]. Треба зазначити, що такий показник не є ідеальним для його використання, оскільки поєднує у собі показник потоку і показник запасу, що не є грамотним із точки зору економічного змісту, тому пропонується використовувати показник відношення витрат на обслуговування та погашення обсягу

боргу до ВВП, оскільки такий показник є більш змістовним, коректним, оскільки співвідносить між собою виключно показники потоків і показує спроможність країн розраховуватися зі своїми зобов'язаннями.

Також, у ході проведених досліджень щодо впливу коливань валютного курсу на рівень боргу було визначено, що доцільним для аналізу є показник частки державного боргу у іноземній валюті у загальному обсязі державного боргу, оскільки збільшення такої частки може привести до збільшення обсягів боргу у національній валюті і, як наслідок, підвищити неспроможність уряду платити за зобов'язаннями.

Дієвим інструментом управління державним боргом в Україні може бути його бюджетне фінансування, тобто спрямування певного обсягу видаткової частини бюджету на часткове його погашення. Для того, щоб створити можливості для погашення частини боргу із коштів бюджету, треба скорочувати його дефіцит шляхом збільшення доходів бюджету (основну частину яких становлять податкові надходження) та скорочення видатків шляхом відмови від реалізації неефективних проектів та завдань.

Важливим і доцільним для регулювання боргової політики є застосування офіційних обмежень щодо рівня державного боргу, оптимізація структури боргового портфелю уряду. Але усі ці дії є доцільним для запровадження після розв'язання вже існуючих боргових проблем, на боротьбу з якими і повинна бути направлена антикризова програма. Тому необхідно розробити середньо- і довгострокову стратегії управління державним боргом України та реалізовувати її у щорічних державних бюджетах. Стратегічними напрямками, які мають бути закладені в основу таких документів має бути зменшення боргового навантаження, розробка плану витрат на погашення та обслуговування державного боргу, формування політики використання запозичень, а саме спрямування їх на інвестування, а не на покриття бюджетного дефіциту.

Література

1. Бец О. Еволюція наукових концепцій державного кредиту та державного боргу. / Олександр Бец. // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 9–10. – С. 39–45.
2. Стреча М. Структура державного боргу як джерело економічної стабільності. / М. Стреча. // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 507 (328–339 с.)
3. Терещенко В.Л. Державний борг України: сутність, соціально-економічні наслідки, перспективи оптимізації. / Володимир Терещенко. // Економіка і регіон. – 2011. – № 4 (31) – С. 59-62.
4. Тимошенко О. Європейські критерії оцінювання боргової безпеки. / О. Тимошенко. // - Актуальні проблеми економіки. – 2015. - № 7. – С. 366–376.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=392721
7. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.imf.org/external/index.htm>.

УДК 336.2.001.73 : 333.012.74 (477)

Юлія КАСПЕРОВИЧ *

ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ПЕРЕХОДУ ВІД СТАБІЛІЗАЦІЇ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ: ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

ФИСКАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПЕРЕХОДА ОТ СТАБИЛИЗАЦИИ К ВОССТАНОВЛЕНИЮ ЭКОНОМИКИ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИРОВОГО ОПЫТА

* КАСПЕРОВИЧ Юлія Володимирівна / Юлія КАСПЕРОВИЧ /Julia KASPEROVICH – к.е.н., головний консультант відділу фінансової безпеки, Національний інститут стратегічних досліджень, julia.v.kasperovich@gmail.com

FISCAL INSTRUMENTS OF TRANSITION FROM STABILIZATION TO ECONOMIC RECOVERY: THE USE OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

Анотація. Розглянуто перспективи консервативної та радикальної концепцій реформування податкової системи України на 2016 рік. Надано оцінку впливу податкових змін на процес бюджетної децентралізації. Виявлено ризики та розроблено пропозиції вдосконалення бюджетно-податкової системи для забезпечення переходу від стабілізації до економічного відновлення України.

Аннотация. Рассмотрены перспективы консервативной и радикальной концепций реформирования налоговой системы Украины на 2016 год. Дана оценка влияния налоговых изменений на процесс бюджетной децентрализации. Выявлены риски и разработаны предложения совершенствования бюджетно-налоговой системы для обеспечения перехода от стабилизации к экономическому восстановлению Украины.

Abstract. The prospects of conservative and radical tax system reform concepts in Ukraine in 2016 are researched. The impact of tax changes on fiscal decentralization process is estimated. The risks are discovered and advices are proposed for improvement fiscal system to ensure the transition from stabilization to economic recovery in Ukraine.

З III кв. 2015 р. в Україні намітилися перші ознаки економічного відновлення. Фіскальні реформи покликані закріпити позитивні результати. Зміни у податковій системі мають симулювати економіку та відновити інвестиційний процес. Згідно стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 метою податкової реформи визначено побудову простої та економічно справедливої податкової системи з мінімальними затратами часу на розрахунок і сплату податків, яка створює необхідні умови для сталого розвитку національної економіки, забезпечує достатнє наповнення Державного бюджету України і місцевих бюджетів.

Конкуренція економічної думки корисна. Наприкінці 2015 р. паралельно на розгляд Верховної Ради України були подані два законопроекти з реформування податкової системи – консервативна концепція Міністерства фінансів України [1] та радикально-ліберальна від Комітету з питань податкової та митної політики Верховної Ради України [2]. Поява двох поглядів на майбутній шлях розвитку податкової системи викликала жваву дискусію в суспільстві, яка зачепила фундаментальні засади державного регулювання економіки. Поступово формується свідомість громадян як платників податків, які вимагають підвищення якості надання державних послуг. Все частіше паралельно піднімаються питання ефективності та цільового спрямування бюджетних видатків. Подібний діалог є корисним в процесі реформування економіки, її модернізації та структурної перебудови.

Безпрецедентна відкритість на початку обговорень концепцій реформування податкової системи змінилася безпрецедентною закритістю наприкінці її розробки. Влітку 2016 р. Цільовою командою «Податкова реформа» Національної ради реформ було проведено 15 індустріальних та 6 відкритих комунікаційних платформ у м. Києві. Восени відбулося подальше обговорення в рамках Всеукраїнського проекту «Національний діалог: обговорення концепції податкової реформи». Комунікаційні заходи відбулися у м. Львові 12.10., Харкові 27.10. та Дніпропетровську 06.11.2015 р. Кожен охочий з учасників мав змогу висловити власну думку та надати свої пропозиції до концепції Мінфіну. Водночас сама підготовка законопроекту була безпрецедентно засекречена від громадськості та експертів, а його текст оприлюднено тільки 1 грудня 2015 р.

Профільні науково-аналітичні установи не залучалися до підготовки обох концепцій, що негативно вплинуло на їх якість та економічну обґрунтованість. У законопроекті №3357 Комітету ВР більшість ідей із вдосконалення процедур адміністрування податків є перспективними, але його авторам-громадським активістами – в основному практикуючим бухгалтерам, аудиторам та юристам – забракло комплексного бачення функціонування системи державних фінансів. Означене доводить, що у майбутньому розробникам нормативно-правових актів з реформування податкових відносин необхідно бути більш чутливими до пропозицій бізнес-спільноти та залучати до роботи профільних

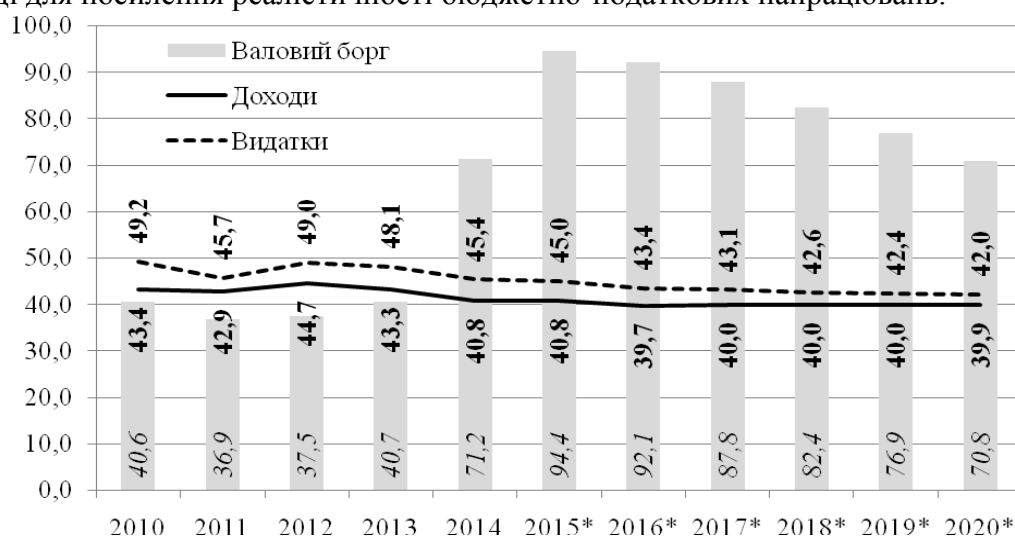
спеціалістів. Вважаємо необхідним в Україні інституціоналізацію експертних фіскальних рад.

Реформування податкової системи відбувається в об'єктивних умовах бюджетних обмежень від МВФ. Згідно законопроекту Мінфіну передбачається уніфікація ставок бюджетоутворюючих податків за ставками 20-20-20%. Необхідно визнати, що формально податкове навантаження в основному збільшується. Орієнтовний дефіцит від запровадження складе близько 60 млрд. грн. Паралельно законопроектом Комітету ВР передбачено альтернативний радикально-ліберальний проект реформування податкової системи України. В його основі передбачається зниження ставок основних податків:

- ПДВ з діючих 20% до 15%;
- податку не доходи фізичних осіб – з діючих 15/20% до 10%;
- податку не прибуток підприємств – з діючих 18 до 15% зі зміною моделі оподаткування розподіленого прибутку;
- єдиного соціального внеску – з діючих 33-49% до 20%.

Таким чином, відбудеться скорочення на близько 200 млрд. або чверть доходів сектору загального державного управління (близько 800 млрд. грн. за планом на 2015 р.). Відповідальна бюджетно-податкова політика вимагає пошуку джерел покриття дефіциту, але за такого обсягу завдання є нереальним. Використання джерел емісійного фінансування бюджету спровокувало б нову хвилю інфляційно-девальваційного процесу. Більшість східноєвропейських країн вдавалися до боргового фінансування реформ трансформаційної економіки. Можливість нарощення додаткового боргового навантаження як «подушки безпеки» для України вичерпано. Валовий державний борг на кінець 2015 р., як очікується МВФ, становитиме 94,4% ВВП (рис. 1) при пороговому значенні 60% ВВП. Перебування України у програмі МВФ істотно обмежує можливості бюджетно-податкових маневрів.

Питання політичної відповідальності. Відповідальною за податкову реформу Президентом України призначено Міністра фінансів України Н. Ярецько. Радикальні реформи вимагають персональної політичної відповідальності урядовців. Дійсно, ніколи та ніде в світі профільний комітет парламенту не формує бюджетно-податкову політику держави. Видається малоімовірним, щоб понад 120 народних депутатів-співавторів законопроекту №3357, реально розробляли його або принаймні читали. Іншими словами, сформована колективна безвідповідальність. Відірваність роботи податково-митного комітету від бюджетного комітету ВР заклала дисбаланси, а отже необхідне посилення їх співпраці для посилення реалістичності бюджетно-податкових напрацювань.

Рис. 1. Динаміка доходів, видатків та валового боргу сектору загального державного управління України в 2010-2015 рр., % ВВП

Джерело: побудовано за даними [6].

Примітка: зірочкою позначено прогнозні значення.

Лібералізація ставок податків теоретично має вимагати посилення податкового контролю, покарання за ухилення від сплати податків та внесків. Збільшення фінансових санкцій за порушення податкового законодавства має, по-перше, надати додатковий стимул детінізації економіки та, по-друге, компенсувати ризики податкових недонадходжень від її можливої недетінізації. Нагадаємо, із запровадженням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 р. № 4025-VI було лібералізовано відповідальність за ухилення від сплати податків. Згідно статей 212 та 212-1 умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування:

- у значних розмірах (>1 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) карається штрафом від 1 до 2 тис. НМДГ або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;
- у великих розмірах (>3 тис. НМДГ) – від 2 до 3 тис. НМДГ з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;
- в особливо великих розмірах (>5 тис. НМДГ) – від 15 до 25 тис. НМДГ з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

Особа, яка вчинила діяння з фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі) чи ЄСВ, а також відшкодувала шкоду, завдану державному, місцевим бюджетам та/або фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Дотримання балансу інтересів держави та платників податків вимагає разом із зниженням податків дзеркального зростання зазначених розмірів фінансових санкцій, але автори законопроекту №3357 його не врахували. Успішний досвід боротьби з корупцією та тіньовою економікою у т.зв. «азіатських тиграх» (наприклад, реформи Лі Куан Ю у Сінгапурі) спирався на конфуціанство та авторитаризм. Ствердження в Україні демократичних засад та культурно-ментальні особливості роблять запозичення такого досвіду малоімовірним.

Доцільним та можливим вбачається запровадження компромісного варіанту податкової реформи. Консенсус концепції реформування податкової системи має бути здійсненим із запровадженням ставок основних бюджетоутворюючих податків за ставками 20-20-20% концепції Мінфіну із додаванням більшості доопрацьованих новацій податкового адміністрування з концепції Комітету ВР. Обидві концепції мають спільні дотичні точки, як мінімум три – необхідність зниження податкового навантаження на фонд оплати праці, зниження гранично допустимих обсягів доходу для платників III-ої групи єдиного податку з 20 млн. до 2 або 5 млн., надання інвестиційного стимулу в частині податку на прибуток підприємств. Щодо останнього в концепції Мінфіну передбачено інвестиційний податковий кредит або запровадження моделі оподаткування розподіленого прибутку в Комітеті ВР. Можливо імплементувати тільки одну. Перша модель може містити потенційні ризики корупції, а друга вимагає змін в обліковій політиці підприємств та призведе до значного недонадходження коштів до бюджету. На нашу думку, моделі спершу мають бути опробовані локально, наприклад пілотним проектом на території повоєнного Донбасу або економічним експериментом на території Одеської області.

Бюджетна децентралізація необхідна для забезпечення відповідним фінансовим ресурсом органи місцевого самоврядування. Децентралізація стала світовим трендом з

другої половини ХХ ст., сприяла зміцненню демократичних цінностей та довгостроковому економічному зростанню європейських країн. Податкова реформа в Україні матиме безпосередній вплив на процес в основному через запровадження податкової соціальної пільги в розмірі 1 мінімальної місячної заробітної плати та зміну ставки податку на доходи фізичних осіб як основи формування місцевих бюджетів. В 2014 р. ПДФО становив 61,9% доходів місцевих бюджетів (62,6 млрд. з 101,1 млрд. грн.) без урахування міжбюджетних трансфертів або 27,0% (62,6 млрд. з 231,7 млрд. грн.) з урахуванням міжбюджетних трансфертів. Станом за січень-жовтень 2015 р. до місцевих бюджетів надійшло 43,2 млрд. грн., а загальний план становить 47,1 млрд. грн. Так само вплине зміна ставок податку на прибуток підприємств, оскільки 10% надходжень з 2015 р. спрямовується в місцеві бюджети. Позитивний вплив справлятиме зростання рентних платежів, екологічного та майнових податків, а також запровадження системи електронного адміністрування акцизного податку найбільш ймовірно збільшить його надходження до місцевих бюджетів.

На нашу думку, серед інших доцільними будуть наступні заходи:

- повністю зараховувати ПДФО (крім податку з пасивних доходів) до місцевих бюджетів за місцем реєстрації фізичної особи. Для м. Києва встановити розподіл ПДФО на загальних засадах. Розщеплювати платіж підприємства має казначейство. Пропонований у законопроекті №3357 механізм самостійного розщеплення 50\50 призведе до істотного зростання навантаження на бухгалтерські служби підприємств та зростання в рази кількості платежів за методологією рейтингу «Doing Business»;

- в частині місцевих податків та зборів зростання ставок податку на майно найменш шкідливо впливає на темпи економічного зростання, як доводять дослідження ОЕСР [5] Потребує наповнення Державний реєстр речових прав на нерухоме майно;

- Зростання ставок акцизного податку на шляху гармонізації непрямого оподаткування з європейським в процесі виконання угоди про Асоціацію України з ЄС доцільно здійснювати за рахунок його місцевої компоненти.

Невипадково зростання ставок акцизного податку з 2015 р. відбулося за рахунок запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів на ставкою 5% на місцевому рівні. Дійсно, для фіскальних органів адміністрування ускладнилося. Але разом з тим місцеві органи влади отримали економічний стимул боротьби з виробництвом контрафакту та нелегальним обігом підакцизних товарів на місцях. За січень-жовтень 2015 р. до місцевих бюджетів надійшло 6,1 млрд. грн. акцизу. Загалом за 2015 р. очікувані надходження складають 6,3 млрд. грн. або 6,5% доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів. Перспективним є надання права місцевим радам самостійно встановлювати його ставки, а у Податковому кодексі можливо визначити тільки верхній та/або нижній граничний поріг.

- збереження функцій податкового контролю та аудиту Державної фіскальної служби тільки на обласному рівні. В умовах коли бюджет держави в основному формують 1,7 тис. великих платників податків, підприємства малого та середнього бізнесу мають переставати бути основним об'єктом перевірок;

- в контексті європейської інтеграції на етапі економічного зростання може бути поступово розширено базу місцевих податків та зборів – приведено оподаткування майна до його ринкової вартості, здійснено податкове стимулювання раціонального ставлення до побутових відходів, відновлено збори з розміщення реклами у культурно-історичних осередках та ін.

Різне скорочення видатків може стати шкідливою для економічного зростання. Як доводить Ю. Гродніченко [3] на прикладі Греції, фіскальна консолідація – скорочення державних витрат і дефіциту бюджету – в умовах слабкої економіки в рецесії є шкідливою. Механізм процесу відомий: скорочення державних витрат негативно впливає на сукупний попит, колишні працівники державного сектору вимагають виплати

допомоги із безробіття, надлишок пропозиції на ринку праці знижує рівноважний рівень заробітних плат – усе в сукупності призводить до зниження податкових надходжень, що в свою чергу веде до ще більшого скорочення державних витрат. Натомість в Україні необхідна оптимізація видатків за рахунок проведення освітньої, медичної, пенсійної реформи, зменшення обсягів корупції. Останньому сприяють переведення державних закупівель в електронну форму, публікація порталу Е-дата для громадського контролю, сервіс «Відкритий бюджет» для місцевого рівня.

Запорукою успішності реформи є довіра між державою і громадянами. Саме довіра дозволить досягти головної мети реформи – підвищити рівень збирання та добровільності сплати податків, а також розширення бази оподаткування [4] без посилення податкового навантаження. Допоки існує низький рівень довіри, закладати ефект детінізації в розрахунки бюджету на майбутній рік є необачним. Реформування податкової системи має доповнюватися заходами із подолання корупції, захисту прав власності, реформ судових та правоохоронних органів. У протилежному випадку реформи знов будуть половинчастими, не нададуть бажаного ефекту та зумовлять розчарування в суспільстві.

Література

1. Проект Закону України «Про створення конкурентних умов в оподаткуванні та стимулювання економічної діяльності в Україні» / Міністерство фінансів України. – 30.11.2015. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/proekt?category=bjudzhet&subcategory=bjudzhet-nastupnogo-roku>
2. Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової лібералізації» № 3357 від 26.10.2015 р. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56874
3. Городниченко Ю. Макроэкономические последствия налоговой реформы / Ю. Городниченко // Газета «Сегодня». – 24.11.2015 р. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/opinion/gorodnichenkocolumn/makroekonomicheskie-posledstviya-nalogovoy-reformy-670066.html>
4. Швабий К. Как провести налоговую реформу в Украине: назван рецепт успеха / К. Швабий // Апостроф. – 17.11.2015. – Режим доступу: <http://apostrophe.com.ua/article/economy/taxes/2015-11-17/kak-provesti-nalogovuyu-reformu-v-ukraine-nazvan-retsept-uspeha/2592>
5. Tax Policy Reform and Economic Growth / OECD Tax Policy Studies. – No. 20. – Access mode: <http://www.oecd.org/ctp/tax-policy/46605695.pdf>
World Economic Outlook Database, October 2015 / International Monetary Fund. – Access mode: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/index.aspx>

УДК 658:331.106.42 (043.2)

Олена КРАПКО*

СТРАТЕГИЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ПИДПРИЄМСТВОМ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ

СТРАТЕГИЯ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ АНТИКРИЗИСНЫХ МЕР

THE COMPANY CRISIS MANAGEMENT STRATEGY IN THE SYSTEM OF NATIONAL ANTI-CRISIS MEASURES

Анотація. У тезах представлено результати дослідження методики управління підприємства в умовах кризи. Виділено основні етапи стратегічного управління підприємством, наведено аспекти успішної

* КРАПКО Олена Михайлівна / Елена КРАПКО / Olena KRAPKO – к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту, Національний авіаційний університет, e-mail: elena_nay@ukr.net

організації антикризового управління. Наголошено на тому, що саме стратегічне й оперативне управління є важливим інструментом розвитку підприємства в сучасному нестабільному економічному середовищі.

Аннотація. В тезисах представлені результати дослідження методики управління підприємства в умовах кризи. Виділені основні етапи стратегічного управління підприємством, приведені аспекти успішної організації антикризового управління. Отмечено, что именно стратегическое и оперативное управление является важным инструментом развития предприятия в современной нестабильной экономической среде.

Abstract. In theses presented the results of the study methodology management company in crisis. Selected the main stages of strategic management, shown the key aspects of the successful organization of crisis management. Emphasized the fact that it is a strategic and operational management is an important tool of the modern enterprise unstable environment.

Вихід з кризи підприємства пов'язаний з усуненням причин, що викликали його, а сам процес планування цього виходу можна назвати стратегією (антикризове стратегічне планування) і тактикою (оперативне планування) антикризового управління.

Стратегія антикризового управління дозволяє встановити:

- яким чином підприємство може протистояти змін зовнішнього середовища (що виникають часто, нерегулярно і практично непередбачено);
- за допомогою яких попередніх заходів можна зберегти свою життєздатність і досягти намічених цілей.

Стратегія антикризового управління охоплює всі заплановані, що організуються і контрольовані зміни в області існуючої стратегії, виробничих процесів, структури і культури будь-якої соціально-економічної системи, включаючи приватні і державні підприємства. Підприємство повинно стежити за основними чинниками навколишнього середовища і робити своєчасні та правильні висновки щодо своїх потреб у змінах. Поштовхом до змін є кризові ситуації. Залежно від того, в якій області вони становлять небезпеку для досягнення цілей підприємства, вибирається відповідна антикризова стратегія [2].

Підприємство має успіх тільки в тому випадку, якщо перебуває в стані послідовного і неухильного розвитку. Тому повноцінна стратегія антикризового управління – це стратегія творення, захоплення і утримання певної ринкової ніші, стратегія конкурентної переваги в довгостроковій перспективі.

Стратегія – це принцип ефективної адаптації до змін навколишнього середовища. Зовнішні умови навколишнього середовища змінюються швидко, тому дуже важливо отримання оперативного зворотного зв'язку із зовнішнім світом у вигляді показників, що характеризували б майбутнє – наприклад, показників зростання частки ринку, зростання задоволеності покупців. Адже попередній виклик вплив набагато ефективніше, ніж вплив щодо усунення наслідків. Стратегія антикризового управління дає можливість вчасно розпізнати кризу і, з огляду на його особливості, знизити його гостроту [4, с.362].

Без чіткого формулювання проблем, що викликали кризу на підприємстві, не можна приступити до розробки антикризових заходів, яка передбачає або внесення в стратегію підприємства невеликих змін, або повний перегляд стратегії і розробку нової.

Тактичними (оперативними) заходами з виходу з економічної кризи можуть бути скорочення витрат, закриття підрозділів, скорочення персоналу, зменшення обсягів виробництва і збуту, активні маркетингові дослідження, підвищення цін на продукцію, використання внутрішніх резервів, модернізація, встановлення поточних збитків, виявлення внутрішніх резервів, залучення фахівців, отримання кредитів, зміцнення дисципліни.

Тактичне планування повинне здійснюватися в рамках обраних стратегій. Здійснення оперативних заходів щодо виходу з економічної кризи у відриві від стратегічних цілей може короточасно поліпшити фінансове становище, але не усуне глибинні причини кризових явищ [3, с.267]

Для успішної організації управління на рівні підприємства при виникненні кризових явищ і ситуацій необхідні:

- діагностування й оцінювання параметрів кризи;
- організація антикризового стратегічного і тактичного планування;
- постійне відстеження зовнішньої і внутрішньої ситуації, виявлення факторів, здатних викликати кризу;
- створення резервів фінансових і матеріальних ресурсів;
- скорочення поточних витрат підприємства;
- диверсифікованість діяльності;
- активна інноваційна політика як основний механізм виходу з кризи.

Стратегічне й оперативне планування взаємозалежні і займатися одним у відриві від іншого неможливо (рис. 1).

Рис. 1. Стратегія і тактика в антикризовому управлінні підприємством

Отже, зміст антикризового управління підприємством полягає не тільки в ліквідації зовнішніх ознак, недопущенні подальшого поглиблення кризи, а у відновленні здатності підприємства як мікроекономічної системи до самоорганізації, підтримки її внутрішнього та зовнішнього гомеостазу. Для кожного підприємства існує своє співвідношення зовнішніх і внутрішніх факторів кризи, які визначають необхідність антикризового управління. Для практичного використання антикризових заходів підприємству необхідна антикризова програма.

Література

1. Беляєв С. А. Антикризове управління підприємством: [підручник] / С. А. Беляєв, В. О. Кошкіна. – К.: ЦУЛ, 2012. – 450 с.
2. Василенко О. О. Антикризове управління підприємством: [навч. посіб.] / О. О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2009. – 200 с.
3. Градова А. М. Антикризове управління: [навч. посіб.] / А. М. Градова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 440 с.

4. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: [навч. посіб.] / Т. Д. Костенко, Є. Ю. Підгорна. – 2-ге вид. перероблене та доповнене. – К.: ЦУЛ, 2008. – 400 с

5. Терещенко О. О. Антикризисный финансовый менеджмент: [навч. посіб.] / О. О. Терещенко. – К.: ЦУЛ, 2009. – 156 с.

УДК 338.124.4

**Олена КРИВОРУЧКИНА
Наталія МАНЬКІВСЬКА***

АДАПТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДО ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

АДАПТАЦИЯ МИРОВОГО ОПЫТА АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ К ПРАКТИКЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

ADAPTATION OF THE WORLD CRISIS MANAGEMENT EXPERIENCE TO THE DOMESTIC ENTERPRISES PRACTICES

***Анотація.** В статті розглянуто деякі аспекти антикризового управління в країнах з ринковою економікою та їх роль в сучасному розвитку суб'єктів господарювання. Узагальнено світовий досвід розв'язання проблем банкрутства підприємств. А також запропоновано порівняльний аналіз систем регулювання банкрутства.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены некоторые аспекты антикризисного управления в странах с рыночной экономикой и их роль в современном развитии предприятий. Обобщен мировой опыт решения проблем банкротства предприятий. А также предложено сравнительный анализ систем регулирования банкротства.*

***Abstract.** The article deals with some aspects of crisis management in emerging economies and the role of management in modern development entities. The world experience solving problems bankruptcy. And proposed a comparative analysis of regulating bankruptcy.*

Потреби сьогодення вимагають від України інтеграції до сучасного політичного та економічного простору. Наша держава прагнучи змін стикається з проблемами пов'язаними з кризовими явищами, що притаманні країнам які діють в рамках ринкової моделі розвитку. Ці країни мають досвід щодо подолання кризових явищ та створення механізмів для захисту від їх наслідків. Нам для того щоб перейти на ринкову економіку необхідно вдатись до змін стосовно самої сутності антикризового управління. Дана проблема ще ніколи так гостро не стояла перед нашою країною. Сьогодні проблема збитковості та банкрутства і надалі залишається актуальною, більшість підприємств працює збитково. Отже, розвиток антикризового управління в Україні може бути здійснено шляхом адаптації світового досвіду під умови господарювання держави, що призведе до збереження поточного стану розвитку підприємства, призупинить загострення кризи, виведення підприємства із кризового стану, застосування антикризових заходів та недопущенню її повторного прояву.

У зарубіжній практиці вже давно було розроблено методи управління кризовими явищами на підприємстві. Але їх не завжди можна застосувати та перенести на вітчизняний ґрунт. Щоб точно зрозуміти суть даної проблематики, необхідно визначити саме поняття антикризового управління. Найдоцільніший з усіх варіантів, на мою думку це розглядати його як систему заходів з діагностики, попередження, нейтралізації та

* **КРИВОРУЧКИНА Олена Володимирівна / Елена КРИВОРУЧКИНА / Elena KRYVORUCHKINA** - кандидат геологічних наук, доцент кафедри економіки підприємств, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», elena.k1810@mail.ru

МАНЬКІВСЬКА Наталія Русланівна / Наталья МАНЬКІВСЬКАЯ / Natalia Mankivska - магістр кафедри економіки підприємств, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», natasha.mankivska.94@mail.ru

подолання кризових явищ та їх причин на всіх рівнях економіки. Так як наша держава прагне змін в антикризовому управлінні, першим етапом є дослідження та аналіз раніше здобутого досвіду країн з сформованою ринковою економікою. Досліджуючи Європейський Союз, в даному питанні країни надають перевагу селективному підходу, який спрямований на стимулювання діяльності конкретних підприємств. Основною перевагою є приватний бізнес, який здатний підняти депресивні регіони та розвивати передові галузі специфічні кожній країні. Якщо розглядати як об'єкт управління окремі підприємства, то деякі країни застосовують заходи щодо розробки програм приватизації. Успішна їх реалізація призводить до запобігання або виходу з кризи. Метою таких заходів є пошук інноваційних структур підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності. Слід також зазначити, що приватизаційні процеси в кожній країні мали свої особливості. Як приклад, Чехія проводила приватизацію в двох формах: мала приватизація і велика. Велика приватизація державних промислових підприємств здійснювалася в два етапи. Якщо велика форма приватизації є більш - менш зрозумілою, то щодо малої слід звернути увагу на те, що вона зачіпала підприємства сфери роздрібної торгівлі, побутового обслуговування, підприємства громадського харчування та інші подібні підприємства. Слід зазначити, що у Чехії в процесі приватизації активну участь брали іноземні фірми, яких країна приваблює відносно невисоким ризиком, порівняно високим рівнем кваліфікації робочої сили, більш низькими витратами на заробітну плату. Результатом проведення таких антикризових заходів став економічний і соціальний ефект, який проявився через стабілізацію становища на великих підприємствах, зменшення безробіття, збереження і навіть збільшення кількості робочих місць. Власність використовується найбільш ефективно в тих країнах, де ступінь лібералізації господарської діяльності вищий. Результат посилюється ефективністю державних інститутів, а також активною державною підтримкою підприємництва і політикою заохочення конкуренції на внутрішньому ринку [3].

Отже, в країнах з розвинутою ринковою економікою накопичено багатий досвід як запобігання, так і подолання кризових ситуацій на макро- і мікрорівнях. Безумовно, умови виникнення, розвитку різних типів криз в Україні та інших країнах є різними. Але ця обставина не применшує необхідності ретельного вивчення досвіду і вдумливого, творчого підходу до його застосування в процесі антикризового управління. Слід зазначити, що банкрутство є одним з небагатьох інститутів, у формуванні якого беруть участь всі країни світу. У кризових умовах вітчизняним підприємствам дуже складно результативно працювати, не використовуючи сучасних засобів управління. Аналіз статистичних даних свідчить про збільшення кількості підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство та які підлягають ліквідації. Так фінансовий результат великих і середніх підприємств в першому кварталі 2014 р. в цілому склав -128,5 млрд грн (до оподаткування) проти прибутку в 1,3 млрд грн. При цьому кількість збиткових підприємств України істотно зросла та склала 50% від загального числа проти 45,3% за три перших місяці 2013 року. В 2014 році чисельність підприємств, що отримали збиток від господарської діяльності, відрізняється за видами економічної діяльності та за регіонами країни. Так, найбільше зростання збитків більш ніж у 5 разів - показали підприємства, що працюють в галузях сільського господарства, професійної і наукової діяльності, охорони здоров'я, операцій з нерухомістю. Найбільше зростання прибутку - в 4 рази - зафіксоване у фінансовій і страховій діяльності, а також в галузях мистецтва, спорту і відпочинку. Тому можна передбачити, що саме підприємства тих галузей, де отримуються найвищі збитки, мають надалі найвищий ризик банкрутства. Можна сказати, що регіони з меншою питомою вагою промислових підприємств також мають менше передумов для зростання чисельності збанкрутілих підприємств на своїй території. У загальному плані кризовий стан підприємства обумовлюється браком власного ліквідного

капіталу для забезпечення зростаючих боргових зобов'язань, нездатністю менеджменту підприємства вжити заходів щодо нейтралізації негативних наслідків, відсутність обґрунтованої програми реструктуризації. Дослідивши світовий досвід розв'язання проблеми банкрутства підприємств, можна виокремити два підходи до цієї проблеми. Перший — це ліквідація підприємства, другий — реорганізація [1]. Слід зазначити, що попри все, другий підхід домінує. І світова практика дедалі частіше дає можливість боржникові реабілітуватися. Світовий досвід свідчить, що сконструйовані в різних країнах світу моделі антикризового управління забезпечують різні потенційні можливості для прогресивних соціально-економічних зрушень. Дані щодо закордонних та вітчизняної системи регулювання банкрутства: Франція – має продебіторську спрямованість. Основний зміст концепції полягає в збереженні діючого підприємства, робочих місць, задовольнити вимоги кредиторів. При перших ознаках банкрутства підприємство ліквідується. Німеччина – має прокредиторську спрямованість, яка націлена на максимальне задоволення вимог кредиторів. Проводиться конкурсне виробництво при подальшій ліквідації. Чехія, про яку вже йшлося, націлена на задоволення вимог кредиторів [3]. А от Україна користується продебіторською концепцією. Застосовуючи методи які націлені на оздоровлення підприємства з метою подальшого покращення загальної економіки. Проходить досудова і судова санація та подальша ліквідація. Процедура банкрутства українських підприємств може тягнутися роками, саме тому за оцінками Всесвітнього банку, Україна за легкістю ведення бізнесу займає в 2015 році 96 місце. Уникнення банкрутства підприємств та своєчасність виявлення загроз фінансовій безпеці можливе за допомогою постійного моніторингу за діяльністю. Крім того, наявність проблем у сфері регулювання банкрутства підприємств тягне за собою негативні соціально-економічні наслідки для країни в цілому, саме тому вони потребують негайного вирішення та подолання. В Україні спостерігається низький показник відшкодування вимог кредиторів, висока витрата коштів. Згідно думки західноєвропейських експертів, будь-яке положення в порівнянні із забезпеченням відшкодування кредиторам, може означати, що неспроможні підприємства будь-які діяти на шкоду кредиторам, що призведе до недостатньої підтримки підприємства і цим самим ускладнить отримання кредитів. За останні роки на Заході займаються пошуком методів для підвищення ефективності процедури реорганізації неспроможних підприємств [2].

Досвід різних країн щодо антикризового управління дозволяє сформулювати механізм та інститути в рамках ринкової економіки, затвердити фінансово-кредитні механізми, господарське та податкове законодавство та стимулювати до прогресивного соціально-економічного розвитку вітчизняні підприємства. Але жодний з запропонованих методів не може бути застосований у чистому вигляді при формуванні системи антикризового управління. Використання позитивного досвіду має стати першим кроком на шляху реформування системи антикризового управління. Так як більшість підприємств знаходяться в кризі потрібно сформулювати загальний алгоритм дій щодо прогнозування банкрутства підприємства з урахування методики закордонного досвіду.

Література

1. Аніщенко, Л. О. Зарубіжний досвід антикризового управління [Текст] / Л. О. Аніщенко // Економічний простір. - 2012. - № 68. - С. 143–156.
2. Телін С.В./Антикризове управління як засіб запобігання банкрутству підприємства// Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - №5 – С. 216-219
3. Храпкіна В. В., Чучко О. / Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні// Технологический аудит и резервы производства. - 2015. - № 1/7(21). - С. 42-48.

**СТРАТЕГІЯ СТРУКТУРНИХ ПРІОРИТЕТІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ
ПОЛІТИКИ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ****СТРАТЕГІЯ СТРУКТУРНЫХ ПРИОРИТЕТОВ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ПОЛИТИКИ В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОЙ СРЕДЕ****STRATEGY OF MACROECONOMIC POLICY STRUCTURAL PRIORITIES IN
A GLOBALIZED ENVIRONMENT**

Анотація. Проблема вибору структурних пріоритетів в економіці стає сьогодні особливо актуальною і повинна розглядатися в контексті глобалізації світової економіки.

Аннотация. Проблема выбора структурных приоритетов в экономике становится сегодня особенно актуальной и должна рассматриваться в контексте глобализации мировой экономики.

Abstract. The choice of structural priorities of the economy is particularly relevant today and should be considered in the context of globalization of the world economy.

Інтеграція до ЄС є стратегічною метою нашої країни. Проте для реалізації цієї мети необхідно домогтися реальних успіхів у соціально-економічному розвитку та створенні конкурентоздатної економіки, оптимізувати її галузеву структуру. Остання є основою розвитку економічної системи, стійкість якої визначається структурними пріоритетами - пріоритетами в розподілі факторів економічного зростання: капіталу, праці, технологій у ті чи інші галузі і сфери діяльності. Структура економіки впливає на обсяг ВВП, а, отже, на рівень життя населення, визначає можливості виходу на зовнішні ринки, структуру платіжного балансу і конкурентоспроможність країни.

Між тим економіка України, перебуваючи учасницею міжнародного поділу праці, залучається до галузево-технологічних зрушень, що відбуваються у світовій економіці, інтегрується до світових фінансових ринків. У світі, як відомо, посилюється залежність національних економік від зовнішніх чинників, активізується розвиток наддержавних структур регулювання та посилюється їхній вплив. Цілі наднаціонального регулювання можуть йти врозріз з національними інтересами і пріоритетами. Особливо це стосується країн з перехідною економікою, яким необхідно постійно проводити ефективну внутрішню структурну політику і політику захисту національного виробника.

У високорозвинених країнах, що володіють науково-виробничим потенціалом для створення нових інноваційних технологій, функціональні структурні зрушення засновані на власних інноваціях. У менш розвинених країнах процеси структурних зрушень пов'язані, як правило, з адаптацією запозичених технологій, продуктів і моделей інноваційного розвитку. Імітація технологій, розроблених у розвинених країнах, є одним з найважливіших факторів економічного зростання цих країн.

Світова практика показує, що виробництво нових знань, створення наукомістких інноваційних технологій - це найбільш перспективні сфери діяльності, які забезпечують максимальну норму прибутку. Для країн з перехідною економікою життєво важливо реалізувати структурні пріоритети, які були б спрямовані на зростання економічного потенціалу та конкурентоспроможності країни.

Головна мета промислової інноваційної політики - це пріоритетний розвиток вітчизняної наукомісткої промисловості, здатної забезпечувати випуск конкурентоспроможної продукції для реалізації на світовому ринку, а також подолання структурних диспропорцій. Дослідження функціональних структурних зрушень, які

* КУЛЬБАЧНИЙ Сергій Володимирович / Сергей КУЛЬБАЧНЫЙ / Serhii KULBACHNYI – к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: skulbay@gmail.com

формують пріоритети світового розвитку в умовах глобалізації, показали, що це процеси, які пов'язані з оновленням виробництва на якісно новій технологічній основі. Тобто, інноваційна спрямованість характеризує функціональні зрушення всередині сформованих галузевих і виробничих структур.

У цих умовах для забезпечення стабільного економічного зростання необхідно розробити соціально орієнтовану інноваційну політику - забезпечити пріоритетне інвестування інноваційних проектів у промисловості і накопичення інтелектуального людського капіталу, в першу чергу шляхом кардинального підвищення оплати праці працівників науково-інноваційної сфери. Необхідно визначити на тривалу перспективу структурні пріоритети інноваційного розвитку економіки та створити механізми державного стимулювання ефективного вкладення інвестиційних ресурсів у розвиток нових точок зростання.

Саме через відсутність інноваційної спрямованості в багатьох країнах з економікою, що формується, і в тому числі в Україні, відбувається уповільнення економічного зростання. Відсутність інноваційної компоненти в структурному розвитку цих країн збільшує ступінь їх відставання від розвинених країн. Щоб оцінити характер залученості України в глобалізаційні процеси, достатньо проаналізувати структуру її експорту. Очевидно, що переважання продуктів з низьким ступенем обробки свідчить про становище на рівні країн, що розвиваються.

Іншим глобалізаційним викликом є функціонування світових фінансових ринків. З 3 трильйонів доларів США фінансових коштів міжнародних потоків капіталу понад 2 трильйони контролюються державами [2, 12]. Половину всіх прямих іноземних інвестицій контролюють найбільші світові транснаціональні корпорації. Разом з тим посилилася роль держави у виробленні спільних стратегій регулювання ринків. Особливо помітні дії уряду і центральних банків при координації в області грошово-кредитної і валютної політики. Певна координація процесів здійснюється міжнародними фінансовими організаціями, клубами кредиторів.

Одним з головних джерел міжнародної нестабільності є конфлікт між залученою в глобалізаційні процеси частиною країн і третіми країнами, які виключені з глобальної економіки [1, 20]. За оцінками більше 20% населення планети нині мають особистий бюджет менше одного долара США в день. При цьому міжнародні економічні організації відіграють подвійну роль. З одного боку, відбувається згладжування конфліктів і стабілізація економічної ситуації. З іншого - міжнародні організації використовуються провідними країнами для чинення тиску на слабших партнерів. Так складається ґрунт для нових міжнародних конфліктів і нестабільності. Таким чином стає очевидною необхідність перегляду ролі міжнародних організацій, приведення у відповідність загальному рівню глобалізації. Це означає, що національним державам доведеться погодитися на передачу частини своїх функцій наднаціональним глобальним інститутам. Натомість повноваження делегуються лише частково, і такі повноваження можуть бути відкликаними.

Однак у функціонуванні державних структур на національному рівні певні зміни все ж відбуваються. Наприклад, ускладнюється виявлення національних інтересів та їх захист на міжнародному рівні. Особливу складність представляє визначення інтересів, які лобюються місцевими групами впливу. Іноді домінуючими є інтереси груп, контролюючих державний апарат. Посилюються чинники, що впливають на вибір основних напрямів зовнішньоекономічної політики. Так, з розвитком процесу транснаціоналізації збільшується кількість людей і фірм, на добробут яких впливає не тільки стан національної економіки, а й економічна ситуація в інших країнах, в світі в цілому.

Таким чином, залучення нашої країни в процеси глобалізації являє собою об'єктивний процес. І в нього є свої переваги і свої недоліки. Переваги очевидні:

відкривається доступ до передових технологій, ринків інших країн. З іншого боку, зростають і ризики. Найчастіше називають ризики, пов'язані з втратою національної ідентичності та екологією. При відсутності достатньої уваги до власного виробництва країна ризикує стати сировинним додатком розвинених держав. Найбільш працездатна частина населення розмивається процесами міграції.

Однак найбільшу небезпеку для залучених в процес глобалізації країн представляє слабкість їхніх інституцій. Саме вони покликані бути запобіжниками, компенсаторами і захисними механізмами при виникненні зовнішніх загроз. Серед проблем у цій сфері в Україні найчастіше називають незадовільне становище у сфері державних реєстрів та кадастрів. Право власності та майнових інтересів у нашій країні до кінця не захищено та завдяки поширеній корупції перебуває в режимі ручного управління, тобто в підвищеному стані.

З цієї точки зору стає зрозумілим інтерес наших західних партнерів у цій сфері, їх прагнення допомогти нам зробити наші інститути прозорими і зрозумілими. Реорганізація і структурна перебудова нашої економіки є вторинними в процесі реформування. Структурні реформи неможливі без реформ інституціональних. Чітка регламентація у відносинах прав власності та функціонування грошових і фінансових ринків є запорукою успіху реструктуризації економіки України, дієвим запобіжником у її євроінтеграційних прагненнях.

Література

1. Загашвили, В. Государство на новом этапе экономической глобализации / В. Загашвили // *Мировая экономика и международные отношения*. 2009. № 9. С. 43—51.
2. Иванов Н. Глобализация и проблемы оптимальной стратегии развития. // *Мировая экономика и международные отношения*. - 2000. - №2. - С.15-26.
3. Клинова, М. «Возвращение» государства: «скорая помощь» в кризисе или устойчивая тенденция? / М. Клинова // *Мировая экономика и международные отношения*. 2010. № 5. С. 18—31.
4. Коваленко С.И. О национальной компоненте структурных трансформаций глобальной экономики. // *Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності / Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції 20-22 жовтня 2011 р. – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2011. – 252 с.*
5. Нечай А. Глобализация мировой экономики и роль государства // *Журнал международного права и международных отношений*. — 2010. — № 4.
6. Сорос Дж. О глобализации. — М.: Эксмо, 2004. — 224 с.
7. Эрнандо де Сото. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире = *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else..* — М.: «Олимп-Бизнес», 2004. — 272 с.

УДК 338.124.4

Віктор МАРЧЕНКО*

ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ

GENERAL AND SPECIFIC FEATURES OF THE CRISIS IN THE UKRAINIAN ECONOMY

* *МАРЧЕНКО Віктор / Виктор МАРЧЕНКО / Victor MARCHENKO* - к.е.н., доцент, дійсний член Академії економічних наук України, e-mail: victormarchenko12@gmail.com

Анотація. В тезах розглянуті поняття криз як економічних та соціально-політичних явищ в історичній ретроспективі. Формування законодавчих, економічних та соціально-політичних інституцій в умовах створення незалежної держави. Розглянута необхідність розробки місії України як незалежної держави з урахуванням ментальності та культури української нації.

Аннотация. В тезисах рассмотрены понятия кризиса как экономические и социально-политические явления в исторической ретроспективе. Формирование законодательных, экономических и социально-политических институтов в условиях создания независимого государства. Рассмотрена необходимости выработки миссии Украины как независимого государства с учетом ментальности и культуры украинской нации.

Abstract. The thesis examined the concept of crisis as economic and socio-political events in historical perspective. Formation of legal, economic and socio-political institutions in terms of creating an independent state. Considered the need for a mission in Ukraine as an independent state, taking into account the mentality and culture of the Ukrainian nation.

Україна як держава з самого початку її незалежності знаходиться в турбулентному, невизначеному становище що провокує кризові явища на всіх рівнях. Вивчення міжнародного досвіду в історичній ретроспективі накладене на ментальність і культуру української нації дозволить сформувати місію державності та поступово подолати кризу українського суспільства.

Для розуміння проблеми є потреба в визначенні термінологією, тому ми будемо розуміти під термінами, криза (грец. Κρίσις - рішення, поворотний пункт) - переворот, пора перехідного стану, перелом, стан, при якому існуючі засоби досягнення цілей стають неадекватними, в результаті чого виникають непередбачувані ситуації. Економічна криза проявляється в порушенні рівноваги між попитом і пропозицією на товари та послуги. У побудованій на конкуренції економіці за допомогою кризи відбувається масова селекція ефективних власників. Криза може оновити ідеологічні, політичні умови, еліти та ін. Антикризова політика держави - це такий вид управління, при якому розвинені механізми передбачення і моніторингу кризи, аналізу його природи, ймовірності, ознак, застосування методів зниження негативних наслідків кризи і використання його результатів для майбутнього більш сталого розвитку.

Кризові явища в державах існують дуже давно в древні часи, середні віки, індустріальному суспільстві вони носять різноманітний характер, але основними проблемами завжди були питання виробництва, управління фінансами та суперечності між станами суспільств. Економічна криза Римської імперії у III столітті нашої ери була пов'язана з політичною смутою, перевиробництвом сільськогосподарських продуктів. Соціально-економічна криза в Європі в середині XIV століття пов'язана з нестачою робочих рук після епідемії чуми. Перша міжнародна криза, яка почалась в США 1857 році, пов'язана з банкрутством залізничних компаній та перекинулася на Європу. Міжнародна фінансова криза 1873 року була зв'язана з спекуляціями на ринку нерухомості в Німеччині та Австрії і кредитним підйомом в Латинській Америці, кризи пов'язані з I та II світовими війнами, Велика депресія 1929 року, кризи 1957р., 1973р., 2008-2012р.р.

Для кожного часу, коли виникали кризові явища, були притаманні свої рішення пов'язані з рівнем знань, можливостями тієї чи іншої країни. Приймалися відповідні законодавчі акти, змінювалися відносини між суспільствами, з'являлися нові фінансові можливості, або йшло їх переформатування. Але не завжди прийнятих мір було достатньо тоді зникали країни, відбувалися революції.

Криза економіки Радянського Союзу кінця 1980-х років спровокувала розпад СРСР на 15 нових країн, в тому числі України. Безумовно криза торкнулася Україну у повному обсязі, висока інфляція, розвал зв'язків між підприємствами-партнерами, розрив торговельних налагоджених відносин, не контрольоване привласнення державного майна і ресурсів, поява надто багатих громадян з яких було сформовано, на початку та середині 1990-х років українські олігархи. Українська олігархія розглядали терени України як свою

власність, вони не мали відповідної культури сформованої в Західній Європі та Північній Америці впродовж двох століть. Тому законодавство країни, економічні взаємовідносини формувалися згідно понять Північної Америки XIX сторіччя з додаванням відносин і понять соціалістичного минулого, це привело до дисбалансу державних ресурсів, підміни законодавства особистими відносинами, занебожінням громадян України, суттєвим зниженнями української економіки, корупцією,

Тому настав час докорінно переглянути весь стан України як держави та розглянути Україну як комплекс потребуючий змін, а саме, відсутність виразної місії України як держави та вироблення з цим цілей та стратегій. При цьому потрібно сформулювати таким чином щоб вона включало в себе ментальність українців та всіх громадян України. Місія України, як держави, повинна бути сформульована таким чином щоб вона була сприйнята громадянами України та стала дороговказною зіркою на століття. Україна є молода держава, яка по суті незалежна існує менш чверть століття, як що не рахувати радянські часи вона не мала в довгостроковому періоді державних інститутів, сформованого суспільства, економіки, класичних понять державності, були тільки мрії та спроби обмежені в часі. Україна як держава отримала внаслідок від СРСР державні інститути, громадян вихованих на ідеології марксизму-ленінізму, соціальної рівності. Україна, як держава не мала державної історії ближнього часу як країни Прибалтики (Литва, Латвія, Естонія). Весь час український політикум вихований на радянських принципах та історії, та представники дисидентства формували державне будівництво виходячи зі своїх уявлень, бажань та іноземних консультантів. Як що говорити про іноземних консультантів то їх консультації і пропозиції виходили з загальносвітових уявлень про державність, інтересів донорів та їх особистих уявлень на державність. Це не є погано, це є даність в умовах невизначеності і відсутності національної державності в стабільному довгостроковому часі. Український політикум займався короткостроковими завданнями, як наприклад «розмитий» постулат вступу до Європи, В загальному сенсі це добре, але це ціль, а не місія. Ця ціль обмежена в часі. І що таке Європа, це ЄС, НАТО, безвізовий режим, що воно дає...? При цьому пересічний громадянин не розуміє навіщо, більш 50 процентів громадян на мають закордонних паспортів, не були за кордоном оскільки не мають змоги заробляти такі гроші. Є, ким то, сформовані стереотипи через телебачення.

Державність потрібно формувати з інтересів та ментальності населення України. Всі так звані розвинуті країни формувалися і досягали успіхів через врахування інтересів пересічних громадян їх держави, їх ментальності. В першу чергу ставилися цілі і розроблялися стратегії які піднімали рівень добробуту громадян, підвищення економіки, політичної міцності, а далі вже розглядалися питання інтеграції.

Література

1. Гаврилова Н. В. Антикризисное управление. Институциональные особенности. Издательство: Международная академия оценки и консалтинга, 2007 г. с.208.
2. Гайдар Е.Т. Долгое время. Россия в мире: очерки экономической истории. – 2-еизд. – М.: Дело, 2005. – 656с.
3. Ключников И.К., Молчанова О.А. Финансовые кризисы: теория, история и современность. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2011. - 258 с.
4. Косминский Е. А. Историография средних веков. V век - середина XIX века. М.: Издательство Московского университета, 1963. – 429с.
5. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент. Экспресс-курс. Пер. С англ. под. ред.. С.Г.Божук..2-е изд. – СПб.:Питер, 2006. – 464с.
6. Кризис. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%81>
7. Мировые кризисы в истории индустриального общества. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forex-investor.net/mirovye-krizisy-v-istorii-industrialnogo-obschestva.html>
8. Ослунд А. Строительство капитализма: Рыночная трансформация стран бывшего советского блока. Пер. С англ..Н.А.Ранневой, А.Ю.Молоканова под. ред.. И.М.Осадчей. – М.: Логос, 2003. – 720с.
9. Стражний А.С. Украинский менталітет. – К.: Изд-во Пдолина, 2008 – 384с.

10. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент. Экспресс-курс. Пер. С англ. под ред. С.Г.Божук..2-е изд. – СПб.:Питер, 2006. – 464с.

11. Травин Д. Маргания О. Европейская модернизация: в 2кн.- М. ООО Издательство АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2004. – 665с.,572с.

УДК 658:338.532.64 (043.2)

Олексій МИХАЛЬЧЕНКО *

ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

ФИНАНСОВАЯ СТАБИЛИЗАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ИНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

ENTERPRISE FINANCIAL STABILIZATION AS AN INSTRUMENT OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT

***Анотація.** У тезах представлено основні етапи та механізм реалізації фінансової стабілізації, розглянуто основні аспекти фінансової стратегії підприємства в умовах кризи. Проаналізовано основні інструменти забезпечення фінансової рівноваги підприємства.*

***Abstract.** In theses presented the main stages and mechanism realization of financial stability, reviewed the basic aspects of the financial strategy of the company in a crisis. Analyzed the basic tools to ensure the financial balance of the company.*

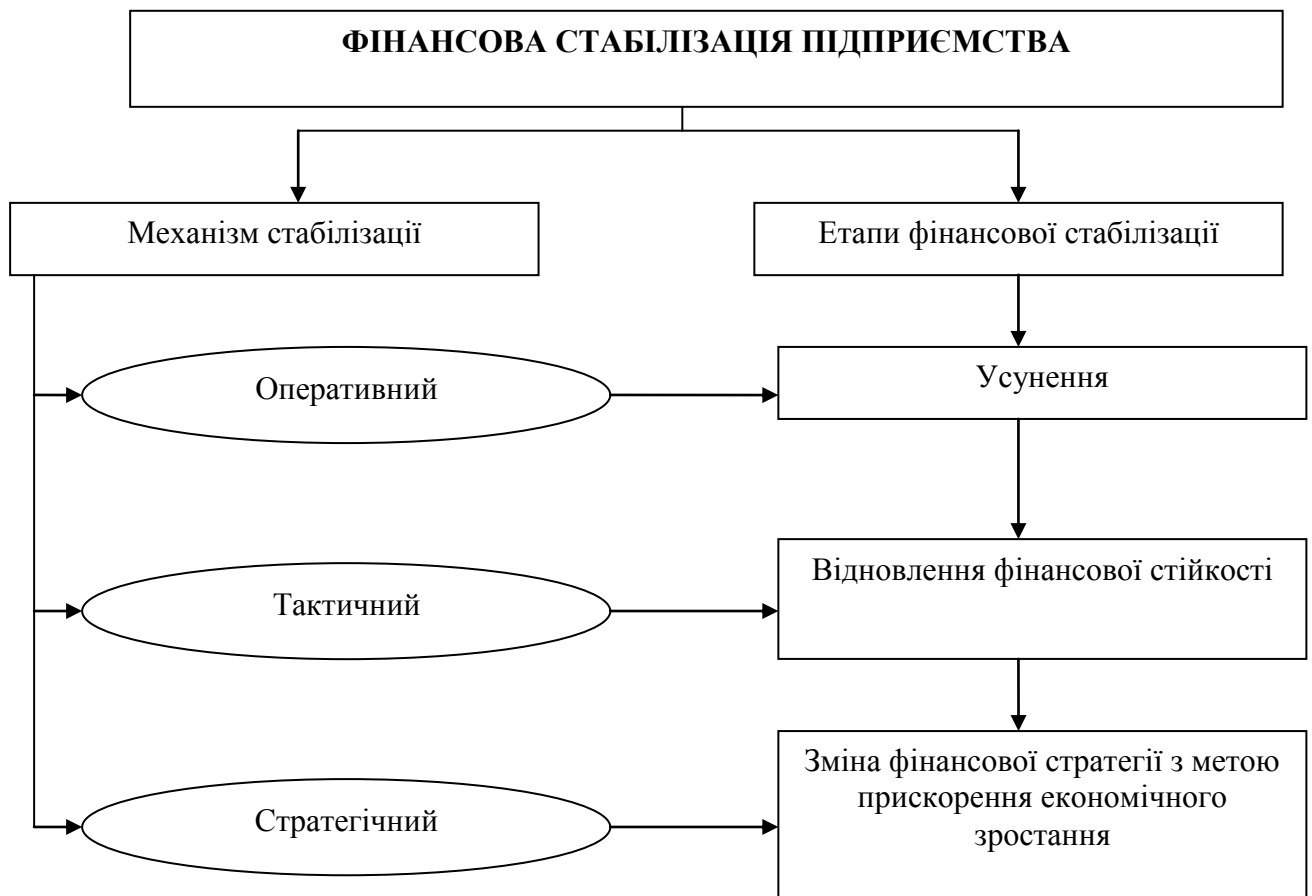
***Аннотация.** В тезисах представлены основные этапы и механизм реализации финансовой стабилизации, рассмотрены основные аспекты финансовой стратегии предприятия в условиях кризиса. Проанализированы основные инструменты обеспечения финансового равновесия предприятия.*

Фінансовий стан і результати фінансово–господарської діяльності підприємств взаємозалежні. Оцінка організаційно–управлінських функцій господарювання виражається такими показниками: ступінь регулюючих зусиль, які застосовуються для досягнення успіху; рівень ефективності управлінських рішень; кінцева результативність як зміна продуктивності економічної системи. Оцінка ж фінансового стану включає якісні характеристики функціонуючої системи і відображає такі параметри: динаміку складу і структури активів; джерел власного і залученого капіталу, абсолютної і відносної фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності валюти балансу [4].

Фінансова стабільність як економічна категорія – це більш широке поняття, ніж фінансова стійкість, воно охоплює сукупність факторів, що забезпечують підприємству збереження ним абсолютної або нормальної фінансової стійкості за контрольованої фінансової рівноваги та здатність до сталого економічного зростання завдяки найбільш значущим зовнішнім факторам. Інакше кажучи, фінансова стабільність – це здатність підприємства досягати стану фінансової рівноваги за збереження достатньої фінансової стійкості та утримувати його на довгострокову перспективу[4].

---

* *МИХАЛЬЧЕНКО Олексій Анатолійович / Алексей МИХАЛЬЧЕНКО / Oleksii MYHALCHENKO* – к.е.н., директор Навчально–наукового інституту післядипломного навчання Національного авіаційного університету, e–mail: Mykhalchenko_O@ukr.net

Рис. 1. Етапи та механізми реалізації фінансової стабілізації

Оперативний механізм фінансової стабілізації – система заходів, яка, з одного боку, передбачає зменшення поточних зовнішніх і внутрішніх фінансових зобов'язань підприємства, а з іншого – збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання. Принцип «відсікання зайвого», що лежить в основі цього механізму, визначає необхідність скорочення розмірів як поточних потреб, що викликають відповідні фінансові зобов'язання, так і окремих ліквідних активів із метою їх термінової конвертації у грошову форму.

Тактичний механізм фінансової стабілізації є системою заходів, що засновані на використанні моделей фінансової рівноваги в довгостроковому періоді. Фінансова рівновага підприємства забезпечується за умов, що обсяг позитивного грошового потоку з усіх видів господарської діяльності (виробничої, інвестиційної, фінансової) у певному періоді, що дорівнює запланованому обсягу негативного грошового потоку.

Стратегічний механізм фінансової стабілізації є системою заходів, що заснована на використанні моделей фінансової підтримки прискореного економічного зростання підприємства. Ця система заходів визначає необхідність перегляду окремих напрямів фінансової стратегії підприємства [1].

Таким чином, по стратегічному механізму фінансової стабілізації підприємства можна зробити наступні основні висновки:

- максимальний період безкризового розвитку при досягнутому рівноважному фінансовому стані підприємства визначається періодом відповідності темпів приросту обсягу реалізації продукції їхнім значенням, розрахованим по моделі стійкого економічного росту.

- будь-яке відхилення від розрахункових значень цього показника приводить до втрати підприємством стану фінансової рівноваги.

Стійкий економічний ріст підприємства забезпечується наступними основними параметрами його фінансового розвитку:

- коефіцієнтом рентабельності реалізації продукції;
- політикою розподілу прибутку (відображеного коефіцієнтом капіталізації чистого прибутку);
- політикою формування структури капіталу (відображеного коефіцієнтом фінансового лівереджу) або, відповідно, політикою фінансування активів (відображеною коефіцієнтом лівереджу активів);
- політикою формування складу активів (відображеною коефіцієнтом оборотності активів),

Змінюючи будь-які перераховані параметри фінансової стратегії підприємства можна досягти прийнятних темпів його економічного розвитку в умовах фінансової рівноваги.

Усі параметри моделі стійкого економічного росту мінливі в часі і з метою забезпечення фінансової рівноваги підприємства повинні періодично коректуватися з урахуванням внутрішніх умов його розвитку, зміни кон'юнктури фінансового і товарного ринків і інших факторів зовнішнього середовища.

Виходячи з цих висновків у параметри фінансової стратегії підприємства в процесі антикризового управління й у ході подальшого його розвитку вносяться необхідні корективи, що задаються можливими темпами приросту обсягу реалізації продукції [4].

Фінансова рівновага підприємства – це відповідність обсягів генерування та споживання власних фінансових ресурсів, яка досягається шляхом оптимізації співвідношення між капіталовкладеннями та засобами, що спрямовуються на споживання. Фінансова рівновага потребує узгодження джерел формування та напрямків використання власних фінансових ресурсів, визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами їх формування. Як агрегований показник фінансова рівновага залежить від ефективності політики формування і розподілу прибутку підприємства, дивідендної та емісійної політики тощо. Досягнення фінансової рівноваги є запорукою фінансової стабільності, бо зростання можливостей приросту власних фінансових ресурсів означає підвищення фінансової та ринкової стійкості підприємства.

Ресурсна стійкість підприємства означає оптимізацію структури його трудових та матеріальних ресурсів, економію витрат за рахунок скорочення потреб на їх фінансування, а відтак і зростання прибутковості підприємства. Останнє за інших однакових умов є підґрунтям для розширення можливостей формування власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел, що насамперед сприяє досягненню фінансової рівноваги і фінансової стабілізації підприємства.

Потенційна стійкість підприємства – це його здатність нарощувати обсяги діяльності, виходити на новий рівень фінансової рівноваги. Повна фінансова стабілізація досягається тільки у разі створення передумов для стабільного зменшення вартості капіталу, що вимагає прискорення темпів економічного розвитку на основі коригування окремих параметрів фінансової стратегії. Остання у кінцевому підсумку повинна забезпечувати високі темпи стійкого економічного зростання та фінансову рівновагу підприємства.

Фінансова стійкість підприємства передбачає такий стан фінансових ресурсів, за раціонального розпорядження якими гарантується наявність власних коштів, стабільна прибутковість та забезпечується процес розширеного відтворення. У такому розумінні фінансова стійкість, безперечно, є одним із головних факторів досягнення підприємством фінансової рівноваги та фінансової стабільності. Недостатня фінансова стійкість підприємства найчастіше зумовлює неплатоспроможність підприємства, а надмірна – створення надлишкових запасів та резервів ("мертвого" капіталу), що збільшує витрати

або недоотриманий прибуток і в кінцевому підсумку стримує темпи розвитку підприємства.

Складність щодо визначення стандартизованих меж фінансової стійкості обумовлюється тим, що кожне підприємство здійснює свою операційну діяльність у певному економічному середовищі, яке характеризується рівнем розвитку економічної системи і генерує макроекономічні фактори, на які підприємства не спроможні вплинути. Проте зворотний вплив цих факторів на ефективність діяльності підприємства (його ліквідність, платоспроможність) і, більше того, фінансову стійкість досить значний. Особливо зростає цей вплив в умовах економічної кризи [2].

Література

1. Карпенко Г. В. Шляхи удосконалення фінансового стану підприємства. // Економіка держави. – К. 2010, №1, – 61–62 с.
2. Лігоненко Л. О. Антикризисное управління підприємством: теоретико–методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / Л. О. Лігоненко. – К: Київ. нац. торг. – екон. університет, 2001. – 580 с.
3. Оганов О.Р. «Організаційно–економічний механізм регулювання стійкого фінансування об'єднань»: Харків, 2005–20с.
4. Фінансовий менеджмент Г.Г. Кірейцев. Підручник. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 440с.

УДК 005.74:004:658

Наталія МИЩУК*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РЕІНЖИНИРІНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РЕИНЖИНИРИНГЕ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ

APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN BUSINESS PROCESS REENGINEERING

Анотація. У даному дослідженні розглянуто передумови використання інформаційних технологій в реінжинірингу бізнес-процесів, охарактеризовано основні переваги застосування інтелектуальних технологій та інтернет-технологій на підприємстві, визначені принципи створення інформаційної системи управління інформаційними ресурсами підприємства.

Аннотация. В данном исследовании рассмотрены предпосылки использования информационных технологий в реинжиниринга бизнес-процессов, охарактеризованы основные преимущества применения интеллектуальных технологий и интернет-технологий на предприятии, определены принципы создания информационной системы управления информационными ресурсами предприятия.

Abstract. In this study are considered prerequisites application information technologies in business process reengineering, describes the main benefits of using of intelligent technologies and Internet-technologies in the enterprise.

Сучасний стан економіки України характеризується економічною нестабільністю, постійною зміною зовнішнього середовища, зростаючою конкуренцією на ринку, збільшенням обсягів інформації для прийняття управлінських рішень. В таких умовах втрати підприємств від неефективного управління стають особливо відчутними, а тому виникає потреба в структурній перебудові бізнес-процесів з використанням прогресивних методів та інструментів управління, які б сприяли підвищенню ефективності діяльності підприємства. Найбільш універсальним та радикальним методом, який доцільно

* *МИЩУК Наталія Володимирівна / Наталья МИЩУК / Nataliia MISHCHUK* – асистент кафедри інформаційних систем у менеджменті, Львівський національний університет імені Івана Франка, mishchuk_n@ukr.net

використовувати за таких умов, вважається реінжиніринг бізнес-процесів. Цей метод вимагає інтеграції досягнень інформаційних технологій і створення інструментальних засобів підтримки, зрозумілих менеджерам підприємств і розробникам інформаційних систем.

Використання інформаційні технології в реінжинірингу бізнес-процесів дозволить скоротити витрати часу та кількість працівників на виконання функцій; забезпечить інтеграцію учасників бізнесу (взаємодію між споживачами і партнерами у будь-якій точці світу); призведе до зростання мобільності персоналу; скоординує роботу на майбутні потреби споживача; дозволить прискорене просування нових технологій; розвиток інформаційного суспільства

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим попитом на управлінські інформаційні системи, тобто системи, які інтегрують великі обсяги інформації та здатні проаналізувати її і допомогти в прийнятті рішень. Динаміка ринкових перетворень, підвищення рівня конкуренції та зростаючі вимоги до забезпечення дієвості бізнесу у мінливому зовнішньому середовищі додають актуальності дослідженню.

Метою дослідження є визначення особливостей застосування сучасних інформаційних технологій для реінжинірингу бізнес-процесів.

У сучасних економічних умовах перед багатьма підприємствами гостро постають питання про перебудову системи управління для зниження втрат від неефективного управління, реалізації стратегії розвитку, підвищення конкурентоздатності та забезпечення рентабельності. Реінжиніринг передбачає докорінну перебудову ключових бізнес-процесів організації, повну відмову від існуючих принципів організації ключових бізнес-процесів і заміну їх на кардинально нові. Основне завдання реінжинірингу – перепроєктування діючої системи управління і створення на базі інтегрованої інформаційної системи нової технології управління бізнесом. Завдяки цьому повинні бути реалізовані поставлені цілі та отримані результати, що мають цінність для споживача, а для організації досягнення бажаного економічного ефекту – корінне поліпшення таких показників діяльності організації, як вартість, якість, послуги, темпи розвитку. Досягається це тим, що реінжиніринг передбачає заміну ієрархічного (структурного), строго функціонального принципу управління всередині організації на процесний (міжфункціональний), який повинен забезпечувати підвищення якості, виготовленої продукції (послуг) за рахунок формування потоку завдань, що переходять від одного виконавця до іншого або від одного підрозділу до іншого [1].

Реалізація стратегії розвитку вимагає від підприємств пошуку нових шляхів подальшої інтенсифікації своєї діяльності, здійснення докорінних змін у підходах до організації і управління бізнесом. Існує нагальна потреба у застосуванні новітніх методів, технологій та інструментів адаптації підприємств до мінливих умов зовнішнього середовища, здатних найбільш повно реалізувати їх організаційно-управлінський та виробничий потенціал на ринку.

Використання сучасних ІТ дозволить радикально змінити бізнес-процеси і поліпшити основні показники діяльності підприємств.

Новими інформаційними технологіями, що змінюють правила бізнес-процесів вважаються розподілені бази даних, експертні системи, телекомунікаційні мережі, засоби підтримки прийняття рішень, засоби моделювання, інтелектуальні системи та ін. [3].

Роль ІТ в проведенні BPR важко переоцінити, але було б помилкою визначати, що вони є єдиним істотним елементом для реінжинірингу. Тактичні цілі інформаційних технологій - це підвищення продуктивності, економія фінансів, підготовка обґрунтованих рішень. Стратегічна мета інформаційних технологій – ефективний менеджмент, можливість своєчасно реагувати на динаміку, створювати, підтримувати і поглиблювати конкурентну перевагу [2].

При розробці рішень з автоматизації та реінжинірингу бізнес-процесів доцільно використовувати комплексний підхід, що включатиме:

- аналіз і оптимізацію існуючих бізнес-процесів
- створення інформаційної системи класу ECM (Enterprise Content Management), що забезпечує автоматизацію бізнес-процесів і керування інформаційними ресурсами підприємства.

Інтелектуальні технології відіграють важливу роль в реінжинірингу бізнесу. Особливо експертні системи дозволяють управляти різними бізнес-процесами, забезпечують гнучкість виробництва, підтримують швидкі і електронні транзакції між постачальниками, виробниками, продавцями [4].

Практика діяльності підприємств свідчить, що існує розрив у виконанні бізнес-процесів, оскільки різні підрозділи (або окремі працівники) не бачать завершеності всіх процесів. Забезпечити швидке і гнучке реагування на запити суб'єктів ринку, передбачити виконання всіх інформаційних складових бізнес-процесів безпосередньо у споживачів і ліквідувати посередників можливо шляхом застосування Інтернет-технологій як одного із інструментів реінжинірингу [2].

Основними перевагами застосування Інтернет-технологій в діяльності сучасних підприємств є:

- постійний та оперативний доступ до необхідної інформації;
- миттєва доставка інформації у різні місця;
- можливість одночасної централізації та децентралізації;
- інтерактивний контакт з потенційними партнерами та споживачами.

В процесі реінжинірингу підприємство може скористатись послугами компаній, які здійснюють розробку та підтримують експлуатацію пошукових систем. Така робота ведеться в двох основних напрямках:

1. Створення і розроблення тематичних пошукових систем для замовників
2. Використання пошукових систем, що розгорнуті на існуючих потужностях компанії

Пошукові системи складаються з таких основних компонентів:

- веб-інтерфейс користувача;
- власний електронний архів інформації;
- системи збору та обробки даних з мережі Інтернет;
- підсистема адміністрування.

Значною перевагою рішень в галузі інформаційного пошуку є інтеграція «класичного» пошуку в усій мережі Інтернет з тематичним пошуком, характерним для вузькопрофільних рішень. Для пошуку в загальному сегменті мережі Інтернет використовується технологія Microsoft Bing®, яка надає широкі можливості пошуку з використанням потужностей корпорації Microsoft.

Характерною рисою рішень з інформаційного пошуку є гнучке керування переліком джерел, який використовується для побудови пошукових систем. Існує можливість самостійно обирати джерела даних для проведення пошуку. При цьому доступна як індексація формалізованих документів (наприклад, новин в форматі RSS), так і веб-ресурсів довільної структури (тематичні сайти, блоги, корпоративні портали тощо).

Відомо, що максимальний ефект від автоматизації досягається при комплексному підході, коли різні інформаційні системи взаємодіють між собою. Створення єдиної інформаційної системи підприємства передбачає створення системної інфраструктури. На даному етапі налагоджується мережева адресація, розгортається служба єдиного каталогу, настроюються системи керування та моніторингу. При необхідності створюється поштовий сервер. На наступному етапі проектуються та створюються бази даних, сховища даних, налагоджується реплікація даних. Для спеціальних задач розробляються програмні застосування, що автоматизують певні операції користувачів. На сховищах

даних формується система бізнес-аналітики, що дозволяє менеджменту отримувати детальну інформацію про діяльність компанії. Завершальним етапом стає розгортання корпоративного порталу, який інтегрує всі наявні інформаційні системи та забезпечує єдину точку входу для роботи з ними. Крім того, портал надає потужні інструменти сумісної роботи та комунікації.

Корисною для підприємства у процесі реінжинірингу буде і розробка інформаційної системи управління інформаційними ресурсами підприємства.

Система управління інформаційними ресурсами підприємства забезпечить:

- управління документами — експорт/імпорт, контроль версій, безпека і служба бібліотек для ділових документів;
- управління потоками робіт (Workflow) — підтримка бізнес-процесів, передача контенту за маршрутами, призначення робочих задач та станів, створення журналів аудиту;
- управління веб-контентом — автоматизація ролі веб-майстра, управління динамічним контентом та взаємодія користувачів;
- документоорієнтовану взаємодію — спільне використання документів користувачами та підтримка проектних команд;
- інтеграцію з існуючими інформаційними системами для організації роботи з даними в єдиному інтерфейсі.

Отже, одним з головних інструментів ефективності проведення перепланування та реінжинірингу бізнес-процесів на підприємстві є застосування сучасних інформаційних технологій, оскільки метою їх впровадження є підвищення продуктивності, економія фінансів, підготовка обґрунтованих управлінських рішень. Крім того, інформаційні технології покликані забезпечити компанію своєчасною і достовірною інформацією про стан справ на підприємстві, яка у свою чергу робить можливим якісне управління в напрямку динамічного розвитку бізнесу.

Література

1. Кузьміна О.М., Горovenko O.O. Планування розвитку управлінських інформаційних систем // «Young Scientist». - № 12 (15), december, 2014. - с.175-178. - Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/41.pdf>

2. Мельниченко С., Єсіпова К. Інтернет-технології в діяльності туристичних підприємств // Вісник КНТЕУ. 2010. - №6. - с. 35-47. - Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/06/5.pdf>

3. Мехович С. А., Розпутько Ю. М. Розвиток інформаційних технологій управління підприємством при реалізації принципів реінжинірингу бізнес-процесів / С.А. Мехович, Ю.М. Розпутько // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. - 2013. - № 66. - С. 122-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vcpitp_2013_66_21.pdf

4. Таранюк, Л.М. Інформаційні технології в реінжинірингу бізнес-процесів промислових підприємств / Л.М. Таранюк, І.О. Білан // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 24-26 квітня 2013 р. / За заг. ред. О.В. Прокопенко. - Суми: СумДУ, 2013. - Т.3. - С.228-230. - Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/33384>

УДК 338.1

Наталія МОСКАЛЮК*

ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

ГЛОБАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ

* МОСКАЛЮК *Наталія Петрівна / Наталия МОСКАЛЮК / Nataliya MOSKALYUK* - к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, e-mail:

THE WORLD ECONOMY GLOBAL CHALLENGES AND PARTICULARITIES OF THE UKRAINIAN ECONOMIC DEVELOPMENT

Анотація. В тезах проаналізовано глобальні виклики світової економіки, визначено фактори впливу на розвиток як світової економіки, так і національної економіки та надано пропозиції щодо забезпечення відновлювального економічного зростання в Україні.

Анотация. В тезисах проанализированы глобальные вызовы мировой экономики, определены факторы, влияющие на развитие, как мировой экономики, так и национальной экономики и сформулированы предложения для обеспечения восстановительного экономического роста в Украине.

Abstract. The global challenges of the world economy are analyzed, the factors influencing the development as the world economy, as well as the national economy are determined and provided suggestions for reducing ensure economic growth in Ukraine in the thesis.

Пошук шляхів виходу економіки України з кризового стану та забезпечення стійкого економічного зростання потребує визначення впливу глобальних викликів світової економіки та виявлення її сучасних тенденцій розвитку, які безперечно відчутно коригуватимуть подальший розвиток національних економік. Тому дослідження проблематики сучасних глобальних викликів економічного розвитку є *актуальним*, як у світовому, так і в національному вимірі.

Через шість років після затяжної економічної кризи світова економіка почала поступово виходити з глибокої рецесії. Найкращі показники економічного зростання демонструють США та Великобританія. Більш повільно зростають економіки країн Єврозони та Японія. Причинами зниження темпів зростання для інших країн є широкий спектр факторів, починаючи від падіння цін на світових ринках на енергоресурси, зокрема, нафту та газ і закінчуючи швидким зростанням кредиту в попередні роки та певною політичною, соціальною нестабільністю.

Економіка України відчула вплив не лише цих глобальних викликів, але й отримала негативний кумулятивний ефект у вигляді зростання темпів інфляції. Ризики погіршення стану розвитку для світової економіки за оцінкою експертів Міжнародного валютного фонду набули більш виражених ознак. Тому МВФ погіршив прогноз зростання світового ВВП на 2015 та 2016 роки з липневих 3,3% до 3,1%, а на наступний рік з 3,8% до 3,6%.

Обумовлено це рядом факторів, які впливають на сучасний розвиток світової економіки. Найбільш потужними є наступні:

- трансформація економіки Китаю з відповідним послабленням росту в короткостроковій перспективі;
- падінням цін на сировинні товари на світових біржах;
- нормалізація грошово-кредитної політики США.

В Китаї прогнозується подальше поступове уповільнення зростання. Це слугує зовнішнім фактором погіршення перспектив для експорту біржових товарів, оскільки падіння ціни на метал було викликане нестабільним світовим попитом, на який вплинуло зниження інвестиційної та виробничої активності Китаю. Економіка цієї країни потребувала раніше більших обсягів біржових товарів, оскільки демонструвала стійку тенденцію інвестиційного зростання. В умовах трансформації своєї економіки Китай не потребуватиме значної кількості сировинних товарів, що може скоротити український експорт цієї продукції та негативно вплинути на національне сальдо чистого експорту в цілому.

Падіння ціни на нафту на світових ринках для економіки України призвело до падіння цінового тиску та зменшило зовнішні ризики залежності від країн імпортерів цієї сировини, зокрема Росії. Загалом, це полегшило навантаження на грошово-кредитну політику, яку проводить Національний банк в Україні. Проте, в результаті погіршення стану на ринку світових біржових товарів цей позитивний вплив нейтралізується падінням експортних цін на метал та призводить до поступового зниження валютних курсів.

Налаштування нафтового ринку до умов перевиробництва і відновлення цін потребуватиме більше часу, ніж очікувалось раніше. Середньорічна ціна нафти може піднятися з 52 дол. США за барель в 2015 році до 55 дол. США за барель в 2016 році (раніше у липні очікувалось зростання ціни до 59 дол. США за барель).

Починаючи з середини серпня 2015 року особливо різко впали ціни на багато інших біржових товарів, зокрема на метали. В короткостроковій перспективі ціни на ці сировинні товари продовжуватимуть стабілізуватися на низькому рівні.

Порівняно з минулим роком, очікується прискорення зростання в країнах з розвинутою ринковою економікою. В країнах де формується ринок та в країнах, що розвиваються ділова активність продовжуватиме погіршуватись, головним чином, внаслідок погіршення перспектив на сировинних ринках та зниженням експортних потоків. Так, в умовах падіння ціни на біржові товари, зростання потоків відпливу капіталу з національних економік, відповідно падіння валютного курсу, а також посилення волатильності фінансових ринків збільшуватиме ризики погіршення перспектив подальшого розвитку слабозрозумітих з ринковою економікою країн, до яких можна віднести й Україну. Загальні темпи світового зростання за оцінками МВФ залишаються помірними.

В складних умовах, що склалися для економіки України зниження вразливості від зовнішніх викликів та загроз може бути пом'якшено проведенням структурних змін не тільки в цілому економіці країни, але й змін в структурі зовнішньоекономічної діяльності. Так, експортні позиції українських товарів повинні почати переорієнтовуватися на кінцеву продукцію, а не на біржові товари. Україна повинна продовжувати шукати своє місце на глобальних ринках, зокрема, на аграрному. Країна потребує кардинального переходу від участі на світових ринках у глобальних сировинних системах до формування зв'язків у міжрегіональних виробничих мережах.

Таким чином, з урахуванням останніх тенденцій розвитку світової економіки та її глобальних викликів слід констатувати, що в найближчій перспективі темпи розвитку можуть бути більш високими в країнах з розвинутою економікою порівняно з їх нещодавнім минулим. Проте, ці показники економічного розвитку скоріше можуть бути нижчими ніж в менш розвинених країнах та таких, що розвиваються.

Вірогідність слабого відновлювального зростання національної економіки в 2016 році посилюється значним падінням курсу національної валюти, що негативно впливає на збалансованість платіжного балансу країни.

Негативні очікування бізнесу також можуть уповільнювати економічне зростання України, оскільки падіння сукупного попиту додатково обмежує подальше інвестування.

Загалом, в світовій економіці все ще переважатимуть тенденції уповільненого зростання, хоча в окремих країнах він дещо пришвидшиться. Економіка ж України відчує слабе відновлювальне зростання ВВП до 2% в 2016 році за умови утримування стабілізації на валютних ринках та послаблення інфляційного тиску на сукупний попит

**НЕРІВНОМІРНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН
ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ****НЕРАВНОМЕРНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАН
КАК ФАКТОР ДЕСТАБИЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ****UNEVEN ECONOMIC DEVELOPMENT AS A FACTOR OF THE WORLD
ECONOMY DESTABILIZATION**

***Анотація.** Враховуючи значний негативний вплив відповідних факторів на функціонування світової економіки світова спільнота має докладати усіх необхідних зусиль для їх вирішення. Проте, не варто забувати про всі можливі наслідки усунення нерівномірності економічного розвитку світу, задля зменшення можливих ризиків.*

***Аннотация.** Учитывая значительное негативное влияние соответствующих факторов на функционирование мировой экономики мировое сообщество должно прилагать все необходимые усилия для их решения. Однако, не стоит забывать обо всех возможных последствиях устранения неравномерности экономического развития мира, для уменьшения возможных рисков.*

***Annotation.** Given the significant negative impact of the factors on the world economy the international community should make all necessary efforts to solve them. However, do not forget about all the possible consequences of the removal of uneven economic development of the world, to reduce the risks.*

Перша хвиля Промислової революції була вагомим поштовхом прискорення економічного та соціального розвитку країн Західної Європи та Північної Америки, проте поширення надбань науково-технічного прогресу в світі відбувалось нерівномірно, що призвело, разом з іншими факторами до зростання відмінностей між рівнем та темпами економічного розвитку перерахованих країн та решти світу. На думку багатьох дослідників, у другій половині ХХ століття розпочався наступний етап економічного розвитку світу – Велика конвергенція, що передбачає пожвавлення соціально-економічного поступу країн Азії та інших регіонів, зростання їх ролі в світовій економіці, на противагу традиційним лідерам: країнам Західної Європи та Північної Америки. [2; 3].

Світова спільнота приділяє значну увагу як проблемам економічного розвитку окремих країн, зокрема найменш розвинених, так і світу в цілому. Актуальним також є аналіз зазначеної проблематики в контексті розвитку міжнародних економічних відносин, з огляду на сучасні тенденції розвитку світової економіки. Подолання бідності та відповідних негативних соціально-економічних наслідків є однією з Цілей Розвитку Тисячоліття та залишатиметься, на нашу думку, одним з пріоритетних напрямків міжнародної співпраці до повного вирішення цієї проблеми. Міжнародні фінансові організації, включаючи Групу Світового банку, виділяють значні фінансові ресурси на підтримку розвитку АПК, малого та середнього бізнесу, загального рівня та інноваційної складової економічного розвитку країн, що потребують цієї підтримки. Зокрема, Міжнародна фінансова корпорація ставить собі за мету, використовуючи наявні інструменти фінансування, подолати проблему бідності до 2030 р., Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, разом з Конференцією ООН з торгівлі та розвитку розробляють заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки світу шляхом залучення додаткових інвестицій, окрім інших цілей. Проблема нерівномірного економічного розвитку світу та екстремальних проявів бідності окремих країн є важливою темою багатьох наукових дискусій, зокрема передумови появи Великої дивергенції

* НАЗАРЕНКО Ольга Вікторівна / Ольга НАЗАРЕНКО / Olga NAZARENKO - студентка, Національний авіаційний університет, e-mail: olya_naz25@mail.ru.

Науковий керівник: КРАПКО Олена Михайлівна – к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту, Національний авіаційний університет

досліджуються в працях Д. Ландеса, К. Померанца та інших. Вагомий внесок в розвиток науково-теоретичних засад економічного розвитку зробили А. Хіршман, Р. Родан та багато інших. Актуальність дослідження проблеми нерівномірності економічного розвитку світу обумовлено значним негативним впливом відповідних факторів на розвиток та ефективність функціонування світової економіки:

1) низький рівень економічного розвитку країни є одним з найбільш впливових факторів міграції її населення, зокрема трудової та нелегальної, що має вагомий негативний соціально-економічний наслідок як для приймаючої так і країни походження мігрантів;

2) недостатнє харчування та медичне обслуговування, що є безпосереднім наслідком низького економічного розвитку країни, спричиняє поширення захворювань, пов'язаних з неналежними побутовими умовами, також ці країни є потенційним джерелом поширення різноманітних епідемій, як в окремих регіонах так і світі в цілому (доказом цього є нещодавнє поширення лихоманки Ебола, що, окрім чисельних людських жертв, завдало значної шкоди економіці відповідних країн Африки та їх країн-партнерів, а поширення хвороби за межами континенту мало б катастрофічні наслідки для світу);

3) низький рівень економічного розвитку є одним з чинників соціально-політичної нестабільності, що негативно позначається на інвестиційному кліматі країни, перспективах залучення нових та збереженні існуючих іноземних інвестицій, від чого страждають не лише країни-реципієнти, але й інвестори;

4) підвищення рівня економічного розвитку згаданих країн дало б їм можливість брати більш активну участь у міжнародній науково-технічній співпраці, міжнародному поділі праці, міжнародній спеціалізації (на товарах з вищим обсягом доданої вартості) та виробничій кооперації;

б) вирішення гуманітарних, соціальних та інших проблем, пов'язаних з низьким рівнем економічного розвитку окремих країн потребує значним часових, людських та фінансових ресурсів світової спільноти, які можуть бути використані (після вирішення вищезазначених проблем) для поширення відновлювальних джерел енергії, стимулювання загального розвитку науково-освітнього простору, подолання екологічних проблем, дослідження космосу та досягнення інших цілей подальшого розвитку людства.

Вирішення проблеми нерівномірності економічного розвитку світу матиме вагомий позитивний вплив не лише на відповідні країни, але й світ в цілому. Проте, це спричинить, на нашу думку, низку трансформаційних процесів у світовій економіці, пов'язаних з можливою зміною структури ключових гравців, обсягів операцій на світових ринках тощо. Зокрема, потребуватимуть перегляду засади функціонування ключових світових організацій, наприклад, СОТ, з урахуванням можливої зміни ваги їх учасників в міжнародній економіці. Ці процеси можуть стосуватимуться не лише економічних, але й міжнародних організацій загального спрямування, наприклад ООН (принципи функціонування Ради Безпеки тощо). Зростання обсягів промислового виробництва за рахунок підвищення продуктивності існуючих (в наслідок загострення конкуренції на міжнародних ринках) та створення нових підприємств (в індустріальних країнах нової хвилі) призведе до значного зростання попиту на енергоресурси, що також може бути фактором дестабілізації світової економіки за відсутності достатніх альтернативних джерел енергії. Більше того, значне зростання обсягів промислового виробництва матиме вагомий негативний наслідок для довкілля, що призведе до загострення екологічних проблем. Підвищення рівня економічного розвитку сприятиме зростанню тривалості життя в досліджуваних країнах, що може спричинити зростання кількості населення світу, за відсутності значних змін в темпі приросту населення. Це може призвести до появи нових загроз продовольчій безпеці світу.

Література

1. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.wto.org>.

2. Офіційний сайт Групи Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org>.

3. Офіційний сайт Департаменту статистики щодо ринку праці Міністерства праці США торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bls.gov>.

УДК 336.22: 336.227

Оксана ПАВЛЕНКО *

ПОДАТКОВА ГАРМОНІЗАЦІЯ У МІЖДЕРЖАВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

НАЛОГОВАЯ ГАРМОНИЗАЦИЯ В МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

TAX HARMONIZATION IN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

***Анотація.** В умовах глобалізації економічних процесів залежність податкової системи окремої держави від політики, що провадять інші країни-учасниці світової економічної інтеграції, стає дуже вагомим фактором, який впливає на внутрішню податкову політику окремої країни. Відбувається перехід від регулювання оподаткування на національному рівні на наднаціональний рівень в рамках міжнародної економічної інтеграції.*

***Аннотация.** В условиях глобализации экономических процессов зависимость налоговой системы отдельного государства от политики, что проводят другие страны-участницы мировой экономической интеграции, становится очень весомым фактором, который влияет на внутреннюю налоговую политику отдельной страны. Происходит переход от регулирования налогообложения на национальном уровне на наднациональный уровень в рамках международной экономической интеграции.*

***Abstract.** In the context of globalization of economic processes, the dependence of tax system separate from state policies that are held by other countries-participants of world economic integration, becomes a very significant factor that affects the internal tax policies of individual countries. There is a transition from regulation of taxation at the national level to the supranational level within the framework of international economic integration.*

Глобалізація економіки та фінансових ринків сприяли розвитку мобільності капіталів. Зростання мобільності чинників виробництва і пошук оптимальних шляхів розміщення бізнес - підрозділів транснаціональними корпораціями фактично були поштовхом до зміни ролі оподаткування в один із чинників залучення зовнішніх інвестицій.

Мобільність капіталів та їх перетікання з країни в країну несе в собі як позитивні фактори, так і негативні. Перетікання капіталу є позитивним явищем для країн, у які капітали приходять у вигляді інвестицій, створення робочих місць та сплати податків. І хоча глобалізація світової економіки є позитивним процесом, разом з тим вона призвела до запеклої боротьби держав-учасників за залучення інвестицій, сучасних технологій, податків. Як показала практика останніх десяти років, особлива боротьба розгорнулася за податки, маніпулювання ставками яких стало засобом міждержавної боротьби за сучасні технології і капітал. Система податків виконує не лише фіскальну функцію, вона діє як механізм економічного впливу на економіку, її структуру, динаміку, розміщення продуктивних сил, темпи науково-технічного прогресу.

Податкове середовище, у якому діє підприємство, є одним із факторів, які визначають конкурентоспроможність самого підприємства, де оподаткування, система адміністрування, контролю та надання пільг є таким же важливим фактором, як і якість продукції, стратегія маркетингу та система збуту, рівень кваліфікації, технологічний

* ПАВЛЕНКО Оксана Юрївна / Оксана ПАВЛЕНКО / Oksana PAVLENKO – старший науковий співробітник ДННУ «Академія фінансового управління», e-mail: byglaeva@ukr.net

рівень виробництва, доступність фінансових ресурсів. Важко переоцінити значення стимулюючої функції оподаткування для забезпечення конкурентоспроможності держави.

Негативним є те, що всі переваги втрачає країна, з якої такий капітал було виведено. Таким чином, якщо в першій половині XX століття за інвестиційні ресурси конкурували суб'єкти господарювання, то в другій половині століття конкуренція розгорнулася між державами. На сучасному етапі розвитку економічних відносин, оподаткування стає новим напрямом конкуренції на міждержавному рівні, що має як свої позитивні, так і негативні сторони.

Конкурентоспроможність держави визначається її здатністю забезпечувати сприятливі позиції національної економіки в системі міжнародних відносин, нарощувати темпи економічного зростання, збільшувати зайнятість та реальні доходи громадян [1]. В умовах, коли фінансові центри мають тісний взаємозв'язок та можливості практично необмеженого перетікання капіталів між ними, роль оподаткування збільшилася в рази. Таким чином, податкова система країни та податкова політика, що впроваджується, є одним із основних елементів конкурентоспроможності держави.

Основними факторами, що впливають на конкурентоспроможність податкової системи країни є:

- ставки податків та їх кількість;
- прозорі та зрозумілі податкові процедури;
- ефективне та необтяжливе адміністрування;
- низький рівень витрат на адаптацію обліку та звітності за діяльністю підприємства у відповідності до національних стандартів.

В процесі глобалізації економічних процесів залежність податкової системи окремої держави від політики, що провадять інші країни-учасниці світової економічної інтеграції, стає дуже вагомим фактором, який впливає на внутрішню податкову політику окремої країни. Відбувся перехід від регулювання оподаткування на національному рівні на наднаціональний рівень в рамках міжнародної економічної інтеграції.

Тенденції гармонізації охоплювали усі сторони функціонування податкового механізму:

- основні показники податкових систем,
- податкове право різних країн,
- проблеми міжнародного подвійного оподаткування і антиоподаткування,
- оподаткування інвестиційної діяльності,
- податкове адміністрування тощо [2].

В законодавстві ЄС відсутній термін «податкова гармонізація». Податкова гармонізація одержала лише непряме відображення в Договорі про функціонування Європейського Союзу та інших установчих документах ЄС [3]. Західні економісти трактують цей термін по-різному. Одні науковці податкову гармонізацію визначають лише як координацію податкової політики – взаємні консультації і неофіційні домовленості між країнами-членами ЄС відносно ставок окремих податків; інші вважають, що гармонізація означає перехід до єдиної податкової системи і передачу всіх повноважень по визначенню бази і ставок основних податків інститутам ЄС [4].

Вивчення різних підходів до гармонізації національних систем оподаткування в ЄС дозволяє стверджувати, що їм властиві наступні цілі:

- привести у відповідність структури податкових систем, порядок стягнення основних видів податків у всіх країнах-членах ЄС;
- забезпечити недискримінаційний податковий режим для всіх його учасників;
- створити умови спрощення податкового контролю в межах Євросоюзу;
- усунути можливість подвійного оподаткування прибутків компаній, що здійснюють діяльність в двох або більше країнах ЄС;

- виключити можливість ухилення від сплати податків і гарантувати надходження відповідних доходів до бюджетів країн-членів [4].

Таким чином, гармонізація податкових систем є процесом приведення у відповідність і взаємної співставності податкових систем різних держав. Цей процес охоплює взаємодію і координацію податкових систем і податкової політики країн, що входять в різні міжнародні групи, наприклад, Європейська економічна спільнота (ЄС), яка є основним предметом цього дослідження.

Література

1. Олейнікова Л.Г. Механізм адміністративного захисту прав платників податків як фактор підвищення конкурентоспроможності національної податкової системи / Л.Г.Олейнікова // Наукові праці НДФІ. – 2011. – № 1. – С. 3–5.
2. Евстигнеев Е.Н. Основы налогообложения и налогового законодательства / Е.Н. Евстигнеев, Н.Г. Викторова. – СПб.: Питер, 2004. – 256 с.
3. Установчі договори Європейського Союзу (консолідовані версії): пер. укр. / М-во юстиції України, Держ. департамент з питань адапт. законодавства ; за заг. ред. О. Зеркаль. – К. : Ніка-Прінт, 2010. – 416 с.
4. Дадалко В.А. и др. Налогообложение в системе международных экономических отношений: учебн. пособие / [В.А.Дадалко, Е.Е.Румянцева, Н.Н.Демчук]. – Минск: Армита – Маркетинг, Менеджмент, 2000. – 359 с.

УДК 366.54

Софія ПРИЙМАК*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА РЫНКЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ

EUROPEAN EXPERIENCE OF CONSUMER PROTECTION IN THE BANKING SERVICES MARKET

***Анотація.** Проаналізовано європейське законодавства захисту прав споживачів на ринку банківських послуг. Виділено найпоширеніші види банківських послуг та представлено Директиви ЄС в даній сфері.*

***Аннотация.** Проанализированы европейское законодательства защиты прав потребителей на рынке банковских услуг. Выделены наиболее распространенные виды банковских услуг представлены директивы в данной сфере.*

***Abstract.** Analysis of European consumer protection legislation in the banking market. Highlight the most common types of services and presents EU Directives in this area.*

Протягом останніх кількох десятиріч одним з головних напрямів розвитку соціально-економічних відносин у європейських країнах є поліпшення захисту прав споживачів. Починаючи з 1975 року Європейським співтовариством було розпочато процес адаптації законодавства в даному напрямі, що було закріплено Амстердамським Договором. Згідно з цим договором, у статті 153 «Покращення захисту прав споживачів» було сформовано твердження про те, що захист прав споживачів є пріоритетним напрямом роботи для Співтовариства. Останніми роками в ЄС було прийнято велику кількість нормативних актів, що стосуються даного питання. Також варто зазначити, що дані акти повинні бути перенесені у національні законодавства держав-кандидатів та

* ПРИЙМАК Софія Андріївна / Софія ПРЬИМАК / Sofija PRYIMAK – аспірантка Львівського Національного Університету імені Івана Франка, e-mail: vipshovska@i.ua

асоційованих членів. Отже, Європейський Союз має ґрунтовні напрацювання у сфері захисту прав споживачів, що спрямовано на покращення рівня життя його громадян.

Захист прав споживачів на ринку банківських послуг суттєво відрізняється від загального захисту прав споживачів та має низку особливостей у порівнянні із загальними положеннями. Тому в ЄС були розроблені та прийняті спеціальні акти, що регулюють захист прав споживачів саме у банківській сфері. Серед проблем, які потрібно вирішити в банківській системі України, захист прав споживачів є однією з головних. Оскільки, банківська система на даний момент перебуває у постійній реорганізації, то актуальним для українців є захист прав при отриманні банківських послуг.

На сьогодні більшість банків є універсальними фінансовими установами, які вирішують різноманітні проблеми, але основна увага керівництва зосереджується на проблемі захисту прав та законних інтересів споживачів найпоширеніших видів послуг: кредитних, депозитних, розрахункових та міжнародних переказів [1, с. 217].

Проведення кредитних операцій у банківській сфері є досить ризиковим заняттям для комерційних банків, оскільки вони можуть не отримати назад надані ними в кредит відповідні кошти. Кредитні споживчі угоди загальною сумою від 200 євро до 75 000 євро, повинні бути забезпечені іпотекою згідно з Директивою 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів [2]. Будь-яка реклама, яка стосується кредитних договорів та вказує процентну ставку або будь-які дані, що стосуються вартості споживчого кредиту, повинна включати стандартні відомості. До стандартних відомостей відноситься: процентна ставка за кредитом, загальна сума кредиту, річні відсотки та термін на який надається кредит. Ці дані повинні бути визначені зрозуміло та у короткій формі.

До укладання угоди споживач повинен отримати всю відповідну інформацію та надати кредиторам поручителя. У статті 14 вказаної Директиви передбачено право споживача на припинення кредитної угоди впродовж 14 календарних днів без надання будь-якого обґрунтування за умови сплати кредитору капітальних та відсоткових платежів, нарахованих з дати виділення кредиту. У ЄС велика увага приділяється правильності укладення договорів про споживчий кредит. Відповідно до Директиви 2008/48/ЄС обов'язковою умовою є те, що кредитна угода має бути складена у письмовій формі та споживач повинен отримати копію письмової угоди. Дана угода повинна складатися з таких пунктів:

- зазначення річної відсоткової ставки збору;
- визначення обставин за яких річна відсоткова ставка збору може бути змінена;
- зазначення розмірів, кількості та частоти або дат платежів, які споживач повинен зробити, щоб погасити кредит, а також платежів відсотків та інших виплат, загальна сума таких платежів повинна бути позначена у всіх можливих випадках;
- зазначення вартості всіх елементів, з яких складається відсоткова ставка збору та про які йдеться ст.1 Директиви за винятком витрат, пов'язаних з порушенням договірних обов'язків, які не охоплюються річною відсотковою ставкою, але які необхідно сплатити споживачам у певних обставинах, які повинні бути визначені у договорі;
- для кредитних угод, які здійснюються за кредитними картками: розмір ліміту кредиту; умови виплат [1,с. 223].

Споживач має право на дострокове погашення кредиту. В такому випадку відбувається зменшення загальних витрат на кредит, при цьому таке зменшення стосується відсоткових платежів та витрат на залишкову тривалість угоди. Якщо кредит погашено достроково кредитор має право на справедливо та об'єктивно обґрунтовану компенсацію можливих витрат, пов'язаних з достроковим погашенням кредиту, за умови, що дострокове погашення проводиться відносно періоду, для якого було зафіксовано позичкову ставку. Дана компенсація не може перевищувати 1 % від суми достроково погашеного кредиту, якщо період часу між достроковим погашенням та погодженим

припиненням кредитної угоди перевищує один рік. Якщо такий період не перевищує одного року, то компенсація не може перевищувати 0,5 % від суми достроково погашеного кредиту. Також можуть бути випадки коли компенсація за дострокове погашення не стягується:

- якщо погашення було здійснене згідно із страховою угодою, яка передбачає гарантію на погашення кредиту;
- якщо погашення відбулося відносно періоду, для якого не зафіксовано позичкову ставку.

Якщо сума компенсації, яку вимагає кредитор, перевищує суму фактично нанесених збитків, то споживач може вимагати зменшення даної суми. Компенсація не повинна перевищувати суми відсотків, які би мав сплатити споживач протягом періоду між достроковим погашенням та погодженою датою припинення кредитної угоди.

У Європейському Союзі велика увага приділяється гарантуванню та поверненню вкладів. Захист депозитів є важливим елементом цілісності внутрішнього ринку та однією з головних складових системи нагляду за кредитно-фінансовими установами. Для посилення стабільності банківської системи було розроблено та прийнято 30 травня 1994 року Директиву 94/19/ЄС, щодо схем гарантування вкладів [3]. Згідно ст. 3 даної Директиви кожна держава Європейського Союзу повинна забезпечити одну або більше офіційно визнаних схем з гарантування вкладів на своїй території. Якщо кредитна установа не має затвердженої даної схеми, вона не може приймати депозити від населення. Однак бувають і винятки, якщо кредитна установа має систему захисту своєї організації, гарантує ліквідність та платоспроможність, захищаючи, таким чином, своїх депонентів на рівні, що не є нижчим ніж пропонує система гарантування вкладів.

Якщо кредитна установа не виконує зобов'язань, які передбачені схемою гарантування вкладів, то компетентні органи, які реєстрували установу у даній схемі повинні бути повідомлені та вжити необхідні заходи. Якщо такі заходи не допомагають, то установа може бути виключена з даної програми, але потрібно повідомити кредитну установу про такий намір не менше ніж за 12 місяців. Депозити, які були отримані до завершення строку дії попередження, будуть поверненні відповідно до схеми гарантування. Відповідно до ст. 7 даної Директиви у разі виникнення ситуації коли депозити стають недоступними, весь сукупний депозит кожного депонента гарантується сумою до 20 000 євро. 11 березня 2009 року було прийнято Директиву 2009/14/ЄС [4], в якій були внесені поправки до Директиви 94/19/ЄС, згідно яких суму гарантування вкладу було підвищено до 50 000 євро. У зв'язку із кризовою ситуацією на ринку банківських послуг у 2014 році було прийнято Директиву 2014/49/ЄС від 16 квітня 2014 року [5] про внесення поправок до Директиви 94/19/ЄС, згідно яких суму гарантування вкладу було збільшено до 100 000 євро.

Кредитні установи повинні інформувати своїх депонентів про схему гарантування, яка діє у них. Вкладники повинні бути проінформовані про такі положення даної схеми як рівень та масштаб захисту. Така інформація повинна надаватися в чіткій та зрозумілій формі. На прохання депонента повинна бути надана інформація про умови компенсації та необхідні формальності, яких потрібно дотримуватися для отримання компенсації. У ст. 10 Директиви 94/19/ЄС визначено механізм виплати гарантованої суми. Де вказано, що відшкодування по недоступних депозитах повинне відбутися в трьохмісячний термін з дати прийняття рішення про не платоспроможність установи. Депонент повинен подати до кредитної установи всі необхідні документи для отримання права на виплату відшкодування. Ці документи повинні бути оформленні згідно вимог національного законодавства.

Директива 2007/64/ЄС Європейського парламенту “Про платіжні послуги на внутрішньому ринку” від 13 листопада 2007 року [6] визначає загальні засади надання банками платіжних послуг. У даній Директиві йдеться про те, що споживачі та компанії

знаходяться у різних умовах, отже рівень їх захисту повинен також відрізнятися. Зокрема, в ній визначаються обов'язки банків надавати повну і достовірну інформацію споживачеві щодо питань контракту для формування усвідомленого вибору послуг в масштабах Союзу, тобто обов'язкове ознайомлення споживача з попередньою інформацією про послугу. Значна увага у даній Директиві приділяється захисту прав споживачів платіжних послуг після їх надання. Споживач повинен отримувати базову інформацію про проведені платежі, без внесення додаткової плати. Також щомісячна інформація про платіжні операції в рамках стандартного контракту повинна доводитися до споживача безоплатно, і лише додаткова інформація відповідно до встановлених банком тарифів. У Директиві 2007/64/ЄС йдеться про те, що банкам не варто застосовувати непрозорі методи тарифікації, оскільки у таких випадках клієнтові буде надзвичайно складно визначити реальну вартість платіжних послуг. Звертається увага на важливість того, щоб користувачі знали реальні витрати і збори за надання послуг, банкам не рекомендується використання несприятливих для споживача дат валютування.

Обсяги міжнародних переказів в ЄС постійно зростають. Цьому сприяє розвиток економіки, збільшення обсягів торгівлі та міграція людей в межах Союзу. З метою визначення механізму здійснення транскордонного переказу була прийнята Директива 97/5/ЄС від 27 січня 1997 року щодо транскордонних переказів [7] та регламент 2560/2001 Європейського Парламенту та Ради від 19 грудня 2001 року щодо транскордонних переказів у євро [8]. Питання інформування споживачів про умови та результати здійснення міжнародних переказів врегульоване у ст. 3 даної Директиви. Згідно з якою, установи повинні надавати клієнтам інформацію про:

- зазначення терміну, необхідного для кредитування коштів на рахунок установи бенефіціара після виконання установою одержаного доручення на здійснення транскордонного переказу, при цьому, початок цього періоду повинен бути чітко визначений;
- визначення терміну, необхідного для кредитування коштів на рахунок бенефіціара після одержання транскордонного переказу і кредитування коштів на рахунок установи бенефіціара;
- спосіб розрахунку будь-якої комісії і зборів, які сплачуються клієнтом установі;
- дату зарахування грошей;
- зазначення застосованого орієнтовного курсу [1,с.236].

У статті 4 Директиви 97/5/ЄС розглядаються питання інформування клієнта після здійснення транскордонного переказу. Після здійснення переказу клієнт обов'язково у письмовій формі повинен одержати інформацію про суму транскордонного переказу, нарахування, комісію та дату зарахування грошей.

Термін виконання та відшкодування шкоди у разі невиконання переказу є одними із головних зобов'язань установ перед клієнтами. Якщо після проходження п'яти банківських днів кошти не були перераховані на рахунок одержувача, то банк ініціатора нараховує відправнику відшкодування.

Відшкодування збитків у разі невиконання переказу відбувається у випадку, коли сума не була кредитована на рахунок установи одержувача. Також установа ініціатора повинна повернути відсоток, що нарахований за орієнтованою відсотковою ставкою на суму транскордонного переказу та нарахування, які виникли відповідно до цього транскордонного переказу та були сплачені ініціатором. Сума відшкодування ініціатору повинна бути повернена протягом чотирнадцяти банківських робочих днів з моменту подання його вимоги.

Отже, сформована в Європейському Союзі система захисту прав споживачів банківських послуг в українському законодавстві потрібно на рівні закону встановити чіткий перелік відомостей постійно розвивається, оскільки повинна максимально відповідати потребам на ринку банківських послуг, забезпечувати стабільність банківської

системи та довіру до неї з боку населення. На нашу думку, для утвердження подібної системи захисту прав споживачів банківських послуг в українському законодавстві потрібно на рівні закону встановити чіткий перелік відомостей, які повинен надавати банк при здійсненні найпоширеніших видів банківських послуг.

Література

6. Мірошниченко О. А., Сенаторов М. В. Банківське право в Європейському Союзі та Україні: порівняльно – правове дослідження. – К.: КНЕУ, 2008. – С.340
7. Directive 2008/48 / EC of the European Parliament of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102 / EC [E.R.]. – Access mode: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=URISERV:co0001>
8. Directive 94/19 / EC of the European Parliament and of the Council of the European Union "Regarding deposit-guarantee schemes" on May 30, 1994 [E.R.]. – Access mode: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994L0019:EN:HTML>
9. Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2009 amending Directive 94/19/EC on deposit-guarantee schemes [E.R.]. – Access mode: http://ec.europa.eu/internal_market/bank/docs/guarantee/200914_en.pdf.
10. Directive 2014/49/ EC of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit-guarantee schemes [E.R.]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32014L0049>
11. Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market [E.R.]. – Access mode: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:319:0001:0036:EN:PDF>
12. Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers [E.R.]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31997L0005>
13. Regulation # 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2001 on cross-border payments in euro [E.R.]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l33223>

УДК 338.12+338.001.36+338.22.021.1

*Арсен РОНИН,
Оксана ОХРИМЕНКО **

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ

FEATURES OF MACROECONOMIC INSTRUMENTS APPLICATION TO OVERCOME CRISIS IN THE UKRAINIAN ECONOMY

Анотація. Проаналізовано основні макроекономічні показники України у контексті зовнішніх викликів. Приведено досвід країн світу щодо подолання кризових явищ. Визначено перелік заходів, необхідних для стабілізації економіки України та її подальшого зростання.

Аннотация. Проанализированы основные макроэкономические показатели Украины в контексте внешних вызовов. Приведен опыт стран мира по преодолению кризисных явлений. Определен перечень мероприятий, необходимых для стабилизации экономики Украины и ее дальнейшего роста.

* РОНИН Арсен Михайлович / Арсен РОНИН / Arsen RONIN – студент, НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: arsen_ronin@mail.ru
ОХРИМЕНКО Оксана Онуфріївна / Оксана ОХРИМЕНКО / Oksana OKHRIMENKO – д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки, НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: goth12@mail.ru

***Abstract.** The main macroeconomic indicators of Ukraine have been analyzed in the context of external challenges. The experience of countries in overcoming the crisis have been considered. The list of actions required for the Ukraine's economy stabilization and its future growth have been defined.*

Кризові явища в економіці України відбуваються на тлі анексії частини її території та активних бойових дій на її сході країни. Ці обставини здійснюють вагомий вплив на основні макроекономічні показники. ВВП України у 2014 р. по відношенню до 2013 р. зменшився на 45,4% і склав 99 358 млн. дол. США, або повернувся на рівень 2005–2006 рр. З початку 2015 р. зафіксоване подальше падіння реального ВВП на 19,% за перший квартал та на 26,3 % за другий квартал [1].

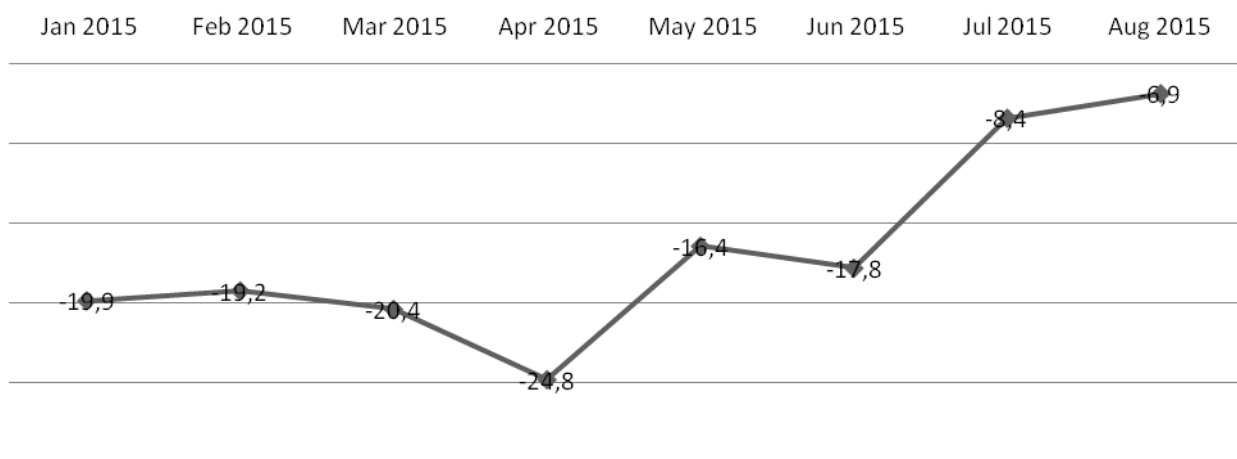
Основні засоби базових галузей виробництва України є морально та фізично застарілими, що пов'язано з відсутністю політичної стабільності та стратегічним баченням у власників та керівників промислово–фінансових груп. Прагнення до швидкого збагачення зводить нанівець роль амортизаційних відрахувань та не сприяє кардинальному оновленню та модернізації основних засобів та технологій. Частина підприємств досі залишається у державній власності, а відтак посилена бюрократизація механізмів управління уповільнює процеси інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Залучення потенційних інвесторів утруднене через політичні ризики та процедури ведення бізнесу. У 2013 р. прямі іноземні інвестиції в Україну збільшилися на \$ 2,86 млрд., у 2012 – на \$ 4,13 млрд. Іноземні інвестори у 2013 р. вклали в українську економіку \$ 5,677 млрд (роком раніше – \$ 6,013 млрд.), але одночасно вилучили \$ 2,845 млрд. (\$ 1,256 млрд.). У 2014 р. через девальвацію прямі іноземні інвестиції скоротилися на \$ 1,114 млрд., або 19,5%. Було вкладено \$ 2,450 млрд., вилучено \$ 1,170 млрд. а негативна курсова різниця склала \$ 1,225 млрд. [2]

Негаразди в економіці України знайшли відображення у міжнародних рейтингах. Так згідно Index of Economic Freedom у 2014 р. Україна зайняла 155 позицію серед 178 країн. У 2015 р. вона посунулася на 162 місце та посіла найгіршу позицію серед країн Європи [3]. За минулий рік Україна поступилася позиціями за всіма показниками, крім боротьби з корупцією, яка стала трохи краще, та свободи фіскальної системи, що не змінилася.

Вкрай складна ситуація склалася у сфері відносин прав власності, управління державними видатками та інвестиційної свободи. Згідно критеріїв даного рейтингу Економіка України залишається «репресованою». Верховенство права недосконале. Інвестиційний режим залишається закритим, іноземні інвестиції змушені конкурувати з великими державними підприємствами. Негнучкий ринок праці та бюрократичні правила у бізнесі гальмують розвиток динамічного приватного сектора.

Вище зазначені фактори призвели до падіння індексу базових виробництв (рис. 1).

Рис. 1. Індекс базових виробництв в Україні

Джерело: складено авторами на основі [1, с.8].

Приведена вище тенденція свідчить про те, що Україна перебуває на стадії деіндустріалізації. Деяко краща ситуація складається в агро–промисловому комплексі. Проте, зважаючи на падіння світових цін на продукти харчування, ця галузь не може повністю виконати бюджетоутворюючу функцію, яку впродовж останніх років виконували металургія та хімічна промисловість.

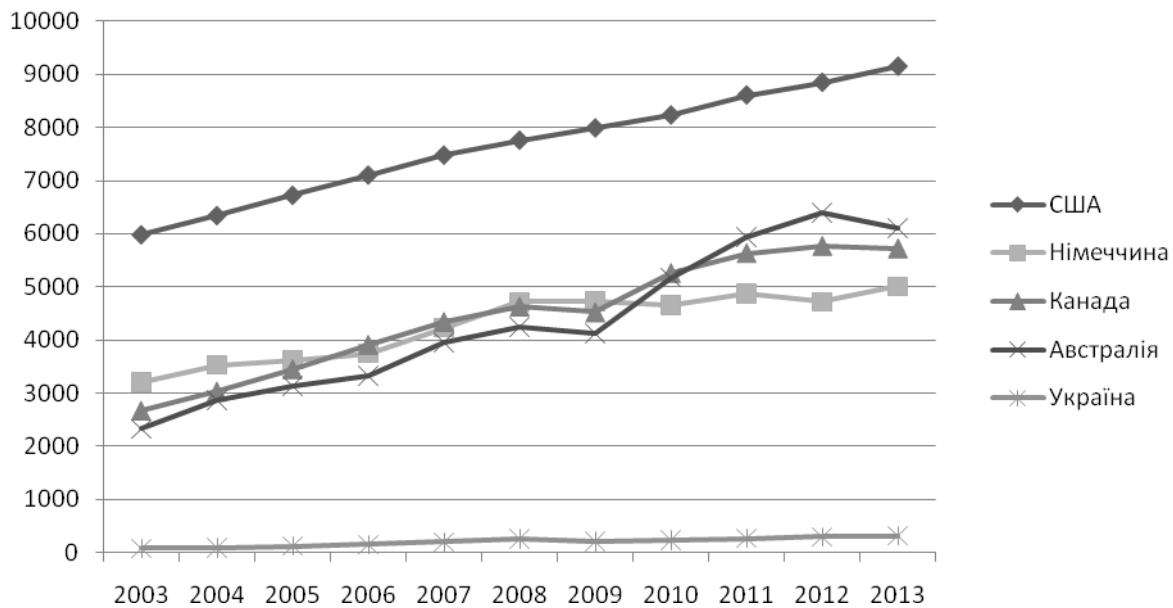
За даними 2014 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва зріс на 2,8 %. Обсяг виробленої продукції склав понад 20% ВВП та понад 30% у структурі загального експорту.

Суттєвою перешкодою розвитку аграрного бізнесу є зростання податкового навантаження. Величину єдиного податку збільшено у 21 раз.

Метою кожного підприємця є максимізація прибутку. Тому вкрай важливо мінімізувати податкове навантаження, що, згідно концепції Артура Лаффера призведе до виведення економіки з тіні, максимально знизить корупційну складову, та посилить інвестиційну привабливість України. Лаффер, який сьогодні виконує функції радника міністра фінансів України вважає, що проблема ухиляння від сплати податків для України стоїть на першому місці, оскільки від її рішення залежить процвітання країни [4].

На риторичне питання чи може зниження податкового тиску стати дієвим макроекономічним інструментом подолання кризи, згадаємо досвід Швеції. До 1890 р. вона була найбіднішою країною Європи. Щоб подолати економічне відставання, міністр фінансів запропонував радикальну реформу, що мала на меті зростання ВВП за допомогою: введення найнижчого у світі сукупного податку у 10% до ВВП, активізації міжнародних торговельних зв'язків, відкритості кордонів для мігрантів. Застосування перелічених заходів призвело до найшвидшого у світі зростання економіки, яке почало уповільнюватись у 1950 –х роках після підвищення сукупного податку до 20% до ВВП [5].

Розвинені країни Європи мають дуже високі податки по відношенню до ВВП, що негативно впливає на економічне зростання, але є позитивним стосовно надання державою соціальних гарантій громадянам [6]. У той же час США мають податкове навантаження 17,4% до ВВП та досить високі соціальні стандарти, як то загальні витрати на охорону здоров'я на душу населення (рис.2). Це відбувається за рахунок потужного бізнес–потенціалу, який має сприятливі умови для ведення бізнесу в США.

Рис. 2. Витрати на охорону здоров'я в різних країнах світу

Джерело: складено на основі [7]

Таким чином першочергово для подолання наслідків кризових явищ повинен бути залучений такий макроекономічний інструментарій як:

- зниження податкового тиску на бізнес;
- інвестиційні пільги;
- зниження ставки рефінансування;
- дерегуляція економіки.

Успішний розвиток економіки держави залежить від ефективного підприємництва. Тому закріплення на законодавчому рівні перелічених засобів макроекономічного регулювання дасть можливість залучити нові інвестиції до економіки України, створити сприятливі умови ведення бізнесу, зменшити вплив держави на розвиток підприємницької діяльності, гарантувати стабільність розвитку економіки.

Література

1. Національний банк України (2015), Макроекономічний та монетарний огляд, Вересень 2015 р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22214002>
2. Національний банк України (2015), Показники грошово-кредитної політики Національного банку України, Балансовий звіт, 2010–2014, доступно з: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896
3. Index of Economic Freedom.– [Electronic resource] Access mode: http://www.heritage.org/index/pdf/2014/book/index_2014.pdf
4. Колесниченко А. Лаффер: Граждане платят налоги только честному правительству. Лига. Финансы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finance.liga.net/economics/2015/10/2/interview/45193.htm>
5. Munkhammar J. The Swedish Model: The Wall Street Journal. – Jan. 26, 2011 [Electronic resource] Access mode: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704698004576104023432243468>
6. The World Factbook: Taxes: Central Intelligence Agency.– [Electronic resource].– Access mode: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2221rank.html>
7. Kaiser Family Foundation. Health Expenditure Per Capita (PPP; International \$).–[Electronic resource] Access mode: <http://kff.org/global-indicator/health-expenditure-per-capita/>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ КРИЗИ

ОБЕСПЕЧЕНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНА

ENSURING SUSTAINABILITY OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS UNDER THE CRISIS CONDITIONS

Анотація. Для досягнення стабільного зростання у довгостроковій перспективі, транснаціональні корпорації використовують ряд переваг глобального масштабу діяльності, що дозволяють протистояти внутрішнім та зовнішнім викликам під час глобальних економічних криз.

Аннотация. Для достижения устойчивого роста в долгосрочной перспективе, транснациональные корпорации используют ряд преимуществ глобального масштаба деятельности, позволяющие противостоять внутренним и внешним вызовам во время глобальных экономических кризисов.

Abstract. To achieve sustainable growth in the long term, transnational corporations use a number of advantages of global activities scale that allow to resist internal and external challenges of global economic crisis.

Глобальна фінансово–економічна криза негативно вплинула на діяльність ТНК. Зменшення рентабельності транснаціональних компаній, викликане економічним спадом в країнах базування, призвело до відпливу капіталу з їх іноземних дочірніх структур і згортання інвестиційних програм. Складна економічна ситуація і невизначеність на цільових ринках більшість компаній зосередитися на питаннях поліпшення операційної ефективності, відсунувши на другий план завдання, пов'язані з розвитком бізнесу [7]. Як наслідок, боротьба за фінансові ресурси на міжнародному ринку капіталу серйозно загострилася. Негативні і позитивні аспекти впливу кризи на ефективність діяльності ТНК приведено в табл.1.

Дослідження проблеми функціонування ТНК у сучасних економічних умовах є надзвичайно актуальною, оскільки в період економічної кризи ряд банкрутств великих компаній залишили значний відбиток на функціонуванні світової фінансової системи.

Таблиця 1

Вплив кризи на ефективність ТНК

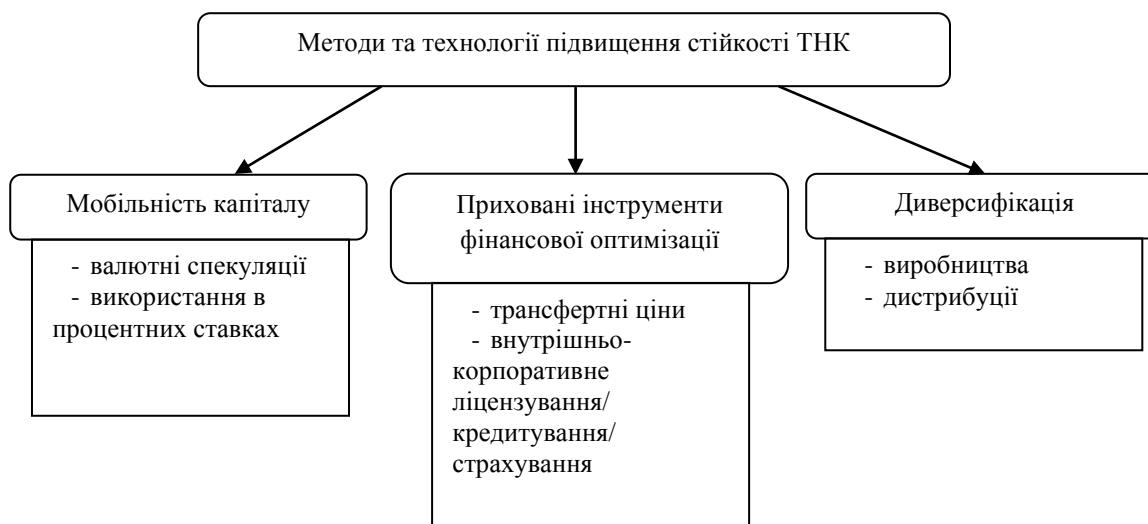
Недоліки	Переваги
Зниження ВВП	Оптимізація структури функціонування ТНК
Підвищення ставок комерційних банків і Центрального Банку	Оновлення та зміцнення команди сильними гравцями
Підвищення інфляції	Збільшення кількості нових напрямів за рахунок інновацій
Зниження валового і чистого прибутку	Об'єднання компаній та їх зусиль на ринку
Зниження рентабельності	Пошук сфер зростання
Збільшення частки позикового капіталу	Активізація діяльності в напрямку стимулювання збуту та цінової політики
Зниження фінансової стійкості і платоспроможності	Продуктивне використання персоналу
Скорочення витрат	Держпідтримка
Скорочення штату співробітників	Оптимізація маркетингової політики ТНК

Зміни умов зовнішнього середовища зумовлюють особливе значення розробки конкурентоздатної системи фінансового менеджменту, яка фінансову стійкість та

* СІНІЦІН Олексій Олександрович / Алексей СИНИЦЫН / Oleksii SINITSYN – аспірант кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", e-mail: alexsinua@gmail.com.

розширення бізнесу корпорацій. Система управління фінансами ТНК повинна будуватися таким чином, щоб вона могла на основі врахування всієї сукупності умов функціонування попереджати появу стратегічних помилок, а якщо вони виникли, ефективно їх корегувати [2].

Під час кризових явищ у світовій економіці і національній економіці (приймаючої країни або країни базування), ТНК використовують ряд переваг глобального масштабу діяльності для збереження економічної ефективності та стійкості до зовнішніх факторів (рис. 1). Під стійкістю ТНК розуміється довгострокове досягнення стабільності результату діяльності (відсутність різких коливань показників прибутковості, рентабельності і та ін.)[5].

Рис. 1. Особливі методи та технології підвищення стійкості транснаціональних корпорацій в умовах кризи

Серед переваг глобального масштабу діяльності, що забезпечують стійкість ТНК до кризових явищ у світовій економіці [1], слід перш за все виділити диверсифікацію виробництва та дистрибуції. В результаті диверсифікації, дочірні підрозділи ТНК піддаються спаду в різному ступені у зв'язку з неоднаковим впливом кризи на галузі їхнього функціонування в різних країнах. Диверсифікація проводиться не тільки за національною ознакою, а й за видами продукції, що також покращує результати реалізації антикризової стратегії.

Серед особливостей ефективності транснаціональних корпорацій в умовах кризи слід також виділити мобільність капіталу та використання спеціальних інструментів оптимізації фінансової діяльності. Міжнародні комерційні операції дозволяють покривати збитки підрозділів корпорації в одних країнах прибутком підрозділів в інших. ТНК можуть мінімізувати збитки, які несуть підрозділи або материнська компанія в країні базування і максимізувати фінансовий результат всієї компанії.

Наявність виробничих та інших підрозділів за кордоном дозволяє ТНК використовувати такий спосіб зміцнення позицій ТНК у світовій економіці як валютні спекуляції. Транснаціональна корпорація, завдяки наявності філій в різних країнах, може здійснювати прибуткові валютні спекуляції шляхом перекачування вільних фінансових ресурсів між країнами в моменти найбільш сприятливих співвідношень валютних курсів.

ТНК може отримувати додаткову вигоду від різниці в процентних ставках і рівнях інфляції країн базування підрозділів ТНК і материнської компанії. В моменти найбільш вигідних співвідношень обмінних курсів валют корпорація виробляє оптимальний

перерозподіл ресурсів. Схема перерозподілу коштів має форму внутрішнього кредиту, націленого на одержання валютного прибутку.

Переміщення кредитно–фінансових ресурсів в рамках ТНК з метою стабілізації здійснюється за допомогою використання таких технологічних прийомів: безпосереднього переведення капіталу, переведення дивідендів, оплати наданих послуг, оплати ліцензій, застосування трансфертного ціноутворення при внутрішньо–корпоративній торгівлі, внутрішньо–корпоративного кредитування та страхування.

При виникненні загрози стійкості, ТНК вдаються до використання так званих прихованих методів перерозподілу кредитно–фінансових ресурсів, які зовні виглядають як обмін товарами (послугами) між відділеннями корпорації.

Практика трансфертного ціноутворення при торгівлі між філіями ТНК у різних країнах – найбільш поширена методика. Суть цієї операції полягає в тому, що корпорація сама продає товар і сама ж його купує, в результаті чого відбувається зустрічне переміщення товарів (послуг) і платежів за них між підрозділами ТНК. І товар, і грошові ресурси залишаються у власності компанії.

Обмін послугами, внутрішньокорпоративними ліцензіями здійснюється за подібним механізмом і має ряд переваг, зокрема менше привертає увагу регулюючих державних органів ніж встановлення занижених/завищених цін.

ТНК широко застосовують нові форми кредитування у вигляді безвідсоткових внутрішньокорпоративних позик на термін 364 днів. На основі спеціально розрахованого терміну погашення залучається і повертається кредит, що відображається в одному річному балансі. З юридичної точки зору, даний кредит не існує, так як не мав значного впливу на баланс корпорації.

Не менш ефективним є і переміщення прибутків з використанням спеціальних прийомів страхування. В даному випадку створюються фінансові схеми, за якими в офшорах організуються дочірні страхові фірми, де страхується за завищеними ставками вся власність корпорації. У зворотному напрямку кошти повертаються у вигляді кредитів. У результаті, ТНК досягає стабільності шляхом фінансових маніпуляцій на основі наявності у неї чисельних дочірніх підрозділів у різних країнах світу.

В даний час вплив фінансової сфери на конкурентоспроможність компаній значно зріс, особливо під впливом сучасної економічної кризи. ТНК активно працюють на світовому фінансовому ринку, що, в свою чергу, потребує виваженої антикризової фінансової політики, метою якої є розробка і першочергова реалізація заходів нейтралізації впливу передкризових явищ, що призводять до кризового стану[3].

Якщо криза організації обумовлена кризою національної економіки, тобто причини її лежать у макроекономічній сфері, то змін вимагають, перш за все, зовнішні (екзогенні), незалежні від підприємства фактори на рівні держави. До таких можна віднести, наприклад, недосконалість податкової системи, яка впливає на фінансовий результат організацій; політичну, економічну, фінансову нестабільність, які викликають невпевненість підприємців, інвесторів і відображаються на всіх складових організації виробництва, матеріально–технічного забезпечення, збуту продукції.

Для того, щоб виявити внутрішні (ендогенні) керовані фактори кризових явищ, які залежать від самого підприємства, необхідний аналіз, який здатний відобразити внутрішні можливості і резерви економічного зростання цього підприємства. Для аналізу та контролю над факторами, що впливають на корпорацію, антикризове управління має виконувати наступний комплекс задач [5].

1. Оцінка фінансової заможності (стан засобів та їх джерел) з метою попередження кризових процесів, яка проводиться за основними економічними параметрами діяльності і дозволяє виявити симптоматичні сигнали, характерні для передкризового стану корпорації.

2. Деталізований аналіз фінансової спроможності та фінансової стійкості для оцінки наявних фінансових ресурсів та доступний час для виходу з кризового стану.

3. Формування та обґрунтування стратегії розвитку для реалізації прийнятої корпоративної місії організації. При цьому виділяють дві групи генеральних цілей: забезпечення «виживання» фірми за рахунок досягнення й утримання мінімально необхідного рівня рентабельності або збереження колишнього рівня рентабельності при збільшенні маси прибутку та підтримання позитивної тенденції рентабельності діяльності (за рахунок збільшення обсягів продажів і оборотності активів, зниження загальних витрат та ін.)[4].

В залежності від принциповості характеру прийнятої мети і термінів її реалізації, вибирається відповідна стратегія діяльності організації, параметри якої обумовлюються ефективністю інвестицій та допустимими співвідношеннями між джерелами інвестиційних коштів та напрямками їх розміщення. Оцінку співвідношень між джерелами капіталу і їх розміщенням виробляють на основі аналізу фінансової стійкості.

4. Дослідження та оцінювання найбільш реальних можливостей корпорації щодо виходу з передкризового або кризового стану з встановленням таких мінімально допустимих значень параметрів діяльності, досягнення або перевищення яких означатиме фінансову спроможність. Наприклад, досягнення та подальше перевищення порога рентабельності означатиме подолання збиткового стану організації.

Для підприємств фінансово стійких, тобто з вже досягнутим рівнем фінансової спроможності, вибір тих чи інших поточних політик буде визначатися можливостями і допустимими умовами інвестицій, що визначаються показниками ефективності інвестиційного проекту. Тільки досягнення достатнього рівня фінансової стійкості обумовлює доцільність кредитних запозичень для фінансування технічного розвитку, диверсифікації та репрофілювання виробництва та діяльності, збільшення пропозиції своєї конкурентоспроможної продукції, освоєння нових видів продукції і ринків збуту.

5. Прогнозування фінансових результатів і напрямків їх розподілення – дозволяє співвіднести сформовані стратегії та реорганізаційні політики підприємства з прийнятими цілями його діяльності.

6. Формування ефективних поточних політик виробничо–господарської та фінансової діяльності, включаючи управління поточними активами та пасивами підприємства, планування виробництва, моделювання збутової діяльності, оцінка політик продажів.

7. Оптимізація управлінських рішень – облік факторів ризику та невизначеності у діяльності з подальшим обґрунтуванням можливості практичної реалізації обраних стратегій та політик ТНК.

Сутність стабілізаційної антикризової програми полягає не в маневрі грошовими коштами для заповнення розриву між витратами і надходженнями, а в забезпеченні умов для стабільних надходжень (грошових притоку), достатніх для покриття витрат (грошових відтоків) [6]. Перш ніж маневрувати коштами, необхідно формувати джерело їх поповнення (прибуток). Без такого джерела маневрувати припадає лише залишками коштів, які без умови рентабельності можуть бути безповоротно втрачені, не покращуючи стан підприємства, а саме підприємство, крім збереження або поглиблення кризи, додатково втратить ще й активи, що залишилися.

В антикризових заходах можуть знадобитися як тактичні, так і стратегічні заходи. При недостатності тактичних заходів способом вирішення антикризових проблем або усунення самої можливості їх виникнення можуть бути реорганізація, реформування, реструктуризація або реконструкція підприємства. Також важливим стратегічним засобом профілактики кризових явищ в компанії є диверсифікація – багатопрофільне виробництво для забезпечення стабільної роботи в разі втрати рентабельності, вимушеної відмови від одного або більш ніж одного з напрямків розвитку.

Отже, до антикризових рекомендацій можна віднести скорочення витрат за рахунок ліквідації та продажу застарілих виробничих потужностей, інших неліквідних активів, скорочення дебіторської заборгованості, продаж дебіторської заборгованості з дисконтуванням, здешевлення технологічних процесів, скорочення управлінських витрат за рахунок раціоналізації організаційної та виробничих структур, підвищення конкурентоспроможності продукції на основі врахування ринкової кон'юнктури, зниження собівартості і ціни продукції; поліпшення системи маркетингових заходів, диверсифікація, методи стратегічного планування.

Ключовим елементом політики антикризового управління є використання внутрішніх механізмів фінансової стабілізації. Незважаючи на те, що для кожної ТНК процес протікання фінансової кризи суто індивідуальний, можна виділити декілька універсальних напрямків антикризового фінансового менеджменту ТНК: підвищення платоспроможності та фінансової стійкості; мобілізація фінансових ресурсів для організаційного та технологічного оновлення; зростання позитивних фінансових результатів. Запропоновані фінансові заходи антикризового управління згруповані відповідно до представлених напрямків підвищення ефективності діяльності ТНК та схематично представлені в Додатку Я. Приведений систематизований підхід дозволить спростити завдання при прийнятті рішень антикризового фінансового менеджменту та дасть змогу корпораціям оптимально реагувати на кризові ситуації. Варто зауважити, що заходи всіх напрямків взаємопов'язані та можуть бути використані для досягнення різних цілей при розробці стратегій підвищення ефективності ТНК в умовах міжнародної фінансової нестабільності.

Реалізація розглянутих концепцій розвитку системи міжнародного фінансового менеджменту дозволить транснаціональним корпораціям подолати сучасну кризу і досягти фінансової рівноваги в довгостроковому періоді.

Література

1. Brealey Richard A., Myers Stewart C. Principles of Corporate Finance, 7th Edition. – McGraw–Hill, 2002.
2. Brigham Eugene F., Houston Joel F. Fundamentals of Financial Management, 10th Edition. –South–Western College Pub, 2003.
3. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : навч. посібн. / Л.О. Кова–ленко, Л.М. Ремньова. – 2–ге вид., – К. : Вид–во "Знання", 2005. – 485 с.
4. Притикіна О.Л. Транснаціональні корпорації / Дніпропетровський національний ун–т // О.Л. Притикіна — Д. : РВВ ДНУ, 2003. — 40 с.
5. Руденко Л. В. Транснаціональні корпорації. / Л. В.Руденко //К. : КНЕУ, 2004. — 227 с.
6. Сушко Л. М. Транснаціональні корпорації / Харківський національний економічний ун–т. / Л. М. Сушко// X. : Вид. ХНЕУ, 2007. — 139 с.
7. Энг Максимо В. Мировые финансы / Максимо В. Энг, Френсис А. Лис, Лоренс Дж. Мауер// Пер. с англ. – М.: ООО ИКК «ДеКА», 1998. – 768 с.

УДК 338.23

Ганна ТЕРЕЩЕНКО *

ДОСВІД АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В КРАЇНАХ ЄС

ОПЫТ АНТИКРИЗИСНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА В СТРАНАХ ЕС

* *ТЕРЕЩЕНКО Ганна / Анна ТЕРЕЩЕНКО / Ganna TERESHCHENKO* – к.е.н., старший науковий співробітник, завідувач відділу фінансових ринків НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України, e-mail: tganna@ukr.net

THE EXPERIENCE OF THE FINANCIAL SECTOR CRISIS MANAGEMENT IN THE EU

***Анотація.** Фінансова консолідація зумовлює заміну традиційної регуляторної парадигми, що базується на розгляді фінансової системи як сукупності відокремлених сегментів, на таку, що враховує взаємопов'язаність різних фінансових посередників і встановлює однакові правила та принципи нагляду.*

***Аннотация.** Финансовая консолидация приводит к изменению традиционной регуляторной парадигмы, основанной на рассмотрении финансовой системы как совокупности обособленных сегментов, на такую, которая учитывает взаимосвязь различных финансовых посредников и устанавливает одинаковые правила и принципы надзора.*

***Abstract.** Fiscal consolidation leads to a change in the traditional regulatory paradigm based on the consideration of the financial system as a set of separate segments, to one that takes into account the relationship of various financial intermediaries and establishes the same rules and principles of supervision.*

Як реакція на фінансову кризу Європейський Союз у 2009 р. започаткував цілу серію реформ у сфері фінансового нагляду як на загальноєвропейському рівні, так і в країнах-членах ЄС з метою зміцнення фінансової архітектури ЄС, покращення якості та стійкості нагляду, посилення контролю за трансграничними фінансовими групами і створення єдиної системи правил для всіх фінансових інституцій, що функціонують у межах єдиного ринку [1]. Ці реформи багато в чому є симптоматичними і разом із подібними тенденціями в глобальному масштабі свідчать про поступовий перехід до нових принципів регулювання фінансових ринків. Їх осмислення є важливим для визначення напрямів реформування інституційної структури державного регулювання фінансових ринків в Україні.

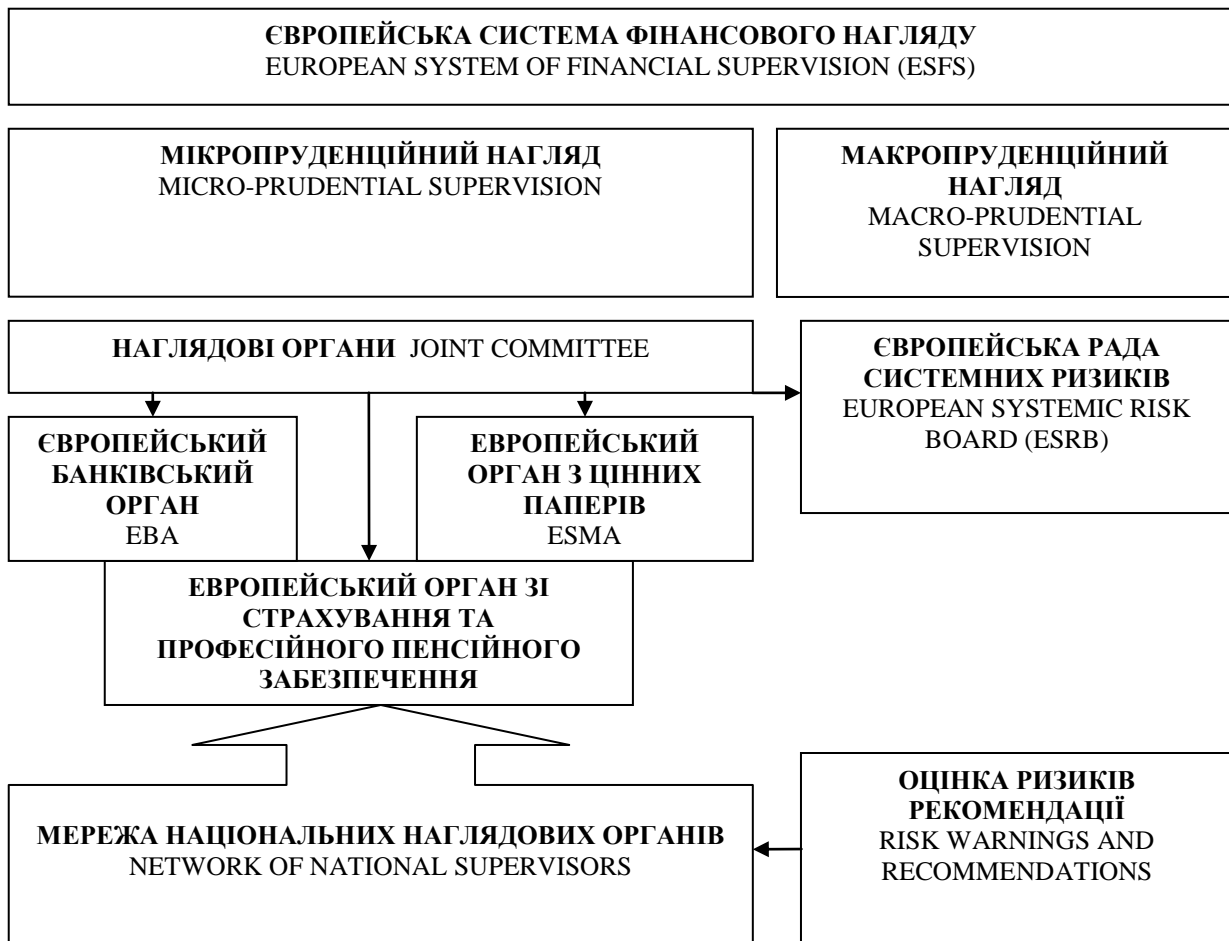
Дискусії щодо побудови загальноєвропейської структури регулювання фінансових ринків вже давно супроводжували процеси європейської інтеграції, однак значно пошквалились із початком глобальної фінансово-економічної кризи. Так, у жовтні 2008 р. Європейська комісія уповноважила спеціально створену групу високого рівня на чолі з Жаком де Ларозьером розробити рекомендації щодо посилення європейського режиму нагляду з метою кращого захисту громадян та повернення довіри до фінансової системи. У своєму фінальному звіті, представленому в лютому 2009 р., група високого рівня рекомендувала посилити систему фінансового нагляду для зменшення ризиків і наслідків фінансових криз. Рекомендації групи були імplementовані рішеннями Європейського парламенту та Ради у 2010 р. Безпосередні зміни в європейській структурі регулювання фінансових ринків відбулись наприкінці 2010 – початку 2011 року.

Із того часу в науковій літературі відбувається осмислення змін, що сталися, здійснюється детальний аналіз структури нової системи фінансового регулювання та нагляду, виявляються позитивні і негативні ефекти від проведених реформ. Разом з тим актами ЄС, якими створено нову структуру регулювання та нагляду за фінансовими ринками, передбачається, що вона має бути переглянута через три роки після створення (тобто наприкінці 2013 р.), і далі – кожних три роки. Такий перегляд необхідний для того, щоб зробити цю систему більш результативною й ефективною.

Беручи до уваги ці міркування, в ЄС було сформовано нову Європейську систему фінансового нагляду (англ. the European System of Financial Supervisor, далі – ESFS), ключовими інституціями якої на європейському рівні стали Європейська рада із системних ризиків (англ. the European Systemic Risk Board, далі – ESRB) та створені за пропозицією Європейської комісії наприкінці 2010 р. три секторальних органи, які почали свою роботу з січня 2011 р.: 1) Європейський орган з цінних паперів та ринків (англ. the European Securities and Markets Authority, далі – ESMA); 2) Європейський банківський орган (англ. the European Banking Authority, далі – EBA); 3) Європейський орган із страхування та пенсійних фондів (англ. the European Insurance and Occupational Pensions Authority, далі – EIOPA). Головною метою створення цих європейських

наглядових органів визначено запобігання ризикам, які послаблюють стабільність всієї фінансової системи.

Схематично взаємодія між цими інституціями представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Європейська рада із системних ризиків

Джерело: [2]

Європейська система фінансового нагляду, створена в листопаді 2010 р., включає макропруденційний та мікропруденційний нагляд, що означає, що ЄС поставив для себе два завдання. По-перше, він намагається створити дійсно загальноєвропейський рівень нагляду в середньостроковій перспективі. По-друге, він хоче забезпечити діалог між усіма органами, включаючи центральні банки і наглядові органи в країнах-членах ЄС.

Європейська рада із системних ризиків відповідальна за макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС з метою запобігання або зменшення системних ризиків для фінансової стабільності в ЄС, що виникають у процесі розвитку фінансової системи, і, беручи до уваги макроекономічні тенденції, уникати періодів поширення фінансових негараздів. Вона робить свій внесок у полегшення функціонування внутрішнього ринку і таким чином забезпечує сталий внесок фінансового сектору в економічне зростання.

Завданнями ESRB є: визначення і/або збирання та аналіз усієї релевантної і необхідної інформації для досягнення цілей діяльності ESRB; ідентифікація та пріоритизація системних ризиків; попередження у випадках, коли системні ризики набувають значних розмірів, і, де це прийнятно, публічне поширення таких попереджень; надання рекомендацій щодо вжиття корегуючих заходів у відповідь на ідентифіковані ризики і, коли це прийнятно, публічне поширення таких рекомендацій; надання попереджень Раді ЄС про загрозові ситуації та оцінки таких ситуацій для того, щоб Рада могла схвалити рішення, необхідні для вирішення проблемної ситуації; моніторинг

виконання наданих попереджень та рекомендацій; координування дій з міжнародними фінансовими інституціями, особливо МВФ та РФС, а також відповідними органами третіх країн з питань, пов'язаних із макропруденційним наглядом.

Європейський орган з цінних паперів та ринків є незалежним органом ЄС, який сприяє стабільності фінансової системи ЄС шляхом забезпечення стійкості, прозорості, ефективності і належного функціонування ринків цінних паперів, а також захисту інвесторів. ESMA надає Європейській раді із системних ризиків дані, а також проводить стрес-тести. Разом з ЕВА і ЕІОРА, ESMA утворює частину Об'єднаного комітету, який працює над забезпеченням міжсекторальної стійкості і формуванням спільної позиції у сфері нагляду за фінансовими конгломератами та розв'язанням інших міжсекторальних проблем. Робота ESMA у сфері законодавства спрямована на розробку єдиних правил функціонування ринків цінних паперів у Європі і має на меті, по-перше, забезпечення адекватного рівня захисту інвесторів шляхом ефективного регулювання і нагляду; по-друге, формування однакових умов конкуренції для надавачів фінансових послуг, а також забезпечення результативності та ефективності нагляду.

Національні регулятори ринків цінних паперів країн-членів ЄС, у свою чергу, забезпечують належне функціонування національних фінансових ринків. Це досягається через створення умов для стабільного, ефективного та прозорого функціонування ринків. Регулятори працюють над такими проблемами, як стабільність формування цін; достовірність інформації про фінансові продукти, якими торгують на фондових майданчиках; запобігання маніпулятивній поведінці; запровадження належного законодавства для захисту прав споживачів на фондовому ринку.

Європейський банківський орган функціонує як мережа органів ЄС та країн-членів, що забезпечують стабільність фінансової системи, прозорість ринків і фінансових продуктів та захист вкладників і інвесторів. До компетенції ЕВА входить також попередження регуляторного арбітражу, гарантування дотримання правил гри, зміцнення міжнародної координації у сфері банківського нагляду, сприяння конвергенції систем банківського нагляду, надання рекомендацій інституціям ЄС у сфері регулювання банківської діяльності, платіжних систем та обігу електронних грошей, а також корпоративного управління, аудиту та фінансової звітності. Завданням ЕВА є також розробка спільних регуляторних та наглядових стандартів, стимулювання й полегшення процесів делегування завдань і відповідальності між компетентними органами, надання ESRB необхідної інформації та рекомендацій у межах своєї компетенції.

Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів створений для покращення функціонування внутрішнього ринку, включаючи, зокрема, належне та ефективне регулювання та нагляд; забезпечення стабільного, прозорого, ефективного та належного функціонування фінансових ринків; посилення міжнародної координації у сфері нагляду за діяльністю страховиків та пенсійних фондів; попередження регуляторного арбітражу та вирівнювання конкурентних умов у різних юрисдикціях; забезпечення належного регулювання і нагляду за ризиками у сфері страхування, перестраховування та недержавного пенсійного забезпечення; захист прав споживачів фінансових послуг у цій сфері.

Зазначені європейські наглядові органи не мають повноважень щодо безпосереднього контролю над окремими фінансовими установами. Ці повноваження залишаються у виключній компетенції національних органів нагляду (хоча європейські наглядові органи мають право брати участь у роботі наглядових колегій, що здійснюють нагляд за транскордонними фінансовими групами).

Однак у трьох чітко визначених випадках європейські наглядові органи можуть приймати рішення, що стосуються окремих фінансових інституцій, які мають переважну силу порівняно з рішеннями, прийнятими національними компетентними органами. Ці випадки включають:

1) здійснення розслідувань європейськими наглядовими органами – на запит Єврокомісії, Європарламенту, Європейської Ради, будь-якого національного наглядового органу, банківської групи або за своєю власною ініціативою – випадків порушень законодавства ЄС національними органами. Якщо національний компетентний орган не дотримується законодавства ЄС, і якщо він не погоджується із рішеннями Єврокомісії, що вимагає від нього вжити необхідних заходів, і якщо, як наслідок такої ситуації, відбувається дестабілізація ринку, європейські наглядові органи можуть приймати рішення безпосередньо до окремих фінансових інституцій;

2) вжиття обов'язкових до виконання заходів у разі тривалої розбіжності в позиціях між національними органами, якщо не вдалося досягти обопільної згоди. Знову ж таки, якщо один із таких органів не дотримується рішень європейських наглядових органів, останні можуть прийняти окреме рішення стосовно відповідного учасника (учасників) фінансових ринків;

3) прийняття в надзвичайних ситуаціях рішень, що вимагають певних дій від національних органів, або, якщо останні не виконують таких дій, прийняття рішень стосовно окремих фінансових установ. Надзвичайною визначається ситуація, коли несприятливі події можуть серйозно підірвати упорядковане функціонування та цілісність фінансових ринків або стабільність всієї фінансової системи ЄС чи її частини.

Створення ESRB як інституції макропруденційного нагляду заповнило прогалину в попередній наглядовій структурі ЄС за фінансовими ринками, що була побудована переважно за секторальним принципом. У новій структурі враховано особливості сучасного етапу розвитку фінансової системи, зокрема взаємозалежність окремих її секторів. Таким чином, головна увага в здійсненні макропруденційного нагляду приділяється забезпеченню стабільності всієї фінансової системи ЄС та своєчасному виявленню і зменшенню системних ризиків, що можуть призвести до фінансових криз.

Література

1. Giorgio Di G. Towards a new architecture for financial regulation and supervision in Europe : an updated, reduced, synthesis of previous research / Giorgio Di Giorgio, Carmine Di Noia // Journal of financial transformation. – 2005. – N 14. – С.145-156.

2. European Systemic Risk Board. [Electronic resource] European System of Financial Supervision. – available at: <https://www.esrb.europa.eu/home/html/index.en.html>

УДК 330.3:336.7

Максим ТОРЖЕВСЬКИЙ *

ЗАЛУЧЕННЯ ДОХОДІВ ВІД ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ У РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ: ДОСВІД КРАЇН СВІТУ

ПРИВЛЕЧЕНИЕ ДОХОДОВ ОТ ВНЕШНЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ: ОПЫТ СТРАН МИРА

ATTRACTION OF THE EXTERNAL LABOR MIGRATION REVENUES TO THE ECONOMIC DEVELOPMENT: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Анотація. Проаналізований досвід країн, що розвиваються, стосовно залучення в економіку доходів від зовнішньої трудової міграції, який є корисним для застосування в Україні.

* *ТОРЖЕВСЬКИЙ Максим Владиславович / Максим ТОРЖЕВСКИЙ / Maxim TORZHEVSKIY* – аспірант Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості, заступник директора Чернігівського обласного центру зайнятості, e-mail: plazma123@yandex.ru

Аннотація. Проаналізовано досвід розвиваючихся країн по привлеченню в економіку доходів від зовнішньої трудової міграції, котрий являється полезним для застосування в Україні.

Abstract. The article analyzes the experience of developing countries in attraction to the economic development revenues from external labor migration, which is useful for application in the Ukraine.

Вплив зовнішньої трудової міграції на економічний розвиток країн, що розвиваються, є неоднозначним. З одного боку, фінансові ресурси, які надходять від мігрантів, сприяють розвитку економіки та підтримують платіжний баланс. З іншого боку, відтік працівників за кордон зменшує пропозицію на внутрішньому ринку праці, а також створює ризики для стабільного функціонування системи соціального забезпечення. Після прямих іноземних інвестицій грошові перекази – другі за значущістю фінансові потоки в країнах з нестабільною економікою. Вони сприяють формуванню людського потенціалу на мікрорівні, зокрема, життєвої і освітньої його складових.

Проте в Україні кошти, які надсилають заробітчани, зазвичай не працюють на примноження капіталу держави та розвиток бізнесу. Більшою мірою вони йдуть на споживання. До того ж мігранти часто передають гроші неформальними каналами, уникаючи оподаткування та відрахувань до соціальних фондів, що не сприяє економічному зростанню держави.

В умовах зниження інвестиційної привабливості, а також військово–політичного конфлікту в Україні потрібно знаходити альтернативні джерела залучення капіталу і валюти в країну. Світовий досвід вказує на те, що стабільним і довгостроковим ресурсом можуть стати саме грошові перекази й інвестиції трудових мігрантів.

Відповідно до Кейнсіанської моделі економіки зростання обсягу грошових переказів розглядається як збільшення доходу населення, що не викликане зростанням виробництва. У даному випадку розвиток внутрішнього бізнесу може стимулюватися збільшенням споживання товарів і послуг внутрішнього виробництва та підвищенням обсягу інвестицій.

В Україні, де гранична схильність населення до заощадження є невисокою – у середньому близько 10% [3], основним засобом впливу грошових переказів на формування валового внутрішнього продукту (ВВП) є споживання. Це, передусім, пояснюється низьким рівнем доходів домогосподарств на батьківщині та необхідністю покращення матеріального стану за рахунок надходжень від членів їх родин – зовнішніх трудових мігрантів.

Незважаючи на те, що вплив грошових переказів на ВВП через інвестиційний канал може бути оцінений лише у довгостроковій перспективі, низька гранична схильність до заощадження населення України дозволяє припустити, що він є незначним. Переважно трудові мігранти витрачають зароблені кошти на інвестиції у власне житло. Відомі випадки, коли українські заробітчани відкривали на батьківщині малий бізнес, але це не поширене явище. По–перше, для відкриття бізнесу зазвичай необхідний більший стартовий капітал, ніж заощадження трудових мігрантів. По–друге, в Україні недостатньо сприятливий інвестиційний клімат. Так, за даними рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу – 2015» Україна посідає 96–е місце за легкістю ведення бізнесу серед 185 країн світу [6].

Доходи мігрантів, що надходять до України, становлять від 6 до 7 млрд. дол. США на рік, або 8–9% ВВП. Внесок міграції у зростання ВВП є невеликим, але останнім часом він зростає у зв'язку з несприятливою економічною ситуацією у країні та зниженням обсягу ВВП. Враховуючи оцінки граничної схильності до споживання та придбання імпортованих товарів і послуг, експерти вважають, що внесок міграції грошових переказів у ВВП України становить від 2,1% до 4,0% [3].

У багатьох країнах, що розвиваються, перекази сприяють підвищенню рівня життя та зменшенню бідності. Аналіз, проведений Міжнародним валютним фондом по 101 країні

світу, довів, що десятивідсоткове збільшення переказів у розрахунку на душу населення забезпечує зменшення бідності на 3,5% [4, с. 69].

Під впливом трансфертів трудових мігрантів змінюється структура витрат домогосподарств: вони спрямовують меншу частку доходів на харчування та житло, більшу на освіту, лікування, відпочинок, придбання товарів тривалого використання. Все це сприяє накопиченню людського капіталу. Частина переказів спрямовується на заощадження та інвестування, тобто забезпечення майбутніх доходів. Наприклад, у Мексиці 20% капіталу, вкладеного в мікропідприємства, є внесками трудових мігрантів. Дослідження в 13 країнах Карибського басейну та 7 країнах Середземномор'я довело, що збільшення переказів на 1% приводить до зростання приватних інвестицій на 0,6%.

З огляду на вагомість грошових переказів мігрантів, країни – експортери робочої сили спрямовують зусилля на формування ефективної політики регулювання фінансових операцій в напрямку здешевлення грошових переказів мігрантів, гарантування їх безпеки та своєчасності надходження до адресата, полегшення доступу мігрантів до офіційних трансфертних каналів, створення можливостей використання грошових переказів для інвестування в економіку країн походження міграційних потоків.

Найпростішим шляхом спрямування переказів на економічний розвиток країни є контроль за цим фінансовим потоком через його оподаткування або встановлення вимоги до мігрантів щодо переказів певних сум через національні фінансові установи. Наприклад, Єгипет зобов'язав мігрантів переказувати додому щонайменше 10% заробітків, в'єтнамський уряд встановив вимогу до мігрантів щодо перерахування 30% заробітків до спеціального державного фонду. Шрі-Ланка спробувала ввести 15%-й податок на перекази, проте дуже швидко змушена була його скасувати. Польща та Грузія оподатковували перекази, враховуючи їх у загальній сумі доходів домогосподарств. Однак, спроби оподаткувати перекази виявилися малоефективними та спричинили їх спрямування неформальними каналами. Натомість, лібералізація сфери валютних надходжень через спрощення відкриття валютних рахунків, встановлення на них вищих відсотків, певні пільги для їх власників, зменшення податків тощо призвела до зростання приватних трансфертів. За даними Світового банку, 35% країн світу практикують такий підхід [4, с. 71–72].

В деяких країнах для трудових мігрантів передбачені податкові пільги. Так, на Філіппінах вони звільнені від обов'язку подавати декларацію про доходи. В Єгипті мігранти, які переказують кошти через банки, можуть отримати податкові пільги терміном до 10 років. В Індії та Шрі-Ланці відсотки на депозити мігрантів звільнюються від оподаткування.

Крім того державами – експортерами робочої сили створюються додаткові можливості для мігрантів. Відомий приклад – угода між фінансовими установами Мексики та США, досягнута за участі мексиканського уряду, яка дозволила нелегальним мігрантам–мексиканцям у США відкривати поточні рахунки в банках, з яких на батьківщині знімають гроші члени їхніх родин [5].

За даними Світового банку, мігранти, які працюють у Європі, за 2014 рік надіслали додому 109,4 млрд доларів США у вигляді грошових переказів. Лідеркою з отримання грошових переказів є Україна – 7587 млн дол., на другому місці – Польща (7466 млн дол.), на третьому – Нігерія (7412 млн дол.). Очікується, що у 2015 році обсяг грошових переказів від українських заробітчанин також може перевищити 7 млрд доларів США [2].

Досвід Ізраїлю, Туреччини, Ірландії, Італії, Південної Кореї підтверджує, що країна може опинитися серед розвинених держав у тому числі завдяки мігрантам і діаспорі, вмотивувавши їх інвестувати значні ресурси у батьківщину. Таким успішним шляхом сьогодні йдуть Філіппіни. Значною мірою завдяки грошовим переказам влада цієї країни змогла побудувати стабільну економіку, яка за багатьма показниками відповідає розвиненим країнам світу.

Унікальний досвід Філіппін свідчить, що грошові перекази можуть стати ефективним і стабілізаційним інструментом для економіки навіть під час криз, катастроф і військових конфліктів. Так, у 1980–х роках влада Філіппін визнала, що через військово–сепаратистський конфлікт на острові Мінданао країна неспроможна залучити іноземний капітал та запобігти зростанню дефіциту платіжного балансу. Тому уряд змінив стратегію розвитку економіки, переорієнтувавши її на перекази та інвестиції філіппінських мігрантів. Було реалізовано спеціальну міграційну політику, яка включала три складові:

- 1) підготовчо–просвітницька робота;
- 2) розвиток системи фінансово–банківських послуг,
- 3) створення інвестиційно–страхової інфраструктури.

Це дало вражаючі результати. Якщо у 1980–х роках грошові перекази через фінансово–банківську систему становили 10 млрд дол. США, то у 1990–х — 41 млрд, у 2000–х — 131 млрд, за 2010–ті роки очікується 250 млрд дол. США [2].

Сьогодні на Філіппінах близько 30 органів влади займаються питанням мігрантів та здійснюють максимальне сприяння легальному працевлаштуванню населення за кордоном. З цією метою держава уклала 80 договорів з іншими країнами про доступ до ринку праці.

При профільних державних установах створено мережу підготовчих семінарів для охочих працювати за кордоном та для виїжджаючих на постійне місце проживання, навчання тощо. Щорічно у країні відбувається понад мільйон таких семінарів, які відвідує близько

25 млн осіб. За їх підсумками видається Сертифікат працевлаштування за кордоном, який діє на строк трудового договору, та його наявність контролює прикордонна служба Філіппін. Таким чином, філіппінці не можуть виїхати за кордон по нетуристичній візі, що є ключовим стимулом для отримання Сертифікату працевлаштування за кордоном.

Політика щодо мігрантів і одержувачів переказів входить до пріоритетів Центробанку Філіппін, який суттєво лібералізував ринок переказів: скасовано ліцензування платіжних систем, дозволяється співпраця з небанківськими фінансовими установами, спрощено процедуру виплати переказів у сільській місцевості. Банки Філіппін співпрацюють з 4,5 тис. іноземними установами–контрагентами, що дає змогу здешевити вартість переказів та забезпечити надходження до 90% їх обсягів через фінансово–банківську систему. Для порівняння: в Україні – це близько 30%. Крім того, на Філіппінах працює понад 1 тисяча платіжних систем (в Україні 30 систем). Банки виконують значний обсяг роботи з підвищення фінансової грамотності потенційних мігрантів. Вони беруть активну участь у семінарах для відїжджаючих за кордон та надають можливість усім зацікавленим відкрити рахунки безпосередньо під час таких заходів. Завдяки цьому більш як 70% філіппінських мігрантів і членів діаспори мають рахунки на батьківщині.

З метою забезпечення припливу грошових переказів на інвестиційні цілі влада Філіппін створила Адміністрацію з питань добробуту філіппінських мігрантів, а також розширила повноваження Соціально–страхового, Іпотечного та Пенсійного фондів. Кожна з цих установ має від 1 до 5 млн активних вкладників–мігрантів, які сплачують обов'язкові внески та можуть скористатися кредитно–депозитними та страховими послугами, стипендіями для обдарованих дітей, грантами на стажування тощо.

Особлива увага приділяється залученню коштів мігрантів на ринок нерухомості і фондовий ринок. Близько 25% нерухомості будується на ці кошти, а 20% інвестиційних переказів спрямовується на фондовий ринок, у тому числі через низьку привабливість депозитних ставок у банках, у межах 1–2%. Для залучення переказів на розвиток малого і середнього бізнесу влада Філіппін створила Центр реінтеграції філіппінських мігрантів, який через державні банки видає кредити на пільгових умовах [2].

Грошові перекази мігрантів відіграють важливу роль для економік більшості країн, що розвиваються, та Світовий банк прогнозує подальше зростання їх обсягів. Україна – одна з небагатьох країн, яка має значну кількість мігрантів за кордоном: за офіційними даними – це 1,2 млн. осіб, за даними Світового банку – близько 6 млн. осіб. Але в нашій державі практично відсутня політика залучення їх доходів і заощаджень в економіку.

У листопаді 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про зовнішню трудову міграцію», який набирає чинності з 1 січня 2016 року. Він входить до пакету рішень, які стосуються зобов'язань України щодо лібералізації візового режиму з Європейським Союзом та визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції і соціального захисту українських трудових мігрантів за кордоном і членів їх сімей.

Документом встановлюється, що державна політика у сфері зовнішньої трудової міграції стосується, зокрема, ефективного державного регулювання трудової міграції; забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів та членів їх сімей; співпраці з державними органами іноземних держав, міжнародними і громадськими об'єднаннями, зацікавленими у вирішенні питань зовнішньої трудової міграції. Крім того, передбачені заходи з попередження незаконної зовнішньої трудової міграції; створення умов для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів та членів їх сімей, а також сприяння задоволенню їх національно-культурних, освітніх і мовних потреб [1].

Проте, це лише перший крок на шляху залучення зовнішніх трудових мігрантів до відновлення економіки України. Враховуючи значні бюджетні обмеження, ключова роль у цьому процесі має належати фінансово-банківському сектору. Фінансовим установам доцільно розробити послуги-мотиватори, що привернуть увагу мігрантів і отримувачів переказів до банківської системи. Паралельно потрібно проводити роботу з розширення каналів і способів переказу коштів в Україну. Розробка фінансових інструментів (облігації, депозитні сертифікати тощо) та їх розміщення серед мігрантів і діаспори дозволить залучити їх заощадження на інфраструктурні та соціально важливі проекти в Україні. На рівні центральних та місцевих органів виконавчої влади мають бути прийняті програми залучення інвестицій мігрантів та спрямування переказів на розвиток їх рідних територій.

Реалізація зазначених кроків дала б можливість Україні суттєво поліпшити ситуацію з платіжним балансом, а зростання обсягів переказів через фінансово-банківську систему збільшить пропозицію валюти в країні, що укріпить курс гривні, істотно підвищить кредитний рейтинг країни та дозволить залучати інші ресурси під нижчі відсоткові ставки.

Таким чином, проблему надходження грошових трансфертів мігрантів слід підняти на національний рівень і визначити їх важливою складовою формування економічної політики. Тільки в такому випадку грошові перекази мігрантів можуть стати справжнім джерелом інвестицій, генератором економічного розвитку України.

Література

1. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про зовнішню трудову міграцію». [Електронний ресурс] / Верховна Рада України (офіційний веб-портал). – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/118246.html>
2. Гайдуцький А. З третього світу в перший — завдяки грошовим переказам мігрантів./ А. Гайдуцький// Дзеркало тижня. Україна – 2015 – №19.
3. Кравчук К. Трудова міграція як фактор економічного зростання в Україні. Аналітична записка МЗ/2014 [Електронний ресурс] / К. Кравчук. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/PB_M3_2014_ukr.pdf
4. Осокіна В., Руденко Н. Грошові трансферти трудових мігрантів в контексті інвестицій в економіку / В. Осокіна, Н. Руденко// Економіка. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013 – №10(151) – с. 67–72.

5. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>.

6. Web-site of World Bank Group. Doing Business. Measuring Business Regulations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>

УДК 334.012.22

Юрій УМАНЦІВ *

ВЗАЄМОДІЯ КОРПОРАЦІЙ ТА УРЯДІВ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КОРПОРАЦИЙ И ПРАВИТЕЛЬСТВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

INTERACTION OF CORPORATIONS AND GOVERNMENTS UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Анотація. Розкрито особливості функціонування корпорацій в умовах глобалізації світової економіки. Проаналізовано напрями стратегічного впливу корпорацій на світову економіку. Встановлено, що корпорації постійно трансформуються з урахуванням вимог глобального конкурентного простору.

Аннотация. Раскрыты особенности функционирования корпораций в условиях глобализации мировой экономики. Проанализированы направления стратегического влияния корпораций на мировую экономику. Установлено, что корпорации постоянно трансформируются с учетом требований глобального конкурентного пространства.

Abstract. Peculiarities of corporations in a globalized world economy have been disclosed. The strategic directions of corporations influence on the global economy have been analyzed. The author found that corporations are constantly transforming to meet the requirements of global competition space.

Домінування корпоративної форми організації підприємництва створює реальні передумови для динамічного розвитку національної економіки. Новітні тенденції формування та функціонування корпорацій відображають закономірності розвитку світової економіки. Формування великих корпорацій не тільки дозволяє нівелювати недоліки трансформаційних процесів. Інституційною формою закріплення глобалізації є зростання ролі саме транснаціональних корпорацій, оскільки вони мають переваги над національними суб'єктами внаслідок ефекту масштабу, можливостей використання результатів науково-технічного прогресу тощо. Поступово деякі з цих корпорацій перетворюються у глобальні, тому що володіють необхідними для такого статусу не тільки масштабами діяльності, а й якісними ознаками – світовими торговельними марками, висококваліфікованими кадрами та конкурентною бізнес-моделлю. Однак практика засвідчує, що діяльність таких корпоацій чинить неоднозначний вплив на країни інвестування. До того ж реальних контурів набувають ризики втрати національного контролю над стратегічними активами цих країн та їх перехід під контроль корпорацій з інших держав. У цьому зв'язку доволі часто загострюються відносини між державними органами та корпораціями [2, с. 23-26].

На шляху поглиблення міжнародних економічних відносин однією з найважливіших залишається діяльність корпорацій, розширення якої відбувається перш за все внаслідок горизонтальної та вертикальної корпоративної інтеграції шляхом міжнародного злиття та поглинання підприємств. Сприяють цим процесам й перетворення, спрямовані на лібералізацію, приватизацію та впровадження передових технологій, а також можливість скорочення витрат виробництва через здешевлення складових собівартості продукції,

* УМАНЦІВ Юрій Миколайович / Юрий УМАНЦЕВ / Yurii UMANTSIV - д.е.н., професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, markov8@ukr.net

використання ефекту синергії від об'єднання виробничих потужностей і відкриття нових ринків за географічною ознакою.

Перетворення глобальної економічної системи значною мірою проявляються у процесах концентрації капіталу й виробництва, які набувають характеру глобальної монополізації. Ця тенденція сучасного розвитку є, з одного боку, причиною, а з іншого – наслідком посилення ступеня міжнародної монополізації. Будучи базисом глобальної інтеграції, вона набуває свого концентрованого втілення перш за все у формуванні у межах сучасних транснаціональних структур глобальних виробничих мереж та каналів взаємодії національних економік, розширенні суб'єктного складу процесу монополізації та створенні нових інститутів його регулювання. Зміст міжнародної монополізації капіталу визначається пануванням кількох десятків найбільших корпорацій, які перш за все через злиття та поглинання зосереджують під своїм контролем величезні масштаби виробництва, активів, сировини, робочої сили та технологій [4, с. 122-128].

Унаслідок глобальної кризи поширилося розуміння необхідності якісної зміни ролі держави в економіці. Криза наочно продемонструвала неефективність стандартних макроекономічних регуляторів як для запобігання накопиченню системних суперечностей перед кризою, так і для досягнення пошкваллення у післякризовий період. Світовий досвід показав, що ефективні важелі здійснення державної політики зміщуються в інституційну сферу, а саме ведення діалогу, державно-приватне партнерство, створення інституційної інфраструктури ринків тощо.

Слід звернути увагу на те, що у США, наприклад, державна допомога у ході подолання наслідків глобальної кризи була виділена таким корпораціям, як General Motors та Chrysler. Банкрутство першої з них призвело б до закриття сімдесяти заводів та втрати робочих місць двадцятьма тисячами працівників. Допомога з боку Федерального уряду США склала близько 50 млрд дол. Натомість під його контроль перейшло більше, ніж 60% акцій General Motors. Загалом тільки на підтримку автомобільної промисловості американським урядом було виділено 100 млрд дол. [1, с. 59-60].

Корпорації стають опорою для здійснення стратегічного планування. Раціональний баланс між антимонопольними заходами, обмеженнями діяльності корпорацій та їх підтримкою є неодмінною умовою довгострокової промислової політики. Антимонопольний комітет України (АМКУ) щороку ухвалює кілька тисяч рішень, однак рівень монополізації української економіки зростає. Це свідчить про те, що АМКУ доволі часто зосереджує свою увагу на другорядних проблемах. Очевидно, що йому слід більшою мірою переорієнтуватися на ті справи, які даватимуть більший ефект для розвитку конкуренції в економіці України.

Голова АМКУ Ю. Терентьев відстоює думку про те, що для ухвалення більш виважених та обґрунтованих рішень суб'єкти господарювання зобов'язані вказувати своїх кінцевих бенефіціарів. Однак у зв'язку з тим, що, наприклад, Антимонопольний комітет розглядає протягом року понад тисячу заяв на концентрацію, доводиться констатувати, що іноді компанії вказують певного сумнівного бенефіціара або не вказують його зовсім. У практиці АМКУ є приклади, коли компанія – потенційний покупець певного активу з умовним статутним фондом у кільканадцять доларів ділила їх між такою ж кількістю акціонерів. При цьому виходило, що кожен із них володіє часткою, що є меншою за 10%, а отже й суттєвого контролю не має жоден з них [3].

Посилення глобальної економічної нестійкості актуалізує проблему забезпечення збалансованості між процесами лібералізації переміщення капіталу та забезпеченням наддержавного регулювання основних структурних пропорцій обміну, а тому правила та норми господарської поведінки потребують суттєвої модернізації.

Література

1. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація монографія / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, А.Г. Герасименко та ін.; за ред. В.Д. Лагутіна. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015 – 432 с.
2. Гриценко А. Політична економія розділено-спільного світу: історія і сучасність / А. Гриценко // Економічна теорія. – 2015. – №3. – С.14-29.
3. <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/glava-amku-zavdannya-antimonopolnogo-komitetu-ne-borotba-z-oligarhami-a-zahist-konkurenciyi-.html>
4. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія / Я. М. Столярчук. – К.: КНЕУ, 2009. – 302 с.

УДК 339.9 : 332.05

Олександр ФЕДІРКО *

ПЛАТФОРМНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ЄС

ПЛАТФОРМНАЯ ПОЛИТИКА КАК СРЕДСТВО СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ ЕС

PLATFORM POLICY AS A MEANS OF FOSTERING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE EU REGIONS

Анотація. Розглянуто концептуальні засади формування нової платформної моделі регіональної інноваційної політики ЄС. Розкрито основні цілі, завдання та суб'єктний склад європейських технологічних платформ.

Аннотация. Рассмотрены концептуальные основы формирования новой платформенной модели региональной инновационной политики ЕС. Раскрыты основные цели, задачи и субъектный состав европейских технологических платформ.

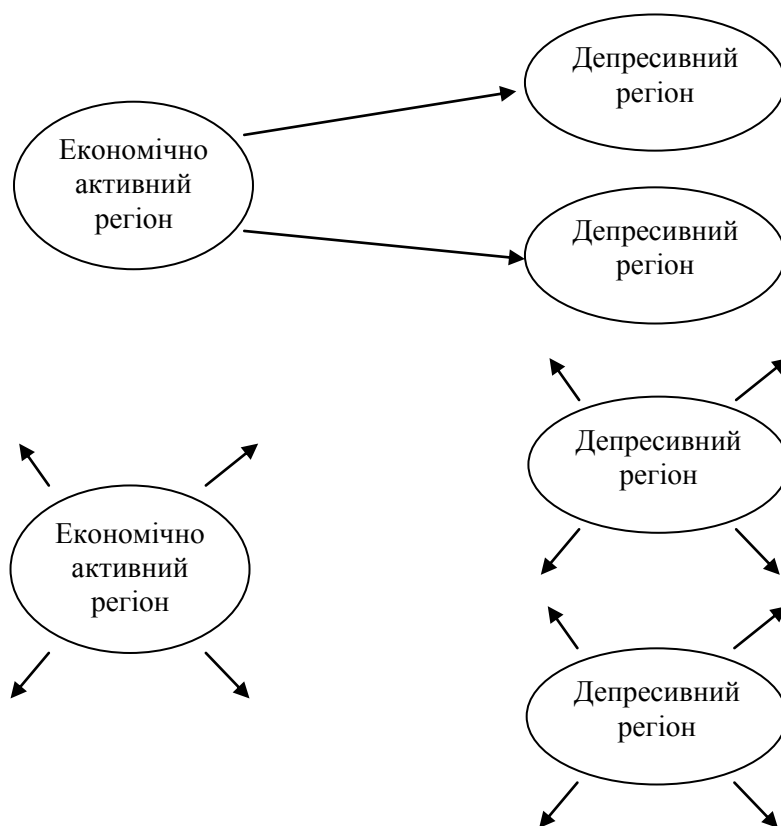
Abstract. Conceptual background for establishing of a new platform model of the EU regional innovation policy have been considered. Major goals, objectives and subject structure of the European technology platforms have been revealed.

В умовах динамізації процесів глобальної економічної інтеграції та лібералізації зовнішньоекономічних відносин ефективність традиційної донорсько-рецепієнтної моделі регіональної політики ЄС, зорієнтованої на перерозподіл економічних результатів від розвинених регіонів на користь депресивних зон все частіше ставиться під сумнів. Критика базується, передовсім на її нездатності вирішувати структурні проблеми депресивних регіонів, високій витратності та, головне, неспроможності перерозподілити чинники економічного зростання в межах національної економіки в умовах її інтернаціоналізації та глобалізації. Дана ситуація спровокувала своєрідний регіональний інноваційний парадокс в ЄС, суть якого полягає у суперечності між нагальною потребою у збільшенні витрат на інновації у менш економічно та технологічно розвинених регіонах угруповання (порівняно з розвиненими регіонами) та їх відносно низькою спроможністю опанувати державні та приватні інвестиції, що спрямовані на заохочення інноваційного розвитку. Так, експертною групою з моніторингу регіональних наслідків політики згуртування в ЄС було встановлено, що вкладання коштів в науку та інновації переважає у більш розвинених регіонах «старих» країн-членів ЄС, порівняно з регіонами нових країн-членів. Так у регіонах, що у програмному періоді 2007-2013 рр. фінансувалися Європейським Фондом Регіонального Розвитку за Метою 1 «Згуртування», де поточний

* ФЕДІРКО Олександр Анатолійович / Александр ФЕДИРКО / Oleksandr FEDIRKO – к.е.н, доцент кафедри європейської інтеграції, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: alfedirko@gmail.com

рівень інноваційності був нижчим від середнього по ЄС, лише 4,9 % від обсягу фінансових асигнувань фонду спрямовувалось у сферу науки та інновацій. Натомість, у більш заможних регіонах країн Західної Європи в середньому на науку та інновації витрачалося 9,8 % від загального обсягу коштів структурних фондів. Таким чином, розвиток науки та інновацій в депресивних регіонах ЄС не набув статусу центрального пріоритету місцевих громад, не дивлячись на те, що саме у ці регіони було спрямовано левову частку від загального обсягу асигнувань структурних фондів ЄС на інновації та НДДКР [8, с.29-36].

Домінування неоліберальної моделі економічного розвитку призводить до того, що акценти сучасної регіональної економічної політики все менше пов'язані з вирішенням регіональних проблем, зміщуючись в бік нарощування локальних економічних потенціалів [10; 4]. Таким чином, регіональна політика більше не має бути атрибутом виключно «проблемних регіонів», а повинна стати інструментом комплексного розвитку всіх регіонів, не залежно від рівня їх економічного розвитку. Узагальнення позицій прихильників даного напрямку дозволило А. Пайку, А. Родрігесу-Посе та Дж. Томані обґрунтувати нову модель регіональної політики, зорієнтовану на зростання [7, с. 106], в основі якої лежить підвищення економічної ефективності як активних, так і депресивних регіонів задля створення сприятливих умов в усіх регіонах та в національній економіці в цілому (рис. 1).

Рис.1. Донорсько-рецепієнтна та зорієнтована на зростання моделі регіональної політики.

Джерело: [7, с.106]

До характеристик нової моделі регіональної політики можна віднести наступні:

- відхід від політики вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів, яка не один раз довела свою неефективність в умовах глобального поширення неоліберальної моделі економічного розвитку;
- зосередження заходів регіональної політики на виборі економічно вигідної моделі регіональної спеціалізації, що максимально враховувала б доступний спектр локальних

факторів виробництва з наданням пріоритетного значення інноваційній складовій локального потенціалу;

- зменшення використання традиційних інструментів політики регіонального розвитку (інвестиції у фізичну інфраструктуру; регіонально диференційоване фінансове стимулювання приватних інвестицій) за одночасного збільшення питомої ваги інвестицій у нематеріальну інфраструктуру (створення регіональних органів управління; розвиток кластерних ініціатив; створення мереж консультативних центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів тощо), що забезпечує формування сприятливого локального бізнес-середовища шляхом розвитку інноваційних коопераційних мереж.

Одним з успішних підходів до реалізації зорієнтованої на зростання моделі регіональної інноваційного розвитку стала платформна політика ЄС, ключовим інструментом якої є створення європейських технологічних платформ, які є галузевими чи тематичними форумами, що сприяють поєднанню підприємств з університетами, науково-дослідними організаціями, інвесторами, регулюючими органами, а також інститутами громадянського суспільства у процесі визначення науково-дослідних пріоритетів і стратегій у широкому діапазоні технологічних сфер, в яких досягнення конкурентоспроможності на національному та регіональному рівнях вимагає концентрації значного обсягу науково-технічного потенціалу та фінансових ресурсів для реалізації середньо- і довгострокових цілей інноваційного розвитку. Основним завданням технологічних платформ є координація науково-дослідницьких зусиль регіонів і країн в межах визначених науково-технічних та інноваційних пріоритетів у стратегічних сферах технологічного розвитку. Залучаючи усі зацікавлені сторони, технологічні платформи дозволяють, з одного боку, уникнути дублювання інвестицій в НДДКР, а з другого – подолати можливі перешкоди для розвитку нових технологій у відповідних сферах.

Методологічне підґрунтя концепції регіональних технологічних платформ складають дослідження С. Лаестадіуса [6], який виділив аналітичну та синтетичну базу компетенцій, стверджуючи, що «знаннємісткість» певної економічної діяльності – це дещо більше, ніж її наукомісткість, оскільки різні галузі економіки потребують різних типів знань. У подальшому його ідеї були розвинуті Б. Асхаймом, Р. Бошмою, Ф. Куком, М. Гертлером, Г. Хансен та іншими авторами, які запропонували, на противагу існуючим класифікаціям економічних секторів за рівнем їх наукомісткості, секторальну класифікацію за типами компетенцій, що складають їх основу — тобто групування видів економічної діяльності залежно від характеру базових професійних компетенцій, рівня формалізації та кодифікації знань, а також характеру когнітивного процесу, що лежить в основі секторальної інноваційної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Типологія знансєвих баз

Тип знансєвої бази Критерій	Аналітичні (наукові) знання	Синтетичні (інженерні) знання	Символічні (мистецькі) знання
Сутність	Створення нових знань про природні системи через застосування наукових законів («знати чому») (<i>know why</i>)	Застосування або створення нових комбінацій існуючих знань («знати як») (<i>know how</i>)	Створення образів, символів, емоцій, естетичних якостей; форм; нематеріальних активів («знати хто») (<i>know who</i>)
Розробка та використання знань	Наукові знання, моделі, дедуктивний характер	Проблемно-орієнтовані знання, одиничне виробництво, індуктивний характер	Креативний процес
Суб'єктний склад	Співпраця в межах та між дослідними підрозділами	Інтерактивне навчання з постачальниками та клієнтами	Експериментування у студіях та в межах проектних команд
Рівень	Потужні та змістовні бази	Частково кодифіковані	Важливість інтерпретації,

формалізації та кодифікації	кодифікованих знань, високий рівень абстрагування, універсальність	знання, велике значення виробничого досвіду, змістовна залежність	креативності, культури, символіки, ціннісної орієнтації, висока контекстна залежність
Важливість просторової наближеності	Незначна	Суттєво варіюється у просторі	Суттєво змінюється у просторі та соціально-класовому вимірах
Приклади секторів	Фармацевтичний сектор	Машинобудування	Рекламна індустрія, бренд-менеджмент, дизайн, сфера культури

Джерело: складено автором на основі [1, с. 898; 2; 5]

Аналітична компетентнісна база є визначальною для інноваційної ефективності тих галузей і сфер економічної діяльності, де найбільш значущою є формалізована та кодифікована наукова інформація (біотехнології, нанотехнології тощо), що обумовлює пріоритетність співробітництва бізнесу з університетами та дослідними лабораторіями [1, с. 896]. Необхідність кодифікації «аналітичних» знань пов'язана з цілою низкою причин, а саме: використанням наукової методології, універсальних наукових законів та закономірностей, формалізацією наукової діяльності, фіксацією результатів досліджень в наукових звітах тощо [1, с. 897].

Синтетичні компетенції є найбільш поширеними у тих сферах економічної діяльності, де інновації створюються переважно шляхом застосування вже існуючих або дещо модифікованих знань (інкрементальні інновації), в тому числі через їх комбінування, — суднобудування, електричне машинобудування, електронне машинобудування. Формування компетенцій в цих галузях меншою мірою базується на науковій абстракції чи дедукції, а переважно на індуктивному процесі тестування, експериментування, комп'ютерного моделювання та виробничому досвіді [1, с. 897]. Важлива роль належить неявним знанням, що здобуваються у процесі виробництва, досвіду накопиченому на робочому місці, шляхом навчання через діяльність, застосування знань на практиці та професійну взаємодію в процесі виробництва.

Символічна компетентнісна база лежить в основі створення образів та емоцій, естетичних атрибутів продукції, зображень та дизайну, а також економічного використання різних культурних артефактів. На думку А. Скота найбільшу значущість даних компетенцій продемонстрував динамічний розвиток медіа індустрії, видавничої справи, рекламної діяльності, індустрії моди та дизайну [9]. Особливий характер інноваційної діяльності в цих галузях проявляється в тому, що вона пов'язана не з матеріальним виробництвом, а головним чином з креативною діяльністю, тобто зі створенням нових ідей та образів.

Дійсно, секторальна класифікація за типами базових компетенцій знайшла численні емпіричні підтвердження. Так, зокрема, встановлено, що глобальні науково-технічні мережі найбільше значення мають для компаній у сфері біотехнологій (з аналітичною знанневою базою), тоді як джерелом технологічних компетенцій харчової індустрії (з синтетичною знанневою базою) є переважно національні та регіональні технологічні мережі. Водночас, генерування інновацій у медіа бізнесі (із символічною базою знань) найбільшою мірою визначається зв'язками представників цього бізнесу в межах високолокалізованих мереж, в яких партнери поділяють знання, контекст яких суттєво залежить від специфіки місцевого середовища.

Класифікація типів компетентнісних баз дозволила значно модернізувати концепцію технологічної політики ЄС, перевівши її на новий якісний рівень – платформної політики (policy platforms), що зорієнтована вже не на підтримку окремих секторів, міст чи регіонів ЄС, а на вирішення локальних технологічних потреб шляхом сприяння надходженню до регіонів необхідних саме для їх економіки комплементарних знань і технологій, партнерських зв'язків та адекватних інструментів державної допомоги.

Європейські технологічні платформи вперше було запроваджено посланням Комісії ЄС «Промислова політика у розширеній Європі» у грудні 2002 року з метою об'єднання зацікавлених в інноваційному розвитку сторін з диверсифікованими інтересами та ресурсами (органи державної влади, підприємництво, науково-дослідні інститути, академічні кола, фінансові інститути та громадянське суспільство) для розроблення довгострокових стратегій науково-технічного розвитку ЄС [3, с. 5]. Процес створення технологічних платформ є децентралізованим – ініціативи походять від зацікавлених сторін «знизу догори», а Європейська Комісія здійснює оцінювання та координування їх діяльності.

До основних цілей та завдань європейських технологічних платформ належать:

- об'єднання зацікавлених сторін навколо спільних проектів розвитку технологій;
- започаткування спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт;
- підтримка коопераційних мереж;
- залучення регулятивних органів до обговорення пріоритетів розвитку НДДКР;
- врахування потреб приватних підприємств у європейських програмах науково-технологічного та інноваційного розвитку;
- мобілізація державних фінансових ресурсів на європейському, національному та регіональному рівнях та узгодження пріоритетів їх фінансово-інвестиційної діяльності у сфері розвитку науки та інновацій;
- мобілізація ресурсів приватного сектору для фінансування технологічного розвитку;
- залучення інших засобів (боргове фінансування, акціонерне фінансування, державно-приватне партнерство) для реалізації науково-технічних пріоритетів;
- усунення нормативно-правових перешкод на шляху розвитку, поширення та дифузії нових технологій;
- визначення спільних майбутніх потреб у сфері освіти та підготовки кадрів та організації навчальних та просвітницьких програм та ініціатив [3, с. 31].

Отже, платформна модель стимулювання регіонального інноваційного розвитку в ЄС є принципово новим стратегічно виваженим підходом до вирішення проблем регіонального та локального розвитку сфери науково-технологічних розробок та інновацій, який покликаний подолати провали у функціонуванні регіональних інноваційних систем та недоліки попередніх підходів, які довели свою неефективність на практиці. В даний час платформна політика проходить період випробування на практиці, проте за своєю логікою та доступними проміжними результатами є доволі переконливим та перспективним напрямком формування інноваційних конкурентних переваг регіонів ЄС.

Література

1. Asheim B. Constructing Regional Advantage: Platform Policies Based on Related Variety and Differentiated Knowledge Bases / B. Asheim, R. Boschma, P. Cooke // *Regional Studies*. – 2011. – Vol. № 45(7). – С. 893-904.
2. Asheim B. Knowledge bases, talents, and contexts. On the usefulness of the creative class approach in Sweden / B. Asheim, H. Hansen // *Economic Geography*. – 2009. – № 85(4). – С. 425–442ю
3. Evaluation of the European Technology Platforms (ETPs) – Brussels: IDEA Consult, 2008. – 147 с.
4. Fothergill S. A new regional policy for Britain / S. Fothergill // *Regional Studies*. – 2005. – № 39 (5). – С. 659-667.
5. Gertler M. Buzz without being there? Communities of practice in context // *Community, Economic Creativity and Organization*. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – С. 203–226.
6. Laestadius S. Technology level, knowledge formation and industrial competence in paper manufacturing // *Microfoundations of Economic Growth*, University of Michigan Press. – Ann Arbor, MI, 1998. – С. 212–226.
7. Pike A. Local and Regional Development / A. Pike, A. Rodriguez-Pose, J. Tomaney. – New-York, Abingdon: Routledge, 2006. – 310 с.
8. Regional Innovation Scoreboard 2014 [Електронний ресурс] // Directorate-General for Enterprise and Industry. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/news/pdf/2014_regional_union_scoreboard_en.pdf.

9. Scott A. Capitalism and urbanization in a new key? The cognitive-cultural dimension / A. Scott // Social Forces. – 2007. – № 85(4). – С. 1465–1482.

10. Scott A.J. Regions, globalization, development / A. Scott, M. Storper // Regional Studies. – 2003. – № 37 (6–7). – С. 579–593.

УДК 338-2964.369-1400

Валерія ФОМКИНА*

АНТИКРИЗОВІ СОЦІАЛЬНІ РЕФОРМИ ХОРВАТІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

АНТИКРИЗИСНЫЕ СОЦИАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ ХОРВАТИИ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННОГО ПРОЦЕССА

ANTICRISIS SOCIAL REFORMS IN CROATIA IN THE FRAMEWORK OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Анотація. Охарактеризовано умови макросоціального розвитку Хорватії на етапах до та після вступу до ЄС. Розглянуто соціально-економічні результати євроінтеграційного процесу Хорватії, визначено позитивні та негативні зміни. Проаналізовано ряд заходів, здійснених в Хорватії для реформування системи соціального захисту.

Аннотация. Охарактеризованы условия макросоциального развития Хорватии на этапах до и после вступления в ЕС. Рассмотрены социально-экономические результаты евроинтеграционного процесса Хорватии, определены положительные и отрицательные изменения. Проанализирован ряд мероприятий, осуществленных в Хорватии для реформирования системы социальной защиты.

Annotation. There were characterized macroeconomic conditions of a social development of Croatia in the stages before and after accession to the EU. It was explored social and economic results of European integration process of Croatia, identified the positive and negative changes. It was analyzed a number of activities undertaken in Croatia for the reformation of social protection system.

Соціальні результати процесу розширення Європейського Союзу викликають чимало дискусій як у наукових колах, так і серед політичних діячів та аналітиків. В центрі уваги перебувають численні проблеми адаптації нових країн-учасниць до нових умов функціонування, а також потенційні наслідки для країн-лідерів співтовариства. Поряд з цим, важливий вплив на подальший соціальний розвиток ЄС спричиняють також циклічні коливання глобального середовища та кризові внутрішньокраїнові прояви. Проблеми економічні накладають негативний відбиток на існуючі в країнах системи соціального захисту. ЄС та окремі уряди змушені впроваджувати реформи соціальної сфери задля подолання зростаючого навантаження на державний бюджет та досягнення певної стабілізації економічного розвитку. Дослідження специфіки соціально-економічного розвитку нових країн-учасниць ЄС та впроваджуваних ними соціальних реформ дозволить визначити перспективні напрями поглиблення інтеграційного процесу та долання кризових явищ.

З точки зору аналізу можливих соціальних наслідків євроінтеграційних заходів в умовах затяжної економічної кризи наразі особливо актуальним для України є вивчення реформаторського досвіду Республіки Хорватія, яка з 1 липня 2013 року стала новим членом ЄС. Євроінтеграційний процес цієї країни тривав понад 10 років, протягом яких вона перебувала у стані затяжної фінансової кризи. Подібна ситуація спостерігається і в Україні, яка знаходиться в непризнаному стані рецесії і прагне стати наступним членом європейського угруповання. Поряд з цим, між Україною та Хорватією існує ще й інша

* ФОМКИНА Валерія Ігорівна/ Валерия ФОМКИНА/ Valeria FOMKINA – студентка ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: valeri_fomkina@mail.ru

спільна риса – зовнішня агресія сусідньої країни. Хорватія також потерпала від утисків сербів, так само, як сьогодні Україна від росіян. В подальшому це зумовило підвищення рівня бідності в країні та тягар соціальних виплат з державного бюджету, між тим, країна спромоглась подолати євроінтеграційний бар'єр.

Для того, аби приєднатись до ЄС, уряд Хорватії здійснив численні соціально-економічні перетворення, зокрема й реформу системи соціального захисту. На кшталт України, Хорватія мала постійно зростаючий рівень фінансування системи захисту, проблему низької адресності соціальних допомог, що загострювалась з кожним роком, а також невідповідним потребам та очікуванням бенефіціантів розмір соціальних допомог.

Хорватія стала дійсним членом ЄС у період затяжної внутрішньої фінансової кризи, що зародилась у 2009 році та призвела до зростання рівня безробіття до 20%. Та навіть це не зупинило країну на євроінтеграційному шляху, тож 22 січня 2012 року на території Хорватії був проведений референдум, на якому третина населення проголосувала позитивно щодо приєднання до ЄС. Ця подія здійснила суттєвий вплив на трансформацію соціально-економічних процесів, що відбуваються в середині цієї країни, зокрема в системі соціального захисту громадян.

Проведений аналіз динаміки макроекономічних показників Хорватії показує, що у період після її приєднання до ЄС внутрішня економічна криза продовжувала тривати (табл. 1). Так, якщо протягом 2006-2008 років приріст ВВП Хорватії перевищував 12%, то після 2008 року набув стрибкоподібної тенденції, коливаючись від -10% до +5%. Зокрема, у 2013 році ВВП зріс на 2,25%, проте вже у 2014 році – скоротився на 1,2%.

Рівень державного боргу, починаючи з 2008 року також невпинно зростав, при цьому на момент вступу Хорватії до ЄС – взагалі сягнув позначки більше ніж 80% ВВП. Таке зростання державного боргу пов'язане із збільшенням закордонних фінансових трансфів та кредитів від Міжнародного Валютного Фонду та фондів Європейського Союзу.

Динаміка рівня безробіття у період до 2008 року була позитивною, але починаючи з 2009 його величина почала катастрофічно зростати і станом на кінець 2014 року сягнула позначки 17%. Починаючи з 2000 років у країні спостерігався спад виробництва у галузях важкого машинобудування, де питома вага робочого населення була чоловічої статі, що в підсумку відобразилось на статевій структурі безробіття – переважали безробітні чоловічого стану. Оскільки спостерігався значний розвиток туристичної сфери, то жіноча стаття була зайнятою у більшому відсотку порівняно з чоловічою.

Соціальним наслідком фінансової кризи в Хорватії стало підвищення рівня бідності, який зростав включно до 2012 року. Водночас, починаючи з 2012 року спостерігалась позитивна тенденція до зменшення цього показника як результат впроваджуваних реформ системи соціального захисту вразливих верств населення та активної державної політики у сфері зайнятості.

Нестабільною також була динаміка інфляційних процесів Хорватії. Індекс цін починаючи з 2008 року скорочувався, а у 2010 році статистичними органами було відмічена цінова стабільність. Втім, вже у 2012 році відбувся новий сплеск споживчих цін до 3,4%. Надалі спостерігалось їх зниження, і станом на 2014 рік індекс споживчих цін набув від'ємного значення (-0,2). Такі коливання спричиненні затяжною фінансовою кризою та подальшими інвестиціями в економіку Хорватії, що в підсумку дали позитивний результат та стабілізацію цін.

Рівень середньої заробітної плати збільшувався кожного року, і у 2008 році його приріст сягнув максимальної позначки у 7%. Водночас, надалі спостерігалась тенденція до уповільнення динаміки оплати праці. Станом на 2014 рік темп приросту середньої заробітної плати склав 3,6%, що стало наслідком зменшення рівня цін на національному ринку та зменшення індексу споживчих цін.

Вплив євроінтеграційних процесів на соціальний захист населення в першу чергу відобразився через зростання загальних витрат держави. Внаслідок результатом

реформування системи соціального захисту та додаткового припливу капіталу з міжнародних фондів щорічно темпи їх приросту перевищували 17,5%.

Водночас, відбулось зростання загальнонаціонального показника кількості бенефіціантів соціальних допомог. Починаючи з 2006 року і включно до 2012 року, динаміка кількості осіб, що отримували соціальні допомоги, збільшувалась майже на 20-25 тисяч осіб. У 2013-2014 роках спостерігалась динаміка зменшення кількості осіб, що стало наслідком зміни законодавчих вимог щодо отримання соціальних допомог.

Таблиця 1

Основні макросоціальні показники Хорватії у 2006-2014 роках

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Приріст реального ВВП, % до попереднього року	-	11,2	19,2	17,2	-11,1	-4,87	4,3	-9,15	2,25	-1,2
Державний борг, % до ВВП	-	36,1	34,4	36	44,5	52,8	63,7	69,2	80,8	85,1
Рівень безробіття, %	-	11,6	9,6	8,6	8,9	11,5	13,3	15,2	16,6	17,1
Рівень бідності, %	19,9	19,3	19	18,9	20,2	20,6	21,1	20,5	19,5	19,4
Індекс споживчих цін, до попереднього року	3,3	3,2	2,9	6,1	2,4	1	2,3	3,4	2,2	-0,2
Приріст середньої заробітної плати, % до попереднього року	-	5,2	5,2	7	2,6	0,6	1,8	0,7	0,7	3,6
Витрати на соціальний захист, % до ВВП	18,5	18,1	17,5	18,7	20,8	20,8	20,4	20,9	21,7	22,5
Кількість бенефіціантів соціальних виплат, млн. осіб	1,09	1,11	1,12	1,19	1,17	1,20	1,21	1,22	1,19	1,19

Джерело: складено на основі даних [1;6]

Отже, євроінтеграційні процеси Хорватії спричинили як позитивні, так і негативні зміни у сфері економічного та соціального розвитку країни, які в узагальненому вигляді представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Соціальні наслідки євроінтеграції Хорватії

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Зменшення рівня бідності. 2. Зниження індексу споживчих цін. 3. Приріст середньої заробітної плати. 4. Збільшення витрат на систему соціального захисту. 5. Зменшення кількості бенефіціантів соціальних допомог. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зменшення ВВП. 2. Зростання державного боргу. 3. Зростання рівня безробіття.

Джерело: складено автором

Детальний аналіз антикризової трансформації системи соціального захисту Хорватії в результаті євроінтеграційних реформ показав спрямування заходів уряду країни на підвищення частки приватних коштів у складі загальних фінансових витрат на соціальний захист (табл. 3). Якщо у 2005 році приватні соціальні внески становили 32,5 загальнонаціональних витрат на соціальний захист, то у 2013 році – вже 7,3%, при цьому частка державних внесків скоротилась за цей період із 65,1% до 40,2%.

Таблиця 3

Структура витрат на соціальний захист населення в Хорватії, %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальні витрати	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Соціальні приватні внески	32,5	32,9	33,3	67,2	63,0	61,4	61,8	60,7	57,3
Загальні державні внески	65,1	64,3	64,5	31,3	34,4	35,8	35,4	36,3	40,2
Інші внески	2,4	2,8	2,2	1,5	2,7	2,8	2,8	3,0	2,6

Джерело: розраховано на основі даних [1;6]

Система соціального захисту Хорватії є досить розгалуженою та охоплює такі категорії соціальних допомог та послуг, як «хвороби», «материнство», «інвалідність», «старість», «злиденність», «професійні травми та захворювання», «сімейні допомоги», «безробітні», «забезпечення достатніх ресурсів», а також «довгостроковий догляд». Станом на 2008 рік питома вага витрат на соціальні послуги та допомоги за категоріями «хвороби» та «старість» становила понад 50% від загальних витрат на соціальний захист. Основними проблемами, які спонукали проведення реформи системи соціального захисту Хорватії, були: проблеми організаційно-економічного характеру, зокрема недостатній рівень соціальних виплат, щорічне збільшення кількості бенефіціантів, низька адресність допомог, стагнація економіки, нерівномірність витрат на виплату соціальних допомог та надання соціальних послуг, а також проблеми управлінського характеру, зокрема заплутана система функцій державних органів та відсутність доступної інформаційної системи.

Щорічне зростання кількості бенефіціантів спричинено історичним розвитком, зокрема після військових подій на території Хорватії за незалежність, наслідком яких стало різке збільшення ветеранів, інвалідів та дітей-сиріт. Наслідками війни стали також значні міграційні потоки населення з Сербії до Хорватії, що призвело до збільшення чисельності жителів. На сьогодні, однією з найбільш чисельних категорій бенефіціантів системи соціального захисту є представники етнічної групи «Рома», кількість якої різко зросла внаслідок війни [4].

Особливу увагу в процесі євроінтеграційних та антикризових реформ в Хорватії було приділено системі пенсійного страхування. У 2000-х роках в країні функціонувала однорівнева пенсійна система, яка здійснювала поточні виплати, що фінансувалась лише за рахунок державних коштів. Станом на 2000 рік співвідношення чисельності пенсіонерів до платників внесків було в розмірі 1:1,3. Така несприятлива демографічна пропорція негативно позначилась на пенсійних виплатах, розмір яких не перевищував 40% середнього заробітку. Неспроможність пенсійної системи Хорватії забезпечувати достатній рівень доходів населення спонукало людей у віці 40-55 років самостійно заощаджувати кошти для подальшого покращення власного фінансового стану в пенсійному віці.

Відтак, однією з вимог ЄС щодо можливого приєднання Хорватії до інтеграційного об'єднання була реформа системи соціального захисту задля вирішення проблем, що загострювались з кожним роком. Ґрунтовні антикризові євроінтеграційні соціальні реформи на державному рівні були розроблені та впроваджені із прийняттям «Проекту модернізації системи соціального захисту» [2], що включали оновлення Закону «Про соціальний захист», та реформу гарантованої мінімальної допомоги (ГМВ). Зокрема, запроваджені реформи передбачали такі інституційні перетворення:

- консолідація громадського управління матеріальними допомогоюми в єдине вікно з метою забезпечення єдиної точки обслуговування бенефіціантів соціальних виплат;
- системне об'єднання та узгодження сертифікації груп інвалідності з метою більш швидкого, прозорого, ефективного процесу надання інвалідності;
- зменшення кількості помилок, рівня шахрайства та корупції в системі соціальних допомог;
- деінституціоналізація категорії «вразливих дітей та дорослих» шляхом збільшення середовища сімейного типу за межами інституцій і удоскоанлення стандартів догляду для цих груп;
- збільшення кількості спеціалізованих соціальних послуг безробітнім та успішне повернення їх на ринок праці;
- пропорційне збільшення соціальних виплат населенню до рівня прожиткового мінімуму;

- централізація урядового порталу соціальної політики у Міністерство соціального захисту та молоді з метою поліпшення адміністративної координації;
- створення спеціальних соціальних центрів – всеосяжна інформаційна система, з метою покращення доступу бенефіціарів до повного переліку соціальних послуг та допомог;
- збільшення пенсійного віку з метою збільшення питомої ваги пенсійних внесків;
- запровадження трирівневої пенсійної системи (введення в дію другого та третього рівнів, що передбачають пенсійні виплати на засадах обов'язкового та добровільного страхування);
- скасування пільгових пенсій державним службовцям та членам парламенту;
- раціоналізація переліку військових пенсій і подальше їх зменшення на 10%.

Фінансування реформ системи соціального захисту здійснювалось за рахунок коштів зведеного державного бюджету країни, приватних внесків населення, фондів Євросоюзу та Світового Банку. Зокрема, від Світового Банку на реалізацію Проекту модернізації системи соціального захисту було виділено 6030 млн. доларів США.

За оцінками Світового банку впроваджені інституційні перетворення у сфері соціального захисту матимуть відчутний позитивний макросоціальний ефект для Хорватії. Зокрема, передбачаються такі очікувані результати:

- зниження особистих приватних витрат на соціальні внески принаймні 15%;
- зростання частки зайнятих з числа непрацевдатних та інвалідів до у 90% до 2018 році;
- економія державних витрат на соціальний захист у розмірі 0,5% від ВВП після запровадження системи єдиного вікна.

Компаративний аналіз досвіду соціальних реформ Хорватії, зумовлених потребами антикризових і євроінтеграційних трансформацій, а також реформ соціального захисту, що здійснюються на сьогодні в Україні, показує їх подібність та наявність спільних заходів. Значна частина змін, що відбуваються у вітчизняній системі соціального захисту упродовж останніх років також передбачала впровадження страхових принципів та підвищення ролі приватного сектору у фінансуванні соціальної підтримки. Водночас, нерозвиненість та недовіра до офіційного фінансового ринку України поряд із поширеними корупційними та тіншовими економічними схемами економічної діяльності суттєво гальмують розвиток системи соціального захисту на засадах тристоронньої соціальної відповідальності.

Література

1. Бюро статистики Хорватії/ Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.dzs.hr/default_e.htm
2. Міністерство соціальної політики і молоді Хорватії/ Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mspm.hr/>
3. Міністерство фінансів Хорватії/ Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mfin.hr/en>
4. Рада Європи. Європейський кодекс соціального забезпечення/ Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialsecurity/MISSCEO/tables_en.asp#2010
5. Світовий Банк. Хорватія / Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview>
6. Міжнародна організація праці. SECSOC. Департамент соціального забезпечення / Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ilo.org/dyn/ilossi/ssiindic.viewMultiIndic?p_lang=en&p_indicator_code=E-4a&p_geoaid=1003&p_geoaid=191

**АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА СПАДУ
ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ****АНТИКРИЗИСНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ ПРИ
СПАДЕ ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ НА ВНЕШНИХ РЫНКАХ****CRISIS MANAGEMENT OF UKRAINE'S ECONOMY UNDER THE
CONDITIONS OF FOREIGN MARKETS DOWNTURN**

Анотація. У статті розкрито суть антикризового регулювання, важливість його здійснення в сучасних умовах, особливо під час спаду ділової активності на зовнішньому ринку, представлено заходи щодо реалізації даної політики з боку державних органів України.

Аннотация. В статье раскрыта суть антикризисного регулирования, важность его осуществления в современных условиях, особенно в период спада деловой активности на внешнем рынке, представлено меры по реализации данной политики со стороны государственных органов Украины.

Abstract. The article reveals the essentiality of crisis management, the importance of its implementation in the present conditions, especially during the downturn in the foreign market, presented measures to implement this policy on the part of the Ukraine.

У наш час розвиток економічного життя країн світу визначається регулюючим впливом держави. Остання має спрямовувати всі свої зусилля для забезпечення стабільного росту всіх галузей господарства, усіх сфер, що торкаються економічного середовища, яке враховує тенденції ділової активності на зовнішньому ринку.

Нинішні умови, в яких перебуває Україна, висувують на перший план одне з першочергових завдань – розробку оптимального антикризового регулювання, цілком якого є оптимізація кожної ланки національного господарства. Тому, надзвичайно важливо розробити чіткі механізми щодо здійснення ефективного антикризового регулювання економіки України при врахуванні спаду ділової активності зовнішньої ринкової кон'юнктури. Кризовий стан економіки країни підтверджується такими даними (за січень–вересень 2015 року, до відповідного періоду попереднього року): реальний ВВП (II квартал 2015 р.) зменшився на 14,6 %; обсяг промислової продукції зменшився на 16,6 %; валова продукція сільського господарства зменшилася на 5,3 %; капітальні інвестиції (січень–червень 2015р.) зменшилися на 9,2 %; експорт товарів та послуг (I півріччя 2015 р.) зменшився на 33,6 %; імпорт товарів та послуг (I півріччя 2015 р.) зменшився на 37,2 %; оборот роздрібною торгівлі зменшився на 22,3 %; реальний наявний дохід населення (II квартал 2015 р.) зменшився на 34,0 %; реальна заробітна плата зменшилася на 22,7 % [4].

Існує безліч трактувань категорії «антикризове регулювання». Зокрема Короткова Є.М зазначає, що антикризове регулювання – це процес, «за допомогою якого здійснюється вплив держави на економіку з метою скорочення строків і зменшення глибини кризи, а також пом'якшення його негативних соціально-економічних наслідків» [5, с.620]. Дещо з іншої позиції трактує даний термін Василенко В.О, відповідно до наукових тверджень якого, антикризове регулювання слід розуміти «як свідомі і цілеспрямовані дії держави (певною мірою і могутніх корпорацій) щодо запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання» [2, с.432].

* ЦИБУЛЕНКО Марія Олександрівна / Мария Цибуленко / Mariia TSYBULENKO – студентка НТУУ «Київський політехнічний інститут», e-mail: mashulyk@ukr.net

МАНАЄНКО Ірина Миколаївна / Ирина МАНАЕНКО / Irina MANAYENKO – к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту, НТУУ «Київський політехнічний інститут», e-mail: verholiyad@ukr.net

Застосування тих чи інших методів державою для економічного регулювання, потребує взяття до уваги чітко окреслених фаз, що створюють основу економічних циклів («чергування піднесення і спаду рівня ринкової активності протягом кількох років» [6, с.520]): пік, спад, найнижча точка або дно та підйом. Державне антикризове регулювання має бути присутнє на кожній з перерахованих ланок ділової активності, проте посилена реакція має бути на фазі спаду – періоду зменшення об'ємів виробництва, загалом – повільного росту економіки. У зв'язку з погіршенням кон'юнктури, спад, зазвичай, провокує зростання безробіття. Більшість економістів стверджують, що стагнацією можна вважати лише падіння ділової активності протягом мінімум півроку, яка відображає від'ємні значення темпу росту ВВП та багатьох фінансових показників економіки держави.

Серед запропонованих напрямків антикризового регулювання економіки України можна виділити:

1. Вдосконалення стратегічного менеджменту, в основі якого – створення методологічної основи такого регулювання, шляхом комплексного формування системи передбачення, усунення негативних проявів та пришвидшення виходу з економічних криз у цілому. Варто запозичити досвід високорозвинених країн. Так, наприклад, Австрія – характеризується міцним державним кредитуванням та прямими фінансовими “вливаннями” в реальний сектор економіки; Чехія акцентує увагу на підтримці пріоритетних галузей (особливо – сільське та лісове господарство), Німеччина підтримує політику стимулювання попиту та підвищення інвестицій (передусім – сектор інфраструктури, освіти) тощо.

2. Самонавчання державного сектору, з урахуванням історичного досвіду, методом порівняння, зіставлення.

3. Фінансова підтримка та субсидування тих сфер економіки, що потребують найбільшої допомоги. Сюди можна віднести кредитно-бюджетні заходи держави у вигляді: модифікації податкових ставок, розміру трансферних чи інших платежів, кількісні обмеження по кредиту, зміна умов кредитування тощо.

4. Створення належних умов для зайнятості – усунення безробіття. Вважається, що останнє може становити реальну небезпеку для економіки держави тоді, коли воно значно перевищує природний (нормальний) рівень безробіття («така його величина, за якої заробітна плата та інфляція стійки або знаходяться на допустимому рівні» [3, с.252]).

5. Регуляція конкурентоздатності найважливіших галузей економіки, слідкування за перебігом їх розвитку. Певний перелік української продукції нині користується великим попитом на світовому ринку, в основному: метал, літаки, ракетносії – важка промисловість, тканини, швейні вироби – легка промисловість, продовольчі товари – харчова промисловість. Дані галузі є конкурентоспроможними – країна має підтримувати на високому рівні їх існування, примножуючи експорт, і, на основі цього, збільшуючи свої надходження. Проте, не варто залишати депресивні сфери промисловості «без нагляду» – при вдалому фінансуванні, законодавчій підтримці та правильному керуванню вони можуть перейти в область високої доходності.

6. Покращення заходів особливого адміністрування, шляхом: ліцензування, законодавчих обмежень, введення додаткових форм звітності, встановлення обов'язкових нормативів тощо.

7. Створення спеціальної групи експертів – антикризового підрозділу, метою якого є вживання оперативних дій для усунення кризових ситуацій, мінімізації економічного, соціального збитку. Така ситуація передбачає коротко- та довгострокове прогнозування в обов'язковому порядку.

8. Поліпшення існуючої правової бази.

9. Сприяння росту інноваційної та інвестиційної активності тощо.

Доцільно для держави – створити такі умови, завдяки яким антикризове регулювання не просто ліквідувало б негативні наслідки, а, в першу чергу, могло передбачити їх і передчасно не допустити в реалізацію. Для цього варто звернути увагу на запропоновані напрямки антикризового управління, що складають першопочаток – фундамент майбутніх перетворень в державі.

Для того, щоб динамізм зовнішнього середовища, що не завжди має позитивний характер впливу, не перетворив економіку країни на арену неконкурентоспроможності, потрібно інтегруватись до міжнародних програм сталого розвитку. Глобальними завданнями при цьому виступають програми подолання наслідків криз в економіці країн світу, вирішення проблем, що пов'язані з бідністю, голодом, екологічними проблемами та інше.

Ділова активність підприємства «є самостійною, об'єктивно існуючою, економічною категорією, яка виступає однією з активних дієвих сил розвитку економіки...» [1, с.16]. Така система включає в себе аспекти маркетингової, виробничої, інноваційної, інвестиційної, соціально-психологічної, управлінської і фінансової активностей. Перебуваючи в умовах спаду, вона безпосередньо впливає на економічне життя держави.

Отже, необхідно розробляти і впроваджувати спеціальні заходи задля подолання небажаних наслідків кризових ситуацій. Задля цього має бути сформоване та інтегроване спеціальне антикризове регулювання. Орієнтуючись на фінансову підтримку, вдале адміністрування та удосконалення існуючої економічної системи загалом, - можна досягти більшої ефективності, конкурентоспроможності економіки України в контексті турбулентного ринкового середовища.

Література

1. Бурий С.А. Управління діловою активністю підприємств / С.А. Бурий, В.О. Мукомела-Михалець // Теоретико-методичні основи управління діловою активністю: Навч. посібник - Хмельницький : ХНУ, 2014. – С.16.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством / В.О.Василенко.: Навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2003. – 432 с.
3. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості / В.С. Василенко // Безробіття і макроекономічні показники: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. - 252 с.
4. Державна служба статистики України / Соціально-економічний розвиток України за січень-вересень 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk>
5. Короткова Є.М. Антикризове управління / Є.М. Короткова // Підручник. – М.: ИНФА-М, 2005. – 620 с.
6. Оганян Г.А. Політична економія / Г.А. Оганян, В.О. Паламарчук, А.П. Румянцев // Економічний цикл і його фази: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. — 520 с.

УДК 658.114:622.7

Наталія ЧЕРНЕНКО*

ВИЗНАЧЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ЗА УМОВ ІННОВАЦІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

ОПРЕДЕЛЕНИЕ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ИСТОЧНИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОЙ ОРИЕНТАЦИИ

* ЧЕРНЕНКО Наталія Олександрівна / Наталія ЧЕРНЕНКО / Nataliia CHERNENKO - к.е.н., доцент, НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: chernenkonata@mail.ru

IDENTIFICATION OF ALTERNATIVE SOURCES OF FUNDING FOR THE IMPLEMENTATION OF DEVELOPMENT STRATEGIES UNDER THE INNOVATIVE ORIENTATION CONDITIONS

Анотація. Автором визначено альтернативне джерело (а саме, венчурні компанії), що можуть фінансувати реалізацію стратегій розвитку в контексті інноваційної орієнтації. Визначені певні риси, якими характеризуються венчурні інвестиції та запропоновані умови, створення яких, дозволить венчурним компаніям успішно функціонувати на ринку України.

Аннотация. Автором определен альтернативный источник (а именно, венчурные компании), которые могут финансировать реализацию стратегий развития в контексте инновационной ориентации. Установлены характерные черты, которыми характеризуются венчурные инвестиции и предложены условия, создание которых, позволит венчурным компаниям успешно функционировать на рынке Украины.

Abstract. The author defines alternate source (venture company) that could finance the implementation of development strategies in the context of innovation orientation. The identified certain traits that characterized venture capital investment and the conditions were proposed, their creation would let a venture company successfully operate in Ukrainian market.

Матеріальною основою інноваційних процесів є інвестиції. Активізація інвестиційної діяльності, зростання обсягів інвестицій з усіх можливих джерел та їх ефективне використання в інноваційній діяльності є передумовою економічного зростання економіки України. Існує декілька джерел фінансування проектів інноваційної сфери: **державне фінансування** – (має недоліки, а саме, обмеження на використання, труднощі в отриманні, переважно невеликі обсяги); **кредити** – (**недоліки:** ризик неплатоспроможності, високі процентні ставки, вимоги до ліквідної застави); **венчурний капітал** - (**недоліки:** у компетенції інвестора здійснювати кардинальні зміни, перестановки, процес отримання фінансування тривалий і складний, проблематичне вилучення венчурного капіталу) [3].

На сьогоднішній день сфера ІТ вимагає значних капіталовкладень, але її особливість полягає в тому що надзвичайно складним виявляється спрогнозувати чи матиме конкретний проект успіх чи ні. За статистикою близько 80% проектів «відмирають» в процесі розробки, це пов'язано зі специфікою, що відновлення старого проекту є економічно недоцільним і ефективніше започаткувати новий проект. З вище наведеного можна зробити висновок, що ІТ-сфера є високоризикованою сферою, тому найімовірнішим джерелом фінансування варто вважати венчурні компанії та венчурні кредити.

Єдиного визначення венчурного капіталу поки що не існує. Венчурний капітал, за визначенням Європейської асоціації венчурного капіталу (EVCA - European Venture Capital Association), є пайовим капіталом, що надається професійними фірмами, які інвестують і спільно керують стартовими, що розвиваються або приватними компаніями, котрі трансформуються і демонструють потенціал для помітного зростання [6].

Ключовими учасниками інвестиційного процесу є: інвестори, які прагнуть до отримання високих доходів; підприємці, яким необхідний капітал; інвестиційні банки, які організують продаж компаній; і венчурні фонди (венчурні капіталісти), які заробляють гроші на посередництва між перерахованими зацікавленими сторонами [1, 35-37].

Участь венчурного капіталу є принциповим чинником в інноваційному процесі. З різних причин для великих компаній реалізація ризикового проекту надто складна. Такі проекти мають більший шанс на успіх, якщо вони реалізуються малими технологічними фірмами. Венчурний «капіталіст» здатний за допомогою відповідних фінансових інструментів брати участь у підтримці високоризикових інноваційних проектів.

В українському законодавстві венчурний фонд - це інвестиційний фонд закритого типу (пайовий або корпоративний), на структуру активів якого не накладається істотних обмежень (як у випадку диверсифікованого фонду), і вкладниками якого можуть бути виключно юридичні особи. Активами фонду управляє компанія з управління активами,

відповідальне зберігання активів забезпечує компанія-охоронець. Наскільки життєздатною і ефективною виявиться така структура - покаже час, проте вже на сьогоднішній день в Україні створено близько 50 венчурних фондів.

Венчурні інвестиції, як правило, характеризуються такими рисами:

- 1) обслуговування найбільш передових напрямів НТП;
- 2) тривалий інвестиційний період (близько 5-7 років) повинен бути достатнім для "розкрутки" компанії - від ідеї до забезпечення її прибутковості внаслідок комерціалізації;
- 3) відсутність будь-яких майнових застав, гарантій чи поручительств із боку фірмоваторів;
- 4) пряма або опосередкована пайова участь інвестора у капіталі венчурна і відповідна участь інвестора в процесах прийняття принципово важливих рішень або надання інформаційних, консультаційних послуг;
- 5) великий розмір інвестиційних вкладень, як правило, більше 10 млн. дол. США;
- 6) високий ступінь прибутковості, що прямо пов'язаний з ризикованістю.

Венчурний бізнес є однією з найважливіших складових інноваційного процесу та перспективним механізмом економічної стабілізації держави, феномен розвитку якою пов'язаний з пріоритетним розвитком високотехнологічних та ризикованих галузей [5, 54-59].

У провідних країнах розвиток венчурного бізнесу призводить до спрямування інвестицій у високоризиковану інноваційну сферу, тоді як в Україні тенденції протилежні — існуючі венчурні фонди надають однозначну перевагу низько- та середньо ризикованим короткотривалим операціям з фінансовими активами та нерухомістю й поки мало орієнтовані на високі технології.

Венчурний бізнес України в класичному розумінні лише починає формуватися. За офіційними оцінками Мінекономіки, ринок венчурного капіталу в Україні 2014р. становив приблизно 500 млн. дол. (потенційний обсяг сягає 800 млрд. дол.) і нараховує більше 50 формально зареєстрованих компаній, хоча реально працюють не більше 10. Серед них: Western NIS Enterprise Fund (капітал 150 млн. дол.), SigmaBlaser (капітал 100 млн. дол.), фонд прямих інвестицій "Україна" (22,5 млн. дол.) [2, 11-15].

У більшості випадків пріоритетними галузями для інвестування венчурними фондами в Україні є: переробка сільськогосподарської продукції, виробництво продуктів харчування, виготовлення запчастин до автомобілів, виробництво. На жаль, до групи факторів позитивного впливу можна віднести лише ту ініціативу керівників і працівників малих високотехнологічних підприємств, яких в Україні дуже мало, а також прийняті на рівні державних органів влади рішення і постанови щодо обрання інноваційної моделі розвитку економіки, що має сприяти розвитку венчурного підприємництва. Сьогодні вже напрацьовано низку законодавчих актів зокрема, якщо звернутися до статистичних даних, то тільки в період з 2008 по 2015 роки в Україні нараховується близько 40 Указів Президента, які спрямовані на розвиток інноваційної діяльності, близько 32 постанов Кабінету Міністрів, близько 50 програм державних комісій, спрямованих на врегулювання інноваційної сфери, покращенню інвестиційного клімату в державі. Проте, досі не дано визначення суті, функцій, принципів діяльності саме венчурних фондів і венчурних компаній [4, 23-27].

Аналіз переваг і недоліків, обмежень і вимог до джерел фінансування, які властиві українській економіці, залучення венчурного капіталу відповідає потребам фінансового забезпечення інноваційних проектів і важливим принципам системи фінансування інновацій, що передбачає множинність джерел для фінансування проектів із досить високим ступенем невизначеності та ризику [7].

Для держави має сенс активно сприяти розвитку венчурного бізнесу, оскільки вигоди, які отримує суспільство від програм підтримки венчурного капіталу, не обмежуються тільки прибутками венчурних інвесторів. Венчурні інвестиції:

1) сприяють освоєнню нових провідних науково-технічних розробок для створення конкурентоспроможних високотехнологічних продуктів і технологій;

2) створюють нові робочі місця, сприяючи зниженню безробіття та підвищуючи рівень добробуту в суспільстві, що має стратегічне значення для довгострокового зростання національної економіки.

Характерною особливістю венчурного капіталу є його висока ризикованість, тобто висока ймовірність не отримати очікуваного прибутку або готовність навіть до ризику втрати коштів. Однак дивіденди, у разі позитивного результату, в десятки разів вищі в порівнянні з традиційним прибутком.

Для успішного функціонування венчурного капіталу необхідно створити такі умови:

- наявність капіталу, який формується з різних джерел;
- високі стандарти щодо прозорості роботи фірм та інформації, які висувають інвестори;
- законодавча база, яка сприяє венчурному інвестуванню;
- розвиток та стимулювання підприємництва, що дасть можливість збільшити кількість фірм, в які можна інвестувати венчурний капітал;
- наявність кваліфікованих спеціалістів з управління венчурним капіталом;
- механізм забезпечення ліквідності, прикладом якого є продаж акцій на фондовій біржі або продаж частки в акціонерному капіталі;
- стає економічне зростання, стабільний попит з боку держави та приватного секторів на наукові дослідження й розробки.

Отже провівши аналіз венчурного капіталу як альтернативного джерела фінансування інноваційної діяльності в сфері ІТ і вимоги та умови діяльності венчурних компаній та позитивні ефекти від їх діяльності, можливо зробити наступні пропозиції змін, що направлені на подолання кризи та виходу України на світовий ринок з конкурентоздатною науково-технічною продукцією необхідно перш за все здійснити наступні кроки:

- український венчурний бізнес знаходиться на стадії розвитку, тому потрібно раціонально синтезувати закордонний досвід з можливостями України, для забезпечення діяльності даного виду бізнесу належним чином;

- забезпечити тісний взаємозв'язок між учасниками венчурного бізнесу з одного боку, законодавчою і виконавчою гілками влади - з іншого;

- на державному рівні підняти питання про створення та реалізацію ефективної системи венчурного фінансування в науково-технічній сфері з підтримкою законодавства в розрізі прийняття відповідних законів;

- створення в Україні певного роду венчурних асоціацій, форумів та інших інститутів, що дасть можливість для підприємств, які потребують залучення інвестицій для розвитку своєї діяльності, привернути до себе увагу з боку інвесторів, знайти партнерів по бізнесу, тощо.

Література

1. Александр Мертен С. Венчурные фонды и венчурные инвестиции как это работает / Александр Мертенс // "Финансовый директор" – 2005. – №1, С. 35-37.

2. Гулькін П. Венчурний капітал, фінансування і бізнес: семантика, історія та еволюція / Гулькін П. // Фінансовий ринок України. – 2008. – №2. – С. 11-15.

3. Доповідь Кабінету Міністрів України "Про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 рік". – К. : Парлам. видавництво, 2009.

4. Сербина І. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності: теоретичні і практичні аспекти. / Сербина І. М. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №7. – С. 23-27.

5. Олександр Романішин. Перспективи розвитку венчурних фондів в Україні як джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств / Олександр Романішин. // Наука молода. – Тернопіль : «Наукова думка». – 2004. – №2, С. 54-59.

6. EVCA - European Venture Capital Association [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.evca.com/html/PEindustry/lossary.asp?action=search&ietter=no>.

УДК 330.142.1 (439) : 165.192 (477)

Юлія ШАПОВАЛ*

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА УГОРЩИНИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА ВЕНГРИИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ

LIBERALIZATION OF THE FINANCIAL SECTOR IN HUNGARY: LESSONS FOR UKRAINE

***Анотація.** Проаналізовано досвід Угорщини із впровадження реформ у напрямку відкриття рахунку операцій з капіталом. Виявлено особливості підходу уряду Угорщини до лібералізації та наслідки політики залучення ПІІ. Визначено умови та послідовність проведення лібералізації руху капіталу в Україні.*

***Аннотация.** Проанализировано опыт Венгрии по внедрению реформ в направлении открытия счета операций с капиталом. Выявлены характерные особенности подхода правительства Венгрии к либерализации и последствия политики привлечения ПИИ. Определены условия и последовательность проведения либерализации в Украине.*

***Abstract.** The experience of Hungary concerning implementation of reforms in the direction of capital account opening. The main features of the Hungarian government's approach to liberalization and consequences of FDI attraction policy are revealed. The terms and sequence of liberalization in Ukraine are determined.*

Обмеження на рух капіталу були поширені в багатьох країнах світу, особливо під час економічних депресій. Останні ж два десятиліття характеризуються безперервним пом'якшенням контролю за рухом капіталу і більшість країн вже повністю відкрила свої рахунки операцій з капіталом.

Завдяки фінансовій допомозі від СБ та МВФ, багато країн, що розвиваються, в свій час реалізували економічні реформи, щоб забезпечити розвиток приватного сектора. Фінансова лібералізація стала важливим компонентом цих реформ.

Лібералізація рахунку операцій з капіталом є однією з реформ, яку Україні доведеться реалізувати в найближчому майбутньому в контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Тому постає завдання дослідження досвіду лібералізації фінансового сектора інших країн, що вже приєдналися до ЄС.

У своєму підході до відкриття рахунку операцій з капіталом досвід уряду Угорщини є корисним, оскільки ця країна приступила до лібералізації з високим зовнішнім боргом, низькими валютними резервами та значними макроекономічними диспропорціями.

До 1995 р. в основному проводилася поступова лібералізація операцій поточного рахунку (до середини 2001 р.) (табл.1 і табл. 2). Угорщина офіційно приєдналася до ОЕСР у грудні 1993 р., але до 1995 р. було досягнуто незначний прогрес в лібералізації рахунку операцій з капіталом [3]. Про це вказує той факт, що значний приплив чутливого до процентної ставки та спекулятивного капіталу в другій половині 1995 р. було ефективно стерилізовано без різкого погіршення стану поточного рахунку чи кредитної експансії.

Після 1995 р. було розпочато поступове скасування обмежень на вплив капіталу та було лібералізовано приплив короткострокового капіталу, портфельних інвестицій окрім операцій нерезидентів на ринку короткострокових державних цінних паперів, а також

* ШАПОВАЛ Юлія Ігорівна / Юлія ШАПОВАЛ / Yuliya SHAPOVAL – аспірантка, м.н.с. відділу грошово-кредитних відносин ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», e-mail: shapovaljulia@ukr.net

форвардному та інших деривативних ринках. Крім того, було заборонено кредитування нерезидентів в форинтах. Загалом, ці заходи виявилися досить вдалимими в періоди спекулятивних атак.

В 1996 р. було лібералізовано операції із випуску та продажу нерезидентам цінних паперів з початковим терміном погашення більше одного року. У січні 1996 р. лібералізація поширилася на цінні папери з іншими термінами погашення (один рік або більше). Поступове ослаблення валютних обмежень, що залишилися, відбулося до червня 2001 р., коли відбулася повна лібералізація. Завдяки акту ХСІІ 2001 р. щодо валютної лібералізації (the Liberalization Act) було скасовано всі інші валютні обмеження (короткострокові валютні кредити нерезидентів резидентам; короткострокові позики нерезидентів в іноземній і національній валюті резидентам; продаж і купівля акцій та облігацій країн, що не є членами ОЕСР; продаж і купівля короткострокових інструментів країн ОЕСР). У 2001 р. було розширено коридор коливань обмінного курсу форинта з +/- 2,5 до +/- 15%, а у лютому 2008 р. відбувся перехід до режиму вільно плаваючого обмінного курсу [3].

Таблиця 1

Хронологія заходів із лібералізації фінансового сектора Угорщини

до 1993	- скасування контролю за процентними ставками (підприємств в 1987 р., домогосподарств в 1991–1992 рр.); - дозволено відкривати депозити на іноземних рахунках з необхідністю попереднього схвалення в деяких випадках (заборонено юридичним особам-резидентам тримати депозити на іноземних рахунках); - резидентам заборонено проводити операції із овердрафтом в іноземній валюті;
1993	дозволено зберігати прибуток від нелібералізованої діяльності на рахунках нерезидентів як неконвертовані у форинт кошти, те ж саме стосується видачі кредиту нерезидентам
01.1998	розширено підстави для відкриття рахунків в іноземній валюті резидентами і нерезидентами
11.1997	дозволено довгострокове кредитування нерезидентів
01.1999	визначено диференціальні резервні вимоги короткострокових кредитів для нерезидентів (скасовано 07.2001)
01.2001	дозволено кредитування нерезидентів ОЕСР більш ніж на 1 рік
06.2001	лібералізовано короткострокове кредитування

Джерело: складено на підставі [4]

Таблиця 2

Заходи із лібералізації рахунку операцій з капіталом в Угорщині

03.1992	Угода про асоціацію з ЄС (щодо торгівлі) та 02.1994 (повна)
05.1996	членство в ОЕСР
3 1990	кошик валют складається з 11-валют
12.1991	регульована прив'язка до USD кошику
05.2001	розширено коридор коливань обмінного курсу угорського форинта (+/- 15%)
01.1991	скасовано реєстрацію ПІІ через акціонерне підприємство
01.1991	дозволено запозичення за кордоном, але є вимоги щодо звітності; потрібен дозвіл Національного банку Угорщини на операції з короткостроковим капіталом
01.1996	дозволено проводити операції з інвестування за кордон (інвестиції в розмірі більше ніж 10% капіталу компанії) з деякими умовами; скасовано контроль за припливом ПІІ
05-06.2001	повна лібералізація: розширено підстави для відкриття рахунків резидентами і нерезидентами, лібералізовано відплив ПІІ

Джерело: складено на підставі [4]

Отже, Угорщина застосувала поступовий підхід до лібералізації рахунку операцій з капіталом: спочатку було лібералізовано ПІІ. Лібералізація ж портфельних інвестицій була розпочата в середині 1990-х в контексті приєднання до ОЕСР.

У 1990-х роках Угорщина отримала найбільший приплив ПІІ серед колишніх постсоціалістичних країн з перехідною економікою. Проникнення іноземних фірм (значна

частка іноземних компаній в економіці Угорщини) стало одним з найінтенсивніших у світі. Угорщина залучала ПІІ як через приватизацію державних підприємств (а країни-конкуренти розпочали приватизацію через 4–5 р.), так і через інвестиції іноземних ТНК в експортно-орієнтоване виробництво (особливо автомобільну галузь, сферу електроніки).

Той факт, що Угорщина була першою країною Центральної та Східної Європи, яка відкрила свою економіку для ПІІ, принесло недоліки та переваги.

Приватизація в основному неефективних державних підприємств призвела до значно більш низьких доходів у порівнянні з іншими країнами, які розпочали приватизацію на більш пізньому етапі і які продавали в основному рекапіталізовані, реструктуризовані підприємства.

В той же час, в умовах обмеженості національних заощаджень ПІІ стали головним драйвером нагромадження капіталу та реструктуризації промисловості. В результаті значного припливу ПІІ було створено багато нових компаній (більшість з яких за допомогою передових технологій). При наявності великих експортно-орієнтованих іноземних інвесторів, експорт швидко зростав (сплеск експорту машин в основному для ринків в країні ЄС-15) та його структура кардинально змінилася [5].

Якщо на початку 1990-х іноземні інвестори спрямовували кошти у виробничий сектор, то починаючи з 1995 р. сфера послуг стала більш важливою. Це відбулося в основному за рахунок послідовності проведення приватизації, яка була розпочата із галузей виробництва, а потім була поширена на сферу державних послуг. Автомобільна промисловість стала однією із основних галузей угорської економіки, що залучала ПІІ (іноземні інвестори майже повністю контролювали сектор, тримаючи близько 95 % від сукупного капіталу цього сектора). В період до 2001 р. було залучено суб'єктами бізнесу більш ніж 60 % контрактів в Центральній та Східній Європі на виробництво електроніки. В результаті, у 2001 р. частка іноземної власності в секторі електроніки досягла 84 % (аналогічна ситуація склалася і у фармацевтичному секторі) [5, с.70].

Щодо змін у структурі ПІІ, то з 1996 р. в Угорщині спостерігалось падіння частки інвестицій в акціонерний капітал («нові» ПІІ) і відповідне зростання частки реінвестованих доходів та позик між компаніями («додаткові» ПІІ), що склали більше половини загального припливу ПІІ [5].

У період 1997 – 2000 рр. реінвестовані доходи іноземних компаній як форми припливу іноземного капіталу становили значну частку всіх капітальних інвестицій.

Однак, інвестиційні переваги Угорщини 1990-х років були значною мірою нівельовано (спостерігалось збільшення заробітної плати, що не було пов'язано зі зростанням ефективності). Крім того, коли закінчився процес приватизації (1997 був останнім роком), частка ПІІ, пов'язаних з приватизацією, істотно знизилася. Тому, ТНК перенесли деякі види економічної діяльності на Схід.

Підхід Угорщини до політики залучення ПІІ зазнав змін.

Хоча уряд Угорщини як і раніше успішно стимулює ПІІ в експортоорієнтовану продукцію (зокрема, автомобільну), однак з 2010 р. введено податки, які в основному і вплинули на іноземних гравців. Уряд прийняв ряд податкових змін для підвищення регіональної конкурентоспроможності Угорщини. Тим не менш, Угорщина також впровадила ряд так званих «кризових податків», щоб зменшити свій дефіцит бюджету (Угорщина перебувала під процедурою ЄС EDP з 2004 р., коли вона приєдналася до ЄС). Ці податки, разом з іншими заходами регулювання, були направлені на банківські операції, енергетику, телекомунікації та операції великої роздрібною торгівлі [2, с.1]. У 2014 р. парламент схвалив ряд нових податків, що стягуються по конкретних секторах. Угорщина, як і раніше, проводить лібералізацію, але втручання уряду викликало деяке занепокоєння непередбачуваністю податкового режиму серед інвесторів зазначених галузей.

Сьогодні угорське законодавство дозволяє репатріацію прибутку та реінвестування. Терміни для грошових переказів, як правило, менше ніж 30 днів (табл. 3).

Таблиця 3

**Впровадження структурних реформ щодо бар'єрів ПІІ,
станом на травень 2015 р.**

Країна	Оцінка, %
Естонія	>75
Латвія	<75
Чехія	>75
Угорщина	<75
Польща	<75
Словаччина	<75
Словенія	>75
Туреччина	<75
EU15	<75
Росія	<25
Україна	<25

Джерело: складено на підставі [1]

Отже, поворотним моментом в лібералізації угорської економіки був процес приватизації, який, у свою чергу, призвів до припливу капіталу. Угорщина отримала найбільші обсяги ПІІ серед усіх держав регіону, що найбільше вплинули на розвиток зовнішньої торгівлі і зростання експорту. Крім того, у 1999 – 2000-х роках значна розбіжність у розвитку регіонів (з 1996 р. центральні та західні частини Угорщини отримували значні припливи ПІІ, в той час як північні регіони, куди ПІІ щойно почали надходити, характеризувались високим безробіттям та повільними темпами зростання) була зменшена.

Лібералізація руху капіталу не призвела до серйозних макроекономічних проблем в Угорщині, оскільки була проведена поступово (1995 р. – середина 2001 р.).

Заходи із лібералізації були запроваджені згідно рекомендацій МВФ та ЄС з метою зближення рівня інфляції Угорщини з рівнем єврозони. У спробі радикально скоротити інфляцію було прийнято рішення про перехід до режиму інфляційного таргетування, розширення валютного коридору (хоча було посилено заходи з контролю за рухом капіталу). Розширення валютного коридору без відповідних інтервенцій центрального банку призвело до девальвації форинта у 2001–2002 рр.

Таким чином, лібералізація рахунку операцій з капіталом в Угорщині була впроваджена із застосуванням контролю, з коригуванням потенційно дестабілізуючих макроекономічних ефектів.

Оскільки економічні умови України та Угорщини на початку переходу до лібералізації руху капіталу є схожими (макроекономічні диспропорції, високий зовнішній борг, дефіцит державного бюджету), варто враховувати послідовність процесу лібералізації як і в Угорщині: лібералізація методів контролю за рухом капіталу, лібералізація кредитних операцій, а згодом повна лібералізація.

Лібералізація рахунку операцій з капіталом має бути реалізована лише після того як буде удосконалено систему регулювання банківського ринку та ринку цінних паперів. Коли ж буде покращено інституційну спроможність фінансового сектора, слід поступово скасовувати обмеження, що залишилися.

Україні слід проводити лібералізацію ПІІ перед лібералізацією руху інших видів потоків капіталу та лібералізацію припливу перед лібералізацією відпливу капіталу. Це пов'язано з високою інфляцією та тим, що оскільки Україна має вже гнучкий режим

обмінного курсу та НБУ не має достатньо валютних резервів, її валюта і надалі буде знецінюватися, що може спровокувати раптовий відплив капіталу.

Одним із перших кроків лібералізації руху капіталу має стати скасування обмежень на репатріацію інвестованих капіталів та будь-якого прибутку, отриманого з них, оскільки нинішня заборона стримує залучення інвестицій в Україну.

Останні ж операції, які мають бути лібералізовані, ті, що стосуються депозитних рахунків нерезидентів (в основному з причин податкового контролю).

Необхідно пом'якшити діючі обмеження (вимога обов'язкового продажу валютних надходжень у розмірі 75%), які провокують прагнення не поспішати з перерахуванням валютної виручки в Україну. Зміни у напрямку запровадження повідомного характеру регулятора про ті чи інші транзакції (наприклад, скасування отримання ліцензій, дозволів від НБУ на надання права резидентам здійснювати валютні операції на рахунках в банках за межами України без обмежень) сприятимуть активізації руху капіталу.

Застосування обмежень окремих видів операцій з капіталом можливе, щоб виграти час для більш кардинальної перебудови фінансових ринків і розробки необхідних непрямих інструментів грошово-кредитної політики. Проте захисні заходи щодо руху капіталу не можуть тривати довше 6 місяців, оскільки швидко стають неефективними після їх застосування.

Невеликі зрушення в бік лібералізації зможуть вплинути на рух потоків капіталу та внутрішні фінансові умови. Загалом заходи із лібералізації руху капіталу мають базуватися на політиці заохочення безборгового кредитування та припливів довгострокового капіталу.

В перспективі Україна матиме структуру фінансового ринку та продукти, аналогічні зарубіжним ринкам. Внутрішній фінансовий ринок стане частиною світового. Проте, фінансова відкритість не збільшить іноземні інвестиції на внутрішньому ринку, якщо це не пов'язано з реалізацією інших структурних реформ. Крім того, координація реформ на внутрішньому і зовнішніх секторів є ключовим питанням для забезпечення лібералізації руху капіталу.

Література

1. Central, Eastern, and Southeastern Europe Regional Economic Issues // May. – 2015 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2015/eur/eng/pdf/REI0515.pdf>>
2. Department of State: 2014 Investment Climate Statement // June. – 2014.
3. Hagen, Jürgen, Iulia Siedschlag Managing Capital Flows: Experiences from Central and Eastern Europe / ADBI Discussion Paper 103. Tokyo: Asian Development Bank Institute. – 2008 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.adbi.org/discussionpaper/2008/04/18/2527.managing.capital.flows.europe>>
4. Lúcio Vinhas de Souza Financial Liberalization and Business Cycles: The Experience of Future EU Member States in the Baltics and Central Eastern Europe / Kiel Institute for World Economics // March. – 2004. – 38 p. [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://econwpa.repec.org/eps/if/papers/0403/0403009.pdf>>
5. Sass, Magdolna (2004) : FDI in Hungary: The first mover's advantage and disadvantage // EIB Papers, Vol. 9, Iss. 2. – 62 – 90 p. [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/44839/1/390945560.pdf>>.

УДК 343.352

*Наталія ЯЦУН,
Інна РЕПІНА**

* ЯЦУН Наталія Вадимівна / Наталія ЯЦУН / Nataliia YATSUN – студентка ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: natayatsun@gmail.com

РЕПІНА Інна Миколаївна / Інна РЕПІНА / Inna REPINA – д.е.н., професор кафедри економіки підприємств ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: repinhouse@mail.ru

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ АТИКРИЗОВИХ РЕФОРМ ГРУЗІЇ 2004-2012 РР.

КОНТЕНТ-АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ АНТИКРИЗИСНЫХ РЕФОРМ ГРУЗИИ 2004-2012 ГГ.

CONTENT ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF ANTI-CRISIS REFORMS IN GEORGIA IN 2004-2012

Анотація. У статті проводиться огляд реформ проведених у Грузії в 2004-2012 рр. Проаналізовано результати реформ з точки зору дієвості їх використання в антикризовому управлінні.

Аннотация. В статье проводится обзор реформ проведенных в Грузии в 2004-2012 гг. Проанализированы результаты реформ с точки зрения действенности их использования в антикризисном управлении.

Abstract. The article is an overview of reforms carried out in Georgia in 2004-2012 years. The results of the reforms in terms of efficiency of their use in crisis management.

Держава якнайповніше виражає загальнонаціональні інтереси, визначає формат реалізації приватних інтересів, несе відповідальність за вектор економічного й соціального розвитку, має бути дієвим засобом перебудови продуктивних сил, науково-технічного вдосконалення виробництва та серйозних змін у фінансово-економічній сфері. Тому на ній лежить важлива місія з створення таких умов, за яких економіка буде розвиватися. Економічна і політична інтеграція у світовий простір є однією з поточних цілей України. Проте на даний момент вона ускладнюється не лише важкістю переходу від планової до ринкової економіки та періодичними кризами у світовій економіці, але і політичною ситуацією, що склалася в нашій країні. Ще ніколи так гостро не стояла проблема боротьби з кризовими явищами. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є пошук шляхів виходу з кризи на прикладі інших країн та переймання їхнього досвіду. Однією з таких країн є Грузія, чий досвід реформ у 2004-2012 рр. може бути корисним для України, оскільки ми маємо схожі вихідні умови (колишні члени СРСР) та схожі труднощі. Тому розвиток антикризового управління в Україні може бути здійснено шляхом адаптації світового досвіду під умови господарювання країни. Цим обґрунтовується актуальність дослідження за обраною темою.

Питання антикризового управління і його методів є популярним як серед вітчизняних так і серед закордонних вчених. Думки науковців, політиків, громадських діячів достатньо різняться щодо можливості втілення грузинських реформ в Україні. Потрібно наголосити на тому, що хоча досвід реформ у Грузії є актуальним, на даний момент комплексних наукових досліджень з цього питання в Україні не проводилося. Наукові публікації висвітлюють переважно лише один чи кілька аспектів даної тематики як от антикорупційної політики чи зміни в органах виконавчої влади, зокрема це праці Д.Заброди, В.Кравченка, В.Решоти, О.Стельмаха та ін. До того ж в Україні грузинський досвід відображається в більшості в публіцистичних виданнях. Для аналізу також корисними будуть праці зарубіжних дослідників, таких як Л.Буракова, М.Мендкович, Т.Чулицька, Б.Ференц, П.Померанцев, а також звіти міжнародних організацій, що займалися технічним та інституційним забезпеченням реформ у Грузії. У статті буде коротко оглянуто основні реформи, які вплинули на стан економіки Грузії та підвищили її рейтинги на світовому рівні.

Результати дослідження. Грузинські реформи 2004-2012 рр. висвітлюються у вітчизняних та зарубіжних наукових розвідках. Перетворення в соціально-економічній системі за схожих до українських несприятливих умов, дозволяють говорити про винятковий досвід, який варто вивчати та застосовувати і в нашій державі. Саме в цей період уряд та президент Грузії проводили інтенсивний курс на лібералізацію ринку, приватизацію і залучення іноземних інвестицій. Зокрема, зміни у вигляді низьких

податків, ліберального трудового законодавства і сприятливого інвестиційного клімату привели до економічного зростання держави [3].

З розпадом СРСР економіка Грузії практично перестала існувати, а до середини 1990-х випуск продукції в країні впав до рівня 1960 року. Інфраструктура, господарські зв'язки, традиційні галузі виявилися зруйнованими. Ситуація ускладнювалася постійними громадянськими і міжнародними війнами, в ході яких країна втратила 20% своєї території. Грузії було завдано величезних економічних збитків. Більше того, республіка зіткнулася з масштабними проблемами у водо- і електропостачанні.

Поставлена новим грузинським керівництвом мета була сформульована так: «Грузія повинна стати найдешевшою і найпривабливішою для бізнесу економікою світу».

Досягнення поставленої мети нового грузинського ладу базувалося на трьох основних напрямках: 1. Реалізація комплексу системних антикорупційних заходів. 2. Зміни у сфері державного управління з різким зниженням ролі чиновництва і зміною кадрового складу державних інститутів. 3. Роздержавлення економіки, її максимальна лібералізація і практично необмежена приватизація.

Проблема корупції настільки складна, що багато хто вважає, що боротися з нею марно. І, тим не менш, Грузія зробила цілком успішні кроки, в першу чергу це зміна законодавства і введення жорсткого покарання за факти корупції, у світлі політики «zero tolerance» - нетерпимості до злочинів. Чиновників, викритих у корупції, звільнили і посадили у в'язницю, набравши на їх місце нових і в разі піднявши їм заробітну плату. Скасували безліч контролюючих та видаючих ліцензії інстанцій, наприклад, ДАІ, пожежну інспекцію, санітарно-епідеміологічну службу, обов'язковий техогляд, обов'язкову стандартизацію і сертифікацію продукції [1]. Таким чином, виключили самі ситуації, що породжують корупцію. До того ж, часто самі ці органи не знали чітких меж своїх повноважень, перекладаючи відповідальність один на одного. Спрощення та прозорість бюрократичних процедур також сприяли викоріненню корупції. Одним з досягнень є перехід на електронний документообіг і видачу довідок, свідоцтв та інших документів в найкоротші терміни і в одній установі. У 2012 році в Тбілісі був створений Центр послуг населенню (Public Service Hall), об'єднавши під одним дахом функції, що раніше виконувалися різними відомствами. Таким чином, немає необхідності давати хабарі за прискорену видачу довідки, паспорти, свідоцтва чи за реєстрацію підприємства, так само як і ходити в різні інстанції, часто не розуміючи, у чий компетенції знаходиться видача того чи іншого документа. Як кажуть співробітники Центру, для населення вартість надаваних послуг залишилася на колишньому рівні. Природно, підвищення якості послуг державних органів позитивно позначається на ставленні населення до представників влади.

Була проведена кардинальна реструктуризація органів влади. Кількість міністерств і відомств було значно зменшено (з 18 міністерств залишилось 14), апарат державних службовців скорочено майже на 50 %, заробітна плата осіб, які працюють у державному секторі, збільшилася приблизно в 15 разів, що дало змогу залучити професіоналів на державну службу тощо. На державну службу приймали молодих, креативних людей, які, як правило отримали освіту за кордоном. Тобто відбулося покращення методів роботи держапарату [4].

Найважливішу роль у лібералізації економіки виконала податкова реформа. Система оподаткування стала простою і зрозумілою, зменшилося загальне фіскальне навантаження - з 22 податків поступово залишилися 6. Податок на дохід фізичних осіб був об'єднаний із соціальним податком і його сукупний розмір був зменшений з 32% до 20%, надалі планується його зменшення до 15%. Податок на прибуток підприємства був зменшений з 20% до 15%, податок на додану вартість із 20% до 18% [5]. Максимально полегшилися митні процедури, ставки податку на імпорт в більшості випадків обнулились або були зроблені мінімальними - від 3 до 12%. Кількість ліцензій, які видаються чиновниками та

дозвільних процедур, контрольованих ними, скоротилася з майже 1 тисячі до 140 штук, ГОСТИ були скасовані практично всі. Протягом декількох років у країні була проведена майже повна приватизація. Для цього грузинський парламент ухвалив закон, що дозволяє приватизувати практично будь-які об'єкти власності, включаючи флот, залізницю, шахти, заводи, порти, а також земельні, водні та лісові ресурси. В результаті за приватизацією послідували іноземні інвестиції, сукупний обсяг яких в економіку Грузії в 2004-2009 роках склав \$ 6,5 млрд. За привабливістю для іноземних інвесторів і за обсягами отриманих зовнішніх інвестицій Грузія зрівнялася з новими країнами-членами ЄС. У міжнародному рейтингу Світового банку простоти і зручності ведення бізнесу Грузія піднялася зі 150-го місця в 2004 г на 11-е місце в 2009 р, що є кращим результатом серед усіх країн, що розвиваються. Важливу роль в економічному розвитку зіграли реформи в енергетичному секторі, що супроводжувалися масовим будівництвом гідроелектростанцій, що дозволило Грузії перейти від систематичних відключень електрики в 2003-му до нетто-експорту електрики в 2008-му в усі 4 сусідні країни і в Східну Європу в 2011-му.

Після 2003 року різко почала розвиватися економіка. У 2005-2008 рр. темп зростання економіки постійно складав більше 8% ВВП на рік. Все більше в країну потрапляло прямих іноземних інвестицій (ПІІ). У піковий 2007 ПІІ склали близько 2 млрд. доларів (для порівняння: у 2003 році вони склали 340 млн. доларів) [2]. У 2008р. такий стрімкий економічний розвиток було зупинено двома подіями: глобальною кризою і агресією Росії. У 2010р. ПІІ склали лише ? того, що було в 2007 році, в 2009р. зростання ВВП впав до 3,9%. Однак проведені раніше реформи сприяли тому, що Грузія швидко повернулася на шлях попереднього зростання. У 2010 році ВВП збільшився - після падіння роком раніше - на 6,4%. І все це незважаючи на ворожість Росії, яка ще в 2004 році була основним економічним партнером Грузії.

Висновки. Отже, за результатами дослідження бачимо, що проведені у Грузії реформи значно сприяли якщо і не виведенню країни з кризи, то значному покращенню економічної ситуації. Перш за все, лібералізація і дерегуляція призвели до того, що в Грузії стало менше корупції, ніж 8-10 років тому. Грузія поліпшила свої позиції у всіх рейтингах, які вимірюють рівень економічної свободи та корупції. Також стрімко підвищилася позиція країни в рейтингу Doing Business, що є показником легкості ведення бізнесу і приваблює інвестиції в країну. Можна сказати, що основними напрямками змін з метою виведення країни з кризи були боротьба з корупцією, підвищення довіри населення до установ державного управління, полегшення умов ведення бізнесу (зниження податків, дебіюкратація), зменшення ролі держави у економічному житті країни, захист прав власності та особистих прав людини. На мою думку, дані методи є основоположними для розвитку економіки і повинні спрацювати в Україні. Тому з досвіду Грузії необхідно винести корисні уроки та адаптувати їх до українських реалій.

Література

1. Буракова Л. Почему у Грузии получилось? / Лариса Буракова. М.: Юнайтед Пресс, 2011.
2. Боротьба з корупцією у сфері державних послуг: Хроніка реформ у Грузії [Текст]. – Міжнародний банк реконструкції та розвитку. – Вашингтон: [б. в.], 2012. – 132 с.
3. Кульчій І. О. Реформування органів виконавчої влади в Грузії: досвід для України [Електронний ресурс] / Інна Олексіївна Кульчій // 2015 – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2015-01\(13\)/6.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2015-01(13)/6.pdf).
4. Решота В. Досвід державної політики із запобігання та протидії корупції в Грузії [Електронний ресурс] / В. Решота // Науковий вісник "Демократичне видання". – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://ivivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Reshota.pdf.
5. World Bank, April 2009, report No. 44400-Ge, <http://www.georgia.gov/ge/News/5169>

СЕКЦІЯ ІІІ

МОДЕРНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

УДК 339.138

Лариса БАБАЧЕНКО *

КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГА В ОБЕСПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

MARKETING CONCEPT AS A MEANS TO ENSURE STABILITY OF TRANSPORT INFRESTRUCTURE

***Анотація.** Впровадження маркетингової концепції управління на транспорті потребує комплексного аналізу транспортного ринку, а саме оцінку його ємності, встановлення тенденцій розвитку, визначення якісних запитів на транспортне обслуговування споживачів, а також вивчення сфер діяльності конкуруючих видів транспорту.*

***Аннотация.** Внедрение маркетинговой концепции управления на транспорте требует комплексного анализа транспортного рынка, а именно оценку его емкости, определение тенденций развития, качественных запросов на транспортное обслуживание потребителей, а также изучения сфер деятельности конкурирующих видов транспорта.*

***Abstract.** Implementation of the marketing concept of transport management requires an integrated analysis of the transport market, namely the assessment of his capacity, setting trends, identification of quality transport service requests for consumers and study areas competing modes of transport.*

Перехід до ринкових відносин і різкий спад виробництва і платоспроможного попиту населення викликали в 1990 рр. значне (в 2–3 рази) зниження обсягів перевезень вантажів і пасажирів на всіх видах транспорту. У свою чергу це призвело до виникнення вільних, невикористаних потужностей транспорту, погіршення фінансового становища транспортних підприємств. Їх пропозиції стали перевищувати попит на транспортні послуги [1]. Посилилася конкуренція між видами транспорту та окремими транспортними підприємствами.

У зв'язку з цим в середині 1990–х років на транспорті стали активно впроваджувати маркетингову концепцію управління, створювати маркетингові органи. Проте зважаючи на загальну неопрацьованість транспортного маркетингу, відсутність фахівців цей процес відчутно затягнувся. Маркетингові структури часто створювалися додатково до існуючих планових і постачальницьких органів замість їх серйозного реформування. Досі чітко не визначені функціональні межі дії маркетингових структур управління на багатьох видах транспорту [2]. Це пов'язано з відмінностями структур управління на різних видах транспорту, відсутністю ефективної транспортної політики держави.

Приватизація та акціонування транспортних підприємств на автомобільному, водному та повітряному транспорті в багатьох випадках призвели до роздроблення єдиних технологічних процесів транспортного обслуговування клієнтури. Численні, в основному

---

* БАБАЧЕНКО Лариса Валентинівна / Лариса БАБАЧЕНКО / Larisa BABACHENKO – к.е.н., доцент кафедри маркетингу, PR–технологій та логістики, Чернігівський національний технологічний університет, e–mail: Lara1231@ukr.net

невеликі, транспортні компанії та фірми, які визначили головною метою отримання прибутку, не забезпечують необхідну якість обслуговування, допускають порушення безпеки перевезень, та не в змозі конкурувати з більш потужними і технічно оснащеними іноземними компаніями–перевізниками.

Враховуючи ту обставину, що транспорт є досить капіталомісткою галуззю, дрібні компанії без державної підтримки при існуючій податковій політиці не можуть розробляти і реалізовувати серйозну маркетингову стратегію. Крім того, відбувається швидке фізичне і моральне старіння технічних засобів на транспорті через призупинення їх модернізації, заміни та поповнення через відсутність фінансових ресурсів [3]. Все це значно ускладнює можливості підвищення якості перевезень і використання маркетингових підходів в управлінні навіть на самостійних транспортних підприємствах при вільному ціноутворенні і конкуренції.

Найбільш важливою і трудомісткою частиною процесу формування попиту на транспортні послуги є аналіз транспортного ринку та економічне обстеження районів тяжіння транспортних підприємств. Комплексний аналіз транспортного ринку є відправним пунктом маркетингового дослідження і розрізняється за видами діяльності, ступеня охоплення ринку, періодам проведення і глибині часового горизонту прогнозу.

За видами діяльності розрізняють ринки: вантажних перевезень, пасажирських перевезень, підсобно–допоміжної діяльності транспортних підприємств.

За ступенем охоплення розрізняють ринки: глобальний (світова транспортна система, наприклад, для морського і повітряного транспорту); загальнодержавний або міждержавний (у масштабі території країни, наприклад мережа залізниць); регіональний (у межах економічного району, великого регіону або адміністративного утворення – країни, області, краю); локальний (в районі тяжіння залізниці, відділення дороги, станції, автотранспортного підприємства, пароплавства); спеціальний або вибіркового, що охоплює певну частину, полігон або напрямок транспорту, перевезення окремого роду вантажу або виду сполучення пасажирських перевезень (приміських, далеких, міжміських, зарубіжних, туристичних).

За періодичністю проведення аналізу транспортного ринку розрізняють: регулярний, плановий аналіз, проведений через заздалегідь встановлені проміжки часу (один раз на рік, один раз на два роки, один раз на п'ять років); періодичний або ситуаційний аналіз, проведений періодично по мірі зміни економічної ситуації на ринку; оперативний аналіз, що припускає постійне спостереження за ринковою кон'юнктурою [4].

За глибиною часового горизонту прогнозу аналіз ринку ділиться: на короткостроковий (не більше року); середньостроковий (до 2–5 років); довгостроковий (до 5–10 років і більше).

Отже, основними питаннями, які потребують подальшого дослідження є: оцінка ємності транспортного ринку, встановлення тенденцій його розвитку, визначення якісних запитів на транспортне обслуговування споживачів, а також вивчення сфер діяльності конкуруючих видів транспорту.

Література

1. Бабаченко Л.В. Регулювання процесів підвищення ефективності організації транспортного обслуговування населення / Л. В. Бабаченко // Науковий журнал "Молодий вчений": зб. – Херсон: ТОВ "Видавничий дім "Гельветика", 2014. – №9(12). – С. 36–38. (0,3 друк.арк.)
2. Жидок В.В. Вплив організаційно–економічних факторів на управління конкурентоспроможністю підприємства / В.В. Жидок// Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»: наук. зб. – Чернігів: ЧДТУ, 2012. – № 1 (56). – С. 80–87.
3. Бабаченко Л.В. Аналіз якісних та кількісних показників функціонування пасажирського автомобільного транспорту регіону / Л.В. Бабаченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – №46. – С. 164–168. (0,39 друк.арк.)

4. Транспортный маркетинг: учебник / В.Г. Галабурда, Г.В. Бубнова, Е.А. Иванова и др.; под ред. В.Г. Галабурды. — Изд. перераб. и доп. — М.: ФГОУ «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2011. — 452 с.

УДК 334:338.246

*Наталія БОНДАР,
Надія ЩЕРБАКОВА **

АСПЕКТИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДЕРЖАВИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

АСПЕКТЫ И КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ГОТОВНОСТИ ГОСУДАРСТВА К РЕАЛИЗАЦИИ ИНФРАСТРУКТУРНЫХ ПРОЕКТОВ НА ОСНОВЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

ASPECTS AND CRITERIA OF ASSESSMENT OF A STATE'S READINESS TO IMPLEMENT INFRASTRUCTURE PROJECTS BASED ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Анотація. Представлені основні аспекти, критерії та показники оцінювання готовності держави до використання механізму державно-приватного партнерства для реалізації інфраструктурних проєктів.

Аннотация. Представлены основные аспекты, критерии и показатели оценки готовности государства к использованию механизма государственно-частного партнерства для реализации инфраструктурных проектов

Abstract. The main aspects of the criteria and indicators for assessing the state of readiness for use of public-private partnerships for infrastructure projects.

Успішність реалізації інфраструктурних проєктів на умовах державно-приватного партнерства (ДПП) потребує створення необхідних передумов, однією з важливіших з яких є готовність держави до використання партнерських взаємодій у реалізації суспільно значущих проєктів. ДПП потребує не тільки об'єднання ресурсів і зусиль державного та приватного партнерів, а й розподіл між ними ризиків. При цьому часто виникає потреба у додатковій підтримці проєктів з боку держави у вигляді різноманітних державних гарантій. У свою чергу, надання таких гарантій пов'язано із необхідністю формування в бюджеті країни відповідних стабільних джерел фінансування або створення спеціальних позабюджетних фондів гарантування виконання прийнятих на себе державою за проєктами ДПП фінансових зобов'язань.

Реалізація інфраструктурних інвестиційних проєктів (зокрема у транспорті, енергетиці, туризмі), через високу капіталомісткість та ризикованість, значні експлуатаційні витрати та державне регулювання рівня тарифів часто є комерційно неефективною для приватних інвесторів. З іншого боку, реалізація капіталомістких інфраструктурних проєктів силами держави неможлива через обмеженість бюджетних ресурсів. До того ж через стратегічний характер більшості інфраструктурних галузей (транспорт, енергетика) їх об'єкти повинні залишатись у державній власності.

Прийняття на себе урядом країни надмірних зобов'язань за проєктами ДПП може призвести до неефективної роботи приватних учасників партнерства, що в кінцевому рахунку не забезпечить досягнення мети створення такого партнерства: надання

* *Наталія Миколаївна БОНДАР / Наталия БОНДАРЬ / Nataliia BONDAR* – к.е.н., доцент кафедри менеджменту, ДВНЗ «Національний транспортний університет», e-mail: ruta2000@ukr.net

Надія Олександрівна ЩЕРБАКОВА / Надежда ЩЕРБАКОВА / Nadejda SHCHERBAKOVA – к.е.н., доцент кафедри туризму, в.о. завідуючого кафедрою туризму, ДВНЗ «Національний транспортний університет»

суспільству якісних послуг за доступною вартістю. У разі, якщо держава залишає необґрунтовано високі ризики приватному партнеру, проект може бути зупинений як неефективний для останнього. Це призведе до втрати довіри до надійності оголошеної урядом країни політики партнерства з бізнесом та механізму ДПП у цілому.

Все це пояснює необхідність виваженого застосування органами влади механізму ДПП та готовність саме держави до партнерства з бізнесом. Отже постає завдання виявлення основних аспектів та визначення готовності держави до використання механізму партнерських взаємодій з бізнесом.

Враховуючи складність як механізму державно-приватного партнерства, так й передумов його успішної реалізації, пропонується розглядати такі основні аспекти для оцінювання готовності держави до партнерських взаємодій з бізнесом:

1. Наявність політичної підтримки урядом. Для оцінювання рівня політичної підтримки партнерських взаємодій держави з бізнесом можуть використовуватись такі критерії, як:

– визнання ролі державно-приватного партнерства в інвестиційній підтримці розвитку інфраструктурних галузей. Це відображається в таких характеристиках дій уряду, як активне просування ДПП у різних сферах соціально-економічного розвитку та розвитку регіонів, розроблення «дорожньої карти» реалізації механізму ДПП в інфраструктурних галузях;

– наявність проектів для реалізації на засадах ДПП. Втілюється у таких показниках, як достатність наявних проектів та надійність пропозицій для приватних партнерів, прозорість політики ДПП для усіх зацікавлених сторін;

– наявність правової бази. Її розвиненість та відповідність потребам сьогодення оцінюється за такими показниками, як: стабільність та чіткість правового середовища реалізації механізму ДПП, чіткі критерії до розподілу обов'язків між державним та приватним партнерами, законодавча підтримка надання державних гарантій приватним партнерам;

– сприйняття політики ДПП у суспільстві. Оцінюється за такими показниками, як: позитивне ставлення до політики ДПП усіх зацікавлених сторін, задоволеність споживачів наданими в результаті реалізації проектів на засадах ДПП послугами.

2. Здатність уряду до управління процесом ДПП. Для оцінювання здатності уряду до управління процесом партнерських взаємодій з бізнесом можуть використовуватись такі критерії, як:

– процедура відбору проектів ДПП. Оцінюється за такими показниками, як: чіткі та відкриті вимоги та критерії до проектів, що можуть бути реалізовані на засадах ДПП, забезпечення стандартизації моделей реалізації проектів у галузі на засадах ДПП, стандартизація процедури перевірки проекту ДПП на життєздатність та забезпечення кращого співвідношення ціни та якості.

– інституційне забезпечення. Його якість оцінюється за такими показниками, як: забезпеченість збалансування інтересів централізованого управління розвитком галузі з місцевими потребами територіальних громад, чіткий розподіл функцій та відповідальності між усіма учасниками інституційного середовища, висока фахова підготовка спеціалістів, зайнятих у підготовці та реалізації проектів ДПП як з боку державного, так й приватного партнерів.

3. Організація виконання (реалізації) проектів. Для оцінювання рівня організаційного виконання проектів ДПП можуть використовуватись такі критерії, як:

– бізнес-плани проектів та розподіл ризиків між учасниками. Їх повнота та якість оцінюється за такими показниками, як: наявність в контрактах усіх комерційних аспектів проекту (обсягу інвестицій, вартості очікуваних послуг, рівень доходів, тривалість проекту, розміри та випадки надання проекту державних гарантій тощо), чіткий та справедливий розподіл ризиків та доходів між учасниками проекту, чіткий опис

зобов'язань виконавців та процедур звітності перед урядом;

– процедура тендеру. Її відкритість оцінюється за такими показниками як: надання повної інформації усім зацікавленим сторонам перед та під час проведення тендерних процедур, справедлива та прозора процедура тендеру, стандартизація проведення тендерної процедури;

– контроль реалізації проекту та зворотній зв'язок. Оцінюється за такими показниками, як: забезпечення контролю громадськості та усіх зацікавлених сторін за реалізацією проекту та його окремих етапів, а також якості одержуваних послуг, вчасне коригування одержаних результатів з метою усунення негативних відхилень на подальших етапах реалізації проекту.

Отже, виявлення готовності держави до використання механізму ДПП у реалізації інфраструктурних проектів необхідно проводити комплексно, ураховуючи як наявність політичної підтримки, так й здатність уряду до управління процесом ДПП, організацію виконання (провадження) проектів. Врахування зазначених аспектів дає, на нашу думку, змогу отримати об'єктивну оцінку готовності держави до реалізації інфраструктурних проектів на умовах державно-приватного партнерства.

Література

1. Бондар Н.М. Розвиток транспортної інфраструктури України на засадах державо-приватного партнерства: монографія / Бондар Н.М. – К.: НТУ, 2014. – 336 с.

2. Винницький Б. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Винницький Б., Лендзел М., Онищук Б., Сегварі П. - К.: «К.І.С.», 2008. — 146 с.

3. A Guide to Promoting Good Governance in Public Private Partnerships. // presented to the International conference on knowledge sharing and capacity building on promoting successful public-private partnerships in the unese region. Tel Aviv, Israel, 5—8 June 2007. — United Nations Economic Commission for Europe. — 96 pp.

4. Dailami M. Government support to private infrastructure projects in emerging markets. / Dailami M., Klein M. – In: Dealing with Public Risk in Private Infrastructure (eds Irwin, Klein, M, Perry, G. E. & Thobani, M.), The World Bank, Washington D.C., 1997. – pp.21–42.

УДК 336.01

Інеса ВДОВІНА *

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У СУЧАСНІЙ ФІНАНСОВІЙ АРХІТЕКТУРІ

РОЛЬ ФИНАНСОВОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ АРХИТЕКТУРЕ

THE ROLE OF FINANCIAL INFRASTRUCTURE IN THE MODERN FINANCIAL ARCHITECTURE

Анотація: В статті розглядаються питання сутності, призначення та ролі фінансової інфраструктури в архітектурі сучасної фінансової системи.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы сущности, назначения и роли фінансової інфраструктури в архітектурі сучасної фінансової системи.

Abstract: The article deals with the nature, purpose and role of the financial infrastructure in the architecture of the modern financial system.

---

* ВДОВІНА Інеса Олександрівна / Инеса ВДОВИНА / Inesa VDOVINA – старший викладач кафедри фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: vdovinao@mail.ru

Проблемам розвитку інфраструктури науковці приділяли увагу ще з кінця ХІХ століття, адже умовою якісного розвитку ринку є розвиток його інфраструктури. Сьогодні, коли в світовій економіці посилюються тенденції фінансiалiзацiї, особливої гостроти набувають проблеми розвитку саме фінансової інфраструктури. Сучасна фінансова інфраструктура повинна оперативнo реагувати на змiни у фінансовій сфері, забезпечуючи стабільне та ефективне функціонування всієї фінансової системи країни. Саме ці міркування обумовлюють актуальність даного дослідження.

У вітчизняній літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності, призначення і складових фінансової інфраструктури, її місця і завдань в сучасній фінансовій архітектурі. Досі залишаються не вивченими окремі елементи та характеристики фінансової інфраструктури, що потребує подальшого дослідження та обґрунтування.

Термін інфраструктура (від лат *infra* – під, нижче та *structure* – будівля, розміщення) вперше було використано в працях західних економістів в 40–х роках ХХ століття. За твердженням П. Самуельсона першість впровадження в економічну науку терміну «інфраструктура» належить П. Розенштейн–Розану, який використав його у роботі «Місце та роль інфраструктури в розвиненому суспільстві та суспільстві, що розвивається» [4]

Визначення поняття «інфраструктура» та її складових було і залишається досить розмитим, а більшість теоретико–методологічних положень – дискусійними. Так, в процесі аналізу класифікації інфраструктури з'ясовано, що науковцями виділяється безліч її складових (в залежності від сфери економіки, що є об'єктом дослідження): екологічна, соціальна, технологічна, фінансово–кредитна, інноваційна, транспортна, організаційна, інформаційна, кадрова, наукова, тощо. Виділяються також загальна та спеціалізована інфраструктура, глобальний та локальний її рівні. Фінансову інфраструктуру, як окрему складову ринкової інфраструктури, автори наведених класифікацій не виділяють, хоча елементи фінансової інфраструктури присутні майже у всіх вищезгаданих складових.

Поняття «фінансова інфраструктура» у вітчизняній фінансовій теорії з'явилося відносно недавно. Питання сутності та складових фінансової інфраструктури у своїх роботах досліджували такі науковці, як Л. Алексеєнко, О. Іваницька, С. Львовчкін, С. Міщенко, С. Науменкова, В. Опарін, В. Федосов. Окремі аспекти функціонування фінансової інфраструктури досліджуються Т. Бугай, Є. Малік, О. Мозговим, Ю. Сибірянською, В. Смагіним, Т. Табаковою, С. Хоружим, Ш. Шелудько, та ін..

Слід зазначити, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності, призначення і складових фінансової інфраструктури.

Так, професор О.Іваницька вважає, що «...фінансова інфраструктура являє собою оболонку, яка оточує фінансові ринки і пронизує весь комплекс відносин, що виникають в їх межах. Її можна визначити як сукупність інститутів та організацій, науково–методичних і кадрових елементів, що забезпечує неперервне, прозоре й надійне функціонування фінансового ринку в його динамічному розвитку, переміщення та розподіл потоків капіталів між секторами, суб'єктами й об'єктами ринку».[1] Тобто сутність фінансової інфраструктури зводиться до сукупності неоднорідних інститутів, організацій та певних елементів (науково–методичних і кадрових), що мають принципово відмінні якісні характеристики, але спільне призначення – забезпечення функціонування фінансових ринків. Тим самим автор виключає з дослідження таку значну за обсягами перерозподілу сферу фінансової системи, як державні фінанси.

Таке розуміння призначення фінансової інфраструктури збігається з підходом, що превалує в зарубіжній літературі. Так за визначенням Міжнародної фінансової корпорації (Група Світового банку) «Фінансова інфраструктура – це сукупність інституцій, що забезпечують ефективне функціонування фінансових посередників. В широкому розумінні фінансова інфраструктура об'єднує існуючі законодавчі та регуляторні структури, що забезпечують функціонування фінансового сектору».[8, с.3]

З такого визначення випливає, що самі фінансові посередники не включаються до складу фінансової інфраструктури. Ця думка підтверджується і в роботі Б. Боссона, С. Махаяна та Ф. Захіра «Фінансова інфраструктура: групи інтересів та нагромадження капіталу: теорія, обґрунтування, політика». В поняття фінансової інфраструктури автори включають:

- нормативно–правове регулювання (включаючи механізми примусу та вирішення конфліктів, а також законодавство про банкрутство)
- системи нагляду, обліку та аудиту (правила, практики, професії)
- правила та інституції управління фінансовими корпораціями
- інформаційну інфраструктуру (публічні реєстри, публічна статистика, закони та правила розкриття інформації, кредитні бюро, комунікаційні системи, рейтингові агенції, спеціалізовані фінансові інформаційні видання, фінансові аналітики)
- клірингові та платіжно–розрахункові системи (технологічні платформи, електронні системи, їх правила та стандарти)
- електронні системи захисту інформації та забезпечення ліквідності [7, с.3]

Самі ж фінансові посередники (торговці цінними паперами, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні компанії, тощо) не вважаються інфраструктурними учасниками ринку. Такий підхід можна пояснити особливостями сприйняття зарубіжними авторами дефініції «фінансова система», що включає в себе «... сукупність фінансових ринків, фінансових інститутів та фінансових інструментів». [3, с. 40] Тобто, домінуючим є інституційний підхід до розуміння сутності фінансової системи. Сукупність фінансових посередників та інструментарію, який вони використовують на різних фінансових ринках в процесі переміщення грошових коштів між заощаджувачами і позичальниками і складають, на їх думку, сутність фінансової системи. Слід погодитись з твердженням С. Науменкової та С. Міщенко, що такий підхід обмежує роль і призначення фінансової системи і , фактично, наближає визначення фінансової системи до іншого поняття – фінансовий сектор.[3, с.40]

У вітчизняній науковій традиції фінансова система трактується більш широко, як сукупність урегульованих фінансово–правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ (інституцій) за допомогою яких формуються, розподіляються і використовуються централізовані і децентралізовані фонди фінансових ресурсів і грошових засобів. [6, с.57]. До складу фінансової системи включаються крім фінансових ринків, ще державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств та міжнародні фінанси. Тому з позиції вітчизняної науки трактувати фінансову інфраструктуру лише як засіб забезпечення функціонування фінансового ринку недоцільно. Також слід відмовитись від «секторального» підходу до трактування фінансової інфраструктури і розглядати її як цілісне явище зі своїми завданнями, специфічною роллю в економіці, функціями та призначенням.

Слід погодитися з думкою професора В. Опаріна, що фінансова інфраструктура є похідною від фінансової системи країни. [4, с.87] Склад інституцій фінансової інфраструктури має відповідати специфіці фінансових відносин, що складаються в даній країні. І якщо самі фінансові відносини є явищем об'єктивним, то склад фінансової інфраструктури відображає суб'єктивний бік фінансів. В кожній країні формується специфічна за співвідношенням елементів, повноваженнями та завданнями фінансова інфраструктура. Специфічним також є нормативно – правове регламентування фінансових відносин.

З іншої сторони, фінансова інфраструктура пов'язана з поняттям «фінансовий механізм», як сукупністю форм, методів, інструментів і важелів впливу фінансів на соціально–економічний розвиток. В цьому розумінні фінансова інфраструктура може бути представлена як сукупність елементів, що опосередковують фінансові відносини та

забезпечують процес розподілу та перерозподілу вартості ВВП. Це податки, виплати, трансферти, інвестиції, внески, тощо.

Таким чином, фінансову інфраструктуру слід розглядати як частину фінансової системи, сукупність фінансових інституцій та установ, фінансових інструментів та технологій, що забезпечують функціонування фінансової системи в цілому.

Виходячи з такого розуміння фінансової інфраструктури, її основним призначенням слід вважати забезпечення ефективного функціонування фінансів в різних сферах фінансової системи.

Розвинена фінансова інфраструктура може стати внутрішнім стимулом розвитку економіки, адже швидкість та доцільність перерозподілу фінансових ресурсів залежить, в тому числі, від рівня функціональної здатності інституцій, що займаються таким перерозподілом, та адекватності нормативно-правового регулювання цього процесу. Більше того, науковими дослідженнями доведено, що «...ефективність фінансової системи досягається лише у випадку, коли створюється випереджальна щодо рівня розвитку фінансової системи фінансова інфраструктура». [1, с. 267] З іншого боку, неефективна, з низьким рівнем технологічного та кадрового забезпечення, неадекватна за розмірами та складом фінансова інфраструктура здатна створювати асиметрії та інституційні деформації, що мають деструктивний вплив на фінансову систему та економіку в цілому.

Отже, у сучасній фінансовій архітектурі чільне місце посідає фінансова інфраструктура, яка може виступати не тільки каталізатором ринкових трансформацій, але і формувати пріоритети майбутнього економічного, соціального, та фінансового розвитку країни та визначати його темпи. Інституції фінансової інфраструктури здійснюють також регулювання фінансових відносин, створюючи тим самим умови для ефективного функціонування всієї економіки.

Література

1. Іваницька О.М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури в Україні : дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. — К., 2006. — 419 арк.
2. Львовчкін С. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи / С. Львовчкін, В. Опарін, В. Федосов // Економіка України. — 2008. — № 11. С. 57–71
3. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія. — К.: Університет банківської справи, Центр наукових досліджень НБУ, 2009. — 384с.
4. Опарін В.М. Модернізація фінансової інфраструктури як основа забезпечення стабільності національної економіки // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. — 2015р. — №5.
5. Самуельсон П. Економіка: в 2т. — М.: НПО "АЛГОН" ВНИИСИ, 1992. — Т.1. — 333 с.
6. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 576 с.
7. Biagio Bossone. Financial Infrastructure, Group Interests, and Capital Accumulation: Theory, Evidence, and Policy [Електронний ресурс] / Biagio Bossone, Sandeep Mahajan, Farah Zahir // IMF. — 2003. Режим доступу до електронного ресурсу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2003/wp0324.pdf>
8. International Finance Corporation, World Bank Group: [електронний ресурс]// IFC. — 2015. Режим доступу до електронного ресурсу: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Industry_EXT_Content/IFC_External_Corporate_Site/Industries/Financial+Markets/Financial+Infrastructure/

ПРИНЦИПЫ ОПТИМИЗАЦИИ ПАРАМЕТРОВ ОБЩЕСТВЕННОГО СТРОЯ**ПРИНЦИПИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПАРАМЕТРІВ СУСПІЛЬНОГО УСТРОЮ****THE PRINCIPLES OF OPTIMIZATION OF SOCIAL ORDER PARAMETERS**

***Аннотация.** Выполнен анализ принципов рационализации социально-экономических отношений на основе авторской концепции компонент деятельности человека. Предложена система принципов оптимизации общественного строя.*

***Анотація.** Здійснено аналіз принципів раціоналізації соціально-економічних відносин на основі авторської концепції складових діяльності людини. Запропоновано систему принципів оптимізації суспільного устрою.*

***Annotation.** The paper deals with analysis of principles of social and economic relations' rationalization on the basis of the author's conception of human activity component. It is suggested the system of principles of social order's optimization.*

Оптимальным предлагается называть общественный строй, который при соблюдении ограничений по ресурсам, экологии и другим характеристикам обеспечивает максимум качества жизни населения страны.

В классических и современных публикациях, посвященных проблемам общественного строя, основное внимание уделено совершенствованию социальных отношений. Этот аспект наиболее ярко выражен в знаменитом лозунге «Liberte, Egalite, Fraternite» («Свобода, равенство, братство»), который известен со времен Великой французской революции 1789 года.

Основная цель всех социальных революций обусловлена стремлением к справедливому общественному устройству. Из публикаций, посвященных этой проблеме [4. С. 292–303.], наиболее известна книга американского философа Дж. Роулза «Теория справедливости» [5].

Для формализации понятия «справедливость» Роулз предлагает модель «исходного положения», в котором люди находятся «под вуалью неведения», т. е. ничего не знают о своем будущем в обсуждаемом проекте общественного устройства и не имеют точной информации о своих способностях и возможностях их реализации.

В такой модели Роулз предлагает ориентироваться на три принципа справедливости:

a – принцип равных свобод;

b – принцип равных возможностей;

v – принцип обеспечения достойного существования бедных.

Эти принципы (они же требования) должны удовлетворяться в той последовательности, в которой они перечислены, т.е. $a \rightarrow b \rightarrow v$.

При сопоставлении приведенных принципов с основным лозунгом революции 1789 г. нетрудно увидеть существенные аналогии. В обоих случаях требование свободы стоит на первом месте, а требование равенства – на втором. Третье требование революционного лозунга – «братство» – достаточно близко по смыслу к третьему принципу Роулза.

Таким образом, выводы, полученные одним из самых известных философов последней четверти XX в., президентом Философского общества США, в значительной мере совпадают с лозунгом революции 1789 года.

Соотношение принципов свободы и равенства неоднократно обсуждалось в философской, экономической и социологической литературе. Один из классиков русской философии Николай Бердяев подчеркивал: «Свобода и равенство несовместимы. Свобода

* ГЕНКИН Борис Михайлович / Борис ГЕНКИН / Boris GENKIN – заслуженный деятель науки РФ, д.э.н., профессор кафедры экономики труда Санкт-Петербургского государственного экономического университета, e-mail: b.genkin@mail.ru

есть прежде всего право на неравенство. Равенство есть прежде всего посягательство на свободу» [1, С. 178.].

Это мнение обусловлено прежде всего различиями способностей людей к экономической и другим видам деятельности. Чем больше свободы, тем больше возможностей для неравенства в результатах труда.

Современная экономическая теория исходит из двух основных принципов:

- верховенство закона;
- свобода экономической деятельности.

Верховенство закона включает всю систему прав граждан страны, в том числе прав собственности.

Значение свободы экономической деятельности статистика иллюстрирует такими данными: валовый внутренний продукт (ВВП) на душу населения в странах с максимальным уровнем экономической свободы более чем в пять раз больше, чем в странах с наименьшим уровнем экономической свободы [3. С. 76.].

Кроме двух приведенных принципов, в практике развитых стран реализуется еще один важнейший принцип: уменьшение неравенства в уровнях жизни в результате применения прогрессивных шкал налогов на личные доходы и имущество граждан.

Принципы социальной справедливости и свободы экономической деятельности можно обобщить на основе предложенной автором в [2] концепции трех компонент деятельности человека:

- регламентированной (α);
- творческой (β);
- духовно-этической (γ).

Компонента α характеризует регламентированную часть деятельности человека; компонента β – творческую деятельность, определяющую возможности повышения эффективности труда и качество жизни населения; компонента γ – духовно-этическую сторону взаимоотношений между людьми.

Исходя из содержания процессов, характеризующих компоненты деятельности человека, принципы рациональной системы общественных отношений формулируются следующим образом:

1. Регламентация прав и обязанностей граждан в пределах, установленных законами страны и другими нормативными документами.
2. Свобода в развитии и реализации творческих и других общественно полезных способностей каждого члена общества.
3. Обеспечение достойного качества жизни всех граждан страны в соответствии с результатами их труда и возможностями государства по уменьшению различий в доходах и развитию социальной сферы.

Первый из этих принципов соответствует компоненте α , второй – компоненте β , третий – компоненте γ .

Принцип равенства прав граждан страны по отношению к системе законов и других регламентирующих документов определяет *социальный порядок*, а следовательно, и пространство свободы каждого члена общества.

Соблюдение законов и норм поведения – это первое условие построения оптимального общественного строя.

Второй из приведенных выше принципов определяет возможности для развития и реализации творческих способностей каждого гражданина страны. Это относится ко всем общественно полезным способностям, в том числе и предпринимательским.

Именно реализация творческих способностей в науке, изобретательстве, предпринимательстве определяет возможности роста производительности труда, а следовательно, и возможности улучшения экономического благосостояния. Очевидна роль творческих способностей и в сфере искусства.

Третий принцип оптимального общественного строя ориентирован на уменьшение неравенства в потреблении материальных и других благ. Неравенство личных доходов обусловлено различием природных способностей людей, семейным положением (проблема наследования), степенью близости к органам власти и другими причинами.

Высокая степень неравенства доходов населения является одной из важных причин преступности и социальной нестабильности, что при определенных условиях может привести к революционным ситуациям.

Таким образом, принципы оптимизации параметров общественного строя, сформулированные на основе анализа компонент деятельности человека (α , β , γ), позволяют учесть реальные социально-экономические условия современного общества. В частности, это относится к сочетанию принципов свободы и равенства в отношениях между людьми и социальными группами.

Литература

1. Бердяев Н. Философия неравенства. М.: Астрель, 2010.
2. Генкин Б.М. Экономика труда. М.: Норма, 2014.
3. Заостровцев А. Современная австрийская школа об институтах, проблемах развития и роли экономиста // Вопросы экономики. 2014. №7. С. 76.
4. Козловски П. Принципы этической экономики: СПб.: Экономическая школа, 1999.
5. Роулз Дж. Теория справедливости. Новосибирск, 1995.

УДК 330.59

Александр ДЛУГОПОЛЬСКИЙ*

ДОСВІД КРАЇН СКАНДИНАВІЇ У ПЕРЕХОДІ ВІД СУСПІЛЬСТВ «ОБМЕЖЕНОГО ПОРЯДКУ» ДО СУСПІЛЬСТВ «ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ»

ОПЫТ СТРАН СКАНДИНАВИИ В ПЕРЕХОДЕ ОТ ОБЩЕСТВ «ОГРАНИЧЕННОГО ПОРЯДКА» К ОБЩЕСТВАМ «ОТКРЫТОГО ДОСТУПА»

EXPERIENCE OF THE SCANDINAVIAN STATES IN THE TRANSITION FROM A LIMITED ACCESS SOCIAL ORDERS TO OPEN ACCESS SOCIAL ORDERS

Аннотация. Рассмотрены проблемы формирования социального государства в Скандинавских странах с акцентом на порядки открытого и ограниченного доступа, обоснованы причины длительных и малоэффективных модернизаций в Украине из-за несформированной институциональной среды.

Анотація. Розглянуті проблеми формування соціальної держави у країнах Скандинавії з акцентом на порядки відкритого і обмеженого доступу, обґрунтовані причини тривалих і малоєфективних модернізацій в Україні через не сформованість інституційного середовища.

Abstract. The article deals with the problem of the welfare state formation in Nordic countries with special attention to open access social orders and limited access social orders, also basic factors of very long and ineffectiveness reforms in Ukraine are formulated.

Проблемы социально-экономического развития тесно связаны с культурно-правовым полем, в котором функционируют экономические агенты той или иной страны. В этом контексте достаточно показательным примером того, как сформированная культура и ценности могут положительно влиять на экономическое развитие, является протестантская этика, распространенная во многих странах Скандинавии.

Формирование протестантизма неразрывно связывается с эпохой Реформации, способствующей возникновению нового типа личности, менталитета, изменения системы

* ДЛУГОПОЛЬСКИЙ Александр Владимирович / Олександр ДЛУГОПОЛЬСЬКИЙ / Oleksandr DLUHOPOLSKYI – д.э.н., профессор кафедры экономической теории, Тернопольский национальный экономический университет, e-mail: dlugopolsky@mail.ru

ценностей и традиций. Добродетелями стали считаться трудолюбие, бережливость, аккуратность, пунктуальность, рационализм, прагматизм, тогда как вера стала сугубо личным делом, а жестко иерархические связи уступили место горизонтальным. Именно протестантская этика способствовала прогрессу предпринимательства, поскольку труд стал рассматриваться уже не в качестве платы за первородный грех (католицизм), а как богоугодное дело, неразрывно связанное с прогрессом личности. Результатом этого стал более высокий процент владельцев капитала, квалифицированных рабочих и предпринимателей среди протестантов, чем среди католиков – согласно статистике Англии, Голландии и Германии. В своем развитии протестантизм создал идеальные условия для развития состязательности, конкуренции, капитализма. Максимальная простота церковных обрядов, норм общения, здравый смысл и рационализм в расходах церкви, граждан и бизнеса создали достаточную основу для повышения уровня жизни, формирования среднего класса, усиления доверия в обществе, прозрачности функционирования институтов власти.

Исследования связи между уровнем личностных достижений и процентом протестантов апеллируют к тому, что протестанты сегодня все меньше занимаются личным карьерным успехом. Поскольку большинство протестантских стран уже стали богатыми, возникли достаточные основания для предположения о том, что фокус ценностей их граждан существенно изменился. В то время, как католический мир поощряет коммунитарные и семейные ценности, протестантский опирается на индивидуализм и самодостаточность. Этот факт является достаточным основанием для понимания того, почему именно в протестантских странах уровень коррупции существенно ниже, а качества институтов – значительно выше, чем в католических.

Согласно статистике МВФ, ЕБРР, ООН и др. организаций, страны с доминированием протестантов занимают лидирующие позиции в рейтингах экономического развития, качества жизни, конкурентоспособности, развития науки и образования, информационного общества, институционального прогресса (например, Скандинавские страны, США, Канада, Австралия, Германия, Австрия, Эстония, Латвия). Пример Норвегии красноречиво демонстрирует, что практически по всем индексам социально-экономического и политического развития страна занимает лидирующие позиции (табл. 1).

Таблица 1

Сравнительная характеристика уровня жизни в Норвегии и Украине, 2014 год

№	Показатели	Норвегия	Украина
1.	ВВП на душу населения, \$ ППС	65970	8560
2.	Уровень социальной пенсии, \$ / мес.	1012	85
3.	Уровень средней зарплаты, \$ / мес.	4215	357
4.	Налоговое бремя, % ВВП	43,6	28,1
5.	Размер теневой экономики, % ВВП	14,0	47,0
6.	Структура расходов домашних хозяйств, %:		
	– на продукты питания,	11,8	55,5
	– на алкоголь и сигареты,	2,7	3,9
	– на услуги ресторанов и отелей,	3,6	2,8
	– на досуг и культуру	10,0	2,3
7.	Human development Index	0,944 (1)	0,734 (83)
8.	Legatum Prosperity Index	(1)	(63)
9.	Education Index	0,910 (1)	0,796 (83)
10.	Social Progress Index	88,36 (1)	65,69 (62)
11.	Democracy Index	9,93 (1)	5,42 (92)
12.	Global AgeWatch Index	93,4 (1)	31,0 (82)
13.	Rule of Law Index	0,87 (2)	0,48 (70)
14.	International property Rights Index	8,3 (2)	4,3 (86)
15.	Reputation rank	77,1 (2)	41,4 (47)
16.	Overall Well-being Index	0,23 (3)	-0,26 (22)

17.	Open Government Index	0,81 (3)	0,56 (43)
18.	Corruption Perception Index	86 (5)	26 (142)
19.	Knowledge Economy Index	9,11 (5)	5,73 (56)
20.	Networked Readiness Index	5,8 (5)	4,0 (71)
21.	Doing Business Index	82,4 (6)	61,2 (96)
22.	Open Budget Index	83 (6)	54 (34)
23.	Good Country Index	(8)	(99)
24.	Environmental Performance Index	78,04 (10)	49,01 (95)
25.	Global Competitiveness Index	5,4 (11)	4,1 (76)
26.	Innovation Capacity Index	72,0 (12)	50,4 (61)
27.	Global Innovation Index	55,59 (14)	36,26 (63)
28.	KOF Index of Globalization	83,3 (18)	69,5 (42)

Источник: построено автором на основе данных Мирового банка и соответствующих отчетов по отдельным индексам.

Скандинавский феномен законопослушания и практически полного отсутствия «институциональных ловушек» является результатом гармоничных отношений между отдельной личностью и обществом в целом. Важным является и тот факт, что в протестантских странах разные по уровню доходов слои населения пользуются равными социальными возможностями (подражание закону Янте)², а общественные отношения ценятся значительно выше родственных, которые часто служат основой для злоупотребления властью (непотизм, фаворитизм, коррупция)

Дополнительным преимуществом Норвегии является ее принадлежность к обществам с порядками открытого доступа (по Д.Норту [1]), которые характеризуются: политическим и экономическим развитием на основе конкуренции; адаптивной эффективностью; экономикой, минимально страдающей от отрицательного роста на протяжении длительного периода времени; сильным и динамическим гражданским обществом с огромным количеством разнообразных организаций, масштабным общественным сектором, качественными общественными благами и децентрализованным правительством; распространением безличностных социальных взаимоотношений; верховенством права, защитой прав собственности, справедливостью и равенством. Украина, к сожалению, пока не эволюционировала к таким порядкам и относится к государствам с порядками ограниченного доступа: медленно растущая экономика, чувствительная к потрясениям; политическое устройство, которое не основано на общем согласии граждан; относительно небольшое количество организаций; неэффективный общественный сектор и централизованное правительство; доминирование социальных взаимоотношений, организованных с помощью личных связей, включая различные привилегии, социальные иерархии, законы, применяемые не ко всем одинаково; незащищенные права собственности и отрицание равенства. Такой порядок непременно приводит к неэффективным институтам и возрастанию расходов на контроль и насилие.

Таки образом, в условиях дефицита системного доверия и противоречивости существующих формальных норм и правил в Украине, как и во многих странах с формирующимися рынками, происходит блокада официально декларируемых институтов и официальных взаимодействий. Данное обстоятельство неизбежно приводит к коррупционным взаимодействиям, ставшим своеобразным индикатором неэффективности институциональных преобразований. Поэтому для того, чтобы сформировать благоприятные институциональные ожидания в тех странах, где имеются довольно «слабые» институты, во-первых, следует увеличить прослойку среднего класса, который

² Закон Янте (Janteloven) – сформулирован в 1933 г. датским писателем А. Сандемусе в романе «Беглец пересекает свой след». События, описанные в произведении, происходят в воображаемом городе Янте, жители которого проживают в равенстве, которое гарантирует комплекс неписаных правил (1. Не думай, что ты особенный. 2. Не думай, что ты в том же положении, что и мы. 3. Не думай, что ты умнее нас. 4. Не хвались тем, что ты лучше нас. 5. Не думай, что ты знаешь больше нас. 6. Не думай, что ты важнее нас. 7. Не думай, что ты хорошо что-то умеешь делать. 8. Не смейся над нами. 9. Не думай, что нам есть до тебя дело. 10. Не думай, что ты можешь нас чему-то научить). Любая попытка их нарушить карается общественным презрением.

заинтересован в улучшении институтов и, во-вторых, необходимо уменьшить стимулирование поведения, которое отклоняется от желаемого («проблема фрирайдера», коррупция, «диссертационная ловушка» и т.п.). Переход от обществ ограниченного доступа к обществам открытого доступа – длительный и болезненный процесс, зависит как от элит, так и от институтов гражданского общества, и может занять в условиях Украины от 50 до 100 лет.

Литература

1. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History / D.C.North, J.J.Wallis and B.R.Weingast // NBER Working Paper. 2006. No.12795.

УДК 330.341.1

Олена КОМЧАТНИХ*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

***Анотація.** Проведено аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств, визначено роль фінансування в інноваційному розвитку економіки, запропоновані заходи щодо забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки.*

***Аннотация.** Проведен анализ инновационной деятельности промышленных предприятий, определена роль финансирования в инновационном развитии экономики, предложенные меры по обеспечению повышения конкурентоспособности национальной экономики.*

***Abstract.** The analysis of innovative activity of industrial enterprises, certainly role of financing in innovative development of economy, offered measures on providing of increase of competitiveness of national economy.*

Сьогодні науково-технічний прогрес, основою якого є інноваційна діяльність, перетворюється на вирішальний фактор соціально-економічного розвитку країни і відіграє провідну роль у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та культурних завдань. Недооцінка його ролі загрожує швидкою втратою позицій на світовому ринку, спадом виробництва, банкрутством підприємств та переходом виробничих проблем в соціально-економічні й політичні. Не зважаючи на це, інноваційна діяльність в Україні на сьогоднішній день характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних та соціально-ціннісних аспектів.

За даними Держстату України [5] кількість промислових підприємств та організацій України, що займалися інноваційною діяльністю у 2014р. становила 1609 підприємств, або 16,1% від всіх обстежених промислових підприємств. У 2013р. цей показник становив 16,8 %. Інноваційну діяльність щороку припиняють близько сотні промислових підприємств. Чинниками, які насамперед перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, були вартісні, а саме: нестача власних коштів, великі витрати на нововведення, недостатня фінансова підтримка держави, високий економічний ризик, тривалий термін окупності нововведень. Також заважала недосконалість законодавчої бази, відсутність попиту на продукцію та кваліфікованого персоналу [1].

* КОМЧАТНИХ Олена Вікторівна / Елена КОМЧАТНЫХ / Olena KOMCHATNYKH – асистент кафедри «Економіка», Національний транспортний університет, e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net

Серед регіонів найбільша частка інноваційно активних підприємств припадає на економічно та промислово розвинуті регіони: м. Київ (21,7%), Херсонську (24,2%), Запорізьку (22,9%), Івано-Франківську (22,8%), Харківську (22,4) та Миколаївську (19,9) області.

Важливим фактором, який визначає стан інноваційної діяльності в країні, є її фінансування. Фінансування інноваційної діяльності виступає складовим елементом фінансової політики держави. Вона має забезпечити створення необхідних передумов для збереження й розвитку науково-технічного потенціалу країни, швидкого й ефективного впровадження новинок в усі галузі економіки, забезпечення його структурно-інноваційної перебудови [2]. В багатьох країнах держава бере на себе від 20 до 50 % національних наукових витрат. Для фундаментальних досліджень зазначений показник набагато вищий (від половини до 2/3). Частка витрат на науку в загальній сумі витрат державного бюджету порівняно невелика, і в останні 20 років стабільно утримується на рівні, наприклад, у США 6–7 % , в Японії – 4–5 % [3].

На технологічні інновації в 2014р. 1206 підприємств витратили 7,7 млрд.грн. (у 2013р. – 1337 підприємства і 9,6 млрд.грн.). У 2014р. частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2013р. зросла з 58 % до 66,4%, в той час як витрати на науково-дослідні розробки (далі – НДР) та інші витрати, в числі яких витрати на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій, скоротилися відповідно до 15,9% і 17,6%. Частка витрат на придбання інших зовнішніх знань (нових технологій) залишається досить низькою (0,6%) [5] .

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 6540,3 млн.грн. (або 85,0% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 9 підприємств, місцевих бюджетів – 12, загальний обсяг яких становив 349,8 млн.грн. (4,6%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 6 підприємств, іноземних – 11, загалом їхній обсяг становив 146,9 млн.грн. (1,9%); кредитами скористалося 39 підприємств, обсяг яких становив 561,1 млн.грн. (7,3%) [5].

Зважаючи на те, що джерелом власних коштів підприємств, що спрямовуються на інноваційну діяльність, є прибуток, стає зрозумілою причина низького рівня інноваційної активності. Більшість підприємств працює збитково, а ті, що отримують прибуток, не поспішають ним ризикувати, адже інноваціям притаманний високий рівень ризику. Саме тому для розвитку інноваційної діяльності доцільно активно розвивати банківський сектор в частині залучення цільових інвестицій, вигідного вкладення вільних фінансових коштів підприємств, фінансування перспективних науково-технічних досягнень. Адже частка банківського сектору в фінансуванні інновацій є занадто низькою [3].

Недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності є однією з причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств. Про що також свідчать показники обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні. У загальному обсязі промислової продукції в 2014 р. її частка лише 2,5 % [5]. Також спостерігається безупинне зниження рівня наукомісткості вітчизняної продукції. Як наслідок, вітчизняна продукція стає дедалі менш конкурентоспроможною, а в експорті збільшується частка мінеральної сировини і продукції первинної переробки.

Отже, на сьогодні в Україні рівень розвитку інноваційної діяльності є недостатнім і існує необхідність у розробленні заходів для піднесення інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Для пожвавлення рівня інноваційної діяльності в країні необхідно створити в державі справді сприятливий інноваційний клімат, задіяти всі необхідні механізми та стимули для підвищення зацікавленості виробничої сфери у впровадженні наукомістких технологій. Для реалізації зазначеного необхідно:

- збільшити фінансове забезпечення інноваційної діяльності в країні;
- створити сприятливі умови для інвесторів та забезпечити політичну стабільність в країні;
- запровадити нові мотиваційні механізми інноваційного процесу;
- вдосконалити нормативно-правову базу державного регулювання та стимулювання інноваційної сфери;
- розширити міждержавне співробітництво в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності.

Реалізація запропонованих напрямків розвитку інноваційної діяльності в Україні дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Література

1. Висоцька І. Б. Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України / І.Б. Висоцька // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2012. – №18.10 – С. 279 –285.].
2. Економіка й організація інноваційної діяльності : підручник / О. І. Волков, М. П. Гречан та ін. ; під ред. проф. О. І. Волкова, проф. М. П. Денисенка. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 960 с.
3. Спіфанова І.Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах / І.Ю. Спіфанова // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2012. - № 722. - С. 65-70.
4. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід. Монографія / Денисенко М.П., Михайлова Л.І., - Суми: ВТД «Університетська книга», 2008 - 1050 с.
5. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році» [Державна служба статистики України]. – К: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – 2015. – 255 с.

УДК 629.113 07 (07)

Владислав КОШАРНИЙ*

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

ОЦЕНКА ТУРИСТИЧЕСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНА ПРИ ВНЕДРЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

ASSESSMENT OF THE TOURISM ATTRACTIVENESS OF A REGION WITHIN THE FRAMEWORK OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

***Анотація.** Для забезпечення ефективного розвитку туристичної галузі України необхідно залучення нових інвестицій. Для цього необхідно проводити оцінку туристичної привабливості регіону. В даний час не існує єдиної методики для оцінювання туристичної привабливості території. Тому дана проблема залишається актуальною. Нами запропоновано один з методів вирішення цієї проблеми, а саме за допомогою метода Дельфі.*

***Аннотация.** Для обеспечения эффективного развития туристической отрасли Украины необходимо привлечение новых инвестиций. Для этого необходимо проводить оценку туристической привлекательности региона. В настоящее время не существует единой методики для оценки туристической привлекательности территории. Поэтому данная проблема остается весьма актуальной. Нами предложен один из методов решения данной проблемы, а именно при помощи метода Дельфи.*

* КОШАРНИЙ Владислав Олександрович / Владислав КОШАРНИЙ / Vladislav KOSHARNYI - аспірант Національного транспортного університету, e-mail: yakosharnyi@gmail.com

***Abstract.** To ensure the effective development of tourism industry in Ukraine need to attract new investment. This requires evaluate tourist attractiveness of the region. Currently there is no single methodology for assessing tourist attractiveness. Therefore this problem remains very topical. It can be solved using the Delphi method proposed below.*

Головними при формуванні туристичної привабливості території є природні або історико-культурні ресурси, а краще їх поєднання. Водночас такі ресурси не є визначальними при виборі туристами цієї чи іншої території. Туристична привабливість часто мінлива і може змінюватися залежно від багатьох чинників. Саме до них належить наявність сучасної матеріально-технічної бази туризму, зокрема новітніх готельних комплексів, спеціалізованих закладів із відповідним асортиментом послуг, які вони продукують та ін.

При цьому постає проблема адекватної оцінки перспективних напрямків розвитку туристського потенціалу регіону. Існує декілька методик оцінки туристичної привабливості регіону, які ґрунтуються на інтегральній оцінці якісних показників привабливості. Найбільш відомі з них запропонували Музиченко-Козловської О.В та Митрофанова Е.С.[1,2]

За методикою, яку пропонує Музиченко-Козловська О.В. для оцінювання туристичної привабливості території пропонуються такі компоненти, за якими буде проводитись оцінювання, а саме: природні та антропогенні туристичні ресурси; матеріально-технічна база туризму, туристична інфраструктура, інвестиційне забезпечення галузі; маркетингове забезпечення, якісне довкілля; імідж регіону, які усебічно відображають процес формування туристичної привабливості території.

Для встановлення зв'язку між цими факторними ознаками і вихідною ознакою - рівнем туристичної привабливості території використовується множинний кореляційно-регресійний аналіз, враховується функціональне призначення та важливість кожного чинника, а також питома вага у загальній оцінці. При цьому використовується експертний метод для оцінювання якісних показників та визначення вагомості усіх показників, а за допомогою багаторівневого ранжування формується інтегральна оцінка існуючої туристичної привабливості регіону.

Нами пропонується удосконалення даних методик за допомогою методів експертних оцінок, а саме методу Дельфі та колективної генерації ідей [3].

Наприклад необхідно дати оцінку туристсько-рекреаційної привабливості регіону. Припустимо, що в результаті аналізу в даному регіоні було виявлено 6 рекреаційних зон. Для прийняття рішення необхідно визначити множини критеріїв, по яким повинна проводитись оцінка та їх відносна важливість.

При відборі найбільш вагомих критеріїв важливим фактором є ситуація в якій приймається рішення. Наприклад, якщо ми вибираємо район для курортного сімейного відпочинку, то на наш погляд найбільш важливим є соціальна стабільність та безпека району в даний час. Коли хочемо розвивати район для спортивного відпочинку, аналізується природно-кліматичні умови і т.ін.

Оскільки критерії нерівнозначні по важливості, їм треба придати відповідний коефіцієнт-показник, який би показував їх відносну значимість. Ця задача вирішується експертним методом.[3].

Наступним етапом експертизи є оцінка альтернативних рішень. Тобто рекреаційні зони порівнюються по кожному із виділених критеріїв. Порівняння може відбуватися спочатку в якісних оцінках типу: дуже висока, висока, середня, низька, дуже низька (транспортна доступність).

Отримані таким чином, якісні оцінки уточнюються і переводяться в кількісні по заданій шкалі. Для цього проводиться ще одна експертиза. Слід зауважити, що багатомірні порівняння можуть відбуватися в якісних оцінках.

Результатом третього етапу є отримання оцінок всіх альтернативних варіантів по всім

критеріям.

На наступному етапі необхідно використати спеціальну процедуру багатомірного порівняння, яка дозволяє зробити вибір при суперечливих оцінках з найбільшою достовірністю та найменшими ризиками прийняти неправильне рішення.

Процедура багатомірного порівняння відбувається на основі попередньої обробки, отриманої після експертизи інформації, представленої у вигляді так званої матриці "відповідності" та "невідповідності".

Далі проводиться процедура порівняння альтернативних варіантів. Для цього встановлюється рівень достовірності $\bar{C}$ по матриці відповідності і ступінь ризику $\bar{d}$ по матриці невідповідності.

Процедуру порівняння зручно представляти у вигляді графів, відповідно встановленим рівнем достовірності і ризиків в яких вершина грава символізує варіант рішення, а дуга відношення переваг між ними.

Отже, дана методика дозволяє проводити експертну оцінку більш ефективно з урахуванням всіх критеріїв привабливості території та дає більш точні результати для потенційних сторін партнерів Державно-приватного партнерства у прийнятті рішень.

Література

1. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території. Монографія / О.В. Музиченко-Козловська / – Львів: Новий Світ-2000, 2012. – 176 с.
2. Митрофанова Е.С. Комплексний розвиток сфери туризму на основі державно-приватного партнерства / Е.С. Митрофанова / Вісник Національної академії туризму. 2010. № 3 (15). С. 22 - 25.
3. Гнатієнко Г.М. Експертні технології прийняття рішень. Мнографія / Г.М. Гнатієнко, В.Є. Снитюк. / – К.: ТОВ «Маклаут», 2008. – 444 с.

УДК 331.102.1:338.124

Наталія МАЗУР*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ОСНОВІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

СОЦИАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ТРУДОСПОСОБНОГО НАСЕЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ ДИСТАНЦИОННОЙ ЗАНЯТОСТИ

SOCIAL SECURITY OF WORKING POPULATION ON THE BASIS OF DISTANT EMPLOYMENT

Анотація. Розглянуто можливості підвищення соціальної безпеки, зокрема зменшення економічних втрат внаслідок настання соціальних ризиків, за рахунок залучення населення з різним рівнем працездатності до дистанційної зайнятості.

Аннотация. Рассмотрены возможности повышения социальной безопасности, в частности уменьшения экономических потерь в результате наступления социальных рисков, за счет привлечения населения с различным уровнем трудоспособности к дистанционной занятости.

Abstract. The possibilities of increasing social security, in particular reducing economic losses as a result of social risks, by involvement of people with different levels of work ability to distance employment are considered.

В умовах економічної нестабільності загроза настання соціальних ризиків з подальшим зниженням рівня життя притаманна для значної частини населення й набуває загрозливих тенденцій соціального виключення для вразливих верств. Система

---

* МАЗУР Наталія Олексіївна / Наталія МАЗУР / Nataliia MAZUR - к.е.н., доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва, Національний університет водного господарства та природокористування, e-mail: n.o.mazur@nuwm.edu.ua

соціального захисту як основний механізм протидії соціальним ризикам на сьогодні не спроможна (перш за все через мізерний розмір соціальних гарантій) на належному рівні компенсувати особам, які опинилися в критичних життєвих ситуаціях, втрату заробітку (доходу) з об'єктивних, соціально вагомих причин та відповідні додаткові витрати. Практика розподілу частини навантаження щодо забезпечення гідного рівня та якості життя населення з бізнесовими структурами – в розрізі тієї ж соціальної відповідальності бізнесу чи соціального підприємництва – в Україні знаходиться на стадії зародження і переважно має досить вузьке спрямування, щоб покладати на неї великі надії стосовно допомоги у формуванні соціальної безпеки суспільства.

Водночас, особи з повною чи хоча б частковою працездатністю самостійно можуть якщо й не подолати матеріальну незабезпеченість, то суттєво покращити свій добробут шляхом участі в альтернативних формах зайнятості, найбільш прийнятною з яких для значної частки вразливих верств населення є надомна (дистанційна) робота.

Сутність терміну "надомна праця" не таїть в собі жодного прихованого змісту і досить легко зчитується з його етимології: робота, яка виконується вдома, праця "на дому". В Конвенції "Про надомну працю" №177 (не ратифікована Україною, як і, зрештою, не сформована вітчизняна нормативно-правова база щодо регулювання цього питання) та Рекомендаціях щодо надомної праці №184 Міжнародної організації праці термін "надомна праця" означає роботу, яку особа, яка називається надомником, виконує: 1) за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця; 2) за винагороду; 3) з метою виробництва товарів або послуг, згідно з вказівками роботодавця, незалежно від того, хто надає обладнання, матеріали або інші ресурси [1, 2].

Сьогодні праця, яка виконується поза територією роботодавця, здебільшого вдома, у свідомості українців асоціюється переважно з ручною некваліфікованою роботою або народними промислами. Ще за часів Радянського Союзу надомна праця не була забороненим видом діяльності і навіть регламентувалася законодавчо. Особливої популярності така форма зайнятості набула з початком перебудови і розвитком кооперативів. Населення величезної країни намагалося шляхом виробництва у власних помешканнях покращити свій рівень життя та наповнити порожній на той час ринок споживчих товарів: клеїли конверти, ліпили вареники та пельмені, шили найрізноманітніший простий одяг і одяг "під фірму", розкладали в конверти чи папки з презентаційними матеріалами прайс-листи. Однак таку форму трудових відносин можна застосовувати і до значної частки представників інтелектуальної праці, чия робота не прив'язана жорстко до якихось матеріальних об'єктів і результати якої здебільшого також не є матеріальними. Розвиток інформаційних технологій призвів до того, що робота багатьох фахівців може виконуватися в будь-якому місці, а не лише на території роботодавця, в режимі он-лайн, коли роботодавець і найманий працівник за допомогою спеціальних технічних засобів підтримують безпосередній контакт, перебуваючи у різних приміщеннях або містах. Така форма праці в сучасному трактуванні отримала назву "дистанційна робота" ("дистанційна праця", "дистанційна зайнятість").

Термін "дистанційна праця" або "теледоступ" (telecommuting) вперше вжито у 1972 році в США основоположником цієї концепції Дж.Ніллесом. В Європі аналогічне поняття "телеробота" (telework) поширилося завдяки Європейській комісії, яка фінансувала дослідження в цій галузі, зокрема для використання дистанційної зайнятості як засобу розвитку економічної активності у сільських та проблемних регіонах. Сьогодні в світі найчастіше використовується класифікація дистанційної праці, запропонована у спеціальному докладі У.Х'юс "Дистанційна робота і рівноправ'я статей" для Європейської комісії [3]. 1. Власне дистанційна зайнятість, яка може бути розосереджена у декількох місцях: частково – дома, частково – у місцях, які є власністю роботодавця. Зазвичай таку роботу виконують висококваліфіковані фахівці, які мають повну довіру роботодавця. 2.

Надомна робота – виконується повністю вдома. Часто передбачає низькокваліфіковану працю на основі простих операцій, які часто повторюються. Оплата за кінцевим результатом. Притаманна переважно жінкам. 3. Позаштатна дистанційна робота – повністю базується на надомній праці, але виконується позаштатними працівниками, які виконують найрізноманітніші завдання на основі угод з клієнтом (письменницька робота, редагування, дизайн, комп'ютерне програмування). 4. Мобільна дистанційна робота – передбачає застосування нових технологій в традиційних формах діяльності (торгові представники, інспектори, інженери з експлуатації). 5. Робота в спеціально обладнаному офісі, тобто та, що здійснюється на території роботодавця та субпідрядника із обладнанням приміщень найсучаснішими засобами телекомунікації. Отже, перші чотири пункти класифікації цілком узгоджуються з трактуванням надомної праці, так як вся робота, або її частина, виконується працівником вдома та в інших місцях, які не є власністю роботодавця. Тому в сучасних умовах розвитку соціально-трудових відносин вважаємо цілком виправданим називати роботу, яка виконується найманим працівником для роботодавця поза межами території наймача і хоч частково вдома, як дистанційною, так і надомною.

Відносини між надомником і роботодавцем можуть мати як трудовий, так і цивільно-правовий характер. Договір на виконання такої роботи власник або керівник підприємства може укласти з будь-яким працівником, якщо її виконання не протипоказане останньому за станом здоров'я і може виконуватися за межами території роботодавця. Тому неконкурентоспроможні на ринку праці верстви населення (жінки з неповнолітніми дітьми і дітьми-інвалідами, студенти денної форми навчання, випускники закладів професійної освіти без необхідного досвіду роботи, пенсіонери або особи передпенсійного віку, інваліди, особи, які доглядають за хворими або непрацездатними членами родини), а також безробітні та працівники, які прагнуть вторинної зайнятості з причин низького рівня доходів за основним місцем роботи, є потенційними надомниками в першу чергу (рис.1).

Для осіб як з повною, так і з частковою працездатністю дистанційна робота може мати форму первинної або вторинної зайнятості, та головна мета – подолати найбільший економічний негатив соціальних ризиків – бідність. Сучасний спектр можливостей використання дистанційної зайнятості досить широкий. До надомної праці можуть бути традиційно залучені особи, зосереджені на виконанні робіт із застосуванням ручної праці, у тому числі на народних промислах: клеєння конвертів, сортування і вибраковка, фасування, механічна зборка, паяння, обробка виробів; шиття ручне або машинне, в'язання машинне, спицями або крючком, вишивання, плетіння з бісеру, художній розпис, лозоплетіння, виготовлення листівок, розфарбовування виробів, випилювання з дерева або фанери; вирощування квітів та розсади, розведення домашньої птиці. Широкі можливості переведення у сферу дистанційних робіт і виконавців інтелектуальної праці різної складності: програмісти, веб-дизайнери, копірайтери, івент-менеджери, діловоди, бухгалтери, рекламні та страхові агенти, нотаріуси та юрисконсультанти, журналісти, редактори, перекладачі, фотографи, креслярі. Надомно може здійснюватися набір текстів на ПК, робота з базами даних, розсилка електронної пошти, прийом телефонних дзвінків та замовлень; проведення соціопитувань, переклад з іноземних мов, редагування текстів; моделювання одягу; робота у сфері інформаційних технологій, реклами, медіаринку, консалтингу.

БІДНІСТЬ (МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ)				
▲ досягнення пенсійного віку	▲ постійна втрата працездатності (інвалідність)	▲ безробіття	▲ тимчасова втрата працездатності (захворювання, травма)	▲ догляд за хворими або непрацездатними членами сім'ї
▲ вагітність; народження дитини та догляд за нею	▲ втрата годувальника			
<u>СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ</u>				
<u>Основні види соціальної допомоги (виплати)</u>				
▼	+	▼	✓ допомога по малозабезпеченості	▼
		+	✓ пенсія у зв'язку з втратою годувальника	►
			✓ допомога по вагітності та пологах; ✓ допомога при народженні дитини; ✓ допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; ✓ допомога на дітей самотніми матерям	►
			✓ допомога по тимчасовій непрацездатності; ✓ компенсаційна виплата непрацюючій особі, яка здійснює догляд за інвалідом I групи або за особою, яка досягла 80-річного віку; ✓ грошова допомога особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу; ✓ надбавки до державної соціальної допомоги на догляд за інвалідами з дитинства та за дітьми-інвалідами, тощо	►
		+	✓ допомога по тимчасовій непрацездатності; ✓ оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм	►
		+	✓ допомога по безробіттю	►
		+	✓ соціальна допомога інвалідам з дитинства; ✓ пенсія	►
		+	✓ пенсія	►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►
				►

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ. ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИ / СУСПІЛЬСТВА

Рис. 1. Посилення соціальної безпеки населення на основі дистанційної зайнятості

Окрім беззаперечного підвищення добробуту суттєвою перевагою дистанційної зайнятості для працівника також є отримання можливостей самостійно регулювати межі робочого часу і часу відпочинку. Надомники мають більше вільного часу та можливостей для виконання своїх соціальних функцій, зокрема виховання дітей та догляду за іншими непрацездатними або хворими членами родини. Працівники, які працюють дистанційно по відношенню до роботодавця, не підпорядковуються правилам трудового розпорядку підприємства, отримуючи відчуття бажаної для кожної особистості свободи і самостійності у прийнятті рішень, що у поєднанні з відсутністю постійного контролю позитивно впливає на фізичний та психологічний стан індивіда, можливим стає виконання роботи в ту частину дня, яка є оптимальною для конкретного працівника відповідно до його соціальних функцій та біоритмів. Скорочуються непродуктивні витрати часу, пов'язані зі здоров'ям, поганою погодою, проблемами з транспортом. З'являється можливість більш вільно формувати структуру витрат власного бюджету за рахунок зменшення витрат на проїзд між місцем проживання та місцем роботи і на корпоративний гардероб.

Дистанційна зайнятість здатна виконувати важливу соціальну функцію шляхом залучення до сфер суспільно корисної праці осіб з частковою працездатністю і низькою конкурентоспроможністю на ринку праці та забезпечення роботою частини безробітних, у тому числі шляхом скорочення структурного безробіття, викликаного територіальною віддаленістю роботодавця і потенційного працівника, що безумовно сприяє зменшенню економічних втрат внаслідок настання соціальних ризиків та збільшенню доходів населення з різним рівнем працездатності, а отже й підвищенню рівня та якості життя і посиленню соціальної безпеки як окремої особи, так і всього суспільства.

Література

1. Конвенція Міжнародної організації праці "Про надомну працю" від 20.06.1996 р. №177: станом на 20 листопада 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_327.
2. Рекомендація Міжнародної організації праці щодо надомної праці від 20.06.1996 р. №184: станом на 20 листопада 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_100.
3. Веремейко Ю. Особенности использования дистанционного труда / Ю.Веремейко // Заработная плата. – 2007. – №10. – С.19-28.

УДК 336.648

Віталій ОНИЩЕНКО*

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕНЧУРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЕНЧУРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

SOCIAL ASPECTS OF VENTURE ENTERPRISES ACTIVITY UNDER CRISIS CONDITIONS

Анотація. Розглянуто наслідки діяльності венчурного підприємництва на соціальну складову розвитку людського капіталу та держави в цілому. Впорядковано якісні та кількісні показники соціального впливу венчурних підприємств на економіку країни.

* *ОНИЩЕНКО Віталій Володимирович / Віталій ОНИЩЕНКО / Vitaliy ONISCHENKO* – аспірант, ДННУ «Академія фінансового управління», e-mail: mustang-horse@ukr.net

***Аннотация.** Рассмотрены следствия деятельности венчурного предпринимательства на социальную составляющую развития человеческого капитала и государства в целом. Упорядочены качественные и количественные показатели социального воздействия венчурных предприятий на экономику страны.*

***Abstract.** The consequences of the venture business for the social component of human capital and the state as a whole are analyzed. Qualitative and quantitative indicators of social impact venture enterprises on the economy are sorted.*

Виявлення і вивчення сучасних особливостей економічного і соціального розвитку суспільства - одна з найважливіших проблем, що розробляються в даний час економістами всіх рівнів. Перш за все, це обумовлено необхідністю диференційованого підходу до вироблення ефективних стратегій розвитку вітчизняної економіки, забезпечення розширеного відтворення і пошуку шляхів поліпшення соціально-економічних умов життя населення.

Основним напрямком модернізації української економіки, уряд проголосив курс на її перехід з інерційного сировинного на інноваційний шлях розвитку, що передбачає проведення глибоких перетворень в рамках соціальної інфраструктури, які забезпечують підвищення якості людського капіталу, створення ефективної національної інноваційної системи та розгортання довгострокових програм і проектів, що забезпечують повномасштабну модернізацію економіки.

Одну з ключових ролей у зазначеному процесі виконують венчурні підприємства, що інвестують в інноваційні проекти, пов'язані з великим ризиком. Дану форму інтенсифікації інноваційної діяльності без перебільшення можна назвати найбільш ефективною в умовах ринкової економіки і все більш поширеною в останні два десятиліття.

У вітчизняній економічній науці достатньо уваги приділено розвитку теоретико-методологічних основ функціонування венчурних підприємств, але майже не охопленим залишився такий важливий аспект, як визначення результативності їх діяльності, в цілому, так і їх соціальний вплив, зокрема. Аналіз та оцінка у даному напрямі передбачають виявлення соціальних наслідків діяльності венчурних підприємств.

Проблема, що досліджується, є комплексною та неоднозначною. Для її вирішення було здійснено огляд чисельних публікацій зарубіжних та вітчизняних вчених, які розкривають сучасні особливості та перспективи венчурного фінансування, специфіку розвитку ринку венчурного капіталу, ефективність венчурного підприємництва. Значний внесок у вирішення наукових проблем даного напрямку зробили Грозний І. С., Литвин І. В., Опанасюк В. В., Череп А. В., Янченко, З. Б. та ін. [1, 2, 4, 5, 6]. Огляд наукових публікацій показав, що найбільш розробленим в плані теоретико-методологічного забезпечення є аналіз економічної ефективності діяльності венчурного інноваційного підприємства.

Реальним джерелом фінансування інтенсивного економічного зростання є приватний капітал (у венчурній його формі). Завдяки ефективному його використанню можна досягти як економічного, так і соціального ефекту, при чому економічний ефект отримується у вигляді прискорення НТП, збільшення потреби в кадрах з професійною підготовкою, збільшення долі ринку високоякісної екологічно пріоритетної продукції, а соціальний ефект буде включати: збільшення в країні фахівців інтелектуальної праці, налагодження зв'язків з розвиненими країнами на основі обміну досвідом, вирішення екологічних проблем (наприклад, проблема утилізації твердих побутових відходів), підвищення ролі раціонального природокористування (рециклінг, альтернативні джерела енергії тощо.)

Однак, однією з проблем оцінки соціального ефекту є те, що його не завжди можна відбити кількісно, принаймні у грошовому виразі. Необхідно погодитися з тим, що соціальний ефект доповнює економічний [3], тому для його оцінки доцільно використовувати окремі економічні показники, які можна розрахувати за наявності необхідних даних зазначених в табл. 1.

Показники оцінки соціального ефекту венчурного підприємства

Кількісні показники	Якісні
<i>Абсолютні показники</i>	
Дохідність венчурного капіталу	Рівень задоволення потреб працівників інноваційних підприємств з венчурним фінансуванням та інших категорій населення
Сума податкових відрахувань венчурних фондів, венчурних та інноваційних компаній до бюджету	
Обсяг реалізованих інноваційних проектів з венчурним фінансуванням, пов'язаних з товарами та послугами, що сприяли підвищенню безпеки, рівня та якості життя; удосконаленню соціальної інфраструктури	Умови праці на інноваційних підприємствах з венчурним фінансуванням
Кількість нових товарів, виведених на ринок для задоволення потреб споживачів, розробка та виробництво яких фінансувалася за допомогою венчурного капіталу	Безпека життя в результаті запровадження інновацій з венчурним фінансуванням
Кількість нових робочих місць	Рівень та якість життя населення й працівників інноваційних підприємств з венчурним фінансуванням
Обсяг венчурного інвестування наукових розробок, що фінансуються за допомогою венчурних підприємств і пов'язані з науковими дослідженнями, які спрямовані на підвищення безпеки, рівня та якості життя; удосконалення соціальної інфраструктури	Професійний та освітній рівень населення та працівників інноваційних підприємств з венчурним фінансуванням
Обсяг виплат за безробіттям	Реалізація людського потенціалу
Середня тривалість життя та її динаміка	Вільний час населення та його використання
Обсяг фонду соціального страхування та пенсійного фонду за рахунок відрахувань венчурних фондів, венчурних та інноваційних компаній	Якість інноваційних товарів та послуг, спроможність їх задовольняти певну потребу
Кількість професійних захворювань	Стан соціальної інфраструктури, рівень її фінансування з прибутків венчурного інвестування
Продуктивність праці внаслідок введення інновацій	Фінансове забезпечення соціальних програм з прибутків венчурних підприємств
<i>Відносні показники</i>	Соціальна напруженість у суспільстві
Відношення нових робочих місць, пов'язаних з венчурним фінансуванням до загальної кількості нових робочих місць	Соціальна диференціація населення за доходами та рівнем життя
Відношення середньої заробітної плати в інноваційних компаніях з венчурним фінансуванням до середнього рівня заробітної плати у галузі, регіоні, країні	Рівень зайнятості економічно активного населення
Частка населення, зайнятого на інноваційних підприємствах з венчурним фінансуванням, у загальній кількості зайнятих	Умови навколишнього середовища в результаті запровадження інновацій з венчурним фінансуванням
Відношення обсягу витрат на НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки) у фірмах з участю венчурного капіталу до витрат на НДДКР у фірмах без венчурного капіталу в реальному секторі економіки	
Відношення обсягів продажу у фірмах з участю венчурного капіталу до обсягів продажів у цілому в реальному секторі економіки	
Відношення обсягів венчурного капіталу в економіці до обсягів експорту технологій	

За напрямом впливу соціальний ефект може бути прямим та непрямим. Під прямим соціальним ефектом необхідно розуміти ефект, який отримано у процесі реалізації конкретного інноваційного проекту з венчурним фінансуванням, це може бути

визначений товар, який задовольняє певну потребу; нова більш екологічно чиста технологія тощо.

Непрямий соціальний ефект проявляється у тому, що виникнення надприбутків в результаті ефективної діяльності венчурного підприємства та впровадження інноваційних проектів викликатиме бажання інвесторів далі вкладати свої гроші в інвестування інноваційної сфери, що забезпечуватиме реінвестування у наступні проекти, тим самим збільшуватиметься прибуток і соціальний ефект й утворюватиметься мультиплікативний ефект.

За результатами реалізації одного інноваційного проекту з венчурним фінансуванням збільшується рівень доходів певної маси населення, підвищується їх платоспроможний попит, виникають нові потреби на товари інших підприємств й підвищуються вимоги до нього та його якості, що зумовлює необхідність інноваційного розвитку підприємств, які його випускають.

У кінцевому результаті виникає довгострокова перспектива створення нових робочих місць у різних сферах та галузях економіки, покращення умов праці, збільшення доходів, забезпечення ринку новими товарами та послугами, розвитку технологій тощо, і, в цілому, – сталого соціально-економічного розвитку країни. Отже, непрямий соціальний ефект діяльності венчурного підприємства постійно відтворюється та збільшується, причому розширюються й його масштаби, він починає проявлятися у інших підприємствах, галузях, регіонах.

Залежно від часу тривалості соціальний ефект венчурного підприємства може носити довгостроковий чи короткостроковий характер. Короткостроковий соціальний вплив, наприклад, виникає, коли підприємства, що брали участь чи в реалізації інноваційного проекту з венчурним інвестуванням, чи у його фінансуванні, отримують додатковий прибуток, завдяки чому мають можливість у даний момент покращити умови життя, збільшуючи власні витрати та задовольняючи певну потребу.

З іншого боку, поступовий розвиток інноваційного підприємництва з венчурним капіталом сприятиме довгостроковому соціальному наслідку. Розвиток малого та середнього бізнесу на інноваційній основі, венчурних фондів та компаній, підвищення доходів населення забезпечуватиме ріст середнього класу в країні.

Таким чином, не тільки венчурні підприємства мають безпосередній соціальний вплив на економіку країни, а й те, що результат підвищення соціальної ефективності через покращення умов життя, вищий рівень задоволення потреб, розвиток соціальної інфраструктури сприяє зміцненню людського капіталу. Також, соціальний ефект, у свою чергу, має ланцюговий вплив на розвиток венчурного підприємства, оскільки покращення людського потенціалу та міри його реалізації є важливою складовою організаційного механізму венчурного фінансування, сприятиме підвищенню професійних здібностей науково-технічних кадрів, покращенню їх настроїв, намаганням й надалі удосконалюватися та самореалізовуватись, творити та покращувати результати своєї діяльності.

Література

1. Грозний І.С. Організаційно-економічний механізм використання венчурного капіталу в інноваційній діяльності підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.02 / І.С. Грозний / Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т". — Х., 2006. — 21 с.

2. Литвин І.В. Венчурна інфраструктура та її роль у розвитку малих інноваційних підприємств / І.В. Литвин // Вісник Національного університету "Львівська політехніка": збірник наукових праць. – Львів, 2009. – № 657. – С. 411-423.

3. Лопушняк Г. Соціальна складова інвестиційної політики України. [Електронний ресурс] / Г. Лопушняк. – Режим доступу: <http://www.lviv-academy.com/visnik5/fail/+Lopushnjak.pdf>

4. Опанасюк В.В. Становлення та особливості розвитку венчурного капіталу: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / В.В. Опанасюк. – К., 2005. – 21 с.

5. Череп А.В. Венчурне інвестування – пріоритетний напрям фінансування інноваційної діяльності. [Електронний ресурс] / А.В. Череп, А.Г. Іванова – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_37/Statti/11.pdf

6. Янченко З.Б. Сучасні особливості та перспективи розвитку венчурного фінансування в Україні. [Електронний ресурс] / З.Б. Янченко. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=361>

УДК 338.47:338.246.025.3

Євгенія ЦЮМАН*

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ БУДІВНИЦТВА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ З ВИКОРИСТАННЯМ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ СТРОИТЕЛЬСТВА АВТОМОБИЛЬНЫХ ДОРОГ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

MECHANISM OF IMPLEMENTING OF THE INVESTMENT PROJECTS OF ROAD BUILDING USING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS

***Анотація.** Проаналізовано вплив основних параметрів проекту будівництва автомобільної дороги на умовах ДПП на основні показники проекту. Підтверджено можливість застосування математичної моделі системи інвестування проектів будівництва автомобільних доріг на базі ДПП для оцінювання терміну окупності проектів ДПП в залежності від основних параметрів проекту.*

***Аннотация.** Проанализировано влияние основных параметров проекта строительства автомобильной дороги на условиях ГЧП на основные показатели проекта. Подтверждение возможности применения математической модели системы инвестирования проектов строительства автомобильных дорог на базе ГЧП для оценки срока окупаемости проектов ГЧП в зависимости от основных параметров проекта.*

***Abstract.** Study of the influence of the main parameters of the construction project of highways on the terms of PPP on the basic parameters of the project. Confirmation possibilities of applicability of the mathematical model of the system of investment projects on construction of roads on the terms of PPP for the evaluation of term of recoupment of projects of PPP, depending on the basic parameters of the project.*

На сьогоднішній день одним з найбільш пріоритетних напрямків зовнішньоекономічної діяльності нашої держави є економічна співпраця з країнами Євросоюзу. Ефективність такої співпраці знаходиться в прямій залежності від ступеня розвитку транспортної системи нашої держави, зокрема від стану розвитку мережі автомобільних доріг [1]. Враховуючи також географічне розташування України, внаслідок якого через її територію проходять чотири міжнародні транспортні коридори [2], питання актуальності розвитку її мережі автомобільних доріг не викликають сумніву.

Фактично, вся мережа автомобільних доріг є державною власністю. Отже, практично весь тягар фінансування будівництва нових і утримання існуючих доріг лягає на державний бюджет. Навіть приблизна оцінка вартості ремонту існуючих автомобільних доріг [3] (для більшості доріг це капітальний ремонт або реконструкція, вартість яких хоч і значно менша, але співрозмірна із вартістю будівництва нової дороги) дозволяє говорити про сотні мільярдів гривень, що в кілька разів перевищує весь річний бюджет України. Таким чином, причиною недофінансування дорожньої галузі є глобальна недостатність державного бюджету для цього. Тому, більшість українських доріг продовжує існувати в «хронічному» незадовільному стані.

* ЦЮМАН Євгенія Сергіївна / Евгения ЦЮМАН / Yevheniia TSIUMAN – здобувач, Національний транспортний університет, e-mail: tsevs@ukr.net

В таких умовах поліпшити ситуацію можна, наприклад, із залученням довгострокових недержавних фінансових інвестицій. Така практика, що передбачає взаємодію державних і недержавних структур з метою вирішення важливих соціально-економічних проблем, отримала назву державно-приватного партнерства (ДПП). З метою прогнозування інвестиційної привабливості проекту будівництва автомобільної дороги для майбутнього інвестора необхідна комплексна оцінка всіх можливих фінансових і матеріальних потоків, які будуть здійснюватись на засадах ДПП.

Метою є дослідження впливу основних параметрів проекту будівництва автомобільної дороги на умови ДПП на основні показники проекту. Підтвердження можливості застосування математичної моделі системи інвестування проектів будівництва автомобільних доріг на базі ДПП для оцінювання терміну окупності проектів ДПП в залежності від основних параметрів проекту, зокрема, терміну будівництва, відносної вартості, інтенсивності будівництва, впливу на витрату палива автомобільним транспортом та участі держави в проекті, що дають можливість прогнозувати можливий економічний ефект від реалізації проекту будівництва автомобільної дороги за механізмом ДПП та здійснювати оптимізацію параметрів будівництва і експлуатації дороги та фінансових взаємовідносин між державою і приватним партнером для досягнення максимального економічного ефекту всіма учасниками проекту. Дослідження ефективності інвестування будівництва автомобільних доріг на умовах ДПП.

Виходячи із положень загальної теорії систем [4], основною функцією системи інвестування підприємств дорожньої галузі з використанням ДПП є будівництво автомобільних доріг високої якості. У відповідності до функції системи інвестування її ціль функціонування можна сформулювати як оптимізацію витрат, пов'язаних з будівництвом і утриманням автомобільних доріг, та забезпечення максимального економічного ефекту від експлуатації автомобільної дороги.

Основними елементами системи інвестування підприємств дорожньої галузі з використанням ДПП є інвестор, державний бюджет, дорожньо-будівельні підприємства і автомобільні дороги, що пов'язані між собою фінансовими, матеріальними та інформаційними зв'язками.

Розподіл елементів системи інвестування за функціональними ознаками дало можливість об'єднати їх в моделі функціонування системи інвестування підприємств дорожньої галузі з використанням ДПП.

Розроблення функціонування системи інвестування проектів будівництва автомобільних доріг на базі ДПП є основою для отримання статистичної математичної моделі цієї системи, що може дозволити оптимізувати транспортно-експлуатаційні показники автомобільної дороги при відповідних фінансових зобов'язаннях держави перед інвестором та ступені транспортного завантаження дороги для забезпечення можливості якісного утримання дороги підприємствами дорожньої галузі.

З використанням розробленої математичної моделі було проведено дослідження, що дають можливість прогнозувати можливий економічний ефект від реалізації проекту будівництва автомобільної дороги за механізмом ДПП та здійснювати оптимізацію параметрів будівництва і експлуатації дороги та фінансових взаємовідносин між державою і приватним партнером для досягнення максимального економічного ефекту всіма учасниками проекту. Досліджено вплив основних параметрів проекту будівництва автомобільної дороги на умови ДПП на основні показники проекту.

Загальна методика дослідження передбачала встановлення впливу на терміну окупності проекту основних його параметрів, зокрема, відносної вартості проекту, тривалості будівництва, коефіцієнта інтенсивності будівництва, коефіцієнта впливу умов руху на витрату палива, частки сумарного річного економічного ефекту держави при її фінансовій участі у доходах концесіонера.

Першим етапом дослідження було визначення впливу на термін окупності проекту

таких параметрів, як коефіцієнта впливу умов руху на витрату палива, частки сумарного річного економічного ефекту держави при її фінансовій участі у доходах концесіонера, при тривалості будівництва один рік. Оскільки розрахунок в математичній моделі економічного ефекту учасників проекту виконується з кроком в один рік, то вплив коефіцієнта інтенсивності будівництва на показники проекту на першому етапі не досліджувався.

На другому етапі дослідження було визначено вплив коефіцієнта впливу умов руху на витрату палива, частки сумарного річного економічного ефекту держави при її фінансовій участі у доходах концесіонера та коефіцієнта інтенсивності будівництва при тривалості будівництва 7 років.

На третьому етапі дослідження було визначено вплив основних параметрів проекту будівництва дороги на термін окупності проекту за тривалості будівництва 15 років. Характер впливу основних параметрів будівництва на термін окупності зберігається такий, як і для інших термінів будівництва. При цьому, значно посилюється вплив коефіцієнта інтенсивності будівництва, порівняно із меншими термінами будівництва. Це відбувається внаслідок залежності реальної вартості проекту від інтенсивності вкладання коштів через вплив інфляції. Однак, при збільшенні терміну будівництва може настати ситуація, коли термін окупності проекту стає меншим за термін будівництва, тобто вкладені в проект кошти станом на поточний рік будівництва, повністю окупуються відповідними економічними ефектами при експлуатації вже побудованих ділянок. В таких випадках термін окупності проекту буде меншим при меншій інтенсивності будівництва. Вирішальними факторами тут є низька вартість будівництва, значна тривалість будівництва, висока ефективність експлуатації автотранспорту побудованими ділянками дороги та положення точки появи ефекту від інтенсифікації будівництва. Точка появи ефекту від інтенсифікації будівництва характеризує момент після якого сумарний економічний ефект концесіонера при більш інтенсивному вкладанні коштів в проект перевищить економічний ефект при менш ефективному вкладанні коштів.

З метою розробки рекомендації щодо вибору оптимальних параметрів проекту будівництва автомобільної дороги необхідним є проведення детального аналізу окремих складових сумарного економічного ефекту концесіонера в процесі реалізації конкретного проекту.

Дослідження ефективності інвестування будівництва автомобільної дороги на умовах ДПП реалізовувалось на основі проекту «Будівництво Великої кільцевої автомобільної дороги в м. Києві». Було визначено динаміку зміни в часі при реалізації проекту основних техніко–експлуатаційних та фінансових показників учасників проекту, а також соціально–економічні збитки, що виникнуть внаслідок реалізації проекту.

Виявлено та проаналізовано характер зміни основних техніко–експлуатаційних показників ВКАД в процесі реалізації проекту її будівництва на умовах ДПП. На основі прогнозованого річного пробігу вантажних автомобілів і автобусів ВКАД, визначено річний пробіг легкових автомобілів, середньодобову інтенсивність руху автотранспорту, а також обсяги вантажних і пасажирських перевезень проектованою автомобільною дорогою. При цьому, визначено, що інтенсивність будівництва фактично мало впливає на техніко–експлуатаційні показники автомобільної дороги. Значний вплив має тривалість будівництва дороги.

Аналіз сумарних величин економічного ефекту держави, автоперевізників та індивідуальних автовласників при реалізації проекту будівництва ВКАД засвідчив, що сумарний економічний ефект держави практично не залежить від інтенсивності будівництва дороги і ефективності її експлуатації, а сумарний економічний ефект автоперевізників і індивідуальних автовласників переважно залежить від ефективності експлуатації автомобільної дороги в плані витрат палива автотранспортом.

При цьому, концесійний платіж, що сплачується концесіонером за комерційну

експлуатацію автомобільної дороги, значно залежить від тривалості і інтенсивності її будівництва, оскільки від цього залежить сума витрачених коштів на будівництво дороги, а отже і її комерційна вартість. Як видно із рис. 3, найбільше коштів на будівництво ВКАД витрачається при високій тривалості будівництва і при зростаючій інтенсивності будівництва, оскільки при цьому найбільше коштів витрачається під кінець будівництва, коли планова вартість виконання робіт збільшена внаслідок інфляції. Значно менша вартість будівництва при спадаючій інтенсивності, коли найбільш інтенсивно кошти вкладаються на початку будівництва. Ще більше зменшує вартість будівництва скорочення його термінів.

Економічний ефект концесіонера при реалізації проекту будівництва автомобільної дороги на умовах ДПП складається із суми економічних ефектів автоперевізників і індивідуальних автовласників, можливої підтримки з боку держави за мінусом суми коштів вкладених у будівництво дороги та концесійного платежу. Аналіз величини економічного ефекту концесіонера свідчить, що найбільшою мірою він залежить від ефективності експлуатації автотранспорту проектованою автомобільною дорогою, зокрема ефективності використання палива автотранспортом, що в свою чергу залежить від якості дорожнього покриття, оптимальності прокладання траси автомобільної дороги, кількості перехресть, розв'язок тощо. Так, економічний ефект концесіонера збільшується майже в 3 рази при збільшенні ефективності використання палива автотранспортом близько 30 %. Термін окупності проекту при цьому скорочується 1,7 рази, з 34 до 20 років.

Також суттєвий вплив на економічний ефект концесіонера має участь держави в його доходах. Так, при умові 100 % використання економічного ефекту держави для підтримання доходів концесіонера, економічний ефект концесіонера збільшується майже в 1,5 рази.

Показники процесу будівництва автомобільної дороги, зокрема тривалість будівництва і інтенсивність вкладання коштів у будівництво, практично мало впливають на економічний ефект концесіонера від реалізації проекту будівництва автомобільної дороги.

Проведене дослідження підтверджує можливість застосування математичної моделі системи інвестування проектів будівництва автомобільних доріг на базі ДПП для оцінювання терміну окупності таких проектів в залежності від основних параметрів проекту, зокрема, терміну будівництва, відносної вартості, інтенсивності будівництва, впливу на витрату палива автомобільним транспортом та участі держави в проекті. Результати дослідження містять залежності терміну окупності від вищеназваних основних параметрів проекту, що дозволяє використовувати їх для прогнозування терміну окупності реальних проектів будівництва автомобільних доріг на базі ДПП.

Результати дослідження ефективності реалізації проекту будівництва ВКАД на умовах ДПП свідчить про можливість і економічну доцільність такого проекту. При цьому, термін окупності таких проектів може становити від 20 до 34 років, а термін ефективної експлуатації відповідно до 50 років. Враховуючи також високу початкову вартість проектів будівництва автомобільних доріг, реалізація цих проектів потребує участі солідних міжнародних інвесторів, що тягне за собою необхідність розробки відповідної законодавчої бази, яка б гарантувала інвестору отримання доходів від вкладених інвестицій. Крім того, необхідна гнучка система тарифікації проїзду платною дорогою, що враховувала б інтенсивність і характер руху автотранспорту для більш точного оцінювання економічного ефекту автоперевізників і автовласників і відповідного визначення тарифів за проїзд автомобільною дорогою та забезпечення відповідного терміну окупності проекту. Також необхідна прозора система контролю доходів і витрат автоперевізників і ринку нафтопродуктів, що забезпечить відповідність очікуваних і фактичних надходжень до бюджету. Тобто необхідне впровадження глобальної системи моніторингу транспорту, що повинна включати технічні засоби контролю і обробки

інформації і відповідне програмне забезпечення.

Література

1. Демішкан В.Ф. Автошляхи – європейський клас [Електронний ресурс] / В.Ф. Демішкан ; кореспондент П.Селецький // Урядовий портал – Режим доступу. :http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=520367
2. Мережа міжнародних транспортних коридорів на території України [Електронний ресурс] – Режим доступу. : <http://www.mintrans.gov.ua/uk/show/transport.html>
3. Дороги дороги, та бездоріжжя ще дорожче. Вартість будівництва 1 км дороги // Дорожня галузь України. – 2010. – № 2. – С. 16–18.
4. . Тырсин А.Н Теория систем и системный анализ:/ А.Н. Тырсин. – Челябинск : УрСЭИ АТиСО, 2002. – 128 с.

УДК 330.1:378

Людмила ШЕВЧЕНКО *

РЕПУТАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРА

РЕПУТАЦИЯ УНИВЕРСИТЕТА КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ РЕСУРС РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА

UNIVERSITY REPUTATION OF THE AS A STRATEGIC RESOURCE OF PUBLIC SECTOR DEVELOPMENT

***Анотація.** Розкрито зміст та шляхи формування суспільної репутації та довіри до університету. Виявлено вплив на репутацію університету таких факторів, як: репутація освітньої послуги; репутація викладачів ВНЗ; репутація споживачів та замовників освітніх послуг. Сформульовано висновок про необхідність репутаційного менеджменту в університеті.*

***Аннотация.** Раскрыты содержание и пути формирования общественной репутации и доверия к университету. Выявлено влияние на репутацию университета таких факторов, как: репутация образовательной услуги; репутация преподавателей вуза; репутация потребителей и заказчиков образовательных услуг. Сформулирован вывод о необходимости репутационного менеджмента в университете.*

***Abstract.** The content and ways of the forming of the social reputation and the trust in the university are investigated. The influence on the university reputation such factors, as reputation of the educational service, the university teacher's reputation, the reputation of the consumers and customers of the educational services, are exposed. The conclusion about necessity of the reputational management is drawn.*

З 2011 р. фахівцями *Times Higher Education* розробляється рейтинг репутації світових ВНЗ *World Reputation Rankings*. У 2015 р. результати рейтингу базувалися на 10507 відповідях учених і викладачів із 142 країн. Лідером рейтингу протягом усього часу його складання є США: у 2015 р. вісім американських університетів увійшли до топ–10, 26 університетів – до топ–50, 43 університети – до топ–100. Друге й третє місце посідають Велика Британія (12 університетів у топ–100) і Німеччина (6 університетів у топ–100) [10; 11]. жоден із українських університетів не представлений у світових рейтингах залежно від репутації.

Поставимо за мету обґрунтувати зміст поняття «репутація університету», основні фактори та механізми їх впливу на університетську репутацію.

---

* *ШЕВЧЕНКО Людмила Степанівна / Людмила ШЕВЧЕНКО / Liudmyla SHEVCHENKO* – д.е.н., професор, завідувачка кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; e-mail: shevchenko_ls@ukr.net

Університет є відкритою системою, яка взаємодіє і залежить від зовнішнього середовища, насамперед інтересів різних цільових груп (стейкхолдерів), поведінка яких впливає на його майбутнє. Серед них:

1) нормативні групи (зовнішні – органи влади, громадські організації, профспілкові об'єднання тощо; внутрішні – вчені ради, спостережні ради, ради попечителів ВНЗ), які встановлюють закони і правила освітньої діяльності, здійснюють оцінку, ліцензування та акредитацію ВНЗ;

2) функціональні групи (постачальники ресурсів, інвестори, керівництво і викладачі, колишні випускники університету, роботодавців і кадрові агентства, ЗМІ), які надають освітні послуги, створюють умови для навчального процесу і розвитку ВНЗ, замовляють освітню підготовку і беруть участь у працевлаштуванні випускників ВНЗ;

3) безпосередні споживачі освіти (студенти).

Стійка колективна думка про ВНЗ (його переваги й недоліки), яка формується протягом певного часу у свідомості означених цільових груп (стейкхолдерів) на основі реального досвіду їх взаємодії з освітньою організацією або на доказових аргументах та експертній оцінці авторитетними фахівцями діяльності організації, і закладає репутацію ВНЗ. Остання може бути як позитивною, так і негативною. Позитивна репутація освітнього закладу породжує суспільну довіру до його освітньої діяльності, є найважливішим фактором, що впливає на вибір покупцем освітньої послуги, виконує роль нецінового сигналу, який (як і сигнали цінові) координує економічну поведінку суб'єктів ринку освітніх послуг [2, с. 171], знижує ризик діяльності кожного з них. Негативна репутація та низькі оцінки діяльності окремих ВНЗ, навпаки, гальмують розвиток усієї галузі, формують недовіру суспільства до освітньої системи в цілому.

Зазначимо, що проблема довіри у сфері освітньої діяльності взагалі є недостатньо усвідомленою. Більшість економічних досліджень стосуються або сутності довіри як такої, або довіри до окремих інститутів та установ.

У новій інституціональній теорії *довіра* трактується як очікування не опортуністичної поведінки інших агентів, без застосування підступності, відповідно до контракту та тих обмежень, що ним обумовлені. «Довіра – це очікування, яке виникає у членів співтовариства щодо того, що інші його члени будуть вести себе більш менш передбачувано, чесно і з увагою до потреб оточуючих, у згоді з деякими загальними нормами» [9]. Довіра (за критеріями глибини, якості, довгостроковості, багатовекторності, за наслідками – взаємовигідності) формує орієнтацію, здатність, бажання і готовність до балансу соціальних інтересів, до співробітництва, діалогу, партнерства, асоціювання. Проблема довіри набуває особливого значення у випадку невизначеності та неконтрольованості майбутнього, коли відсутня необхідна інформація для прийняття рішення і подальших дій. Інколи навіть зазначають, що довіра знаходиться поміж знанням і незнанням. Тоді довіряти – означає діяти так, ніби ризик відсутній. *Недовіра* стає бар'єром для угод і взаємовигідних обмінів, веде до зміни партнерів, ігнорування їх соціальних інтересів, формування негативного іміджу [6]. Причому недовіру породжують навіть одиничні випадки недобросовісної поведінки індивідів або інститутів.

ВНЗ продають свої послуги на ринку довірчих благ, якість яких не можна оцінити прямо, її важко визначити навіть після споживання товару. Такі блага характеризуються або неможливістю одержання необхідної інформації про якість освіти, або доволі високими витратами вимірювання якості з боку покупця (споживача) блага. Споживачі фактично не знають, що вони купують. Не завжди зрозуміло й, чи купили вони щось узагалі. Більш того, на ринках освітніх послуг, якими клієнти користуються епізодично або лише один раз у житті, існує досить високий ризик стати ошуканим, тому і думку про репутацію протилежної сторони безпосередньо сформувати складно [5, с. 51].

Характерною рисою освітнього ринку є й асиметрія інформації між його основними контрагентами – ВНЗ і студентами (їхніми родинами), та пов'язані з нею ризик

недобросовісної поведінки і негативний відбір. Використовуючи інформаційну асиметрію ринку на свою користь, ВНЗ можуть надавати стандартні освітні послуги з максимальною економією коштів і ресурсів, наймати викладачів із нижчою кваліфікацією за меншу зарплату, брати гроші за додаткові послуги або необгрунтовано піднімати ціну за навчання за контрактом, утримуватися від оновлення змісту навчальних програм і лекційних курсів, матеріально–технічної бази навчального процесу, знижувати вимоги до студентів під час заліків та іспитів, аби втримати найбільш платоспроможних із них [3, с. 70–75]. Набагато ж гірше те, що ВНЗ як продавець може постачати на ринок товар низької якості, видаючи його за товар високої якості. Такий ВНЗ орієнтується на тих, хто зацікавлений лише у формальному титулі освіти, а також на абітурієнтів із низькою платоспроможністю. По суті, створюється ринок освітніх «благ нижчого порядку», попит на які збільшується в умовах низького рівня життя населення і навіть при підвищенні цін на такі блага. При цьому жоден ВНЗ не компенсує втрати студентів і замовників освітніх послуг у випадку їх низької якості. Хоча за наявності постконтрактної асиметрії інформації або виявлення недобросовісності щодо інформування про якість освітньої послуги студент повинен мати можливість перевестись до іншого ВНЗ або на іншу навчальну програму.

За таких умов однією з істотних санкцій для освітньої організації за невиконання контракту є *втрата репутації*, створеної за період тривалої дії на ринку освітніх послуг. Для сфери освіти ця санкція неокласичного контракту є однією з головних й найбільш витратною, оскільки репутація, з одного боку, є основоположною конкурентною перевагою навчального закладу, а з другого – її втрата має не одиничний (стосовно конкретного учня), а загальний характер, тому що вибір покупцем продавця освітніх послуг ґрунтується на вивченні відгуків інших покупців. Втрата репутації означає для освітнього закладу втрату ринку, а її поновлення вимагає від нього доволі значних витрат часу й коштів [2, с. 171]. Утім, ще більші витрати несе вся освітня галузь.

Водночас не тільки університет має певні зобов'язання перед цільовими групами, але й ті повинні брати на себе відповідні репутаційні зобов'язання перед університетом. У багатьох випадках зворотний вплив репутації цільових аудиторій на освітню діяльність університету стає вирішальним фактором її ефективності. Так, репутація освітньої послуги університету може бути підсилена *репутацією викладачів ВНЗ* за наявності у них соціальної позиції та бажання її відстоювати. Адже завданням вищої освіти є передавання студентам знання, стремління до істини. Не випадково університети у всьому світі здавна претендували на особливі привілеї (незалежність, академічні свободи) і мали підтримку суспільства саме завдяки своїй репутації непідкупності і стремління до суспільного блага [1].

Проте репутація університету може бути надовго втрачена через корупцію і хабарництво деяких викладачів. В окремих регіонах світу корупція у ВНЗ призвела не тільки до підриву суспільної довіри до університетів, а й до сприйняття суспільством їх діяльності як протизаконної і ганебної. Ф. Дж. Альтбах, директор Міжнародного центру з вищої освіти Коледжу Бостона, наводить кілька прикладів корупційних практик у різних країнах. Так, у ході реалізації програми з боротьби з шахрайством у сфері вищої освіти Університет в Порт Харкорт на півдні Нігерії анулював ступені 7 254 своїх випускників. Ректор Університету звинуватив позбавлених ступенів або в шахрайстві на іспитах, або в фальсифікаціях академічних результатів, причому в окремих випадках – ще у 1966 р. За його словами, нігерійська вища освіта серйозно корумпована, а багато студентів були зараховані до ВНЗ на підставі підроблених атестатів про закінчення середньої школи. У Південній Кореї уряд висунув вимогу, щоб три приватних університети звільнили 68 викладачів і співробітників адміністрації, звинувачених у розтраті, нецільовому використанні фондів і хабарництві. В результаті розслідування було з'ясовано, що один із

ВНЗ використав кошти розміром 4,9 млн дол. для особистих цілей і незаконно перерозподілив ще 4,6 млн дол. [7].

В Україні, відповідно до результатів опитування студентів ВНЗ, проведеного в березні 2015 р. Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із соціологічною фірмою «Ukrainian Sociology Service» (було опитано 1001 студент за національною вибіркою вишів України, максимальна похибка становила 3,2%), корупція у вишах лишається достатньо поширеним явищем: 34 % студентів особисто стикалися з проявами корупції під час навчання у вишах; ще 26 % чули про такі випадки від інших людей, які особисто мали справу з корупційними практиками; і тільки 40 % ніколи не стикалися з цим явищем [8]. У післядипломній освіті укорінилося поняття «ринок дисертацій». Даний феномен уже давно досліджується політеконамами РФ, в Україні ж про це пишуть переважно журналісти, наукове середовище соромиться навіть визнати цей факт.

Значний вплив на репутацію університету чинить *репутація студентів як споживачів освітніх послуг*. Останню, як правило, формують індивідуальні соціально-психологічні особливості поведінки: ціннісні орієнтації при здобуванні освіти, освітні інтереси, активність людини в опануванні тими чи іншими науками, суспільний статус. Саме висока репутація студентства є одним із факторів престижності навчання у Принстонському університеті (США), де всі студенти зобов'язані дотримуватися «Кодексу Честі», заснованого ще в 1893 р., або політики академічної доброчесності. Аналогічні позиції і Гарвардського університету (США). Багатьох вразило недавнє відрахування з університету 60 студентів та застосування ще до такої ж кількості студентів «іншого покарання» за масове списування на іспиті з «Основ роботи Конгресу». Президент Гарварда Дрю Фауст заявила, що подібна поведінка є «абсолютно неприйнятною практикою, що порушує традиції інтелектуального пошуку, якими славиться університет» [4]. Не випадково найбільш престижні університети США підходять до прийому студентів виважено й відповідально, відмовляючи у навчанні деяким платоспроможним студентам, аби не жертвувати академічною репутацією. Та й батьки абітурієнтів, обираючи ВНЗ, цікавляться не тільки програмами навчання, а й нормами поведінки студентів вишу. Висока вимогливість керівників університетів до студентів – запорука залучення додаткового державного і приватного фінансування.

На жаль, ціннісні орієнтації та освітні інтереси українських студентів не конкретні, послаблені невизначеністю ролі і неефективністю органів студентського самоврядування у розв'язанні питань організації навчального процесу, призначення стипендій, працевлаштування тощо. Престижними для студентів є виші, дипломи яких дають насамперед матеріальні вигоди від інвестування у навчання: не тільки і навіть не стільки знання та можливості культурного розвитку, скільки високий рівень майбутньої зарплати та перспективи на ринку праці. Не покращують репутацію студентства й позиції щодо корупції у вишах: 41 % оцінюють корупцію як спосіб швидкого і відносно простого вирішення наявних проблем у навчанні. Причому студенти здебільшого схильні знімати із себе відповідальність за необхідність боротися з корупцією: 45 % покладають це завдання на МОН України, 29 % – на ректорати й деканати, 28 % – на правоохоронні органи. Лише кожен четвертий вважає, що протидіяти корупції мають самі студенти, а точніше різноманітні органи студентського самоврядування [8].

Важливим фактором впливу на репутацію університету є *репутація його випускників*. Гарвардський університет закінчили 8 президентів США (у тому числі нинішній – Барак Обама), 49 лауреатів Нобелівської премії (були випускниками, викладачами або працівниками університету), 36 лауреатів Пулітцерівської премії. Єльський університет (США) закінчили п'ять президентів США, 12 лауреатів Нобелівської премії (з них 5 – по економіці), провідні політики, бізнесмени, діячі культури і мистецтва, спорту. Принстонський університет пов'язаний з 35 лауреатами Нобелівської премії і 19

переможцями Національної наукової медалі США. Оксфорд закінчили 25 британських прем'єр-міністрів.

Українські ВНЗ за весь час їх існування підготували багато знаних науковців, культурних, громадських і політичних діячів. Серед видатних випускників Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, наприклад, три лауреати Нобелівської премії – біолог І. Мечников, економіст С. Кузнець, фізик Л. Ландау. Однак чи завжди українські університети можуть пишатися тими, хто став їх випускником у пострадянський період? Чи додають довіри до ВНЗ випадки сфальшованих або «загублених» дипломів ВНЗ, які виявляють у політиків достатньо високого рангу? Чи можна довіряти університету, у вчених радах якого захищають свої дисертації так звані «VIPи», чії рукописи потім неможливо відшукати в каталогах наукової бібліотеки?

На репутацію ВНЗ прямо впливає *репутація роботодавців як інвесторів та замовників освіти*. В Україні багатьма роботодавцями вища освіта сприймається як соціальна норма, що визначає поведінку працівника в процесі праці, такі його якості, як дисциплінованість, старанність, комунікабельність, відповідальність, умотивованість, уміння і намагання опанувати нові знання. І це добре. Утім, свідченням ефективної роботи університету для переважної більшості роботодавців є не так наукова діяльність або сформована у студентів громадянська позиція, як набір навичок і вмінь, достатніх для виконання роботи за спеціальністю, фактично ринковий попит на випускників як на найману робочу силу.

Зважаючи на таку кількість факторів впливу, формування суспільної репутації університету потребує часу і значних зусиль репутаційного менеджменту. У широкому сенсі йдеться про розробку та реалізацію довгострокової стратегії ВНЗ, спрямованої на формування, підтримку і захист репутації освітньої організації та її керівників. Суспільна репутація університету має розглядатися як стратегічний ресурс його розвитку. Здобувши довіру і практичну підтримку насамперед таких цільових груп, як викладачі, студенти і колишні випускники, роботодавці і замовники вищої освіти, керівництво університету набуває можливості зміцнити позиції навчального закладу не тільки на ринку освітніх послуг, а й у суспільному житті країни. Водночас і названі цільові групи повинні брати на себе репутаційні зобов'язання перед університетом, сприяючи своєю власною репутацією зростанню ефективності освітньої діяльності університету.

Література

1. Альтбах Ф. Дж. Коррупция в университете: ситуация усугубляется [Електронний ресурс] / Ф. Дж. Альтбах. – Режим доступу : http://www.ocm.perm.ru/stat/stat_18.htm. – Назва з екрану.
2. Безпека людського розвитку: економіко–теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2010. – 448 с.
3. Дондоков С. Б. Недобросовестное поведение вузов в образовательных отношениях: причины и меры противодействия / С. Б. Дондоков // Вопросы экономики и права. – 2010. – № 11. – С. 70–75.
4. Из Гарварда исключили 60 студентов за списывание [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/Iz-Garvarda-isklyuchili-60-studentov-za-spisyvanie.html>. – Назва з екрану.
5. Мортіков, В. До питання про поняттєвий апарат і основні проблеми економіки невизначеності / В. Мортіков // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 46–51.
6. Панькова О. В. Доверие как основа формирования и развития социального капитала [Електронний ресурс] / О. В. Панькова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/socek/2009/index.htm. – Назва з екрану.
7. Стетар, Дж. Противостояние коррупции: частное высшее образование в Украине [Електронний ресурс] / Дж. Стетар, О. Паныч, Б. Ченг. – Режим доступу : http://www.ocm.perm.ru/stat/stat_20.htm. – Назва з екрану.
8. Третина студентів стикалася з корупцією у вишах: опитування [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://anticorruption.in.ua/news/our/9028.html>. – Назва з екрану.
9. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию : пер. с англ. / Ф. Фукуяма. — М. : ООО «Издательство АСТ» : ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 730 с.

10. The Times Higher Education World Reputation Rankings 2015: Full tables [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.scoop.co.nz/stories/WO1503/S00096/times-higher-education-world-reputation-rankings-2015.htm>. – Назва з екрану.

11. World Reputation Rankings 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2015/reputation-ranking#!page/1/length/25. – Назва з екрану.

УДК 338.27: 625.76

Наталія ШКАРІВСЬКА *

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРАКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ КОНТРАКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

ASSESSMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP CONTRACTS' EFFICIENCY

Анотація. В статті проаналізовано основні особливості контрактів державно-приватного партнерства та виявлено, що ефективність укладання контрактів ДПП – це співвідношення доходів і витрат, що забезпечують привабливість контракту для держави та приватного сектора.

Аннотация. В статье проанализированы основные особенности контрактов государственно-частного партнерства и выявлено, что эффективность заключения контрактов ГЧП - это соотношение доходов и расходов, обеспечивающих привлекательность контракта для государства и частного сектора.

Abstract. The article analyzes the main features of the contracts of public-private partnerships and found that the effectiveness of PPP contracts - a ratio of income and expenditure to ensure the attractiveness contract for the state and the private sector.

На сучасному етапі розвитку економічної системи України державно-приватне партнерство (ДПП) постає як ефективний шлях розбудови її інфраструктури. Економічна основа проведення реформ в дорожній галузі базується на перегляді бюджетних повноважень за рівнями бюджетної системи та залучення механізмів позабюджетних джерел фінансування дорожнього господарства. В якості останніх для будівництва, капітального ремонту та експлуатації автомобільних доріг на приватній основі можуть використовуватися державні боргові зобов'язання, кошти приватних інвесторів, позичкові кошти, в тому числі кошти міжнародних фінансових організацій [5].

На сьогоднішній день не існує методики кількісної оцінки економічної ефективності контрактів державно-приватного партнерства в дорожній галузі (далі контракти ДПП). Це стримує застосування контрактів ДПП та обумовлює розробку теоретичних передумов укладання контрактів ДПП.

Зарубіжний досвід підходів щодо оцінки ефективності контрактів свідчить про глобальний характер проблеми. Особливої актуальності набуває ця проблема в умовах специфіки української економіки. Для того щоб повніше охопити багатофункціональність поняття "контракт", визначимо його у двох аспектах: як документ і як конкретні дії Підрядника щодо реалізації своїх намірів [1;2;5].

Основними особливостями контракту ДПП слід визначити: порівняно тривалий період освоєння початкової суми вкладень; поетапний поступовий вихід на проектну потужність в ході експлуатації створеного об'єкта інвестування; необхідність додаткових вкладень протягом реалізації контакту для виконання поставлених цілей, витратами на

* ШКАРІВСЬКА Наталія Юрівна / Наталья ШКАРИВСКАЯ / Nataliya SHKARIVSKA – аспірант, Національний транспортний університет, e-mail: shkarovskaya90@gmail.com

поточний та капітальний ремонт тощо; необхідність здійснення значних початкових вкладень [3;4].

Щодо впровадження економічно привабливих контрактів ДПП в дорожній галузі, які можуть бути окуплені в реальній перспективі, то тут доцільно врахувати особливості автомобільної дороги як виробничого об'єкта в контрактах ДПП [3;5].

Площі для виробничих потужностей автомобільної дороги на яких можна розташувати об'єкти промислової інфраструктури складаються з власне проїзної частини – де здійснюється рух, а також з придорожньої смуги та смуги відведення. Структуру площ виробничих потужностей автомобільної дороги можливо розділити у такому відносному співвідношенні : проїзна частина – 25-30%, придорожня смуга – 15-20%, смуга відведення – 50%. На нашу думку виробничі потужності автомобільної дороги не використовуються ефективно, за виключенням проїзної частини, а при розумній політиці – це переваги для Підприємця, які підвищують привабливість заключення контракту з державою і зменшують термін окупності контракту ДПП.

При використанні переваг Підприємцем, як додаткових джерел фінансування дорожнього господарства доцільно використовувати дорожню інфраструктуру, таку як: розташування АЗС, СТО, закладів харчування, енергетичних об'єктів, розміщення реклами, вирощування енергетичної лози, тощо. Такі переваги дадуть змогу Підприємцю отримувати кошти, які б використовувались для ремонту та утримання автомобільної дороги [1;3].

Оскільки термін окупності капітальних вкладень в дорожній галузі значно більший ніж в інших галузях, а отримана винагорода (дохід) розмита і важко піддається обчисленню тому, на нашу думку, в контрактах ДПП повинна враховуватись як явна, так і неявна складова дохідної частини яку можна отримати на незадіяних прямо виробничих потужностях, таких як придорожня смуга та смуга відведення [3].

В ході досліджень було встановлено, що впровадження контрактів державно-приватного партнерства в Україні не набуло системності. В цих контрактах слід відображати інтереси Замовника і Підприємця з використанням кількісних і якісних показників, а для оцінки ефективності контракту слід враховувати такі теоретичні передумови [5]:

1. Ефективність контрактів ДПП можна оцінювати за допомогою економіко-математичної моделі;

2. Для оцінки економічної ефективності контрактів ДПП доцільно використовувати такі показники, як: чиста приведена вартість (NPV), внутрішня норма доходності (IRR), індекс рентабельності (PI), дисконтований термін окупності (DPP), та виконати їх ранжирування.

3. При оцінці ефективності слід враховувати різні концепції: Замовник бажає мінімізувати свої витрати, а Підприємець хоче максимізувати свої доходи. Таким чином результатом компромісу можуть бути зафіксовані значення NPV, PI, IRR, DPP.

4. Цільову функцію моделі для оцінки ефективності контрактів ДПП можна вирішувати шляхом як максимізації так і мінімізації окремих складових;

5. Визначення репрезентативної структури окремих складових цільової функції може розглядатись як окрема задача з відповідною методикою вирішення.

6. Окремі складові економіко-математичної моделі можуть бути представлені множиною репрезентативних показників, обґрунтованих для цієї задачі.

7. Неявну складову (переваги) можна представити у вигляді площі для виробничих потужностей автомобільної дороги на яких можна розташувати об'єкти промислової інфраструктури, що складаються з власне проїзної частини – де здійснюється рух, а також з придорожньої смуги та смуги відведення..

8. Економічна ефективність контрактів ДПП може бути представлена межовими значеннями показників економічної ефективності (NPV, PI, IRR, DPP).

Отже, для успішного впровадження контрактів державно-приватного партнерства слід враховувати інтереси Замовника і Підрядника, а для оцінки ефективності контрактів ДПП необхідно використовувати економіко-математичну модель (різниця доходів та витрат). Формалізація дохідної частини економіко-математичної моделі дає змогу Підряднику оцінити привабливість контракту ДПП в грошовому виразі. Однак для розробки методики оцінки ефективності контрактів ДПП необхідно встановити репрезентативну структуру складових економіко-математичної моделі та репрезентативну структуру показників, а також межові значення показників економічної ефективності.

Література

1. Виленский П.Л. Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика / П.Л. Виленский, В.Н. Лившиц, С.А. Смоляк. – М.: Дело, 2004. – 888 с.
2. Винницький Б. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном. / Винницький Б., Лендбел М., Онищук Б., Сегварі П. – К.: «К.І.С.», 2008. – 146 с.
3. Максимов В. В. Государственно-частное партнерство в транспортной инфраструктуре: критерии оценки концессионных конкурсов / В. В. Максимов. – Москва: Альпина Паблшерз, 2010. – 178 с.
4. Станкевич Н. Содержание и улучшение дорожной инфраструктуры с помощью контрактов, основанных на показателях качества работ / Н. Станкевич, Н. Кюреши, Ц. Кейроз. // Транспортный бюллетень – Вашингтон (США): Всемирный банк. – 2005. – с. 14.
5. Шкарівська Н.Ю. Формалізація критерія для оцінки ефективності контрактів державно-приватного партнерства / Proceeding of the International Scientific and Practical Conference “Scientific and Practical Results in 2014. Prospects for Their Development, Vol. I (Desember 22-24, 2014, Dubai, UAE)”. – Dubai.: Rost Publishing, 2014. – 112р.

СЕКЦІЯ ІV **РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ НА** **РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНЯХ**

УДК 330.322.2

Інна АРТЕМЕНКО*

ІНВЕСТИВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ИНВЕСТИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА КАК ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

INVESTING IN AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT AS A FACTOR OF REGIONAL STABILIZATION OF NATIONAL ECONOMY

Анотація. Проведено аналіз інвестиційних процесів в аграрному секторі. Розглянута роль агросектору у вирішенні проблеми продовольчої безпеки України та її економічної стабілізації.

Аннотація. Проведен анализ инвестиционных процессов в аграрном секторе. Рассмотрена роль агросектора в решении проблемы продовольственной безопасности Украины и ее экономической стабилизации.

Abstract. In thesis analysed the investment processes in the agricultural sector. The role of the agricultural sector in solving the problem of food security of Ukraine and its economic stability.

* АРТЕМЕНКО Інна Леонідівна / Інна Артеменко / Inna ARTEMENKO – аспірантка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: inna-art@inbox.ru

Агропромисловий комплекс займає одне з найважливіших місць в економіці України. Однією з умов стабільного функціонування економіки є стрімкий та ефективний розвиток інвестиційної діяльності в агропромисловому секторі, який на сьогодні є найбільш стабільним та експортоспроможним в економіці України. В умовах загострення світової продовольчої кризи виробництво та експорт продовольства набуває постійно зростаючого значення. Україна, яка володіє понад однієї чверті всіх чорноземів світу та яка в числі першої п'ятірки світу по експорту зернових, олії та інших продуктів, має значний економічний потенціал для подальшого зростання обсягів експорту продовольства, що є одним із вагомих чинників економічної стабілізації.

Ефективність використання інвестицій безпосередньо впливає на результати виробництва та розвитку сільського господарства в цілому. Тому одним із напрямів довгострокової стабілізації розвитку аграрного сектору набуває ефективність інвестування інноваційні проекти нових технологій вирощування сільськогосподарських культур. На сьогодні держава має низку перешкод для безперебійних грошових потоків в агробізнес, оскільки Україна перебуває під впливом кризових процесів. Причиною збереження дефолтних ризиків і втрати державою позицій у світовій економіці є слабка економічна динаміка, тривала військова агресія, високий рівень боргового навантаження, низька інвестиційна привабливість, недовіра до системи державного управління, високий рівень корупції, негативні оцінки перспектив економіки України світовими рейтинговими агентствами тощо. Впродовж останніх п'яти років національна економіка вже вдруге переживає кризовий шок, кожен з них має свої характерні особливості, які в, свою чергу, були сформовані своїми чинниками та складовими.

Аграрний сектор, одна з небагатьох галузей України, яка за кризових умов демонструє позитивні тенденції, як у виробництві та випуску, так і у притоку інвестицій. Він забезпечує 14% загального обсягу ВВП та 37% валютних надходжень від експорту. За два квартали 2015 року аграрному сектору вдалося забезпечити обсяг експорту продукції на рівні 10,4 млрд дол. США. Це становить 37% валютних надходжень від експорту всіх товарів.

Кожен третій долар, який отримує Україна, приносить аграрний сектор. Це безпосередньо впливає на валютно-курсову стабільність, накопичення золотовалютних резервів НБУ та зміст економіки в прогнозованих параметрах, як за інфляцією, так і за валютним курсом АПК став єдиною галуззю української економіки, яка в останні місяці збільшила обсяги продовольчого виробництва та експорт.

За даними Державного комітету статистики України, загальний обсяг освоєних інвестицій в сільському, лісовому і рибному господарствах у I півріччі 2015 року становитиме 9,4 млрд грн. Це на 9,6% перевищує показник січня-червня 2014 року. Тобто, на тлі загальних негативних тенденцій в економіці України інвестиції в АПК дещо збільшилися.

Протягом січня-червня 2015 року обсяги капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство зросли на 9,6% порівняно з відповідним періодом минулого року і склали майже 9,43 млрд грн. І це у той час, коли загальний обсяг капітальних інвестицій у економіку знизився на 17,5%, у тому числі у промисловості на 28,1%.

Частка інвестицій у галузь сільського господарства із загального їх обсягу зросла на 2,2% (з 7,3% за 6 місяців 2014 року до 9,5% – за відповідний період 2015 року). Це дало можливість пригальмувати загальний спад обсягів інвестування в економіку. Зокрема, капітальні інвестиції безпосередньо в аграрну галузь зросли на 9,2%, у лісове господарство – на 51%, а у рибне – у 3,44 рази. Збільшення обсягів капітальних інвестицій у 2015 році свідчить про зростаючу довіру інвесторів та впевненість в довгостроковій перспективі аграрного сектору України.

Важлива умова забезпечення продовольчої безпеки – послідовне здійснення комплексу взаємопов'язаних скоординованих організаційно-економічних, законодавчих, адміністративних і соціальних заходів підвищення результативності управління агропромисловим комплексом як на державному, так і на регіональному рівнях. Поєднання державного регулювання агропромислового виробництва з використанням його внутрішніх резервів на основі їх адаптації до швидкозмінних економічних умов господарювання призведуть до суттєвого підвищення рівня продовольчої безпеки окремих регіонів та країни у цілому.

Література

1. Зоря А. Щоб інвестиції принесли урожай / А. Зоря, К. Звягіна // Агробізнес. – 2015. – № 6 (301). – С. 18-20.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Кирьян С.М. Стан та умови інвестування в аграрному секторі України // Вісник Полтавського державного сільськогосподарського інституту. - 2010.-№2. -С. - 62-65.
4. Орликовський М.О. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного виробництва регіону // М.О. Орликовський / Економіка АПК. – 2007. - № 1. - С. 94-98.

УДК 334.021

**Ганна БАЛАМУТ,
Анастасія ПОПОВА***

БІЗНЕС-ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

БИЗНЕС-ПРОЦЕССНЫЙ ПОДХОД В УПРАВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ

BUSINESS-PROCESSING APPROACH IN MANAGEMENT OF ENTERPRISES

Анотація. Висвітлюється сучасна модель управління підприємством, яка ґрунтується на бізнес-процесному підході. Розглядаються елементи та методи цього підходу, особливості застосування.

Аннотация. Рассматривается современная модель управления предприятием, основанная на бизнес-процессном подходе. Рассматриваются элементы и методы этого подхода, особенности применения.

Abstract. Looks at the essence of modern model of enterprise management, which is based on the process approach. It also examines the basic elements and methods of this approach, peculiarities of its use.

Управління підприємством будь-якої галузі економіки знаходиться на розмежуванні різних галузей знань. Діапазон думок фахівців варіює від повного заперечення значимості організаційно-економічних аспектів до ідентифікації кожної управлінської функції та окремого працівника. Практика роботи підприємства в умовах жорсткої конкуренції показує, що функціональний підхід до управління часто призводить до втрати стійкого розвитку підприємства через зниження комплексності та цілеспрямованості управління; скорочення активності інноваційних процесів; недостатньої координації функцій виробництва, маркетингу, логістики. Важливо пристосовувати управлінський апарат господарюючого суб'єкта до вимог динамічно розвинутого ринкового середовища.

В останні роки в країнах з розвинутою ринковою економікою переходять від функціонального методу до процесного [1]. Процесний метод орієнтований насамперед на

---

* БАЛАМУТ Ганна Сергіївна / Анна БАЛАМУТ / Hanna BALAMUT – к.е.н., старший викладач кафедри прикладної економіки та інформаційних систем Харківського державного університету харчування та торгівлі, e-mail: ameanna@mail.ru
ПОПОВА Анастасія Вячеславівна / Анастасия ПОПОВА / Anastasiya POPOVA - доцент кафедри прикладної економіки та інформаційних систем Харківського державного університету харчування та торгівлі

бізнес-процеси, кінцевими цілями яких є створення продуктів (або послуг), що представляють цінність для зовнішніх або внутрішніх споживачів.

Бізнес-процесний підхід передбачає таку організацію діяльності підприємства, в основу якої покладено розмежування діяльності на окремі бізнес-процеси, а управлінської системи – на блоки управління. При цьому будь-яке підприємство розглядається як бізнес-система, що включає безліч бізнес-процесів, що мають параметри входу та виходу, кінцеві цілі яких, замикаються на випуску продукції. Схематично цю систему можна розглядати як ланцюжок робіт (операцій, функцій), результатом якого є будь-який продукт або послуга. У цей ланцюжок зазвичай входять функції, які виконуються структурними підрозділами різних рівнів організаційної структури підприємства.

Він заснований на системному підході відносно підприємства, при якому в якості базових приймаються такі принципи, як: спрямованість на постійне поліпшення якості кінцевого продукту та задоволення клієнта; взаємна відповідальність за результати господарської діяльності всіх учасників управлінських ланок; ефективна система мотивації персоналу; зниження значущості та сили дії бюрократичного механізму [1].

Основними рисами процесного підходу є: широке делегування повноважень; скорочення кількості рівнів прийняття рішень; підвищена увага до якості продукції або послуг і роботи підприємства; формалізація технологій виконання бізнес-процесів з метою їх автоматизації.

Основу для їх класифікації складають три базові групи [1; 4; 7; 8]:

– основні бізнес-процеси орієнтовані на виробництво продукції (або надання послуги), що представляє цінність для клієнта та забезпечує отримання доходу для підприємства;

– забезпечуючі бізнес-процеси – допоміжні процеси (що значно перевищують число основних), які є постачальниками всіх видів необхідних ресурсів, які призначені для виконання основних бізнес-процесів;

– бізнес-процеси розвитку та управління.

Значимість кожного з них виявляється на стадії системного опису процесів. Одночасно відбувається звільнення від зайвої, виконуваної за звичкою, діяльності. На підставі результатів цього етапу вибираються ключові процеси, що є необхідним для створення інформаційної системи підприємства. Загальна модель процесної діяльності підприємства представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Загальна модель процесного управління підприємством

У бізнес-процесному управлінні виділяються ключові елементи:

– керівник – посадова особа, яка планує та несе відповідальність за результати здійснення мережі процесів або її частини, веде аналіз інформації про результати та приймає управлінські рішення для забезпечення максимальної ефективності діяльності;

– власник процесу – посадова особа, наділена правами, що володіє зоною відповідальності та повноваженнями, має у своєму розпорядженні ресурси. Власник процесу отримує планові завдання та показники від вищого керівника, регулярно звітує

перед керівництвом про хід процесу, пропонує проекти коригувальних та запобіжних впливів в області процесного управління, в рамках своєї компетенції;

– технологія процесу – порядок виконання різних видів діяльності по перетворенню входів у виходи;

– система показників процесу – параметри продукту, вимірники його ефективності, задоволеності споживачів;

– управління процесом – діяльність власника процесу, пов'язана з аналізом даних про хід його протікання та прийняттям управлінських рішень;

– ресурси процесу – інформація та матеріальні ресурси, які власником процесу розподіляються при плануванні робіт і враховуються при розрахунку його ефективності (співвідношення витрат і результатів);

– межа процесу – встановлена зона відповідальності та компетенції власника процесу;

– бізнес-функція – вид діяльності підприємства, якій властивий набір (склад) показників.

Важливою характеристикою є розмір процесу, який вимагає економічних обмежень, серед яких, наприклад, число центрів обліку витрат або джерела їх формування за різними напрямками діяльності підприємства. Кількість таких центрів та склад необхідних показників повинні бути невеликим, щоб не ускладнювати процедуру обліку та визначення результатів. Одночасно потрібно забезпечити всебічний моніторинг процесного управління. Відповідно до призначення виділяють дві групи показників:

1) для оцінки ефективності процесу (показники витрат ресурсів на одиницю продукту або часу);

2) для задоволеності результатами процесу.

Управління бізнес-процесом полягає в тому, що його власник повинен з встановленою періодичністю контролювати життя процесу та приймати управлінські рішення (особливо у випадках виникнення відхилень фактичних параметрів від необхідних). Власник процесу веде оперативне управління, активно втручаючись в його хід, змінюючи запланований розподіл ресурсів. При цьому він змінює не тільки самі плани, а й терміни, а також вимоги до результатів процесу відповідно із зміною ситуації, що вимагає негайного втручання. Замкнений цикл управління відомий як цикл Демінга PDCA (Plan-Do-Check-Act): «планування – виконання – перевірка – управління» [2].

У ході життєдіяльності бізнес-системи виконання бізнес-процесів забезпечує досягнення сукупності цілей. У «дереві цілей» кожна мета має вагу та кількісний або якісний критерій досяжності. Виходячи з цього, існує реальна можливість побудувати «дерево показників», тобто сформувані систему показників для оцінки ефективності виконання бізнес-процесів, застосування якої дозволяє власникам бізнес-процесів здійснювати їх контроль.

Література

1. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования. – М. : РИА «Стандарты и качество», 2004. – 224 с
2. Деминг В. Выход из кризиса. – Тверь : Альба, 1994. – 302 с
3. Дрожжинов В. Реинжиниринг бизнес-процессов в компании // Ваш банк. Экономист. – 2001. – № 2. – 112 с.
4. Друкер П. Ф. Практика менеджмента : пер. с англ. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2001. – 217 с
5. Ефремов В. С. Организации, бизнес-системы и стратегическое планирование // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 2. – 85 с.
6. Кальянов Г. Н. Теория и практика реорганизации бизнес-процессов. Серия «Реинжиниринг бизнес-процесса». – М. : СИНТЕГ, 2002. – 255 с

7. Репин В. В., Елиферов В. Г. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов. – М. : РИА «Стандарты и качество», 2004. – С. 114.

8. Романова О. С. Процессное управление предприятиями хлебопекарной промышленности: Монография. – М. : Хлебпродинформ, 2006. – 264 с.

9. Романова О. С. Современные модели управления компанией: процессный подход // Менеджмент: науч. журнал. – М: Финпресс, 2008. – С. 35-38.

УДК 332.122

**Ірина ВАХОВИЧ,
Олена ЧАПЮК***

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

ПОДХОДЫ К ОЦЕНИВАНИЮ КАПИТАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

APPROACHES TO ASSESSMENT OF REGION ECONOMY CAPITALIZATION

***Анотація.** Представлено підходи до оцінки капіталізації економіки регіонів України за напрямками: регіональна діагностика; діагностика капіталізації; діагностика ролі банківського сектора у капіталізації економіки регіону.*

***Аннотация.** Представлены подходы к оценке капитализации экономики регионов Украины по направлениям: региональная диагностика; диагностика капитализации; диагностика роли банковского сектора в капитализации экономики региона.*

***Abstract.** Submitted approaches to assessing the capitalization of the economy of regions of Ukraine the following areas: regional diagnostics; diagnosis capitalization; diagnostic role of the banking sector in the capitalization of the regional economy.*

Механізмам нарощення капіталізації регіонів країни повинна передувати комплексна та системна оцінка сильних та слабких сторін розвитку регіонів, аналіз умов, можливостей та результатів капіталізації у площині створення підґрунтя для нарощення ринкової вартості.

Оцінка рівня капіталізації економіки на регіональному рівні та ролі банківського сектора у даному процесі є багатоаспектним явищем і включає у себе три напрямки: регіональну діагностику, оцінку капіталізації та оцінку ролі банківського сектора у капіталізації економіки регіону. Зупинимось на існуючих напрацюваннях за кожним з напрямків.

На загальнодержавному рівні розроблено ряд методик оцінки рівнів регіонального розвитку, зокрема: методика оцінки рівня ділової активності регіону, концепція створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання розроблені Кабінетом Міністрів України; методика оцінювання інвестиційної привабливості, розроблена Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України; методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку, прийнята Державним комітетом статистики України [1–4] та інші. Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» [5] обґрунтовується доцільність проведення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст з метою визначення депресивних територій. Державна стратегія регіонального розвитку до 2020 року містить розділ з характеристикою основних сучасних тенденцій та викликів регіонального розвитку, що стають основою формування його стратегічних цілей та пріоритетів.

* **ВАХОВИЧ Ірина Михайлівна / Ирина ВАХОВИЧ / Irina VAKHOVYCH** – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Луцький національний технічний університет, e-mail: irina-vaxovitch@mail.ru;

ЧАПЮК Олена Петрівна / Елена ЧАПЮК / Helena CHAPYUK – здобувач, Луцький національний технічний університет, e-mail: olchapyuk@ukr.net

Провідні вітчизняні та закордонні школи регіоналістики пропонують авторські бачення методик проведення оцінки рівня розвитку регіонів, їх конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, ендогенного потенціалу, міжрегіональних зв'язків, регіональної конвергенції та ін.

У закордонній практиці для оцінки рівнів розвитку країн та регіонів набули популярності методики, що передбачають оцінку конкуренто–спроможного розвитку, представлену Світовим економічним форумом (World Economic Forum) [6], розрахунок індексу економічної свободи, розробленого Інтелектуальним центром фундації (Heritage Foundation), розрахунок індексу людського розвитку, розроблену ООН, розрахунок індикатора справжнього прогресу (Genuine Progress Indicator – GPI) [7], індексу сталого економічного благополуччя (Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW)), запропонованих організацією «Redefining Progress», оцінку інвестиційної привабливості країн і регіонів World Bank, Institutional Investor, Business Environment Risk Index (BERI), Moody's Investor Service [8–10], інші.

Досліджуючи підходи науковців, можна узагальнити методи, на яких базується оцінка тенденцій регіонального розвитку, які у тій чи іншій мірі можна застосовувати для аналізу капіталізації економіки регіонів країни:

- індексний метод, який набув широкого використання у вітчизняній регіоналістиці. Суть методу полягає у виборі системи часткових показників, що характеризують ті чи інші аспекти розвитку регіону, їх стандартизацію і узагальнення в інтегральний індекс рівня розвитку регіону;

- метод соціологічних досліджень, що включає спостереження, опитування, співбесіди для оцінки ситуації у регіонах, настроїв та отримання суб'єктивних висновків;

- кластерний метод, що передбачає багатовимірну статистичну процедуру, яка виконує збір даних, що містять інформацію про вибірку регіонів за певними характерними ознаками і тенденціями, а потім упорядковує їх в порівняно однорідні групи – кластери;

- картографічний метод, що передбачає використання карт для відображення просторового розміщення продуктивних сил, ефективності їх використання та дозволяє наглядно відобразити регіональні диспропорції у рівнях розвитку.

Наведені вище методи та підходи є узагальненням тих, що використовуються у регіональній економіці для оцінки рівня їх розвитку. Тому при аналізі рівня капіталізації економіки регіонів країни слід їх взяти за основу дослідження. Особливістю оцінки капіталізації економіки регіонів країни є її багатоаспектність, оскільки капіталізація розглядається і як процес нагромадження капіталу, і як процеси вкладання (інвестування) капіталу у регіональну економіку, і як процес створення та розподілу доданої вартості регіону, і як процес зростання вартості активів регіону.

Відповідно, у наукових дослідженнях зустрічаються різні підходи до оцінки капіталізації економіки. В основному, методики стосуються оцінки капіталізації на мікрорівні. Найбільшого поширення серед них набув підхід, що базується на використанні коефіцієнта капіталізації, який дозволяє переведення чистих потоків капіталу від використання об'єкта у його вартість. Суть коефіцієнта капіталізації полягає в поєднанні двох економічних процесів – отримання доходу на капітал та відшкодування капіталу інвестора–власника [11] і кількісно визначається як співвідношення прибутку до вартості власності, що створила цей прибуток за певний проміжок часу.

Такий підхід відповідає методу визначення капіталізованої вартості доходу і фактично дозволяє визначити, яка частка валового регіонального продукту минулого року була спрямована на оновлення основних засобів регіону.

Для визначення рівня впливу банківського сектора і, відповідно, наданого ним позичкового капіталу, на рівень капіталізації економіки регіону, можна скористатись формулою, що лежить в основі визначення вартості економічних суб'єктів мікрорівня за бруто–результатом його діяльності.

У теорії капіталізації банку виокремлюють такі поняття як «пряма капіталізація банку» і «зворотна капіталізація банку». Пряма капіталізація становить перетворення вартості (матеріальних активів і грошових коштів) у банківський капітал, тобто характеризує поповнення власного капіталу банку за рахунок реінвестування певної частини прибутку банку. Зворотна капіталізація – це процес оцінки, визначення вартості банківської установи на основі реального доходу, прибутку [12].

На сьогодні є певні напрацювання вітчизняних та закордонних шкіл регіоналістики у дослідженні капіталізації на рівнів регіонів. Так, науковцями Інституту проблем ринку та економіко–екологічних досліджень запропоновано оцінку капіталізації економіки здійснювати за показниками реальної капіталізації як стану та як процесу. При цьому показниками оцінки капіталізації як стану є: валове нагромадження, у відсотках до ВВП; капітальні інвестиції, у відсотках до ВВП (ВРП); індекс інвестицій в основний капітал, у відсотках до 1990 року; зміни у структурі інвестицій в основний капітал за видами діяльності та видами промислової діяльності; ВВП (ВРП) на душу населення. При цьому рівень нагромадження (за відсутності офіційних статистичних даних) пропонується оцінювати за відсотковим відношенням капітальних інвестицій до ВРП [13, с.39].

Для оцінки рівня капіталізації економіки регіону як стану науковцями пропонується використовувати показники, що характеризують стан основних засобів (за вартостями основних засобів, рівнем зносу, структурою за видами, сферами економічної діяльності, галузями промисловості, територіями) [13, с.43]; стан людського капіталу (за дисконтованим рівнем заробітної плати на душу населення; рівнем ВРП на душу населення; на основі розрахунку національного багатства, природного та фізичного капіталу; на основі розрахунку індексу людського розвитку; на основі показників освіти); стан соціального капіталу (оцінки міжособистісної, моральної та організаційної складових соціального капіталу) [13, с.59]; стан природного капіталу (рентний підхід) [13, с.76]. Напрацювання науковців дозволяють оцінити рівень капіталізації регіону, однак є певні неточності у проведенні оцінки та відсутній детальний опис проведення математичних розрахунків.

Визначення ролі банківського сектора у капіталізації економіки регіону у тій чи іншій мірі дозволяють підходи, що передбачають оцінку ринку банківських послуг регіону [14, 15, 16, с.623, 17, с.39], пропорційності розподілу за регіонами кредитних вкладень [18], територіальної організації банківської системи [19, с.63, 20, с.55], міжрегіональних фінансових потоків банківської системи [21, с.7], Чернюк Л.Г., Кондрашихін А.Б., Качала Т.М. [22, с. 142], ефективності діяльності банківської системи регіону [23, с.206], іноземного капіталу в банківській системі Верніков А.В. [24, с. 63] та інші аспекти розвитку банківської системи на регіональному рівні.

З врахуванням теоретичних напрацювань і з метою охоплення усіх складових капіталізації як процесу нарощення ринкової вартості регіону, алгоритм оцінки рівня капіталізації регіонів України, на нашу думку, повинен містити такі етапи:

- перший етап – початковий, на якому систематизується вихідна інформація з визначення напрямків оцінки;

- другий етап – підготовчий, що включає вибір показників для оцінки рівня капіталізації і методів їх математичного опрацювання;

- третій етап – розрахунковий, на якому здійснюється пошук інформаційної бази та її математична обробка;

- четвертий етап – заключний, що узагальнює отримані результати математичної обробки інформації, що стане передумовою формування механізмів нарощення капіталізації регіонів країни.

Наведені вище етапи є послідовними і дозволять здійснити достовірну оцінку капіталізації економіки регіонів України.

Така оцінка повинна базуватись на певних принципах, якими, на нашу думку, повинні бути: принцип об'єктивності, що передбачає отримання достовірної первинної інформації для оцінки та підтримує прагнення мінімізувати суб'єктивізм, що спотворює реальну ситуацію; принцип системності, що передбачає оцінку капіталізації як процесу нагромадження капіталу, як процесу інвестування капіталу, як процесів створення і розподілу доданої вартості регіону; принцип ефективності, що передбачає паритетність достовірності отриманих результатів оцінки з витратами на її проведення; даний принцип зумовлює потребу вибору обмеженої кількості ключових оціночних показників, що у найбільшій мірі визначають достовірність отриманого результату; принцип конкретизації, що передбачає вибір чітко визначених, співрозмірних у часі і просторі показників для характеристики процесу капіталізації регіону.

Література

1. Комплексна оцінка соціально–економічного розвитку регіонів України за січень–вересень 2010 року: [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243809405&cat_id=246396904
2. «Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання» // Розпорядження КМУ від 1 квітня 2004 р. N 208–р
3. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 25.03.2004 р. № 115 «Про затвердження Методики оцінювання роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій, здійснення заходів з поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та в розрізі регіонів, рейтингової оцінки інвестиційної привабливості галузей, регіонів та суб'єктів господарювання і відповідної форми звіту» : [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/>
4. Наказ Держкомстату України № 114 від 15.04.2003 «Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку» : [Електронний ресурс] . – Режим доступу : www.uapravo.net/data/base40/ukr40346.htm.
5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». Дата набуття чинності 1 січня 2006 року. Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>]
6. Матеріали Всесвітнього економічного форуму (щорічна нарада) – <http://www.weforum.org>.
7. <http://genuineprogress.net/genuine-progress-indicator/>
8. [http://www.wikiprogress.org/index.php/Index_of_Sustainable_Economic_Welfare_\(ISEW\)](http://www.wikiprogress.org/index.php/Index_of_Sustainable_Economic_Welfare_(ISEW))
9. Рейтинг для інституційних інвесторів // VII. Institutional Investor's Country Credit Ratings: [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.institutionalinvestor.com>.
10. Рейтинг інвестиційної привабливості // Moody's Investor service : [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.moody.com/cust/default.asp>
11. Потенціал підприємства: формування та оцінювання /Навч. посібник// Н.В.Касьянова, Д.В.Солоха та ін.// Електронний ресурс. Режим доступу: [http://pidruchniki.com/1081080654097/ekonomika/metodi_kapitalizatsiyi]
12. Кекух Д.В. Капіталізація як складова банківської системи // Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/>]
13. Інституційні механізми капіталізації економіки регіонів Українського Причорномор'я : [монографія] / [Б. В. Буркинський, В. М. Осипов, О. В. Моліна та ін.] ; за наук. ред. Б. В. Буркинського ; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.–екол. дослідж. – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2014. – 520 с.
14. Дружинин А.Г. Глобальное позиционирование Юга России: факторы, особенности, стратегии: Монография / А.Г. Дружинин. – Ростов–на–Дону: Изд–во ЮФУ, 2009.
15. Шевцова М.Ю., Солодовник Ю.О. Ринок банківських послуг: динаміка розвитку та сегментації//М.Шевцова, Ю.Солодовник// Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Випуск 5(2), 2011. – с. 149–155.
16. Грудзевич У. Я. Перспективи розвитку регіональної інфраструктури фінансового ринку / У. Я. Грудзевич // Щорічник наук. пр. «Соціально–економічні дослідження в перехідний період». – Серія «Економічні проблеми розвитку виробництва регіону». – Вип. XXXI. – Львів: НАНУ ІРД, 2001. – С. 620–631.
17. Климко О. О. Регіональна сегментація ринку фінансово–банківських послуг України / О. О. Климко // Український географічний журнал. – 2004. – № 4. – С. 38–43. – с.39.
18. Статистика: Підручн. / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін. – 2–ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
19. Герасимчук З. В., Корецька Н. І. Територіальна організація банківської системи регіонів України: оцінка та стратегії забезпечення її раціональності: Монографія. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 312 с.

20. Люзняк М. Щодо оптимізації регіональної структури банківської системи / М. Люзняк // Економіст. – 2008. – № 8. – С. 54–57.
21. Долішній М., Другов О. Проблеми та перспективи підтримки банками розвитку економіки регіонів / М. Долішній, О. Другов // Економіка України. – 2005. – № 9 (526). – С. 4–11.
22. Чернюк Л. Г., Кондрашихін А. Б., Качала Т. М. Територіальна організація фінансового ринку України: Монографія / Л. Г. Чернюк, А. Б. Кондрашихін, Т. М. Качала. – Черкаси: Вертикаль, 2006. – 256 с. – с.142.
23. Могильницька М. П., Васюта В. О., Побурко Я. О. Ефективність банківської системи регіону: методологія і апробація моніторингу / М. П. Могильницька, В. О. Васюта, Я. О. Побурко. – Львів: НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2005. – 63 с.; Могильницька М., Побурко Я. Про оцінювання ефективності банківської системи регіону / М. Могильницька, Я. Побурко // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 206–213.
24. Верников А. В. Доля иностранного капитала в банковском секторе: вопросы методологии / А. В. Верников // Деньги и кредит. – 2006. – № 6. – С. 63–74.

УДК 656.7:061.5:339.747:65.016.1 (043.2)

Наталія ВОЗБРАННА *

РЕГІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АВІАПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АВИАПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА

REGIONAL PROSPECTS OF AIR ENTERPRISES DEVELOPMENT UNDER THE CONDITIONS OF FINANCIAL CRISIS

***Анотація.** У тезах представлено сукупність основних заходів, відповідно до яких можливе формування і здійснення ефективного менеджменту на підприємствах цивільної авіації (аеропортах). Представлено функціональну структуру системи покращення ефективності управління діяльністю авіапідприємств та відображено основні напрямки реструктуризації в умовах кризового розвитку.*

***Аннотация.** В тезисах представлены совокупность основных мероприятий, в соответствии с которыми возможно формирование и осуществление эффективного менеджмента на предприятиях гражданской авиации (аэропортах). Представлена функциональную структуру системы повышения эффективности управления деятельностью авиапредприятий и отражены основные направления реструктуризации в условиях кризисного развития.*

***Abstract.** In theses presented a set of key measures under which the possible formation and implementation of effective management in enterprises of civil aviation (airports). Presented by the functional structure of the system to improve the efficiency of management of airlines and displays the main directions of restructuring in crisis development.*

В даний час у вітчизняних підприємств до труднощів отримання позикових коштів від кредитно–банківських установ додалися й проблеми недовіри до них у зв'язку з нестабільними умовами економічного становища. Фінансово–економічний стан авіакомпаній, ситуація на ринку авіаперевозок і прийняті стратегії розвитку визначають різні умови, можливості та механізми використання власних і залучених фінансових коштів. Особливу актуальність мають вироблення і впровадження нових управлінських технологій, які б підвищили ресурсний потенціал підприємства. Технологічну модель реалізації процесів підвищення ефективності управління діяльністю авіапідприємств можна представити як послідовність чотирьох етапів:

---

* *ВОЗБРАННА Наталія Анатоліївна / Наталья ВОЗБРАННАЯ / Nataliia VOZBRANNA* – студентка, Національний авіаційний університет, e-mail: natavozbranna@mail.ru

Перший етап «Аналіз економічного стану підприємства» включає:

- здійснення експрес-діагностики (або експрес-рейтингової оцінки), оцінки потенційної можливості банкрутства;
- застосування в рамках оперативної реструктуризації невідкладних заходів;
- проведення комплексного економічного аналізу з виявленням причин виникнення кризових явищ на підприємстві;
- прийняття рішення щодо реорганізації чи ліквідації авіапідприємства.

Другий етап «Розробка стратегії реструктуризації» включає визначення цілей, формування концепції і стратегії реструктуризації. Важливим обмеженням, що потребує особливої уваги при розробці стратегії розвитку аеропорту, є відображення в перспективній моделі інтересів зацікавлених груп: власників, працівників, менеджерів, державних регулюючих органів і контрагентів (авіакомпаній, пасажирів, постачальників).

Третій етап «Формування програми заходів щодо забезпечення ефективної діяльності авіапідприємства» включає уточнення і коригування заходів оперативної реструктуризації, а також вибір програми стратегічної реструктуризації. Першим завданням системи управління є розробка організаційної структури (взаємозалежної структури центрів відповідальності). Друге завдання полягає у створенні системи управління, яка припускає побудова збалансованої системи взаємовідносин між окремими структурними центрами відповідальності на основі добре сформульованих бізнес-процесів. Крім перерахованого вище, необхідним є створення ефективної системи управління персоналом. При виборі засобів реалізації стратегії реструктуризації ми виходимо з того, що підприємство цивільної авіації (аеропортовий комплекс) – це складна система, яку необхідно розділити як з позиції об'єкта управління, так і з позиції керуючої системи.

Четвертий етап «Управління реалізацією програми заходів» представляє собою сукупність послідовних дій: моніторинг поточних результатів, забезпечення безперервного фінансування, мотивація персоналу, аналіз результатів реструктуризації на відповідність із планом програми, здійснення корегуючих заходів програми щодо підвищення ефективності діяльності підприємства в сукупності з цілями і джерелами фінансування [2].

Ефективність реалізації кожного етапу забезпечується застосуванням відповідних організаційних процедур, механізмів, документів, таких як технологічні і організаційні зміни, зміни в економіці та фінансах, нормативно-правове та інформаційно-методичне забезпечення. Практика реструктуризації українських авіапідприємств показує, що найчастіше ними застосовуються два основних типи стратегій: наступальна і оборонна. Застосування тільки лише оборонної стратегії не дозволить досягти фінансового благополуччя і росту ефективності. Пояснюється це пасивною поведінкою на ринку, що тягне скорочення обсягів представлених товарів, робіт, послуг, а також зменшення частки ринку. Таким чином, виникає необхідність поєднання двох типів стратегій (наступальної і оборонної), що повинно знайти відображення в системі підвищення ефективності управління діяльністю авіапідприємства.

Формування економічної політики, забезпечення зростання авіаперевезень (як на галузевому рівні, так і на рівні провідних авіаперевізників) повинно базуватися на оцінці величини власних інвестиційних ресурсів авіатранспортного бізнесу з урахуванням раніше прийнятих фінансових зобов'язань. Оцінку ефективності програм реструктуризації доцільно проводити на основі адекватного вирішення завдань цільового критерію зростання ринкової вартості компанії. В якості такого вимірника вартості може використовуватися показник EVA (Economic Value Added) [4, с.97–98]. Це більш досконалий інструмент вимірювання результатів діяльності підрозділів, ніж чистий прибуток, так як оцінюється не тільки кінцевий результат, але і те, якою ціною він був отриманий (який об'єм капіталу і за якою ціною використовувався). Підприємство, яке в

процесі своєї діяльності максимізує EVA, підвищує тим самим свою ринкову вартість, а, отже, власний капітал власників, що і є метою бізнесу. Проте показник економічної доданої вартості має недолік – він не служить інструментом мотивації, так як ринкова капіталізація схильна до впливу багатьох чинників, частина з яких не підконтрольна менеджменту компанії. Для підприємств цивільної авіації особливе значення має високий вплив зовнішнього середовища на стабільність ведення бізнесу. Такі фактори, як зростання доходів населення, нерівномірний розподіл на території України платоспроможного попиту, сезонність авіаперевезень повинні бути враховані при проведенні реструктуризації.

У сучасних українських умовах оптимальним варіантом є організація вертикально інтегрованої структури управління аеропортовим комплексом, що вирішує завдання щодо фінансового оздоровлення, проведення єдиної фінансово-кредитної політики, оптимізації чисельності персоналу відповідно до обсягу виконуваних робіт, а також організації технологічного забезпечення виробництва та діяльності аеропортів. Сьогодні як ніколи гостро стоїть питання про диверсифікацію ринкового розвитку аеропортового бізнесу (у структурі доходів аеропортів частка неавіаційної діяльності становить 20–40%). Робота в даному напрямку дозволить регулювати вартість тарифу на весь комплекс авіапослуг і коригувати паливний цінник. Отримання інших джерел доходів дасть можливість вести збалансовану цінову політику [1].

Важливим моментом при здійсненні реструктуризації є використання методів, заснованих на збереженні та вдосконаленні виробництва, а не на його скороченні (згортанні). У більшості випадків вирішальне значення у побудові ефективної стратегії реструктуризації дає можливість збільшення доходів від виробництва, замість вирішення проблем шляхом скорочення поточних витрат авіапідприємства та продажу його активів. Це пов'язано з рядом причин:

- економія витрат на повітряному транспорті має технологічні обмеження (нормативні вимоги в галузі забезпечення безпеки польотів).
- необхідність сплати досить значних комісійних витрат посередникам, найманим для реалізації окремих видів майна;
- збереження і вдосконалення виробництва дозволить реалізувати інвестиційні проекти.

Наведена технологія може скласти методологічну основу формування та координації процедур і механізмів підвищення ефективності управління діяльністю авіапідприємства в умовах кризового розвитку. Розробка дієвих та ефективних механізмів та стратегій взаємодії підприємств є нагальним для вітчизняних авіапідприємств.

Література

1. Офіційний сайт Державної авіаційної адміністрації. – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.ukraviatrans.gov.ua>
2. Крила. Усе про українську авіацію: «Аеросвіт» підтвердив обсяги падіння авіаперевезень» від 25.12.2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wing.com.ua/content/view/5070/37/>
3. Хроніки перманентної кризи в Україні «Криза добралася до українських авіаперевізників» від 05.12.2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crisis.in.ua/19.htm>
4. Штангрет А. Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник/ Андрій Штангрет, Оксана Копилук. – К.: Знання , 2007. – 335 с.

УДК (338.24+001.895):332.12

Олександр ГУДИМА *

* *ГУДИМА Олександр Петрович / Олександр ГУДИМА / Alexander GUDIMA* - аспірант ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: Sasha_gudima@i.ua

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ: ДІАГНОСТИКА ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ: ДИАГНОСТИКА И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGIONS: DIAGNOSIS AND CURRENT TRENDS

Анотація Проаналізовано розподіл підприємств за типами інноваційної діяльності. Розглянуто розподіл інноваційно активних підприємств за регіонами. Визначено, що проблема інноваційного розвитку регіонів залишається однією із складних як на регіональному, так і на державному рівні.

Аннотация. Проанализировано распределение предприятий по типам инновационной деятельности. Рассмотрено распределение инновационно активных предприятий по регионам. Определено, что проблема инновационного развития регионов остается одной из сложных как на региональном, так и на государственном уровне.

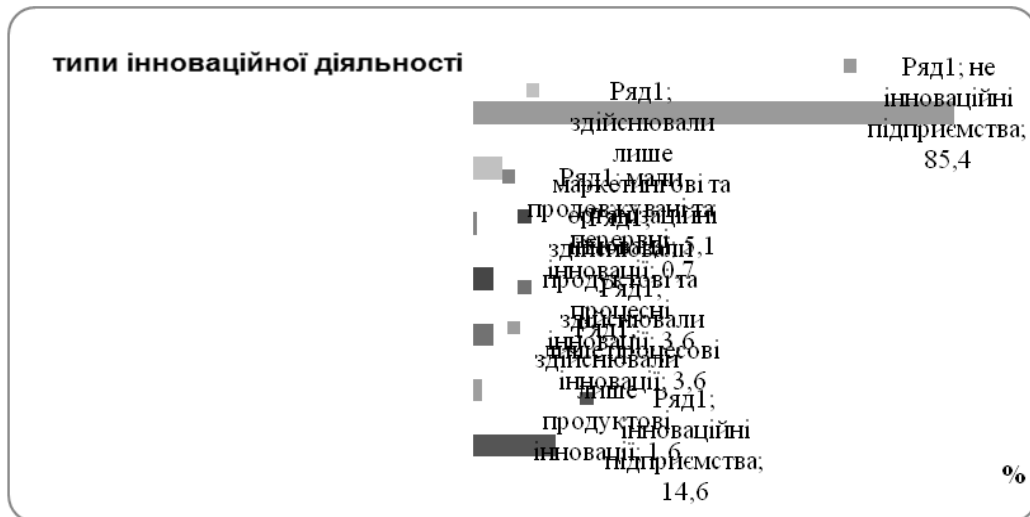
Abstract. It analyzes the distribution of enterprises by type of innovation activity. Consider sharing innovation active enterprises by region. Determined that the issue of innovative regional development remains one of the challenging both the regional and the national level.

Сучасні виклики, що постають перед регіонами України, зумовлюють необхідність пошуку інноваційних підходів до формування нової регіональної політики, модернізації системи управління регіональним розвитком.

Серед інновацій, що сприяють активізації регіонального розвитку, значну роль відіграє використання потенціалу та переваг міжрегіонального співробітництва, що сприяє розвитку внутрішнього ринку, посилює економічну та соціальну єдність країни. Інноваційний складник міжрегіонального співробітництва зорієнтований на синергетичний ефект: досягнення стабільного, збалансованого соціально-економічного розвитку на загальнонаціональному рівні завдяки підвищенню конкурентоспроможності регіонів. За рахунок реалізації спільних (міжрегіональних) проектів у сфері виробництва, послуг, інфраструктурного забезпечення поліпшується соціально-економічна ситуація в регіонах, зокрема посилюється економічна взаємодія проблемних (старопромислових, сільських, віддалених) територій з регіонами-лідерами; вирівнюються диспропорції регіонального розвитку; створюються можливості для оволодіння новими, раніше незадіяними ресурсами розвитку. Нові можливості відкриває для України міжнародне міжрегіональне співробітництво на рівні транскордонної, транснаціональної та міжрегіональної кооперації з країнами-сусідами.

Більшість регіонів України сьогодні характеризується розбалансованою структурою економіки, високим рівнем зношеності основних виробничих фондів місцевого виробничого комплексу; технологічною відсталістю системо-формуючих виробництв, низькою ефективністю використання наявного на місцевому рівні ресурсного потенціалу. Такі характеристики регіонального розвитку, по-перше, посилюють залежність соціально-економічної ситуації в регіонах від хаотичних кон'юнктурних коливань, нестабільності зовнішньоекономічної ситуації; по-друге, зменшують мотивацію регіонів до нарощування внутрішніх ресурсів розвитку через неефективність системи їх перерозподілу та використання; по-третє, формують і консервують цикл екстенсивного типу регіонального розвитку, що негативно позначається на конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Упродовж 2012–2014 рр. частка підприємств, які займались інноваційною діяльністю, за видами економічної діяльності регіону становила 14,6%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 9,5% (5,2% – продуктові та 7,2% – процесові), нетехнологічні – 8,6% (4,7% – організаційні та 6,4% – маркетингові), що розглянуті на рис.1.

Рис. 1. Розподіл підприємств у 2012–2014 рр. за типами інноваційної діяльності, у % до загальної кількості підприємств

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств України, то майже три чверті підприємств із технологічними інноваціями придбали машини, обладнання та програмне забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Понад чверть із них здійснювали діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, таку як техніко-економічне обґрунтування, тестування, розробка програмного забезпечення для поточних потреб, технічне оснащення, організація виробництва тощо. Кожне п'яте підприємство проводило навчання та підготовку персоналу для розроблення і/або впровадження ними нових або значно вдосконалених продуктів і процесів (Рис.2).

Розрахункові дані дозволяють стверджувати, що впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості та освоєння нових видів в Україні на фоні загального спаду набуло ще й тенденції значного занепаду в регіонах крім м.Києва та деяких промислово розвинутих областей східної України.

Таким чином, проблема інноваційного розвитку регіонів залишається однією із складних як на регіональному, так і на державному рівні. Серед основних причин, що стримують розвиток інноваційного напрямку, – нестабільна економічна ситуація, нестача інвестиційних коштів, недосконалість системи управління інноваційною діяльністю в регіоні. В даній ситуації зростає роль держави, яка повинна створити сприятливий клімат для реалізації моделі інноваційного розвитку регіонів.

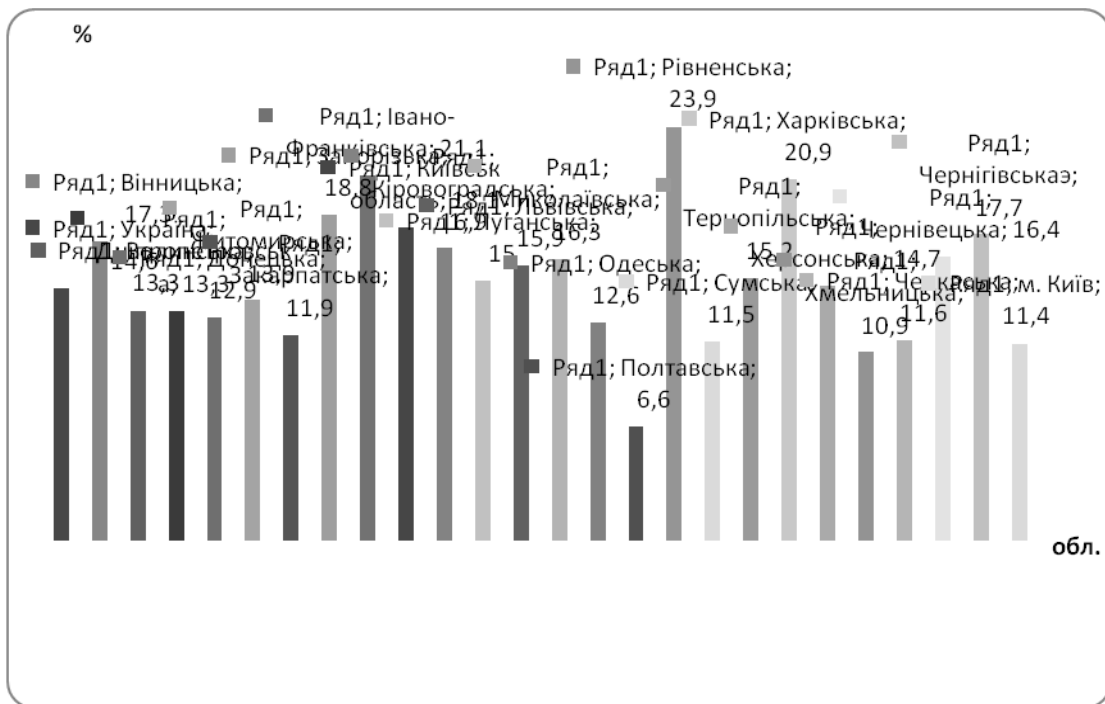

Рис. 2. Розподіл інноваційно активних підприємств у 2012-2014 рр. за регіонами, у % до загальної кількості обстежених підприємств відповідного регіону

Література

1. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: ана- літ. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 80 с.
2. Офіційний сайт Державної статистичної служби України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.

УДК 628.35

Ігор ЄРЕМЕЄВ,
Аліна ДИЧКО*

ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ МУНІЦИПАЛЬНИМИ ОБ'ЄКТАМИ

ПРОБЛЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ МУНИЦИПАЛЬНЫМИ ОБЪЕКТАМИ

PROBLEMS OF OF MUNICIPAL FACILITIES INTELLECTUALIZATION MANAGEMENT

Анотація. Показано, що за умов кризи необхідно змінювати парадигму управління у всіх сферах діяльності – від управління традиційними методами до інтелектуального управління. Наведений приклад такого підходу щодо управління системою очищення комунально-побутових стоків.

* ЄРЕМЕЄВ Ігор Семенович / Игорь ЕРЕМЕЕВ / Ihor IEREMIEIEV – д.т.н., професор кафедри автоматизованого управління технологічними процесами, Академія муніципального управління, Київ, e-mail: amigo1933@yandex.ua
ДИЧКО Аліна Олегівна / Алина ДЫЧКО / Alina DYCHKO – к.т.н., доцент кафедри інженерної екології, НТУУ «Київський Політехнічний Інститут», e-mail: aodi@ukr.net

Аннотація. Показано, що в умовах кризи необхідно змінити парадигму управління во всіх сферах діяльності – від управління традиційними методами до інтелектуального управління. Приведен приклад такого походу применительно до управління системою очистки побутових стоків.

Abstract. Under crisis conditions paradigm of management by traditional methods should be changed into intellectual control. There is example of this approach with regard to management of domestic wastewater treatment system.

Наша країна стоїть перед викликами, які створила економічна, політична та соціальна криза. Відповіддю на ці виклики може стати зміна парадигми – перехід на інтелектуалізацію управління в усіх сферах нашого життя, тобто перехід від звичного «матеріального» управління (коли отримання результатів досягається просто шляхом використання традиційних управлінських алгоритмів та технологій) до управління, що базується на знаннях (а це передбачає не тільки оптимізаційні процедури, але й широке використання системного аналізу, ризико-орієнтований підхід, адаптаційні процедури, використання методів правдоподібних міркувань, прогнозування, імітаційне моделювання тощо). Проблема інтелектуалізації управління економікою – дуже складна й багатозначна. Тому краще розглянути її на прикладі управління муніципальними об'єктами (МО). До таких можна віднести системи теплопостачання, системи підготовки питної води, системи очищення побутових стоків, системи поводження з твердими побутовими відходами, системи управління міським транспортом, системи контролю за якістю оточуючого середовища.

Сьогодні усі ці МО керуються традиційними методами, що пов'язані з низькою ефективністю результатів (високі витрати ресурсів, низька якість). Що може дати інтелектуалізація управління? Розглянемо, наприклад, управління системою очищення комунально-побутових стоків.

Ефективне управління процесами очищення стічних вод (СВ) зустрічається з рядом проблем, серед яких однією з головних є відсутність можливості точного й оперативного вимірювання якісних та кількісних показників СВ. Це, у свою чергу, не дозволяє адекватно реагувати на зміни цих показників на вході в очисні споруди та на їхньому виході. Отже необхідно змінити підхід до інформаційного забезпечення процесів поводження з СВ.

Останнім часом як альтернативу замість детермінованих функцій, які зв'язують між собою вхідні дані, змінні, зовнішні чинники та параметри з виходами, використовують функції належності (ФН), які спираються на методи теорії нечітких множин та теорії можливостей [1, 2]. В практиці нечітких множин замість детермінованих цифрових даних користуються лінгвістичними змінними, які, наприклад, можуть мати такі значення: «відсутнє» (В), «мале» (М), «середнє значення» (С) і «багато» (Б). «Середнє значення», як правило, відповідає такому, яке спостерігається у більшості випадків протягом значного часу. Тоді функцію належності до тієї чи іншої лінгвістичної змінної можна представити у наступному вигляді:

$$\mu(x) = \begin{cases} 0, & x \leq a, d \leq x \\ \frac{x-a}{b-a}, & a \leq x \leq b \\ 1, & b \leq x \leq c \\ \frac{d-x}{d-c}, & c \leq x \leq d \end{cases},$$

де $a_i \leq b_i \leq c_i \leq d_i$ – відповідають експертним оцінкам меж, в яких перебувають відповідні (i -ті) лінгвістичні змінні В, М, С та Б. Такий підхід дозволяє використовувати нечіткі ФН замість детермінованих залежностей, що суттєво спрощує проблему інформаційного забезпечення процесів поводження із СВ і, у той же час сприяє підвищенню ефективності управління. Справа у тому, що показники СВ визначаються як

усереднені за період до 30 діб. У той же час потік крізь очисні споруди коливається у часі протягом доби: близько 35% потоку проходить у ранкові години ($6^{00} - 11^{00}$), 25% – від 11^{00} до 17^{00} , а решта (близько 40%) – у вечірні години ($17^{00} - 22^{00}$) [3], які відповідно можна зазначити як С, М та Б і далі використовувати їх для визначення режиму очищення СВ. Такі ж лінгвістичні змінні можна визначити і для інших показників СВ.

Метою інтелектуалізації управління процесами очищення СВ є використання теорії нечітких множин та правдоподібних міркувань для оцінювання ефективності методів інтенсифікації очищення стічних вод та розробка евристик, які б сприяли застосуванню раціонального методу підвищення ефективності очисних споруд з мінімізацією витрат та максимізацією безпеки довкілля.

Будь-яке керуюче правило з вибору методу інтенсифікації очищення стоків можна представити у формі «ЯКЦО» {умови}, «ТО» {наслідки} [4].

Наприклад, доцільність попереднього *коригування рівня рН (водневого показника)* стічних вод можна сформулювати таким чином:

ЯКЦО {(РРН_С) ТА (ШПС_С)}, ТО {НКР_В},
 ЯКЦО {(РРН_М) ТА (ШПС_Б)}, ТО {НКР_Б},
 ЯКЦО {(РРН_Б) ТА (ШПС_М)}, ТО {НКР_С},

де РРН – рівень рН, ШПС – швидкість протоку стоків у споруді, НКР – необхідність коригування рівня рН, а В, М, С, Б – відповідні оцінки.

Необхідне співвідношення біогенних елементів в аеротенку має становити БСК_{повн} : N : P = 100 : 5 : 1. Евристики для здійснення *підживлення активного мулу* сполуками азоту N і фосфору P мають наступний вигляд:

ЯКЦО [{(БСК_С) ТА (ВАС_С) ТА (ВФС_С)},
 АБО {(БСК_М) ТА (ВАС_С) ТА (ВФС_С)}], ТО {ПАМ_В},
 ЯКЦО {(БСК_Б) ТА (ВАС_С) ТА (ВФС_М)}, ТО {ПАМ_С},
 ЯКЦО {(БСК_Б) ТА (ВАС_М) ТА (ВФС_М)}, ТО {ПАМ_Б},

де БСК – значення біологічного споживання кисню (БСК_{повн}) в стоках, ВАС – вміст азоту в стоках, ВФС – вміст фосфору в стоках, ПАМ – підживлення активного мулу.

Евристики для *застосування методів інтенсифікації процесу* можна сформулювати наступним чином:

ЯКЦО [{(ШПС_С) ТА (БСК_С) ТА (КАМ_С) ТА (ІАМ_С)},
 АБО {(ШПС_М) ТА (БСК_Б) ТА (КАМ_Б) ТА (ІАМ_С)}], ТО {НП_В},
 ЯКЦО {(ШПС_С) ТА (БСК_Б) ТА (КАМ_Б) ТА (ІАМ_С)}, ТО {НП_С},
 ЯКЦО {(ШПС_Б) ТА (БСК_С) ТА (КАМ_С) ТА (ІАМ_Б)}, ТО {НП_Б},

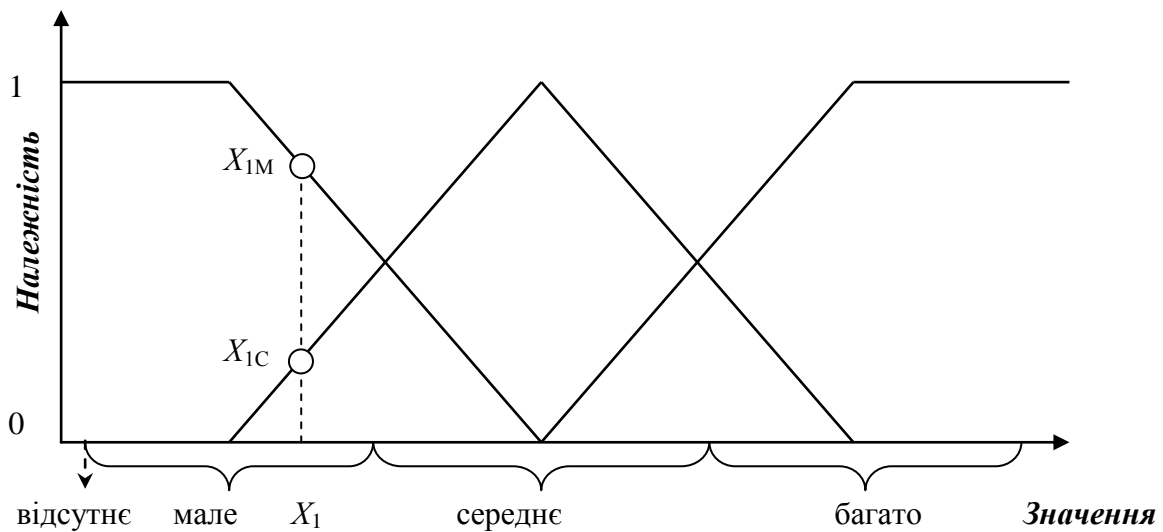
де ШПС – швидкість протоку стічних вод, КАМ – концентрація активного мулу, ІАМ – індекс активного мулу (відображає його властивості), НП – необхідність інтенсифікації процесу очищення.

Процедура використання евристик при оцінці процесу очищення активним мулом полягає у наступному (рис. 1). Якщо певна характеристика, що використовується для оцінки необхідності інтенсифікації процесу – (ШПС, БСК, ІАМ тощо), – приймає деяке значення X_1 , то її належність до лінгвістичних змінних визначається в точці перетину такого значення із лініями належності – X_{1C} (функцією належності до змінної «середне») та X_{1M} – функцією належності до змінної «мале»). Очевидно, що $X_{1C} < X_{1M}$. Звідки дане значення X_1 можна віднести до лінгвістичної змінної «мале».

Таким чином, прийняття рішень щодо впровадження додаткових заходів із підвищення ефективності трансформації забруднюючих речовин в стічних водах вимагає експертної оцінки функцій належності тих чи інших лінгвістичних змінних (аналогів функцій розподілу випадкових величин) з урахуванням таких даних, як щоденні та усереднені (щомісячні, щорічні):

швидкості протоку стічних вод в споруді з урахуванням співвідношення кількості надходження промислових та комунальних стоків

показники якісного складу стоків;
характеристики активного мулу.

Рис. 1. Визначення належності значення X до відповідних лінгвістичних змінних

Таке оцінювання можна виконати, користуючись теоремою Байєса [5], яка дозволяє визначити імовірність того, що прийнята гіпотеза розподілу випадкових величин відповідає дійсності, якщо є лише непрямі підтвердження (*дані*), які не є вичерпними (непредставницькі вибірки) й можуть бути неточними, як це й має місце під час моніторингу очищення стічних вод. Отриману за формулою Байєса імовірність можна при цьому далі уточнювати, приймаючи до уваги дані нових спостережень $a_i \leq b_i \leq c_i \leq d_i$. Таким чином, за формулою Байєса імовірність НПП:

$$P(A|B) = \frac{P(B|A)P(A)}{P(B)}$$

де $P(A)$ — апіорна імовірність гіпотези A – функції розподілу лінгвістичної змінної (НПП);

$P(A|B)$ — апостеріорна імовірність гіпотези A (НПП) за умов здійснення події B (БСК) – визначення реального розподілу;

$P(B|A)$ — імовірність здійснення події B (БСК) за умов істинності гіпотези A (НПП);

$P(B)$ — імовірність здійснення події B (БСК);

або:

$$P(\text{НПП} | \text{БСК}) = \frac{P(\text{БСК} | \text{НПП})P(\text{НПП})}{P(\text{БСК})}$$

Важливим наслідком теореми Байєса є формула повної імовірності події, яка залежить від декількох несумісних гіпотез:

$$P(B) = \sum_{i=1}^N P(A_i)P(B|A_i) \quad \text{або} \quad P(\text{НПП}) = \sum_{i=1}^N P(\text{БСК}_i)P(\text{НПП} | \text{БСК}_i)$$

– імовірність здійснення події B (НПП) залежить від ряду гіпотез A_i (БСК_M , БСК_C , БСК_B), якщо відомі ступені достовірності цих гіпотез (наприклад, отримані експериментальні дані), причому за робочу гіпотезу варто прийняти $P(B_k)$, яка задовольняє умові:

$$P(B_k) = \max \{P(A_1)P(B/A_1), P(A_2)P(B/A_2), \dots, P(A_N)P(B/A_N)\}.$$

Отже, використання теорії нечітких множин із визначенням достовірних меж, в яких можуть знаходитися відповідні оцінки тих чи інших параметрів, дозволяє забезпечити оптимальний менеджмент процесу біохімічного очищення стічних вод.

Література

1. Karadimos N. Municipal Solid Waste Generation Modeling based on Fuzzy Logic / N. Karadimos, V. Loumos, A. Orsoni // Proceedings 20th European Conference on Modelling and Simulation / N. Karadimos, V. Loumos, A. Orsoni. – Bonn, Germany, 2006. – P. 1815–1821.
2. Tizhoosh H. R. Fuzzy Image Processing: Fuzzy sets [Електронний ресурс] / Tizhoosh // University of Waterloo. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://pami.uwaterloo.ca/tizhoosh/set.htm>.
3. Protocol for the verification of residential wastewater treatment technologies for nutrient reduction – U.S.: EPA. – P.1–41.
4. Єремєєв І. С. Проблеми прийняття рішень в умовах невизначеності під час моніторингу довкілля / І. С. Єремєєв // Матеріали X міжнародної науково-технічної конференції «Системний аналіз та інформаційні технології». – К.: НТУУ "КПІ", 2008. – С. 171–172.
5. Bayesian Model Averaging: A Tutorial / J. A. Hoeting, D. Madigan, A. E. Raftery, C. T. Volinsky. // Statistical Science. – 1999. – Vol.14, №4. – С. 382–417.

УДК 336.1:332(510)

Дмитро ЄФРЕМОВ*

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

ФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ СУБНАЦИОНАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

THE DESIGN OF FINANCIAL RESOURCES FOR SUBNATIONAL UNITS UNDER DECENTRALIZATION CONDITIONS

Анотація. В Україні стартувала реформа із децентралізації та посилення економічних повноважень субнаціональних органів влади. Очевидно, що реформовані місцеві адміністрації мають отримати суттєво збільшені фінансові ресурси для виконання своїх повноважень, що ініціалізованою реформою однак не передбачається. Обсяг покладених на них обов'язків буде вищим за їх фінансові можливості. Для вирішення цієї проблеми доречно залучити досвід інших країн, що розвиваються, зокрема китайський із створення фінансових платформ місцевих органів влади.

Аннотация. В Украине стартовала реформа по децентрализации и усилению полномочий субнациональных органов власти. Очевидно, что реформируемые местные администрации должны получить существенно увеличенные финансовые ресурсы для выполнения своих полномочий, что инициализированной реформой однако не предусматривается. Объем возложенных на них обязанностей будет выше их финансовых возможностей. Чтобы решить эту проблему, целесообразно использовать опыт других развивающихся стран, в частности китайский по созданию финансовых платформ местных органов власти.

Abstract. The decentralization reform, aimed on economic empowerment of subnational governments, has recently started in Ukraine. Obviously, reformed local governments should get a substantial increase in financial resources to fulfill their mandate, that however would not be provided by initialized reform. The volume of their duties would be beyond their financial capabilities. To solve this problem, it is advisable to use the experience of other developing countries, in particular Chinese one, in establishing of financing platforms for local authorities.

В умовах ускладнення внутрішньополітичної та загострення соціально-економічної ситуації в Україні підвищеної актуальності набуває питання про характер фінансово-економічних відносин між центральною владою і органами місцевого самоврядування. Очевидно, що для ефективної реалізації своєї найважливішої функції – забезпечення громадян суспільними товарами та послугами – адміністрація регіону (міста, громади

* ЄФРЕМОВ Дмитро Петрович / Дмитрий ЕФРЕМОВ / Dmytro EFREMOV – к.е.н., докторант кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», vedim@ukr.net

тощо) повинна мати необхідні повноваження, належну фінансову базу та управлінську автономію.

Сформований урядом України пакет реформ, спрямованих на децентралізацію влади, містить низку позитивних моментів: від збільшення фінансових ресурсів у розпорядженні нових адміністративних утворень до розширення їх політичних прав і адміністративних повноважень. Тим не менше, в окремих їх положеннях уже простежується невідповідність, зокрема, між обсягом повноважень, що передані на відповідальність громад, та величиною фінансових ресурсів, що залишатимуться в їх розпорядженні.

Китайська Народна Республіка – найбільш успішна країна, серед тих, що розвиваються, яка має схожу систему фінансових відносин між центральною владою та субнаціональними одиницями. Розбудовуючи ринкові відносини в національному господарстві, вона зафіксувала на високому рівні частку податкових надходжень, що залишається в розпорядженні місцевих органів влади (біля 50 %). Тим не менше їх все одно недостатньо для фінансування обсягу соціальних обов'язків, законодавчо закріплених за локальними адміністраціями. Останні у відповідь виробили спеціальний механізм подолання подібного дисбалансу – так звані фінансові платформи органів місцевої влади.

Фінансові платформи органів місцевої влади (ФПОМВ) являють собою створені територіальними адміністраціями посередницькі компанії, які позичають для них кошти в державних банків, трастових фондів або на ринку облігацій. Їх роль у залученні фінансів під проекти із забезпечення населення локальними суспільними благами є визначальною: частка місцевих боргів, розподілена серед них, перевищує 45 %.

Зазвичай подібні фірми є одночасно привілейованими підрядниками субнаціональної влади з будівництва інфраструктури в регіоні, їм у концесію можуть бути передані споруджені об'єкти, які пропонуються позичальникам в якості застави. Очевидно, що потоку майбутніх доходів від інфраструктурних проектів недостатньо для покриття витрат на них, тому місцева влада часто субсидує створені фінансові платформи заробленими від продажу власних природних ресурсів коштами, у першу чергу землі. Земельні ділянки в густонаселеній країні з високими темпами урбанізації завжди є привабливим активом, у тому числі й для застави, а тому місцева влада передає права на них до статутного капіталу власних ФПОМВ, чим суттєво розширює останнім кредитну пропозицію. Якщо цього недостатньо, субнаціональний уряд бере на себе додаткові зобов'язання, надаючи гарантії або виступаючи відповідачем по боргах своїх корпоративних посередників.

Таким чином, якщо на Заході локальна адміністрація території є вузловою ланкою в проектах державно-приватного партнерства, через механізми якого координує з приватним бізнесом зусилля із реалізації інфраструктурних проектів, то в Китаї широко практикується інша модель – створення державних фінансових платформ, через які акумулюються фонди, місце розміщення яких провінційна влада визначає самостійно. Самі ж ФПОМВ більше нагадують корпорації з розвитку, практика утворення яких при локальних органах влади спостерігається в деяких країнах (США, Росія), але з акцентом на позикових можливостях.

Кошти, залучені через корпоративних посередників китайськими локальними адміністраціями, в першу чергу розміщуються на їх території в капітальні проекти, здатні генерувати мультиплікативний інвестиційний ефект, об'єкти ж соціального та культурного призначення є для них другорядними. Щільна підтримка місцевої влади є, з одного боку, перевагою ФПОМВ, а з іншого – перешкодою для їх фінансової стабільності та розвитку.

Захоплення місцевих адміністрацій борговим фінансуванням місцевого розвитку містить у собі кілька потенційних загроз. Одна з них пов'язана з джерелами отримання

позик. На початку десятих років ХХІ ст. найважливішими кредиторами ФПОМВ стали великі державні банки, на які припадає 79 % усіх позичених ними коштів, у той час як на кредити інших установ (трастових компаній) – лише 10 %, через продаж облігацій – 7 % та від вищих щаблів органів влади – всього 4 % [1, с. 9]. Накопичення боргів, частина яких має потенціал перетворитися на низькоякісні або безперспективні, несе ризики для стабільності банківської системи.

Складнощі можуть виникнути і з основним видом застави, яку банки отримують від фінансових платформ – правами на використання землі. Надаючи позику, банки беруть до уваги не тільки її площу та місцезнаходження, але й потенціал економічного зростання та урбанізації адміністративної одиниці, що намагається отримати кошти. Тим не менше, вартість землі не може розглядатися як стабільна та прогнозована: вона залежить від екзогенних по відношенню до бюджету факторів динаміки регіону, а також кон'юнктури китайського ринку нерухомості, на якому експерти [2, с. 9-10] відзначають ознаки перегріву та надування мильних бульбашок, породжених різноманітними спекуляціями. Коли ж відбудеться крах ринку нерухомості, породжене ним цунамі може накрити усю фінансову систему країни.

Судячи з того, що темпи зростання боргів провінційних адміністрацій після 2010 р. в абсолютному виразі уповільнилися, а у відносному – навіть знизилися, керівництво країни серйозно ставиться до цієї проблеми та вживає заходів для її подолання. У 2010 р. Державна рада КНР запровадила систему контролю за кредитуванням через механізми фінансових платформ територіальних урядів, зобов'язала останніх відмовитися від тіньового банківництва, коли запозичення здійснюються не безпосередньо в банках, а в спеціально створених посередницьких структурах під вищі відсотки. З 2012 р. Національною комісією з реформ та розвитку введено дозвільні нормативи випуску фінансовими платформами облігацій лише за умови, що відношення їх пасивів до активів не перевищує 90 %, а також встановлено ліміти по боргам ФПОМВ, за якими локальні адміністрації, що їх створили, можуть брати зобов'язання із погашення або надавати гарантії. Локальним адміністраціями заборонено передавати суспільно значимі споруди (школи, лікарні, урядові будівлі) до статутного капіталу ФПОМВ з їх подальшим використанням у якості застави. А інструкціями Китайської банківської регуляторної комісії банкам заборонено кредитувати слабкі в фінансовому відношенні ФПОМВ та надавати кошти під проекти, попередньо неузгоджені з Державною радою КНР [2, с. 11]. Їх можна оцінити як спрямовані на обмеження можливостей місцевих чиновників, зацікавлених у покращенні економічної ситуації на керованих ними територіях, забезпечувати його за рахунок боргового фінансування.

Таким чином, систему фінансових платформ для місцевих органів влади можна розглядати як безпечну та корисну для запровадження в країнах, де здійснюється децентралізація, зокрема в Україні. Умовою її ефективної роботи є передача прав на розпорядження ресурсами території в відання субнаціональних органів влади. Лише підкріплена широкою фінансовою базою під контролем локальних адміністрацій реформа із децентралізації в Україні виявиться ефективною.

Література:

1. Lu Y., Sun T. Local government financing platforms in China: a fortune or misfortune? / Y. Lu and T. Sun // IMF Working Paper. European Department and Capital Markets Department. – 2013. – № 243. – 29 p.
2. Sano J. Local government debt structures in China and the central government's response / J. Sano // Pacific Business and Industries. – 2014. – Vol. XIV, № 52, pp. 2 – 20.

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ****ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
СТРАТЕГИИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ****PRACTICAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF THE STATE STRATEGY
OF REGIONAL DEVELOPMENT IN UKRAINE**

Анотація. В науковій роботі висвітлено шляхи розвитку малого підприємництва при реалізації державної стратегії регіонального розвитку України шляхом впровадження Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області. Аргументовано основні конкурентні переваги та проблеми розвитку Вінницької області, як центрального регіону у аграрному секторі економіки України.

Аннотация. В научной работе отражены пути развития малого предпринимательства при реализации государственной стратегии регионального развития Украины путем внедрения Стратегии сбалансированного регионального развития Винницкой области. Аргументировано основные конкурентные преимущества и проблемы развития Винницкой области, как центрального региона в аграрном секторе экономики Украины.

Abstract. In the scientific work are highlighted the ways of small entrepreneurship development during the realization of state strategy of regional development of Ukraine through the introduction of balanced regional development Strategy of Vinnytsia region. Argued the main competitive advantages and problems of development of Vinnytsya region like of the Central region in the agrarian sector of Ukraine.

Сучасна ефективна ринкова система передбачає існування та тісну взаємодію підприємств великого, середнього та малого типу. В розвинутих країнах світу мале підприємство виступає дієвим регулюючим суб'єктом економіки, що формує високий рівень конкуренції та попереджає неконтрольований ріст цін на ринку; володіє великим творчим потенціалом та наповнює ринок новим асортиментом продукції, миттєво реагуючи на різноманітні мінливі потреби споживача, а також скорочує рівень існуючого безробіття, як основне джерело зайнятості. Виступаючи в сучасній ринковій економіці самостійною ініціативною діяльністю, мале підприємство в аграрній Україні інтерпретується як провідна форма господарювання для нових власників, що спрямована на одержання прибутку та задоволення потреб суспільства шляхом забезпечення його необхідною продукцією, роботами та послугами.

В умовах інтенсивної міжнародної конкуренції, глобалізації та постійних технологічних змін, Україна має першочергово, зосередити увагу на забезпеченні розвитку малого підприємництва в аграрному секторі економіки країни. Невирішеними питаннями для України залишаються відсутність належних стимулюючих факторів здійснення господарської діяльності в сільськогосподарській галузі та відчуття тимчасовості бізнесу, «корінь» яких криється в недосконалому наявного інституціонального середовища функціонування відповідних підприємницьких суб'єктів. Усе це, разом із відсутністю необхідних навиків менеджменту та високим рівнем мінливості сучасного ринку, заважає процесам розвитку й ефективного функціонування агроформувань [2].

Саме з цією метою, Кабінет Міністрів України затвердив постанову щодо розробки Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

* ЄФРЕМОВА Олександра Сергіївна / Александра ЕФРЕМОВА / Oleksandra IEFREMOVA – аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет, e-mail: celebrities31@gmail.com

Реалізація Стратегії здійснюватиметься на основі відповідного щорічного плану заходів, який буде складовою частиною програм економічного та соціального розвитку області на поточний рік.

Основними інструментами реалізації Стратегії є:

- Державний фонд регіонального розвитку;
- Угода щодо регіонального розвитку;
- Державні цільові програми;
- Галузеві цільові програми;
- Кошти на принципах здійснення державно-приватного партнерства, міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових організацій;
- Кошти інвесторів, власні кошти підприємств;
- Стратегії розвитку міст і районів, регіональні середньострокові та щорічні програми економічного і соціального розвитку [1].

Одним із всебічно розвинених аграрно-промислових та культурно-історичних регіонів України є Вінницька область, яка займає перше місце в Україні за обсягами виробництва валової продукції сільського господарства. Питома вага області у валовій продукції сільського господарства України у 2014 році становила 7,9%. Стан розвитку підприємництва в області до 2014 року характеризувався щорічним збільшенням кількості малих підприємств, в тому числі мікропідприємств, та зростанням їх частки в загальних основних економічних показниках області. Проте за даними моніторингу у 2014 році діяльність започаткували 5867 новостворених суб'єктів господарювання, що на 7,0% менше порівняно з 2013 роком, із яких 1192 - юридичні особи (*на 19,7% більше*) та 4675 - фізичних осіб-підприємців (*на 12,0% менше*) [3].

Загалом причиною зниження рівня малого підприємництва у Вінницькій області (та в країні загалом) є політична та економічна кризова ситуація; відсутність сприятливого фінансово-інвестиційного клімату зі сторони держави, а також наявність податкового пресингу на етапі початкового розвитку малих підприємств.

Завдяки своєму географічному розташуванню Вінниччина має усі передумови для забезпечення динамічного розвитку матеріального виробництва, підвищення добробуту кожного громадянина, вирівнювання диспропорцій у соціально-економічному розвитку міст і районів, комплексного розвитку населених пунктів за рахунок раціонального та ефективного використання природно-ресурсного, науково-технічного, трудового та виробничого потенціалу як на рівні регіону, так і для розвитку України загалом [3].

Згідно Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [1] Вінницькою обласною державною адміністрацією була ініційована на виконання Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року (далі - Стратегія) [3].

Метою Стратегії є підвищення якості життя та добробуту населення на основі реалізації обґрунтованих структурних реформ, зростання конкурентоспроможності економіки області, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі сталого розвитку на сучасній технологічній основі, комплексного економічного і соціального розвитку міст, районів, селищ і сіл області, розвитку громадянського суспільства, підтримання стабільного та задовільного стану навколишнього природного середовища [3].

Проте ключовою стратегічною метою визначено зростання конкурентоспроможності економіки області шляхом створення сприятливих умов для динамічного розвитку малого та середнього бізнесу.

Зважаючи на це, в ході впровадження наміченої стратегії, в області очікується одержати наступні результати:

- сприятливе середовище для функціонування конкурентоздатного малого та середнього підприємництва, зокрема збільшення кількості суб'єктів господарювання та збільшення за їх рахунок чисельності робочих місць;

- щорічне збільшення питомої ваги малого та середнього підприємництва у ВДВ регіону.

За цих умов Стратегією передбачено заходи щодо реалізації очікуваних результатів:

- підтримка розвитку фермерства та малого підприємництва в сільській місцевості;
- формування інфраструктури розвитку малого підприємництва, у тому числі створення мережі інформаційно-консультативних центрів для підприємців та фермерів в районах області та містах обласного значення;
- створення ефективної інституційної мережі фінансової інфраструктури розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні;
- функціонування в усіх районних центрах та містах обласного значення центрів для надання адміністративних та інших послуг населенню і суб'єктам господарювання;
- стимулювання інноваційної активності малого бізнесу;
- реалізація завдань і заходів регіональної програми розвитку малого і середнього підприємництва у Вінницькій області;
- спрощення системи кредитування для малих і середніх підприємств, сприяти розвитку ринку фінансових послуг;
- сприяння провадженню спільної підприємницької діяльності прикордонних регіонів у сфері малого і середнього бізнесу;
- проведення заходів щодо поширення, поліпшення якості та підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств області;
- професійна підготовка кадрів для малого підприємництва;
- створення умов, які б стимулювали громадян до здійснення самостійної підприємницької діяльності, полегшення виходу на ринок;
- забезпечення розвитку лізингових операцій для технічного переоснащення основних фондів підприємств;
- збільшення кількості суб'єктів господарювання в сфері обслуговування та туризму в сільській місцевості;
- сприяння виходу суб'єктів господарювання на міжнародні ринки шляхом проведення заходів з сертифікації, орендування та адаптації виробництв до вимог Європейського союзу;
- сприяння розвитку системи сільськогосподарського дорадництва.

Результати реалізації Стратегії визначаються шляхом проведення моніторингу виконання Угоди щодо регіонального розвитку, плану заходів з реалізації Стратегії, програм економічного і соціального розвитку та інших заходів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Умовою здійснення моніторингу і оцінки реалізації Стратегії є обов'язкова участь у їх проведенні громадських організацій Вінницької області.

Моніторинг проводиться на підставі даних територіальних органів міністерств і відомств України (органів статистики, податкових органів тощо), структурних підрозділів облдержадміністрації. Вінницька обласна державна адміністрація щороку аналізує хід реалізації Стратегії та подає відповідну інформацію обласній Раді. Річний звіт складається з переліку ключових показників за кожною ціллю, кожним пріоритетом або заходом, містить інформацію про досягнення кожного об'єктивного пріоритету або виконання заходу, оцінку можливостей досягнення поставлених цілей. Звіт про реалізацію Стратегії заслуховується на сесії обласної Ради, висвітлюється у засобах масової інформації [3].

Отже, не зважаючи на досягненні результати, недостатня динаміка росту малого та середнього підприємництва є слабкою стороною Вінниччини. Вирішити або, принаймні, послабити зазначену проблему, дозволить ціла низка позитивних можливостей даної стратегії, такі як: активна підтримка та сприяння роботі малого та середнього підприємництва; створення інфраструктури розвитку підприємництва (технопарки, бізнес-центри, інкубатори і т.п.); створення міжнародних транспортних коридорів на території

області; розвиток транскордонних економічних відносин; наближення рівнів стандартів України до стандартів ЄС; розвиток наукомістких галузей, у тому числі ІТ-технологій; створення потужної мережі збутових організацій, оптової торгівлі для дрібних та середніх товаровиробників; ефективність державної регіональної політики, сприяти дії автономних торговельних преференцій при поставках продукції до країн-членів ЄС. Сталий розвиток цих галузей, в тому числі за рахунок ефективної зовнішньоекономічної діяльності діючих підприємств, залучення інвестицій для створення нових високотехнологічних та екологічно безпечних виробництв і розвиток навколо них мережі підприємств малого та середнього бізнесу, розширення співпраці з міжнародними організаціями дозволить забезпечити високі темпи економічного росту Вінниччини.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] // постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

2. Півторак В.С. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві / В.С. Півторак. - К.: ННЦ ІАЕ, 2014. - 116 с.

3. СТРАТЕГІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ [Електронний ресурс] // ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%9B%D0%9C%D0%9B%D0%A79TEHE2.

УДК 332.12(477)

Мирослава ЗАБЕДЮК*

НАГРОМАДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

НАКОПЛЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

THE ACCUMULATION OF UKRAINIAN REGIONS POTENTIAL OF UKRAINIAN REGIONS UNDER THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Анотація. Розглянуто умови ефективного використання та нарощення гео економічного та рекреаційно-туристичного потенціалу регіонів України. Визначено роль та вплив інфраструктурного потенціалу на соціально-економічний розвиток регіонів в цілому.

Аннотация. Рассмотрены условия эффективного использования и наращивания геоэкономического и рекреационно-туристического потенциала регионов Украины. Определены роль и влияние инфраструктурного потенциала на социально-экономическое развитие регионов в целом.

Abstract. The conditions of the effective use and increase of geo-economic and recreational-tourism potential of Ukraine's regions are surveyed. The role and impact of infrastructure capacity for social and economic development of the region is determined.

Суттєвою перевагою чи недоліком, які в тій чи іншій мірі впливають на усі складові потенціалу регіону, виступає його географічне розташування. Україна та, відповідно, її регіони володіють значними можливостями використання свого гео економічного потенціалу. Місце регіону в геополітичному та гео економічному просторі, його розміщення відносно політико-економічних центрів впливу, ринків збуту,

* ЗАБЕДЮК Мирослава Сергіївна / Мирослава ЗАБЕДЮК / Myroslava ZABEDYUK - к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, Луцький національний технічний університет, e-mail: myzase@yandex.ua

на перетині існуючих та перспективних транспортних, сировинних і товарних потоків може забезпечити суттєвий економічний ефект.

Географічне розташування регіонів України за умови розвиненої високоякісної інфраструктури автомобільних, залізничних, повітряних, морських, річкових, трубопровідних транспортних мереж надає можливість наростити конкурентні переваги як надійних транзитерів. Основним напрямом використання та нарощення транзитного потенціалу території є забезпечення високої якості транспортування сировинних ресурсів, товарів та ін. Нарощення транзитного потенціалу території, в свою чергу, виступає одним з вагомих чинників подальшого комплексного соціально-економічного розвитку території.

Рекреаційно-туристичний потенціал регіону визначає спроможність рекреаційно-оздоровчої та туристичної сфери діяльності регіону ефективно функціонувати та приносити прибутки як суб'єктам господарювання, так і території в цілому.

Світова практика доводить, що саме туризм дав поштовх значному соціально-економічному розвитку цілих країн. Дослідження вказують, що Україна володіє одним із найпотужніших в Європі рекреаційно-туристичних потенціалів, який у 10 разів перевищує потужності країн СНД. Сприятливі природно-кліматичні умови, об'єкти лікувально-рекреаційного призначення, численні історико-культурні пам'ятки створюють можливості розвитку туристичної та рекреаційної сфери у багатьох регіонах.

Зокрема, слід відмітити, що значним історико-культурним потенціалом володіє Кіровоградська, Чернігівська, Херсонська, Дніпропетровська та Запорізька області. Також, лише у Львівській області 55 населених пунктів віднесено до списку історичних населених місць.

Проте, слід відмітити недостатність та неефективність використання наявного потенціалу, немає повноцінної, адаптованої до ринкових умов державної політики розвитку вітчизняного туризму, підвищення його пізнавальної цінності [1]. Через це регіони втрачають можливості додаткового наповнення бюджетів та соціально-економічного розвитку в цілому.

Таким чином, рекреаційно-туристичний потенціал України реалізується лише на третину. Серед причин, що зумовлюють такий стан речей, науковці виділяють [2]:

- значне податкове навантаження;
- невирішеність питань з приватизації землі та захисту приватного капіталу;
- недостатня державна підтримка суб'єктів державного підприємництва;
- відсутність системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері послуг;
- недостатнє кадрове забезпечення сфери туризму та ін.

Політика розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу повинна проводитися диференційовано в залежності від соціокультурних та етнічних особливостей певних територій та рекреаційних можливостей. Формування рекреаційно-туристичного потенціалу у великій мірі залежить від розвитку туристичної інфраструктури, збереження та відтворення історичних пам'яток, розповсюдження «зеленого туризму».

Збереженню рекреаційно-туристичного потенціалу регіону та його нарощенню сприяють такі умови:

- достатність фінансування функціонування заповідних зон, парків та місць відпочинку;
- стимулювання діяльності турагентів, які розробляють та пропагують місцеві об'єкти для відпочинку та екскурсійні тури;
- підвищення екологічної культури населення регіону;
- заохочення волонтерського руху з прибирань та окультурення територій.

Відмітимо, що формування та нарощення усіх складових туристичного потенціалу території у тій чи іншій мірі пов'язане з наявністю та розвитком регіональної інфраструктури. Інфраструктурний потенціал регіону являє собою сукупність суб'єктів

усіх форм господарювання виробничої та невиробничої сфери, що забезпечують умови для трудової діяльності та комфортного відпочинку.

Звичайно, недостатньо розвинена інфраструктурна сфера спричиняє вагомий негативний вплив на соціально-економічний розвиток регіону в цілому. Та, навпаки, високий рівень розвитку інфраструктурних елементів сприяє зростанню усіх сфер господарської територіальної системи. Такий стан речей підтверджує необхідність посилення уваги до створення та адаптації інфраструктури регіону відповідно до територіальних особливостей.

В умовах нової політики регіонального розвитку, що полягає у децентралізації влади, розмежуванні повноважень між об'єктами територіального господарювання, передбачається і передання на регіональні та місцеві рівні відповідальності за розвиток інфраструктури.

На жаль, сучасний рівень інфраструктурного забезпечення не відповідає потребам та вимогам суспільства. Місцева влада не спроможна надати послуги населенню на належному рівні.

Тому, на сучасному етапі необхідна участь держави, яка має забезпечувати належне функціонування та сприяти розвитку інфраструктурного забезпечення регіонів у таких основних напрямках:

- забезпечення нормальних умов життєдіяльності населення;
- сприяння залученню недержавного фінансування установ соціально-культурного призначення;
- комерціалізація соціальної інфраструктури за умов гарантування надання належних послуг населенню.

Основними умовами забезпечення розвитку інфраструктурного потенціалу регіону є:

- розбудова інфраструктурних елементів у відповідності із потребами господарської системи регіону та місцевого населення;
- поєднання зусиль влади, бізнесу та громад з метою розробки спільних проектів розвитку інфраструктури;
- сприяння органів влади діяльності інститутів регіонального та місцевого розвитку;
- розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад;
- використання історичного досвіду національних господарських та кооперативних інституцій;
- сприяння активізації усіх видів діяльності зі створення позитивного іміджу регіону і т. ін.

Література

1. Регіональна економіка: Навч. посібн. (2-е вид. змін. і доп.) // За ред. Я.Б.Олійника. – К.: КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2008. – 444 с.
2. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручн. / Д. М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.

РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

РЕФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ НА РЕГИОНАЛЬНОМУ УРОВНЕ

THE REFORM OF TOURIST ACTIVITIES MANAGEMENT AT SUB- NATIONAL LEVEL

Анотація: В рамках економіки різних регіонів України в сучасних умовах туризм відіграє все більшу роль. Однак не всі регіони здатні забезпечити довгостроковий сталий розвиток туризму на своїй території. Однією з основних причин виникнення проблем у розвитку регіонального туризму є недосконалість регіональної системи управління туризмом. В даній статті розглянуто основні питання, що стосуються впливу туризму на регіональну економіку, а також запропоновано ряд заходів щодо реформування управління туристичної діяльності на регіональному рівні.

Аннотация: В рамках экономики различных регионов Украины в современных условиях туризм играет все большую роль. Однако не все регионы способны обеспечить долгосрочный устойчивое развитие туризма на своей территории. Одной из основных причин возникновения проблем в развитии регионального туризма является несовершенство региональной системы управления туризмом. В данной статье рассмотрены основные вопросы, касающиеся влияния туризма на региональную экономику, а также предложен ряд мер по реформированию управления туристической деятельности на региональном уровне.

Abstract: Within the economy of different regions of Ukraine in modern conditions, tourism is playing an increasingly important role. However, not all regions are able to provide long-term sustainable development of tourism on its territory. One of the main causes of problems in the development of regional tourism is the imperfection of the regional system of tourism management. This article discusses key issues concerning the impact of tourism on the regional economy and proposes a number of measures to reform the management of tourism activities at the regional level.

Туризм в даний час істотно впливає на економіку багатьох регіонів України. На регіональному рівні роль туризму в господарському процесі пов'язана з самим характером праці, який включає виробництво туристичних послуг, формування, реалізацію і споживання туристичного продукту. Виробництво, формування та реалізація здійснюється туристичною індустрією – міжгалузевим комплексом організацій по виробництву товарів і послуг для туризму, яка включає в себе наступні компоненти: організаторів туризму – туристські підприємства з розробки, просування і реалізації туристичного продукту (туроператори і турагенти); підприємства, що надають послуги з розміщення (готелі, мотелі, кемпінги, пансіонати, будинки відпочинку і т.д.; підприємства харчування (ресторани, кафе, бари та ін.); транспортні підприємства (авто- і авіаційні підприємства, залізничні відомства, підприємства морського і річкового транспорту та ін.); екскурсійне бюро; виробничі туристські підприємства (виробництво туристських сувенірів, готельних меблів, туристського спорядження); підприємства торгівлі (магазини з реалізації туристичного спорядження та сувенірів); підприємства сфери дозвілля і розваг (тематичні парки, кіноконцертні зали, клуби за інтересами, зали ігрових автоматів та ін.); установи самодіяльного туризму (туристські, альпіністські, велосипедні клуби); органи управління туризмом (державні установи, громадські туристські організації); навчальні, наукові і проектні установи. [2;14]

Наведений перелік є далеко не повним. У міру розширення і ускладнення процесів організації туризму все нові галузі та підприємства національної економіки залучаються

* ЗАЙЦЕВА Марина Миколаївна / Марина ЗАЙЦЕВА / Marina ZAITSEVA – д.е.н., старший викладач кафедри туристичного бізнесу, Харківська державна академія культури, e-mail: vikontik27@inbox.ru

до туристського виробництва. Існують, наприклад, фірми, що спеціалізуються на організації конгресів, інформаційні, рекламні, маркетингові агентства, установи квитків в театри. Обслуговуванням туристів займаються підприємства торгівлі, банки, страхові компанії. Побічно формують туристську індустрію підприємства, що обслуговують не тільки туристів, але й інші групи населення: заклади культури, лікувальні та медичні установи, організації зв'язку, підприємства з виробництва товарів народного споживання, громадський пасажирський транспорт і т.д. Зростання виробництва і продаж туристичного продукту приводить до створення нових об'єктів туристичної індустрії, що вимагає збільшення кількості зайнятих у сфері туризму людей. Зростання числа туристських прибуттів, підвищення прибутковості туристичного бізнесу в регіоні роблять економічно вигідними і збільшує пропускну здатність туристичних ресурсів регіону, і відповідає інтересам місцевого населення.

Вплив туризму на регіональному рівні відбувається через зростання виробництва туристичного продукту, залучення особистих заощаджень туристів, створення активного раціонального споживчого ринку та зростання інвестиційної привабливості місцевої туристичної індустрії. [5; 72]

Розвиток туризму в регіоні обумовлено залученням заощаджень прибуваючих туристів, які скоюють витрати під час відпочинку. Тому туризм здатний забезпечити місцевий ринок додатковими валютними коштами і поліпшити платіжний баланс регіону.

Збільшення популярності туристичного регіону, привабливості туристичних ресурсів і рівня якості регіонального турпродукту роблять туристичну інфраструктуру досить привабливим об'єктом для інвестування. Зростання інвестицій в регіональну туристичну індустрію веде до популяризації туристичної діяльності в регіоні або країні інвестора, приводить до активізації споживчого попиту в регіоні, що стимулює виробництво підприємств туристичної індустрії. Таким чином, розвиток туризму викликає зростання добробуту населення регіону за рахунок збільшення кількості підприємств, зайнятості та доходів в туризмі, поліпшення умов життя і соціальної захищеності місцевого населення.

Але можна виділити також і негативні наслідки розвитку туризму в регіоні: зміна традиційної для регіону економічної системи, зміна економічних умов життя місцевого населення, формування залежності регіону виключно від туризму.

Збільшення позитивного і зменшення негативного впливу туристичної діяльності на економіку регіону можливе при забезпеченні його сталого розвитку, де важливу роль відіграють зовнішні і внутрішні чинники, а також сезонність. Зовнішні фактори формують умови сталого розвитку туризму в регіоні. Природно-кліматичні, географічні та культурно-історичні справляють істотний вплив на масштаби, темпи і напрямки розвитку туризму, визначають привабливість регіону і туристичний потенціал. Від економічного становища регіону залежить рівень розвитку матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму. Також впливають соціальні фактори (наявність вільного часу у населення), демографічні фактори, політико-правові, техніко-технологічні чинники. Внутрішні чинники впливають на сталий розвиток туризму в регіоні, формуються і діють в самій сфері туризму. До них відносять матеріально-технічні фактори, попит, пропозиція, сегментація ринку, обмеження процесів монополізації, підвищення кваліфікації кадрів, вдосконалення методів масової інформації. Особливий вплив на розвиток туристичної діяльності в регіоні займає фактор сезонності, під якою розуміється властивість туристичних потоків концентруватися в певних місцях протягом невеликого періоду часу, що дає великий економічний ефект. [4; 52].

Аналіз, оцінка, прогнозування та облік впливу цих факторів на розвиток туристичної діяльності в регіоні повинні здійснюватися в рамках регіональної системи управління туризмом. В Україні в даний час механізм управління регіональної

туристичною діяльністю недостатньо ефективний. Сучасна система управління туристичною діяльністю в регіонах повною мірою не здатна забезпечити сталий розвиток регіонального туризму. Особливо це стосується тих регіонів, де туризм не є основою місцевої економічної системи. Розвиток туризму на регіональному рівні носить комплексний, багато аспектний характер, тому управління туристичною діяльністю в регіоні повинно здійснюватися по цілому ряду різних напрямків, таких як: підтримання в належному стані існуючих та створення нових об'єктів регіональної туристичної індустрії, оцінка туристичного потенціалу регіону, контроль діяльності регіональних туристичних організацій, збір, аналіз і обробка туристичної інформації, маркетингова діяльність по просуванню регіону на українському та світовому ринках, методична, експертна діяльність і т.п.

У рамках існуючої регіональної системи управління туристичною діяльністю здійснити розвиток усіх цих напрямків неможливо в силу фінансових, кадрових, інформаційних та інших обмежень. Відмінності між економічними, природно-географічними, соціально-демографічними, політичними регіональними умовами диктують необхідність гнучкого підходу до побудови регіональної системи управління туризмом з урахуванням всіх місцевих особливостей.

Найбільш перспективним напрямком удосконалення системи управління туризмом на регіональному рівні є створення регіональних туристичних адміністрацій, що виконуватимуть такі функції: розробка методологічних аспектів розвитку регіонального туризму, координація комплексного дослідження проблем розвитку туризму в регіоні, розробка принципів і цілей сталого розвитку туризму в регіоні, дослідження тенденцій функціонування туристичної галузі в регіоні, моніторинг регіонального туристичного ринку, аналіз існуючої регіональної інфраструктури.

Для виконання цих функцій виділяють такі взаємопов'язані блоки: експертно-аналітичний відділ з туризму, науково-методичний центр розвитку туризму, маркетинговий центр, центр інформації та логістики, відділ антикризових ситуацій, відділ підтримки малого та середнього бізнесу та консультативний відділ, кожен з яких виконує і вирішує різні проблеми і забезпечує сталий розвиток регіонального туризму. Залежно від специфіки місцевих факторів і умов, структура в кожному конкретному регіоні може бути змінена або доповнена іншими елементами. В цілому, спільна робота структурних підрозділів передбачає розробку і впровадження довгострокової концепції сталого розвитку туризму в регіоні, формулювання та реалізацію стратегічних і тактичних цілей управління регіональним туризмом. Дана концепція ґрунтується на застосуванні об'єктивного підходу (передбачає розгляд в якості об'єкта основні фонду, оборотні фонди, персонал, технології, туристичний ринок) у розробці програми розвитку всього туризму в регіоні. Таким чином, програму розвитку туризму на регіональному рівні при об'єктивному підході складають такі елементи [3; 98]: загальні положення (площа регіону, перелік об'єктів, обсяг і номенклатура туристичних послуг, планований прибуток і строки програми, основна частина програми (аналіз основних і оборотних фондів регіону, складу населення, існуючої туристичної інфраструктури та туристичних пропозицій, туристського ринку регіону та напрямів фінансування – з бюджетних і позабюджетних джерел), соціальний розвиток сфери туризму (аналіз умов роботи та відпочинку працівників сфери туризму та пропозиції щодо їх поліпшення), автоматизований банк даних з розвитку туризму в регіоні (база даних по основних елементах управління регіональним туризмом і база нормативно-довідкової інформації з туризму).

Таким чином, застосування об'єктивного підходу при складанні програми довгострокового розвитку туризму в регіоні дозволяє максимально врахувати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, провести аналіз існуючої ситуації та розробити послідовність дій і заходів щодо підтримки та управління регіональним туризмом.

Удосконалення системи управління туризмом на регіональному рівні на основі створення регіональної туристичної адміністрації та здійснення її структурними елементами запропонованих функцій забезпечить сталий розвиток регіонального туризму з допомогою узгодження стратегічних і тактичних інтерес всіх зацікавлених сторін і раціонального використання місцевих туристських ресурсів та інфраструктури.

Література

1. Галасюк С.С. Необхідність удосконалення державного регулювання сфери туризму України// Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук.праць. – Київ: Тонар, 2007.– С.67–73.
2. Герасименко В.Г., Гласюк С.С. Управління національним туризмом в контексті міжнародного досвіду// Вісник ДІТБ: Зб.наук.праць. Вип 12.– Донецьк: ДІТБ, 2008.– С.160–167.
3. Гуляев В.Г. Туризм: экономика, управление, устойчивое развитие: учебник.–М: Советский спорт, 2008.–280 с.
4. Забаева М.Н. Государственное регулирование туризма в России и за рубежом: модели, принципы и методы // Менеджмент в России и за рубежом. – 2009. – №2
5. Здоров А.Б. Экономика туризма: учебник.– М.: Финансы и статистика, 2007.–272 с.
6. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навчальний посібник.– Чернівці: Книги–XXI,2003. – 300с.
7. Кучеров А.П. Объективное управление: новационный и инновационный менеджмент в туризме.– М.: Издательство «Спутник+» 2009.–208 с.
8. Севастьянова С.А. Региональное планирование туризма и гостиничного хозяйства: учебное пособие.–М.: КНОРУС, 2007. – 256 с.
9. Чудновский А.Д. Управление индустрией туризма России в современных условиях: учебное пособие.– М.: КНОРУС, 2007. – 416 с.
10. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 596 с.
11. The World Tourism Organization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unwto.org/states/index.php>

УДК 332.14

Дарія КОТЕНОК*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

РЕАЛИЗАЦИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ ПРИНЦИПОВ РЕГИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

IMPLEMENTATION OF EUROPEAN REGIONAL GOVERNANCE PRINCIPLES IN UKRAINE

Анотація. Ґрунтуючись на змістовій характеристиці фундаментальних європейських принципів регіональної політики визначаються особливості національної політики управління регіональним розвитком.

Аннотация. Основываясь на содержательной характеристике фундаментальных европейских принципов региональной политики определяются особенности национальной политики управления региональным развитием.

Abstract. Based on semantic characterization of the fundamental principles of European regional policy are determined by the peculiarities of the national regional policy development.

Необхідною умовою ефективного територіального розвитку загальноприйняте вважається місцеве самоврядування. Таким чином, об'єктивною умовою ефективного

* КОТЕНОК Дарія Михайлівна / Дария КОТЕНОК / Dariya КОТЕНОК – к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: kotenokdariya@gmail.com

територіально-просторового розвитку стає можливість та здатність місцевого населення, в межах національного законодавства та державної політики, вирішувати місцеві проблеми.

Усунення територіальної асиметрії на певному рівні соціально-економічного розвитку є одним з основних пріоритетних напрямків державної політики майже всіх розвинених країн світу, а також є сучасною тенденцією розвитку світової економіки. На необхідності вивчення та застосування найкращих практик у сфері регіонального розвитку наголошують як вітчизняні так і зарубіжні науковці та управлінці [1]. Обраний Україною Євроінтеграційний вектор розвитку актуалізує досвід країн Європи.

Дієвість системи усунення регіональної асиметрії в країнах Європи ґрунтується на двох концептуальних принципах: субсидіарності та комплементарності. Принцип субсидіарності передбачає, що рішення у державі приймаються на найнижчому з можливих рівнів управління [2]. За цих умов вищі ланки управління вдаються до будь-яких дій тільки у тому разі, якщо їх рішення будуть ефективніші за аналогічні рішення нижчих ланок. Дотримання даного принципу у практичній діяльності передбачає заборону наскрізного вертикального адміністрування та функціонального обмеження верхніх ланок, які де-факто делегуються їм нижчими ланками управління.

Вітчизняною формою прояву даного принципу є тенденція до децентралізації, яка має два вектори. Один з них, пов'язаний із забезпеченням взаємодії місцевої влади та населення. На думку вітчизняних дослідників, рух за цим вектором відбувається в Україні доволі успішно: активно формуються та відновлюються громадські цінності, проводяться громадські слухання.

Інший вектор спрямований на визначення форм та механізмів взаємодії органів місцевого самоуправління та місцевих державних адміністрацій. Інституціонально в Україні визначеними є організаційна, фінансова та юридична автономія місцевих органів управління. Разом з тим, шляхи досягнення та забезпечення реальної незалежності місцевих громад та органів управління не означено. Донині залишаються проблемними питання чіткого розмежування та недублювання владних повноважень місцевих і центральних органів влади.

Принцип комплементарності проявляється у механізмах фінансового забезпечення реалізації програм регіонального розвитку. Згідно нього будь-яка програма має фінансуватися на паритетних засадах. Реалізація цього принципу безпосередньо пов'язана з фінансовою автономністю місцевих органів влади та наявністю спеціалізованих державних фондів. Фінансова незалежність органів місцевої влади передбачає право акумулювати і розподіляти власні фінансові ресурси самостійно, але в межах загальної державної політики і національного законодавства. Наявних ресурсів має бути достатньо для ефективного реалізації органами місцевого самоврядування своїх повноважень і функцій. Нині в Україні сформований комплекс формальних інститутів незалежності місцевої влади щодо бюджетної політики. Однак нові механізми наповнення місцевих бюджетів повноцінно ще не працюють, а отже не забезпечують реальної фінансової (бюджетної) незалежності. Впровадження принципу комплементарності гальмується відсутність в Україні системи фінансових фондів.

Повноцінна реалізація зазначених принципів в Україні передбачає не лише подальше удосконалення формальних, але й формування неформальних інститутів (громадських цінностей), які відповідають демократичному устрою. Сприяти їх становленню та закріпленню має імплементація інформаційних технологій урядування.

Література

1. Бабинова Е. Местное самоуправление в Украине: стратегические приоритеты и проблемы реализации [Електронний ресурс] / Бабинова Е. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.samoupravlenie.ru/39-02.php>.

2. Subsidiarity. EU Glossary, [Електронний ресурс] / прол – Режим доступу до ресурсу: http://europe.eu.int/scadplus/glossary/subsidiarity_en.htm.

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ**

**ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ
МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ УКРАИНЫ**

PERSPECTIVE DIRECTIONS FOR LOCAL BUDGETS REFORM IN UKRAINE

Анотація. У статті розглянуто стан фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні та основні напрями реформування бюджетної системи в частині місцевих бюджетів.

Аннотация. В статье рассмотрено состояние финансового обеспечения местного самоуправления в Украине и основные направления реформирования бюджетной системы в части местных бюджетов.

Abstract. In the article reviewed financial support of local government in Ukraine and the main directions of reforming the budget system in the part of local budgets.

В останні роки особливої актуальності набула проблема надмірної централізації фінансових ресурсів у Державному бюджеті України та низького рівня забезпеченості органів місцевого самоврядування власними фінансовими ресурсами, необхідними для виконання законодавчо визначених повноважень. Враховуючи те, що основним джерелом фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування є їх місцеві бюджети вкрай необхідним, з огляду на світовий досвід, залишається запровадження ефективної системи їх формування та використання. Зазначене створить необхідні умови коли територіальні громади позбудуться надмірної дотаційності і зможуть самостійно вирішувати будь-які соціально-економічні проблеми за рахунок власних доходів. У розвинутих країнах світу місцеве самоврядування відіграє провідну роль у реалізації інтересів населення та здійсненні соціально-економічних перетворень. Натомість в Україні органи місцевого самоврядування в переважній більшості їх владних повноважень позбавлені права та реальної здатності самостійно вирішувати важливі для територіальних громад соціально-економічні питання. До основних питань розвитку місцевого самоврядування в Україні, що вимагають невідкладного вирішення належать:

1. Відсутність чіткого розмежування самоврядних прав територіальних громад, що співіснують у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці.

2. Мала чисельність населення значної кількості самоврядних територіальних органів, що залишається однією із причин невідповідності місцевої доходної бази і потреб щодо фінансування соціально-економічного розвитку.

3. Відсутність визначених меж багатьох адміністративно-територіальних одиниць або встановлення значної частини меж таких одиниць без урахування місцевих природних, історичних та інших факторів, перспектив розвитку регіонів і населених пунктів. Це породжує постійні компетенційні суперечки між органами місцевого самоврядування й місцевими органами державної влади, зокрема, щодо права власності на землю, комунальне майно та податки.

* КУЛАЙ Аліна Василівна / Алина КУЛАЙ / Alina KULAI – к.е.н., доцент кафедри фінансів та оподаткування, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

МАСЮК Ольга Олександрівна / Ольга МАСЮК / Olga MASIUK – студентка, Інститут економіки та менеджменту, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, e-mail: masuk_olya@ukr.net

4. Неврегульованість правової бази щодо розмежування сфер компетенції органів виконавчої влади та місцевого самоврядування й розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування різного рівня, що призводить до дублювання функцій і збільшення безвідповідальності [5]. Функції виконавчого органу більшості місцевих рад залишаються в компетенції місцевих органів державної виконавчої влади, що майже повністю позбавляє органи місцевого самоврядування щодо ефективності здійснення і управління бюджетним процесом місцевого рівня.

5. Низький рівень фінансового забезпечення переважної більшості територіальних громад (крім міст обласного значення). Понад 90 % усіх бюджетів в Україні є дотаційними, що підриває економічну сутність самодостатності місцевого самоврядування.

Така ситуація позбавляє місцеві органи влади фінансової самостійності та закріплює залежність від вищих органів влади. Виникла необхідність пошуку ефективного механізму поповнення місцевих бюджетів із визначенням нових принципів формування місцевих бюджетів, чітке розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади. При цьому питання бюджетної політики, оподаткування і міжбюджетних відносин повинні розглядатись і вирішуватись комплексно, оскільки вони тісно взаємопов'язані, і жоден з цих елементів не може бути реформованим без врахування двох інших. В бюджетному процесі 2015 року законодавчо розширено дохідну базу певної категорії місцевих бюджетів, що значно підвищило рівень їх фінансової самостійності. Зазначене стосується міських рад міст обласного значення і добровільно об'єднаних територіальних громад. Водночас, значна частина місцевих бюджетів залишається позбавленою власних коштів для соціально-економічного розвитку.

Загалом важливо підвищити частку власних доходів місцевих бюджетів. Цьому повинна сприяти розвинута система місцевих податків і зборів, яка має забезпечити основні надходження до бюджетів міських, селищних і сільських рад, підтримати та розвивати місцеву інфраструктуру, роль якої дедалі зростає у проведенні соціальної та економічної політики.

З метою підвищення доходів місцевих бюджетів необхідно встановити довгострокові нормативи відрахувань від податку на прибуток підприємств (крім підприємств комунальної власності), що значно вплинуло б на повноту зборів від даного податку на всіх рівнях бюджетної системи, сприяючи зацікавленості в цьому місцевих органів влади. Для одержання своєї частки від податку, органи влади на місцях були б зацікавлені у збільшенні загального обсягу цього податку, що надходить на підвідомчій території. Це також дозволило б ліквідувати штучну дотаційність високорозвинених регіонів, скоротити дотаційність інших і зустрічні фінансові потоки між рівнями бюджетної системи. Стосовно нерівномірності податкової бази, то її вплив на доходи бюджетів різних рівнів можна враховувати через введення від'ємних трансфертів [7].

Законодавчим врегулюванням проблем, пов'язаних із децентралізацією владних повноважень, а також вирішення проблемних питань пов'язаних із фінансовим забезпеченням територіальних громад могло б стати прийняття внесеного Президентом України на розгляд Верховної Ради України Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [1]. Органам місцевого самоврядування слід передати ті фіскальні інструменти, які фактично є місцевими (тобто зараховуються до місцевих бюджетів).

Отже, можна виділити чотири групи асиметрії системи фінансово-бюджетного регулювання як основної складової бюджетної політики держави в умовах трансформаційних перетворень України:

Інституційні асиметрії включають такі важливі інститути як бюджетна і податкова системи, фінансово-бюджетного регулювання, управління, контролю та аудиту бюджетного процесу, фінансового забезпечення місцевого самоврядування та інші.

Структурні асиметрії, сутність яких полягає у недосконалості структури доходів і видатків бюджетів всіх рівнів, яка в Україні характеризується високим рівнем централізації публічних фінансових ресурсів.

Функціональні асиметрії полягають у значних відмінностях функцій національних інституцій фінансово–бюджетного сектора.

Процедурні асиметрії. Необхідність виокремлення процедурних асиметрій в окрему групу обумовлена концентрацією і надмірним загальнодержавним законодавчим врегулюванням переважної частини функціональних повноважень місцевих органів влади із здійснення бюджетного процесу, що суперечить основним засадничим положенням Конституції України та Європейської хартії місцевого самоврядування щодо сутності місцевого самоврядування – самостійного вирішення питань місцевого значення [6].

В умовах ринкової економіки демократичного суспільства реформи, які кардинально не вирішують основної проблеми – децентралізації влади і ресурсів, неспроможні суттєво поліпшити економіку, а відповідно – соціальне становище громадян. Реформи можуть бути результативними лише за умови їх комплексності й охоплення всіх сфер життя суспільства – системи і структури влади, адміністративного й територіального устрою, умов функціонування ринкового середовища, соціальної сфери тощо [4].

Отже, вирішення проблем формування і використання місцевих фінансів значно вирішило б питання економічної самостійності регіонів України. Адже, від фінансової спроможності адміністративно–територіальних одиниць, залежить стабільність та незалежність всієї держави.

Література

1. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2217а від 01.07.2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
2. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 № 2456–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Про Державний бюджет України на 2015 рік. Закон України від 28.12.2014 № 80–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
4. Гром В. А., Кулай А. В. Децентралізація: економіко–правова основа реформ в Україні. – Ukrainian Journal Economist. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2336/3/decentral.pdf>
5. Кузнєцова Н. Реформа місцевого самоврядування в Україні: організаційно–правовий аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/newsfoto/file/Djankoy/Kuznecova.doc>
6. Кулай А. В. Шляхи усунення асиметрій місцевих бюджетів України: європейський досвід. – Економічний вісник Донбасу. – 2014. – №3. – С. 82–87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=-pCk0GIAAAAJ&citation_for_view=-pCk0GIAAAAJ:IjCSPb-0Ge4C
7. Томчук В.В., Шевченко О. А. Місцеві фінанси України та напрямки їх вдосконалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// intkonf.org](http://intkonf.org)

УДК 336.1

Тамара КУЦЕНКО*

ЗАСТОСУВАННЯ БЕНЧМАРКІНГУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ МУНІЦИПАЛЬНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БЕНЧМАРКИНГА КАК ИНСТРУМЕНТА АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ МУНИЦИПАЛЬНЫМИ ФИНАНСАМИ В УКРАИНЕ

* *КУЦЕНКО Тамара Федорівна / Тамара КУЦЕНКО / Tamara KUTSENKO* – к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: tamaritsa@ukr.net

APPLICATION OF BENCHMARKING AS A TOOL FOR CRISIS MANAGEMENT IN UKRAINE'S MUNICIPAL FINANCES

***Анотація.** Бюджетна децентралізація в Україні як результат урядових реформ зможе принести реальні результати лише за умов використання ефективних інструментів антикризового управління муніципальними фінансами, серед яких бенчмаркінг, що довів свою користь в зарубіжних країнах та може стати в нагоді як для національного уряду, так і для органів місцевого самоврядування.*

***Аннотация.** Бюджетная децентрализация в Украине как результат правительственных реформ сможет дать реальные результаты только при условиях использования эффективных инструментов антикризисного управления муниципальными финансами, среди которых бенчмаркинг, что доказал свою пользу в зарубежных странах и может быть полезным как для национального правительства, так и для органов местного самоуправления.*

***Abstract.** Fiscal decentralization in Ukraine as a result of governmental reforms will be able to give real results only on conditions of using effective instruments of antirecessionary management of municipal finances, among which is benchmarking, which has proved its benefit in foreign countries and can be useful for both the national government and the institutions of local government.*

Започаткування українських реформ антикризового спрямування (адміністративно-територіального устрою, бюджетного устрою, міжбюджетних відносин, земельних відносин, місцевих бюджетів та оподаткування), окремі заходи та деякий інструментарій яких вже реалізується з 1.01.2015 року, відкриває певні можливості розвитку та орієнтує на конкретні результати, насамперед, від проведення бюджетної децентралізації, а саме: завершення переходу від триступеневої до двоступеневої бюджетної системи, формування нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів, нові підходи у взаємовідносинах державного бюджету з місцевими бюджетами.

Крім того Уряд демонструє нову якість державного фінансового менеджменту, а саме: рух до все більшої прозорості, що підтверджується такими першими якісними проектами як електронні закупівлі, проект "Прозорий Бюджет" – E-DATA; покращення якості державних послуг як громадянам, так і бізнесу шляхом запровадження онлайн-послуг; радикальна перебудова Державної фіскальної служби; підготовка до реалізації нового етапу податкової реформи, що має три цілі – зменшення податкового тягаря на бізнес, зменшення адміністративного тягаря та вирівнювання правил гри задля утвердження справедливості між всіма платниками податків[1].

Всі ці та подальші кроки антикризового пакету реформ мають закласти потужні фінансові підвалини для розвитку місцевого самоврядування в рамках адміністративно-територіальних утворень, зміцнення яких у відповідності до європейських стандартів публічного управління потребуватиме також впровадження сучасних, перевірених світовим досвідом, ефективних інструментів антикризового управління муніципальними фінансами. Тим паче, що багато вчених і дослідників продовжують опікуватися питаннями антикризового муніципального управління, насамперед, в контексті експертних оцінок впливу світової фінансової кризи на діяльність органів місцевого самоврядування з метою розробки попереджувальних заходів можливого продовження кризи в майбутньому, які, за загальною думкою, мають відповідати фундаментальним принципам Європейської хартії місцевого самоврядування [2].

В умовах сучасної кризової ситуації в Україні однією із найважливіших як для національного уряду країни, так і для органів місцевого самоврядування є проблема ефективності муніципальних фінансів. Вона є вкрай актуальною, враховуючи безпосередній вплив ефективного використання фінансових ресурсів на рівень життя та добробуту жителів кожного міста, містечка чи села, зокрема, та суспільства в цілому.

В останні десятиліття у багатьох державах роль муніципальних фінансів також посилюється, а сфера їх використання розширюється, що вимагає адекватного сучасним вимогам інструментарію оцінки їх ефективності. Світова практика нині пропонує широкий спектр інноваційних інструментів управління, які можна використовувати для

здійснення оцінки ефективності муніципальних фінансів, серед яких бенчмаркінг (benchmarking).

Слід звернути увагу, що «інструмент бенчмаркінгу» – це певний набір порівняльних критеріїв ефективності, які були розроблені Радою Європи та її Центром експертизи реформ місцевого самоврядування у співробітництві з іншими міжнародними організаціями (зокрема, Інститутом місцевого розвитку LGI/OSI) з метою оцінювання міжбюджетних відносин та якості фінансового управління для застосування місцевими владами [3].

Як свідчить зарубіжний досвід, світова практика використання бенчмаркінгу досить різноманітна як щодо його об'єктів, так і щодо методології проведення, а також – щодо сукупності вихідних даних. У Канаді досить широкої популярності зажила система бенчмаркінгу муніципальних послуг провінції Онтаріо (Ontario Municipal CAO's Benchmarking Initiative), в рамках якої аналізувалась інформація про ефективність, економічність та суспільне сприйняття надання цілого ряду послуг: від соціального обслуговування вдома до збирання сміття. У США проекти в області бенчмаркінгу було проведено у штатах Північна Кароліна (спільний проект 35 муніципальних утворень штату), а також Орегон (Oregon Options), Міннесота (Minnesota Milestones), Флорида (Florida Benchmarks). В Австралії системи бенчмаркінгу на основі показників результативності успішно використовують для керування постачальниками соціальних послуг (надання тимчасових житлових приміщень, догляд за особами з обмеженими можливостями) . Також в Австралії за підтримки Асоціації органів місцевого самоврядування (Australian Local Government Association) створено методичний посібник із питань проведення бенчмаркінгу у муніципалітетах[4, с.6].

Інструмент бенчмаркінгу на муніципальному рівні довів скою користь та (разом з іншими критеріями ефективності, які можуть вводитись окремими урядами) може стати в нагоді для тих національних урядів, що прагнуть реформувати систему міжбюджетних відносин, місцевих бюджетів, місцевого оподаткування та ін. Бенчмаркінг також дає можливість визначити власні переваги й слабкі місця для тих органів місцевої влади, що прагнуть ефективного задоволення потреб місцевого населення, а також, відшукати напрями змін і шляхи інноваційного розвитку. У багатьох країнах бенчмаркінг та обмін кращими практиками у сфері надання муніципальних послуг здійснюється за допомогою відповідних Інтернет–ресурсів [5].

Загалом терміном «бенчмаркінг» позначається один з методів удосконалення діяльності, назва якого походить від англійських слів «bench» («початок відліку», «рівень», «висота») та «mark» (відмітка). Це словосполучення трактують по–різному: «опорна відмітка», «еталонне порівняння» [4, с. 6]. Таким чином, в основу бенчмаркінгу системи муніципальних фінансів закладена ідея порівняння з певним зразком, яким може бути, наприклад, місто–еталон. Тому бенчмаркінг муніципальних фінансів можна визначити як порівняльний аналіз із муніципальним утворенням–аналогом на основі системи взаємопов'язаних показників з метою запозичення передового досвіду та визначення раціональних шляхів розвитку.

З огляду на реформи, що реалізуються в нашій країні, можливості та перспективи застосування бенчмаркінгу муніципальних фінансів в Україні, за багатьох причин хоч і досить утруднені, однак є, і тому саме ця інноваційна практика може стати досить актуальною в контексті антикризового муніципального управління, зокрема для спеціалістів з муніципальних фінансів – експертів, аналітиків та інших фахівців, що працюють на рівні місцевого самоврядування.

Загалом потенційними споживачами інформації про результати бенчмаркінгу муніципальних фінансів можуть бути як внутрішні споживачі (керівництво органу місцевого самоврядування), так і зовнішні споживачі (мешканці міста, органи, відповідальні за проведення оцінювання ефективності тощо).

Варто звернути увагу на один з перших методичних посібників, розроблених групою експертів саме для таких фахівців за Програмою Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні», що здійснювалася за фінансової підтримки Урядів Королівства Данії та Швейцарської Конфедерації (2014 р.) [4].

Методологія проведення бенчмаркінгу, за методичним посібником, є досить простою та зрозумілою. Для здійснення «еталонного оцінювання» пропонується цикл (певний алгоритм, що включає 6 послідовних етапів), який має відбуватися на постійній основі. Етапами оцінювання системи місцевих фінансів в Україні мають стати: постановка завдання, визначення критеріїв оцінки, формування команди для проведення оцінювання, збір даних (статистичні таблиці, офіційні сайти міст, опитування на місцях, анкетування), аналіз та формування фінального звіту, інтеграція результатів (оперативне реагування на виявлені проблеми шляхом прийняття рішень) на рівні місцевої влади (див. рис.1) [4, с.8].

Рис. 1. Цикл бенчмаркінгу

Окрім того, посібник має набір необхідних інструкцій та матеріалів для започаткування бенчмаркінгу муніципальних фінансів, зокрема чотири види статистичних таблиць – статистичні таблиці дохідної частини місцевого бюджету, видаткової частини місцевого бюджету (за функціональною класифікацією), міжбюджетних трансфертів та статистичні індикатори для проведення оцінки.

Статистичні таблиці дохідної частини характеризують стан таксономії повноважень оподаткування в Україні. Також в таблицях здійснено розподіл усіх податкових надходжень місцевих бюджетів відповідно до категорій фіскальної автономії, запропонованих методологією ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку, що об'єднує 34 країни світу, більшість з яких мають високий рівень доходів громадян). Ці таблиці є конвертаційними, тобто на їх основі можливо порівнювати українську класифікацію доходів відповідно до міжнародних стандартів статистики державних фінансів. Ці таблиці містять повний перелік усіх статей доходів місцевих бюджетів до та після запровадження Податкового кодексу України, а також враховують зміни, внесені новою редакцією Бюджетного кодексу України на 2014 рік.

Статистичні таблиці видаткової частини – перехідні таблиці української класифікації видатків у розрізі функцій на міжнародну функціональну класифікацію видатків «Статистика Державних фінансів 2001» (COFOG – GFS 2001), адекватні світовій

статистичній практиці, яка використовує цілу низку міжнародних стандартів, зокрема Керівництво зі статистики державних фінансів (МВФ, 2001 р.) та дозволяє робити міжнародні порівняння. Ці таблиці включають в себе усі коди тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів, які використовуються в Україні, та враховують останні зміни у чинному законодавстві, внесені відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України на 2014 рік.

Зрозуміло, всі статистичні таблиці потребують оновлення з урахуванням законодавчих змін, що відбулися протягом 2015 року у зв'язку із проведенням урядових реформ, однак можуть слугувати методологічною та методичною основою для спеціалістів із муніципальних фінансів. В даному контексті варто зазначити, що в Україні розпочався процес створення автоматизованої системи муніципальної статистики (АСМС) в рамках проекту «Місцевий економічний розвиток міст України» (МЕРМ), що виконується Асоціацією міст України спільно з Федерацією канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади, наданої через Канадське агентство міжнародного розвитку та Федерацію канадських муніципалітетів [6]. АСМС буде доступною для всіх зацікавлених сторін та вочевидь створить необхідні умови фахівцям із муніципальних фінансів, зокрема й для застосування бенчмаркінгу в українській практиці муніципального управління.

Отже, бенчмаркінг муніципальних фінансів має стати дієвим інструментом антикризового муніципального управління в Україні у найближчій перспективі, так як сприятиме:

- більш виваженому процесу прийняття рішень на місцевому рівні;
- активнішій передачі знань між муніципалітетами, спрямованій на взаємодію між ними та обмін кращими практиками у сфері муніципального управління;
- більшій відповідальності завдяки стимулюванню прозорості в муніципальному управлінні;
- розбудові партнерських стосунків як на місцевому, так і загальнодержавному рівні.

Література

1. Промова Наталії Ярьсько на брифінгу за участі Прем'єр-Міністра Арсенія Яценюка та Міністра фінансів США Джейкоба Лью – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування / м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
3. Розвиток місцевих фінансів в Україні та інших державах-членах Ради Європи / [К. Деві, Г. Петері, В. Росіхіна, В. Толкованов]. – К. : Крамар, 2011. – 240 с.
4. Оцінювання системи місцевих фінансів у містах України: Методичний посібник / [Під заг. ред. Щербини І.Ф., Зубенка В.В.]; – К., 2014. – 56 с.
5. Маматова Т. В. Управління на основі якості: методологічні засади для органів державного контролю: монографія / Т.В.Маматова. – Д. : Свідлер А. Л., 2009. – 326 с.
6. Автоматизована система муніципальної статистики – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asms.org.ua/>

ДОСТУПНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК СКЛАДОВА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

ДОСТУПНОСТЬ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

AVAILABILITY OF FINANCIAL SERVICES AS A COMPONENT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF UKRAINIAN REGIONS

Анотація. Визначено доступність фінансових послуг як важливу фінансову складову інвестиційної привабливості регіонів України. Охарактеризовано рівень охоплення фінансовими послугами населення України на основі застосування основних індикаторів та додаткових показників. Виокремлено першочергові завдання та сформульовано пропозиції з конкретизації регуляторних заходів щодо підвищення доступності базових фінансових послуг.

Аннотация. Определена доступность финансовых услуг как важная финансовая составляющая инвестиционной привлекательности регионов Украины. Охарактеризован уровень охвата финансовыми услугами населения Украины на основе использования основных индикаторов и дополнительных показателей. Конкретизированы первоочередные задачи и сформулированы предложения по повышению доступности базовых финансовых услуг.

Abstract. This paper provides a rationale for access to financial services as important investment component of Ukraine's regions. Having used core indicators and additional figures to analyze the coverage of Ukraine's population in financial services. The authors suggest priority measures and put forward proposals to improve of regulatory measures for access to financial services.

Актуальність досліджень регіональних аспектів інвестиційної привабливості обумовлено низкою чинників, до яких, на наш погляд, слід віднести такі:

- підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів;
- необхідність усунення міжгалузевих та територіальних диспропорцій в процесі розміщення продуктивних сил;
- підвищення ефективності територіальної організації праці;
- посилення ролі фінансових формувань в реалізації регіональних інвестиційних проектів і програм;
- пошук ефективних джерел залучення інвестицій, у т. ч. необхідність збільшення обсягів залучення іноземних інвестицій;
- активізація діяльності органів влади на місцях з питань вдосконалення територіального планування та управління і т. ін.

Оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України здійснюється на основі використання системи показників, які відображають виробничо-ресурсний, трудовий, матеріальний, фінансовий та науково-технічний потенціал. Зазначимо, що найбільш повно і всебічно дослідженим є природно-ресурсний потенціал. Також досить детально висвітлені численні питання оцінки виробничого, демографічного потенціалу. Питання оцінювання фінансової складової інвестиційної привабливості регіонів потребують більш детального висвітлення, що є важливим для бізнесу, банківських формувань та населення в процесі розгляду питань забезпечення надійності довгострокового вкладення капіталу, збалансованості фінансових потоків, формування спектру фінансових послуг.

---

* НАУМЕНКОВА Світлана Валентинівна / Светлана НАУМЕНКОВА / Svitlana NAUMENKOVA – д.е.н., професор, завідувач кафедри банківської справи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, e-mail: snaumenkova@yandex.ru
ПАВЛЮК Тетяна Іванівна / Татьяна ПАВЛЮК / Tetiana PAVLYUK – магістр з економіки підприємства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: tanya_pavlyuk@mail.ru

Важливою фінансовою складовою інвестиційної привабливості регіонів є доступність фінансових послуг для різних економічних суб'єктів, а саме: для бізнесу - з огляду на можливість доступу до фінансів для реалізації інвестиційних проектів і програм; банківських формувань та інших фінансових посередників – в процесі визначення попиту на фінансові послуги, формування надійних джерел фондування на основі акумулювання заощаджень та трансформації їх у інвестиції, розробки планів розширення філійної мережі; населення та інших споживачів фінансових послуг - для отримання можливостей задоволення попиту на базові фінансові послуги на принципах прозорості та справедливості.

Проблема доступності до базових фінансових послуг є однією з найбільш актуальних проблем, яка знаходиться під постійною увагою міжнародних організацій – ОЕСР, Світового банку, МВФ, Базельського комітету з питань банківського нагляду, Ради з фінансової стабільності та ін. При цьому наголошують на необхідності дотримання відповідного балансу між інтересами надавачів та споживачів фінансових послуг, а також попередження несправедливого відношення та завдання збитків роздрібним споживачам фінансових послуг, до яких у більшості країн відносять фізичних осіб, але в окремих країнах - ще дрібні комерційні підприємства.

На саміті країн «Великої двадцятки» у Пітсбурзі у 2009 році фінансове охоплення визнане одним із важливих орієнтирів фінансового розвитку країни. Зауважимо, що на початок 2013 року майже у 50 країнах світу національні регулятори почали використовувати цей індикатор фінансового розвитку разом з іншими, такими як фінансова глибина; стійкість фінансових інститутів та ринків; ефективність фінансових інститутів, ринків та операцій [2, с. 1]. На наш погляд, цей показник доцільно використовувати і в системі оцінювання інвестиційної привабливості регіонів. З огляду на регіональний аспект проблеми, доступність фінансових послуг характеризується фінансовим охопленням і фінансовим виключенням. Фінансове охоплення, або фінансова інклюзивність (*financial inclusion*) – це доступ споживачів до базових фінансових послуг в регіоні за відсутністю різного роду перешкод (цінових та нецінових) щодо їх отримання. Протилежним від нього за змістом є так званий показник фінансового витіснення (виключення). Фінансове виключення (*financial exclusion*) – це унеможливлення доступу споживачів до базових фінансових послуг в регіоні внаслідок різних перешкод та ускладнень (цінових і нецінових), що стає на заваді нормальному соціальному життю цих громадян у суспільстві, до якого вони належать.

При обстеженні конкурентоспроможності регіонів України, проведеного у 2013 році, було здійснено оцінювання рівня доступності фінансових послуг як складової розвитку фінансового ринку. Цей показник є найвищим для Сумської області, і найнижчим – для Луганської [9]. Беручи до уваги важливість цих оцінок, зауважимо, що механізм оцінювання доступності фінансових послуг потребує вдосконалення та повинно здійснюватися на постійній основі та з використанням більш широкого переліку кількісних та якісних показників, запроваджених Світовим банком, МВФ, Альянсом за Фінансову Доступність (*Alliance for Financial Inclusion, AFI*).

Зазвичай, у міжнародній практиці, оцінювання рівня фінансової інклюзивності здійснюється шляхом анкетування за встановленим переліком із 18 запитань та з використанням системи індикаторів, які поділено за напрямками [1, 4]:

а) офіційне фінансове обслуговування дорослого населення: банківське обслуговування; банківське та інше офіційне фінансове обслуговування; фінансове обслуговування населення в цілому;

б) охоплення дорослого населення базовими фінансовими послугами: грошові перекази та платежі; заощадження; кредитування; рахунки в офіційних фінансових установах; рахунки в офіційних фінансових установах найбіднішого за рівнем доходів населення.

Обстеження населення за рівнем охоплення фінансовими послугами на основі використання ключових індикаторів фінансової інклюзивності є надзвичайно важливою для України, певна частина населення якої фактично відсторонена від доступу до фінансових послуг через існування численних бар'єрів примусового виключення [4, 5].

Усунення можливих цінових та нецінових бар'єрів в отриманні фінансових послуг на регіональному рівні та забезпечення доступу до фінансів в цілому відповідає Загальним принципам захисту прав споживачів фінансових послуг, схвалених міністрами фінансів та головами центральних банків країн «Великої двадцятки» 14–15 жовтня 2011 року [3].

Доступність фінансових послуг має не лише фінансову, а й соціальну спрямованість та набуває особливого значення для регіонів з низьким рівнем економічного розвитку, де частина населення внаслідок «фінансового виключення» через існування низки бар'єрів фактично позбавлена можливостей для заощадження, кредитування, отримання інших роздрібних фінансових послуг [4, с. 31-32]. Інформація про доступність фінансових послуг на регіональному рівні дає змогу виокремити не охоплені фінансовими послугами групи населення за віком, рівнем освіти та іншим розподілом, що є вкрай важливим для гальмування процесів тезаврації³ та депривації⁴, відновлення довіри до банків, формування сприятливого фінансового клімату в регіонах. Підвищення рівня фінансової інклюзивності спрямоване на формування системи захисту прав споживачів фінансових послуг, котра сприятиме фінансовій стабільності та зростанню добробуту громадян, стане доступною і зрозумілою для них, забезпечуватиме належну якість надання фінансових послуг, запобігатиме застосуванню дискримінаційної щодо споживачів практики роботи фінансових установ [8, с. 64].

Зміни, які відбуваються у банківському секторі України, обмежили спектр основних видів фінансових послуг для широких верств населення, насамперед, в сільській місцевості. Так, кількість відділень комерційних банків на 1000 кв. км території країни скоротилася з 2,59 до 0,51, а на 100 тис. осіб дорослого населення – з 3,7 до 0,76 упродовж 2004 – 2014 рр. Слід зауважити, що за значенням цього показника Україна знаходиться на рівні найбідніших країн світу.

За даними глобального обстеження, здійсненого Світовим банком, в Україні у 2012 році 41% респондентів мали рахунки у фінансових установах. Для жінок цей показник становив 39%, що є вкрай низьким порівняно з рівнем фінансової захищеності жінок в інших країнах Європи, серед яких частка тих, хто має офіційні рахунки, коливається у межах 60 – 90%. Лише 5% дорослого населення України заощаджувало, використовуючи офіційні рахунки.

Зауважимо, що ситуація у банківському секторі негативно впливає на ставлення користувачів фінансових послуг до банків як інституцій для зберігання власних коштів. За результатами обстеження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, у 2015 році тільки 18% цільової аудиторії зберігають у банках половину і більше власних заощаджень, а третина населення взагалі не користується послугами банків для збереження заощаджених коштів [7, с. 9]. Для порівняння зазначимо, що у таких країнах, як США, Німеччина, Австрія, Франція, Швеція більше половини дорослого населення заощаджують, використовуючи офіційні (як правило, банківські) рахунки. Через скорочення доходів і високий рівень боргового навантаження лише 8% населення скористалося новими позиками, в той час як 37% наших громадян передбачає позичати у родини або друзів [4, с. 34; 1].

Для відновлення збалансованого розвитку ринку фінансових послуг необхідні комплексні заходи в умовах загострення фінансової та економічної ситуації. На нашу думку, доцільно зосередити увагу на виявленні та усуненні цінових та нецінових бар'єрів у наданні фінансових послуг для широких верств населення на регіональному рівні.

³ Тезаврація – накопичення грошей населенням без активного використання, шляхом вилучення їх з обігу (прим. авт.).

⁴ Депривація – процес скорочення можливостей задоволення потреб населення, які вже склалися (прим. авт.).

Актуальність цього завдання підтверджується реальною ситуацією, що склалася в Україні в умовах скорочення доходів користувачів фінансових послуг та зниження довіри до фінансових посередників. Так, за даними ФГВФО, у 2015 році відкритий банківський депозит мають лише 27% користувачів банківських послуг, а 65 % тримають кошти в банках лише на картках, не відкриваючи депозитних рахунків. З представників старшої групи населення віком від 60 років тільки 13% мають рахунки у банках. Основна маса населення має карткові рахунки, якими є зарплатні та соціальні проекти, а відсоток рахунків, відкритих з власної ініціативи, складає лише 36% [7, с. 9 - 10].

Окремої уваги заслуговують питання збалансованості попиту та пропозиції на фінансові послуги та захисту прав споживачів. З огляду на це, доцільно виокремити перелік першочергових завдань щодо вдосконалення діючої регуляторної практики, а саме [4, с. 36]:

- розробити критерії доступності фінансових послуг населенню, які надаються кредитними організаціями безпосередньо, а також через відповідних платіжних агентів;
- уточнити статус платіжного агента та конкретизувати регуляторні вимоги щодо набуття ним відповідних прав на здійснення діяльності з надання фінансових послуг;
- розробити відповідний перелік питань для анкетування та організувати широкомасштабне обстеження рівня доступності фінансових послуг населенню, які надаються різними постачальниками фінансових послуг через платіжних агентів, за видами послуг та територіальним поділом;
- проаналізувати питання ціноутворення на фінансові послуги та визначити середню вартість фінансових послуг та середній розмір платежу за фінансові послуги, які надаються через банківських та платіжних агентів;
- виокремити адміністративно-територіальні одиниці з найбільшою та найменшою щільністю точок доступу населення до фінансових послуг;
- оптимізувати інфраструктуру ринку фінансових послуг, у т.ч. структуру пунктів обслуговування споживачів фінансових послуг та електронних пунктів самообслуговування (платіжних терміналів);
- розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єктного складу постачальників фінансових послуг на різних сегментах споживчого ринку, які потребують підвищеної уваги щодо технологічної, операційної та комунікаційної інтеграції, виключаючи можливість регуляторного арбітражу;
- запроваджувати принципи та правила ризик-орієнтованого регулювання та нагляду за різними групами постачальників фінансових послуг, незалежно від сектора ринку та правової форми постачальника.
- вдосконалити регуляторний контроль за посередниками, які працюють з використанням різних механізмів дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та Інтернет-банкінг), особливо за умов створення мережевих структур з надання фінансових послуг (мережевий маркетинг).

До позитивних ефектів, які можна отримати на основі підвищення доступності фінансових послуг для населення у регіонах України, можна віднести такі [6, с. 32]: підвищення рівня заощаджуваності населення та розширення можливостей для спільного інвестування; розвиток технологій мікрофінансування, у т.ч. фінансування малого бізнесу, зниження рівня соціальної ізоляції малозабезпечених верств населення, скорочення обсягу неформального (тіньового) кредитного ринку та лихварства; перехід від затратних методів боротьби з бідністю на основі субсидування та благодійності до запровадження програм самозайнятості для найбільш уразливих верств населення; підвищення рівня фінансової грамотності, у т.ч. для розширення обсягу фінансових послуг на основі використання систем електронної комерції та безготівкових розрахунків.

Література

1. Chidzero A. Indicators of Access to Finance Through Household Level Surveys: Comparisons of Data from Six Countries / A. Chidzero, K. Ellis, A. Kumar. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldbank.org>.
2. Cull R., Ehrbeck T., Holle N. Financial Inclusion and Development: Recent Impact Evidence. – 2014. Focus Note 92, Washington. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cgap.org/sites/default/files/FocusNote-Financial-Inclusion-and-Development-April-2014.pdf>.
3. The 'G20 High-Level Principles on Financial Consumer Protection' –Режим доступу: <http://www.finrep.kiev.ua>.
4. Науменкова С.В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні // Вісник Національного банку України. – 2014. – С. 31-37.
5. Науменкова С.В. Фінансова інклюзивність: економічний зміст та підходи до вимірювання / С.В. Науменкова // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №4(166). – С. 363-371.
6. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С. В. Науменкова // Фінанси України. - 2013. - №10. – С. 20 – 33.
7. Опитування з метою оцінки рівня знань українських споживачів щодо системи гарантування вкладів фізичних осіб: Звіт за результатами дослідження. – К.: Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, 2015. – 28 с.
8. Павлюк Т.І. Фінансова інклюзивність як характеристика рівня охоплення населення базовими фінансовими послугами / Т.І. Павлюк // Науковий диспут: питання економіки і фінансів: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, Будапешт, Відень, 2015. – 71 с.
9. Фонд «Ефективне управління». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://competitiveukraine.org.ua/>

УДК 332.021.8

Антон НЕЧИПУРЕНКО *

ВЗАЄМОДІЯ ЦЕНТРУ ТА РЕГІОНІВ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЦЕНТРА И РЕГИОНОВ В ПРОЦЕССЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

INTERACTION BETWEEN THE CENTER AND REGIONS IN THE PROCESS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Анотація. Розглядається виникнення розбіжностей інтересів та протиріч між центром з регіонами. Визначені завдання державного управління які покликані вирішувати конфліктні ситуації.

Аннотация. Рассматривается возникновение разногласий интересов и противоречий между центром и регионами. Определены задания государственного управления которые призваны решать конфликтные ситуации.

Abstract. It is considered the emergence of differences of interests and conflicts between the center and regions. Identify the tasks of state administration that are designed to solve the conflict.

Пріоритетним завданням державної регіональної політики в Україні є сприяння гармонійному, збалансованому розвитку територій, мінімізації диспропорцій соціально–економічного розвитку та забезпечення гідного рівня життя для людини, незалежно від місця її проживання. Одним зі шляхів реалізації цих завдань визнано курс на децентралізацію системи державного управління та надання місцевим органам влади більше прав та повноважень (з урахуванням відповідальності за їх виконання) [1,193]. На практиці вийшло так, що реалізація функцій та повноважень місцевими органами виконавчої влади та територіальних громад, і досі законодавчо не упорядкована, що породжує велику кількість проблем та конфліктних ситуацій, які в основному виявляються на місцевому рівні.

* НЕЧИПУРЕНКО Антон Вячеславович / Антон НЕЧИПУРЕНКО / Anton NECHYPURENKO - аспірант кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», е-mail: Aridento@ukr.net

Аналізуючи причини та різні аспекти виявів конфліктних ситуацій, що виникали в Україні в процесі взаємодії «центр» – «регіон» – «місцеве самоврядування», дослідники піддають критиці «надмірну централізацію» владних повноважень, фінансових, матеріальних та інших ресурсів у процесі реалізації завдань регіонального розвитку; конституційно–правову невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування; укорінену практику дублювання повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування тощо. На думку експертів, централізована політика щодо регіонів можлива і ефективна лише у випадках екстреного втручання у надзвичайних ситуаціях. В інших випадках вона завдає більше шкоди, ніж користі, й не може забезпечити тривалий розвиток. Центром, суб'єктом конкретного планування на будь-якій території має бути місцева громада, яка сама планує власний розвиток [2].

Регіональний розвиток базується на існуванні цілої низки протиріч — внутрішніх і зовнішніх, які виступають каталізаторами соціально-економічного зростання.

Головне зовнішнє протиріччя — розбіжність інтересів між центром і регіонами. Проте дане протиріччя є діалектичним, оскільки в одних умовах воно виконує роль неабиякого важеля розвитку, в інших —серйозно гальмує. В умовах, коли протиріччя приводить до мобілізації існуючих і пошуку нових ресурсів, більш ефективної співпраці держави й регіонів, воно стає спонукальною силою розвитку, фактором поєднання державних і регіональних пріоритетів. Коли ж економічна політика посилює нерівновагу між регіонами і спричиняє потребу в зовнішніх втручаннях для посилення попиту та пропозиції, протиріччя мають гальмівний характер впливу на регіональний розвиток.

Основним внутрішнім протиріччям є вузькість економічної спеціалізації регіонів України і значно більші потреби у споживанні. Найменшу адаптивність має економіка регіонів з надмірно вузькою спеціалізацією, оскільки чим вужча спеціалізація, тим гостріше виникає потреба в зовнішньоекономічній діяльності для забезпечення широкого спектру потреб мешканців регіону.

Протиріччя, що виникають на рівні «центр» – «регіон» переростають у конфліктні ситуації, дестабілізують політичну ситуацію в країні та паралізують дієвість усієї вертикалі влади в Україні. Найпоширенішими виявами конфліктів у цій площині є:

- відсутність рівноправних, партнерських відносин між центром і регіонами. Реальні повноваження зосереджено в місцевих державних адміністраціях, районні та обласні ради набули здебільшого «декоративного характеру», а їх функції та повноваження — мінімізовані[2];

- намагання центру зберегти управлінську вертикаль, поширення практики втручання органів державної влади у сферу компетенції місцевого самоврядування, у тому числі й методами «ручного управління». При цьому на органи місцевого самоврядування часто покладаються функції щодо виконання соціальних зобов'язань держави, фактично не підкріплених ні фінансово, ні організаційно[2];

- протиріччя між офіційно проголошеними державою пріоритетами соціально-економічного розвитку та власними інтересами регіонів з огляду на нагальні потреби населення; зосередженість органів влади регіонального рівня переважно на політичних проблемах;

- експансія групових, корпоративних інтересів з регіонального на центральний рівень, що супроводжувалося жорсткою конкуренцією за розподіл посад, з огляду на перспективи отримання дивідендів як для політичної, так і для бізнесової еліти регіону[3,15].

Отже, перед сучасною системою державного управління вирішення конфліктних ситуацій стає низка завдань:

- створення базових організаційних, економічних, інституційних умов для безперервного функціонування економіки та соціальної сфери регіону;

- формування сприятливого середовища для розширеного відтворення різних видів ресурсів, зміцнення власного потенціалу регіону;
- орієнтація господарюючих суб'єктів на задоволення ринкових потреб у продукції (товари, послуги) як на внутрішньо регіональному та внутрішньодержавному, так і на міжнародному ринках;
- сприяння зростанню ділової активності населення (домашніх господарств) і розширенню підприємницької діяльності;
- підтримка конкуренції в усіх секторах регіональної економіки;
- розробка, відповідно до загальнодержавної, власної соціально - економічної політики;
- організація і координація інституційних перетворень структурної перебудови регіонального господарства, інноваційних процесів, трансформації відносин державної, комунальної, приватної та суспільної власності;
- сприяння зміцненню фінансово-економічної бази муніципальних утворень;
- участь у розвитку різних видів інфраструктури (у тому числі дорожньо-транспортної, енергетичної, інженерно - комунальної, наукової, зв'язку, інформаційно-комунікаційної, соціально-культурної, рекреаційної, ринкової);
- забезпечення екологічної безпеки і захист природного середовища в регіоні;

У той же час необхідно зазначити, що не всі сформульовані вище завдання реалізуються в регіонах країни рівною мірою. Є розбіжності в підходах, методах, обсягах, термінах, оцінках при практичному виконанні тих чи інших напрямків. Сьогодні можна стверджувати, що, незважаючи на триваючі наукові пошуки, наявні напрацювання і певний досвід, усе ж теорією і практикою державного управління поки не вироблені достатньо переконливі, результативні методологічні установки для повноцінного вирішення назрілих і виникаючих проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

Перед сучасною наукою державного управління постає завдання розробити механізми, які дозволять забезпечити найбільш ефективно досягнення цілей і завдань регіонального розвитку.

Література

1. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
2. Проблеми і перспективи національної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icps.com.ua/doc/project_regional_policy_ukr.doc.
- 3 Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів / за заг. ред. І. О. Когути ; Лабораторія законодавчих ініціатив. – К.–Львів : Вид-во «Мс», 2007. – С. 16.

УДК 33.012.7–045.52:352(477)

Тетяна ПРИХОДЧЕНКО*

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ: ТЕОРИЯ И УКРАИНСКАЯ ПРАКТИКА

DECENTRALIZATION REFORM: THEORY AND UKRAINIAN PRACTICE

Анотація. Розглядається сутність децентралізації, аналізується механізм реалізації реформи місцевого самоврядування в Україні та порівнюється з польським досвідом децентралізації влади.

* ПРИХОДЧЕНКО Тетяна Анатоліївна / Татьяна ПРИХОДЧЕНКО / Tetiana PRYKHODCHENKO – к.е.н., доцент, докторант кафедри регіональної економіки і туризму, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», e-mail: tprykhodchenko@ukr.net

Аннотація. Рассматривается сущность децентрализации, анализируется механизм реализации реформы местного самоуправления в Украине и сравнивается с польским опытом децентрализации власти.

Abstract. The essence of decentralization, and analyzes the mechanism of implementation of local self-government reform in Ukraine and compared with the Polish experience of power decentralization.

У чому полягає ідея децентралізації? Якщо все централізовано і десь у центрі буде вчинено помилку, то ця помилка поширюється з центру на місця. Якщо ж держава децентралізована і десь місцева влада зробить помилку, то вона буде локалізована в одному місці, тобто вона не пошириться на всю систему влади. У свою чергу позитивний досвід, який є на місцях, також поширюється, адже люди його бачать і хочуть наслідувати.

Отже, передача влади з центру на місця змінює менталітет людей. Вони стають більш ініціативними та підприємливими, а водночас починають об'єднуватися навколо вирішення важливих питань громади. Справжнє, а не паперове самоврядування, – це найкращий інструмент виховання активного і небайдужого громадянина. Однак, спостерігаючи за проведенням реформи самоврядування в Україні, можна зробити висновок – українці недооцінюють її значення і на їх думку ця реформа не на часі, бо в Україні тривають воєнні дії. Але, справжня війна – це війна за самоврядування, тому що це війна за те, де у майбутньому опиниться Україна і чи ввійде вона в коло європейської культури. Мир в Україні значною мірою залежить від геополітики, натомість те, яким буде територіальне самоврядування, залежить тільки від самих українців. Самоврядність спонукає людей до суспільного діалогу. Реальні бюджети громад, їхні великі компетенції стимулюють громадян до свідомого і відповідального ставлення до обрання місцевої влади, а потім і її контролю.

Наприклад, у Польщі неможливі такі ситуації, щоб виборці обирали когось до місцевої ради за безкоштовну гречку. Більше того, польська місцева влада сама створює механізми, які мають навчити громадян брати активну участь в управлінні громадою. Значного поширення у Польщі набули так звані громадські бюджети. Йдеться про те, що влада частину місцевого бюджету призначає на конкретні цілі, визначені громадою. Мешканці пропонують, що саме потрібно зробити на якійсь вулиці чи в кварталі, а потім обирають найкращі проекти голосуванням. Таким чином останніми роками споруджено чимало нових тротуарів, дитячих і спортивних майданчиків та багато іншого. Нерідко сільські громади мають кращу інфраструктуру, ніж великі міста Польщі. Це врешті-решт призвело до того, що ключові елементи інфраструктури громади – школи, місцеві поліклініки, дороги, система переробки чи утилізації твердих відходів тощо – все це організовує сама громада за свої гроші, і старається зробити так, щоб люди були задоволені. Також серед компетенцій польських громад є сприяння розвитку місцевого бізнесу. Громади стараються збудувати систему заохочення інвестицій задля створення нових робочих місць, адже органи місцевого самоврядування напряму отримують податки від місцевого бізнесу. На місцях залишається 37,5 відсотка податків від фізичних осіб та майже 7 відсотків – від юридичних [1]. Інакше кажучи, громади не мусять «ходити з простягнутою рукою» до центральних і регіональних органів влади. Вони самостійно вирішують як розпорядитися власними бюджетами. Це означає, що на локальному рівні зовсім змінився інвестиційний клімат. Місцева влада з радістю приймає інвестора, допомагає йому розвивати бізнес, щоб він знайшов відповідні можливості для роботи і для реалізації своїх завдань, щоб міг заробляти гроші, бо це означає що всі навколо нього багатітимуть. Таким чином Польща стала привабливою для інвесторів державою, а економічне зростання відбувається на всій її території. Очевидно, є регіони більш розвинуті, а є такі, що відстають, але у польській державі працюють механізми, які допомагають підтягнути до загальнодержавного рівня слабших.

Зміна інвестиційного клімату – це користь для цілої громади, тож це змусило людей, які були при владі відмовитись від корупції в таких масштабах, як це було колись. Тепер

бізнесмен не ходить з хабарями до органів місцевого самоврядування, щоб йому дозволили розпочати тут бізнес, а навпаки ці органи самі шукають бізнесмена, щоб він там інвестував.

Так, ще в 1990 році рівень валового внутрішнього продукту Польщі та в Україні був майже однаковий. Сьогодні Польща випереджає Україну за цим показником у чотири рази. Це сталося, зокрема, тому, що Київ свого часу відкинув логіку європейського розвитку держави, де громади мають значно більше повноважень, ніж українські. Але централізована влада має централізований бюджет, а це означає, що всі основні фінансові потоки контролюються вузькою групою державної еліти й не доходять до територій, яким вони дуже потрібні, тому громади не розвиваються.

Таким чином, реформа децентралізації — головна реформа України і амбітний проект розміром зі країну. Ця реформа зачіпає практично всі галузі: освіту, охорону здоров'я, соціальну політику, державне управління, органи місцевого самоврядування, розвиток міської інфраструктури, а також заходи з енергоефективності. Все це вкладається в поняття регіональний розвиток і зміна якості життя українців.

У лютому 2015 р. Верховна Рада в рамках коаліційної угоди прийняла закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який дав старт реформі децентралізації в Україні. А вже у березні запрацювала Конституційна комісія, яка мала підготувати потрібні для подальшої децентралізації зміни до Основного закону. І якщо закордонні експерти з Венеціанської комісії в цілому схвалили розроблені поправки, то серед парламентарів вони не знайшли одностайної підтримки відносно норми про «особливий статус» окупованих територій, яку деякі депутати та активісти сприйняли як тиск Росії.

У цілому не можна провести реформи в Україні, не провівши реформу влади. Це дуже амбітна мета, та, мабуть, найважча робота, яку потрібно зробити. Президент України ініціював передачу повноважень від центру на місця. Сьогодні також є необхідність провести реформу Верховної Ради і Кабінету Міністрів України. Потрібно прийняти закони «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування», так як старі процедури і старий регламент не працюють у перетвореній Україні. Не менш важливим напрямком є комунікації. Зараз комунікація з людьми в регіонах не є достатньою. Потрібно донести до них переваги перспектив змін в країні і в їхньому житті. Кожен повинен зрозуміти, що саме зміниться у його життя і життя його родини, а також в місті, де вони проживають.

Згідно чинного законодавства про добровільне об'єднання громад і методиці, яку розробило Міністерство регіонального розвитку, спочатку проводилися громадські обговорення, потім – на рівні районних та сільських рад. Складався перспективний план, затверджувався обласними радами, передавався уряду, який перевіряв, згідно з паспортами, чи спроможна об'єднана громада бути економічно ефективною і брати на себе відповідні функції. Але найголовніше – це ініціатива від конкретних громад щодо об'єднання.

Зараз 159 об'єднаних територіальних громад на місцевих виборах отримали своїх голів та органи місцевого самоврядування (див. рис.) [2]. З нового 2016 року вони повинні отримати прямі бюджетні відносини з державним бюджетом України.

У всіх областях складені перспективні плани формування територій громад, які були обговорені з громадськістю. Цей документ затверджений обласними радами, за виключенням Тернопільської і Закарпатської областей, де питання блокується виключно з політичних мотивів.

Сьогодні є близько 600 громад, які ініціювали об'єднання і включили в себе близько 7000 старих громад, згідно затверджених перспективних планів. До цього в Україні було близько 12 тисяч громад, які зараз починають укрупнюватися. 159 з 600 громад встигли до 15 серпня 2015 р. подати необхідні документи, і Центрвиборчком дозволив їм проводити вибори. Отже, перші об'єднані громади вже отримали свій новий орган місцевого

самоврядування і цей процес триває. Єдине, з чим потрібно визначитися – коли будуть проведені наступні вибори.

Рис. 1. Формування об'єднаних територіальних громад в Україні (станом на 07.10.2015 року)

Об'єднавчі плани місцевих громад цілком зрозумілі і логічні – з нового бюджетного року вони почнуть прямі бюджетні стосунки з казначейством, і не будуть залежати від районної ради, райдержадміністрації, обласної цивільно-військової адміністрації. Вони почнуть функціонувати самостійно. Наприклад – Краснолиманський район. Там найбільша громада, яка об'єдналась, за кількістю людей в Україні. Вона пішла на місцеві вибори, отримала нового голову, новий орган місцевого самоврядування. Однак, ця громада не зупиняється в своєму розвитку – вони вже закінчили процедуру перебирання на себе функцій державної будівельної інспекції. Це люди, які рухаються вперед, і знають, чого хочуть. Вони мають чіткий план розвитку своєї території, громаду, місцевий орган самоврядування, а з 1 січня 2016 року матимуть прямі бюджетні відносини. Вони не будуть залежати від чиновників, які їм будуть складати інвестиційні проекти і визначати бюджет. Таким чином, Донецьку і Луганську області можна вважати точкою зростання економіки України, тому що питання фінансування проектів Донбасу – це питання не виключно цього регіону, це питання роботи всієї економіки.

Сьогодні в Україні вдалося зробити Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) повністю відкритим. Рішення щодо визначення інвестиційних проектів, що фінансуються з цього фонду, приймаються на місцях. Створена он-лайн платформа ДФРР (<http://dfrr.minregion.gov.ua>), і кожен громадянин може побачити, які проекти реалізуються, скільки коштів на них витратять і коли вони будуть завершені. Саме тому стає зрозумілою робота уряду та місцевого самоврядування, а також їх участь у роботі громадянського суспільства.

Отже, в чому полягає українська децентралізація? Законом про внесення змін до Конституції України змінюються окремі положення основного закону щодо адміністративно-територіального устрою. Зокрема, закріплено, що територія України поділена на громади, які є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України. Так, передбачено, що «розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів

здійснюється за принципом субсидіарності, що відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування. Так, відповідно до статті 4 Хартії органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції».

Ураховуючи зазначене: з Конституції вилучаються поняття «місцеві державні адміністрації» та, відповідно, скасовується інститут голів місцевих державних адміністрацій. Натомість основні повноваження зосереджуються на базовому рівні – у громаді. Також передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. У свою чергу, районна рада, обласна рада обирає зі свого складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолює виконавчий комітет ради. Разом з тим децентралізація не означає послаблення центральної влади в таких питаннях, як оборона, зовнішня політика, національна безпека, верховенство права, дотримання прав і свобод людини.

Суттєвими є корективи, що вносяться в статтю 118 та 119: «для нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування пропонується запровадити інститут префектів. Проектом передбачено, що префекта призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Кабінету міністрів президент. Префект зупиняє дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду. У разі ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акту, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, президент зупиняє дію відповідного акту з одночасним зверненням до Конституційного Суду, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, районної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого. У разі визнання Конституційним судом України акту голови громади, ради громади, районної, обласної ради таким, що не відповідає Конституції, Верховна Рада за поданням президента достроково припиняє повноваження голови громади, ради громади, районної, обласної ради та призначає позачергові вибори.

Таким чином, децентралізація – це не просто проект реформи міністерства, підприємства чи окремої галузі господарства. Це проект розміром з країну. Якщо подивитися на Європу, то там подібні процеси відбувалися тривалий час і поступово. За оцінками, наприклад, французьких експертів, проект, який може бути реалізований в Україні, є найамбітнішим і найсерйознішим не тільки в Україні, а й у Європі.

Держава здійснює повний відхід від авторитарного управління з боку центральної влади буквально кожною сільською радою. Польща проходила схожий шлях, але поляки долали централізовану систему не настільки жорстко. Це стосується не лише повноважень і бюджетних стосунків, фактично це й функції міністерств, які можуть бути передані на місцеве самоврядування. Мова не йде про створення окремих урядів у кожній територіальній громаді. Передаються на місцеве самоврядування функції та повноваження центральних органів влади і міністерств в усіх сферах та галузях: від освіти, охорони здоров'я, до архітектурно-будівельного контролю та земельних відносин. Всі процедури і норми, які за Конституцією належать до повноважень місцевого самоврядування, а які – до повноважень уряду, президента і парламенту чітко виписані, а проголосовані у першому читанні зміни до Конституції дають можливість гарантувати повсюдність місцевого самоврядування. Отже, у області повинні залишитися тільки ті повноваження, які стосуються співпраці між об'єднаними територіальними громадами. У районі повинні залишитися тільки ті повноваження, які стосуються спільної діяльності громад, як наприклад, утримання комунальних об'єктів.

На сьогодні Європейський Союз (ЄС) ухвалив рішення про виділення 90 млн. євро на підтримку об'єднаних громад. Окрім цього, ЄС надасть Україні 55 млн. євро по Програмі підтримки регіональної політики України. Європейські партнери надаватимуть допомогу у підготовці інвестиційних проектів для місцевого самоврядування для залучення коштів на проекти розвитку. Кошти можуть надійти в Україну з 1 січня 2016 року. Зараз іде обговорення, на що конкретно потрібно витратити гроші – експертна допомога, центри адміністративних послуг, інфраструктура об'єднаних територіальних громад [2]. Ключовими сигналами від європейських партнерів у готовності підтримати Україну є пропозиція українським містам від німецького уряду долучитися до Лейпцігської хартії. В Європі є міста, які мають фонд, що наповнюється за рахунок власного бюджету. Такі міста готові надавати допомогу іншим містам у формуванні політики сталого розвитку, міської інфраструктури, стратегії містобудівних проектів. Впродовж 10 років Україна висловлювала бажання приєднатися до Лейпцігської хартії. Ні відмови, ні погодження досі не надходили. Тепер німецький уряд сам вийшов з ініціативою і запропонував українським містам приєднатися до цієї хартії.

За який термін повинен завершитися процес об'єднання громад? Зрозуміло, що неможливо нікого змусити щось робити насильно, крім того прямо в назві закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» записане слово «добровільне». Люди повинні чітко розуміти, які переваги і перспективи відкриває реформа. Це – тільки інструмент, мета ж самої реформи – регіональний розвиток. Це можливості бюджету, додаткові ресурси у сфері земельних відносин, повноваження в архітектурно–будівельній галузі тощо.

Сьогодні об'єдналися перші громади. Вважається, що всього буде від 1200 до 1500 об'єднаних територіальних громад по Україні. Після місцевих виборів, можуть з'явитися амбітні лідери, здатні взяти на себе відповідальність за розвиток свого регіону.

Україна долає шлях реформи прискореними темпами (Польщі знадобилося для цього вісім років, Франції – 15–20 років). Зараз потрібно показати, що саме змінюється в житті об'єднаних громад, що відбувається з бюджетними відносинами, розвитком територій, соціальної та транспортної інфраструктури, наближенням адміністративних послуг до людей. Правильним було би, щоб в державному бюджеті 2016 року з'явився окремий рядок про надання коштів на підтримку інфраструктури та надання адміністративних послуг об'єднаним громадам. Така державна підтримка стимулюватиме тих, хто поки що в роздумах.

Таким чином, є простий принцип: коли люди проходять цей шлях самостійно, через усвідомлення, всі процеси відбуваються дуже швидко. Задача полягає в тому, щоб знайти аргументи, показати переваги та переконати, щоб об'єднання відбулося добровільно.

Згідно з темпами, якими рухається зараз Україна, за два роки повинен бути завершений весь процес об'єднання, крім цього, так це зафіксовано і в прикінцевих положеннях Конституції [3]. Отже, 2017 рік – це завершення процесу об'єднання територіальних громад, і виборів, які можуть бути проведені.

Література

1. Савицький Ю. «Справжня війна – це війна за самоврядування» – польський експерт про Україну і досвід Польщі [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27375301.html>.
2. Сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua>.
3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513.

**ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ІНВЕСТИВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ****ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА НА ИНВЕСТИРОВАНИЕ
РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ****THE INFLUENCE OF FINANCIAL CAPACITY ON INVESTMENT IN
REGIONAL DEVELOPMENT**

***Анотація.** Проблеми участі органів місцевого самоврядування у фінансуванні інвестицій розвитку регіону пов'язані з обмеженістю фінансової спроможності заохочення інвестиційної активності.*

***Анотация.** Проблемы участия органов местного самоуправления в финансировании инвестиций для развития региона связаны с ограниченностью финансовых возможностей для поощрения инвестиционной активности.*

***Abstract.** Problems of participation of local governments in financing investment for development of the region are associated with the limited financial capacity to promote investment activity.*

Трансформаційні процеси в економіці України, її інтеграція до світового співтовариства зумовлюють необхідність вирішення актуальних проблем фінансового забезпечення регіонів. В умовах сьогодення основними напрямками економічної та інвестиційної політики місцевих органів влади є забезпечення нарощення власних фінансових ресурсів, що відповідає зміцненню фінансового потенціалу, необхідного для максимального задоволення потреб адміністративної одиниці й залучення інвестицій у її розвиток.

Фінансовий потенціал є складним і багатогранним явищем, яке має надзвичайне суспільне та економічне значення. Не менш важливими є питання підвищення інвестиційної активності регіонів. Аналіз наявної практики залучення інвестицій у розвиток регіонів свідчить про неможливість забезпечити розв'язання пріоритетних завдань місцевих органів влади за допомогою саморегуляції ринку. Проблеми участі органів місцевого самоврядування у фінансуванні інвестицій на розвиток регіону пов'язані з обмеженістю фінансового потенціалу щодо сприяння інвестиційній активності. Таким чином, проблема удосконалення методологічних засад впливу фінансового потенціалу на інвестиційну активність регіону, а також розробка й упровадження нових форм участі місцевих органів влади у фінансуванні інвестицій із застосуванням сучасного інструментарію реалізації інвестиційної політики, залишається актуальною в умовах економічних перетворень в Україні.

Дослідженню сутності фінансового потенціалу регіону присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: В. Борнос, В. Григоренко, Г. Возняк, С. Зенченко, В. Кравченко, В. Мамонова, Н. Сабітова, В. Свірський, Е. Ісаєв, С. Шумська та ін. Однак, залишається не вирішеним питання формування єдиного підходу щодо визначення цього поняття та сутності фінансового потенціалу. Розв'язання потребують й питання впливу фінансового потенціалу на інвестиційну політику місцевих органів влади.

Базовим поняттям для визначення змісту категорії “фінансовий потенціал” є – “можливість”, оскільки наявність фінансового потенціалу необов'язково передбачає його ефективне використання та реалізацію поставлених завдань.

У процесі виконаного дослідження поглядів учених щодо поняття “фінансовий потенціал” було визначено домінування ресурсного підходу до визначення цієї категорії.

---

* СУКАЧ Олена Миколаївна / Елена СУКАЧ / Olena SUKACH – к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту Східноєвропейського університету економіки і менеджменту, e-mail: elen1@online.ua

Здебільшого основною складовою фінансового потенціалу є фінансові ресурси місцевих органів влади, тому що це є основа фінансового потенціалу.

В основі фінансових ресурсів місцевих органів влади є грошові відносини, що виникають на всіх етапах відтворення суспільного продукту – виробництва, обміну, розподілу (перерозподілу) і споживання. Рух фінансових ресурсів містить у собі дві взаємозалежні групи фінансових відносин, що відображають різні напрями руху грошових потоків і різну мотивацію фінансової діяльності місцевих органів влади, господарюючих суб'єктів і населення: формування грошових ресурсів і використання грошових ресурсів, що забезпечує безперервність відтворювального процесу в регіоні. Однак не всі фінансові ресурси, утворенні в регіоні, використовуються на його території, і, навпаки, частина фінансових ресурсів, сформованих в інших регіонах країни, використовується на території цього для задоволення потреб населення регіону.

Отже, фінанси регіону – це сукупність грошових відносин, що виникають при реальному грошовому обігу в процесі формування власних фінансових ресурсів, залучення зовнішніх джерел фінансування, розподілу й використання фінансових ресурсів, сконцентрованих у регіональному бюджеті та місцевій інфраструктурі.

Узагальнення різних підходів щодо визначення фінансованого потенціалу регіону та методів його оцінки, дозволили дійти висновку, що доцільно визначати, як максимально можливий обсяг власних та залучених фінансових ресурсів, які акумулюються на території регіону та можуть бути використані для забезпечення стабільного функціонування адміністративно-територіальної одиниці.

З огляду на зазначене вище, оцінку рівня фінансового потенціалу регіону доцільно розраховувати за формулою:

$$F_{np} = I_n + I_{nn} + P_b + D + W, \quad (1)$$

де: F_{np} – фінансовий потенціал; I_n – податкові доходи місцевого бюджету; I_{nn} – неподаткові доходи місцевого бюджету; P_b – прибуток підприємницьких структур; D – амортизація; W – витрати на оплату праці населення регіону.

Включення до складу потенціалу оплати праці зумовлене тим, що не вся заробітна плата, отримана населенням, використовується на поточне споживання, частина її спрямовується на інвестиційні цілі (вкладення в цінні папери, нерухомість, депозити й т.д.).

Сучасна практика управління регіональним розвитком зіткнулась із низкою проблеми, основними з яких є: недостатність власних фінансових ресурсів; розподіл трансфертів при складанні проекту місцевого бюджету не за фактичною потребою, а за наявною бюджетною забезпеченістю території; забезпечення збалансованості місцевого бюджету не податковими методами, а шляхом регулювання через нарощення трансфертів. Вирішення зазначених проблем, на нашу думку, полягає в удосконаленні фінансового забезпечення політики інвестиційного розвитку регіону щодо створення власної дохідної бази, достатньої для формування фінансового потенціалу.

Із цією метою нами було розроблено модель взаємозв'язку фінансового потенціалу регіону з його інвестиційною активністю (рис. 1).

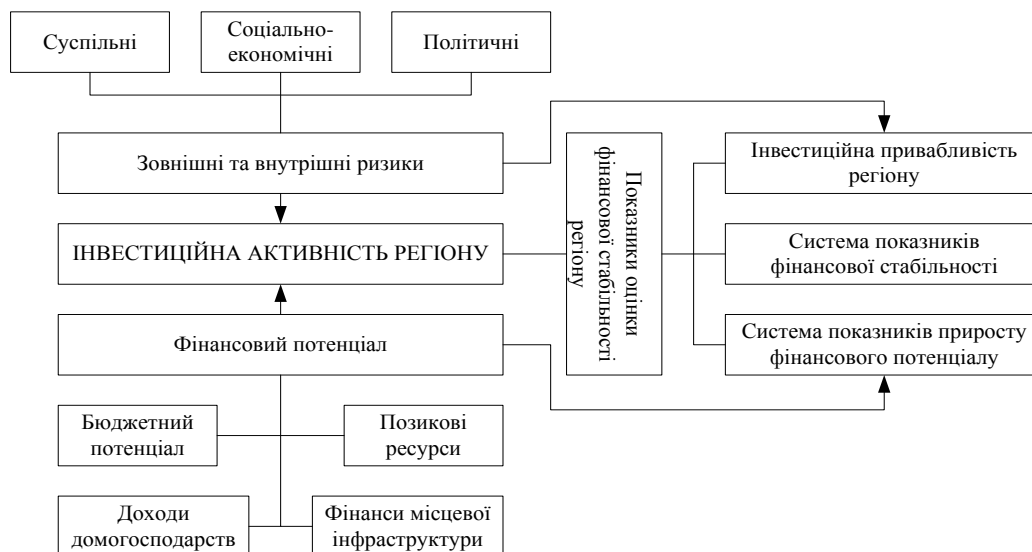
У запропонованій моделі оцінка інвестиційної привабливості ґрунтується на наявності та достатності власних фінансових ресурсів, які характеризують рівень фінансової стабільності регіону.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів та низького інвестиційного потенціалу регіонів на сучасному етапі, з метою залучення додаткових коштів, доцільним є розробка комплексу рекомендацій зі створення ефективної системи фінансового стимулювання всіх учасників фінансування інвестицій у розвиток регіонів, які необхідно систематизувати у дві групи: пільги й заохочення.

Пільги, які можуть надаватися учасникам фінансування інвестицій, залежно від їхнього характеру слід поділити на податкові й бюджетні:

- податкові пільги – інвестиційний податковий кредит, спеціальні податкові режими за окремими видами діяльності, прискорений метод нарахування амортизації, зменшення величини податкової ставки, відстрочка або розстрочка податкових платежів, надання податкової ставки 0% за окремими видами діяльності, при дотриманні учасниками розроблених і встановлених зобов'язань;

- бюджетні фінансові стимули – дотації із місцевого бюджету юридичним особам і індивідуальним підприємцям, субвенції або субсидії місцевим бюджетам з різних рівнів бюджетів; розміщення інфраструктурного замовлення, інвестиції в статутні капітали чинних або новостворюваних підприємницьких структур; гарантії.

Рис. 1. Модель інвестиційної активності регіону

Заохоченням може стати механізм обрання найкращого інвестиційного проекту, що брав участь у конкурсному відборі, і за результатами якого гарантоване виділення грантів з бюджету та надання пільгового механізму оподаткування.

Отже, побудова ефективної моделі інвестиційної привабливості регіону є результатом поєднання ефективних форм впливу на процес формування та розподілу ресурсів регіону з метою забезпечення його стабільного розвитку та гарантій населенню.

Спираючись на зарубіжний і вітчизняний досвід фінансового стимулювання інвестиційної діяльності з метою забезпечення ефективної взаємодії фінансового потенціалу та інвестиційної активності регіону, доцільним є створення на території регіону зони економічного сприяння для підприємницьких структур, які зареєстровані й здійснюють діяльність на території такої зони, з наступним звільненням (повним або частковим) таких платників податків від сплати місцевих податків, наданням пільгових кредитів і інших фінансових преференцій, що дозволить розширити перелік альтернативних джерел наповнення бюджетів усіх рівнів, залучати кошти приватного бізнесу у місцеву інфраструктуру, зміцнюючи потенціал регіону.

Отже, питання управління фінансовим потенціалом регіону та його інвестиційною активністю залишається актуальним для подальшого дослідження.

Література

1. Боронос В. Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території : монографія / В. Г. Боронос. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 310 с.

2. Возняк Г. В. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки / Г. В. Возняк. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm.
3. Ермакова Е. А. Финансовый потенциал региона: стратегия формирования и использования : дис... канд. экон. наук / Е. А. Ермакова. – Саратов, 2001. – 182с.
4. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – К.: ЗАТ«ВІПОЛ», 2007. – № 5. – С. 55-64.

УДК 519:330

*Іван ТВЕРДОХЛІБ,
Ірина ПАРАСЮК**

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

ОПТИМИЗАЦИЯ ПРОГРАММНО-ЦЕЛЕВОГО УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА

OPTIMIZATION OF PROGRAM-ORIENTED MANAGEMENT OF REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

***Анотація.** Розглядається проблема покращення ефективності бюджетування регіональних програм розвитку в Україні. Здійснено формалізацію процесу підготовки вхідних матриць для динамічної моделі оптимізації розподілу бюджетних коштів між регіональними програмами на засадах програмно-цільового управління.*

***Аннотация.** Рассматривается проблема улучшения эффективности бюджетирования региональных программ развития в Украине. Проведена формализация процесса подготовки исходных матриц для динамической модели оптимизации распределения бюджетных средств между региональными программами с использованием принципов программно-целевого управления.*

***Abstract.** The problem of improving the efficiency of budgeting regional development programs in Ukraine. Done formalization of the process of preparing the input matrix model for dynamic optimization of budget allocation between regional programs based on program-oriented management.*

Програмно-цільове управління розвитком території чи країни загалом стало провідною світовою тенденцією в управлінні видатками бюджету. Такий підхід уможливує перехід від планування ресурсів до планування результатів [2, с. 5; 4] і реалізується у формі державних цільових програм (ДЦП) різного рівня. Головним завданням бюджетної політики незалежної України був і є пошук механізмів прискорення темпів економічного зростання та їхньої підтримки на протязі тривалого часового проміжку. Обов'язкова вимога до таких механізмів – це забезпечення суттєвого покращення ефективності бюджетних витрат, що потребує удосконалення методів як розроблення і реалізації ДЦП, так і контролю та аналізу ефективності використання виділених коштів у контексті задекларованих цілей програм. Серед негативних тенденцій реалізації ДЦП в Україні фахівці відзначають нечіткість цілей програм та їх недосяжність, низьку ефективність використання бюджетних коштів і роблять висновок про потребу суттєвого удосконалення методології реалізації ДЦП [2, с. 6]. Нижче за матеріалами [3, 6] стисло описана одна економіко-математична модель, яка уможливує оптимізацію розподілу коштів між регіональними програмами розвитку у контексті досяжності їх цілей.

---

* *ТВЕРДОХЛІБ Іван Петрович / Иван ТВЕРДОХЛИБ / Ivan TVERDOKHLIB* – к.е.н., доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті, Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: i_tverdok@i.ua; i_tverdok@mail.ru
ПАРАСЮК Ірина Василівна / Ирина ПАРАСЮК / Irina PARASYUK – магістр інформаційних систем у менеджменті, здобувач, Львівський національний університет імені Івана Франка

Нехай для деякого регіону R його адміністрація розглядає сукупність P_R програм соціально-економічного розвитку на період $[t_0; T]$, де t_0 – базовий рік, а T є роком завершення усіх програм. Соціально-економічний стан регіону характеризується множиною X показників. З кожною програмою $p_j \in P_R$ пов'язується підмножина показників $X_j \subseteq X$, які оцінюють стан економічного розвитку регіону у процесі її виконання, та множина цілей G_j економічного розвитку. Досяжність кожної цілі $g_l \in G_j$ може бути оцінена на підставі деякої підмножини $X_{jl} \subseteq X$ показників. На реалізацію програми $p_j \in P_R$ виділяються ресурси обсягом V_j у вартісному вимірі. Розподіл коштів за періодами у проміжку $[t_0; T]$ задається k -мірним вектором $\vec{v}(t)$ виду

$$\vec{v}(t) = (v_1(t), v_2(t), \dots, v_k(t)), \quad k = |P_R|, \quad (1)$$

причому значення координати $v_j(t)$ визначає обсяг виділеного ресурсу p_j -й програмі у період t . Початковий і кінцевий (як результат виконання програм P_R) стани регіону R у базовий $t_0 \in [t_0; T]$ та кінцевий $T \in [t_0; T]$ періоди задаються n -мірними векторами відповідно $\vec{x}(t_0)$ чи $\vec{x}(T)$ виду

$$\vec{x}(t_0) = (x_1(t_0), x_2(t_0), \dots, x_n(t_0)), \quad \vec{x}(T) = (x_1(T), x_2(T), \dots, x_n(T)), \quad (2)$$

де $x_i(t_0), x_i(T)$ – значення показника $x_i \in X$ відповідно у базовий t_0 та кінцевий T періоди, а $n = |X|$.

Для концептуалізації управління реалізацією ДЦП у регіоні розглянемо простір $U(t)$ можливих векторів $\vec{v}(t)$. Очевидно, що $U(t) \subset E^k$, де E^k – k -вимірний евклідовий простір. Тоді під управлінням $u \in U$ будемо розуміти сукупність векторів або кортеж

$$u = \langle \vec{v}(t_0), \vec{v}(t_1), \dots, \vec{v}(t_\tau), \dots, \vec{v}(T) \rangle, \quad U := U(t_0) \times U(t_1) \times \dots \times U(t_\tau) \times \dots \times U(T), \quad (3)$$

де $\vec{v}(t_\tau)$ задає розподіл ресурсів між програмами $p_j \in P_R$ у період $t_\tau \in [t_0; T]$.

Використовуючи напрацювання теорії управління багатовимірними стаціонарними лінійними об'єктами [7, с. 240-244], у [6] обґрунтовано таку економіко-математичну модель оптимізації затрат на реалізацію сукупності регіональних програм P_R : для вибраної множини X показників оцінювання стану регіону знайти таке управління u^* виду (3) реалізацією сукупності програм P_R , щоб

$$\min_{u \in U} \|u\|_1 = \min_{v_j(t)} \int_{t_0}^T \sum_{j=1}^k v_j(t) dt = \|u^*\|_1 \quad (4)$$

за умов

$$\vec{x}(t) = \Phi(t)\vec{x}^0 + \int_{t_0}^t \Phi(t-\tau)B\vec{v}(\tau)d\tau, \quad \vec{y}(t) = C\Phi(t)\vec{x}^0 + \int_{t_0}^t C\Phi(t-\tau)B\vec{v}(\tau)d\tau \quad (5)$$

та обмежень

$$\|u\|_1 \leq V; \quad v_j(t) \geq 0 \quad (j = \overline{1, k}; t \in [t_0; T]); \quad \vec{y}(T) = \vec{y}^1; \quad \vec{x}(t_0) = \vec{x}^0, \quad (6)$$

де $\vec{y}^1$ – бажані прирости значень показників множини X після реалізації всіх програм, а через $\|\bullet\|_1$ позначено стандартну норму вектор-функції часу у банаховому просторі $L^p = L^p(t_0; T)$ [7, с. 323-324] з індексом $p = 1$ [7, с. 240].

Критерій (4) моделі означає мінімізацію коштів для реалізації сукупності P_R програм регіонального розвитку на проміжку управління $[t_0; T]$, Матрично-інтегральні рівняння (5) цієї моделі уможливають динамічне відстеження у часі відповідно станів

регіону (тобто значень показників оцінювання економічного розвитку регіону) та досяжності цілей регіональних програм економічного розвитку. Ключову роль відіграє перехідна матриця $\Phi(t)$ станів регіону R , яка у загальному випадку може бути визначена на підставі вхідної матриці A як границя матричного ряду [7, с. 354]. У свою чергу матриця A є діагональною квадратною виміру $n \times n$ матрицею з коефіцієнтами a_i , що задають темпи приросту величин показників x_i із множини X . Прямокутна матриця B розміру $n \times k$ містить затратні еластичності b_{ij} , а $k \times n$ матриця C встановлює міру адекватності оцінювання досяжності цілей програмами розвитку для кожного показника із множини X .

Динамічна матрично-інтегральна модель (4)-(6) оптимізації бюджетно-цільового управління ДЦП є варіантом конкретизації загальнішої інформаційної моделі програмно-цільового управління економічним розвитком регіону із [3] та була досліджена на предмет існування її розв'язків [6] за умови наявної вхідної інформації. Але процес формування потрібних матриць для моделі не є простим і вимагає прискіпливого аналізу з огляду на досить складні і неоднозначні взаємозв'язки між її параметрами. Зазвичай, такого типу завдання вирішуються через концептуалізацію проблеми, тобто у процесі переходу від уявлення про завдання, цілі, структуру, способи використання і таке інше до формалізації її опису за допомогою формальних систем побудови специфікацій знань [1, 173-174]. Отже, метою дослідження було виявлення відношень між параметрами матрично-інтегральної моделі (4)-(6) з метою формалізованого опису предметної області процесу формування вхідних матриць A, B, C, Φ .

Для формалізованого подання результатів концептуалізації проблем застосовують різного виду онтології [1, с. 173-185]. У нашому випадку зручно використати найпоширенішу модель онтології, за якою опис предметної області (ПрО) формується як кортеж 3-х скінченних множин – концептів ПрО, відношень між концептами, функцій інтерпретації [1, с. 181]. З метою кращого сприйняття онтологічного опису процесу формування матриць моделі було використано граф взаємозв'язку показників [5, с. 331-333]. Результати концептуалізації нашої проблеми досить чітко і однозначно охарактеризовані табл. 1 і орієнтованим графом на рис. 1. Вершини графа відповідають параметрам моделі, дуги поєднують ті вершини, відповідні параметри яких пов'язані алгоритмічними процедурами. Стрілки на дугах конкретизують причинно-наслідкові відношення між параметрами. Тобто граф на рис. 1 наглядно відображає множину концептів ПрО процесу підготовки вхідних матриць та візуалізує зв'язки між ними. Конкретизація відношень між параметрами моделі міститься у табл. 1. Причому передостання її графа зберігає загальне формалізоване визначення цих відношень, а у останньому стовпчику записано математичні вирази функцій їх інтерпретації (базових процедур отримання відповідних параметрів).

Таблиця 1

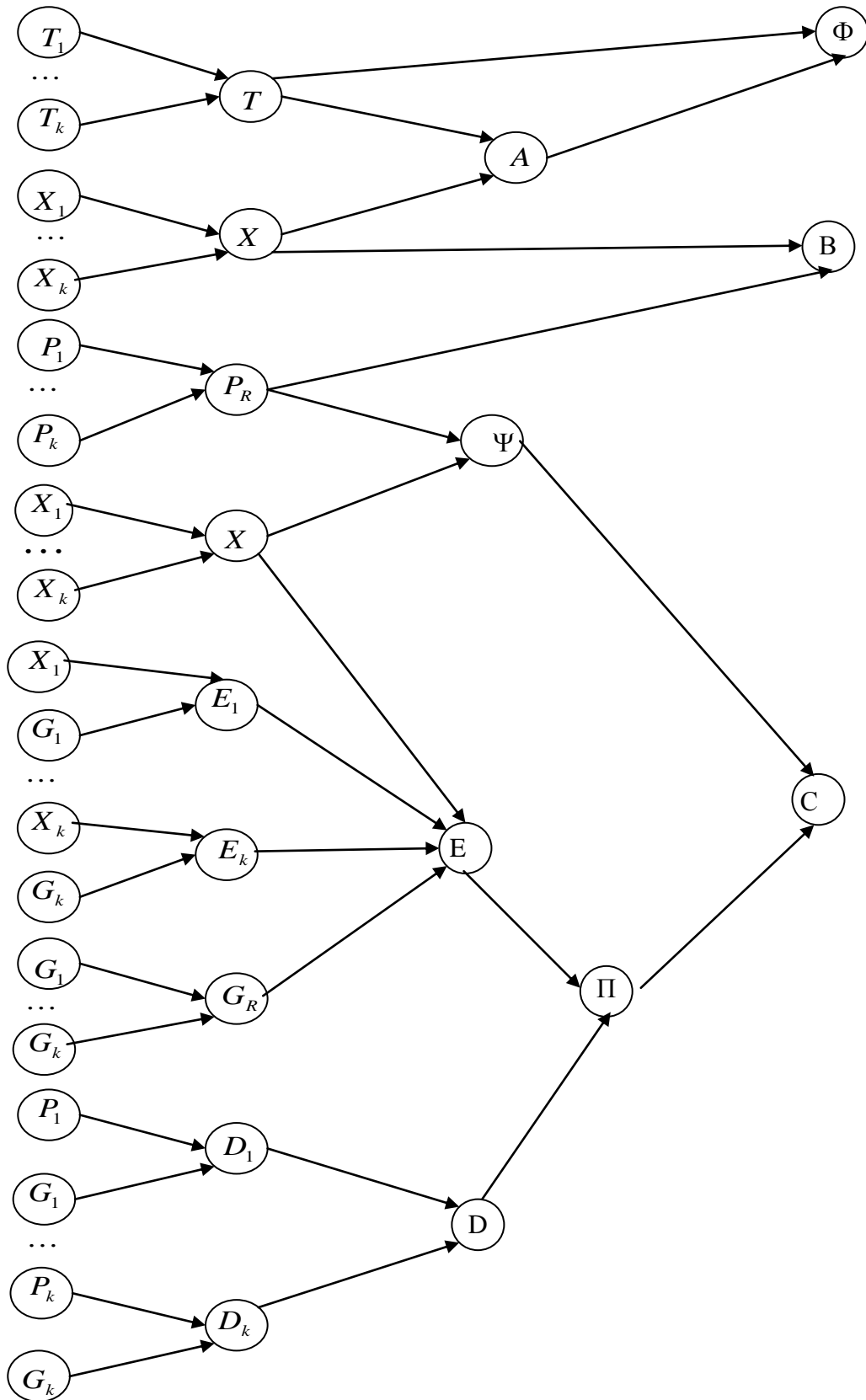
Концептуальний опис вершин графа взаємозв'язку вхідних параметрів динамічної моделі оптимізації програмно-цільового управління економічним розвитком регіону

№ з/п	Вершина графа (концепти)			Зміст у моделі (відношення між концептами)	Спосіб визначення (функція інтерпретації відношення)
	ім'я	тип ін-формації	форма подання		
1	2	3	4	5	6
1	$T_1 \dots T_k$	вхідна	інтервал	$T_j = [t_j^{s.}; t_j^{f.}] \quad (j = \overline{1, k})$	-
2	$X_1 \dots X_k$	вхідна	множина	$X_j = \{x_{1j}, \dots, x_{sj}\} \quad (j = \overline{1, k})$	-

3	$P_1 \dots P_k$	вхідна	елемент	$p_j \quad (j=1, \dots, k)$	$V_j; v_j(t)$
4	$G_1 \dots G_k$	вхідна	множина	$G_j = \{g_{j1}, \dots, g_{jl}\}$	-
5	T	проміжна	інтервал	$T = [t_0; T] = \bigcup_{j=1}^k T_j$	$t_0 = \min_{1 \leq j \leq k} t_j^s; T = \max_{1 \leq j \leq k} t_j^f$
6	X	проміжна	множина	$X = \{x_1, \dots, x_n\}$	$X = \bigcup_{j=1}^k X_j; \bar{x}(t_0); \bar{x}(T)$
1	2	3	4	5	6
7	P_R	проміжна	множина	$P_k = \{p_1, \dots, p_k\}$	$P_R = \bigcup_{j=1}^k p_j; V = \sum_{p_j \in P_R} V_j$
8	E_j	проміжна	матриця	$e_j : G_j \rightarrow 2^{X_j}$	$e_{li}^j = \{0; 1\}$
9	G_R	проміжна	множина	$G_R = \{g_1, \dots, g_m\}$	$G_R = \bigcup_{p_j \in P_R} G_j$
10	D_j	проміжна	матриця	$\pi_j : p_j \rightarrow 2^{G_j}$	$d_{jl} = 1 \quad \forall g_{jl} \in G_j$
11	Ψ	проміжна	матриця	$\psi_i : [\alpha_i; \beta_i] \rightarrow [\alpha_0; \beta_0]$	$\Psi = \text{diag}[\psi_1, \dots, \psi_n]$
12	E	проміжна	матриця	$e : G_R \rightarrow 2^X$	$E = \bigcup_{p_j \in P_R} E_j$
13	D	проміжна	матриця	$\pi : P_R \rightarrow 2^{G_R}$	$D = \bigcup_{p_j \in P_R} D_j$
14	Π	проміжна	матриця	$\mu : P_R \rightarrow 2^X$	$\Pi = D \times E$
15	A	вихідна	матриця	$A = \text{diag}[a_1, \dots, a_n]$	$a_i = m_i^{-1} \sqrt{\prod_{\theta_v \in \Theta_i} \frac{x_i(\theta_v) - x_i(\theta_{v-1})}{x_i(\theta_{v-1})}}$
16	Φ	вихідна	матриця	$\Phi(t) := e^{At}$	$\Phi(t) = \text{diag}[e^{a_1 t}, \dots, e^{a_n t}]$
17	B	вихідна	матриця	$b_{ij} = \frac{(\Delta x_i)_j}{\bar{x}_i} / V_j$	$(\Delta x_i)_j = \{x_i(\theta_v) - e^{a_i v} x_i(\theta_0)\} \times V_j / V$
18	C	вихідна	матриця	$C = (c_{ji}), j = \overline{1, k}, i = \overline{1, n}$	$C = \Pi \times \Psi$

Джерело: авторська розробка

Рис. 1. Граф взаємозв'язку вхідних параметрів динамічної моделі оптимізації програмно-цільового управління економічним розвитком регіону

Джерело: авторська розробка

Таким чином, здійснена концептуалізація проблеми підготовки вхідної інформації для динамічної матрично-інтегральної моделі програмно-цільового управління

економічним розвитком регіону створює підґрунтя для її практичного впровадження у практику регулювання розвитку регіональних процесів в умовах ринкової економіки. На підставі рис. 1 і табл. 1 можна алгоритмізувати процес формування вхідних матриць **A, B, C, F** динамічної моделі (4)-(6). Побудова такої методики підготовки вхідної інформації для оптимізації програмно-цільового бюджетування ДЦП і буде наступним нашим завданням.

Література

1. Башмаков А.И. Интеллектуальные информационные технологии: Учеб. пособие / А.И. Башмаков, И.А. Башмаков. – М.: изд-во МГТУ им. И.Э. Баумана, 2005. – 304 с.
2. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері /За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. – К.: Наукова думка, 2008. – 383 с.
3. Парасюк І.В. Інформаційні моделі в оцінюванні економічного розвитку регіону / І.В. Парасюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №10(112). – С. 231-239.
4. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навч. посібн. / [під заг. ред. І.Ф. Щербини]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 108 с.
5. Проектування інформаційних систем: Посібник / за ред. В.С. Пономаренка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 488 с.
6. Твердохліб І.П. Оптимізація управління економічним розвитком регіону / І.В. Парасюк. // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2013. - №1. - С. 53-66.
7. Чаки Ф. Современная теория управления / Ф. Чаки. – М.: Мир, 1975. – 424 с.

УДК 338.24:332.1

Олександр ТИЩЕНКО*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНОВ В УСЛОВИЯХ СТРУКТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

PUBLIC MANAGEMENT OF REGION'S COMPETITIVE DEVELOPMENT UNDER THE FRAMEWORK OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS

Анотація. Виявлено та проаналізовано тенденції структурних змін в економічному розвитку регіонів України у 2005-2013 роках. Визначено параметри та масштаби зміни частки провідних сфер діяльності у регіональних господарських комплексах. Запропоновано напрями та інструменти державного стимулювання створення нових робочих місць як визначального чинника підвищення регіональної конкурентоспроможності.

Аннотация. Выявлены и проанализированы тенденции структурных изменений в экономическом развитии регионов Украины в 2005-2013 годах. Определены параметры и масштабы изменений доли ведущих сфер деятельности в региональных экономических комплексах. Предложены направления и инструменты государственного стимулирования создания новых рабочих мест как определяющего фактора повышения региональной конкурентоспособности.

Abstract. Trends in structural changes in the economic development of Ukrainian regions in 2005-2013 years are detected and analyzed. The parameters and scope of changes in the share of the leading areas of regional economic complexes are defined. Directions and instruments of state incentives to create new jobs as the defining factor in improving regional competitiveness are offered.

Усвідомлення значимості територіальних чинників у створенні сучасної ефективної національної економіки актуалізує інтерес як науковців, так й практиків до проблематики

* *ТИЩЕНКО Олександр Петрович / Александр ТИЩЕНКО / Oleksandr TYSHCHENKO* – д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: talp@meta.ua

реформування регіональних господарств та підвищення рівня їх господарської та фінансової самостійності. Найважливішим пріоритетом державної регіональної політики на найближчі роки є орієнтація на підвищення конкурентоспроможності регіонів [1]. Як відомо, визначальними ендогенними чинниками конкурентоспроможного розвитку виступають місцевий потенціал, стан базових сфер та видів діяльності, а також готовність та спроможність до здійснення нововведень.

Попри неповторність та індивідуальність регіональних економічних систем, у більшості регіонів України провідними видами діяльності протягом тривалого періоду були промисловість та сільське господарство. Залежно від їх значущості у господарському комплексі виділялися регіони індустріального та сільськогосподарського типу та ті, що тяжіють до них, так звані промислово-аграрні й аграрно-промислові регіони. Виключення становили лише декілька регіонів країни з домінуванням торгівлі та сфери послуг.

Однак останніми роками структура господарських комплексів територій зазнала і продовжує зазнавати суттєвих змін, головним проявом яких є зменшення частки промисловості у валовій доданій вартості, що створюється на території регіонів. Зазначена тенденція спостерігається в усіх без виключення регіонах країни, відрізняючись лише масштабами такого скорочення. Так, наприклад, якщо у 2005 році в країні налічувалося 6 регіонів з часткою промисловості понад 30% - це Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська та Сумська області, то вже у 2013 р. їх кількість скоротилася до 4-х. При цьому найбільших «втрат» (понад 10%) зазнали саме індустріальні регіони - Донецька (скорочення частки промисловості склало 17,0 %), Сумська (16,1), Луганська (12,6%) та Запорізька (10,1%) області. Найменше скорочення частки промисловості за 2005-2013 рр. спостерігалось у Хмельницькій (1,1%) та Кіровоградській (1,2%) областях.

У 4-х регіонах (Житомирська, Миколаївська, Одеська, Чернігівська області) за цей же період відбула «рокировка» – частка сільського господарства у структурі валової доданої вартості регіону перевищила частку промисловості. Ще у 4-х регіонах (АР Крим, Київська, Львівська, Одеська області) першу позицію посіла оптова та роздрібна торгівля (разом із послугами), випередивши як промисловість, так і сільське господарство [2, с. 120-121; 3, с. 104-105].

Загалом на тлі суттєвого зменшення ролі промисловості у розвитку регіонів та деякого зростання частки сільського господарства, в тому числі й в традиційно промислово розвинених регіонах (таких, наприклад, як Запорізька, Полтавська, Сумська, Харківська області), торгівля поступово виходить на провідні позиції – за період, що розглядається (2005-2013 рр.), у 13-ти регіонах країни відбувся приріст даного виду економічної діяльності у структурі валової доданої вартості.

Отже, можна констатувати, що розвиток економіки регіонів у сучасних умовах набув нової специфіки та пріоритетів, що потребує розроблення адекватних заходів реагування з метою недопущення втрати та збереження їхніх колишніх конкурентних переваг, використання теперішніх можливостей.

Зазначені вище тенденції, що складаються у розвитку регіональних економічних комплексів є яскравим свідченням «слабкості» та малоефективності діяльності державних інституцій як з точки зору створення привабливого середовища на загальнодержавному рівні, так й неможливості суттєво вплинути на процеси, що відбуваються, на рівні регіонів.

За цих умов постає питання докорінної зміни підходів і парадигми щодо управління регіональним розвитком, використання світового досвіду та застосування нових, дієвих засобів управління регіональним розвитком.

Визначені у затвердженій у 2014 р. Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року орієнтири щодо розвитку регіонів, безумовно, спрямовані на покращення ситуації, що склалася, на рівні окремих територіальних утворень. Однак вже зараз є очевидним, що й вони потребують певного уточнення, деякої зміни акцентів,

застосування більш ефективних інструментів впливу на економічний розвиток як з боку державних, так й місцевих органів управління.

Слід зауважити, що спрямованість визначених у стратегії завдань на підвищення ролі міст та їх інтегруючої ролі як центрів економічного і соціального розвитку, стимулювання розвитку сільських територій, розбудову інфраструктури, вирішення транспортних проблем, розвиток транскордонного співробітництва, розв'язання проблем енергопостачання та підвищення рівня енергоефективності в регіонах тощо), безумовно матимуть позитивний вплив на територіальний розвиток. Але все ж таки, визначальними складовими, що обумовлюють спрямованість та його темпи, а, отже й підвищення конкурентоспроможності регіону, є рівень та стан саме базових галузей. Отже, сприянню та стимулюванню їхнього розвитку, у першу чергу й повинна приділятися увага з боку державних інституцій. Причому таке стимулювання має бути гармонізованим зі створенням умов щодо підвищення загальної привабливості територій (як інвестиційної для бізнесу, так й соціальної для населення), що є першочерговим завданням територіальних органів влади й управління.

Таке поєднання інтересів бізнесу та органів влади насамперед вбачається при здійсненні заходів щодо розв'язання вкрай болючої для переважної більшості регіонів проблеми зайнятості та скорочення робочих місць. Нині рівень безробіття в регіонах коливається в межах від 5,2 до 9,4 %. При цьому найбільше занепокоєння викликає тенденція щодо скорочення зайнятості саме у зазначених базових галузях – промисловості та сільському господарстві, у яких задіяна значна кількість працюючих в регіонах [4, с. 73, 78].

Як один з варіантів вирішення даної проблеми може розглядатися розроблення та запровадження механізму надання суттєвих преференцій стимулюючого характеру з боку місцевих органів влади суб'єктам господарювання, які створюють нові робочі місця. Це можуть бути пільги з оподаткування (що звісно потребує прийняття відповідних нормативних актів на загальнодержавному рівні). При цьому слід враховувати, що кожне створене робоче місце – це не тільки додаткові доходи для бізнесу, а й додатково сплачені податки, у тому числі до місцевих бюджетів, що набуває особливої актуальності та значущості в умовах фінансової децентралізації, це також збільшення товарообігу на місцевому рівні (за рахунок отриманих додаткових доходів місцевими жителями), покращення умов життя населення та доступності до різного роду соціальних послуг.

Тобто за кожне новостворене робоче місце суб'єкт підприємницької діяльності повинен або отримувати пільги з оподаткування протягом визначеного періоду, або мати мораторій на перевірку діяльності, або до нього повинні застосовуватися спрощені процедури реєстрації та ліцензування умов здійснення діяльності, або він повинен мати можливість доступу до кредитних ресурсів на пільгових умовах у регіональних банках, чи у регіональних відділеннях системних банків, або необхідно впроваджувати інші заходи з врахуванням інтересів бізнесових структур, які додавали йому зацікавленості у розширенні власної діяльності і створенні додаткових робочих місць. Найбільш перспективним у даному контексті вбачається розроблення спеціальних цільових комплексних програм за участю органів державної влади і управління та частковим фінансуванням передбачених у них заходів за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку.

Варто також зауважити, що, якщо розвиток промислових та сільськогосподарських підприємств більшою мірою залежить від інтересів та можливостей відповідних зацікавлених бізнесових структур та інвесторів (тобто зовнішніх суб'єктів по відношенню до місцевого господарства), то залучення наявного туристичного потенціалу регіонів практично повністю залежить від бажання й можливостей місцевих органів влади. До речі, у переважній більшості нещодавно затверджених регіональних стратегій розвитку акцентується увага саме на туристичних можливостях територій, але статистика свідчить

про вкрай незначний вплив даного виду діяльності на розвиток регіонів. Його навіть не виокремлено як самостійний вид економічної діяльності, а відповідно до чинної системи класифікації діяльність туристичної сфери обліковується разом з іншими видами послуг.

На користь перспективності та значимості туризму як альтернативного чи такого, що може доповнювати базові види діяльності в регіонах та здатного значно покращити економічний стан, зазначимо лише, що за твердженням фахівців у європейських державах за рахунок туристичної галузі створюється від 5 до 10% валового внутрішнього продукту [5, с. 78], а у результаті створення 100 робочих місць у туристичному секторі, додатково з'являється 11 нових робочих місць у торгівлі, 3 – в банківському та страховому секторі, а також 36 – в інших галузях сфери послуг [6, с. 6].

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності економік українських регіонів у найближчій перспективі значною мірою залежатиме від спільних скоординованих дій підприємницьких структур та органів управління регіональним розвитком. Як найважливіший чинник, що поєднує та сприяє реалізації «інтересів» обох сторін, слід розглядати підвищення зайнятості населення. Саме обґрунтування засобів та інструментів державного стимулювання створення нових робочих місць у підприємницьких структурах регіонів, за теперішніх умов повинно розглядатись як першочергове та невідкладне завдання наукового співтовариства.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року / Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.08. 2014 р., № 385 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
2. Статистичний збірник «Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки» / за ред. І.М. Нікітіної. – К.: Державна комітет статистики України, 2011. – 155 с.
3. Статистичний збірник «Валовий регіональний продукт за 2013 рік» / за ред. І.М. Нікітіної. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 116 с.
4. Статистичний збірник «Регіони України» 2014, ч. I / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 299 с.
5. Семенов В.Ф. Територіальні умови і стратегії розвитку туризму в регіонах / В.Ф. Семенов, О.В. Басюк // Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 1/2. – С. 78-81.
6. Борушак М.А. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія / М.А. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.

УДК 338.24

Любов ФЕДОРУСЬ*

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

ОСОБЕННОСТИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

FEATURES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF RURAL AREAS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Анотація. В дослідженні визначені основні завдання та принципи ефективного управління сталим розвитком сільських територій, які враховують реформи місцевого самоврядування та особливості економічної, соціальної та екологічної сфер.

* ФЕДОРУСЬ Любов Андріївна / Любовь ФЕДОРУСЬ / Liubov FEDORUS - завідувач навчально-наукового відділу Луцького національного технічного університету, Fedorus_Lubov@mail.ru

***Аннотация.** В исследовании определены основные задания и принципы эффективного управления устойчивым развитием сельских территорий, учитывающих реформы местного самоуправления и особенности экономической, социальной и экологической сфер.*

***Abstract.** The study identified the main objectives and principles of good governance sustainable development of rural areas, which account for local government reform and the peculiarities of the economic, social and environmental spheres.*

Розвиток сільських територій на основі концепції стійкого розвитку вимагає наявності ефективної управлінської структури, яка б забезпечувала участь населення в організації процесів розвитку. Сучасні умови сталого розвитку сільських територій зумовлюють потребу змістовного дослідження ефективного управління, яке на сьогодні є основним фактором, що впливає на ріст економіки сільських територій. Складна соціально-економічна ситуація, що склалася сьогодні в країні призвела до негативних тенденцій розвитку сільських територій, так як вони виявились залежними від державної підтримки та засобів забезпечення рівноваги при формуванні єдиного управлінського підходу до забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Назріла необхідність формування нової активної політики сталого розвитку сільських територій при умові її ефективного управління на місцевому рівні, яка дозволить значно підвищити інвестиційну привабливість та фінансову незалежність сільських адміністративно-територіальних утворень. Тобто, при розробці нової політики розвитку сільських територій потрібно визначити як пріоритетну – територіальну модель розвитку знизу - вгору, яка повинна базуватись на активній державній політиці підвищення рівня життя сільського населення, дієздатній моделі місцевого самоврядування, забезпеченні зайнятості та доходів населення, нарощуванні інфраструктури та врахуванні природних особливостей кожної території.

Дослідженням проблем управління сільських територій присвячені праці провідних вітчизняних науковців: О.М. Бородіна, В.К. Терещенко, М.Ф. Кропивко, І.В.Прокопа, В.В. Юрчишин, М.К. Орлатий, І.Г. Кириленко, О.Л. Попова, О.І. Павлов, О.М. Гаркуша та інші, проте саме особливості ефективного управління залишилися недостатньо дослідженими. Подальші дослідження питань управління сталим розвитком сільських територій повинні враховувати реформи місцевого самоврядування, головною ланкою яких є сільські громади, адже саме на них покладаються зобов'язання розвивати місцеву економіку з врахуванням комплексного використання природних, виробничих та трудових ресурсів.

М.Ф. Кропивко звертає увагу на основні принципи, на яких повинно базуватись управління: пізнання і всестороннє використання в господарській практиці об'єктивних законів природи, діалектичної єдності всіх її елементів, взаємозв'язку і взаємообумовленості всіх процесів, які відбуваються в біосфері; бережливе ставлення до ресурсів, максимальне використання природних умов для фізичного, розумового і естетичного розвитку населення України, а природних ресурсів для постійного нарощування виробництва і збільшення матеріальних благ [2, С 60]. Застосувавши ці принципи до управління розвитком сільських територій, визначимо, що це складний, комплексний та багатогранний процес.

Тому, погоджуємось із О.І. Павловим, який визначив напрями вдосконалення управління сільськими територіями під час їх реформування та наголосив на складності управління сільськими територіями, яка посилюється їх природною специфікою, що визначається залежністю господарської діяльності від природно – кліматичних умов, природних ресурсів і, передусім, від якості землі як головного засобу виробництва; уповільненим оборотом капіталу, нерозвиненістю аграрного ринку, незавершеністю технологічного циклу [3, С. 179.].

Для вирішення соціально-економічних проблем сільських територій та для забезпечення підвищення рівня і якості життя населення назріла необхідність ефективної

організації місцевого управління розвитком сільських територій. При цьому слід зауважити, що держава вже робить перші кроки до проведення реформ управлінського спрямування, а саме в плані децентралізації влади.

З цього приводу О.М. Гаркуша зазначає, що у перспективі розвиток сільських територій визначатиметься тим, як здійснюватиметься подальше розмежування прав та обов'язків між двома рівнями влади: державною і місцевою, як функції сільських рад узгоджуватимуться з фінансовими можливостями їх реалізації [1, С. 179]. Тобто, між органами державної та місцевої влади повинен бути чіткий розподіл функцій, відповідно до їх компетенції, та тісний взаємозв'язок, який може мати прояв у вигляді цільових програм розвитку сільських територій.

Провідна роль в розробці програм розвитку сільських територій та успіху їх реалізації відводиться місцевому населенню, яке визначає своє майбутнє. Тому, на нашу думку, основними завданнями ефективного управління сталим розвитком сільських територій повинні бути:

- визначення пріоритетних напрямів розвитку сільських територій;
- проведення оцінки економічного, соціального, природного та фінансового потенціалу сільських територій;
- формування інноваційних проектів розвитку, участь у регіональних та державних програмах розвитку;
- створення прозорих умов для активізації внутрішніх та залучення зовнішніх інвестицій;
- формування іміджу сільської території;
- розвиток і модернізація сільського господарства та інших галузей та видів діяльності;
- стабільність та підвищення комфортності проживання населення;
- збереження довкілля та відновлення природних ресурсів;
- використання інформаційних технологій;
- збереження культурних та історичних цінностей сільських територій.

Варто зазначити, що проведення системного аналізу конкретної сільської території покаже диспропорції рівня їх розвитку, тому при формуванні ефективного управління сталим розвитком сільських територій потрібно максимально враховувати всі особливості економічної, соціальної та екологічної сфер.

Успішна реалізація ефективного управління сталим розвитком сільських територій повинна базуватись на принципах - нормах, правилах поведінки влади та населення, що встановлюють взаємозв'язок на шляху сталого розвитку. Загалом, місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування.

На цій підставі, для визначення конкретних підходів для формування та реалізації ефективного управління сталим розвитком сільських територій пропонуємо керуватись наступними принципами:

- принцип субсидіарності - узгодження функцій сільської, районної, обласної та загальнодержавної влади, повноваження рішень передаються і делегуються знизу – вгору, відсутність наскрізного керування згори – вниз;
- принцип взаємодоповнюваності (компліментарності) – ефективне використання внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку території різними рівнями адміністративно - територіальних управлінь, при підготовці планів державного рівня повинні враховуватись

інтереси нижчих рівнів і, навпаки, плани місцевого рівня не повинні суперечити регіональній політиці;

- принцип партиципативності – участь соціально-організованих і відповідальних громад в розробці та реалізації програм розвитку, в результаті обговорення різні групи сільського населення стають відповідальними за ресурси та прийняті рішення.

- принцип цілеспрямованості – чітке визначення цілей розвитку у відповідності з наявними ресурсами;

- принцип плановості – визначення програми дій та її реалізації, організація обліку і контролю;

- принцип комплексності – забезпечення цілісності виконання певних функцій;

- принцип інноваційності – відкритість та гнучкість до змін, зосередження уваги на нових, екологічно чистих, енергозберігаючих технологіях;

- принцип адаптації – підтримка балансу внутрішніх можливостей розвитку та швидке реагування на зміни у середовищі.

- принцип стимулювання - мотивація трудової діяльності на основі використання матеріальних і моральних стимулів.

Дотримання цих принципів на сучасному етапі розвитку сільських територій є необхідною умовою їх ефективного управління. Отже, запропонований перелік принципів ефективного управління сталим розвитком сільських територій, на нашу думку, є оптимальним та об'єктивним при умові забезпечення рівності сільських територій за станом людського розвитку.

Література

1. Гаркуша О.М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні/ О.М. Гаркуша// Глобальні та національні проблеми економіки: Миколаїв. 2014. Випуск 2. - С. 179.

2. Кропивко М. Ф. Організація державного і самоврядного управління розвитком сільських територій / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. - 2005. - № 11 (133). - С. 60.

3. Павлов О.І. Теоретико – методологічні засади сучасної парадигми управління сільськими територіями/ Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej2/txts/region/05poiust>

УДК 338.24

Елена ШИШКО*

ЛОГИСТИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ LEAN PRODUCTION И ВОЗМОЖНОСТИ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

ЛОГІСТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ LEAN PRODUCTION ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

LEAN PRODUCTION TECHNOLOGY IN LOGISTICS AND ITS POSSIBLE APPLICATION BY ENTERPRISES

Аннотация. Lean Production – японская технология менеджмента, это философия организации и ведения бизнеса, которая вбирает в себя практически все аспекты деятельности предприятия, включая стратегическое развитие и управление маркетингом. Цель логистической технологии «бережливого производства» – избавиться от всех видов потерь и добиться максимальной эффективности использования ресурсов.

Анотація. Lean Production - японська технологія менеджменту, це філософія організації та ведення бізнесу, яка охоплює практично всі аспекти діяльності підприємства, включаючи стратегічний розвиток

* ШИШКО Елена Леонидовна / Елена Шишко / Elena SCHISCHKO – ассистент кафедры экономической теории и логистики, УО «Брестский государственный технический университет», e-mail: aljonaschischko@mail.ru

та управління маркетингом. Мета логістичної технології «бережливого виробництва» - позбутися всіх видів витрат і домогтися максимальної ефективності використання ресурсів.

Abstract. Lean Production is a Japanese management technology, it is a philosophy of the organization and business. It involves almost all aspects of the company including strategic development and marketing management. The purpose of logistics technology "lean production" is to get rid of all types of waste and maximize the efficiency of resource use.

В последние годы существенно возрос интерес к вопросам менеджмента, управления предприятиями, преобразованиям организационных структур компаний. В мировой практике за последнее время было создано множество новых концепций и методов менеджмента: реинжиниринг бизнес-процессов (BPR), Всеобщее Управление Качеством (TQM), сбалансированная система показателей (BSC), статистическое управление процессами (SPC), коучинг, модели международных стандартов ИСО 9000, ИСО 14000, ХАССП, «Пять S», «Шесть сигм» и многое другое.

Логистическая технология «Бережливое Производство и Мышление» (Lean Thinking and Manufacturing) занимает одно из наиболее видных мест среди современных предложений по менеджменту.

«Бережливое производство» – японская технология менеджмента, это философия организации и ведения бизнеса, которая вбирает в себя практически все аспекты деятельности компании, включая стратегическое развитие и управление маркетингом [1].

Отцом-основателем бережливого производства считается Тайити Оно (1912 – 1990), начавший работу в Toyota Motor Corporation в 1943 году, интегрируя лучший мировой опыт. В середине 1950-х годов он внедрил систему TPS (Toyota Production System), которая в западной интерпретации стала известна как Lean production, Lean manufacturing, Lean. Идеи Lean были высказаны еще Генри Фордом, но они не были восприняты бизнесом, поскольку значительно опережали время [1].

Сначала Lean применяли в отраслях с дискретным производством, прежде всего в автомобилестроении. Затем концепция была адаптирована к условиям непрерывного производства, а потом ее стали внедрять в торговле, сфере услуг, коммунальном хозяйстве, здравоохранении, вооруженных силах и государственном секторе.

Постепенно Lean вышел за рамки предприятия. Теперь Lean охватывает потребителей его продукции, поставщиков. Во многих странах распространению бережливого производства оказывается государственная поддержка [2].

Цель технологии «бережливого производства» – избавиться от всех видов потерь и добиться максимальной эффективности использования ресурсов. Особенность технологии «бережливого производства» – поступательное и непрерывное совершенствование всех бизнес-процессов организации, направленных на повышение удовлетворенности клиента.

Основная идея этой логистической технологии заключается в следующем: если какое-то действие, операция или процесс не добавляет ценности продукту с точки зрения клиента, то это действие, операция или процесс рассматриваются как потери, то есть приносящие убытки компании. Причем все потери делят на две категории [3].

Потери первого порядка – это то, от чего нельзя избавиться. Например, расчет заработной платы сотрудникам компании. С точки зрения клиента, этот процесс не добавляет ценности продукту, но без него невозможно поддерживать работоспособность компании. Его нельзя убрать, его можно только оптимизировать.

Потери второго порядка устранимы. В компании «Toyota» они классифицируются следующим образом:

1. Перепроизводство. Это следствие образа мышления руководителей производства, главным приоритетом для которых является наиболее полная загрузка оборудования и персонала. Результатом всего этого является:

- преждевременный расход сырья и материалов;
- неоптимальное использование рабочей силы;

- необходимость закупать дополнительное оборудование;
- увеличение используемых площадей;
- рост процента отчислений (например, налога на имущество);
- чрезмерное увеличение запасов;
- увеличение транспортных и административных издержек.

Известный специалист Масааки Имаи в своей книге «Гемба Кайдзен» указывает, что перепроизводство – наихудший вид потерь, который дает обманчивое ощущение безопасности, скрывает всевозможные проблемы и «затуманивает» информацию, которая могла бы помочь реализовать положительные изменения на производстве. Перепроизводство должно рассматриваться как преступление.

2. Избыточные запасы. Сырье и материалы, готовая и недоделанная продукция, запасные части и материалы для ремонта оборудования и помещений, хранящиеся на складе, не добавляют ценности продукту с точки зрения клиента. Компания «Toyota» в основном решила проблему запасов, выстроив отношения с поставщиками по системе Just-in-Time (точно в срок). Готовая продукция также отправляется клиентам прямо из цеха.

Подавляющее большинство предприятий рассматривает запас как защиту от неопределенности (неопределенности спроса и цикла поставок), поэтому говорить о полном избавлении от запасов не приходится. Вопрос заключается в том, какое оптимальное количество запасов должно находиться на предприятии и в каком виде. Задача менеджмента в данном случае состоит в проведении изменений процессов таким образом, чтобы достигнуть баланса производительности между подразделениями (цехами, рабочими участками). Достижение такого баланса автоматически приводит к снижению запасов.

3. Брак. Очевидные потери, оттягивающие на себя материальные и человеческие ресурсы. Философия Lean говорит о том, что следует построить такую систему, в которой любое отклонение от нормы будет сразу бросаться в глаза.

«Toyota» имеет в этом направлении большое достижение – контроль за тем, чтобы продукция с дефектом не перешла на следующий участок. Устранение дефекта производится в месте его обнаружения собственными силами и с помощью специальных групп реагирования. В данном случае ярко отслеживается концепция TQM (Total Quality Management) в действии. Ответственность за качество возлагается на сотрудников всех уровней – сверху донизу, а для этого уже требуется полное изменение сознания персонала, принятие философии качества.

4. Лишние операции и перемещения на рабочем месте. Если работник занимается поиском нужного документа или идет за инструментом за несколько метров от своего рабочего места, это также не добавляет ценности продукту с точки зрения клиента. Верный способ избежать данного вида потерь – правильно, то есть рационально организовать рабочие места.

5. Излишняя обработка. Попытка установить более жесткие допуски, чем этого требует спецификация заказчика, например, при механической обработке, повышает возможность возникновения брака, зачастую требует использования другого, более дорогостоящего инструмента (в том числе для контроля операции) и, возможно, более высокой квалификации исполнителей. Кроме того, при анализе производственных потоков обнаруживаются операции, без которых можно обойтись, сохранив качество продукта на прежнем уровне.

6. Простои. Время ожидания прибытия продукции с предыдущего этапа производственного процесса. В большинстве случаев возникает при наличии дисбаланса производительности между производственными участками, рабочими местами и цехами. Простои также возникают из-за поломок оборудования. Чтобы уменьшить негативные последствия таких ситуаций, создают запасы незавершенной продукции. Усилия для

позитивных изменений в данном случае нужно направлять на обеспечение сбалансированности работы оборудования и осуществление превентивных мер, позволяющих предупредить неплановую остановку оборудования. В данном случае именно такой подход диктует философия Lean. Наличие на предприятии сверхпроизводительного оборудования не всегда есть благо, чаще всего именно оно и приводит к дисбалансу и возникновению дополнительных запасов.

7. Лишние перемещения. Транспортировка и перемещения – существенная часть производственного процесса, однако с точки зрения клиента, все внутренние перемещения и транспортировка не добавляют ценности продукту. Клиенту все равно, на какие расстояния и какими способами перемещается продукт. На некоторых предприятиях длина потока может составлять несколько километров, иногда более десяти. И если подходить к изменениям с точки зрения философии Lean, то сокращение длины потока может привести к весьма впечатляющим результатам по сокращению общего времени производства, уменьшению потерь от ущерба вследствие транспортировки, сокращению запасов и производственных площадей. Все это значительно влияет на общие финансовые результаты компании.

8. Утрата сотрудниками творческого подхода. Весьма серьезный вид потерь, влияющий на общее положение компании. Если человеку все равно, чем он занимается, то ждать от него ответственности за результат не приходится, не говоря уже об ответственности за качество выполняемой им работы [3].

Технология бережливого производства сводится к реализации всего пяти последовательных шагов, которые на первый взгляд выглядят подкупающе просто:

- определение ценности, которую хочет получить клиент;
- создание процесса получения этой ценности;
- организация непрерывного движения этого процесса;
- внедрение принципа вытягивания (вместо выталкивания);
- непрерывное совершенствование всех элементов системы [4].

На практике все эти шаги оказываются далеко не такими простыми, как кажутся на первый взгляд [4].

Первостепенной задачей является определение ценностей. В соответствии с моделью Н. Кано, у клиента присутствуют три уровня ценностей. Первый уровень – это те свойства, требования или возможности, которые для клиента представляются само собой разумеющимися. Он считает, что они должны выполняться «по умолчанию». Но ведь у поставщика продукции или услуги могут быть другие представления о том, что само собой разумеется. В этом заключается первая трудность [4].

Второй уровень – измеримые ценности. Это могут быть, например, характеристики некоторого продукта, такие как скорость автомобиля. Измеримые ценности изначально необходимо каким-то образом измерить. Поэтому в этом случае необходим выбор конкретных показателей (мер), выбор средств и методов измерения, установление эталонов (если возможно), оценивание метрологических характеристик [4].

Существует также и третий уровень: ценности, о которых сам клиент еще не знает. Точнее, он, скорее всего, имеет смутные представления о каких-либо качествах, которые он хотел бы видеть в продукции. Чаще всего бывает, что потребитель еще не сформировал свои требования, поэтому ни он сам, ни производитель не могут четко выразить то, что сделает продукцию ценной на рынке. Тем не менее, для производителя вопрос о требованиях (ценностях) третьего уровня – ключевой. Если бы производителю удалось проникнуть в подсознание клиента и прочесть его скрытые заветные желания, то он смог бы предвосхитить их, поразить клиента и сделать его лояльным по отношению к себе навсегда. Только, к сожалению, это остается достаточно трудной задачей [4].

На втором шаге главной задачей является создание процесса получения ценности. При его разработке важно избегать, по возможности, операций, которые не создают

добавленной ценности для клиента. При этом достаточно часто возникают препятствия в виде других сторон, кроме клиента, заинтересованных в бизнесе производителя. Обычно рассматривается пять групп заинтересованных сторон, а именно: потребители, собственники, поставщики, общество, сотрудники. Здесь важно уйти от конфронтации и построить менеджмент, опирающийся на поиски согласованности и гармонии между всеми заинтересованными сторонами.

Создание процесса получения ценности начинается с наведения порядка и наглядной демонстрации неудобств, вызванных большими запасами. Для этого необходимо внедрить концепцию 5S, чтобы каждый работающий смог понять и прочувствовать необходимость самоорганизации и исключения превышения некоторого разумного минимума [5].

Параллельно необходимо провести работу по делегированию полномочий и доведению стратегических целей от высшего уровня вплоть до рабочих, в соответствии с их квалификацией и способностями. Эта работа сочетается с постановкой маркетинга и выстраиванием цепочек внутренних потребителей и поставщиков, ориентированных на потребителей [5].

Третьим пунктом является внедрение процесса создания продукции или услуг, обеспечивающих ценностями все заинтересованные стороны. Любая остановка процесса в любом месте означает неизбежные потери. Поэтому важно добиться того, чтобы предотвратить любые задержки. Цепочки внутренних потребителей и поставщиков необходимо превратить в последовательности процессов. Это даст возможность сформировать потоки создания ценностей, как для внутренних, так и для внешних потребителей. Эти потоки нужно распространить также на поставщиков. Фактически речь идет о подготовке к внедрению бережливого производства по всем предприятиям и сетям поставщиков. Превращение сетей поставок в потоки означает также непрерывность движения перерабатываемых в процессах ресурсов в ритме, задаваемом потребителями по принципу вытягивания. Таким образом, автоматически получается система «точно в срок». Все это приводит к созданию тотальной системы вовлечения работников в процессы создания ценностей в соответствии с целями предприятия [4,5].

Поскольку достигнуть такой согласованности непросто, используется четвертый этап. Принцип вытягивания означает, что никакие действия не предпринимаются, пока следующая стадия процесса не сообщит, что она готова принять исходное сырье. Тогда заметно сократится потребность в хранении запасов и в незавершенном производстве. Мероприятия по внедрению бережливого производства осуществляются уже на основе тотальных инициатив по повышению качества и уменьшению издержек. Искусное направление этих инициатив в сторону поддержания непрерывного движения потока с помощью инфраструктуры (оборудования и оптимально планируемых помещений) приводит к технологии TPM (Total Productive Maintenance)[5].

Пятый шаг сам по себе является постоянным – это непрерывное совершенствование. Не удивительно, что никогда не удастся сразу создать процесс, оптимальный раз и навсегда. Его приходится все время совершенствовать. Это объясняется, прежде всего, тем, что меняется внешняя среда, совершенствуются технологии, соревнуются конкуренты. Если главная цель производителя – удовлетворение требований потребителя, то он неизменно должен совершенствовать и развивать свою производственную систему [4].

По завершении всех пяти этапов на предприятии создается бережливый процесс. Это значит, что в результате высвобождается не менее половины ресурсов всех видов, которые раньше требовались для достижения того же самого результата. И это только начало. Дальнейшее совершенствование способствует получению еще порядка 40 % от исходных ресурсов. Опыт показывает, что при последовательном и усердном внедрении на это требуется около двух лет [4].

Такая последовательность действий ведет к тому, что на предприятии начинает

работать система тотального обеспечения качества и уменьшения издержек. Рабочие, инженеры и менеджеры, направляя свои усилия на устранение причин несоответствий и лишних и вредных издержек, в рамках периодических мероприятий по прорывным улучшениям способны совместными усилиями создать бережливое производство как высшую форму эффективного бизнеса. Естественно, все вышесказанное касается не только производственных, но и других процессов на предприятии [5].

Логистическая технология Lean Production позволяет предприятию получить огромное количество преимуществ. Это высвобождение ресурсов, налаживание производственных потоков, заинтересованность персонала, бесперебойная работа оборудования и многое другое. Поэтому становится очевидным, что внедрение принципов Lean на предприятии очень важно для их функционирования и поддержания конкурентоспособности.

Таким образом, можно сделать вывод, что для успешного внедрения системы руководство предприятия должно очень серьезно относиться к нововведениям, ставить цели постоянного улучшения, интересоваться опытом подобных отечественных и зарубежных предприятий. Только в этом случае использование принципов бережливого производства даст значительные результаты.

Литература

1. Вумек Дж. П., Джонс Д. Т. Бережливое производство. Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 473 с.
2. Голоктеев К., Матвеев И. Управление производством: инструменты, которые работают., – СПб.: Питер, 2008. – 456 с.
3. Морской В. Lean Thinking: решение проблем в производственной логистике: http://www.iteam.ru/publications/logistics/section_74/article_2483/
4. Шелудошева А.К. Бережливого Бог бережет. По материалам конференции «Созвездие качества'2004». Сборник тезисов докладов. – К.: Украинская ассоциация качества, Межотраслевой центр качества «Прирост», 2004. – 204 с.
5. Шехватов Д., Воронин А. Бережливое производство как элемент стратегий Кайдзен: http://www.cfin.ru/management/manufact/lean_as_kaizen.shtml

СЕКЦІЯ V **ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В СИСТЕМІ** **АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ**

УДК 330.34:339.98

*Ольга БРЕЖНЕВА-ЕРМОЛЕНКО,
Олег АНДРИЄНКО**

ПРОБЛЕМА УКОРІНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

ПРОБЛЕМА УКОРЕНЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКЕ

---

* *БРЕЖНЕВА-ЕРМОЛЕНКО Ольга Василівна / Ольга БРЕЖНЕВА-ЕРМОЛЕНКО / Olga Brezhneva-Yermolenko* – к.е.н., доцент кафедри фінансів та обліку, Дніпродзержинський державний технічний університет, e-mail: olga.breol@gmail.com
АНДРИЄНКО Олег Володимирович / Олег АНДРИЄНКО / Oleg ANDRIYENKO - студент, Дніпродзержинський державний технічний університет, e-mail: inpsi@ukr.net

THE PROBLEM OF ECONOMIC CRISIS ROOTING IN THE UKRAINIAN ECONOMY

Анотація. Визначені головні причини та характер сучасної кризи в країні. Розглянуті наслідки кризових явищ, що створюють негативний імідж Україні. Основними напрямками поступального піднесення сучасної економіки визначені відтворення інноваційної моделі економічного розвитку та реалізація військових науково-технічних проектів.

Аннотація. Определены основные причины и характер современного кризиса в стране. Рассмотрены последствия кризисных явлений, создающих негативный имидж Украине. Основными направлениями поступательного подъема современной экономики определены воспроизводство инновационной модели экономического развития и реализация военных научно-технических проектов.

Abstract. The main reasons and nature of the present crisis in the country are determined. Considered the effects of the crisis, creating a negative image of Ukraine. The main directions of the progressive rise of the modern economy defined reproduction of an innovative model of economic development and the implementation of the military scientific and technological projects.

«З тих пір, як утвердилася демократія, у нас одна війна змінюється іншою», - цей вислів Вінстона Черчилля є влучним відображенням реалій сьогодення. У сучасних умовах доцільно буде провести аналогію між поняттями «війна» та «криза», звісно, не розглядаючи їх як синоніми, тому що кожне поняття має своє особисте смислове наповнення. Викликана зовнішньою агресією, «гібридна війна» в Україні здійснює прямий вплив на сучасний негативний стан економіки країни. При цьому сама війна не сприймається масовою свідомістю як війна.

Застійні кризові явища в Україні та внутрішні деструктивні процеси економічного розвитку обумовлюють необхідність дослідження причин укорінення кризи в Україні.

На нашу думку, якщо починати розмірковувати про причини кризи та її укорінення в країні з точки зору економічної теорії, то необхідно згадати, що важливою особливістю ринкової економіки є її циклічний характер відтворення [2, с.45]. Піднесення і спади в економіці призводять до того, що вона має хвилеподібний характер розвитку. Населення країни вимушене кілька разів за своє життя пристосовуватися до нових економічних умов. Крім того, економічні цикли мають тенденцію до скорочення свого періоду. Попри те, що економічна криза є найбільш важкою фазою циклу для економіки, оптимістичним моментом є те, що криза не може тривати довго.

Економіка України з часів здобуття незалежності адаптувалась до капіталістичної макросистеми з одночасним процесом декапіталізації національної економіки – зносу основних фондів, безперервного використання старих потужностей, хронічної залежності від зовнішніх інвесторів. Безперечно, все це не забезпечувало зростання економіки країни в перспективі, а період пожвавлення, який настав після глобальної кризи 2007 року – найбільш глибокої з часів Великої депресії, тривав зовсім недовго. Нова криза 2014 року вразила систему політичних, фінансових, міждержавних відносин в країні ще з більшою силою.

Різке погіршення динаміки реального сектору економіки, зумовлене стресовими трансформаціями соціально-економічного та політичного середовища, розгортанням бойових дій на сході України, анексією Російською Федерацією АР Крим, засвідчує слабку здатність господарської системи протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам і підтверджує недосконалість та вичерпаність традиційних для України чинників економічного зростання, заснованих на переважанні сировинної складової у виробництві та експорті, експлуатації застарілих екологонебезпечних і ресурсоемних засобів виробництва, високій експортній орієнтації базових бюджетоутворюючих галузей, використанні дешевої низькокваліфікованої праці [3, с.28].

Військова агресія та енергетичний тиск з боку Російської Федерації наблизили країну до дефолту, що стало поштовхом для виводу з банківської системи своїх активів іноземними інвесторами та депозитів населенням. Внаслідок різкого скорочення

інвестицій в Україну, Національний банк витратив мільярди доларів для того, щоб зупинити обезцінювання національної валюти, яка з початку 2014 року знецінилася майже на третину. Рівень падіння ВВП України за роки незалежності та скорочення реального ВВП на 35% (за даними Всесвітнього банку) є найгіршим результатом у світі. Падіння ВВП України з 1991 по 2015 роки станом на січень 2016 року за даними Всесвітнього банку очікується на рівні 70%.

Все це створює негативний інвестиційний імідж Україні, яка наразі виступає боржником і хронічно залежить від зовнішніх кредиторів. Реструктуризація боргів України та списання частини боргу дали змогу уникнути дефолту та продовжити євроінтеграцію в складних економічних обставинах. Але прогнозувати будь-який сценарій розвитку економіки України в умовах геополітичних ризиків на сьогодні досить складно, так само як і пояснити характер сучасної кризи.

Стає зрозумілим, що сучасна криза має системний і структурний характер. Ми маємо змогу спостерігати процеси, які притаманні системній кризі – втрата цілісності та стійкості економічної системи, руйнація загально визнаних економічних оцінок, панічні настрої суб'єктів економіки, зниження довіри до учасників ринку та органів влади тощо.

На структурний характер кризи вказують суперечності, що виникають між застарілими механізмами теперішньої економічної політики, практики та новими умовами господарської діяльності.

Сучасна економічна політика країни, всі її складові, мають орієнтуватися на розвиток інноваційної економіки, що обумовлює формування відповідної інноваційної політики, спрямованої на створення, перш за все, фінансово-економічних засад здійснення, підтримки, регулювання та стимулювання розвитку інноваційної діяльності, відтворення інноваційної моделі економічного розвитку та впровадження її в практику.

Аби Україна могла перейти від індустріальної економіки до суспільства знань і успішно конкурувати з іншими країнами в постіндустріальному світі, вона повинна володіти системою інновацій, наукових досліджень і технологічних розробок, а головне – соціокультурним ресурсом, творчим потенціалом учених та інженерів. Останній передбачає не тільки необхідні для творчості матеріальні умови, а й певну культуру мислення, для формування якої потрібен час. Проблема полягає не тільки у величині витрат на науку й нові технології, а й у самій організації науково-інноваційної діяльності, характері зв'язків між науковими дослідженнями й виробництвом, ролі фахівців та їхньої здатності до творчості [1, с.206].

Інтегративний характер економічних відносин визначає необхідність для країни приймати й поділяти позицію соціально-економічного розвитку, пропоновану ззовні. На даному етапі такий розвиток стримується підвищенням витрат на військові потреби. Однак залучення всіх видів ресурсів у створення нових видів озброєння, реалізація військових науково-технічних проектів забезпечує зайнятість більшої частини населення, а рівно і поступальний рух науково-технічного прогресу. І з цим неможливо сперечатися, оскільки про це свідчить сама історія.

Література

1. Бабенко В.А. Соціокультурний ресурс як провідний чинник формування національної інноваційної економіки / В.А. Бабенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. - 2015. - №2. - С. 204-209. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pirgr_2015_2_38.pdf.
2. Видобора В.В. Економічна криза: теоретичний і практичний аспекти / В.В. Видобора // Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки». – Полтава: ПУЕТ, 2013. - №3 (59). – С. 42-49.
3. Собкевич О.В. Напрями антикризової політики для інноваційної модернізації промисловості і забезпечення економічної безпеки України / О.В. Собкевич // Економічний часопис - XXI. - 2015. - № 5/6. - С. 28-32.

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**ПРОБЛЕМЫ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ УСЛУГ В
УКРАИНЕ****THE PROBLEMS OF ADMINISTRATIVE SERVICES PROVISION IN UKRAINE**

***Анотація.** Визначені основні проблеми надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. Сформульовано шляхи подолання проблем з якими стикаються громадяни в процесі отримання адміністративної послуги.*

***Аннотация.** Определены основные проблемы предоставления административных услуг органами местного самоуправления. Сформулированы пути преодоления проблем с которыми сталкиваются граждане в процессе получения административной услуги.*

***Abstract.** Been determined the basic problem of administrative services by local authorities. Formulated ways to overcome problems faced by the citizens in the process of obtaining administrative services.*

Однією з найважливіших умов розвитку становлення стабільної економіки України виступає розвиток сфери послуг. Створення зручних і доступних умов для отримання фізичними та юридичними особами послуг є однією з головних задач, що має вирішуватися органами державної влади та місцевого самоврядування, адже саме за якістю наданих послуг громадянин країни, оцінює рівень турботи держави про нього.

На сьогоднішній день існує велика кількість проблем з котрими стикаються органи місцевого самоврядування в процесі надання адміністративних послуг мешканцям міст. Виявлення та подолання даних проблем на місцевому та державному рівнях повинно стати першочерговим завданням, задля стабільного розвитку ринку адміністративних послуг.

Розвиток сфери послуг обумовлений перш за все підвищенням ефективності матеріального виробництва і зміною суспільних потреб, які виходять за межі виробництва речей. На сьогоднішній день система надання адміністративних послуг є непрозорою та незрозумілою для більшої частки населення країни. Велика кількість споживачів адміністративних послуг не задоволені рівнем їх якості, адже стикаються з рядом проблем в процесі їх отримання.

Першою і найсуттєвішою проблемою виступає складна процедура надання адміністративних послуг. Для отримання необхідної послуги споживачу необхідно не лише відвідати велику кількість інстанцій, які зазвичай знаходяться в різних районах міста, а і зібрати значну кількість різної документації, отримати дозволи та рішення для отримання необхідної послуги.

Другою поширеною проблемою з якою стикаються громадяни в різних регіонах України є занадто великі терміни для отримання адміністративної послуги. Саме через це виникає великий ступінь корупційного ризику, адже підприємці намагаються вирішити свої проблеми максимально швидко.

---

* *ВОРОНИНА Алевтина Вікторівна / Алевтина ВОРОНИНА / Alevtina VORONINA* – к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій та адміністрування, Дніпродзержинський державний технічний університет

КОПИЛ Олена Віталіївна / Елена КОПЫЛ / Elena KOPYL – магістрант Дніпродзержинського державного технічного університету, e-mail: kopyl794@mail.ru

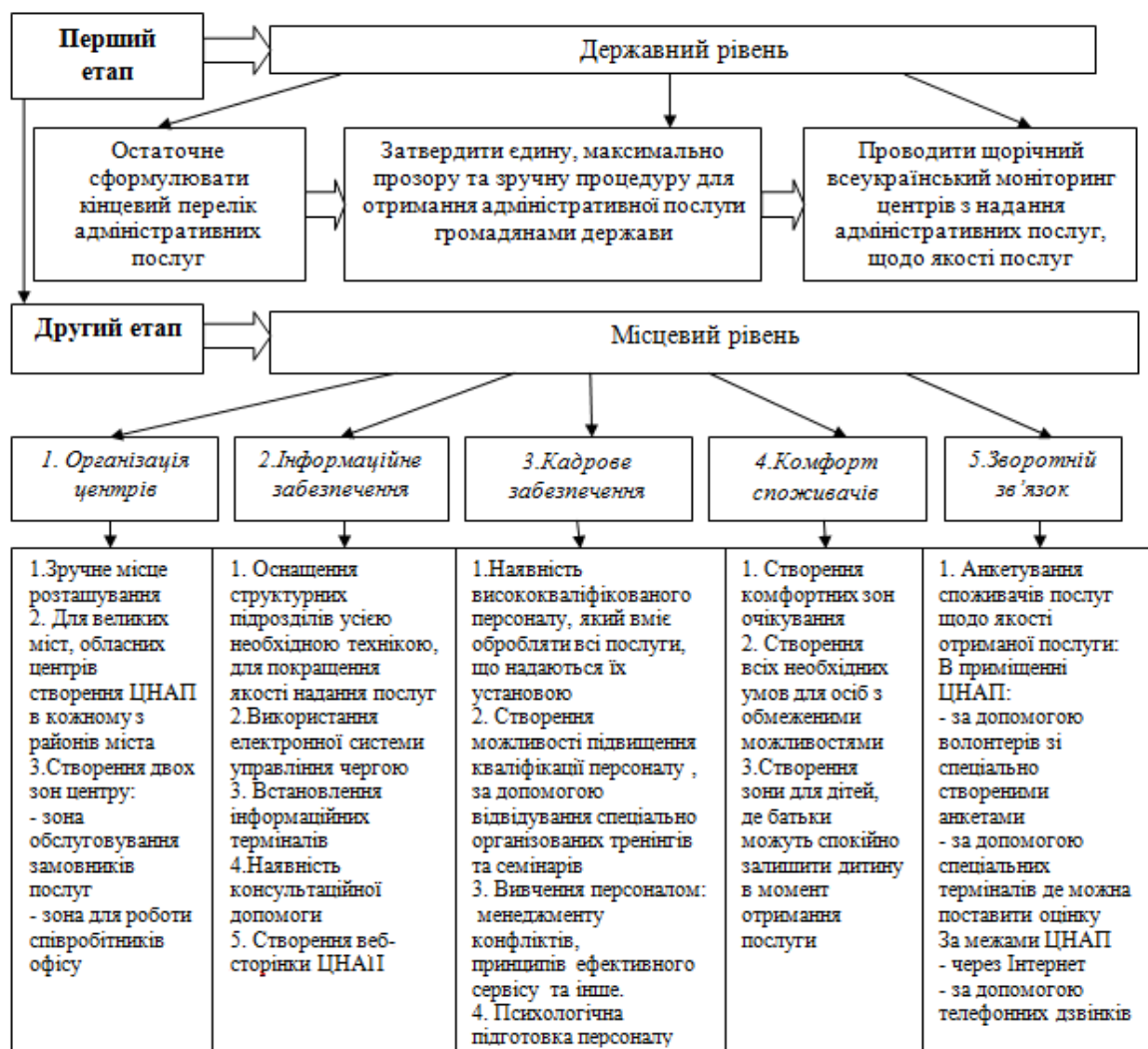
І досі невирішеним залишається питання щодо створення належних умов для мешканців міст при отриманні адміністративної послуги. Особливо неприйнятною є проблема щодо комфортного облаштування приміщення для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Не зважаючи на високий розвиток інформаційних технологій і досі залишається невирішеним питання щодо отримання необхідної інформації про процес надання послуги. В результаті постає ще одна проблема, яка стосується отримання консультацій споживачем. Гострими залишаються питання, що стосуються достовірності та актуальності наданої консультації.

Проблема, яка пов'язана з неналежним ставленням до громадян працівниками центрів надання адміністративних послуг, пов'язана з недостатньою кваліфікацією персоналу з різних питань надання послуги, це зумовлюється відсутністю спеціально розроблених програм та тренінгів для працівників даних структур.

Незручність та обмежений режим роботи адміністративних органів, стає причиною виникнення іншої проблеми – наявність великих черг, адже більшість центрів працює з 8.00 до 18.00, що збігається з годинами роботи великої частки споживачів послуг.

Основні шляхи подолання вище зазначених проблем можна побачити на рис. 1.

Рис. 1. Шляхи подолання проблем надання адміністративних послуг в Україні

Крім вже зазначених проблем виникає низка недоліків пов'язаних з процесом надання адміністративних послуг:

- наявність необґрунтованих і непотрібних видів послуг;

- розподіл послуг на платні та безплатні;
- необґрунтовано висока ціна за деякі види послуг;
- суперечливе правове регулювання;
- перекладання обов'язків адміністративних органів із збирання довідок або погодження документів на фізичних та юридичних осіб;
- відсутність єдиного стандарту надання послуг громадянам;-
- необґрунтовано велика нормативна база, яка регулює процеси пов'язані з наданням адміністративних послуг, включає в себе більш, як 50 законів, нормативів та розпоряджень.

Також невирішеним залишається питання щодо можливості створення системи обміну досвідом керівників центрів надання адміністративних послуг різних регіонів України з метою запровадження кращих практик надання адміністративних послуг в усіх центрах країни.

Отже, залишається багато невирішених проблем щодо процесу отримання адміністративної послуги громадянами України, які повинні вирішуватися не лише органами місцевого самоврядування, а ї державою в цілому. Цілі розвитку нашої держави передбачають створення надійних інституцій і організацій для забезпечення якісного надання послуг, це виступає неодмінною умовою формування соціально-орієнтованого ринку та неухильного зростання добробуту громадян. Виявлення та усунення проблем, які виникають в процесі надання адміністративних послуг та підвищення якості наданих послуг, повинно стати першочерговим завданням для державних органів та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Салухіна Н. Г. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг / Н. Г. Салухіна, О. М. Язвінська. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 336 с.
2. Центри надання адміністративних послуг: створення та організація діяльності: Практичний посібник / [Бригілевич І.І., Ванько С.І., Загайний В.А., Коліушко І.Б., Курінний О.В., Стоян В.О., Тимошук В.П., Шиманке Д.] / За заг. ред. Тимошука В.П. – Київ, СПД Москаленко О.М., 2010. – 440 с.

УДК 658.5

*Алла ГЛЄБОВА,
Вікторія МАХОВКА**

АДМІНІСТРАТИВНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ДО СУЧАСНИХ УМОВ КРИЗИ

АДМИНИСТРАТИВНЫЕ АСПЕКТЫ АДАПТАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ К СОВРЕМЕННЫМ УСЛОВИЯМ КРИЗИСА

ADMINISTRATIVE ASPECTS OF ENTERPRISES STRATEGIC ADAPTATION TO THE MODERN CRISIS CONDITIONS

Анотація. В умовах динамічного зовнішнього середовища для туристичних підприємств стратегічну роль відіграє модель антикризового управління, яка дозволяє не тільки визначати ймовірність настання кризи, але і попереджувати її настання.

---

* *ГЛЄБОВА Алла Олександрівна / Алла ГЛЕБОВА / Alla GLEBOVA* – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і логістики, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, e-mail: al_la.com@mail.ru
МАХОВКА Вікторія Михайлівна / Виктория МАХОВКА / Viktoriya MAKHOVKA – к.е.н., старший викладач кафедри туризму та адміністрування, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, e-mail: mahovkavika@mail.ru

Аннотация. В условиях динамичной внешней среды для туристических предприятий стратегическую роль имеет модель антикризисного управления, которая позволяет не только определять вероятность возникновения кризиса, но и предупреждать его возникновение.

Abstract. In the context of a dynamic external environment for tourism enterprises is a strategic role model of crisis management, which allows not only to determine the likelihood of a crisis, but also to prevent its occurrence.

Сучасний стан розвитку ринкової економіки характеризується наявністю кризових ситуацій, що викликані як світовою фінансово-економічною кризою, так і процесами формування різних конкурентоздатних ринкових структур, виникненням суперечливих економічних інтересів та відносин, що сприяють розвитку кризових ситуацій на окремих підприємствах. Це пов'язано з тим, що деякі підприємств не змогли адаптуватися і працювати в нових умовах господарювання, а деякі вже здійснюючи господарську діяльність в нових умовах ринку, не змогли уникнути кризової ситуації через мінливість та непередбачуваність зовнішнього середовища. Тому актуальність даної теми полягає у тому, що на сучасному етапі економічного розвитку країни постає проблема управління фінансово нестабільними підприємствами, що обумовлює необхідність дослідження методології формування ефективної системи антикризового управління, яка дозволить не лише побороти кризу та попередити можливість її виникнення, але й забезпечити стабільний розвиток та функціонування підприємства в майбутньому.

В умовах інституціональних перетворень економіки України, гостро постає питання необхідності формування ефективної системи антикризового управління підприємством. Саме процес виникнення криз на підприємстві та пов'язані з ними труднощі, зумовлює розробку системи антикризового управління підприємством. Систему антикризового управління підприємствами необхідно визначати як сукупність взаємодоповнюючих та взаємопов'язаних елементів, узгоджена взаємодія яких сприятиме подоланню кризи, виявлення ознак її прояву та відновленню стабільного функціонування соціально-економічної системи під впливом несприятливих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

В нашому дослідженні пропонуємо розглянути особливості антикризового управління підприємствами туристичної індустрії, яка на сьогоднішній день має значні перспективи розвитку, проте ряд проблем обумовлюють розвиток кризових ситуацій. Так, до основних проблеми розвитку туристичної діяльності, які можуть спровокувати виникнення кризових явищ відносять: дефіцит інвестиційних ресурсів; застаріла матеріально-технічна база; недостатній розвиток туристичної та транспортної інфраструктури; низький рівень сервісу та якості туристичних послуг; відсутність ефективного комплексного інформаційного, методичного, організаційного забезпечення туристичної діяльності; недосконалість нормативно-правового забезпечення туризму; недосконалість цільових програм розвитку і підтримки туризму та інших галузей економіки, що співпрацюють з туристичними підприємствами; недосконалість системи державного і регіонального регулювання туризму; неефективне використання наявних туристичних ресурсів; відсутність кваліфікаційного кадрового забезпечення сфери туризму; недостатній розвиток туризму в регіонах, потенційного привабливих з точки зору туризму; зниження попиту на туристичні послуги, через коливання іноземної і національної валюти та зниження купівельної спроможності споживачів; неефективна співпраця туристичних підприємств з іншими суб'єктами господарської діяльності, які беруть участь в обслуговуванні туристів; зміна уподобань споживачів на туристичні послуги [2].

У дослідженні, проведеному Грінером Л.І. [1], життєвий цикл підприємств розглядається як сукупність п'яти фаз, які закінчується кризою. Відповідно цього на основі моделі зростання бізнесу, ЖЦП та процесу розвитку підприємства в умовах кризи запропонованих в роботах [1, 3, 4] пропонуємо модель антикризового управління туристичними підприємствами (табл. 1).

Модель антикризового управління туристичними підприємствами

Етап зростання	Етап 1 (заснування)	Етап 2 (розвиток)	Етап 3 (функціонування)	Етап 4 (зрілість)	Етап 5 (спад)
Рівень господарської, ділової активності					
Загальна стратегія підприємства	відсутня	Виживання	утримання позицій	стабільного розвитку	Ре структуризації/ спаду
Рівень розвитку автоматизованих систем управління	не сформовані	в процесі формування	сформована	сформована	зміна (удосконалення) / ліквідація
Позиціонування в зовнішньому (конкурентному) середовищі	Пошук та відбір основних стратегічних напрямків діяльності, формування мети	Формування чіткої власної позиції на ринку відносно споживачів, конкурентів, партнерів	Розгортання основних ключових сфер діяльності, формування ділового іміджу та бізнес-середовища	Забезпечення функціонування та розвитку господарської діяльності, стабілізація ділової активності	Регенеративне зростання, переважання та переорієнтація господарської діяльності / ліквідація (руйнування), вихід з ринку
Бізнес Власник					
Вид кризи	Криза лідерства,	криза менеджменту, криза організації	криза менеджменту, криза результату, стратегічна криза	криза менеджменту, криза контролю	криза фінансового регулювання, криза діяльності, криза лідерства
Доступність до реклами	відсутня	обмежений доступ	широкий доступ	широкий доступ	є доступ за необхідної потреби

Згідно даної моделі система антикризового управління туристичними підприємствами повинна забезпечувати постійний моніторинг кризових явищ, здійснювати планування, організацію та реалізацію антикризових заходів з метою збереження базових позитивних характеристик підприємства, а також відновлення його ефективного функціонування та дозволяє визначити особливості антикризового управління туристичним підприємством на кожному етапі його розвитку враховуючи рівень ділової активності, загальної стратегії, рівень розвитку автоматизованих систем управління, особливості позиціонування в зовнішньому середовищі та доступність до реклами, а також співвідношення участі власника в бізнес-процесах підприємства на кожному етапі. Дана модель дозволяє оцінити загальний стан туристичного підприємства в процесі його розвитку, сформувати і реалізувати відповідні антикризові заходи, підвищити ефективність системи управління в цілому.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що туризм є однією з пріоритетних галузей національної економіки України, яка має значні перспективи розвитку. Проте, враховуючи негативний вплив дестабілізуючих факторів зовнішнього середовища на підприємства сфери туризму, що провокують виникнення та поглиблення кризових явищ доцільно стверджувати про необхідність формування ефективної системи антикризового управління туристичними підприємствами, способи, методи та інструментарій якої буде враховувати особливості діяльності суб'єктів туристичного ринку та матиме комплексний характер.

Література

1. Greiner L.E. Evolution and Revolution as Organization Grow // Harvard Business Review. July – August. 1972.
2. Гуткевич С.О. Проблеми діяльності підприємств туристичної сфери та шляхи їх розв'язання / С.О. Гуткевич, Л.А. Дяченко // Економіка та управління підприємствами, 2009. – № 11. – С. 63-70.
3. Забелин П.В. Основы корпоративного управления концернами / П.В. Забелин. – М.: Приор, 1998. – 176 с.
4. Коротков С.М. Антикризисное управление / Коротков С.М. – М.: ИНФРА-М, 2003. - 432 с.

УДК 351 (072)

**Тетяна ГОГОЛЬ,
Дарина КОГУНЬ***

АДМІНІСТРАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

АДМИНИСТРАТИВНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

ADMINISTRATIVE MANAGEMENT IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

***Анотація.** Публікація присвячена дослідженню адміністративного менеджменту, його змісту, призначенню і місцю у системі менеджменту управління підприємством.*

***Аннотация.** Публикация посвящена исследованию административного менеджмента, его содержания, назначению и месту в системе менеджмента управления предприятием.*

***Abstract.** The publication is devoted to research of administrative management, its content, purpose and place in the management of enterprise management.*

Необхідність гнучкого пристосування організації до перманентних змін зовнішнього середовища ускладнює ефективне управління організацією. Через відсутність сучасної системи адміністративного менеджменту на вітчизняних підприємствах та організаціях зводиться практично до нуля вся ефективність їх діяльності. Адміністративний менеджмент можна визначити як один з основних напрямів сучасного менеджменту, що вивчають адміністративно-розпорядчі форми управління. У теорії та практиці адміністративного менеджменту розрізняють два основних напрямки. Перший напрям пов'язаний з розробкою раціональної системи управління підприємством. Другий – стосується побудови структури підприємства. Підходи до розуміння дефініції “адміністративний менеджмент” систематизовані у таблиці.

Таблиця 1

Підходи до визначення категорії «адміністративний менеджмент»

Зміст дефініції
Сучасний стиль управління, що принципово відрізняється від бюрократичних форм і методів, побудований на засадах демократії з мінімізованим втручанням держави в усі сфери суспільного буття, за винятком надання тих послуг, які відсутні на ринковому полі
діяльність з управління всередині колективу підприємства, установи, організації, державного органу, що направлена на вирішення зовнішніх завдань, створення в колективі найкращих умов для цього
управління, яке здійснюється вищим керівництвом організації; діяльність, яка пов'язана, передусім, з вирішенням стратегічних завдань організації з урахуванням комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу та тенденцій розвитку як конкретної організації в конкурентному оточенні, так і певної галузі національної економіки і держави в цілому

* ГОГОЛЬ Тетяна Василівна / Татьяна ГОГОЛЬ / Tatyana GOGOL – к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Подільський державний аграрно-технічний університет, e-mail: tgogol@ukr.net
КОГУНЬ Дарина Вікторівна / Дария КОГУНЬ / Daria KOHUN – магістрант, Подільський державний аграрно-технічний університет

функціональний підвид управління, так само як і фінансовий менеджмент, ризик–менеджмент, управління персоналом тощо, який увібрав у себе певні специфічні ознаки управлінської діяльності, відмінні від інших видів управління

одна з основних функцій управління для керівника будь-якого рівня, в якій він відповідно до мети та завдання його діяльності розробляє плани, визначаючи що, де і коли потрібно зробити, хто і як буде виконувати накреслене, а також дотримує процедури прийняття рішення, організації управління і контролю та організує методи та форми документального забезпечення процесів управління цього

Джерело: [1, с.27]

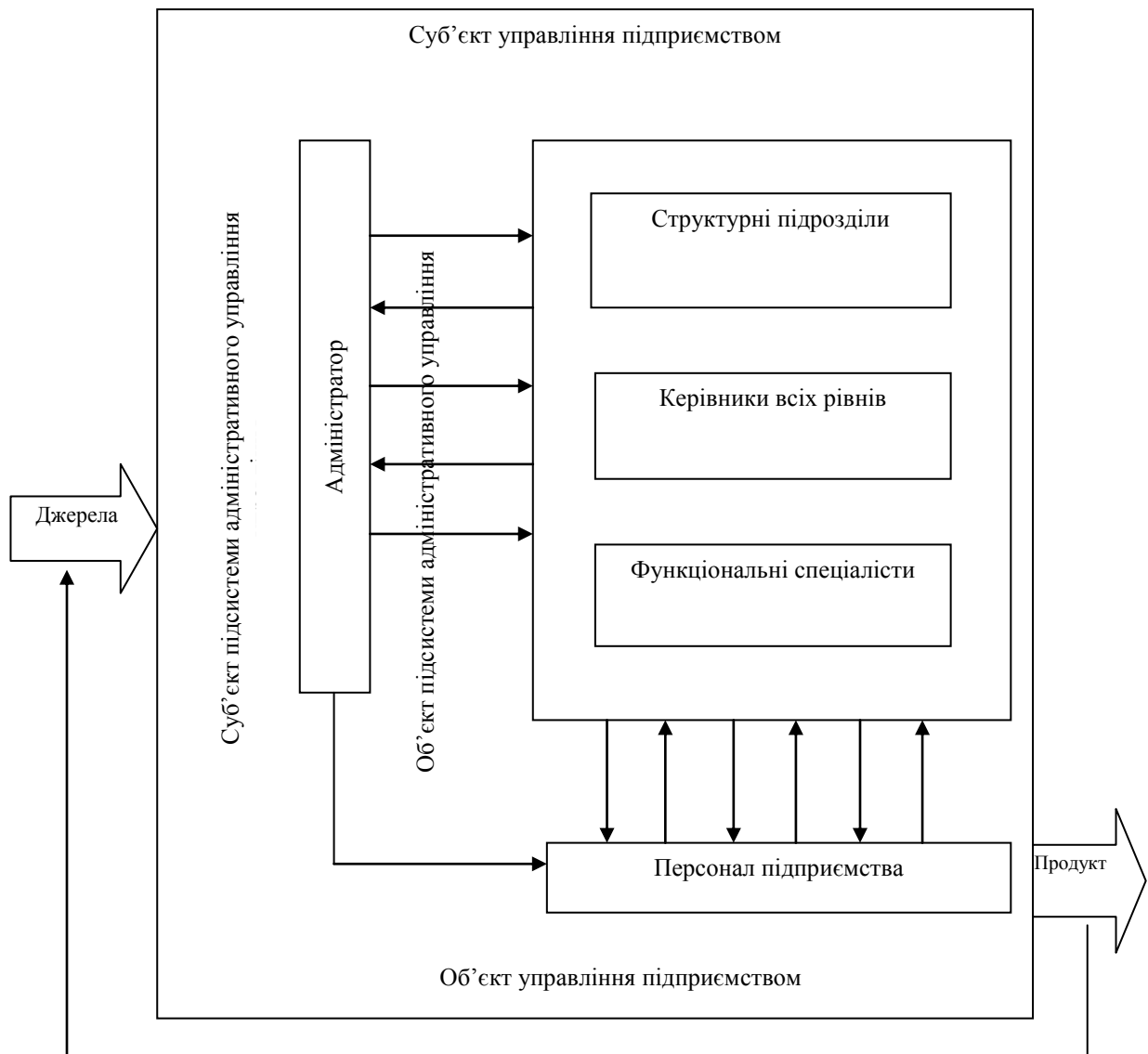
Функціонування системи адміністративного управління відбувається шляхом здійснення процесу адміністрування всього комплексу робіт, який направлений на формування і здійснення управлінської дії, що забезпечує необхідний рівень ефективності діяльності підприємства. Таким чином, адміністративне управління є тим елементом, який повинен забезпечувати координацію діяльності і синхронність виконання всіх забезпечувальних робіт в системі управління підприємством [2, с. 30–58].

Як видно з представленого рис. 1, структуру суб'єкта управління підприємства можна представити такою, що складається з двох елементів. По–перше, до суб'єкта управління відносяться безпосередньо всі органи і учасники процесу управління, які вирішують весь комплекс завдань від розробки стратегії до виконання процедур. По–друге, до суб'єкта управління відноситься елемент, який забезпечує управління виконанням всього комплексу управлінських робіт і процесів, пов'язаних зі здійсненням управлінського впливу на персонал підприємства.

Другий елемент представлений адміністративним управлінням, забезпечує адміністрування процесів розробки і реалізації управлінських дій, своєчасну координацію і регулювання робіт і елементів, що здійснюють управлінські дії. Це досягається за рахунок моніторингу за процесом управління кадрами, оцінки цих процесів з метою виявлення відхилень від очікуваного результату і своєчасного внесення змін в дії різних центрів відповідальності з управління кадрами на підприємстві. По суті, другий елемент виконує функції внутрішнього суб'єкта управління, а перший елемент – функції внутрішнього об'єкту управління [3, с. 256–324].

Процес адміністрування є частиною загального процесу управління виконуваними роботами, управлінськими процесами і роботою самих виконавців. Адміністрування в даному випадку можна розглядати як завершальну фазу всього комплексу управлінського впливу на персонал. Саме від того, на скільки якісно і точно здійснюватиметься даний блок управлінських робіт, багато в чому залежать кінцеві результати роботи персоналу підприємства.

Як суб'єкт адміністративного управління виступають безпосередні лінійні керівники, як окремих груп виконавців, так і виробничих підрозділів в цілому. Керівники окремих груп виконавців в основному адмініструють роботу виконавців і створюють необхідні умови для виконання поставлених завдань і виданих доручень. Керівники структурних підрозділів в основному адмініструють управлінські процеси постійні або епізодичні, які здійснюються в рамках управління підприємством в цілому. Рівень адміністрування цих процесів багато в чому визначає їх стабільність, організованість і формує основу стійкості роботи всієї системи підприємства. Контроль за ходом управлінських процесів забезпечується на основі створюваної системи надходження інформації адміністраторові, її оцінки й обліку. Наявність стійко працюючої системи контролю дозволяє адміністраторові своєчасно виявляти наростаючі кризові явища в ході виконуваних робіт і своєчасно приймати необхідні заходи [4, с. 6–12].

Рис. 1. Місце підсистеми адміністративного управління в системі управління підприємством

Таким чином, адміністрування можна розуміти як сукупність робіт і процесів, направлених на забезпечення виконання планів і програм, а також інших ухвалених управлінських рішень. Проблематика адміністративного менеджменту не вичерпується питаннями, розглянутими в даній публікації, і потребує подальших досліджень його форм, методів, особливостей, застосування на підприємствах та організаціях.

Література

1. Кривокульська Н. Адміністративний менеджмент у системі менеджменту органів державної влади / Н. Кривокульська // Вісник Національної академії державного управління. – 2013. – № 11. – С.22–29.
2. Основи адміністративного менеджменту: навч. посіб. / [В. Д. Бакуменко, Л. М. Усаченко, В. І. Тимцуник, О. В. Червякова] – К. : ТОВ«НВП «Інтерсервіс», 2013. – 148 с.
3. Новіков Б.В. Основи адміністративного менеджменту : навч. посіб. для студ. вузів / Б.В. Новіков, Г.Ф. Сініюк, П.В. Круш. – К. : ЦНЛ, 2004. – 560 с.
4. Уварова, О. Адміністрування: основні моменти / О. Уварова // Податки та бухгалтерський облік. – 2010. – № 102. – С. 6–12.

**ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ФОРМА ПОШУКУ РЕНТИ
ТА ЇЇ АДМІНІСТРАТИВНЕ ОБМЕЖЕННЯ****ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРУПЦИЯ КАК ФОРМА ПОИСКА РЕНТЫ
И ЕЕ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ОГРАНИЧЕНИЕ****POLITICAL CORRUPTION AS FORM OF RENT-SEEKING
AND ITS ADMINISTRATIVE RESTRICTION**

Анотація. Розглянуто політичну корупцію як основну форму пошуку ренти з використанням політичного процесу. Охарактеризовано основні суб'єкти та досліджено механізм отримання ренти за допомогою корупційного механізму.

Аннотация. Рассмотрено политическую коррупцию как основную форму поиска ренты с использованием политического процесса. Охарактеризовано основные субъекты и исследовано механизм получения ренты с помощью коррупционного механизма.

Abstract. It is considered a political corruption as basic form of search of rent with the use of political process. It is described basic subjects and the mechanism of receipt of rent by a corruption mechanism.

Провали ринку призводять до розширення функцій держави, яке має як позитивні та негативні наслідки для суспільства. Негативною стороною є розбухання державного апарату та поширення корупції. Політична корупція за часи побудови незалежності України набула великих масштабів та являється невід'ємним атрибутом політичного життя країни. Це негативне явище стало головною формою поведінки у всіх інститутах державної влади та призводить, внаслідок використання політичного процесу у власних егоїстичних цілях, з однієї сторони до перерозподілу національних доходів на користь певних груп та з іншої сторони до негативного соціально-економічного ефекту для суспільства в цілому.

Політична корупція може бути визначена як нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень з метою отримання особистих чи групових вигод (ренти). Тобто, конвертація політичного і владного ресурсу у матеріальні цінності та іншу особисту вигоду. При цьому, вигода (рента) може мати будь-який характер – від безпосередньо матеріального до символічного (влада заради влади, соціального престижу тощо), а механізми використання повноважень (можливостей) можуть набувати протиправних форм [1, с. 7]. Саме отримання ренти стимулює політичних суб'єктів використовувати примус держави для служби приватного інтересу. Політики є основними фігурами в моделях захоплення ренти – або вони отримують ренту безпосередньо для себе, або для когось з розрахунком, що їм віддячать за зусилля. Адже вся діяльність по захопленню ренти можлива лише тоді, коли бюрократія і політики, чутливі до такої діяльності, зацікавлені в тиску з боку фірм, тому що мають з цього зиск. Така поведінка отримала назву “рентоорієнтована”, а процес – пошук ренти, яка полягає в діяльності, спрямованій або на використання монопольного становища, або на отримання доступу до урядових субсидій. Ресурси направляються та використовуються на перерозподільчі відносини, а не на створення товарів та послуг, що призводить до погіршення якості суспільних благ.

Суб'єктами політичної корупції можуть бути особи чи групи осіб, які беруть участь у політичному процесі, мають або прагнуть набути повноваження приймати та/або реалізувати політичні рішення. [1, с. 4]. Це представники судової гілки влади, правоохоронних органів, законодавчого та виконавчого органу. Крім того, до числа

* ГРУШКО Олександр Володимирович / Александр ГРУШКО / Oleksandr GRUSHKO – аспірант ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: alexandergrushko@gmail.com

суб'єктів політичної корупції можуть бути віднесені й ті, що безпосередньо не беруть участі в політичному процесі, проте через свої функції, повноваження та ресурси мають можливості впливу на нього (представники фінансово-промислових груп та різноманітні бізнесові структури), які через різноманітні механізми здійснюють вплив на учасників політичного процесу.

З позицій функціонального підходу, суб'єкти політичної корупції можуть бути умовно поділені на чотири групи. Перша група – принципали. Потенційними принципалами є особи, наділені повноваженнями приймати політичні рішення або брати безпосередню участь у прийнятті таких рішень. За ухвалення рішень вони отримують хабарі або інші послуги, а також слугують “політичним дахом” для клієнтських груп та інших суб'єктів. В Україні до принципалів слід віднести політичні партії, народних депутатів, Президента України, керівників центральних органів виконавчої влади, суддів вищих судів. Друга – державні агенти. До таких суб'єктів відносять осіб, наділених повноваженнями, як правило, в судовій і виконавчій владі, правоохоронних органах. Вони приймають необхідні адміністративні рішення за хабарі та інші послуги. Третя – клієнти. Як правило, це великі бізнес-групи, олігархи, які замовляють необхідні рішення та послуги, інвестують кошти в політиків з метою отримання прибутку або інших переваг. Це також можуть бути великі організовані кримінальні угруповання. Ці суб'єкти виконують роль хабародавців. Також вони виробляють “кров”, що живить корупційні схеми – тіньові кошти. Четверта – посередники, якщо корупційна схема допускає їх існування (помічники народних депутатів, працівники апаратів вищих посадових осіб держави, адвокати тощо). Цінність посередників визначається їх можливостями входження до “системи”, вмінням знаходити та підтримувати особисті зв'язки, досвідом, наявністю сильних покровителів. Іноді суб'єктами політичної корупції можуть бути не добросовісні виборці. Вони стають учасниками корупційних схем за умови свідомого продажу власних голосів або участі в різних схемах, спрямованих на викривлення дійсних результатів виборів [1, с. 5].

Суб'єкт політичного процесу намагається максимізувати свою корисність за рахунок використання свого положення на політичному ринку, таким чином, щоб отримати ренту, яка пов'язана з різного роду бар'єрами та обмеженнями, що накладаються на трансакції. Саме обмеженість доступу або відсутність сприятливих умов призводять до бажання подолати ці бар'єри, внаслідок цього виникає рента. Така монополізація створюється людьми штучно, використовуючи адміністративний ресурс, як правило, на шкоду суспільства. Адже відбувається процес перерозподілу, а не створення, обмежених благ на користь тих, хто володіє монополією на політичному ринку. Перш за все, мова йде про використання можливостей держави, які стають об'єктом монополії господарювання окремих чиновників і політиків. Тобто джерелом ренти є монополія на владу [2, с. 100].

Можна стверджувати, що інтереси державного агента і суспільства вступають в суперечність, а «невидима рука», спроможна їх узгоджувати, відсутня. Б'юкенен зазначає, що закон «невидимої руки» Адама Сміта не має політичного аналогу [3, с. 20]. Тому для ефективної мотивації державного агента необхідно, щоб розрив між граничною корисністю рентного доходу і граничними втратами колективних благ заповнювався зовнішньою владою над його поведінкою, що призводить до витрат (санкцій), які повинне створити йому суспільство, якщо його діяльність суперечить інтересам громадян [4, с. 268]. Отже, з боку суспільства є необхідною “видима рука” влади над державою. Як раціональні індивіди, які максимізують власну вигоду, самі по собі державні агенти не схильні нести витрати зі створення колективних благ для суспільства і будуть створювати їх лише за наявності зовнішньої влади. Така влада здатна змусити державних агентів нести витрати на користь суспільства (тобто створювати колективні блага) за умови, що ця влада буде застосовувати до них санкції у випадку відмови з їх боку підкорити свою

діяльність суспільним цілям.

Пошук ренти у формі політичної корупції призводить до суспільних втрат внаслідок неефективного перерозподілу благ. Створюючи ренти, державний агент створює одночасно втрати для себе як для члена суспільства. Між тим втрати поширюються на всіх, а рентний дохід присвоюється індивідуально або в рамках вузької групи.

Наслідки політичної корупції проявляються у економічній сфері та полягають у тому, що вона призводить до: неефективного використання та перерозподілу суспільних ресурсів; зростання бюджетного дефіциту та державного боргу; девальвації національної грошової одиниці; монополізації економіки; низької якості суспільних благ. Все це в підсумку веде до загального зниження суспільного добробуту суспільства.

Отже, політична корупція є формою прояву пошуку ренти, внаслідок використання політичного процесу у власних цілях. Основні суб'єкти політичної корупції є особи чи групи осіб, які беруть участь у політичному процесі, тобто це всі представники державної влади, а також опосередковано певні групи, які мають вплив на політичний процес. Пошук ренти у формі політичної корупції має негативні наслідки у економічній сфері, що призводить до отримання доходу певних груп і як наслідок зниження загального добробуту суспільства.

Література

1. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії (Аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. 2007. - №. 7 – с. 2-42.
2. Ослунд А. “Рентоориентированное поведение” в российской переходной экономике // Вопросы экономики. – 1996. – № 8
3. Нуреев Р.М. Джеймс Бьюкенен и теория общественного выбора // Бьюкенен Дж. М. Сочинения. – М.: «Таурис Альфа», 1997. – с. 445-482.
4. Деметсьев В.В. Экономика как система власти / Министерство образования и науки Украины. Донецкий национальный технический университет. / Изд. 2-е – Изд-во ДонНТУ, 2006. – 392 с.

УДК 330:338.242:658.8

Олег ДАННИКОВ *

РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКРИЗОВИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ

РАЗРАБОТКА И РЕАЛИЗАЦИЯ АНТИКРИЗИСНЫХ ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО БИЗНЕСА

DESIGN AND IMPLEMENTATION OF ANTI-CRISIS DEVELOPMENT PROGRAMS FOR DOMESTIC BUSINESS

Анотація. Метою цього дослідження є розробка методології вивчення глобалізації бізнесу в цілому, а також окремих аспектів, пов'язаних з антикризовими маркетинговими стратегічними рішеннями на зовнішніх ринках збуту та інформаційно-комунікативними проблемами глобалізації вітчизняного бізнесу, на тлі посилення кризових явищ в економіці країни. Основні завдання: розробка та реалізація антикризових програм розвитку вітчизняного бізнесу в процесі формування стратегій маркетингу як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках збуту.

Аннотация. Целью настоящего исследования является разработка методологии изучения глобализации бизнеса в целом, а также отдельных аспектов, связанных с антикризисными маркетинговыми стратегическими решениями на внешних рынках сбыта и информационно-коммуникативными проблемами глобализации отечественного бизнеса, на фоне усиления кризисных

---

* *ДАННИКОВ Олег Владимирович / Олег ДАННИКОВ /Oleg DANNIKOV* - к.е.н., доцент, докторант кафедри маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: olegdannikov@gmail.com

явлений в економіке страны. Основные задачи: разработка и реализация антикризисных программ развития отечественного бизнеса в процессе формирования стратегий маркетинга как на внутреннем, так и внешних рынках сбыта.

Abstract. *The purpose of this study is to develop methodologies for the study of globalization of business in General and its separate aspects of anti-crisis marketing strategic decisions on foreign markets and information and communication globalization of domestic business, amid the strengthening of the crisis phenomena in the economy of the country. Main tasks: development and implementation of anti-crisis programs for local business development in the formation of marketing strategies in both domestic and foreign markets.*

Передумовою формування нової парадигми розвитку – постіндустріального суспільства виступають глобалізаційні та інтеграційні процеси розладу функціонування інститутів ринкової економіки та індустріального суспільства, а правила міжнародного співробітництва полягають в тому, щоб підтримувати інтереси більш сильних гравців і, в даному випадку, слабкі учасники втрачають контроль в управлінні та відповідно можливі вигоди від такої співпраці. Але в контексті декларування євроінтеграційних устремлінь необхідно розуміти, що постіндустріальне суспільство є першим в історії суспільством, в якому значна частина малоосвічених, некваліфікованих громадян не може бути зайнята в будь-якій суспільно корисній праці і, таким чином, є абсолютно надлишковою перешкодою для людей більш високого соціального статусу. У контексті мондіалізму під це положення може потрапити все населення небагатої країни, позбавленої корисних копалин... Українська економіка за умов активного декларування євроінтеграційних устремлінь в політичній площині, характеризується певною невизначеністю у ставленні бізнесу до ключових пріоритетів розвитку, як наслідок, дезінтеграція виробничо-технологічного комплексу і руйнування та дезорганізація забезпечення циклу “наука – техніка – виробництво”. Намагання влади існуючі економічні проблеми в Україні «списати» на рахунок «зовнішнього впливу» чи «попередників», нехтуючи необхідністю проведення системних реформ, натомість зводяться до ретушування загальної критичної ситуації PR - реформами та замилюванням очей. Безперечно, не можна применшувати вплив зовнішнього оточення на формування економічної стратегії, але, на нашу думку, системні перешкоди та недосконалість розвитку внутрішнього ринку є найважливішими чинниками деформації економічних стратегій України.

У щорічному рейтингу конкурентоспроможності провідних економік світу, який складається швейцарською бізнес-школою IMD, в 2015 році Україна втратила 11 позицій, опустившись на передостаннє 60-е місце. До кінця 2015 року Україна покаже найгірші результати у зростанні ВВП із 47 країн, які були включені в дослідження агентства *Bloomberg* [2, 3]. Так, ВВП за III квартал 2015р. порівняно з відповідним кварталом 2014р. (у постійних цінах 2010р.) становив 93%. Індекс промислової продукції у січні-жовтні 2015р. порівняно з відповідним періодом 2014р. становив 84,6%.

Індекс споживчих цін у жовтні 2015 з початку року – 139,5%. Номінальні доходи населення у II кварталі 2015 року становили 406,9 млрд. грн. Реальний наявний дохід населення, визначений з урахуванням цінового фактора, порівняно з відповідним періодом 2014 року зменшився на 34,0%, а сума невиплаченої заробітної плати на 1 листопада 2015р. становила 1970,8 млн. грн [1].

Дані структури експорту за попередні роки свідчать, що Україна з держави з індустріальною економікою перетворюється на аграрно-сировинний придаток країн «золотого мільярду». Зрозуміло, що підвищення обсягів експорту в значенні кількісних вимірів товарів сільськогосподарського виробництва, попри зростання частини виручки від їх експорту в загальній структурі експорту країни, за рахунок зниження цін на глобальних товарних ринках та переважання експорту сировинної продукції, а не продукту з високою доданою вартістю, зменшують обсяги валютних надходжень. Якщо пріоритетом державної економічної політики залишиться наповнення бюджету за рахунок нарощування експорту сировинної продукції, збільшуючи кількісно обсяги - це призведе в довгостроковій перспективі до зменшення частки фактичних надходжень. Тому,

пріоритетним є розвиток галузей в економіці України з виробництвом товарів і послуг з високою доданою вартістю, оскільки зараз ми втрачаємо найбільш конкурентні ринки, враховуючи низький рівень вітчизняних технологій.

Втеча капіталу. Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу на 1 жовтня 2015р. становив 6,2 млрд.дол. Прямі інвестиції з України здійснено до 47 країн світу, переважна їхня частка спрямована до Кіпру (93,4%) [1]. Спостерігається значне підвищення показників відпливу капіталу поза межі країни й переважно до офшорних зон. Легалізація коштів сумнівного походження, зокрема й через використання юрисдикцій з пільговим оподаткуванням, є однією зі складових тінізації економіки України. В Україні ці явища набули катастрофічних масштабів, оскільки трансформували саму суть відтворювального процесу. Якщо порівняти величину створеного за рік національного багатства з оціночними даними відпливу капіталу, стає зрозуміло, що протягом кількох років обсяг національного продукту значно зменшилася. Тобто можна констатувати несправедливий перерозподіл та фактичну втрату національного багатства, який створювали кілька поколінь. Абсолютна більшість населення країни не може повною мірою скористатися ефектом від накопичення благ суб'єктами господарювання, оскільки результат у формі капіталу перетікає за кордон. Досі немає адекватних змін у банківському та страховому секторах. Податкова політика, ставки кредитування, нестабільність національної валюти зводять нанівець позитивний потенціал небагатьох ринкових проектів.

«Доларизація» економіки у частині придбання готівкової валюти для заощаджень тісно пов'язана з проблемою відпливу капіталу з України, оскільки вважається однією з форм «втечі капіталу». Негативними наслідками «втечі капіталу» є не тільки те, що Україна перетворюється на кредитора іншої, а не своєї економіки (зокрема США), а й те, що держава втрачає значну частину коштів, необхідних для обслуговування зовнішніх зобов'язань, фінансування інвестицій та економічного зростання загалом [2]. Тенденція до зростання «втечі капіталу» у значних обсягах, викликає необхідність відповідної зміни державної економічної політики.

Зрозуміло, що прямий вплив на державну економічну політику мають політичні сили, які лобіюють інтереси іноземних держав та транснаціональних корпорацій. Оскільки європейська економіка не повністю подолала рецесивні тенденції та має значну залежність від російського газу, подальша ескалація російсько-українського конфлікту, посилення санкцій щодо РФ та торговельні обмеження щодо ЄС з боку РФ дещо стримуватиме відновлення економіки ЄС. Можливе піднесення світової економіки поглиблює енергетичну залежність країн-членів ЄС та КНР від РФ, тому стають очевидними намагання Адміністрації США та країн Старого Світу в умовах реальності обмеженості ресурсів, напряду впливати на ціноутворення в сфері генерації та транспортування енергії по всьому світу та опосередковано на динаміку розвитку конкуруючих економічних систем. Це створило передумови формування «про-західної політики» країн транзитерів (існуючих та потенційних) всупереч власним інтересам про що свідчить перебіг ключових подій 2013 - 2015 р. р.

За цих умов зовнішньополітичний вектор цих країни в рамках євроінтеграційної складової знаходиться в стані постійної конфронтації з зовнішньоекономічними потребами внутрішнього товаровиробника, це призвело до поступового падіння реального сектору національних економік і рівня життя населення. Оскільки, дві революції в Україні за останні роки на фоні впливу міжнародної фінансової кризи, безперечно, є чинниками інспірованими зовні, які призвели до колапсу економіки країни: гіперінфляції та гіпердевальвації, підвищенню безробіття, фактичної деіндустріалізації, втечі капіталу, зниженню рівня доходів і заощаджень, інвестицій та купівельної спроможності населення та, відповідно, зниження динаміки зростання попиту на практично всі товари, роботи/послуги вітчизняних підприємств. Процеси деіндустріалізації країни поглибилися

в поточному році з огляду на зупинку промислових потужностей Луганської та Донецької областей та втрату найбільш привабливих ринків збуту.

Необхідно розробляти «власні рецепти» антикризових заходів з огляду на структурні особливості національної економіки країни. У цьому контексті йдеться про принципово нові акценти реалізації економічної політики підґрунтям до якої є розробки та реалізація антикризових програм розвитку вітчизняного бізнесу в процесі формування стратегій маркетингу як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках збуту. Зменшення торговельних обмежень з боку країн ЄС надасть Україні базу для розширення експортної діяльності та допоможе товаровиробникам компенсувати збитки від втрати російського та суміжних ринків лише у середньостроковій перспективі тільки після сертифікації українських товарів згідно європейських стандартів.

Крім того, внаслідок погіршення споживчих настроїв населення та падіння доходів домогосподарств через уповільнення зростання заробітних плат та девальвацію національної валюти, не варто очікувати на зростання темпів споживання, тому суттєва переорієнтація експортерів на внутрішній ринок у короткостроковій перспективі є малоюмовірною. А позитивний ефект від інтеграції країни у світову економіку залежить від державної політики на макрорівні, але можливий тільки за умов поєднання із взаємовигідним співробітництвом суб'єктів господарювання, фінансово-кредитних організацій, фінансово-промислових груп на мікрорівні. Оскільки, на мікрорівні вплив глобалізації проявляється у розширенні діяльності господарюючих суб'єктів на зовнішній ринок. Щодо того, як планувати вихід на зовнішні ринки збуту, необхідно проаналізувати проблеми розвитку вітчизняних підприємств на національних ринках, адже на мікроекономічному рівні наслідки кризи теж залишаються важливим чинником впливу.

Література

1. Оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2015 році. Основні показники соціально-економічного розвитку України [Electronic Resource] // – Mode of access: http://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2015/publ_10_2015_u.html – Last access: 26.11.2015 – Title from the screen.
2. Українська правда. Економічна правда. [Electronic Resource] "Нью-Васюки". Реформи знову стартують. На папері // – Mode of access: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/02/3/524168/> – Last access: 05.02.2015 – Title from the screen.
3. Українська правда. Економічна правда. [Electronic Resource] Україна на 4 місці серед найбільш "нешасних" економік світу – Bloomberg // – Mode of access: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/03/3/531845/> – Last access: 13.08.2015 – Title from the screen.

УДК 336.7

Катерина КЛИМЕНКО *

РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ АНТИКРИЗИСНОЙ ПОЛИТИКИ

REFORMS IN THE UKRAINIAN ECONOMY UNDER THE ANTI-CRISIS POLICY

---

* *КЛИМЕНКО Катерина Володимирівна / Катерина КЛИМЕНКО / Kateryna KLYMENKO* – к.е.н., старший науковий співробітник відділу фінансових ринків, НДФІ ДННУ «Академія Фінансового управління» Міністерства Фінансів України, e-mail: ekaterina181818@rambler.ru

***Анотація.** Окреслено пріоритетні напрями проведення антикризової економічної політики держави, що покликані сприяти економічному зростанню України. Систематизовано антикризові заходи держави та обґрунтовано необхідність прийняття ряду законопроектів щодо реформування фінансового сектору.*

***Аннотация.** Определены приоритетные направления проведения антикризисной экономической политики государства, которые призваны способствовать экономическому росту Украины. Систематизированы антикризисные меры государства и обоснована необходимость принятия ряда законопроектов по реформированию финансового сектора.*

***Abstract.** The priority directions of anti-crisis economic policy are outlined, aimed at promotion of an economic growth in Ukraine. The series of anti-crisis measures of the state is systematized and the necessity of accepting a number of draft laws on the reform of the financial sector is substantiated.*

Протягом останніх двох років Україна вийшла на траєкторію виживання за історичними максимумами ризиків – загроз територіальній цілісності, падіння рівня життя, девальвації національної валюти, скорочення економічного потенціалу, показників експорту, накопичення державного боргу, зростання інфляції тощо. На фоні безпрецедентного зростання загроз національній безпеці кризові тенденції опанували майже усі сектори економіки України.

Уповільнення темпів зниження окремих макроекономічних показників протягом останнього періоду, що видається як ознаки припинення падіння економіки, лише зайвий раз доводить, що обрані «рецепти» для відновлення розвитку країни наразі не дають бажаного результату.

Українська економіка за останні 25 років скоротилась на 35%. Згідно з даними Світового банку, це найгірший результат у світі. Із 166 країн, які розкрили повну статистику ВВП за 1991–2014 рр., він знизився лише в п'яти випадках. Україна «випередила» Молдову (–29%), Грузію (–15,4%), Зімбабве (–2,3%) і Центральноафриканську Республіку (–0,94%). ВВП інших країн збільшився: з мінімальним приростом у Барбадосі (8,9%) і Таджикистані (10,6%), а у Китаї ВВП зріс у 10 разів. Країна втратила третину ВВП в реальному вимірі, хоча в 1990 році за ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) мали стартову позицію кращу за Малайзію, Польщу та Білорусь, знаходилися на одному рівні з Туреччиною та Румунією [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Такий безпрецедентний економічний спад в Україні відбувся на фоні масштабної тінізації та монополізації економіки, технологічної примітивізації виробництва та деіндустріалізації. Натомість країни, які запроваджували економіку підприємницької ініціативи, справедливої ринкової конкуренції, нових інвестиційних можливостей та випуску продукції з високою доданою вартістю, успішно розвивались. Як наслідок, реальний ВВП України на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) у 2014 році склав 8267 дол. США, що вдвічі менше за ВВП Білорусі, Румунії, Туреччини та втричі менше за ВВП Малайзії чи Польщі. Номінальний ВВП України склав 2314 дол. США на душу населення [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Однобоке фокусування на дерегуляції та приватизації та фанатична фіскальна консолідація разом з регулярними закордонними запозиченнями, а також обмежувальна кредитно–грошова політика НБУ «законсервували» економічну модель, за якою Україна вивозить за кордон сировину та низькотехнологічну продукцію з малою доданою вартістю, а ввозить дорогі енергоносії та готову продукцію з високою доданою вартістю [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

В результаті з початку 2015 року промисловість впала на 18%, товарний експорт з України скоротився на 37,8%, обсяг прямих іноземних інвестицій зменшився на 3,6 млрд. дол. США, офіційне безробіття (за даними МОП) сягнуло 9,6% або понад 1,7 млн. осіб, а серед молоді майже 23%. Як наслідок, оновлений МВФ прогноз падіння ВВП на 2015 рік сягнув 11%, а за даними Світового банку – 12% [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Як бачимо, економіка України характеризується стійкою і тривалою негативною динамікою ВВП, втратою інвестицій, ростом боргового навантаження на бюджет, спадом

промислового виробництва, експорту, зайнятості, видатків домогосподарств, обвалом курсу гривні та інфляційним ростом цін.

З огляду на вищенаведене, одночасно з невідкладним проведенням базових інституційних реформ необхідні негайні зміни економічної політики держави з метою забезпечення національних інтересів України шляхом вжиття наступних заходів:

- ліквідація ключових «тягарів» та найбільших структурних дисбалансів, що блокують прискорений економічний розвиток;
- проведення нового етапу перемовин щодо додаткового списання державного боргу;

- масштабна енергомодернізація для усунення непродуктивних енерговитрат [Ошибка! Источник ссылки не найден.];

- ліквідація «ресурсного голоду» – перехід від економічної політики макрофінансової стабілізації та обмежувальної кредитно–грошової політики «дорогих коштів» до стимулювання, «розігрівання» економіки. Цілеспрямована активізація ключових факторів економічного зростання: інвестицій, експорту, споживання, державних витрат тощо;

- концентрація зусиль влади на створенні нових інвестиційних можливостей та масштабному залученні приватних інвестицій в реальний сектор економіки через встановлення більш сприятливих порівняно з іншими країнами умов для високотехнологічного, інтелектуальномісткого бізнесу та нових виробництв в Україні шляхом запровадження конкурентних переваг інституційної, регуляторної, фіскальної, інфраструктурної, освітньої та інших політик, реалізація секторальних та регіональних програм розвитку тощо [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Залучення міжнародної фінансової допомоги до реального сектору економіки в обсязі, необхідному для створення ефективної структури економіки. Перехід до використання міжнародних донорських ресурсів не на «проїдання» через державний бюджет, а на розвиток через спеціальні інститути економічного розвитку за досвідом успішних країн: експортно–кредитне агентство, державний банк розвитку, агентство підтримки малого бізнесу, фонд інновацій з забезпеченням дієвості, ефективності, прозорості та підзвітності.

Проте прогрес виконання плану економічних реформ не завжди дорівнює прогресу сприйняття змін суспільством. Саме до такого висновку можна дійти, провівши аналіз карти показників моніторингу прогресу реформ за 9 місяців 2015 року.

Яких реформ у національному фінансовому секторі вже вдалося досягнути? Сьогодні в Україні:

- забезпечено наявність інструменту створення сталої та прогнозованої ресурсної бази для банків (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів» від 14.05.15р. № 424–VIII);

- прийнято нормативні акти для очищення банківського ринку та зменшення інсайдерського кредитування відповідно до вимог МВФ: розкриття структури власності, інформації щодо пов'язаних осіб, вимог до фінансового стану власників істотної участі банків (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.15р. № 218–VIII, постанови НБУ 315, 328, 332, 357);

- забезпечено інституційну спроможність та фінансову незалежність НБУ (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України» від 18.06.15р. №541–VIII; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо розбудови фінансової незалежності Національного банку України» від 18.06.15р. №542–VIII, які набули чинності 10.07.15р.);

- вдосконалено процес виведення з ринку неплатоспроможних банків (Закон

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» від 16.07.15р. № 629–VIII);

- подано до Верховної Ради України пакет законопроектів щодо захисту прав кредиторів, впровадження яких забезпечить відновлення кредитування (законопроекти 2286а від 03.07.15р., 2460а від 29.07.15р. щодо захисту прав кредиторів; 2506а–2508а від 14.08.15р. щодо приватних виконавців);

- на виконання програми МВФ за участі міжнародних донорів, зокрема ЄБРР та МВФ розроблено законопроект про фінансову реструктуризацію для вирішення питання проблемних кредитів та для вдосконалення системи нагляду – зокрема, щодо зменшення концентрації кредитного ризику (законопроект № 3111 від 16.09.15р. щодо кредитного реєстру НБУ) [Ошибка! Источник ссылки не найден.];

- зроблено кроки для вирішення проблеми валютних іпотечних кредитів – незалежною асоціацією банків України (НАБУ) розроблено законопроект «Про реструктуризацію зобов'язань громадян України за кредитами в іноземній валюті, що отримані на придбання єдиного житла (іпотечні кредити)», який попередньо був підтриманий МВФ;

- починаючи з квітня 2015р. збільшується обсяг депозитів у національній валюті, й у вересні відбулось перевищення розміру депозитів у національній валюті на початок року на 0,5%. Обсяг депозитів в іноземній валюті за вересень зріс на 1,4% (вперше за два роки). Зросли міжнародні резерви НБУ до 12,8 млрд. дол. США на 01.10.15р. з 7,5 млрд. на початок року. Облікова ставка НБУ була зменшена з 30% до 22%;

- станом на 22.09.2015р. НКЦПФР порушено 51 справу про правопорушення на ринку цінних паперів за умисні дії, що мають ознаки маніпулювання цінами на фондовому ринку; протягом двох місяців було зупинено торги 99 емітентів із загальною капіталізацією близько 500 млрд. грн.); принципи набуття істотної участі у професійному учаснику фондового ринку були синхронізовані з тими принципами, які запроваджені у банківській системі України (зміни до рішення НКЦПФР № 394 від 13.03.2012 р. схвалені регулятором 18.09.2015р.); затверджено нові вимоги до лістингу цінних паперів (рішення НКЦПФР № 1217 від 06.08.2015р.);

- розроблено проекти для забезпечення розвитку ринків капіталів: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів)»;

- зроблено суттєві кроки для очищення ринку небанківських фінансових установ: за 9 місяців 2015 року Нацкомфінпослуг анулювала ліцензії понад 30 страховикам (станом на 31.12.14р. ліцензію мали 382 компанії); розроблено нову редакцію Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика, яка стане інструментом для подальшого очищення страхового ринку [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Нижче окреслимо контури та пріоритетні напрями економічної політики, що покликані вивільнити фінансову ініціативу та сприяти економічному зростанню України. Так, наразі на розгляді у Верховній Раді України знаходяться 18 проектів законів, важливих для реалізації реформи національного фінансового сектору. Для прискорення прогресу реформування національного фінансового сектору та економіки України в цілому необхідно прийняти до кінця 2015 р. наступні законопроекти, що:

- дадуть старт пенсійній реформі (запуск накопичувального рівня пенсійного забезпечення) – джерелу довгострокового ресурсу фінансового сектору та поштовху для розвитку фондового ринку (проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій № 2767 від 30.04.15р.);

- посилять інституційну спроможність НКЦПФР та передадуть нагляд за

недержавними пенсійними фондами до неї, а за страховими компаніями, кредитними спілками, іншими фінансовими установами до НБУ, нададуть додаткові інструменти очищення фондового ринку (проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо імплементації принципів IOSCO стосовно функціонування регулятора фондового ринку»; проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг №2413а від 20.07.15р.; проект Закону про внесення зміни до пункту 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» щодо обмеження проведення перевірок у сфері господарської діяльності № 2300а від 06.07.15р.);

- забезпечать захист прав кредиторів й зменшення концентрації кредитного ризику, й відповідно, сприятимуть відновленню кредитування та надійності системи (вищезгаданий законопроект 2286а від 21.07.15р., законопроект 3111, який є зобов'язанням за Меморандумом з МВФ, законопроекти 2460а, 2506а–2508а від 14.08.15р. щодо приватних виконавців);

- забезпечать захист прав споживачів фінансових послуг, й відповідно – сприятимуть відновленню довіри населення (проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг» № 2456 від 23.03.15р., «Про споживче кредитування» 2455 від 23.03.15р.);

- стимулюватимуть розвиток небанківського фінансового сектору (законопроект 1797–1 «Про страхування»).

Для вирішення нагальних проблемних питань у сфері грошово–кредитної політики держави пропонуємо також прийняти Антикризову програму спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення 2015 – 2016 років. Так згідно проекту Програми необхідно:

- розробити державну комплексну антикризову програму кредитування реального сектору економіки банками, що базуватиметься на ринкових підходах та адекватній вартості кредитних ресурсів;

- удосконалити систему рефінансування банків, що повинна мати довгостроковий характер та ґрунтуватися на створенні стимулів з розширення кредитування пріоритетних для держави галузей, впровадження програм імпортозаміщення, випуску соціально важливої продукції, реалізації проектів із енергоефективності та енергозбереження;

- розробити невідкладні заходи із нарощування експортного потенціалу, у т.ч. з поступової та цілеспрямованої лібералізації валютного регулювання: зменшення частки зобов'язкового продажу валютної виручки з 75% до 50%, а для деяких сфер – до 25%; скасування 90–денного строку розрахунків за операціями з експорту/імпорту товарів; збільшення строків повернення валютної виручки з зовнішньоекономічних операцій для підприємств з довготривалим циклом виробництва (оборотно–промисловий комплекс, машинобудування тощо) [Ошибка! Источник ссылки не найден.];

- вжити заходів із стимулювання нарощування у банківській системі кредитних портфельів у національній валюті;

- розробити механізм виведення проблемних активів з державних та системно важливих банків, визначивши критерії відбору кредитів, механізм (модель) управління проблемними активами та джерела ресурсів з державного бюджету для забезпечення цього процесу. Передбачити критерієм ефективності участі держави у капіталізації (націоналізації) банків відновлення кредитування реального сектору економіки та окупності державних інвестицій в капітал банків;

- запровадити механізми надання гарантій для кредитів підприємствам реального сектору, в першу чергу виробничій сфері, які будуть видаватися комерційними банками. Гарантія має покривати не менше 50% суми зобов'язань за кредитом;

- прискорити запуск в Україні пілотних проектів кредитних гарантій для кредитів

малому та середньому бізнесу в агросекторі з наступним поширенням цього досвіду на інші галузі;

- увести норму, що скасує обов'язковий продаж валютної виручки підприємств, необхідної для виконання ними зобов'язань за валютними кредитами у вітчизняних банках в межах сум, які потрібні юридичній особі для погашення тіла кредиту та відсотків за користування, передбачити можливість автоматичного відшкодування ПДВ на суму проданої валютної виручки на внутрішньому ринку (можливо, безпосередньо НБУ);

- розробити програму реструктуризації валютних кредитів для окремих категорій позичальників за аналогами апробованих у світі програм. Запровадити дестимулюючі засоби для згорання валютного кредитування позичальників без достатніх валютних надходжень;

- запровадити механізм державних гарантій щодо проектів, які є пріоритетними для національної економіки;

- розробити модель національного стабілізаційного фонду для врегулювання діяльності проблемних банків, що буде формуватися за рахунок диференційованих внесків банків залежно від розміру активів тощо [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Вважаємо, що наразі прийшов час сформулювати дієву та сфокусовану фінансову політику як інструмент реіндустріалізації та розвитку національної економіки шляхом залучення інвестицій в реальний сектор, стимулювання високотехнологічного експорту, подолання безробіття та створення нових високопродуктивних робочих місць з гідною заробітною платою. Цим цілям необхідно підпорядкувати всі стратегії, щоб забезпечити виконання розділу VIII Коаліційної Угоди «Забезпечення прискореного економічного розвитку» та розділу X «Реформа фінансового сектору» щодо здійснення структурних реформ та законодавчого встановлення більш сприятливих, порівняно з іншими країнами, умов для інтегрування український фінансового сектору у світові ринки капіталу, забезпечення розвитку його інфраструктури та приведемо регулювання фінансового сектору у відповідність із кращими європейськими практиками; ліквідації перешкод для залучення іноземних інвестицій, що надасть можливість українському бізнесу вільно залучати капітал на внутрішньому та зовнішніх ринках і підвищить якість надання фінансових послуг тощо.

Література

1. Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення 2015 – 2016 років / Український союз промисловців і підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uspr.ua/doc/%D0%90%D0%9F.pdf>.

2. Відкрите звернення до Президента та Прем'єр-міністра України щодо зміни економічної та кредитно-грошової політики для захисту національних інтересів та розвитку економіки України / офіційне звернення депутата Верховної Ради України Віктора Галасюка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/galasyuk/ss-53776971>.

3. Моніторинг прогресу реформ звіт за 9 місяців 2015 року / Національна рада реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/nationalreform_broshura_3.pdf.

УДК 338.246.2

Володимир КОРНЄВ*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ У АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

* *КОРНЄВ Володимир Вікторович / Владимир КОРНЕЕВ / Volodymyr KORNIEIEV* – д.е.н., професор, завідувач відділу фінансово-бюджетної політики, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, e-mail: ykorn27@list.ru

ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛЯТОРНОГО ВЛИЯНИЯ ГОСУДАРСТВА В АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМОЙ УКРАИНЫ

STATES REGULATORY IMPACT IN THE UKRAINIAN FINANCIAL SYSTEM CRISIS MANAGEMENT

***Анотація.** Розглянуті особливості антикризового управління на сучасному етапі розвитку економіки України. Визначені причини фінансової нестабільності, актуалізована роль банків та інших інститутів у забезпеченні кредитування як основи циркуляції обігу грошей. Обґрунтована провідна роль держави та діяльності державних регуляторних інститутів у відновленні економіки та функціонування фінансових і товарних ринків.*

***Аннотация.** Рассмотрены особенности антикризисного управления на современном этапе развития экономики Украины. Определены причины финансовой нестабильности, актуализированная роль банков и других институтов в обеспечении кредитования как основы циркуляции обращения денег. Обоснована ведущая роль государства и деятельности государственных регуляторных институтов в восстановлении экономики и функционирования финансовых и товарных рынков.*

***Abstract.** The particularities of anticrisis governance at modern stage of Ukraine's economic development were overviewed. The causes of financial instability were set, banks and other institute role in loaning fulfillment as the base of money velocity was actualized. The leading role of state and public regulatory institutes activity for economic recovery and financial together with goods markets functioning were proved.*

Внаслідок тривалого кредитного стиснення, що має місце після останніх кризових наслідків та загострилось в результаті військової агресії на сході країни вкрай актуалізувалась проблема стабільності економіки, ліквідності ринків та фінансових інститутів. Відновлення циркуляції кредиту задля підтримки процесів економічного відновлення стало наріжним каменем сучасної економічної політики урядів і центробанків багатьох країни світу. Це є також надзвичайно актуальним для України.

Перші та наступні спроби впровадження антикризових заходів показали, що регулятивний ресурс держави та центробанків був і залишається визначальним фактором стабілізації економіки та фінансових систем. Банківська система та банки відіграють вирішальну роль в сукупності ринкових фінансових інститутів. І допоки влада не вирішувала проблеми ліквідності банківського сектора і належного фінансування сектора реального, відновлення не наставало. Реалізація концепції “саморегулювання” виявилась обмеженою, а класична теза про невидиму руку ринку трансформувалась в більш дієву тезу про рятівну руку держави.

В Україні, як тепер відомо, ажіотажно проявлялась спочатку надмірна кредитна експансія (до 2008 р.), а тепер – у 2014–2015 рр. – сформувалась надмірна ліквідність банків при падінні кредитоспроможності суб'єктів господарювання та населення. Банки мають значні збитки у своїй діяльності, частки проблемних кредитів зростають – за даними НБУ, – до 19–25 % у різні періоди поточного 2015 р.

Якщо до кризи 2008 р. небезпека незабезпеченого кредитування в різних формах полягала в тому, що попит визначався і стимулювався не доходами, а можливостями кредитуватися, і залежав від новоутвореної і майбутньої заборгованості. Тепер проблемні кредити зростають з причини неможливості позичальниками обслуговувати свої борги. Окремий новий негативний тренд боргового ринку України: склалася нова тенденція – зростання державного на противагу зменшенню корпоративного і у т.ч. банківського боргу. Отже, маємо таку особливість розвитку банківської системи, що поперемінно проявляється – кредитне стиснення з надлишковою ліквідністю банків, яка виникла на тлі дисбалансу між наявними обсягами депозитів та все ще обмеженого кредитування. Зважаючи на необхідність відновлення циркуляції кредиту, піднімається питання про спеціальне “таргетування кредиту”. Таргетування кредиту фактично є спробою більш жорсткого управління обсягами і вартістю запозичень і набуває центрального значення в концепції оцінки вартості грошей (а також інших фінансових і матеріальних активів).

Один з висновків сучасного розвитку економіки – універсальна модель функціонування ринків і банків виявилась достатньо ризикованою. У фінансовій системі України зберігається вже усталене протиріччя того, що банківський сектор сформований на основі євроконтинентальної моделі, а фондовий ринок розвивається з дотриманням англо–американських орієнтирів. Тому архітектура ринків України має фрагментарний «мозаїчний» характер – як за інститутами, так і за інструментами. Поступово різні сегменти ринків позитивно сприйняли ознаки стабілізації економічної і політичної сфери України. У банківській системі восени 2015 р. поволі обсяги вкладів у банки почали зростати.

В Україні стабілізація банківського сектора забезпечувалась в рамках індикації перманентних змін грошово–кредитної і валютно–курсової політики, які, в свою чергу обумовлювалися процесами розвитку як зовнішніх, так і внутрішніх різних сегментів фінансових ринків.

Щодо результатуючих оцінок та очікувань можливо зазначити наступне.

Світова економічна депресія і військові дії вкрай негативно відображаються у фінансовому секторі України – через унеможливлення більш–менш точної оцінки вартості грошей та інших активів, падіння інвестиційної привабливості цінних паперів вітчизняних емітентів на світових ринках (у т.ч і держави). Низькі суверенні та квазісуверенні кредитні рейтинги відображають відповідні позиції позичальників на ринках капіталу. Зовнішні ринки при цьому практично закриті через їх стагнацію, призупинено на невизначений термін рефінансування минулих запозичень через нові ланцюгові позики. На сьогодні і у найближчій перспективі Україна може отримувати ресурси фактично з таких джерел, як кредити МФО та міждержавні кредити. В обох випадках – ці ресурси поза межами відкритих ринків.

На міжнародних і внутрішніх ринках зберігаються очікування подальшої консолідації різних фінансових структур і сегментів (через угоди злиття та поглинання – М&А) на основі універсалізації діяльності фінансових установ. Універсалізація фінансового сервісу у нестабільних умовах має новий підтекст, і орієнтована не на охоплення нових конкурентних ніш для підвищення прибутковості (як раніше при зростанні ринків), а набуває форми виживання з відмовою від вузько сегментованих і надмірно витратних бізнес–проектів.

Достатньо підстав для посткризової активізації угод М&А і у фінансовій системі та реальному секторі України як реакції на необхідність переділу і реструктуризації корпоративної власності та бізнесу. Переформатування структури власності у нестабільних умовах є адекватною особливістю такого розвитку економіки.

Наразі НБУ провадить роботу щодо зміни кількісної структури та «очищення» банківської системи. На відміну від попередніх років, в Україні перспективні банківські та інші корпоративні угоди мають свою додаткову специфіку. Так, якщо раніше найбільшим аргументом продажу суб'єкту господарювання була максимальна ціна такої угоди, то відтепер основним аргументом продажу стає нездатність витримувати нормативи державного нагляду та можливе банкрутство.

Надзвичайно важливим напрямом стабілізації вітчизняної банківської системи слід визнати підтримку позицій державних банків на різних сегментах фінансового ринку. На часі знову постає питання про доцільність створення і започаткування діяльності банку розвитку зі 100 %-им державним капіталом. Для забезпечення державних інтересів доцільно першочергово забезпечити стійкість державних банків, зокрема через їх капіталізацію. На відміну від рефінансування, індикативна капіталізація державою держбанків не викликає заперечень як корпоративна та фактично санаційна дія. У посткризових умовах виражена регуляторна діяльність НБУ спільно з урядом є основою стабілізації ринків.

Пропозиції щодо відновлення функціонування фінансових і товарних ринків та їх посткризової стабілізації:

1. Необхідний достатній інвестиційний ресурс у гривні. Бажано довгий, але наразі мова йде про необхідність акумуляції гривні на банківських рахунках з різними термінами вкладень. Ресурс у національній валюті повинен складати основу економічного відновлення. Зростання ринків повинно забезпечуватись платоспроможним внутрішнім попитом і реальними заощадженнями, а не спекуляціями та незабезпеченою кредитною експансією.

2. В сукупності засобів грошово-кредитної політики НБУ необхідно посилити роль облікової ставки як орієнтира ціни на гроші. Така теза вже незаперечна і міститься в тексті останнього меморандуму про співпрацю з МВФ. Необхідні додаткові зусилля щодо підвищення довіри до грошово-кредитної політики та розуміння особливостей валютно-курсової політики. Потрібна особлива увага до роз'яснення сутності цілей, завдань, заходів та інструментів монетарного регулювання розвитку економіки.

3. Необхідне не фрагментарне, а системне реформування фінансового сектора України в цілому, – як банківської системи, так і небанківських установ та суб'єктів інфраструктури. Сучасні (2015 р.) зміни у функціях державних регуляторів фінансової системи шляхом перепідпорядкування функцій Нацкомфінпослуг НБУ та НКЦПФР є тому свідченням.

4. За умов обмеження фінансування із зовнішніх джерел (проте не тільки при цьому), основний наголос слід робити на розвиток внутрішнього ринку довгострокових фінансових та інших ресурсів, зокрема ринку цінних паперів. Діяльність інституційних інвесторів повинна вийти за рамки посередницької і набути інвестиційно-каталізуючих ознак. Це необхідно для нормалізації кредитно-інвестиційного циклу і убезпечення фінансової системи від зовнішніх загроз дестабілізації.

5. Регулятивний вплив державних інститутів – центробанків, урядових та інших структур був і залишається визначальним для стабілізації економічних систем. Найвагомим засобом утримання стабільності є збереження довіри вкладників (для банківської системи) та інвесторів (для фондового ринку) при підвищенні взаємної відповідальності всіх учасників ринків.

УДК 336.276

Тетяна КОРОЛЮК *

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

НЕОБХОДИМОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ВНЕШНЕГО ДОЛГА УКРАИНЫ

NECESSITY AND FEATURES OF UKRAINIAN PUBLIC DEBT RESTRUCTURING

Анотація. Здійснено оцінку стану боргової безпеки української економіки, розкрито особливості реструктуризації державного зовнішнього боргу та обґрунтовано напрями удосконалення системи управління державними запозиченнями.

---

* *КОРОЛЮК Тетяна Олександрівна / Татьяна КОРОЛЮК / Tetiana KOROLIUK* – к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»; email: Korolyuk.Tetyana@gmail.com

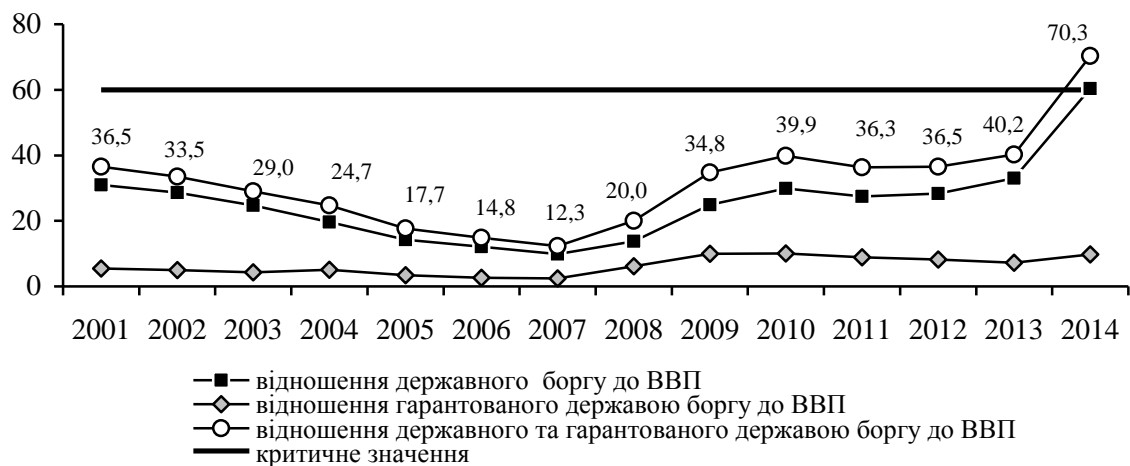
Аннотація. Осуществлена оценка состояния долговой безопасности украинской экономики, раскрыты особенности реструктуризации государственного внешнего долга и обоснованы направления совершенствования системы управления государственными заимствованиями.

Abstract. The estimation of the Ukrainian economy state security debt has been carried out. The peculiarities of the public debt restructuring and the directions of state system of borrowing control improvement have been investigated.

Економічний спад та воєнні операції на південному сході країни, нестійкий характер формування доходної бази бюджету та нераціональність витрат, девальвація національної валюти обумовили рекордне зростання обсягу державного боргу за останні п'ятнадцять років незалежності України та створили реальну загрозу дефолту. Постало питання пошуку шляхів реструктуризації державного боргу та удосконалення системи управління державним боргом в Україні.

Державний борг може виступати як чинником економічного зростання, так і чинником нестабільності, якщо не створює джерел погашення боргу та передумов зменшення фіскальних розривів. Слід розрізняти позитивні та негативні ефекти державних запозичень у коротко- та довгостроковому періодах. У короткостроковому періоді боргове фінансування дефіциту бюджету виступає інструментом стимулювання та стабілізації економіки, рівномірного розподілу податкового тягаря у часі. Проте у довгостроковому періоді порушення принципів боргового фінансування дефіциту бюджету (зокрема, щодо обсягів та використання державних позик, умов одержання та повернення) може виступити каталізатором подальшої дестабілізації та зниження соціального добробуту. Зважаючи на це, державні запозичення необхідно розглядати як тимчасовий захід вирішення проблем дефіциту бюджету на умовах стійкості та керованості.

Аналіз співвідношення державного боргу та ВВП засвідчує наявність ризиків здатності держави виконувати боргові зобов'язання. На кінець 2014 року частка сукупного державного боргу у ВВП перетнула гранично допустимий рівень і склала 70,3%, частка прямого державного боргу у ВВП – 60,4% (рис. 1).

Рис. 1. Співвідношення обсягу державного боргу та ВВП в Україні, %

Джерело: побудовано за статистичними даними Міністерства фінансів України [2].

Різке зростання частки державного боргу по відношенню до ВВП у 2008-2009 та 2013-2014 роках пов'язано із скороченням ВВП, зростанням запозичень і знеціненням національної валюти. У 2008-2009 роках порівняно із 2007 прямий державний борг у національній валюті зріс в 3,2 рази, гарантований – в 5,2; у 2014 році державний борг збільшився вдвічі, гарантований – в 1,5 рази.

Показник відношення сукупних платежів за державним боргом до доходів державного бюджету у 2014 році склав 47,3% (рис. 2) при тому, що критичне значення становить 16% [1]. Варто зазначити, що обсяг платежів за державним боргом у 2014 році збільшився в 17 разів порівняно з 2008 роком. Про зростання валютних ризиків держави свідчить динаміка показника відношення зовнішнього державного боргу до експорту товарів і послуг.

Рис. 2. Динаміка окремих показників боргової безпеки національної економіки
Джерело: побудовано за статистичними даними Міністерства фінансів України [2].

У розрізі структури сукупного державного боргу найбільша частка належить прямому – 86,0%. В останні роки спостерігається тенденція зменшення частки зовнішнього боргу у структурі сукупного державного боргу. Якщо у 2001 році він складав 71,8%, то у 2014 – 55,6%, однак порівняно із розвинутими країнами (в яких в середньому частка зовнішнього державного боргу складає близько 25%) значення показника є достатньо високим. Все це створює передумови вразливості української економіки до дії негативних екстерналій розвитку.

Превалювання зовнішнього боргу у структурі державного боргу має як переваги, так і недоліки. Серед переваг варто відмітити можливість залучення фінансових ресурсів під нижчі відсоткові ставки та довший термін погашення, що дає можливість зменшити витрати на обслуговування державного боргу за умов стабільності обмінного курсу та боргове навантаження на державний бюджет. Порівняно із внутрішніми зовнішні запозичення виступають додатковим джерелом сукупних витрат в національній економіці. Недоліками зовнішніх запозичень є гальмування розвитку фондового ринку країни, ускладнення завдання центрального банку забезпечити стабільність зовнішніх (в умовах зростання сукупного попиту на іноземну валюту та тиску на обмінний курс) та внутрішніх цін, погіршення інвестиційного клімату, політична та соціально-економічна залежність від інтересів зовнішніх кредиторів.

У 2014 році серед боргових інструментів у внутрішніх запозиченнях довгострокові займали 52,8%, середньострокові – 40,1%, короткострокові – 7,1%. Висока частка середньо- та короткострокових боргів пов'язана із інфляційними очікуваннями та ризиком зменшення реальної доходності ОВДП. Боргові інструменти з фіксованою ставкою склали 82,7%, з плаваючою – 17,3%, в тому числі за ставками МВФ – 11,1%, LIBOR – 6,2% [2].

У максимізації позитивних ефектів боргу та мінімізації негативних ключове значення відіграє система управління державними запозиченнями. Саме на уряд покладається завдання планування та реалізації боргової політики, визначення пріоритетних напрямів фінансування економіки та недопущення дефолту. Однак боргова політика уряду є контрпродуктивною, що призводить до формування «боргової пастки».

Для покриття попередніх боргів уряд змушений брати нові, що обумовлює політичну, економічну та соціальну залежність від інтересів кредиторів та ставить під сумнів суверенність державної політики.

Одним із шляхів вирішення проблеми боргової кризи виступає реструктуризація державного боргу, яка передбачає перегляд умов погашення боргу, зважаючи на кредитоспроможність держави. Відомі такі форми реструктуризації боргу: перетворення боргу у власність (обмін боргу на корпоративні права), відстрочення погашення боргу, зменшення процентної ставки та суми боргу, конверсія короткострокового боргу у довгостроковий, переоформлення боргу на вексельні зобов'язання, списання частини боргу та інші.

Необхідність реструктуризації державних боргових зобов'язань обумовлена не лише борговими, економічними, а й політичними чинниками в Україні. У серпні 2015 року після багатосторонніх переговорів представників Уряду та кредиторів України було досягнуто згоди про реструктуризацію державного боргу, яка передбачає списання 20% боргу (близько 3,6\$ млрд.), підвищення середньозваженої відсоткової ставки по боргам з 7,22% до 7,75%, відтермінування погашення українських єврооблігацій на чотири роки – з 2015-2023 на 2019-2027 роки. Поряд з цим Україна зобов'язалася випустити нові цінні папери, прив'язані до показників зростання ВВП, мотивуючи такий крок зацікавленістю кредиторів у відновленні нашої економіки та необхідністю залучення іноземних інвестицій. Це означає, що платежі по кредитах залежатимуть від темпів зростання вітчизняної економіки. Так, при зростанні ВВП від 3% до 4% на рік кредитори отримають 15% виключно на суму перевищення 3% ВВП; більше 4% на рік – кредитори отримають 40% вартості від кожного відсотка, який перевищує таке зростання. Такий механізм відповідно до домовленостей почне діяти з 2021 року протягом двадцяти років [3].

Умови реструктуризації державного боргу України збурили в суспільстві гострі дискусії: з одного боку, вони дозволяють зменшити борговий тиск на вітчизняну економіку та покращити інвестиційне середовище, з іншого, - прив'язка платежів по боргу до ВВП є прецедентом у зарубіжній практиці і нівелює ті переваги, про які йшлося вище, адже при темпах економічного зростання понад 4% Україні необхідно буде повертати щорічно значно більше тієї суми боргу, що списали. За оптимістичними прогностичними оцінками МВФ темпи приросту ВВП України у 2016 р. складуть 2%, у 2017 – 3,5%, у 2018-2020 роках – 4% щорічно [4]. Так як борги необхідно буде повертати, починаючи з 2019 року, в Україні є можливість переглянути домовленості з кредиторами, враховуючи власні національні інтереси.

Таким чином, на сьогодні пріоритетними напрями боргової політики виступають необхідність удосконалення системи управління державним боргом, зменшення вразливості національної економіки до боргових ризиків, що вимагає дотримання урядом принципів боргової політики щодо оптимального співвідношення державного боргу і ВВП, зовнішніх та внутрішніх джерел запозичень, обсягів та термінів погашення боргу, дотримання виваженої політики надання державних гарантій за борговими зобов'язаннями, раціонального використання позичених коштів задля створення джерел їх повернення. Зважаючи на досвід Великобританії, у борговій політиці уряд повинен дотримуватися «золотого правила» (впродовж економічного циклу здійснювати позики лише на інвестиційні потреби, а не для фінансування поточних видатків) та «правила сталих інвестицій» (відношення чистого обсягу державного боргу до ВВП упродовж економічного циклу має бути стабільним) [5 с. 26]. Окрім того, реалізація задекларованих владою реформ, виведення економіки з «тіні», забезпечення узгодженості фіскальної та монетарної політики, стабільності цін, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів, вітчизняного виробництва та стимулювання попиту повинні стати невід'ємними заходами на шляху забезпечення стійкого економічного зростання України.

Література

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 1277 від 29.10.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
3. Угода про реструктуризацію боргів України: аналіз від Мінфіну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/Uhoda-pro-restrukturizatsiyu-borhiv-Ukrani-osnovni-parametri-ta-analiz-Minfinu>
4. Офіційний сайт МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm>
5. Лагутін В.Д. Економічна політика держави: сутність, етапи, перспективи // Економічна теорія. – 2006. - №4. – С. 16-26.

УДК 336.71.078.3

**Володимир КОТКОВСЬКИЙ,
Олена ГУЗЕНКО***

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ У МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

ОРГАНИЗАЦИЯ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЛИНГА В МОДЕРНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО БАНКОВСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

ORGANIZING FINANCIAL CONTROLLING IN THE PROCESS OF MODERNIZATION OF MODERN BANKING MANAGEMENT

***Анотація:** В тезах висвітлюється фінансовий контролінг в якості ключового елементу модернізації сучасного банківського менеджменту, звернуто увагу на переваги та доцільність його включення до системи діагностики діяльності банку та запропоновано авторське бачення етапізації даного процесу.*

***Аннотация:** В тезисах освещается финансовый контроллинг в качестве ключевого элемента модернизации современного банковского менеджмента, обращено внимание на преимущества и целесообразность его включения в систему диагностики деятельности банка и предложено авторское видение этапизации данного процесса.*

***Abstract:** This theses financial controlling highlighted as a key element of the modernization of the modern bank management, pay attention to the benefits and feasibility of its inclusion in the diagnostic system of the bank and asked to stagetion author's vision of the process.*

Сучасний банківський менеджмент відіграє позитивну роль у формуванні конкурентного середовища як на рівні окремої банківської установи, так і на рівні вітчизняної банківської системи взагалі. Проте світові тенденція розвитку банків, що характеризуються суттєвими змінами в умовах їх діяльності, а саме: посилення конкуренція, зниження рентабельності традиційних банківських операцій, збільшенням у структурі послуг банків частки небанківських продуктів, погіршенням якості активів викликають необхідність використання адекватної системи обліку та контролю через впровадження ключових елементів фінансового контролінгу.

За таких обставин актуальним є впровадження фінансового контролінгу як елемента модернізації банківського менеджменту в Україні. Банківська практика доводить, фахівці, які займаються веденням фінансового контролінгу здійснюють контроль за повною

---

* **КОТКОВСЬКИЙ Володимир Станіславович / Владимир КОТКОВСКИЙ / Volodymyr KOTKOVSKYY** – к.е.н., завідувач кафедри банківської справи, ДВНЗ «Криворізький національний університет», e-mail: vs-kotkovskiy@i.ua
ГУЗЕНКО Олена Павливна / Елена ГУЗЕНКО / Elena GUZENKO – к.е.н., доцент кафедри банківської справи, ДВНЗ «Криворізький національний університет», e-mail: guzenko.elena@kneu.dp.ua

діяльністю та беруть участь у прийнятті управлінських рішень, що підкреслює сучасність предмету вивчення.

Чисельні наукові праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених розглядають проблеми контролінгу, проте досить обмежено торкаються його адаптації в банківській системі. Серед них слід зазначити праці М. С. Пушкар та Р. М. Пушкар [1], Н. П. Шульга [2], С. В. Івахненко та О. В. Мелиха [3], О. О. Діарова [4], А. М. Карминського, С. Г. Фалько, А. А. Жевага та Ю. Ю. Іванова [5] та інші. У зазначених наукових розробках чітко викладається доцільність та необхідність впровадження елементів контролінгу в діяльності різних суб'єктів господарювання.

Сучасний банківський менеджмент в Україні зазнає негативного впливу через інфляційні коливання, зміну валютних курсів, доволі значного падіння рівня довіри населення до банків тощо. Такі негативні явища спонукають банки до постійного пошуку шляхів конкурентоздатності та підвищення якісного рівня функціонування різних управлінських ланок. Одним із напрямків вирішення поставленої проблеми може бути впровадження дієвої системи фінансового контролінгу не лише в окремо обраній банківській установі, а на рівні банківської системи України в цілому.

Проведені дослідження доводять доцільність та необхідність створення законодавчого регулятора, в контексті фінансового контролінгу у банку, який би надав механізм покращення якісних параметрів банківського менеджменту та сприяв би отриманню НБУ нових, більш інноваційних важелів контролю за діяльністю комерційних банків України.

Обґрунтовуючи вищевикладене до причин запровадження фінансового контролінгу, до складу сучасного банківського менеджменту, можна віднести:

- зміни викликані впливом чинників зовнішнього і внутрішнього характеру на протікання банківського менеджменту;
- нестача істотної інформації, котра обирається за основу прийняття управлінських рішень;
- відсутність системного підходу до вивчення поведінки окремих ланок управління банком;
- неадекватність відбиття реальної діяльності банку в інформації, наданій зовнішнім користувачам, при цьому для керівництва необхідні максимально об'єктивні дані про стан справ.

На думку авторів, модернізацію сучасного банківського менеджменту доцільно проводити в два основних етапи: теоретичне обґрунтування та наукове підкріплення процесу впровадження фінансового контролінгу, а також практичний аспект адаптації намічених пропозицій. У межах першого етапу доцільно звернутися до процесу діагностики банку на основі впровадження контролінгу.

Як відомо, діагностика спрямована на оцінку стану досліджуваних об'єктів в умовах неповної інформації та має на меті виявлення проблем у функціонуванні систем і причин їх виникнення.

Дослідження підтверджують наявність економічного ефекту за результатами впровадження фінансового контролінгу до складу елементів банківського менеджменту.

Проте, з метою досягнення економічного ефекту з даного питання фахівці пропонують використовувати контролінг саме в період діагностики діяльності банку. Враховуючи специфіку діяльності банківської установи пропонується операції діагностики, із урахуванням фінансового контролінгу, проводити в наступній послідовності (рис. 1).

Модернізація сучасного банківського менеджменту на основі фінансового контролінгу в циклах діагностики діяльності банку має, на думку авторів, ряд переваг:

- по-перше, діагностика діяльності сучасного комерційного банку слугує, як правило, цілями управління, що підкреслює доцільність впровадження фінансового

контролінгу, який посилює функцію контролю в самій системі менеджменту;

- по-друге, фінансовий контролінг в період здійснення циклів економічної діагностики передбачає оцінювання тільки тих показників, що є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень керівництвом банку;

- по-третє, уся система показників діяльності банку надходить до сфери фінансового контролінгу та ранжується за значимістю. Такий підхід полегшує аналіз і пояснення причин відхилень фактичних значень показників від передбачених планами, завданнями або нормативами. Саме таке явище у діяльності банку при розробці системи менеджменту сприяє уникненню тієї інформації, котра не є пріоритетним елементом в прийнятті рішень.

Рис. 1. Рекомендаційні етапи діагностики діяльності банку на основі провадження фінансового контролінгу

Джерело: розроблено авторами

Враховуючи вищевикладене та спираючись на результати досліджень варто зробити ряд висновків: фінансовий контролінг як елемент модернізації сучасного банківського менеджменту повинен мати обґрунтовану теоретико-методичну платформу з метою етапів його адаптації; інформаційний ресурс для проведення діагностики діяльності банку на основі контролінгу. Слід формувати враховуючи класифікаційну ознаку «значимість»; адаптацію заходів модернізації сучасного менеджменту банку варто здійснювати в межах тієї реалістичної платформи, котра формується на основі контролінгу за рахунок системи пріоритетів контрольованих показників.

Література

1. Пушкар, М. С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту [Текст]: монографія / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 370 с.
2. Шульга Н. П. Банківський контролінг: теорія, методологія, практика: [монографія] / Н. П. Шульга. – К.: КНТЕУ, 2004 – 326 с.
3. Івахненко С. В. Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології: [навчальний посібник] / С. В. Івахненко, О. В. Мелих. – К.: Знання, 2009 – 319 с.
4. Диаров А. А. Контроллинг: [учебно–практическое пособие] / А. А. Диаров. – М.: МГУТУ, 2008. – 100 с.
5. Концепция контроллинга: Управленческий учет: Система отчетности. Бюджетирование / HorvartPartners – [пер. с нем.] – 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 269 с.
6. Контроллинг: [учебник] / А. М. Карминский, С. Г. Фалько, А. А. Жевага, Ю. Ю. Иванова; под ред. А. М. Карминского, С. Г. Фалько. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 336 с.

УДК 303.101

Лілія ЛИТВИШКО *

АДМІНІСТРАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АДМИНИСТРАТИВНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

ADMINISTRATIVE TOOLS OF THE UKRAINIAN ECONOMY REFORMATION

Анотація. Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні супроводжуються вирішенням стратегічних завдань з антикризового управління економікою країни. Зокрема, це: подолання корупції, прозорість прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів, підвищення ефективності використання державних коштів і результативності державних інвестиційних проектів тощо.

Аннотация. Евроинтеграционные процессы, которые происходят в Украине сопровождаются решением стратегических задач по антикризисному управлению экономикой страны. В частности, это: преодоление коррупции, прозрачности принятия решений относительно финансирования государственных инвестиционных проектов, повышения эффективности использования государственных средств и результативности государственных инвестиционных проектов и тому подобное.

Abstract. Frontenhausen the processes that occur in Ukraine are accompanied by strategic objectives for crisis management of the economy of the country. In particular: the fight against corruption, transparency of decision-making concerning the financing of public investment projects, improving efficiency of use of public funds and efficiency of public investment projects.

Геополітичне розташування України, безумовно, сприяє зосередженню уваги на європейському геополітичному векторі. Адже, для України це відкриває нові можливості для створення нових робочих місць, вихід на світові ринки, залучення новітніх технологій та іноземних інвестицій тощо.

Але варто мати на увазі, що за оцінками спостерігачів ЄС, Ради Європи, МВФ, Світового Банку та українських експертів, незважаючи на досягнення у багатьох сферах, система врядування в Україні поки що не відповідає стандартам і вимагає подальшої системної реформи, в тому числі кращого визначення конституційних обов'язків та зміцнення верховенства права [1].

* ЛИТВИШКО Лілія Олександрівна / Лилия ЛИТВИШКО / Lilia LYTVYSHKO – к.е.н., доцент кафедри менеджменту, Національний транспортний університет, e-mail: flower_lilya@bigmir.net

Тому, ключовими питаннями порядку денного Уряду країни залишаються вирішення стратегічних завдань з антикризового управління економікою України. Оскільки, такі кризові явища, як: порушення макроекономічної рівноваги, розбалансування взаємодіючих структур; зростання безробіття, збільшення незайнятих виробничих потужностей; зниження платоспроможного попиту населення, зменшення обсягів оптової та роздрібною торгівлі; падіння рівня реальної заробітної плати, інших доходів, прибутків підприємств, життєвого рівня населення; масове знецінення капіталу, завмирання інвестиційних процесів; наростання системи взаємних неплатежів; високі темпи інфляції; банкрутство підприємств; зростання соціальної напруженості у суспільстві продовжують наростати і потребують негайного їх вирішення.

Зокрема, згідно інформації [2] щодо реалізації Міністерством економічного розвитку і торгівлі України Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Стратегії сталого розвитку “Україна—2020” визначено досягнення у ході проведення реформ, а саме: забезпечено адаптацію українського законодавства до загальноєвропейського; відмінено ліцензування 26 типів господарської діяльності і визначено виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; затверджено План дій щодо дерегуляції господарської діяльності та спрощення регуляторної бази, що спрямований на усунення надмірного адміністративного регулювання господарської діяльності, створення сприятливих умов для ведення бізнесу; забезпечено обґрунтованість та прозорість прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів, підвищення ефективності використання державних коштів і результативності державних інвестиційних проектів та інше.

Таким чином, зазначені заходи повинні сприяти збільшенню активізації бізнесу на ринку України, адже, передбачають відміну надмірних регуляторних обмежень та неефективних процедур контролю, скасування надлишкового ліцензування, застарілих систем сертифікації, моніторингу, здійснення експертиз та інших обмежень для бізнесу.

Отже, завдяки впровадженим заходам, станом на 01.07.2015 р. в Україні створено 10 спеціальних (вільних) економічних зон (С(В)ЕЗ) та 65 територій пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності (ТІР).

Так, на ТІР за інвестиційними проектами, що реалізуються 611,7 млн.дол. інвестицій (63,6% загального обсягу) вкладено українськими інвесторами, а 349,6 млн.дол. (36,4%) іноземними. Найбільші обсяги інвестицій надійшли з: Німеччини – 217,8 млн.дол. (або 62,3% загального обсягу інвестицій); Японії – 61,8 млн.дол. (17,7%); Кіпру – 25,5 млн.дол. (7,3%); Польщі – 9,3 млн.дол. (2,7%); Данії – 6,3 млн.дол. США (1,8%) [3].

Разом з тим, слід зауважити, що Україна є однією з найбільших держав Європи за кількістю населення, територією і має багаті природні ресурси. Тому, необхідно запустити джерела економічного зростання, з боку пропозиції, за рахунок відновлення промислової галузі країни. Розвивати транспортну і комунікаційні інфраструктури, оскільки колосальні можливості економічного зростання втрачаються через слабе державне управління в сфері транспортної інфраструктури — провали у сфері інвестицій, транзитної та митної політики, відсутність комплексної логістичної інфраструктури. Подолання корупції, наведення порядку та ефективний менеджмент у цій сфері можуть дати істотний імпульс економічному зростанню і забезпечити значне збільшення доходів до бюджету країни.

Вважаємо, використання комплексного підходу до розв’язання зазначених стратегічних завдань уможливить подолання кризових явищ у сучасній Україні.

Література

1. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін / Монографія. За ред. д-ра екон. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка». – 2009 – 528 с.
2. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

УДК 338.47:625.7

Юлія МАКОВСЬКА*

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМИ КОНТРАКТАМИ НА ОСНОВІ КІНЦЕВИХ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ

АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ДОЛГОСРОЧНЫМИ КОНТРАКТАМ НА ОСНОВЕ КОНЕЧНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАЧЕСТВА

CRISIS MANAGEMENT OF LONG-TERM CONTRACTS BASED ON FINAL INDICATORS OF QUALITY

***Анотація.** Розглянуті контракти з утримання автомобільних доріг, засновані на забезпеченні експлуатаційних показників якості стану доріг, запропонована імітаційна модель процесу виконання контракту, яка дозволяє здійснити антикризове управління контрактом.*

***Аннотация.** Рассмотрены контракты по содержанию автомобильных дорог, основанные на обеспечении эксплуатационных показателей качества состояния дорог, предложена имитационная модель процесса выполнения контракта, которая позволяет осуществить антикризисное управление контрактом.*

***Abstract.** Output and Performance Based Road Contracts reviewed, the proposed simulation model of the implementation of the contract, which allows to assessment a crisis-management system of contract.*

Проблема незадовільного стану автомобільних доріг України обумовлює необхідність пошуку більш ефективних організаційно-економічних форм контрактів на утримання доріг на основі взаємодії держави і приватного сектору економіки.

Головними недоліками традиційних контрактів з утримання доріг є пряме затвердження замовником об'ємів, строків, технології, матеріалів робіт з утримання доріг. В них оплата робіт залежить від кількісних показників, що веде до збільшення витрат. Крім того, підрядники обмежені або не зацікавлені в інноваціях, ризики невідповідного виконання робіт перекладаються здебільшого на дорожню адміністрацію, а підрядники не несуть відповідальності за зміни у стані доріг під час їх утримання [1].

З кінця 1980-х років в різних країнах світу в сфері експлуатації автомобільних доріг почали використовуватись нові форми економічних відносин держави і приватного сектору - довгострокові контракти з утримання доріг, які засновані на забезпеченні стабільного, відповідного нормативам якісного рівня експлуатаційних показників стану доріг (довгострокові контракти на основі кінцевих показників - ДККП). ДККП – це тип контракту, в якому оплата робіт по операційному управлінню і утриманню доріг залежить не від їх об'ємів, а від виконання підрядником чітких вимог до рівня обслуговування елементів доріг. Оплата здійснюється рівними щомісячними платежами.

Вперше ДККП в дорожньому секторі був застосований в Канаді в 1988 р. ДККП у різних формах з середини 90-х рр. почали активно використовувати у США, країнах Латинської Америки, а потім у Європі, Африці і Азії [2-6].

Основними перевагами ДККП, особливо в рамках державно-приватного партнерства, є:

- створення стимулу для приватного сектору впроваджувати інноваційні підходи і підвищувати продуктивність праці для заощадження фінансових ресурсів;

* МАКОВСЬКА Юлія Анатоліївна / Юлия МАКОВСКАЯ / Yuliya MAKOVSKA - аспірант? Національний транспортний університет, e-mail: nata_ns@ukr.net

- велика вірогідність незмінності витрат, зниження непередбачуваних витрат для дорожньої адміністрація;
- можливість утримувати дорожню інфраструктуру з відносно меншою кількістю персоналу;
- задоволеність користувачів якістю доріг і дорожніх умов при досягненні встановлених рівнів обслуговування, які фіксуються в контракті;
- стабільне багаторічне фінансування, направлене на утримання автомобільних доріг.

В Україні економічні дослідження проблеми впровадження ДККП тільки починаються. Першим кроком в цьому напрямі є дослідження, які виконувались кафедрою управління виробництвом і майном Національного транспортного університету [7, 8, 9]. В результаті досліджень розроблена типова форма ДККП, створена Аналітична інформаційна система управління станом автомобільних доріг на основі довгострокових контрактів з поточного дрібного ремонту та утримання доріг за показником рівня обслуговування, визначені рівні обслуговування елементів доріг.

Актуальними і мало дослідженими проблемами впровадження ДККП в утримання доріг є моделі і методи обґрунтування: можливих об'ємів робіт та їх розподілення в часі, ціни контракту, рівнів обслуговування елементів доріг, вартості і кількості штрафних балів за несвоєчасну ліквідацію дефектів, розподілу ризиків між замовником і підрядником, операційного управління контрактами, зокрема, управління ризиками та антикризового управління.

Криза контракту може бути наслідком закладених в ціну контракту помилкових рішень щодо можливих об'ємів робіт ще на стадії закупівлі і недостатнього рівня ризик-менеджменту та антикризового менеджменту в процесі виконання контракту.

Прийнявши до уваги майже повну відсутність результатів практичного впровадження ДККП в Україні, в якості інструменту дослідження наведених проблем запропонована імітаційна модель виконання контракту, яка дозволяє здійснити комп'ютерний експеримент і дослідити вплив визначальних параметрів контракту на його уразливість або стійкість проти кризових явищ в умовах дії турбулентного оточення контракту та внутрішніх причин. Імітаційна модель базується на інвентаризації кількості елементів доріг, моделях їх деградації. Для побудови випадкової траєкторії розвитку контракту у часі в імітаційній моделі застосовуються календарні співвідношення між ресурсами підрядника і потребою в них, яка визначається випадковим процесом формування дефектів елементів доріг і залежними від розмірів дефектів об'ємами робіт. Дія факторів ризику моделюється методом Монте-Карло через експертні оцінки функцій розподілення випадкової зміни об'ємів робіт, фонду робочого часу ресурсів і вартості робіт.

Отже, впровадження ДККП в практику утримання автомобільних доріг на умовах державно-приватного партнерства обіцяє знайти додаткові резерви підвищення експлуатаційного стану доріг, що буде сприяти зростанню зовнішніх позитивних економічних, соціальних, екологічних, культурних і політичних (довіра до влади) ефектів. Проте, вкрай необхідний подальший розвиток теоретичного підґрунтя ДККП на основі сучасної економічної теорії.

Література

1. Станкевич Наталья, Кюреши Наваид и Кейроз Цезарь. Содержание и улучшение дорожной инфраструктуры с помощью контрактов, основанных на показателях качества работ / Н. Станкевич, Н. Кюреши, Ц. Кейроз // Транспортный бюллетень TN-27. – Вашингтон (США): Всемирный банк. – Сентябрь, 2005.
2. Kamalesh Panthi. A Methodological Framework for Modeling Pavement Maintenance Costs for Projects with Performance-based Contracts / Kamalesh Panthi // Florida International University, 2009 – 120 p. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://digitalcommons.fiu.edu/etd/120>

3. Dr. Gunter Zietlow. Cutting Costs and Improving Quality through Performance-Based Road Management and Maintenance Contracts [Електронний ресурс] - The Latin American and OECD Experiences. Regional Seminar on Performance-Based Management and Maintenance Contracts Regional Arusha, Tanzania, February 28-29, 2008. - pp. 1-15. - Режим доступу до журналу: <http://www.performance-based-road-contracts.com>
4. Performance-Based Contracting for Maintenance. TRB's National Cooperative Highway Research Program (NCHRP) Synthesis 389: Performance-Based Contracting for Maintenance explores experience with performance-based maintenance contracting in places where it has been adopted, including such issues as whether it has the potential to reduce costs and improve maintenance levels of service. – 2011. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.trb.org/Main/Blurbs/161949.aspx>.
5. Juan Carlos Piñero. A framework for monitoring performance-based road maintenance / Juan Carlos Piñero // December 8, 2003. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-12092003-083115/unrestricted/JuanPinero_PhDDissertation.pdf
6. A review of contract maintenance for roads. XXI st World Road Congress, PIARC, Kuala Lumpur, Malaysia, 3-9 October 1999.
7. Соколова Н.М. Теоретичні аспекти довгострокових контрактів на основі кінцевих показників / Н.М. Соколова, О.П. Канін, А.М. Харченко //Управління проектами, системний аналіз і логістика. – К.: 2013 – Вип 11.
8. Харченко А.М. Еволюція розвитку та переваги застосування довгострокових контрактів, заснованих на кінцевих показниках, у дорожній галузі / А. М.Харченко, О.П. Канін, Н.М. Соколова // Вісник НТУ. – К.: 2013 Вип 28.
9. МР В.3.2-02070915-844:2014 «Методичні рекомендації з управління станом автомобільних доріг на основі довгострокових контрактів з поточного дрібного ремонту та утримання доріг за показником рівня їх обслуговування» / Канін О.П., Соколова Н.М., Харченко А.М., Шпиг А.Ю // Державне агентство автомобільних доріг України, 2014.

УДК 338.24

Валентина МОСКАЛЕНКО*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОГРАММНОГО ОБЕЗПЕЧЕНИЯ ПРИ ПРИНЯТИИ РЕШЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ

PRACTICAL ASPECTS OF SOFTWARE USING IN PUBLIC ADMINISTRATION DECISION MAKING

Анотація. Наведено огляд основних програмних продуктів, що використовуються в бізнес-аналітиці, та можуть успішно працювати в державному управлінні. Наголошено на необхідності залучення аналізу «великих даних» в практику аналітики на рівні економічної політики держави.

Аннотация. Приведен обзор основных программных продуктов, которые используются в бизнес-аналитике, и могут успешно работать в государственном управлении. Акцентировано внимание на необходимости привлечения анализа «больших данных» в практику аналитики на уровне экономической политики государства.

Abstract. There is an overview of business-analytics software, that can be successfully used in the public administration. An importance of using big-data analytics in the national economic policy is emphasized.

Антикризове управління економікою в сучасних реаліях – це, перш за все, своєчасне та оперативне реагування на ті виклики, які постають перед національною економікою у зв'язку з появою негативних зовнішніх факторів. Адже ті моделі, що використовувались у

* МОСКАЛЕНКО Валентина Володимирівна / Валентина Москаленко / Valentyna Moskalenko - аспірант кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail:

державному управлінні декілька років тому, в умовах сьогодення або не працюють, або дуже повільно адаптуються до змінних зовнішніх факторів.

На сьогоднішній день, такі системні питання економічного розвитку, як, наприклад, аналіз впливу зони вільної торгівлі з ЄС на економіку прикордонних регіонів, або вибір пілотних підприємств сільського господарства для започаткування державної фінансової підтримки, вирішуються за допомогою застарілих інструментів аналітики, що знижує якість отриманих результатів. В такій ситуації виходом може стати використання сучасних програмних продуктів при прийнятті управлінських рішень.

Розглянемо приклади використання ключових програмних продуктів в сфері прийняття державно-управлінських рішень. Це програмне забезпечення може бути використано як регіональними, так і національними органами державної влади при формуванні та корегуванні заходів економічної політики.

З аналізом часових рядів даних, декомпозицією тренда та очисткою його від сезонного фактору чудово справляється статистичний пакет DEMETRA. Сезонні коригування, включаючи коригування на ефект календарних днів, динамічних рядів квартальних оцінок ВВП та його окремих складових у постійних цінах здійснюються за допомогою програми DEMETRA в практиці Державної служби статистики України та Євростату. Використання програмного продукту дозволяє регулярно відслідковувати динаміку певного сектору економіки та на основі отриманого тренду будувати прогнози, що вже очищені від сезонної компоненти.

Аналогічні функції може також виконувати пакет Eviews, який представляє собою набір економетричних інструментів для статистичного аналізу часових рядів та згрупованих даних. EViews пропонує дослідникам, корпораціям, урядовим установам і студентам доступ до потужних інструментів статистичного аналізу, прогнозування та моделювання з використанням інноваційного, об'єктно-орієнтованого інтерфейсу. Eviews використовується для побудови та щомісячного коригування економічних прогнозів на базі даних опитувань бізнесу та динаміки реального сектора економіки в практиці державного управління у Львівській області.

Платформа Deductor дозволяє легко комбінувати інформацію з різнорідних джерел, наприклад в одному сценарії: отримати дані зі сховища, доповнити відомостями з Excel/веб-сервісів/CRM-систем, обробити та імпортувати результати в базу даних. У платформу вбудовані найбільш затребувані алгоритми обробки даних від простих формул до методів машинного навчання: очищення даних (виявлення аномалій, заповнення пропусків, виявлення дублікатів і протиріч), трансформація даних, кластеризація, класифікація, регресія.

MATLAB дозволяє управляти, фільтрувати та попередньо обробляти дані. Можна виконати розвідувальний аналіз даних, щоб розкрити тенденції, перевірити припущення, і побудувати описові моделі. MATLAB надає функції для фільтрації і згладжування, інтерполяції, перетворення.

Все більшої популярності останнім часом набуває думка про вирішенні аналітичних проблем у поєднанні аналітичних інструментів та інструментів програмування. Бізнес-аналітика потребує не тільки вказати, де проблема існує а й дати алгоритм її найефективнішого вирішення – тут на допомогу приходять мови програмування – R, Python. На відміну від аналітичних програмних продуктів, представлених вище, в практиці прийняття рішень в державному управлінні мови програмування, на жаль, не використовуються або використовуються дуже рідко. Причини цього – відсутність фінансового та матеріального забезпечення та низька якість кадрового потенціалу.

Останнім часом все більше збільшується обсяг інформації, що може бути використана при розробці аналітики та прогнозів економічного розвитку. Все більшої ваги для прогнозування економічних процесів у сучасному світі набуває аналіз

неструктурованих даних. За останніми дослідженнями, близько 80% інформації в світі – це неструктуровані дані, тобто дані, які можливо збираються, але які не обробляються [2].

Такі дані називають big data – тобто великі масиви даних, що не класифіковані за певними ознаками – наприклад, активність в соціальних мережах, дані пошукових компаній або дані щодо найму працівників в реальному часі. Згідно з визначенням, «великі дані» - це такі дані, які настільки швидко зростають, що стає дуже складно працювати з ними – зберігати, шукати, обмінюватися, аналізувати, візуалізувати.

Аналітики IBM виокремлюють два типи big data – дані в русі (“streams”) і дані у спокої (“oceans”). Дані в русі – це коментарі в соціальних мережах, дані фондових ринків, інформація з різноманітних сенсорів та датчиків. Дані у спокої – веб-журнали, електронні листи, соціальні медіа, неструктуровані документи (форми та петиції) [1].

Аналіз таких даних в реальному часі дає можливість зрозуміти вектор того чи іншого економічного процесу та зробити аналітику та прогноз більш обґрунтованими [3].

Зміщення акценту з аналізу виборки даних до аналізу великих масивів даних дає можливість відобразити в реальному часі поведінку економічних суб'єктів. Наприклад, дані щодо пошуку роботи і оголошень про вакансії – це основа для прогнозування зайнятості в наступному періоді.

Так, аналіз даних сайтів, де розміщуються резюме, дозволяє визначити, які компанії намагаються завербувати більше співробітників, де попит на працю збільшується, а де навпаки зменшується – ці дані можуть бути чудовим випереджальним індикатором ділової активності.

Проекти з аналізу великих масивів даних в реальному часі існують майже у всіх розвинених країнах. Так, наприклад, The Billion Prices Project аналізує інфляцію з використанням даних в режимі реального часу з сотень онлайн-покупок [4]. Індекс Google Price надає аналогічну інформацію. Google Trends аналізує дані пошуку в інтернеті.

Соціальні мережі також можуть бути джерелом економічних даних, в том числі хештеги Twitter, зокрема #NFPGuesses. Агрегування даних під хештегом дозволяє робити щотижневі прогнози щодо несільськогосподарських доходів.

Zillow – онлайн-сервіс нерухомості, який збирає інформацію про домашні продажі і іпотечні кредити, а такі компанії, як SpaceKnow використовують супутникові знімки для відстеження виробництва [5].

Використання big data в економічних прогнозах та аналітиці пов'язано з певними труднощами – вибір необхідного масиву даних для аналізу, їх правильна інтерпретація та комбінування з іншими методами аналітики та прогнозування.

Запровадження в сферу державного управління методів та інструментів бізнес-аналітики, в тому числі, роботи з big data, з використанням сучасних програмних продуктів значно підвищить якість прийняття рішень. В той же час це потребує значних фінансових ресурсів, навчання персоналу та відповідного нормативно-правового забезпечення.

Література

1. Офіційний сайт IBM. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibm.com/>
2. R. Muenchen "The Popularity of Data Analysis Software". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://r4stats.com/articles/popularity/>
3. Tara M. Sinclair. What big data could do for economic forecasts. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agenda.weforum.org/2015/08/what-big-data-could-do-for-economic-forecasts/>
4. The billion prices project. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bpp.mit.edu/www.spaceknow.com>

РЕФОРМУВАННЯ СТЯГНЕННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

РЕФОРМИРОВАНИЕ ВЗЫСКАНИЯ ЕДИНОГО СОЦИАЛЬНОГО ВЗНОСА В СИСТЕМЕ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

THE REFORM OF SOCIAL CONTRIBUTION COLLECTION IN ANTI-CRISIS MANAGEMENT SYSTEM

Анотація. Окреслено основні напрями реформування єдиного соціального внеску в Україні. Проаналізовано та систематизовано основні пропозиції Уряду, народних депутатів, громадських організацій, представників бізнесу щодо реформування ЄСВ.

Аннотация. Очерчено основные направления реформирования единого социального взноса в Украине. Проанализировано и систематизировано основные предложения Правительства, народных депутатов, общественных организаций, представителей бизнеса относительно реформирования ЕСВ.

Abstract. The basic directions of reforming the social contribution in Ukraine. Analyzed and systematized the main proposals of the Government, deputies, public organizations, businesses on the reform of social Contribution.

Згідно Меморандуму України з МВФ податкова реформа 2015 року спрямовується на зменшення ставки ЄСВ з метою сприяння детінізації заробітних плат, що задасть напрямок подальшого реформування ставок ЄСВ [1, с. 40].

28 грудня 2014 року було прийнято Закон України № 77-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» (далі - Закон № 77-VIII), який вступив в силу з 1 січня 2015 року. Даний Закон виклав у новій редакції Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та запровадив спрощення єдиного соціального внеску шляхом запровадження з 1 січня 2015 року коефіцієнту 0,4% до діючої ставки ЄСВ для тих роботодавців, які одночасно дотримуються певних умов.

Перш за все варто зазначити, що враховуючи той факт, що серед основних цілей даного Закону було виведення заробітних плат «із тіні», адже згідно даних Міністерства соціальної політики України, ринок тіньової зарплати в Україні становить 200 млрд грн [2]. Проте критерії для застосування понижуючого коефіцієнту до діючої ставки ЄСВ, запроваджені Законом № 77-VIII, підприємствам дуже складно виконати, враховуючи складну економічну ситуацію в країні. До того ж в Законі № 77-VIII не враховані інтереси суб'єктів господарювання, на підприємствах яких середня заробітна плата і так становить 3 і більше мінімальних заробітних плат.

Експерти та підприємці вважають, що реформування ЄСВ в запропонованому вигляді не здатна реально стимулювати легалізацію заробітних плат, збільшивши надходження до Пенсійного фонду, з тієї причини, що ставки фіскальних відрахувань залишаються надто високими і плати заробітну плату «в конвертах» все одно буде вигідніше.

Варто зазначити, що від початку реформа передбачала зменшення не лише ЄСВ, а й податку на доходи фізичних осіб. У комплексі цей механізм міг би спрацювати. Але компенсаторів не знайшлося, тому в реформі залишилося тільки зниження ЄСВ. При цьому відбулося не зниження ставки ЄСВ, а запровадження понижуючого коефіцієнту до ставки ЄСВ за умови виконання певних критеріїв, тобто фактично мова йде про запровадження пільги. Оскільки Закон № 77-VIII було сприйнято бізнесом з певним скепсисом, Кабінет Міністрів України визнав експеримент невдалим і повернувся за стіл

* ОЗЕРЧУК Оксана Вікторівна / Оксана ОЗЕРЧУК / Oksana OZERCHUK – к.е.н., старший науковий співробітник відділу податкової системи НДФІ ДННУ «Академія Фінансового управління» Міністерства Фінансів України, e-mail: ozerchuk@ukr.net

переговорів з представниками бізнесу. У результаті групою народних депутатів (Журжієм А.В., Южаніною Н.П., Ляшко О.В., Галасюк В.В., Семерак О.М., Остріковою Т.Г.) було розроблено законопроект №1863 «Про внесення змін до розділу VIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (щодо зменшення навантаження на фонд оплати праці)», який було прийнято Верховною Радою України 02 березня 2015 року. Даний Закон набрав чинності 13 березня 2015 року за № 219-VIII «Про Про внесення змін до розділу VIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" (далі Закон № 219-VIII).

Порівняємо умови для зниження ставки ЄСВ в Законі № 77-VIII та Законі № 219-VIII аби зрозуміти як змінилися вони для роботодавців (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняння умов щодо зниження ставки ЄСВ
в Законі № 77-VIII та Законі № 219-VIII**

Критерій	Умови зниження ЄСВ	
	Закон № 77-VIII (попередній варіант)	Закон № 219-VIII (діючий)
Загальна база для нарахування ЄСВ	за місяць у 2,5 рази перевищує середньомісячну за 2014 рік	за місяць у 2,5 рази перевищує середньомісячну за 2014 рік
Середня заробітна плата по підприємству	збільшилась мінімум на 30% у порівнянні з середньою за 2014 рік	Збільшилась мінімум на 20% у порівнянні з середньою за 2014 рік
Середній платіж на одну застраховану особу	після застосування коефіцієнту складе не менше 700 грн	не може бути меншим середнього платежу за 2014 рік
Кількість застрахованих осіб	умова відсутня	не може перевищувати 200% в порівнянні з середнім показником за 2014 рік
Середня заробітна плата по підприємству	не менше 3-х мінімальних заробітних плат	умова відсутня
Понижуючий коефіцієнт в 2015 році	0,4	розраховується за спеціальною формулою як відношення середньої заробітної плати у 2014 році до зарплати на поточний місяць, при цьому, якщо отриманий результат складає менше 0,4 застосовується коефіцієнт 0,4
Понижуючий коефіцієнт у 2016 році	0,6	0,6

Порівнявши умови щодо зниження ЄСВ, варто зазначити, що в Законі № 219-VIII дійсно дещо їх спрощено, зокрема, знижено поріг підвищення середньої заробітної плати на підприємстві з 30% до 20%, скасовано умови про те, що середній платіж на одну застраховану особу після застосування коефіцієнту складе не менше 700 грн та умову, щоб середня заробітна плата перевищувала три мінімальні заробітні плати, натомість висуваючи одну умову - збереження середнього платежу на одну застраховану особу не менше середнього платежу за 2014 рік. Також Закон № 219-VIII встановив спеціальну формулу для розрахунку понижуючого коефіцієнту, який щомісячно обчислюється платником самостійно.

На думку МВФ зниження порогу підвищення середньої заробітної плати на підприємстві з 30% до 20%, призведе до збільшення дефіциту Пенсійного фонду ще на 20–30 млрд грн [3].

Таким чином, Закон № 219-VIII дещо пом'якшив умови ЄСВ-експерименту для бізнесу, проте вони навряд чи будуть сприяти легалізації заробітних плат. Серед основних причин цього варто зазначити такі:

по-перше, вже вдруге за рік змінюється законодавство щодо проведення такого експерименту. До того ж і народні депутати і Уряд заявляють про плани подальшої реформи ЄСВ вже у 2016 році. Такі часті зміни законодавства без належного суспільного та експертного обговорення не тільки не стимулюють бізнес до виводу заробітних план «із тіні», але й позбавляють його можливості планування та прогнозування своєї фінансової політики;

по-друге, застосування понижуючого коефіцієнту – це фактично пільга, яка надається на певних умовах і законодавчо закріплена тільки на 2015 та 2016 роки. Фактично виконання цих умов призведе до збільшення фонду оплати праці, задля зменшення ставки ЄСВ, тим самим збільшуючи базу для оподаткування податком на доходи фізичних осіб. І у підсумку навантаження на фонд оплати праці може збільшитись;

по-третє, нині у бізнесу на суспільства фіксується мінімальний рівень довіри до влади.

Варто зазначити, що питання реформування ЄСВ з метою зменшення податкового навантаження на бізнес обговорюється вже декілька років поспіль, фактично від початку його запровадження у 2010 році. Одним із перших законопроектів щодо реформування ЄСВ був законопроект № 1182 (О.Продан та П. Розенка) «Про внесення змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» зареєстрований 27.12.2012 року. Основна ідея законопроекту полягає у зниженні розміру ставки ЄСВ для роботодавців в залежності від ризику виробництва з урахуванням видів економічної діяльності: чим вищий ризик – тим вищий розмір ЄСВ і навпаки. Фактично пропонувалося залишивши замість 67 класів ризику (з розміром від 36,76 до 49,7 %) три ступеня ризику: низький - 18,1%; середній - 25,6%; високий - 33,1 %.

До того ж у законопроекті О.Продан та П. Розенка пропонувалося також:

- звільнення від сплати за себе єдиного внеску фізичних осіб - підприємців на спрощеній системі оподаткування та членів сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні підприємницької діяльності;

- звільнення платників від сплати єдиного внеску на час відпуски протягом календарного місяця та лікарняного листка на строк більше одного календарного місяця;

- встановлення єдиного внеску для підприємств, установ і організацій, фізичних осіб-підприємців, в яких працюють інваліди, у розмірі 8,41 % тощо.

Варто зазначити, що законопроект 1182 обговорювався у комітетах Верховної Ради України майже два роки та був відкликаний розробниками 27 листопада 2014 року напередодні подання урядового законопроекту.

Окрім законопроекту О. Продан та П. Розенка, пропозицій та ініціатив щодо реформування ЄСВ було чимало і вони продовжують з'являтися, але поки що жодна із них не оформлено відповідним законопроектом.

Зокрема, представники Реанімаційного пакету реформ (далі – РПР) пропонують комплексно реформувати податок на доходи фізичних осіб та ЄСВ. Реформу передбачають провести у два етапи:

- на першому етапі пропонується зменшити ставку ПДФО до 10%, а ЄСВ – до 18%. Для компенсації втрат зменшена ставка ЄСВ у розмірі 18% впроваджується протягом перехідного періоду тривалістю півроку, протягом якого сувати зменшену ставку зможуть застосовувати платники, які збільшать фонд оплати праці в два рази;

- на другому етапі передбачається скасування ЄСВ та встановлення ставки ПДФО на рівні 20%, але за умови наявності компенсаторів [4].

Громадянська платформа «Нова Країна» також активно підтримує ідею реформування ЄСВ разом із зменшенням ставки ПДФО: пропонуючи встановити 10-відсоткову ставку для ПДФО і фіксовану ставку ЄСВ в обсязі 41% від мінімальної заробітної плати. На думку представників громадянської платформи фіксована ставка ЄСВ, яка незалежно від розміру зарплати буде становити близько 499 грн. (за нинішнього

розміру мінімальної зарплати), зруйнує стимули для виплати зарплат у «конвертах». У той же час ініціатори даної реформи зізнаються, що соціальні гарантії будуть зведені до мінімуму. До того ж ними пропонується трансформація ЄСВ в соціальний податок та відповідно його надходження до державного бюджету [5].

Експертна група «Підприємці за реформи» здійснивши низку розрахунків податкового навантаження на бізнес, дійшла висновку, що податковий паритет виникає за умови, коли сума ставок ЄСВ та ПДФО становить 22%, наприклад, ЄСВ -15%, а ПДФО – 7%, при збереженні решти податків на поточному рівні [6].

Голова ДФС України Роман Насіров пропонує зменшити ЄСВ до 20% у 2016 році. Він стверджує, що після такого радикального зменшення ставки бізнес буде виводити заробітну плату «із тіні». За розрахунками ДФС у перші три місяця реформи втрати по ЄСВ складуть близько 30% надходжень або 10-15 млрд грн, які на протязі наступних шести місяців будуть компенсовані за рахунок збільшення надходжень єдиного внеску внаслідок детінізації заробітних плат [7].

Найбільш радикальна пропозиція щодо реформування ЄСВ належить народному депутату України, члену цільової команди «Податкова реформа» при Міністерстві фінансів України Андрію Журжію. Він пропонує взагалі скасувати ЄСВ та військовий збір вже у 2016 році, залишивши тільки ПДФО зі ставкою 29%, поступово знижуючи її: до 25 % у 2017 р. та 20% - у 2018 році [8].

Проаналізувавши пропозиції щодо реформування ЄСВ варто зазначити, що всі вони фактично вписуються у три різні підходи реформування: перший передбачає зниження ставки ЄСВ; другий - реформування ЄСВ разом із податком на доходи фізичних осіб, а третій - скасування ЄСВ та підвищення ставки ПДФО.

Основним ризиком зниження ставки ЄСВ є збільшення діри у бюджеті й так дефіцитного Пенсійного фонду, а це — пряма загроза недоотримання пенсій. Всі без винятку автори пропозицій зниження ставки ЄСВ вважають детінізацію заробітних плат такою собі «панацеєю від усіх хвороб», яка забезпечить через декілька місяців після реформи швидкий приріст надходжень єдиного внеску. Додаткових компенсаторів для ПФУ вони не передбачають у своїх пропозиціях.

Найбільш радикальним є третій підхід, адже скасування ЄСВ автоматично призведе до скасування Пенсійного фонду України, що може призвести до серйозних економічних та соціальних наслідків.

Фактично, в жодній із розглянутих пропозицій реформування ЄСВ не вирішується основна проблема, яка є однією з причин реформування, — наповнення Пенсійного фонду України. При цьому пенсійні видатки в структурі Державного бюджету України зростають невблаганно: з 14% у 2004 році до 26% у 2014 році. Україна — світовий лідер за питомою вагою пенсійних видатків, які у нас становлять 17% ВВП. У Німеччині, Франції, Японії, Іспанії, Швеції, США, Нідерландах, Польщі й багатьох інших країн цей показник нижчий, а розмір пенсій вищий.

Зазначене свідчить про те, що в Україні необхідно проводити не тільки реформу ЄСВ з метою детінізації заробітних плат, а й реформувати пенсійну систему. На нашу думку, запровадження накопичувальної пенсійної системи був би найкращим стимулом для виведення зарплат «із тіні». Оскільки в такому разі саме співробітник зацікавлений в одержанні легальної зарплати і просто не погоджуватиметься на виплату заробітної плати «у конверті», розуміючи, що прирікає себе на мінімальні пенсійні виплати.

З огляду на це, вважаємо, що переглядати ставки ЄСВ можна лише за умови вирішення проблеми наповнення Пенсійного фонду України, бо ЄСВ повністю спрямовується на виплату пенсій.

Вважаємо, що в пошуках компенсаторів для ПФУ необхідно вийти за традиційні рамки, такі як: розширення прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб; скасування максимального порогу, з якого платиться ЄСВ; запровадження загального

декларування доходів; застосування збору до ПФ з операцій купівлі-продажу безготівкової валюти і т.п. Окрім традиційних інструментів варто скористатися успішним досвідом проведення ЕТПР в європейських країнах і розглядати в якості компенсаторів вже існуючі та нові екологічно-орієнтовані податки, а також рентні платежі.

Окрім того варто зазначити, що ще одним напрямком реформування ЄСВ могло б стати часткове перенесення платежів ЄСВ з роботодавців на працівників. Адже нині в Україні для роботодавців ставка ЄСВ встановлена на рівні від 36,76% до 49,7 % (в залежності від класу професійного ризику), а ставка ЄСВ для більшості працівників на рівні 3,6% (2,85 для інвалідів, які працюють на підприємствах УТОГ та УТОС; 2,6% для працюючих за цивільно-правовими договорами). Фактично, майже все навантаження щодо сплати ЄСВ лягає на плечі роботодавців.

На нашу думку, тільки комплексна реформа ЄСВ разом з пенсійною реформою та реформою податку на доходи фізичних осіб, заздалегідь продумана, обговорена з експертами та отримавши підтримку у суспільства дала б реальний поштовх для легалізації не тільки зарплат, а й інших доходів, особливо в умовах економічної та воєнної нестабільності.

Окрім того, на наш погляд, проводити будь-які реформи у умовах економічної та політичної нестабільності недоцільно, адже економічні агенти ведуть себе «непередбачувано» в погано прогнозованих умовах. На наш погляд, необхідно дотримуватись принципу стабільності податкового законодавства, згідно з яким зміни до будь-яких елементів податків і зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки (пункт 4.1.9 пункту 4.1. ПКУ). В демократичному суспільстві процес обговорення та прийняття рішень щодо змін до податкової системи на базі консенсусу займає тривалий час. Авральні темпи ухвалення законопроектів знижують їх якість, дискредитують законодавчу гілку влади та обумовлюють необхідність доопрацювання в подальшому. Перманентний процес реформування податкової системи впродовж бюджетного року дестабілізує очікування підприємницького середовища та унеможливує реформування бізнес-планів.

Література

1. Меморандум України з МВФ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/worldnews/Opublikovan-tekst-memoranduma-mezhdu-Ukrainoy-i-MVF-70967.html>, с. 40
2. Мінсоцполітики завершує роботу над законопроектом про впровадження накопичувальної пенсійної системи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=247977932
3. Юлія Самаєва. Єдиний соціальний шпик [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/yediniy-socialniy-pshik-.html>
4. Дорожня карта реформ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rpr.org.ua/ua/achievement/roadmap-of-reforms>
5. Концепція податкової реформи «Білий бізнес» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzAibacQ02pjb3VraF95WHk1c3c/view?pli=1>
6. Податкова реформа у концепціях РПР і ГП «Нова Країна» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://novakraina.org/news-2/news/podatкова-reforma-u-konceptsiyakh-rpr-i-g>
7. Роман Насиров: "Хочу с 1 июля снизить ставку ЕСВ до 20%" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/rus/interview/roman-nasirov-hochu-iyulya-snizit-stavku-1431441127.html>
8. Все, что нужно знать о налоговой реформе [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hubs.ua/authority/nalogovaya-reforma-38150.html>

**МОНІТОРИНГ АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ
ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ****МОНИТОРИНГ АНТИКРИЗИСНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ В УКРАИНЕ****MONITORING OF ANTICRISIS STATE REGULATION OF FOOD MARKET IN
UKRAINE**

***Анотація.** Оцінено роль держави у розвитку ринку продовольчих товарів, в тому числі сільського господарства. Розглянуто сучасний вплив держави на врегулювання процесів, що діють на ринку продовольства для забезпечення стабільної продовольчої безпеки. Здійснено моніторинг сучасних реформ, що проводить уряд України в аграрному секторі.*

***Аннотация.** Оценена роль государства в развитии рынка продовольственных товаров, в том числе сельского хозяйства. Рассмотрено современное влияние государства на урегулирование процессов, действующих на рынке продовольствия для обеспечения стабильной продовольственной безопасности. Проведено мониторинг современных реформ, которые проводит правительство Украины в аграрном секторе.*

***Abstract.** The role of the state in the development of the market of food products, including agriculture, which is a vital sector of the economy of Ukraine was evaluated. The current influence of the government on the settlement at operating processes in the food market to ensure a sustainable food security was considered. Modern reforms conducted by the government of Ukraine in the agricultural sector were monitored through.*

На сьогодні більше 1 мільярду людей на планеті страждають від хронічного голоду і ця цифра збільшується. Без збільшення обсягів продовольчого забезпечення вона зростатиме. Україна маючи плідючі ґрунти та велику площу земельних ресурсів (36,6млн. га землі від загальної площі 60,37 млн. га задіяно в сільському господарстві) може допомогти нагодувати світ. Для цього вона повинна продовжувати дієве державне регулювання ринку продовольчих товарів.

Найважливішим елементом системи життєзабезпечення людини і населення країни є продовольство. Забезпечення населення продовольством здійснює ринок продовольчих товарів сутність якого виражається в його основних функціях до яких належать: регуляторна, ціноутворююча, логістична, контролююча, посередницька, інформаційна тощо та зводиться до наступного: продовольчий ринок – це система соціально-економічних відносин суб'єктів господарювання якими є виробники, споживачі, суб'єкти ринкової інфраструктури з приводу формування пропозиції та попиту на продовольчі товари.

Продовольчий ринок формується під впливом факторів попиту і пропозиції. Попит формується споживачами за наступними факторами: рівень доходів населення, диференціація населення за квінтільними коефіцієнтами грошових доходів, місткість ринку за конкретним видом продукції і наявністю його в продажу, суб'єктивні вподобання покупців, наявність взаємозамінних продовольчих товарів. Пропозиція – сукупність продовольчих товарів, що представлені на ринку за цінами виробників. Пропозиція формується під дією ґрунтово-кліматичних факторів і факторів державного стимулювання аграрно-промислового виробництва через інвестиції, податки, пільгові кредити тощо.

Контроль, оцінку та моніторинг продовольчого забезпечення відображає продовольча безпека, що входить до складу економічної безпеки та сприяє збереженню продовольчої незалежності держави. Регулювання ринку продовольства, в тому числі

* ПОСТОЄНКО Катерина Іванівна / Екатерина ПОСТОЄНКО / Kateryna POSTOENKO - аспірант кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: kateryna.postoienko@kneu.ua

продовольчої безпеки, здійснює держава в особі державних органів – президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій, що утворюють її механізм. Державний механізм має певні компетенції і владні повноваження за допомогою яких може здійснювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання.

Система органів державного регулювання ринку продовольчих товарів в Україні, до якої увійшли основні органи державної влади, що прямо або опосередковано впливають на ринок продовольчих товарів і продовольче забезпечення ми представляємо з розподілом на органи управління загальної та спеціальної компетенції.

Органи загальної компетенції – це органи державної влади, для яких характерні поряд із загальними повноваженнями, певні повноваження у сфері продовольчого забезпечення. До органів державної влади загальної компетенції відносимо: Президента України, Верховну Раду України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи влади, Раду національної безпеки і оборони України.

Органи влади спеціальної компетенції реалізують державну політику у сфері продовольчого забезпечення. До органів управління спеціальної компетенції ми відносимо Кабінет Міністрів України (КМУ) в особі міністерств аграрної політики та продовольства України; екології та природних ресурсів України; економічного розвитку і торгівлі України; охорони здоров'я України та інші центральні органи виконавчої влади (державні агентства, інспекції, служби), що підпорядковуються цим міністерствам.

Встановлено, що механізм та інструменти регулювання органами влади ринку продовольчих товарів не завжди є узгодженим. Це стосується органів влади України, які наділені спеціальними компетенціями, бо між ними існує дублювання функцій і повноважень, що пов'язано з їх постійною реорганізацією. Дублювання виявлене у реалізації державної політики у сфері земельних відносин, водного господарства, екологічного середовища, тому пропонуємо внести зміни до законодавчих актів для ліквідації дублюючих функцій.

Виробником самого продовольства є аграрний сектор, що входить до складу національної економіки, в якій здійснюється виробництво сільськогосподарської продукції для споживання населенням та переробки промисловістю. Сільське господарство є життєво важливою галуззю господарства України, де виробляється більш як 50% продукції АПК, і яка спеціалізується на виробництві продуктів харчування для населення, сировини для промисловості і експортних товарів для зовнішньої торгівлі. І саме держава повинна регулювати і контролювати процес виробництва, а також гарантувати населенню захищеність життєвих інтересів через безперешкодний економічний доступ до якісних продуктів харчування у достатній кількості з метою підтримання звичайної життєвої діяльності організму людини.

Аграрний сектор національної економіки України розвивається з допомогою реформування та державної підтримки. За даними прес-служби уряду в 2012 році на підтримку АПК було виділено 39,9 млрд. грн., що на 3,9 млрд. грн. або на 10,8% більше проти 2011 року.

Крім того, проведення в Україні не виважених економічних реформ призвело до збитковості біля 30% сільськогосподарських виробників за рахунок наступних проблем: відсутність ефективного механізму регулювання агропродовольчого ринку, відсутність ефективної підтримки виробників, відсутність стабільних кредитних ресурсів, фінансова не спроможність впроваджувати нові технології (внаслідок низької дохідності виробництва), використання фізично важкої ручної праці, низький рівень оплати праці (середньомісячна заробітна плата у сільськогосподарському виробництві за даними держстату у квітні 2013 р. становила 2 250 грн., а у середньому по Україні – 3 233 грн.), вплив робочої сили, низька рентабельність (пов'язана з цінами на сільськогосподарську продукцію встановленими переробними підприємствами), низький рівень споживання

основних продуктів харчування на душу населення, малий обсяг виробництва сільськогосподарської продукції тощо.

Наявні проблеми створюють загрозу продовольчій безпеці.

Тому для вирішення цих проблем Інститутом аграрної економіки було розроблено Стратегію розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Крім того держава спрямувала свій вплив на врегулювання процесів на ринку продовольства і забезпечення стабільної продовольчої безпеки за рахунок: оновлення нормативно-законодавчої бази для удосконалення земельних відносин, запровадження податкових пільг, дотацій, субсидій для учасників інвестиційного процесу щоб покращити інвестиційний клімат в АПК, збільшення державних капітальних вкладень, підвищення платоспроможності населення, запровадження соціальних гарантій, підтримки малозабезпечених верств населення та ін.

Вирішення даних проблем вже дало результати і це відзначив Олександр Сень, заступник міністра аграрної політики і продовольства України на 5-му щорічному форумі Інституту Адама Сміта «Агробізнес України», що пройшов в м. Києві 12-14 березня 2013 року. Він відзначив тенденцію розвитку вітчизняного АПК. Підприємства демонструють стабільні показники в роботі, як наслідок, зростання виробництва валової сільгосппродукції становить 12,8%, приріст харчової промисловості - 4,5%, середньорічне виробництво зерна сягає 47 млн. т». Намітив чиновник і напрями, куди слід рухатися більш інтенсивно в галузі, - інвестувати у тваринництво та технічне переоснащення. Зі слів заступника профільного міністра, наразі в Україні проінвестовано 153 проекти у тваринництві, що в майбутньому повинно вплинути на збільшення обсягів виробництва молока на 4% та м'яса - на 4,5% [1].

Леонід Козаченко повідомив, що інвестиції в Україну в 2012 році становили 4,5 млрд. доларів. За останніх 20 років у сільське господарство України було вкладено 1 млрд. доларів із-за кордону. Однак необхідно більше 70 млрд. дол., аби вийти на таку урожайність, котра забезпечувала б 3 млрд. дол. для логістичної системи України [1].

Після революційних подій, що пройшли в 2013-2014 роках була переглянута політика щодо реформування аграрного сектора і це дало вже позитивні тенденції.

Агропромисловий комплекс знову на межі великих реформ. Про них марили міністри Микола Присяжнюк, який дуже хотів почати з перебудови спиртової галузі, ліквідувати в ній кримінал і запустити в 2013 році ринок землі; Ігор Швайка, який повторював думки про створення Земельного банку, сприятливий податковий режим для аграріїв і сьогодні ці ідеї продовжує розвивати міністр агрополітики Олексій Павленко. Причому, саме з його приходом всі "замки з піску" трансформувалися у цілком конкретну стратегію реформування аграрної галузі [2].

В основі реформи АПК лежить концепція, що базується на трьох складових:

Перша - дотримання декларативних документів а-ля стратегія "Україна-2020", програма діяльності уряду, коаліційна угода і цілком відчутна Асоціація між Україною та ЄС [2].

Друга складова - нова продовольча політика і міжнародна допомога. Ці принципи теж неодноразово озвучувалися: підвищення якості продукції, полегшення роботи фермерам за рахунок дерегуляції, залучення міжнародних кредиторів і консультантів (МВФ, Світовий банк, ЄІБ, ЄБРР), які повинні забезпечити приплив інвестицій у галузь [2].

Третій елемент концепції - подальша євроінтеграція, поліпшення бізнес-клімату, підвищення ефективності управління державними активами. В цей пункт не дуже віриться, враховуючи досвід багатьох десятиліть, що довели, що з держави власник, м'яко кажучи, ніякий [2].

Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко під час засідання колеги аграрного відомства доповів позитивні результати роботи команди

Міністерства аграрної політики та Уряду загалом у 2015 році. Результати полягають в наступному. В бюджеті вдалося передбачити 550 млн. грн. для здешевлення кредитних коштів для аграріїв та підтримки тваринництва завдяки підтримки з боку Кабінету Міністрів України. Для підтримки виробників було введено форвардну програму Аграрного фонду, який вже проавансував виробників на рівні 780 млн. грн. Перспективними є програми аграрного страхування та аграрних розписок, яку міністерство запроваджує спільно з ІФС. Міністерство контролює питання - пільговий спецрежим ПДВ, який є одним з найдієвіших механізмів державної допомоги галузі [3].

Заступник Міністра аграрної політики та продовольства з питань євроінтеграції Владислава Рутицька наголосила, що в рамках проекту Єдиної комплексної Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки важливим є підтримка реформ і гармонізація законодавства, відповідно до підписаної Коаліційної Угоди. Відповідно до Коаліційної Угоди в Україні впроваджується проект «Земельне законодавство» зі створенням транспарентного земельного кадастру. Також реалізовано проект «Аграрні розписки», що надає можливість малим і середнім виробникам отримати доступ до оборотного капіталу, за рахунок майбутнього врожаю. Відповідний проект є зручним інструментом фінансування для малих та середніх сільгоспвиробників. За її словами, також важливим проектом є концепція відновлення системи зрошення Півдня України. «Спільно зі Світовим банком працюємо над запровадженням відповідного проекту в Одеській, Херсонській, Запорізькій та Миколаївській областях. Це саме ті області, які потерпають від недостатньої кількості водних ресурсів [3].

Олексій Павленко підкреслив, що міністерство налагодило відкритий та конструктивний діалог з громадянським суспільством та міжнародними партнерами. Фінансові донори з Канади та Ізраїлю беруть участь в реалізації проектів розвитку сільських територій. Спільно з Єврокомісією створено вісім робочих груп та 24 підгрупи. Їх діяльність охоплює всю сферу реформування агросектору, а результатом роботи стане комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки [3].

Україна досягла рекордного показника експорту зернових за роки Незалежності — майже 34 млн. тонн. Збільшено обсяги експорту за основними позиціями. Зокрема, за 5 місяців 2015 року експорт м'яса птиці зріс на 8%, соєвого шроту на 70%, а олії — на 15%. Україна посідає перше місце у світі за експортом соняшникової олії, третє — за кукурудзою, четверте — за ячменем, сьоме та восьме – за соєю і курятиною відповідно. «За 10 років країна наростила аграрний експорт у 3,6 рази — до 17 млрд. доларів. Вага сільського господарства — більше третини загального експорту та 12% в загальному обсязі ВВП. Аграрний експорт забезпечує чисте надходження валюти в країну до 30 млн. доларів щодня»[3].

Збільшити експортні показники дозволила диверсифікація зовнішньої торгівлі з російського ринку на азійський, європейський та африканський. З багатьох позицій вдалося компенсувати втрати. Наприклад, експорт до Азії та Близького Сходу зріс на 10%, до країн ЄС — на 6%. Сьогодні ми годуємо 140 мільйонів людей на планеті. [3].

Не менш важливе завдання міністерства — забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки. Дієвим інструментом у цьому контексті стало підписання Меморандуму між Мінагрополітики та експортерами зерна. Його мета — стабілізація ринку зерна в Україні та забезпечення прогнозованого експорту [3].

Висновки і пропозиції. Дослідивши більш детально реформи, що проводить у 2015 році Міністерство аграрної політики та продовольства України разом із Урядом ми дійшли висновків які викладені нижче.

По-перше, Верховна рада України не поспішає приймати законопроекти для реалізації реформи в аграрному секторі.

По-друге, Міністерством аграрної політики та продовольства України ініційовано та реалізовано державну підтримку АПК, що полягає у: виділенні у 2015 році додаткових 550 млн. грн. на компенсацію відсоткових ставок за кредитами (300 млн. грн.) та підтримку тваринництва (250 млн. грн.); можливості дрібних виробників отримувати державну підтримку у галузі тваринництва; економії від сплати єдиного податку; проведені роз'яснювальної роботи серед виробників сільськогосподарської продукції по експорту до ЄС.

По-третє, Мінагрополітики та продовольства України працює над: відміною більш як 100 дозвільних документів; залученням інвестицій міжнародних фінансових установ та країн; розробленням концепції розвитку сільських територій через стимулювання підприємницької діяльності; проектами «Аграрне страхування» та «Аграрні розписки», що запроваджуються спільно з IFC; укладанням Меморандуму про взаємовідносини з Канадою та Ізраїлем щодо підтримки українських аграріїв (400 млн. грн.); проектом «Земельне законодавство» зі створенням транспарентного земельного кадастру.

По-четверте, для просування вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на зовнішній ринок потрібно переходити на нові стандарти виробництва. Але для переходу потрібні колосальні ресурси яких у держави немає.

По-п'яте, потрібно вводити в законодавство зміни щодо прозорості діяльності Аграрного фонду та Державного резерву.

По-шосте, сформувані державний мобілізаційний продовольчий резерв.

Література

1. Степанюк О. Агробізнес кризь призму аналізу [Електронний ресурс] / О. Степанюк // «Агробізнес Сьогодні» газета підприємців АПК № 6 (253) березень 2013. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/1541.html?ed=80>

2. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України : Реформа АПК: відстрочені обіцянки фермерам і виробникам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?nid=17356>

3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node>

УДК: 351.83

*Ганна САБАДОШ,
Оксана УСЕНКО**

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ РИНКУ ПРАЦІ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- КВАЛИФИКАЦИОННОЙ СТРУКТУРЫ РЫНКА ТРУДА

STATE REGULATION OF LABOR MARKET VOCATIONAL AND QUALIFICATION STRUCTURE

Анотація. Розглянуто проблему професійно-кваліфікаційного балансу ринку праці. Виділено проблеми у державній політиці зайнятості, що заважають вирішити існуючу проблему. Розглянуто

---

* САБАДОШ Ганна Олександрівна / Анна САБАДОШ / Anna SABADOSH - к.е.н., доцент кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: sabadosh@i.ua
УСЕНКО Оксана Володимирівна / Оксана УСЕНКО / Oksana USENKO - кандидат наук з державного управління, директор середньої спеціалізованої школи № 139

світовий досвід регулювання професійної складової ринку праці. Обґрунтовані основні напрямки прогнозування потреб національної економіки в певних фахівцях.

Аннотація. Рассматривается проблема профессионально- квалификационного баланса рынка труда. Осуществлен анализ опыта развитых стран в решении этой проблемы. Выделены основные подходы в прогнозировании будущих потребностей конкретных специалистов.

Abstract. Consider the basic categorical occupational structure of the labor market. Consider the experience of developed countries on this issue. The experience of forecasting demand for specific skills. Identify common approaches to solving this problem.

Актуальність обраної теми визначається тим, що дослідження державного регулювання професійної зайнятості в контексті досягнення збалансованості ринку праці України з метою формування інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки набуває важливого значення. Проблема зайнятості населення є однією з найважливіших соціально-економічних проблем. Важливим завданням органів державного управління є формування адекватної державної політики зайнятості, сутність якої виявляється тоді, коли вона набуває характеру управлінських дій, здатних вирішувати наявні проблеми суспільства і держави.

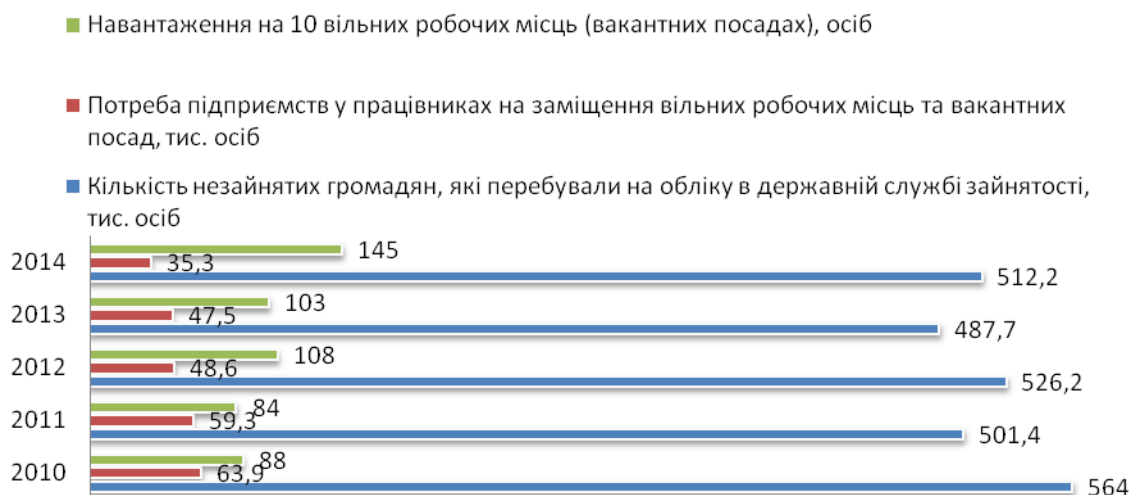
Ринок праці відображає більшість політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються в державі. Стан ринку праці визначає становище національної економіки в цілому, і методи макроекономічного регулювання, і ефективність соціальної політики, особливо у сфері загальної та професійної освіти.

На сьогоднішній день стан ринку праці характеризується наявністю низки проблем, які заважають нормальному соціально-економічному розвитку як всієї країни, так і її окремих регіонів. Актуальними лишаються проблеми економічної активності населення, кількісно якісного дисбалансу між пропозицією та потребою у робочій силі, низького кваліфікаційного рівня незайнятого та працюючого населення [4].

Напрями боротьби з безробіттям мають забезпечуватись підвищенням конкурентоспроможності робочої сили за рахунок підвищення її якості, а саме: зростання рівня загальної освіти, підвищення кваліфікації, розширення діапазону оволодіння працівниками професій і спеціальностей, розвиток таких необхідних складових відтворення якісної робочої сили, як медицина, культура, спорт та інше [1]. Тому, професійно-кваліфікаційний баланс на ринку праці відіграє немалу роль для підтримання збалансованості самого ринку праці та запобігання високого рівня безробіття.

Формування інноваційної економіки неможливо без раціонального використання робочої сили. Особливістю вітчизняного ринку праці є наявність значного числа вакансій і безробітних одночасно, що свідчить про невідповідність професійно-кваліфікаційної структури припливу і відтоку робочої сили на ринку праці. В результаті виникають диспропорції між структурою попиту і пропозиції на ринку праці, що приводять до значних втрат країни. Ці втрати виражаються у вигляді недовиробництва ВВП, зростання чисельності безробітних, неефективного використання значної частини бюджетних коштів на систему освіти робочої сили, підвищення її кваліфікації та якості. Втрати працівників пов'язані з низькою заробітною платою; із здійсненням відтворення робочої сили в простому, а не в розширеному масштабі; з більш низькою продуктивністю праці; з неефективністю робочих місць або повною їх відсутністю в багатьох економічних районах країни [2]. Існує ряд причин структурних диспропорцій попиту та пропозиції на ринку праці, серед яких можна виділити кілька основних: модернізація виробництва, розширення та застосування нових наукоємних технологій ведуть до змін професійно-кваліфікаційної структури попиту та пропозиції на ринку праці, підвищення вимог до якості робочої сили. Ще однією з причин є неспівпадіння структури професійної освіти з потребами ринку праці за кваліфікаційним рівнем та професійною структурою. Також недосконала державна політика щодо регулювання ринку праці є підґрунтям виникнення проблем такого роду.

За декілька останніх років в Україні попит на робочу силу має тенденцію до зниження, ідентична тенденція стосується і пропозиції. Пропозиція робочої сили у 2012 році зменшилася на 41,8% відносно попередніх років. Відповідно, попит на робочу силу за останні роки знижується швидшими темпами, що також свідчить про збільшення навантаження на одне робоче місце з 88 осіб на 10 вільних робочих місць у 2010 році, до 145 осіб на кінець 2014 року [3]. У 2014 році спостерігається збільшення попиту робочої сили на 8,11% та збільшення незайнятих майже на п'ять відсотків, що свідчить про негативні тенденції на ринку праці України (рис. 1).

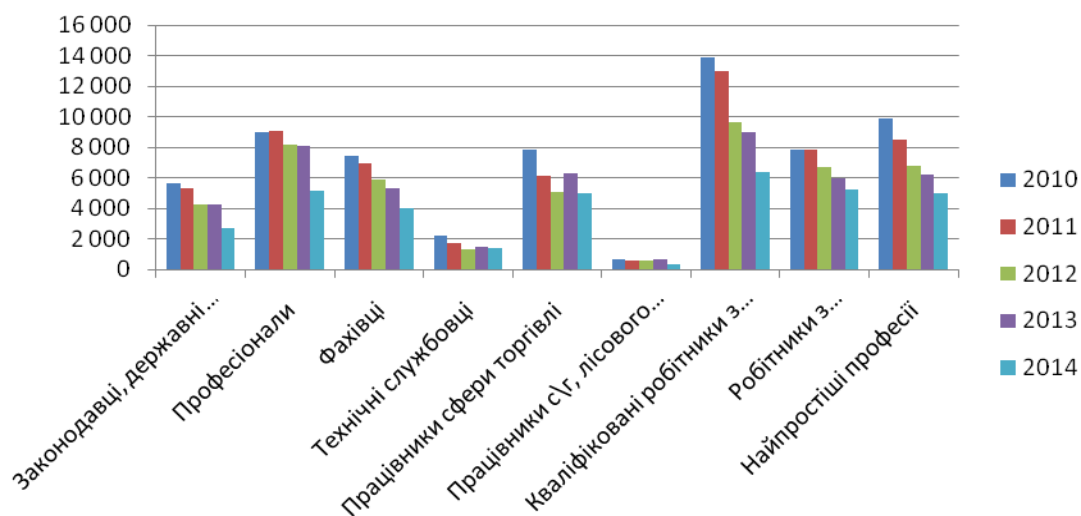

Рис. 1. Попит та пропозиція робочої сили в 2010-2014 рр.

Джерело: складено на основі даних офіційного сайту Державної Служби Статистики України.

Розглядаючи зрушення в структурі попиту на робочу силу за видами економічної діяльності, можна зробити висновок, що з кожним роком потреба і попит коливались що є наслідком нестабільності та кризової ситуації в країні, міри для виправлення якої приймаються в недостатній мірі. Коливання цього показника можна спостерігати на рис.2.

Метою державного управління професійною збалансованістю на ринку праці є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою.

Рис. 2. Динаміка потреби підприємств у працівниках за видами економічної діяльності

Джерело: складено на основі даних офіційного сайту Державної служби зайнятості України

Розробка перспективних оцінок кількісних і якісних характеристик сукупної робочої сили проводиться в тісному зв'язку з політикою в галузі освіти, яка містить у собі розв'язок найрізноманітніших завдань: політичних, техніко-економічних, соціальних, демографічних і педагогічних. Критичне вивчення досвіду розвинених країн у регулюванні руху сукупної робочої сили становить певний інтерес і для нашої країни в умовах розвитку ринкових відносин.

У США розробкою прогнозів сукупності робочої сили і її структури займається бюро статистики праці (БСП). Прогнози охоплюють 10-15 років і уточнюються кожні два роки. Вони є частиною середньострокової програми управління економічним ростом і зайнятістю. Прогнози потреб в робочій силі по професіях, що склалися до 80-х років містили три варіанти прогнозованої професійної структури. Кожний з них ґрунтувався на тенденціях економічного росту залежно від припущень щодо трудових ресурсів і змін у структурі валового національного продукту і продуктивності праці.

У США особлива увага приділяється дослідженню перспектив потреби у спеціалістах високого рівня кваліфікації. Це стосується, насамперед, найбільш важливих в епоху науково-технічної революції категорій фахівців. Існуючий і прогнозований дефіцит кадрів по ряду науково-інженерних спеціальностей висуває нові завдання перед системою професійної школи. У зв'язку з цим Національному науковому фонду, Міністерству освіти, галузевим міністерствам було запропоновано надати підтримку коледжам і університетам у розвитку спеціальних 1-2 річних програм навчання по дефіцитних спеціальностях науково-інженерного профілю. Ці програми призначені для переорієнтування підготовки студентів, що навчаються по напрямках, близьких до спеціальностей з кадровим дефіцитом.

У Німеччині питаннями прогнозування робочої сили і розвитку освіти займаються численні комісії, економічні науково-дослідні інститути, а також дослідницькі університети.

Необхідно відзначити, що діяльність різних організацій, які займаються прогнозуванням трудових ресурсів, здійснюється по різних напрямках:

- основне прогнозування трудових ресурсів – великі дослідницькі і федеральні інститути;

- прогнози в галузі освіти – організації освіти, що займаються плануванням;

- кваліфікаційні прогнози – інститути, що займаються системним аналізом.

При прогнозуванні підготовки робочої сили використовується також виробничо-економічний метод, який припускає прогнозувати освітню діяльність з врахуванням розвитку економіки і зміни продуктивності праці.

Таким чином, при плануванні професійної освіти в Німеччині доводиться поєднувати два підходи: з одного боку, враховувати адаптацію системи освіти до ринкового попиту (як у країні з типово ринковою економікою), з іншого боку – активний вплив державних органів управління на розвиток системи освіти.

У Франції, де склалася одна з найбільш розвинених систем економічного програмування, держава цілеспрямовано втручається в процес підготовки кадрів. Прогнозування робочої сили здійснюється в рамках відповідних п'ятирічних планів. Основний напрям прогнозів у визначенні кількості робочих місць, обліку обсягу виробництва і прогнозів продуктивності та тривалості праці, а також аналізу динамічних змін професійної структури робочої сили. Чисельність працюючих у професійному розрізі на останній рік планованого періоду розраховується як відношення відповідних коефіцієнтів професійної структури до загального обсягу зайнятості. Потім з урахуванням

демографічної ситуації та професійної мобільності визначається потреба набору в систему освіти.

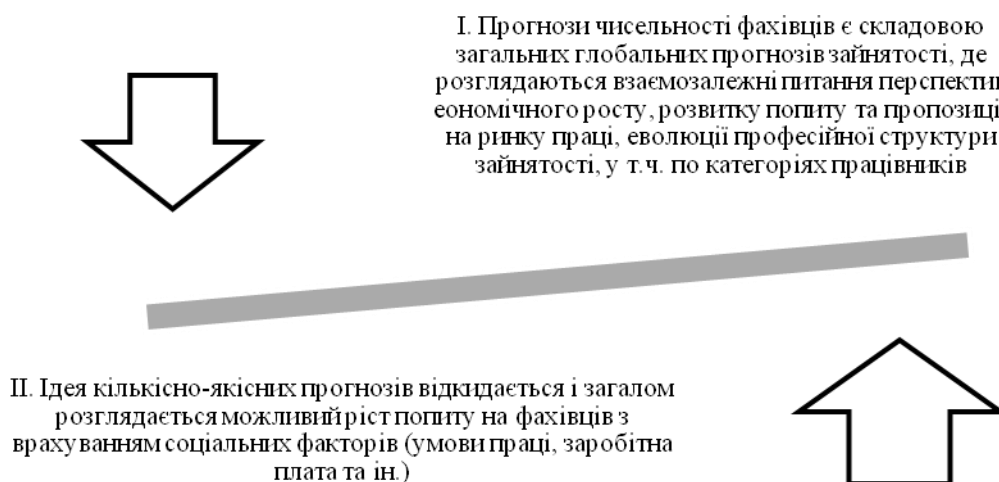
Методи, використовувані при прогнозуванні зайнятості по професіях, розробляються галузевими комісіями в рамках єдиної Комісії з робочої сили.

У Франції, де склалася одна з найбільш розвинених систем економічного програмування, держава цілеспрямовано втручається в процес підготовки кадрів. Прогнозування робочої сили здійснюється в рамках відповідних п'ятирічних планів. Основний напрям прогнозів у визначенні кількості робочих місць, обліку обсягу виробництва і прогнозів продуктивності та тривалості праці, а також аналізу динамічних змін професійної структури робочої сили. Чисельність працюючих у професійному розрізі на останній рік планованого періоду розраховується як відношення відповідних коефіцієнтів професійної структури до загального обсягу зайнятості. Потім з урахуванням демографічної ситуації та професійної мобільності визначається потреба набору в систему освіти.[5]

Прогнозування і планування трудових ресурсів, як і всі види економічного програмування в розвинених країнах, спрямовані на подолання хронічної нерівномірності відтворювальних процесів і забезпечення стабільного економічного росту, що стосується і нашої країни.

Таким чином, багато розвинених країн розробляють проекти, що погоджують професійну освіту з розвитком виробництва. Діяльність держави в цій області ухвалює різні організаційні і інституціональні форми, протікає з різним ступенем активності національних урядових органів.

Аналіз досвіду закордонних країн з розвинутою ринковою економікою (США, Франції, Німеччини, Великобританії, Японії) дозволяє схематично виділити два підходи до прогнозування професійної освіти:

Рис. 3. Підходи до прогнозування професійної освіти

Такого роду прогноз служать державним органам вихідним матеріалом для визначення та орієнтації політики в області професійної освіти, даючи картину потреб набору в систему освіти.

На сучасному етапі, на нашу думку, необхідно докорінно змінити характер впливу політики зайнятості на національний ринок праці, який заключається в переході з пасивної політики, направленої на допомогу держави по безробіттю та соціальний захист неконкурентоспроможних верств населення, до активної інвестиційної політики сприянню й розвитку нових робочих місць, самозайнятості та організації перепідготовки незайнятого населення, що була б направлена не в супереч вимогам часу та структурним

змінам в економіці, а базувалася на принципі випередження, тобто на прогнозуванні розвитку процесів на загальнодержавному ринку праці шляхом врахування тенденцій формування трудового потенціалу та демографічного розвитку, економічних трансформацій та впливу факторів зовнішнього середовища.

Література

1. Гальків Л. І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття / Л. І. Гальків // Економіка і регіони. – 2009. – № 2. – С. 110-113.
2. Богиня Д.П. Основи економіки праці: [навч. посіб]. – 3-тє вид., стер. / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К.: Знання-Прес, 2002. – 313 с, - с. 8
3. Лисенко О.В. Статистичний аналіз дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці в Україні //Управління ризиком - 2014. - 11 (174). – С.146-150.
4. Милашенко Т. Т. Проблеми та особливості ринку праці в Україні / Т. Т. Милашенко // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. – Випуск 6/2008 (53). – Ч. 1. – С. 118, 139–141.
5. Маршавін Ю. Шляхи врегулювання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці / Ю. Маршавін // Україна: аспекти праці. 2006. - №1.

УДК 331.105

Наталія САМОЛЮК*

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ДОГОВОРНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ДОХОДОВ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

CONTRACTUAL REGULATION OF BUSINESS ENTITIES INCOME DISTRIBUTION

Анотація. Проаналізовано стан договірної регулювання в Україні. Охарактеризовано основні проблеми функціонування інституту колективно–договірної регулювання та заходи їх подолання. Вивчено зарубіжний досвід договірної регулювання проблемних питань оплати праці.

Аннотация. Проанализировано состояние договорного регулирования в Украине. Охарактеризованы основные проблемы функционирования института коллективно–договорного регулирования и меры их преодоления. Изучено зарубежный опыт договорного регулирования проблемных вопросов оплаты труда.

Abstract. Analyzed the state of contractual regulation in Ukraine. Characterized the main problems of the institute collective bargaining regulation and measures to overcome them. Studied the international experience of regulating contractual issues of remuneration.

Для трудових відносин, які виникають між найманими працівниками та роботодавцями (власниками підприємств), закономірним є існування протиріччя інтересів. Основним джерелом конфлікту являється розподіл новоствореного продукту між факторами «праця» і «капітал». Адже, кожен із них хоче максимізувати саме свою частку: працівники – заробітну плату, а власники – прибуток. Тож даний процес розподілу має регулюватися.

Термін «регулювання» походить від латинського слова «regulare» – «спрямування, впорядкування» та означає упорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось. Звідси слідує, що «регулювати» означає впорядковувати що–небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі.

Відносно процесу «розподіл доходів» виділяють як державне, так і договірне регулювання. Під державним регулюванням розподілу доходів мається на увазі система

* САМОЛЮК Наталія Миколаївна / Наталья САМОЛЮК / Natalia SAMOLIUK – к.е.н., доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва, Національний університет водного господарства і природокористування, e-mail: samoljuk@ukr.net

заходів і норм законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, спрямована на створення умов, які сприяють нормальному відтворенню робочої сили та її розвитку, а також послабленню соціальної напруги в суспільстві [2]. В той же час, В.Д. Лагутін, визначає договірне регулювання як економіко–правову систему співробітництва і компромісів між найманими працівниками і працедавцями.

Вченими виділяється два види договірного регулювання:

- 1) колективно–договірне – здійснюється на макро–, мезо– та мікрорівнях;
- 2) індивідуально–договірне – притаманне рівню окремого найманого працівника та роботодавця.

Колективно–договірне регулювання здійснюється на основі системи угод, що укладаються на державному (генеральна угода), галузевому (галузева угода), регіональному (регіональна угода) і виробничому (колективний договір) рівнях згідно до Закону України «Про колективні договори і угоди».

Суб'єктами договірного регулювання виступають соціальні партнери (представники найманих працівників та професійні спілки, роботодавці та їх об'єднаннями, Кабінет міністрів України та органи місцевого самоврядування).

Згідно до Закону «Про колективні договори та угоди» на національному рівні об'єктом регулювання є загальні принципи і норми реалізації соціально–економічної політики та трудових відносин, у т. ч. мінімальних соціальних гарантій оплати праці та доходів, розмірів мінімальних нормативів оплати праці. На галузевому – трудові норми в системі встановлення мінімальних гарантій на підприємствах галузі відповідно до кваліфікації працівників, мінімальних розмірів доплат і надбавок з урахуванням індексу інфляції, міжкваліфікаційних співвідношень в оплаті праці. На регіональному – норми соціального захисту працівників, що встановлюють вищий порівняно з Генеральною угодою рівень соціальних гарантій, компенсацій та пільг. На виробничому – форми, системи, розміри заробітної плати, обсяги гарантій, компенсацій та пільг, умови регулювання фондів оплати праці.

Відсутність цілісного й науково обґрунтованого механізму договірного регулювання розподілу доходів суб'єктів господарювання в Україні зумовлює необхідність вдосконалення цього процесу.

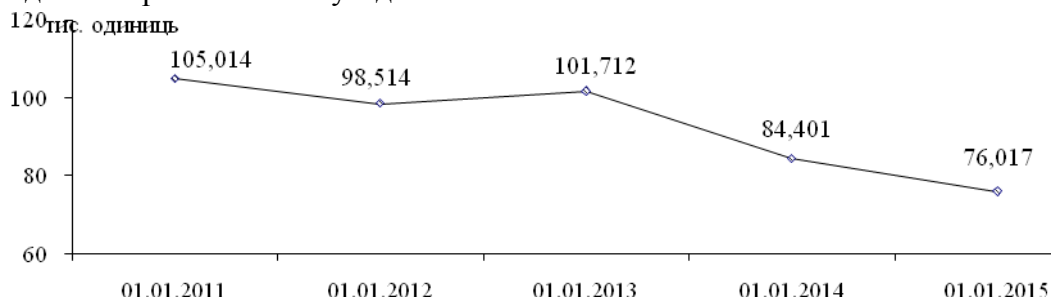
Світова практика укладання колективних договорів, угод акцентує увагу на заробітній платні, розподілі прибутку підприємств, формування спеціальних фондів допомоги, тобто проблемних питаннях розподілу доходів суб'єктів господарювання.

Для вдосконалення колективно–договірного регулювання сфери розподілу доходів суб'єктів господарювання, тобто сфери оплати праці, доцільно використовувати зарубіжний досвід.

Колективно–договірне регулювання оплати праці в європейських країнах спрямоване на встановлення рівних умов оплати праці за однакову роботу (для однотипних професій і посад). В Європі колективні переговори, в основному, здійснюються на галузевому рівні, строком на один рік. Але в окремих випадках існує і виробничий рівень переговорів та укладення на підприємствах колективних договорів (Франція, Австрія, Угорщина тощо). У таких країнах, як Бельгія, Греція, Італія, Іспанія, Португалія переговори здійснюються на національному рівні. Однак переговори на цьому рівні не завжди закінчуються укладенням угод і тому питання оплати праці вирішуються або в директивному порядку урядом, або на галузевому чи виробничому рівнях, залежно від наявності плідної співпраці між профспілками та роботодавцями на цих рівнях. У Німеччині колективні переговори здійснюються тільки на галузевому рівні, а рівень підприємств майже відсутній. Водночас, в Англії та Ірландії переговори щодо оплати праці проходять тільки на рівні підприємств [3].

В Україні стан укладання колективних договорів та угод має негативну тенденцію – на початку 2015 року укладено всього 76017 колективних договорів, що на 28% (28997

одиниць) менше в порівнянні з 2010 роком (рис.1.). При цьому, за 2010–2015 рр. Федерація професійних спілок України зареєстровано лише 43 галузеві і міжгалузеві угоди та 27 регіональних угод.

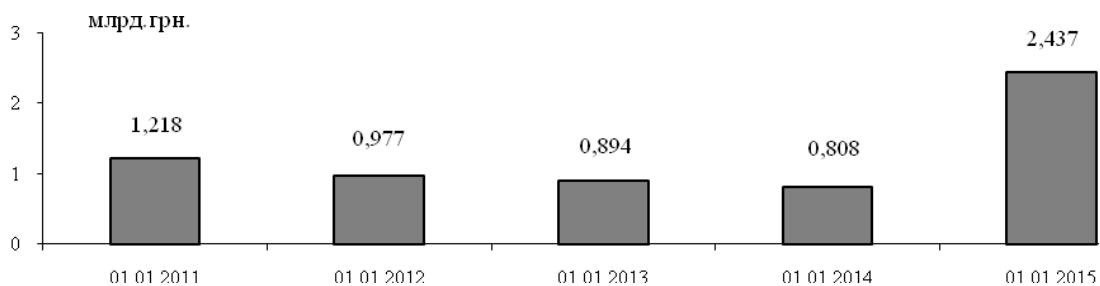

Рис. 1. Динаміка укладання колективних договорів та угод в Україні протягом 2010–2015 років

Джерело: [6].

Про неефективність укладання та реалізації колективних договорів свідчать також результати соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова. Зокрема, лише 12 % респондентів підтвердили виконання положень колективних договорів на підприємствах, де вони працюють, а 56 % – вважають, що колективні договори не в змозі захистити їхні права [1].

Аналіз колективних угод та договорів свідчить про формальне ставлення профспілкових об'єднань та роботодавців як до укладання і змісту зазначених угод, так і до їх дотримання. Невиконаними часто лишаються положення, що стосуються виплати та підвищення заробітної плати. Зокрема, заборгованість із виплати заробітної плати з початку 2014 року зросла на 1,6 млрд. грн. та станом на 01.01.2015 становила понад 2,4 млрд. грн. (рис.2).

Рис. 2. Динаміка заборгованості виплати заробітної плати в Україні протягом 2011–2015 років

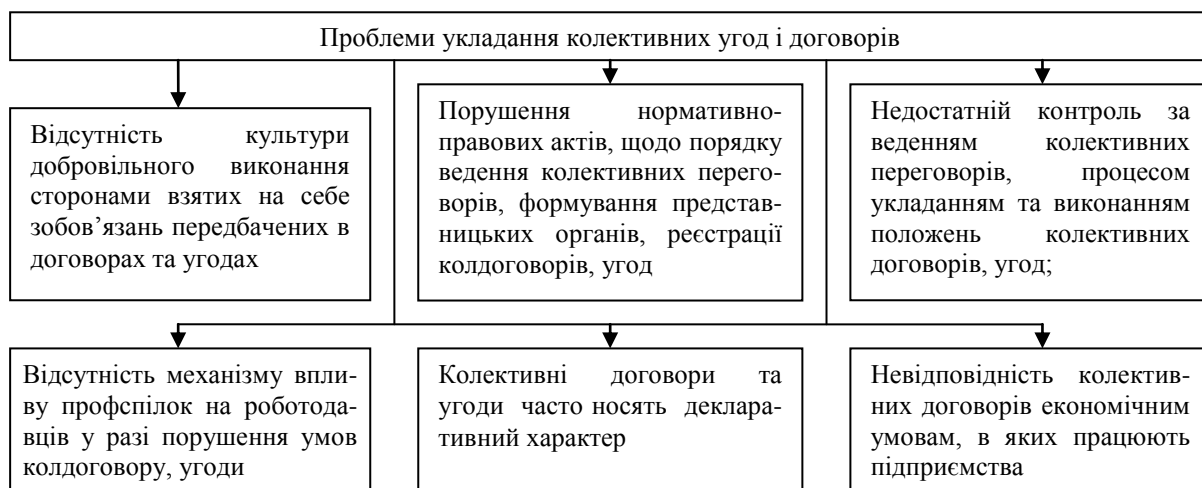
Джерело: [6]

У Цивільних Кодексах Франції та Італії передбачено, що за затримку виплати заробітної плати більш як на 90 днів роботодавці мають сплатити найманим працівникам відповідні відсотки, розмір яких дорівнює банківському відсотку на кредит у даній місцевості. У Нідерландах при затримці виплати більш як на 90 днів цей відсоток становить 60% суми заробітної плати. У Данії наймані працівники мають право на припинення роботи, якщо заробітна плата затримана на три і більше місяців, при цьому зарплата їм все одно нараховуватиметься [4].

В деяких країнах при невиконанні заробітної плати більш ніж на 90 днів наймані працівники мають право порушувати справу про банкрутство свого роботодавця. А для захисту прав працівників від неплатоспроможності підприємству МОП розроблено спеціальний механізм викладений у Конвенції № 173 «Про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця». Відповідно до її положень в багатьох

Європейських країнах діють гарантійні інститути (страхові фонди) захисту заробітної плати працівників на випадок банкрутства підприємств.

На сучасному етапі розвитку колективно–договірного регулювання в Україні існує багато проблем, зокрема декларативний характер укладених договорів та угод, відсутність дієвого механізму впливу профспілок на роботодавців у разі порушення умов колективних договорів, угоди та ін. (рис.3).

Рис. 3. Проблеми функціонування інституту колективно–договірного регулювання

Джерело: [1;3].

Для вирішення зазначених проблем та забезпечення дієвого контролю за виконанням колективних договорів та угод усіх рівнів науковцями розроблено різні заходи, серед яких можна виділити наступні:

- узгодити систему угод і колективних договорів за термінами їх укладання та пріоритетністю регулювання тих чи інших питань оплати праці (під час укладання угод нижчого рівня необхідно уникати дублювання норм угод вищого рівня) [5];
- законодавчо визнати виплату заборгованості із заробітної плати позачерговою порівняно з іншими виплатами, як це визначають міжнародні норми (Конвенція МОП № 95 «Про захист заробітної плати»);
- включити в угоди та колективні договори механізм компенсацій працівникам втрат, які пов'язані із затримками виплати заробітної плати, у розмірі банківського відсотка за весь час затримки [4];
- підвищити дисциплінарну та адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері укладання колективних договорів, угод [1];
- визначити основні функції окремих контролюючих органів у колективно–договірному процесі;
- розробити механізм аудиту та моніторингу за виконанням колективних договорів, угод;
- забезпечити оприлюднення інформації щодо стану колективно–договірної роботи на веб–сторінках відповідних органів державної влади, організацій, які підписали договори, угоди [1];
- ввести єдиний електронний реєстр колективних договорів, угод всіх рівнів, включно з даними про суб'єктів господарювання та сферу їхньої діяльності.

Тож, колективно–договірне регулювання розподілу доходів суб'єктів господарювання потребує дальшого удосконалення з метою подолання формалізму під час укладання угод і договорів, наповнення їх конкретним змістом відповідно до існуючих соціально–трудових відносин, посилення відповідальності сторін за їх виконання, та

створення надійних правових механізмів захисту інтересів як найманих працівників, так і роботодавців при розподілі новоствореного продукту.

Література

1. Бобко У.П. Адміністративно–правове забезпечення укладення колективних договорів та угод в Україні: автореф. дис. ... к.ю.н./ Бобко Уляна Петрівна; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2015. – 24 с.
2. Васильченко В.С., Гриненко А.М., Грیشнова О.А., Керб Л.П. Управління трудовим потенціалом: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.
3. Додонов О. В. Проблеми та напрямки реформування оплати праці в системі державного регулювання колективно–договірних відносин / О. В. Додонов, Є. В. Гончаров // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 24–26.
4. Колективно–договірне регулювання оплати праці на підприємстві: вітчизняний та зарубіжний досвід / С.П. Наливайченко, М.Ю. Миронова // Культура народів Причорномор'я. — 2011. — № 197, Т. 1. — С. 93–95
5. Хазах К.О. Проблеми та перспективи розвитку соціального партнерства з регулювання заробітної плати в Україні / К.О. Хазах // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 215–221. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2013_9_36.pdf.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

УДК 658.012

*Анна СЕРГІЄНКО,
Микола ХМЕЛЕВСЬКИЙ**

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА В СИСТЕМІ АДМІНІСТРУВАННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА В СИСТЕМЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

ECONOMICS DIAGNOSTICS IN THE SYSTEM OF ENTERPRISES ACTIVITIES ADMINISTRATION

***Анотація.** У статті висвітлюються актуальні проблеми економічної діагностики в сучасному менеджменті автомобілебудівних підприємств. Розкрито сутність, висвітлено характерні ознаки, визначено функціональні особливості, окреслено роль та значення економічної діагностики в системі управління діяльністю підприємств автомобілебудівного господарства.*

***Аннотация.** В статье освещаются актуальные проблемы экономической диагностики в современном менеджменте автомобилестроительных предприятий. Раскрыта сущность, освещены характерные признаки, определены функциональные особенности, определены роль и значение экономической диагностики в системе управления деятельностью предприятий автомобилестроительного хозяйства.*

***Abstract.** In the article we research actual problems of economic diagnostics in modern management automobile production companies. Open the essence, highlights the characteristic features defined functional features, outlines the role and importance of economic diagnostics in the management activities of automobile production companies.*

На даний час спостерігається відсутність сформованої концепції, що визначає сутність та роль економічної діагностики в системі антикризового управління діяльністю підприємств. Економічну діагностику найчастіше ототожнюють з економічним аналізом.

* СЕРГІЄНКО Анна Володимирівна / Анна СЕРГИЕНКО / Anna SERGIENKO – аспірант Національного транспортного університету, провідний фахівець з маркетингу Асоціації «Союз птахівників України», e-mail: annolad@gmail.com
ХМЕЛЕВСЬКИЙ Микола Олександрович / Николай ХМЕЛЕВСКИЙ / Mykola KHMELEVSKIY – к.е.н., Національний транспортний університет, e-mail: general@ntu.edu.ua

Причиною цього є застосування подібних чи навіть однакових методів досліджень, прийомів та способів опрацювання й інтерпретації економічної інформації, визначення показників та критеріїв їх оцінювання. Однак економічну діагностику детермінують параметри окремих поставлених завдань в системі управління підприємством, які знаходять розв'язання через проведення фундаментальної, комплексної, експрес-діагностики, діагностики кризового стану, загроз настання банкрутства тощо.

Управлінські аспекти економічної діагностики висвітлювали у своїх наукових публікаціях О.В. Воронкова, І.В. Кривов'язюк, Н.Г. Міценко, Н.І. Дуляба. Ці дослідники визначили природу та форми діагностики, її місце в економічному аналізі, дослідили процедури та методи діагностики, розробили прийоми практичного застосування діагностичного аналізу на підприємстві[1, с 520-530].

Сам термін «діагностика» запозичений з медицини, де слово «діагноз» означає розпізнавання, визначення, тобто процес дослідження об'єкта діагнозу з метою одержання результату (діагнозу) - висновку про стан об'єкта.

Економісти дають різні визначення досліджуваного поняття. Так, В.Г. Герасимчук вважає, що діагностика передбачає визначення суті та особливостей проблеми на основі всеохоплюючого аналізу, застосовуючи певний набір принципів та методів його проведення. В.Ш. Раппопорт пропонує таке визначення: «Діагностика – управлінська робота з виявлення проблем і вузьких місць системи управління підприємством»[2, с 864-870]. І.Д. Фаріон зазначає: «Діагностика – це метод аналізу стану внутрішнього середовища організації, встановлення проблем та вузьких місць, які спричиняють відхилення та деформації об'єкта від норми чи цілі, виявлення потенційно сильних та слабких сторін, що впливають на формування та реалізацію ефективної стратегії організації». Отже, можна сказати, що дослідники, у першу чергу, звертають увагу на аналіз внутрішнього середовища підприємства.

На думку Муравйова А.І., «економічна діагностика являє собою спосіб визначення характеру порушень і області господарської діяльності, у якій відбуваються відхилення від нормальної відносної динаміки різних процесів, що виражаються через темпи зміни відповідних показників»[5, с 144-150].

Під діагностикою Глазов М.М. розуміє «вчення про методи та принципи розпізнавання дисфункцій і постановку діагнозу об'єкта, що аналізується з метою підвищення ефективності його функціонування, підвищення його життєздатності в умовах вільної конкуренції, вільного, нерегульованого ринку». Тут автор, передусім, звертає увагу на існування підприємства в умовах досконалої конкуренції.

Також варто звернути увагу на точку зору іноземних дослідників. Так, зокрема, Б. Коллас відзначає, що «займатися діагностикою – це означає розглядати фінансовий стан підприємства так, щоб виявити в динаміці симптоми явищ, які можуть затримати досягнення поставленої мети та вирішення завдань, піддаючи небезпеці плановану діяльність» [3, с 336-337].

Аналізуючи підходи до змісту поняття «економічна діагностика» встановлено, що, незважаючи на тривалу еволюцію економічної діагностики як науки, єдиного погляду на розуміння сутності даного поняття не існує. Необхідно окреслити найбільш характерні риси економічної діагностики, які знайшли відображення у викладених підходах:

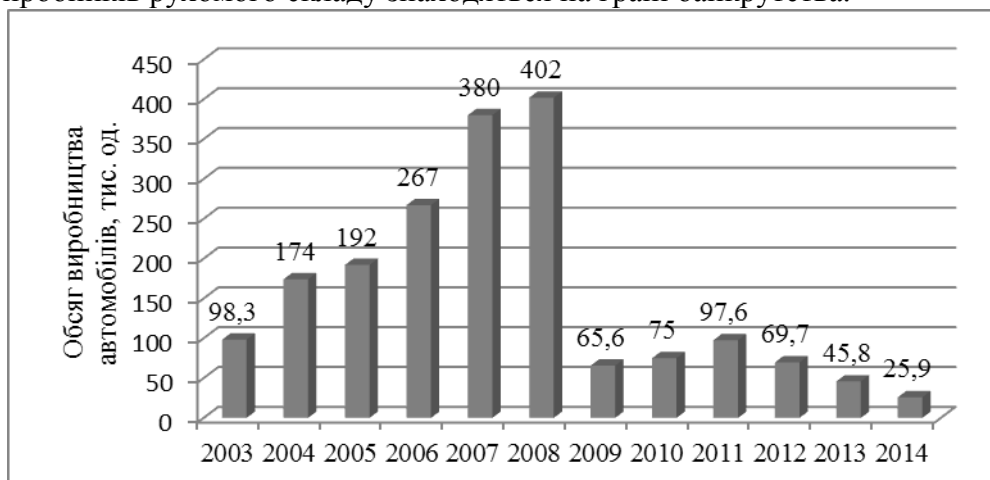
- у ході економічної діагностики досліджувані об'єкти отримують якісний опис і характеристику;
- економічну діагностику проводять на етапі планування;
- економічна діагностика – це система дій;
- економічна діагностика може включати в себе різні інструменти і методи, зокрема економічний аналіз.

Усі перелічені ознаки свідчать про те, що економічна діагностика передбачає більш детальне та комплексне дослідження об'єкта з метою отримання максимально достовірної інформації про поточний стан і перспективи розвитку підприємства. Проведене порівняння показує існування багатьох відмінностей у розглянутих поняттях. Водночас результати досліджень виявляють нові завдання, що вирішуються в рамках економічної діагностики. Економічна діагностика повинна застосовуватися в процесі управління підприємством безперервно, оскільки вона дає змогу виявляти нові тенденції, які потребують внесення змін в оперативне управління фінансовою та господарською діяльністю[4, с 260].

Проаналізувавши розглянуті підходи до визначення економічної діагностики, можна сформулювати загальне трактування цього поняття: сукупність науково обґрунтованих дій, методів, способів та прийомів виявлення відхилень від допустимого економічного стану підприємств автомобільного господарства, попередження кризових явищ та розробки заходів антикризового управління виявлення закономірностей і тенденцій розвитку економічних процесів, дій, результатів в системі управління та регулювання розвитку автомобільного господарства.

Автомобілебудування в промислово розвинених країнах суттєво впливає на економічний і соціальний розвиток суспільства, дає могутній імпульс розвитку інших галузей, забезпечує стійке зростання зайнятості населення, підвищує товарообіг тощо.

На сьогоднішній ця галузь української економіки показує рекордні обсяги падіння. Більшість виробників рухомого складу знаходяться на грані банкрутства.

Рис. 1 Обсяг виробництва легкових автомобілів в Україні в 2003 – 2014 рр.

У 2009 році після тривалого росту виробництво легкових автомобілів знизилося в 6 разів, до 65,6 тис. одиниць. В 2010-2011 році виробництво хоча і збільшилося на 13,5 тис. одиниць, однак залишилось на дуже низькому рівні - 75,3 тис. одиниць. У 2011 році обсяг виробництва зріс до 97,5 тис. одиниць, а у 2012 році відбулося чергове скорочення до 69,7 тис. одиниць, яке продовжилось у 2013 році – 45,8 тис. одиниць та 2014 році – 25 тис. одиниць (Рис.1).

Виробництво легкових автомобілів за січень – вересень 2015 року знизилося на 87,2% (у 7,8 рази), до 3,084 тис. од. порівняно з аналогічним періодом минулого року. За оперативними даними у вересні 2015 року автовиробництво виросло в порівнянні з провальним серпнем майже в 2,2 рази, до 416 од., за рахунок відновлення виробництва легкових автомобілів на заводі “Сврокар”, яких випущено 170 од.

Виробництво транспортних засобів в Україні у січні-жовтні 2015 року, за попередніми даними асоціації “Укравтопром”, скоротилося в 5,3 рази (на 81,2%) у порівнянні з тим же періодом 2014 року – до 5,189 тис. од. За підсумками січня-вересня падіння до аналогічного періоду становило 82,3%[6].

Згідно зі статистикою скорочення за підсумками десяти місяців демонструє основний сегмент – виробництво легкових автомобілів, яке знизилося на 86,4% (у 7,3 рази), до 3,446 тис. од., що пов'язано, в першу чергу, з простоем основних автовиробників, а також з наявністю в базі порівняння за минулий рік показників зупиненого Кременчуцького автоскладального заводу (7,5 тис. автомобілів). У вересні 2015 року продовжив фактичний простій найбільший автовиробник – Запорізький автозавод, що випустив 14 комерційних авто і шість автобусів, але жодного легкового авто.

За оперативними даними асоціації “Укравтопром” водночас в жовтні автовиробництво виросло в порівнянні з вереснем на 33,4%, до 555 од., що, однак, на 62,8% менше показника жовтня минулого року.

Зростання автовиробництва в жовтні в порівнянні з вереснем, в першу чергу, забезпечений за рахунок приросту випуску легкових автомобілів в 2,1 рази, в першу чергу за рахунок збільшення цього показника на 80% на заводі “Єврокар” – до 306 од.

Крім того, 56 легкових автомобілів минулого місяця випустив Запорізький автозавод, котрий у вересні їх не випускав.

Значне падіння обсягів виробництва в 2009 – 2015рр. зумовлене низькою конкурентоздатністю сектору, зокрема відсутністю повного циклу виробництва легкових автомобілів, власної конструкторської школи та перспективних напрацювань, і основна частина виробництва припадає на крупноузлове збирання іноземних автомобілів, з низьким рівнем локалізації (в середньому 15%) та утворюваної на території України доданої вартості.

Таким чином, кон'юнктура ринку автомобілебудівної продукції в 2008-2015 роках характеризувалась як несприятлива, з тенденцією до погіршення [7].

Станом на середину 2015 року, виробництво легкових автомобілів в Україні представлено наступними підприємствами:

1. ЗАТ “Запорізький автомобільний завод” (або ЗАТ “ЗАЗ”) (Корпорація “Укравто”) – крупноузлове (SKD) і дрібноузлове (MKD) складання легкових автомобілів

2. Корпорація “Богдан” (в складі ВАТ “Луцький автомобільний завод” (або ВАТ “ЛуАЗ”), та ВАТ “Черкаський автомобільний завод “Богдан” (ЧАЗ “Богдан”)) - крупноузлове і дрібноузлове складання легкових автомобілів ;

3. ЗАТ “Єврокар” - крупноузлове і дрібноузлове складання легкових автомобілів;

4. ТОВ “ВО “Кременчуцький автоскладальний завод” (або ТОВ “КрАСЗ”) – крупноузлове складання легкових автомобілів;

5. ПРАТ “Бориспільський автозавод” займається випуском автобусів та легкових автомобілів.

6. ТОВ «Часовоярський ремонтний завод» - спеціалізується на випуску автобусів малого класу під торгівельною маркою РУТА.

Як бачимо з приведених аналітичних матеріалів вітчизняне автомобілебудування опинилося в серйозній небезпеці.

Для України надзвичайно важливо визначити пріоритетні галузі промисловості, на яких могла б базуватися вітчизняна економіка. Автомобілебудівну галузь України потрібно віднести до однієї з таких і надати їй достатню державну підтримку.

Сучасна історія дає приклад десятків країн, що досягли процвітання за рахунок ставки на розвиток цієї галузі: Німеччина, Японія, США та ін. Від виробництва автомобілів безпосередньо залежить економіка Франції, Італії, Великобританії, Південної Кореї, Китаю тощо.

На економічну безпеку підприємств автомобілебудівного господарства сьогодні впливає багато негативних факторів: економічна і політична кризи в країні, нестабільність та невизначеність впливу зовнішнього середовища, прискорення науково-технічного прогресу, розвиток і зміна технологій, ускладнення бізнес-процесів, конкуренція тощо.

Підприємства автомобілебудівного господарства змушені адаптуватися до ринкових трансформацій, шукати нові ефективні системи антикризового управління, які відповідно до сучасних вимог базуються на діагностичних підходах.

Роль економічної діагностики активізується в умовах зростання фінансової нестабільності, загострення кризових явищ в реальному секторі економіки, до якого належить автомобілебудівне господарство. За результатами економічної діагностики приймають рішення щодо фінансової санації – системи оздоровлення, спрямованої на досягнення економічної безпеки, відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства, що знаходиться у складному фінансово-економічному стані та йому загрожують процеси банкрутства, ліквідації, руйнування.

Втрата автомобілебудівними підприємствами фінансової стабільності тягне за собою економічні наслідки для всієї країни: зменшення податкових надходжень до бюджету та втрата значної кількості робочих місць. Це може призвести до неплатоспроможності й нездатності продовжувати нормальне функціонування.

Економічний стан підприємств автомобілебудівного господарства в значній мірі залежить від ефективності внутрішньогосподарського управління, що має забезпечувати розробку і реалізацію заходів, спрямованих на сталий розвиток галузі, оскільки основним джерелом грошових надходжень є реалізація готової продукції.

Важливість діагностики підприємств обґрунтовується соціально-економічними критеріями їх функціонування. На підприємствах автомобілебудівного господарства України на сьогодні працює понад 4 тис. чол.

Література

1. Воронкова А.Е. Діагностика стану підприємств: теорія і практика: Монографія / А.Е. Воронкова. – Х.: ІНЖЕК, 2008. – С.520-530.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. [Редкол.: С.В. Мочерний – відп. ред., та ін.]. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – С.864 -870.
3. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: Монографія. – 2-ге вид., – перероб. і доп. / Л. А. Костирко. – Х.: Фактор, 2008. –С.336-367.
4. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика підприємств: теорія, методологія та практика застосування: монографія /І.В. Кривов'язюк. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – С.260.
5. Муравь'єв А.И. Теорияэкономическогоанализа: проблемы и решения / А.И. Муравь'єв. – М.: Изд-во „Финансы и статистика”, 1998. – С.144-150.
6. Асоціація «Укравтопром»[Електроннийресурс] : - Режим доступу:<http://ukrautoprom.com.ua/uk/>- Назва з екрану.
6. Оперативна статистика стану автомобілебудування в Україні [Електроннийресурс] : - Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/362530/v-ukrayini-znyzyvsya-temp-padinnya-avtovyrobnytstva> - Назва з екрану.

УДК 330.322.01

Наталія СКОРОБОГАТОВА *

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

СИСТЕМА ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

* СКОРОБОГАТОВА Наталія Євгенівна / Наталія СКОРОБОГАТОВА / Natalia SKOROBOGATOVA – к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки, НТУУ «Київський політехнічний інститут», е-mail: nskorobogatova@ukr.net

THE ASSESSMENT SYSTEM FOR ENTERPRISES INVESTMENT PERFORMANCE

Анотація. Досліджено економічну сутність інвестицій та інвестиційної діяльності підприємства. Визначено особливості макроекономічного та мікроекономічного підходу до тлумачення зазначених категорій. Доведено, що всі форми фінансової звітності містять інформацію про результати інвестиційної діяльності підприємства, які є неузгодженими між собою. Запропоновано удосконалене визначення категорії «інвестиційна діяльність підприємства».

Аннотация. Исследована экономическая сущность инвестиций и инвестиционной деятельности предприятия. Определены особенности макроэкономического и микроэкономического подхода к толкованию указанных категорий. Доказано, что все формы финансовой отчетности содержат информацию о результатах инвестиционной деятельности предприятия, которые являются несогласованными между собой. Предложено усовершенствованное определение категории «инвестиционная деятельность предприятия».

Abstract. The economic essence of investments and investment companies is investigated. Features macroeconomic and microeconomic approach to the interpretation of these categories are defined. It is proved that all forms of financial statements provide information about the results of the investment activity of the enterprise, which are inconsistent with each other. Definition of category «investment activities of the company» is improved.

Україна на сьогодні знаходиться у складному політичному, соціальному становищі тощо. Однією з проблем є неоднозначність та неузгодженість методологічної та нормативно-правової бази. Зокрема, дана проблема стосується і регулювання інвестиційної діяльності підприємства. Не зважаючи на те, що проблематикою інвестиційної діяльності, оцінювання ефективності інвестицій замається значна кількість науковців та практиків, залишаються не врегульованими питання ідентифікації інвестиційної діяльності суб'єкта господарської діяльності і, як наслідок, результативність даного виду діяльності.

Саме тому мета дослідження полягає у дослідженні сутності інвестиційної діяльності підприємства та відображення її результатів у фінансовій звітності. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: аналіз існуючих теоретичних підходів та норм законодавчої бази до визначення інвестиційної діяльності підприємства, визначення місця та ролі інвестиційної діяльності у системі господарської діяльності підприємства.

Аналіз літературних джерел свідчить про неоднозначний підхід до визначення сутності інвестицій і, як наслідок, інвестиційної діяльності підприємства [1, 2]. У найбільш широкому розумінні «інвестиції» (від лат. investio – одягаю) означає вкладення капіталу з метою його наступного збільшення. Відповідно до юридичного підходу, наведеного у Законі України «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Основними розмежувальними критеріями між різними тлумаченнями інвестицій виступають об'єкт інвестування та тривалість зв'язування капіталу. Аналіз літературних джерел дає змогу виділити макро- та мікроекономічний підхід до тлумачення інвестицій.

Згідно з макроекономічним підходом, представниками якого є Кейнс Дж. М., Макконелл К.Л., Брю С.Л., Менкью Н.Г., інвестиції визначаються як «приріст будь-яких матеріальних цінностей – усіх витрат, що безпосередньо сприяють зростанню загальної величини капіталу в економічній системі». Відповідно до мікроекономічного підходу, інвестиції розуміються як «вкладення капіталу (тобто грошових коштів) в капітальні вкладення та оборотні активи» (Борщ Л.М., Андрєєв Д.М., Бочаров В.В., Гітман Л.Дж., Джонк М.Д., Хелферт Е., Ван Хорн Дж. К., Шарп У., Александер Г., Бейлі Дж.). На рівні підприємства інвестиції відображаються у такій формі фінансової звітності, як Баланс (звіт про фінансовий стан) [3]. В активі відображаються інвестиції у вигляді необоротних активів (довгострокові фінансові та реальні інвестиції) та оборотних активів (поточні

реальні та фінансові інвестиції), а в пасиві – джерела їх фінансування (власні, залучені, позичкові). Залежно від тривалості використання інвестиції можуть відображатися не в Балансі, а у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід): витрати на поточне виробництво, збутові, адміністративні та інші витрати.

Інвестиції підприємства відображаються також і у Звіті про рух грошових коштів, який деталізує рух грошових коштів від трьох видів діяльності підприємства: операційної, інвестиційної, фінансової. Проте вважаємо, що інформації про інвестиційну діяльність підприємства у даному звіті є значно звуженою, маючи на увазі сутність інвестицій.

Аналіз літературних джерел та нормативно–правової бази свідчить про неузгодженість щодо визначення економічної категорії «інвестиційна діяльність». Більшість вітчизняних науковців надають тлумачення терміну аналогічне тому, що є в Законі України «Про інвестиційну діяльність»: «інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій» [5]. Водночас, у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» надано наступне визначення інвестиційної діяльності: «придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів». Проте поточні фінансові та реальні інвестиції залишаються поза цією формою фінансової звітності. Тобто акцент робиться на придбанні та реалізації саме необоротних активів та фінансових інвестицій, тоді як оборотні активи так само є об'єктом інвестування. Таким чином, нормативно–правова бухгалтерського обліку значно звужує межі категорії «інвестиції», включаючи до них лише довгострокові реальні та фінансові інвестиції, що суперечить самій сутності даної економічної категорії. Національним стандартом (положенням) бухгалтерського обліку 1 визначено такі види діяльності:

- звичайна діяльність – будь–яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення;
- основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу;
- операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю;
- фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства;
- інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

При використанні вищезазначеної класифікації видів діяльності підприємства інвестиційна діяльність, як вже зазначалося, обмежена лише довгостроковими інвестиціями, а поточні інвестиції відносяться до операційної діяльності, що суперечить сутності інвестицій. Зазначена суперечність між визначеннями інвестиційної діяльності може бути пояснена тим, що кожне визначення певного терміну у законодавчих документах надається для певних цілей застосування. У Господарському кодексі України та КВЕД інвестиційна діяльність як вид діяльності господарюючого суб'єкту взагалі відсутня [4]. Класифікація видів господарської діяльності (КВЕД) заснована на принципі класифікації за галузями. Проте інвестиційна діяльність здійснюється не за галузевим принципом, її здійснює будь–який господарюючий суб'єкт, як за широким, так і за більш вузьким тлумаченням. Водночас, інвестиційна діяльність пронизую всі галузі виробництва. Таким чином, питання однозначного тлумачення інвестиційної діяльності підприємства на законодавчому рівні залишається не визначеним.

Оскільки аналіз результатів діяльності підприємства здійснюється на підставі даних фінансової звітності, то вважаємо некоректним оцінку ефективності інвестиційної

діяльності визначати, виходячи з визначення даного виду діяльності на підставі норм стандартів бухгалтерського обліку. Неузгодженість законодавчого визначення, форм фінансової звітності та економічної сутності інвестиційної діяльності призводить до ускладнення та в деяких випадках неможливості моніторингу інвестиційних проектів, що реалізуються на діючих підприємствах.

Таким чином, вважаємо доцільним при аналізі інвестиційної діяльності виходити з розподілу даного виду діяльності на два рівні – макро– та мікроекономічний. Відповідно до макроекономічного підходу, під інвестиційною діяльністю слід розуміти сукупність практичних дій фізичних, юридичних осіб і держави щодо здійснення інвестицій. Згідно з мікроекономічним підходом, інвестиційна діяльність – це сукупність дій суб'єктів господарювання, спрямованих на підготовку, вкладення та використання інвестицій. Окрім того, вважаємо необхідним привести у відповідність визначення економічної категорії «інвестиційна діяльність» та елементи фінансової звітності підприємств, що дозволить і інвесторам, і власникам, і потенційним партнерам, і державним органам влади знайти порозуміння, аналізуючи результати того чи іншого підприємства.

Література

1. Бланк А. И. Основы инвестиционного менеджмента / А. И. Бланк. – К.: Ника–Центр, Эльга–Н, 2001. – 672 с.
2. Борщ Л. М. Инвестування: теорія і практика / Л. М. Борщ. – К. : Знання, 2005. – 470 с.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом МФУ 07.02.2013 № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>
4. Поєдинок В. В. Інвестиційна діяльність як вид господарської діяльності / В. В. Поєдинок // Господарське право та господарський процес. – 6–2/2013. – С.131 – 135.
5. Про інвестиційну діяльність : закон України від 18.09.1991р. № 1560–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws>

УДК 336.025

Алла ХМЕЛЮК*

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА

THE WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF FINANCIAL MONITORING

Анотація. Запропоновано 14 основних напрямів підвищення ефективності фінансового моніторингу, які, за умови реалізації на системній, комплексній основі, сприятимуть успішному функціонуванню основних економічних інститутів, забезпеченню фінансової стабільності та стимулюванню сталого економічного зростання.

Аннотация. Предложено 14 основных направлений повышения эффективности финансового мониторинга, которые, при условии реализации на системной, комплексной основе, будут способствовать успешному функционированию основных экономических институтов, обеспечению финансовой стабильности и стимулированию устойчивого экономического роста.

Abstract. The proposed 14 main directions of increase of efficiency of financial monitoring, which, if it is implemented in a systematic, integrated manner, will contribute to the successful functioning of major economic institutions, to ensure financial stability and stimulate sustained economic growth.

* ХМЕЛЮК Алла Анатоліївна / Алла ХМЕЛЮК / Alla HMELIUK – аспірант кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету ДПС України, e-mail: stami@ukr.net

З набранням чинності новою редакцією Закону [1] діяльність як суб'єктів первинного фінансового моніторингу, так і ДСФМУ щодо протидії легалізації незаконно одержаних доходів та фінансуванню тероризму характеризується комплексністю і системним характером.

Зараз достатньо ефективно працюють підрозділи з оцінки загроз національній безпеці, які виникають у результаті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Проте, ефективність функціонування фінансового моніторингу потребує подальшого удосконалення.

На сьогодні тривалою та такою, що не сприяє забезпеченню високих показників ефективності фінансового моніторингу залишається процедура реагування правоохоронних органів на матеріали, які надсилаються ДСФМУ та їх діяльності з виявлення послідовності реалізації злочинних схем і зворотного зв'язку зі Службою щодо результатів проведеної роботи. Така ситуація знижує показник ефективності фінансового моніторингу – дієвість. Крім того, часто підрозділи державної реєстрації, Державна фіскальна служба України, органи внутрішніх справ взагалі ігнорують запити суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо ідентифікації клієнтів, зокрема тих, які мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі кримінальні правопорушення, тероризм тощо, так само як ДСФМУ не інформує суб'єктів первинного фінансового моніторингу з питань порушення/закриття кримінальних справ за повідомленнями таких суб'єктів, прийняття судами рішень за кримінальними провадженнями і т. ін.

Для підвищення ефективності фінансового моніторингу важливо ураховувати той факт, що схеми легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, постійно ускладнюються, незаконні доходи змішуються з легальними джерелами доходів, саме тому фінансовий моніторинг потрібно здійснювати постійно, систематизуючи і проводячи обробку, облік, аналіз відомостей про рух готівкових і безготівкових фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб, а також інших активів для з'ясування можливого включення доходів, одержаних злочинним шляхом, в легальні потоки банківських та інших організацій і прогнозування фінансових можливостей та поведінки відповідного суб'єкта господарювання у перспективі.

На наше переконання, запровадження для суб'єктів фінансового моніторингу контрольної функції у вигляді можливості проведення електронної невідної перевірки та прогнозування фінансових меж і можливостей суб'єктів господарювання сприятимуть проведенню професійної оцінки усіх факторів, на підставі якої можливе прийняття обґрунтованих рішень про направлення інформації до уповноважених органів.

Зазначимо, що важливими у процесі фінансового моніторингу залишаються ризики, пов'язані з діяльністю фінансових інститутів, які вимагають тісної співпраці ДСФМУ з НБУ, з метою передбачення негативних процесів; галузеві ризики; регіональні ризики. Таким чином, і стратегія, і тактика фінансового моніторингу повинна формуватися на основі результатів превентивного аналізу можливих ризиків відмивання незаконних доходів.

Сьогодні на перший план виходить необхідність у моніторингу фінансових потоків з метою виявлення фінансових операцій, пов'язаних з фінансуванням терористичної діяльності, які можуть характеризуватися: міжнародним характером здійснюваних фінансових операцій, значними обсягами готівкових операцій, використання у фінансових схемах благодійних фондів, неурядових або фіктивних організацій тощо.

У цьому аспекті для першочергового відслідковування таких операцій потрібні спільні дії міжнародних організацій, які здійснюють діяльність з перекриття каналів фінансування терористичних організацій та недопущення, зокрема в Україну, потоків незаконних фінансових ресурсів. Це вимагає інформаційного обміну із зарубіжними

фінансовими розвідками. Обміну інформацією з компетентними органами іноземних держав, використання міжнародних баз даних також потребує деофшоризація економіки у т. ч. через проведення перевірок наявності реєстрації та діяльності іноземних контрагентів.

Потребує нівелювання і проблема функціонування стійких організованих тіньових банківських каналів з переміщення фінансових ресурсів по фіктивних зовнішньоторгівельних контрактах, що, крім іншого, вимагає удосконалення процедур митного і валютного контролю та нарощування зусиль із забезпечення збереження бюджетних коштів, зловживання з якими спостерігаються і надалі. Вимагає проведення перевірок цільового та ефективного використання суб'єктами господарювання коштів, залучених під державні гарантії.

Розширення знань про нові способи і методи “відмивання” злочинних доходів та фінансування тероризму сприятиме боротьбі з нецільовим використанням та розкраданням коштів, виділених на фінансування Міністерства оборони України при розміщенні та виконанні державного оборонного замовлення, які наявні у 2015 році.

Для підвищення ефективності фінансового моніторингу актуальними вважаємо застосування методу припинення, зокрема спекуляцій на валютному ринку країни, який спрямований на превентивні дії, а також перехід від формальних показників роботи, проведеної у сфері фінансового моніторингу, до комплексного аналізу стану економіки через запровадження механізму раннього попередження порушень у фінансовій сфері шляхом реалізації цільових скоординованих заходів щодо ліквідації тіньових площадок незаконних фінансових операцій; нівелювання стійких організованих тіньових банківських каналів переміщення фінансових ресурсів.

Ураховуючи той факт, що фінансовий моніторинг – це досконалий механізм відстежування й аналізу фінансових потоків, причому адресних потоків, завдяки якому миттєво можна отримати інформацію про рух фінансових ресурсів громадян та організацій у розрізі часу та простору, завданням фінансового моніторингу є виведення бізнесу з тіні, забезпечення прозорості усіх фінансових операцій.

При цьому, мета фінансового моніторингу – досягнення кінцевого результату розслідування, арешт і конфіскація коштів та майна, одержаних незаконним шляхом, а також притягнення винних осіб до відповідальності. Тільки такі показники можуть свідчити про боротьбу з економічними злочинами, корупцією, наркоторгівлею, торгівлею зброєю, боєприпасами, людьми, тероризмом та іншими тяжкими злочинами, що проявляється у таких критеріях ефективності фінансового моніторингу, як доцільність та економічність.

На сьогодні складною залишається процедура повернення виявлених злочинних фінансових ресурсів у легальний обіг та до державного бюджету України, оскільки конвертаційні центри, фіктивні фірми використовуються і для виведення законно зароблених грошей із легального обігу, зокрема через трансферне ціноутворення, що зумовлює необхідність у розмежуванні таких понять як “відмивання” (кримінальне діяння) і “легалізація” (як можливе джерело інвестицій).

Підвищення ефективності фінансового моніторингу, як надійного інструменту управління фінансами можливе за умови:

- 1) функціонування такої системи фінансового моніторингу, коли через Єдину централізовану інформаційну базу всі його учасники зможуть користуватися його результатами та коли діятиме система ефективного оперативного обміну інформацією між зацікавленими органами державної влади;

- 2) використання в якості основи для створення системи фінансового моніторингу вже функціонуючих баз даних Державної фіскальної служби України та правоохоронних органів;

3) введення до складу об'єктів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, коштів, отриманих від мінімізації податків, операцій з бюджетними коштами, а також – одержаних від несплати митних і податкових платежів. На сьогодні складно провести різницю між мінімізацією податків та трансферним ціноутворенням;

4) урахування, що не завжди уповноважені органи мають оперативну інформацію про здійснення операцій на ринку цінних паперів, а також про персональні дані усіх учасників таких угод і операцій, важливим напрямом є чітке правове визначення методичних принципів обліку угод і операцій, що здійснюються на ринку цінних паперів з обов'язковим встановленням персональних даних учасників таких трансакцій.

5) посилення контролю за структурою власності організацій, що здійснюють операції з грошовими ресурсами або іншим майном, в частині, що стосується виявлення вигодонабувачів і дійсних власників; акумулювання в наглядових органах інформації про засновників (учасників) і дійсних власників організацій, які проводять операції з грошима або майном афілійованих осіб;

6) налагодження комплексної системи статистичної звітності правоохоронних та інших компетентних органів про попереджені, виявлені, розкриті, розслідувані злочини, а також про переслідування осіб, які їх вчинили;

7) забезпечення прозорості фінансово–банківської діяльності, посилення контролю за обігом готівкових коштів в зонах з високим рівнем ризику скоєння злочинів;

8) перехід від виявлення, розкриття і припинення окремих злочинів до комплексних випереджувальних заходів щодо нейтралізації і припинення діяльності злочинних співтовариств, причетних до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму;

9) здійснення контролю за витратами і доходами громадян із застосуванням непрямих методів, що сприятиме у т. ч. мінімізації ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

10) виявлення фінансових операцій, стосовно яких є достатні підстави для підозри в тому, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму і дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території України або державного кордону; виявлення представників незаконних збройних формувань та припинення їх фінансової діяльності, спрямованої на протиправне одержання доходів чи їх легалізацію;

11) виявлення фактів переміщення товарів, готівкових та безготівкових коштів, розрахункових документів, інших валютних цінностей, культурних цінностей, дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та виробів з них, які можуть використовуватися з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму;

12) виявлення злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними (кіберзлочини), та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних від їх здійснення.

13) забезпечення тісного взаємозв'язку фінансового моніторингу з системою управління та контролю за державними фінансами і фінансами органів місцевої влади;

14) створення необхідних фінансових, технічних, організаційних і кадрових умов функціонування системи фінансового моніторингу.

Досягнути усіх перелічених результатів можна за умови політичної та соціальної стабільності, наявних розвинутих механізмів та інститутів фінансових ринків, досконалої системи грошового обігу, ефективною діловою інфраструктури і системи оподаткування, захищеності особистості і її приватної власності, ведення боротьби із псевдопідприємництвом.

Реалізація заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування системи фінансового моніторингу дозволить забезпечити збільшення обсягів надходжень до бюджетів бюджетної системи держави, підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами держави, створить умови для економічного зростання та фінансової стабільності.

Перелічені пріоритетні напрями підвищення ефективності фінансового моніторингу щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснювані на системній, комплексній основі, дозволять створити необхідні умови для підвищення якості управління фінансами, успішного функціонування основних економічних інститутів, забезпечення фінансової стабільності та стимулювання сталого економічного зростання.

Література

1. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” від 14 жовтня 2014 року № 1702–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141702.html.

УДК 336.71

Анатолій ЧЕРНИШОВ *

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

ОЦЕНИВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕОРГАНИЗАЦИИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

ASSESSING THE EFFICIENCY OF UKRAINIAN BANKING SECTOR RESTRUCTURING

***Анотація.** У статті розглянуто основні методи реорганізації банківських установ. Оцінено ефективність процесу реорганізації в банках України. Висвітлено основні напрями підвищення ефективності банківських злиттів та поглинань.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены основные методы реорганизации банковских учреждений. Оценена эффективность процесса реорганизации в банках Украины. Освещены основные направления повышения эффективности банковских слияний и поглощений.*

***Abstract.** In the article the basic methods of restructuring banks. The efficiency of the reorganization process in banks Ukraine. The basic directions of increase of efficiency of bank mergers and acquisitions.*

Аналіз сучасного стану банківської системи України дає підстави стверджувати, що за роки незалежності вона практично сформована і в цілому відповідає запитам перехідного періоду. Розробка та запровадження нових принципів діяльності банків, організація системи банківського нагляду, розробка Національним банком України необхідної нормативно-правової бази, широке використання зарубіжного досвіду та накопичення власного зробили банківську систему України важливою складовою фінансово-кредитної системи держави.

Однак виявилось, що для реалізації вказаних завдань банківська система України є малопотужною, характеризується низьким рівнем капіталізації та ліквідності,

---

* **ЧЕРНИШОВ** *Анатолій Сергійович* / **Анатолій ЧЕРНЫШОВ** / **Anatoly CHERNYSHEV** – магістрант спеціальності «Банківська справа» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, e-mail: anatolychernyshev@ukr.net
Науковий керівник: **ТРИГУБ Олена Володимирівна** – к.е.н., доцент кафедри банківської справи Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

дуже вразлива до коливань на фінансово-кредитному ринку, має низький рівень банківського менеджменту.

У світовій банківській практиці реорганізація широко використовуються як метод відбору найбільш ефективних і пристосованих до конкурентних умов кредитних установ. Багато великих національних і міжнародних банків виникли в результаті численних злиттів і поглинань з конкуруючими установами. У даний час банківська система України функціонує в умовах потреби у масштабних процесах консолідації й укрупнення діючих банків. У зарубіжній науковій літературі проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків висвітлено досить широко, зокрема, в роботах Брейлі Р., Бріггема Є., Горіної С.О., Гроппеллі А., Ларіонової І.В., Майерса С., Нікбахта Є., Роуза П., Сінкі Дж., Хорна В. та інших. Дослідження вказаних проблем вітчизняними вченими тількино розпочалося, але перші результати ми можемо знайти в наукових працях Гейця В.М., Козьменка С.М., Міщенко В.І., Мороза А.М., Науменкової С.В., Савлука М.І., Стельмаха В.С., Суторміної В.М., Федосова В.М., Ющенко В.А. та ін. Разом з тим слід зазначити, що невіршеними залишається ціла низка конкретних науково-прикладних і практичних завдань щодо вдосконалення банківського нагляду, управління банками, в т.ч. у стані фінансової скрути, порядку ліквідації, злиття та приєднання банків, шляхів підвищення рівнів капіталізації та ліквідності тощо. Тобто існує практична необхідність у розробці та вдосконаленні конкретних схем і механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення їх стабільного функціонування в інтересах економіки та суспільства.

Метою роботи є оцінка злиттів і поглинань у банківській системі й обґрунтування основних напрямків їхньої ефективності. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» під реорганізацією банків розуміють «злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступниками» [1].

Слід зазначити, що це найбільш чітке визначення, яке охоплює практично весь спектр проблем. Об'єктивними передумовами необхідності або доцільності реорганізації банків є: формування і розвиток ринкових відносин, банківської системи України та забезпечення її фінансової стабільності; зміна форм власності (від державної – до змішаної: приватної або колективної); необхідність виконання банками вимог чинного законодавства та нормативних актів Національного банку України; забезпечення платоспроможності, ліквідності комерційних банків.

Головною метою реорганізації комерційних банків має бути підвищення надійності та стійкості банківської системи України, забезпечення належного рівня капіталізації банків і стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, поліпшення фінансового стану комерційних банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розподілення капіталу, розширення або спеціалізація, переорієнтація діяльності банків і зростання довіри до них.

Відповідно до «Стратегії Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути» [5], основними методологічними принципами реорганізації банків мають бути такі:

- пріоритетність інтересів суспільства, держави і банківської системи в цілому та вкладників перед інтересами окремого комерційного банку;
- досягнення сегеративності, тобто результативні показники діяльності новостворених банків мають бути кращими, ніж банків, що реорганізуються;
- застосування реорганізації як засобу активного оздоровлення проблемних банків;
- підвищення фінансової стійкості банків;

- забезпечення безперервної роботи комерційних банків, які реорганізуються;
- здатність банків – учасників реорганізації, виконувати вимоги Національного банку України щодо формування статутного капіталу, дотримуватись економічних нормативів, забезпечувати беззбиткову діяльність.

Досвід реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Крім того, такі банки дуже вразливі в разі зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо. Тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах [2].

Процеси реорганізації банків почали активно розвиватись починаючи з 2005 року. Насамперед це може пояснюватися лібералізацією банківського законодавства у сфері проникнення іноземного капіталу. Найбільш зацікавленими іноземними інвесторами є Росія, Кіпр, Греція, Австрія, Італія. Проте, починаючи з 2009 р. Активність цих процесів знижується у декілька разів. Це може пояснюватися світовою фінансовою кризою. Найбільшу питому вагу в капіталі банківської системи України має іноземний капітал таких країн, як Росія (21%), Кіпр (17%), Австрія (9%), Франція (8%), Німеччина (7%), Польща (6%), Греція (6%), Нідерланди (6%). Питома вага інших країн в капіталі банківської системи України складає 20% [4]

Масовий розпродаж системних банків створює низку загроз і у сфері банківської конкуренції. Малі та середні вітчизняні банки мають протистояти конкурентному впливу банків, що належать до провідних фінансових груп світу. Останні прагнуть «знімати вершки» на ринках країн, що розвиваються, проте в умовах посилення кризових тенденцій їхня діяльність може стати непередбачуваною. Слід зазначити, що оцінювання ефективності процесу банківських злиттів чи поглинань доцільно проводити на підставі дослідження зміни кредитно-інвестиційного портфеля банків після реорганізації.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі кредитно-інвестиційного портфеля банків I і II груп має кредитно-інвестиційний портфель реорганізованих банків, який на 01.01.2015 складає 478894081 тис. грн., або майже 67,68% від загального кредитно-інвестиційного портфеля банків I і II груп. Найбільшу питому вагу кредитно-інвестиційного портфеля серед реорганізованих банків займає Приватбанк (25,70%), Райффайзен банк Аваль (9,30%), Укрсоцбанк (8,16%). Питома вага інших банків у кредитно-інвестиційному портфелі банків I і II груп на 01.01.2015 складає 228646361 тис. грн., або 32,32% від загального кредитно-інвестиційного портфеля.

Серед інших банків найбільшу питому вагу в кредитно-інвестиційному портфелі займають портфелі таких банків, як Ощадбанк (10,29%), Укрексімбанк (9,43%). Таким чином, можна зробити висновок, що реорганізовані банки активніше нарощують кредитний портфель, ніж інші. На сьогодні банківські установи України опинилися перед проблемами зростання конкуренції на фінансовому ринку та скорочення доходності банківських операцій, а тому злиття банків й підвищення рівня концентрації їхнього капіталу є шляхом збереження своїх позицій на фінансовому ринку і забезпечення подальшого фінансово стійкого розвитку. Найбільш прийнятною формою реорганізації комерційних банків є реорганізація шляхом злиття, що дає змогу за мінімальних витрат забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, поліпшити фінансовий стан [6].

Сучасні процеси реорганізації комерційних банків свідчать про те, що вітчизняна практика в умовах глобалізації міжнародних фінансових ринків та інтернаціоналізації фінансів потребує більш чіткого законодавчого й нормативно-інструктивного забезпечення. Тому подальша концентрація банківського капіталу має здійснюватися шляхом створення банківських холдингів і союзів на добровільних

засадах за мінімального втручання Національного банку України, а всі процеси реорганізації й реструктуризації комерційних банків повинні бути врегульовані відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1]. У зв'язку з цим слід зазначити, що характер і форми реорганізації комерційних банків значною мірою залежать від загальної політики центрального банку та стратегічних намірів потенційних партнерів.

На сьогодні комерційні банки України опинилися перед проблемами зростання конкуренції на фінансовому ринку й скорочення доходності банківських операцій, а тому злиття банків і підвищення рівня концентрації їх капіталу є шляхом збереження своїх позицій на фінансовому ринку і забезпечення подальшого розвитку. Концентрацію банківського капіталу в процесі реорганізації доцільно забезпечувати шляхом: злиття банків із високоякісними активами; приєднання малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування до фінансово стабільних банків; створення банківських об'єднань. Злиття або об'єднання навіть невеликих банків з якісними активами дасть змогу значно збільшити розмір спільних активів і депозитів, що призведе до підвищення ринкової вартості акцій новоствореного банку.

Злиття банків, особливо невеликих, вважається прогресивною тенденцією, якщо воно дає змогу стабілізувати їхнє фінансове становище, а саме: збільшити капітал банку (за рахунок концентрації капіталу зростає стійкість, стабільність і конкурентоспроможність банку); збільшити обсяг банківських послуг; забезпечити вигоду та інтереси акціонерів і кредиторів банку, скоротити апарат управління й адміністративні витрати; розширити філіальну мережу; створити більший банк, який може надавати кредити реальному сектору економіки (що особливо важливо для регіонів), тобто збільшити грошові потоки; поліпшити якість кредитного портфеля (через інвентаризацію та диверсифікацію кредитного портфеля) тощо [3].

У зв'язку з фінансовою кризою проблеми забезпечення своєчасної та ефективної реорганізації проблемних фінансово-кредитних установ є необхідною умовою оздоровлення та відновлення функціонування банківської системи. Концентрація банківського капіталу та забезпечення необхідних джерел і дієвих механізмів підвищення рівня капіталізації банківської системи є актуальними завданнями подальшого розвитку фінансового сектору України. Однією з характерних ознак розвитку банківських систем багатьох розвинених країн світу є підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі консолідації банків. Зазначений процес в Україні ще не набув ознак стійкої тенденції, є всі передумови для його розвитку шляхом реорганізації банків на основі реалізації процесів їх злиття, приєднання або перетворення.

Література

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III // zakon1.rada.gov.ua.
2. Міщенко В., Олесійчук М. Удосконалення регулювання і нагляду за реорганізацію банків // Банківська справа.– 2010.– №1. – С. 3–11.
3. Сінки Дж. Фінансовий менеджмент в комерційних банках та в індустрії фінансових послуг / Пер. с англ. – М.: Альпина Букс, 2012. – 204 с.
4. Статистика // Національний банк України // www.bank.gov.ua.
5. Стратегія Національного банку України щодо реструктуризації і реорганізації банків у стані фінансової кризи // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності.– 2014.– №3. –С. 46–56.
6. Фінансова звітність банків України / Національний банк України // www.bank.gov.ua.

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ ЯК ЗАСІБ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ****ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ КОРПОРАТИВНОГО
УПРАВЛЕНИЯ КАК СПОСОБ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ****ENSURING OF EFFECTIVE CORPORATE GOVERNANCE SYSTEM AS A MEANS
FOR ANTI-CRISIS MANAGEMENT**

Анотація. Підвищення якості корпоративного управління є однією з ефективних стратегій антикризового управління підприємствами. Вона дозволяє системі управління запобігати появі криз та краще протидіяти їм.

Аннотация. Повышение качества корпоративного управления является одной из эффективных стратегий антикризисного управления предприятиями. Она позволяет системе управления предотвращать появление кризисов и лучше противодействовать им.

Abstract. Improving the quality of corporate management is one of the most effective strategies of crisis management of enterprises. It allows the system of management to prevent the emergence of crises and better counteract them.

Будь-які організації рано чи пізно стикаються з різними кризовими явищами, які загрожують їх нормальному функціонуванню та розвитку. Це є своєрідним викликом для системи управління, яка має нейтралізувати негативний вплив криз на підприємство, а в найкращому випадку запобігати подібним ситуаціям. Якщо ж розглядати в цьому аспекті акціонерні товариства, то виявиться, що в порівнянні з іншими формами організації бізнесу, такі компанії мають специфічну надбудову з органів управління [2]. До неї належать загальні збори акціонерів, наглядова рада, ревізійна комісія. Це ускладнює загалом усю систему управління.

Розглядаючи сам процес розвитку кризових явищ, ми можемо говорити про найрізноманітніші варіанти їх прояву у різних сферах діяльності організацій, але для акціонерних товариств характерний ряд специфічних проявів, що пов'язані з особливостями діяльності системи управління [3]. До таких проявів можна віднести:

- складність структури органів управління призводить до виникнення кризових явищ, причинами яких є сама система управління;
- ускладнена процедура прийняття рішень вимагає більше часу та ресурсів;
- наявність специфічного набору внутрішніх нормативних документів;
- низький рівень освіти та відсутність достатнього досвіду призводить до порушень законодавства;
- система інтересів різних груп заінтересованих осіб переноситься на діяльність органів управління і впливає на процес прийняття управлінських рішень;
- наявність різнорідних інтересів не дає можливості їх досягнути та призводить до появи конфліктів;
- оцінка діяльності органів управління акціонерних товариств є дуже складною та неоднозначною;
- необхідність розкриття інформації про діяльність товариства та його органів управління;
- формальний характер роботи багатьох органів управління призводить до зниження інвестиційної привабливості компаній;

* ШЕВЧУК Євген Васильович / Евгений ШЕВЧУК / Yevhen SHEVCHUK – старший викладач кафедри менеджменту, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: shevg_shevg@mail.ru

- наявні проблеми в системі управління викликають розвиток чи загострення кризових явищ в інших підсистемах організації;

- збільшення витрат на функціонування системи управління.

Діяльність акціонерних товариств під час загострення кризових явищ примушує компанії мобілізувати всі можливі ресурси для виживання та намагатися розвиватися в таких складних умовах. Підвищення ефективності діяльності системи управління дозволить підприємству отримати позитивні наслідки одночасно по двох напрямках:

- запобігати виникненню кризових явищ, причинами яких є діяльність органів управління;

- використовувати потенціал системи корпоративного управління для додання різних локальних та системних криз на підприємстві.

- Підвищення ефективності корпоративного управління дозволяє компанії отримати такі результати:

- покращити імідж компанії серед існуючих та потенційних акціонерів та інвесторів;

- підвищити ринкову вартість акціонерного товариства;

- покращити економічні результати діяльності товариства;

- зменшити ризиковість вкладання коштів в діяльність товариства, а відповідно залучати їх на більш вигідних умовах;

- спростити процес залучення іноземних інвесторів та процес пошуку іноземних партнерів;

- спростити вихід компанії на закордонні ринки тощо.

Все вищевикладене стимулює акціонерні товариства розвивати та поліпшувати якість корпоративного управління. Є багато напрямків вдосконалення корпоративного управління [1]. Серед них основними можна назвати наступні:

- введення кодексу корпоративної поведінки, як основи для прозорого та якісного управління;

- розробка та формалізація комплексу процедур щодо захисту прав міноритарних акціонерів;

- дослідження та використання зарубіжного досвіду та найкращої практики корпоративного управління;

- орієнтація на довгострокову ефективність діяльності компанії як основний принцип роботи системи управління;

- розробка механізму запобігання прояву конфлікту інтересів членів органів управління в процесі прийняття управлінських рішень;

- постійне навчання персоналу;

- залучення незалежних професійних експертів до складу органів управління;

- реалізація через систему внутрішніх нормативних документів процедури захисту міноритарних акціонерів;

- введення посади корпоративного секретаря для налагодження ефективної роботи та взаємодії органів управління.

Література

1. Леось О. Ю. Удосконалення корпоративного управління в Україні: проблеми та напрями [Електронний ресурс] // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Patr_2013_1_19.pdf.

2. Селютіна А. Корпоративне управління: структура, інструменти реалізації особливості для компаній країн, ринки яких розвиваються / А. Селютіна // Ринок цінних паперів України. - 2012. - № 12. - С. 43-49

3. Ямненко Г. Проблеми ефективного корпоративного управління в Україні та шляхи їх вирішення / Г. Ямненко, М. Михайлюк // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2015. - № 3. - С. 195-207 .

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАИНЕ

LEGISLATIVE FRAMEWORK THE PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS DEVELOPMENT IN UKRAINE

***Анотація.** Проаналізовано ступінь впливу законодавчого забезпечення державно-приватного партнерства в Україні на розвиток партнерських відносин влади та бізнесу. Підтверджено низький рівень залежності реальних процесів в економіці України в даній сфері від нормативно-правового забезпечення.*

***Аннотация.** Проанализирована степень влияния законодательного обеспечения государственно-частного партнерства в Украине на развитие партнерских отношений власти и бизнеса. Подтверждено низкий уровень зависимости реальных процессов в экономике Украины в данной сфере от нормативно-правового обеспечения.*

***Abstract.** Study of the influence of the PPP legislative framework on the development of partnership between the government and business. Proven the insignificant correlation between the PPP process in Ukraine and the development of the appropriate regulatory framework.*

24 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла у другому читанні та в цілому Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо зняття регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства в Україні та стимулювання інвестицій)», що покликаний вирішити протиріччя у нормативно-правовому забезпеченні розвитку державно-приватного партнерства. Отже, на порядку денному було поставлено та розв'язано надзвичайно актуальне питання у сфері розвитку ДПП. Аналіз числених досліджень та публікацій [6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15] показує, що значна увага як науковців, так і практиків у сфері державно-приватного партнерства приділяється нормативно-правовому забезпеченню державно-приватного партнерства в Україні. Здебільшого науковці називають недосконалість української нормативно-правової бази у сфері ДПП однією з найважливіших причин невдач запровадження ДПП-проектів в Україні, та однією з перших рекомендацій (в переважній більшості випадків – найпершою) висувають вимогу вдосконалення національного законодавства у даній сфері.

Автор даної статті ризикнула висунути та перевірити альтернативну гіпотезу про те, що законодавче забезпечення в країні не є критичним для вдалого впровадження проєктів ДПП на практиці. Саму гіпотезу можна сформулювати так: зміна законодавчої бази в Україні щодо ДПП не впливає на зміну ступеня успішності впровадження проєктів ДПП в нашій країні. В даній гіпотезі позитивний результат зміни законодавчої бази слід трактувати як узгодженість законів та підзаконних НПА, що регулюють усі питання, які стосуються ДПП в Україні. Іншими словами, за незмінного законодавства, але за зміни інших чинників проєкти ДПП будуть або можуть бути реалізовані успішно. Підтвердження цієї гіпотези дасть змогу залишити питання подальшого вдосконалення законодавчого забезпечення та майбутнє, а на сьогоднішній день сконцентрувати усі трудові та фінансові ресурси, що виділяються на розвиток ДПП в Україні, на розв'язання інших проблем у цій сфері. Спростування цієї гіпотези буде сигналом до більш активної

* ШТУРБА Анастасія Юрївна / Анастасия ШТУРБА / Anastasiya SHTURBA – аспірант ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: anastasiia.shturba@gmail.com

та якісної законотворчої діяльності у сфері ДПП. Звісно, аналіз було проведено без урахування новоприйнятого Закону, адже його прийняття, на думку автора роботи, ще не встигло справити ніякого впливу на розвиток ДПП в національних масштабах, особливо враховуючи притаманний макроекономічним системам ефект часового лагу.

Отже, автором запропоновано для дослідження гіпотезу про те, що зміна законодавчої бази в Україні щодо ДПП не впливає на зміну ступеня успішності впровадження проектів ДПП в нашій країні. Для доведення цієї гіпотези буде використано графічну модель, яка покаже наявність або відсутність взаємозв'язку законодавства щодо ДПП та досвіду впровадження ДПП-проектів в Україні. Аналіз ґрунтуватиметься на проведенні кількісного та якісного аналізу обох сфер і відбудуватиметься у 3 етапи. На першому етапі буде сформовано перелік змінних моделі. На другому етапі змінні набудуть свого кількісного вираження в результаті використання статистичної інформації, а також в результаті опрацювання законодавства щодо ДПП та досвіду використання інструменту ДПП на практиці, та подальшої трансформації опрацьованої інформації в числові значення, тобто якісних даних у кількісні. На третьому етапі буде побудовано графік, та на його основі зроблено висновок про доведення або спростування висунутої автором гіпотези.

Джерелом формування інформаційної бази перевірки робочої гіпотези виступають статистичні дані Світового Банку, українське законодавство у сфері ДПП, а також різноманітні видання, що містять відомості про конкретні проекти, що були впроваджені на території України на засадах державно-приватного партнерства.

Для побудови описаної моделі автором даної роботи запропоновано розглянути такі змінні:

Кількість законів – показник з кількісного боку характеризує законодавство України щодо ДПП та включає в себе не тільки закони, а й підзаконні нормативно-правові акти, а також кодекси (зводи законів). Для опису дії цього фактора доцільно ввести поняття «фіктивної змінної», яка застосовуватиметься таким чином: кожний законопроект умовно позначатиметься числом «1». За умови, що в аналізованому році в Україні було прийнято законопроект, що стосується ДПП, в ряду значень з'являється число «1», якщо ніяких законопроектів не було введено, то «0», а в разі припинення дії певного закону у сфері ДПП в аналізованому році з'явиться фіктивне число «-1». Паралельно відбуватиметься підрахунок кумулятивного коефіцієнту, що визначатиме наявність усіх діючих законопроектів щодо ДПП у кожному конкретному році. Значення фіктивних змінних щодо кількості законів, а також їх кумулятивний коефіцієнт наведено у таблиці 1. Перелік законодавчих актів, щодо яких здійснено аналіз, наведено в Додатку А.

Якість законів – характеризує законодавство України щодо ДПП з якісного боку і аналогічно до опереднього показника, включає в себе не тільки закони, а й підзаконні нормативно-правові акти та кодекси і статистично представлений за допомогою «фіктивної змінної». У разі наявності суперечностей, неузгодженості з іншими нормативно-правовими актами в даній сфері, а також у разі прописування несприятливих для розвитку проектів державно-приватного партнерства умов, документу буде присвоєно фіктивний коефіцієнт «0»; у разі відсутності подібних нарікань, а також у разі узаконення сприятливих умов для активізації процесів ДПП – фіктивний коефіцієнт «1». Коефіцієнт для кожного конкретного документу проставлятиметься в рік його прийняття. Паралельно відбуватиметься підрахунок кумулятивного коефіцієнту, що визначатиме загальну кількість узгоджених, несуперечливих і сприяючих розвитку ДПП діючих законів та НПА у кожному конкретному році. Значення фіктивних змінних щодо якості законів, а також їх кумулятивний коефіцієнт наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість та якість Законів Україні щодо ДПП

Рік	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Кількість законів	По роках	1	1	0	0	0	0	0	0	4	2	1	0
	Кумулят.	1	2	2	2	2	2	2	2	6	8	9	9
Якість законів	По роках	1	1	-	-	-	-	-	-	0100	01	0	-
	Кумулят.	1	2	2	2	2	2	2	2	3	4	4	4
Рік		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість законів	По роках	2	0	0	-1	0	2	0	3	6	0	0	-1
	Кумулят.	11	11	11	10	10	12	12	15	21	21	21	20
Якість законів	По роках	11	-	-	-0	-	01	-	000	000100	-	-	-0
	Кумулят.	6	6	6	6	6	7	7	7	8	8	8	8

Джерело: складено на основі [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15]

Найважливішим законом у сфері нормативного регулювання державно-приватного партнерства в Україні є Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-VI. Цей Закон визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі. У відповідності до його статті 5, Закон про ДПП є основним законодавчим актом, який застосовується до всіх форм ДПП, включаючи концесійні договори, договори про спільну діяльність, договори про розподіл продукції та інші договори (зокрема, договори про оренду та управління майном). Таким чином, Закон про ДПП відсилає до інших законів, правил і постанов, що змушує партнерів аналізувати численні законодавчі акти, які часто суперечать один одному та даному Закону, зокрема:

- у Законі про ДПП встановлено багато правил, які не можуть бути реалізовані, оскільки вони непередбачені іншими законодавчими актами (наприклад, створення незареєстрованих сервітутів від імені державного партнера);

- чітко не розрізнено ДПП та державні закупівлі, незважаючи на згадку про розподіл ризиків;

- не передбачено правила проведення конкурсів на концесію, передбачених в Законі про концесію та Законі про оренду та концесію інфраструктури;

- не міститься переліку субсидій, які можуть надаватися публічним партнером, і про які зазначено в Законі про концесію та Законі про оренду та концесію інфраструктури;

- зазначено, що однією з ознак ДПП є тривалість відносин від 5 до 50 років, в той час, як у Законі про концесії зазначено, що концесійний договір укладається на строк, який має бути не менше 10 років

Існують також певні розбіжності і між Законом про концесію та Законом про оренду та концесію інфраструктури. Зокрема, Закон про оренду і концесію інфраструктури передбачає, що компенсації щодо вартості активів, які інвестовано приватним партнером не надаються, а в законі про концесії йдеться, що частка вартості активів, щодо яких концесіонер не отримав компенсацію протягом строку дії концесії, повинна бути виплачена після закінчення концесії.

Таким чином, Закону про ДПП, Закону про концесію та Закону про оренду та концесію інфраструктури присвоюється фіктивний коефіцієнт «0».

Закон України «Про угоди про розподіл продукції» спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України. Для інвестора передбачено звільнення від ліцензування та квотування під час увезення в Україну належного або орендованого обладнання, матеріалів, устаткування та іншого майна, необхідного для провадження робіт, визначених угодою про розподіл продукції, при цьому за державою зберігається право власності на продукцію до її розподілу. Закону присвоюється фіктивний коефіцієнт «1».

Закон «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» передбачає, що проекти будівництва та експлуатації автомобільних доріг є самокупними, хоча це неможливо реалізувати в Україні сьогодні. Крім того, цей закон

сконцентрований тільки на будівництві нових і не охоплює сферу відновлення існуючих доріг. Отже, закону присвоюється фіктивний коефіцієнт «0».

У 2008 році Кабінет Міністрів України видав постанову «Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями». Після набрання нею чинності було прискорено процеси ініціювання, підготовки та набрання чинності угодами про позики, а також забезпечено оперативнішу вибірку коштів під час реалізації проектів за участі міжнародних фінансових організацій [9]. Отже, даному НПА присвоюється фіктивний коефіцієнт «1».

Аналіз якості інших нормативно-правових документів в галузі ДПП ґрунтуватиметься на вивченні аналізу законодавства в Україні щодо ДПП, виконаного різними дослідниками [6, 7, 10, 11, 15]. Фіктивний коефіцієнт проставлений аналогічно до прикладів, висвітлених вище, у відповідності до зазначеної в цьому розділі методики.

Кількість проектів – з кількісного боку характеризує досвід впровадження проектів ДПП в Україні, тобто позначає кількість впроваджених (реалізованих) проектів державно-приватного партнерства в Україні. Статистичні дані взято з офіційного сайту Private Participation in Infrastructure (PPI) [12]. Варто також акцентувати на тому, що класифікація проектів ДПП, запропонована Світовим банком, не збігається із класифікацією, наведеною в українському законодавстві, тож можливі певні розбіжності між фактичною кількістю впроваджених проектів, що характеризуються в Україні як проекти партнерства держави та бізнесу, і кількістю реалізованих в Україні проектів за даними Світового банку. Проте наразі дані зі статистичної бази Світового банку є єдиними доступними на сьогодні статистичними даними про ДПП в Україні. Дані щодо кількості проектів ДПП в Україні наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Кількість та обсяг залучених інвестицій у проекти ДПП в Україні

Рік		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Кількість проектів в	Підписано	1	1	0	0	3	2	7	0	1	9	1
	Розірвано	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	-1	0
	Кумуляти в.	1	2	2	2	5	7	13	13	14	22	23
Обсяг залучених інвестицій, млн. дол. США		10,6	72,0	10,0	18,0	316,5	186,5	331,3	242,3	206,3	414,5	206,45
Рік		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість проектів в	Підписано	1	0	0	2	1	2	1	4	6	16	0
	Розірвано	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0
	Кумуляти в.	24	24	24	26	27	29	30	33	39	55	55
Обсяг залучених інвестицій, млн. дол. США		370,27	738,0	1507,34	869,11	1429,2	1565,94	1184,69	501,46	2816,4	1164,0	184,8

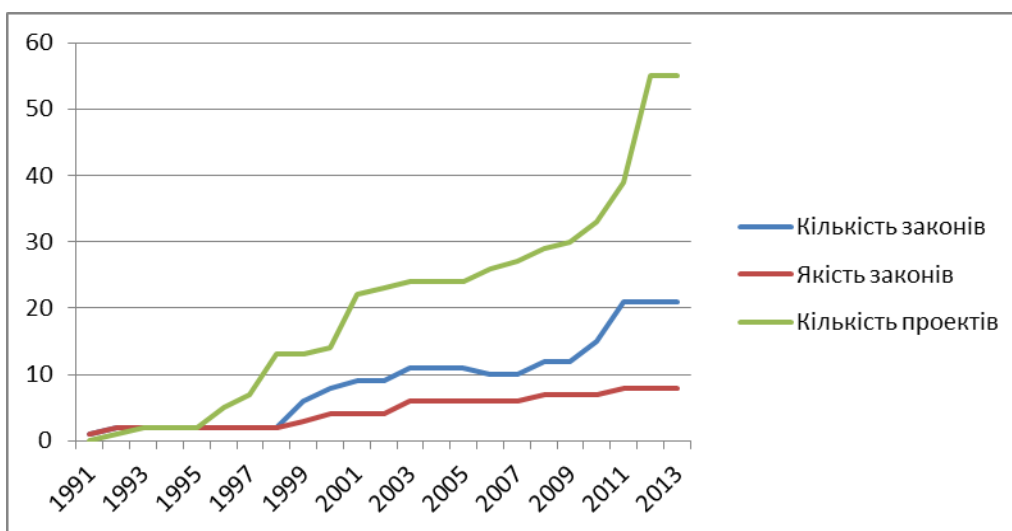
Джерело: складено на основі [12]

Обсяг залучених інвестицій – показник, який враховує сукупні вкладення в проект, що були інвестовані як державним, так і приватним партнером. Дані взято зі статистичної бази Світового банку та наведено у таблиці 2.

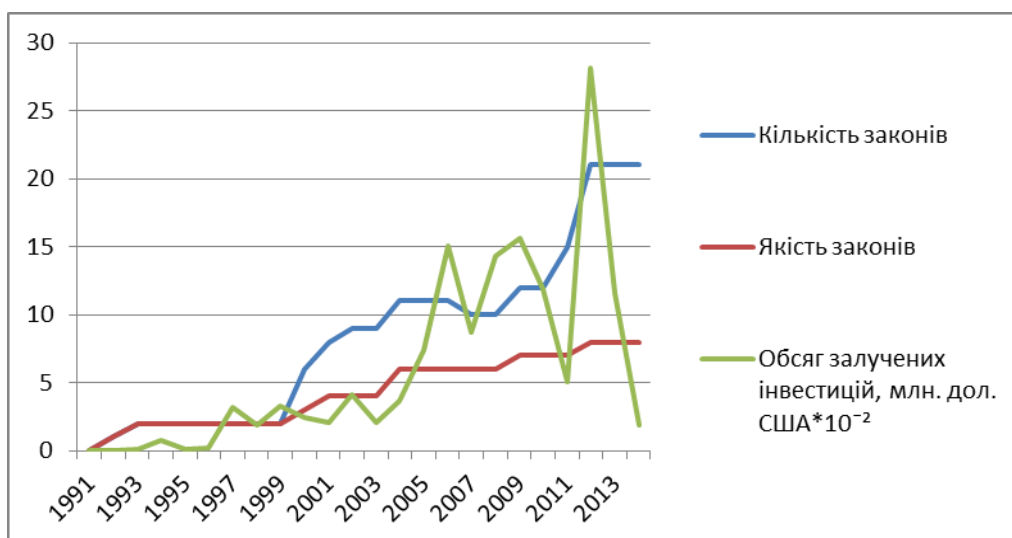
На основі зібраних статистичних даних побудуємо графік залежності кількості впроваджених проектів ДПП від законодавчої бази (Рис. 1), а також графік залежності обсягу інвестування в проекти ДПП від наявної законодавчої бази у сфері ДПП (Рис. 2).

Як видно з Рисунку 1, спостерігається виражена залежність між кількістю впроваджених проектів ДПП в Україні та законодавчим забезпеченням у цій сфері. Причому графічно кореляція між кількістю законів і підписаними договорами між державою та бізнесом виражена яскравіше і чіткіше, ніж між якістю цих законів та

кількістю укладених договорів. Отже, якість і узгодженість законів грає не суттєву роль у розвитку державно-приватного партнерства в Україні. В той же час, така кореляція між кількістю законів та кількістю укладених ДПП-договорів найімовірніше є не наслідком залежності другого від першого, а свідченням того, що процес формування культури державно-приватних партнерств в Україні відбувався одночасно на двох рівнях – практичному та законодавчому: паралельно підписувались договори ДПП та формувалась необхідна законодавча база. Історія розвитку державно-приватних партнерств в Україні свідчить про те, що інколи прийняття законів було викликано необхідністю законодавчо закріпити те, що відбувалось на практиці, тобто можна говорити навіть про зворотню залежність. Хрестоматійним прикладом для підтвердження цієї тези виступає ситуація із побудовою дороги «Львів-Краківець» та прийняттям Закону України «Про концесії».

Рис. 1. Залежність кількості впроваджених проектів ДПП від кількості та якості законів щодо ДПП

Рис. 2. Залежність між обсягом залучених інвестицій у проекти ДПП та законодавчим забезпеченням.

Примітка: При побудові Рис. 2 для більшої наочності автор дослідження виразив інвестиції в сотнях мільйонів доларів США

При аналізі Рис. 2 на перший погляд може здаватись, що ніякої залежності між кількістю та якістю законів, що регулюють питання ДПП в Україні, та обсягом залучених для реалізації ДПП-проектів коштів немає. Проте на графіку чітко прослідковується певна динаміка: до 1999 року, за умов майже цілковитої відсутності законодавчих актів у сфері регулювання державно-приватного партнерства інвестиції по проектах такого роду не перевищували 4 сотні міл. дол .США. У 1999-2001 рр. відбувається кількісний стрибок у законодавчому забезпеченні перебігу процесів ДПП, у 2003 р – якісний стрибок, а у 2005 р – інвестиційний. Зважаючи на те, що макроекономічним процесам притаманний певний часовий лаг, можна припустити, що кількість та якість законів справляють інерційний вплив на розвиток державно-приватного партнерства. З іншого боку, на думку автора даної роботи, 5 років – це достатньо великий часовий лаг, особливо враховуючи той факт, що інколи в Україні закони приймаються «навздогін», а не «задовго до». Крім того, достатньо складно пояснити різке падіння обсягу інвестицій у 2010 р. та 2013 р., особливо враховуючи той факт, що законодавство у сфері ДПП в цей час, а також досить тривалий проміжок часу перед цим, не лише не погіршувалось, а й покращувалось.

Отже, в результаті аналізу графіків не можна однозначно стверджувати про наявність чіткої залежності між кількістю та якістю законів з одного боку та кількістю проектів ДПП і обсягом їх фінансування з другого. Водночас не можна стверджувати, що між законодавством і практикою впровадження проектів ДПП в Україні не існує залежності. Тож можна зробити висновок, що між законодавством у сфері ДПП та розвитком самого такого партнерства в Україні існує слабка залежність, тобто висунута на початку статті автором гіпотеза отримує часткове підтвердження. Такий висновок дозволяє сформулювати рекомендації, згідно з якими не варто розраховувати на поштовх до бурхливого розвитку державно-приватного партнерства, як дійсно ефективного і перспективного інструменту антикризового управління економікою України, із прийняттям даного Закону. А отже, слід зосередити увагу на інших, окрім нормативно-правових, аспектах забезпечення розвитку державно-приватного партнерства в Україні.

Література

1. Закон України "Про державно-приватне партнерство" від 1 липня 2010 р. № 2404-VI
2. Закон України "Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності" від 21.10.2010 № 2624-VI
3. Законів України "Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг" від 14.12.1999 № 1286-XIV
4. Законів України "Про концесії" від 16.07.1999 № 997-XIV
5. Законом України "Про угоди про розподіл продукції" від 14.09.1999 № 1039-XIV
6. Застосування механізмів державно-приватного партнерства у бюджетному регулюванні регіонального розвитку / О. В. Тофанюк, І. Г. Чалий // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 4(16). – С. 41-53
7. Маїсурадзе М. Ю. Нормативно-правове забезпечення здійснення державно-приватного партнерства в Україні / М. Ю. Маїсурадзе // Економіка та право. – 2013. – № 3 – С. 115-123
8. Полоник О. ДПП в Україні: стан, виклики і перспективи. / О. Полоник // Юридична Газета. – 2014. – №31-32. – С. 18-19
9. Черевиков Є. Л. Роль міжнародних організацій у реалізації проектів державно-приватного партнерства / Є. Л. Черевиков // Наукові праці НДФІ. – 2012. – Вип. 4. – С. 80-83
10. Public Private Partnership: A Guide for Local Government [Електронний ресурс] / British Columbia Ministry of Municipal Affairs – Режим доступу: http://www.cscd.gov.bc.ca/lgd/policy_research/library/public_private_partnerships.pdf
11. Аналіз розвитку державно-приватного партнерства в Україні [Електронний ресурс] / Бутник О. О. // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=709>
12. Офіційний сайт проекту Групи Світового банку "Private Participation in Infrastructure Project Database" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/>

13. Правові передумови формування організаційно-економічного механізму партнерських взаємодій держави і приватного сектору в Україні [Електронний ресурс] / Бондар Н. М. // – Режим доступу: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/12.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/12.pdf)

14. Проблеми законодавчого регулювання у сфері державно-приватного партнерства (ДПП), які вимагають першочергового вирішення для запуску проектів у сфері ДПП в Україні [Електронний ресурс] // – Режим доступу : <http://ppp-ukraine.org/wp-content/uploads/2013/07/the-most-critical-legislative-issues-relevant-to-public-private-partnership-project-startups-in-ukraine-ukr.pdf>

15. Програма розвитку публічно-приватного партнерства (ПППЗ). Діагностичний огляд законодавства про державно-приватне партнерство [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.auc.org.ua/sites/default/files/files/Diagnostic%20Review%20October%202020,%202011%20UKR.pdf>

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«КИЕВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
имени ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ЭКОНОМИКОЙ УКРАИНЫ: НОВЫЕ ВЫЗОВЫ

**Материалы III Международной научно–практической интернет–
конференции**

15–17 декабря 2015 года

(На украинском, русском и английском языках)

**КНЭУ
КИЕВ–2015**

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
named after VADYM HETMAN

**ANTI-CRISIS MANAGEMENT
OF UKRAINIAN ECONOMY:
NEW CHALLENGES**

III International Scientific and Practical Internet Conference

15–17th December 2015

(In Ukrainian, Russian and English)

**KNEU
KYIV–2015**

Наукове видання

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ УКРАЇНИ: НОВІ ВИКЛИКИ

**Матеріали III Міжнародної науково–практичної
інтернет–конференції**

15–17 грудня 2015 року

*Художник обкладинки Т. Зябліцева
Коректор І. Савлук
Верстка А. Кунденко*

Підписано до друку 12.12.15. Формат 60?84/16. Папір офсет. №1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсет. Ум. друк. арк. 20,92.
Обл.–вид. арк. 23,81. Наклад 120 пр. Зам. №13–4777.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи(серія ДК, №235 від 07.11.2000)
Тел./факс(044) 537–61–41; тел. (044) 537–61–44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

Для нотаток